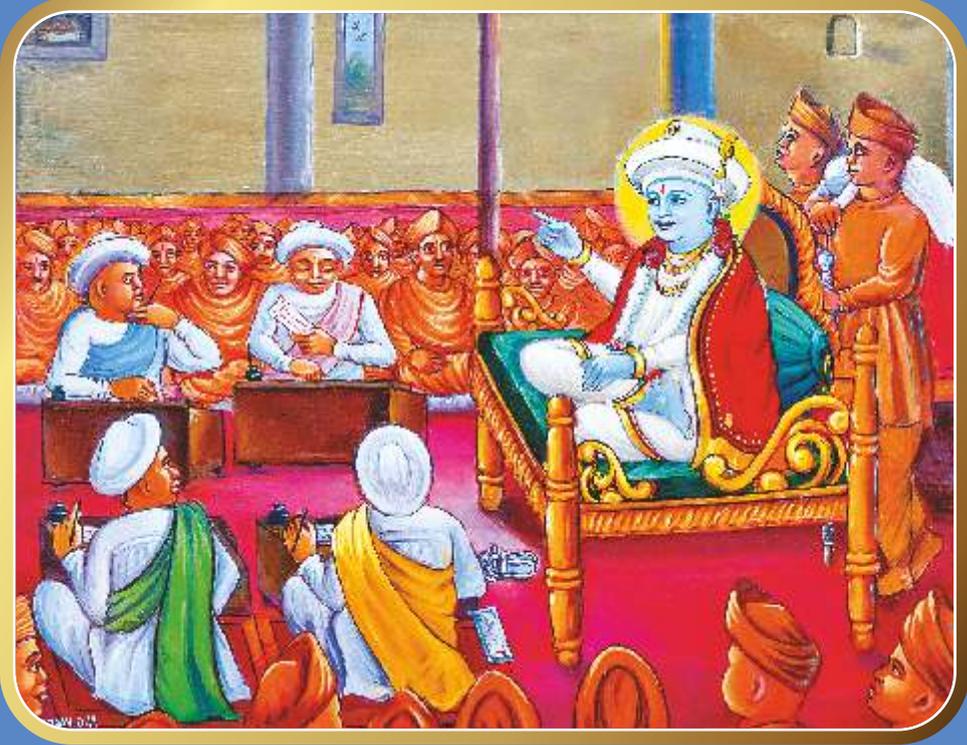

अगाध बोध द्वीप समुंद्र ग्रंथ

भाग १

(सटीक)

ज्ञान संप्रदाय आधस्थापक

कैवलवेत्तापुरुष परमगुरु श्रीमत् करुणासागर रचित

अनंत ब्रह्मांडाधिश सक्तार्ता सर्जनहारना

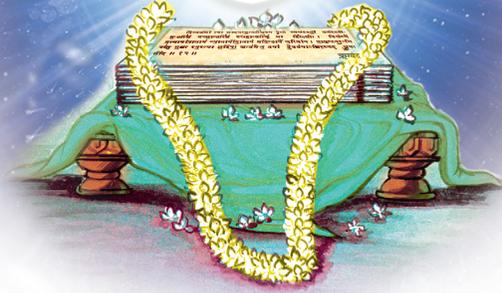
पंच विशेषण

आध सक्त स्वराज करुणेश कर्ता

ॐ आध सक्त स्वराज करुणेश
कैवल कर्ता त्वं नमामी

અનંત બ્રહ્માંડાધીશ સકર્તા સર્જનહારના
પરમવિશેષ પાટવી અંશ એવા આદિ અલેખ પુરુષ

સમ્બાહ્યા નામ્ના ચિદાકાર ચૈતન હંશ સ્વરુપ

ૐ સામ્રથ કૈવલ દિવ્ય દ્રિગ સાક્ષીત્
આદી કર્તા કૃપાનિધ્યે પ્રણતઃ
કલેશનાશાય અનંતાય નમો નમઃ

મેરો તન ચૈતન ચિદ્ રુપા, સો તુમકુ કહ્યો લક્ષ અનુપા;
તબ તેહી લક્ષ રહો ચિત પ્રોઈ, ચરમદેહી મમ તજો સનેહી.

॥ श्री परमगुरुवे नमः ॥

अगाध बोध द्वीप समुंद्र ग्रंथ

भाग १

अगाध बोध द्वीप समुद्र ग्रंथ

भाग १

प्रेरणाभूति :

केवलवेत्तापुरुष परमगुरु श्रीमत् करुणासागर

संकलन-अनुवाद

श्री भीषीन आर. शाह

२, कंयन वाटीका, वकील वाडी, मण्डीनगर, अमदावाद

website: www.kaivalgyan.org

मार्गदर्शक

संत श्रीजनकदासजी गुरु श्रीगोर्धनदासजी

प्रकाशक

विश्व सर्वजनमंगल येरीटी ट्रस्ट

वकीलवाडी, मण्डीनगर,

अमदावाद, गुजरात, ३८०००८

अगाध बोध द्वीप समुंद्र ग्रंथः भाग १

प्रेरणाभूर्ति :

कैवलवेत्तापुरुष परमगुरु श्रीमत् करुणासागर

1st Edition: July 2023

Price: Rs. 200/-

कोपीराईट : © विश्व सर्वजनमंगल चेंद्री ट्रस्ट

अमारुं प्रकाशन कोपीराईट अेकट १८५७ नी कलम ६ उ डेठण छे, परंतु गुरुगादी सारसापुरीने तेमांथी बाकात राखवा अंगे अेटले के तेओ अमारा प्रकाशन करेला ग्रंथोना लप्पाशनी कोपी करीने लविध्यमां ग्रंथो प्रकाशीत करी शके ते माटे अमोअे रुा. ५००/- ना स्टेम्प पेपर उपर लप्पी आपेल छे.

पुस्तक प्राप्ति स्थान

श्वसंवेद ज्ञान केन्द्र

संत श्रीजनकदासज गुरु श्रीगोर्धनदासज

मु.पो. आलमपुर, ता.जः गांधीनगर-३८२०४२

M: +91 9824025294

email: janakdasji2274@gmail.com

email: bshah6900@gmail.com

website: www.kaivalgyan.org

સમર્પણ

જ્ઞાન સંપ્રદાય આદિ સ્થાપક
પંચમ શ્વસમ વેદાચાર્ય કેવલધર્મધૂરંધર
કેવલવેતાપુરુષ દિવ્ય પરમગુરુ
શ્રીમત્ કરુણાસાગરના પવિત્ર ચરણોમાં
સમર્પણ કરીએ છીએ.

આપના ચરણરજના અમિલાષી
શાહ પરિવાર

Shah Family

5 Blackridge Ct. Catonsville MD - 21228, USA

M: 001-443-851-0051

email: bshah6900@gmail.com

अनुक्रमणिका

निवेदन.....	ix
प्रकाशकना बे भोल	xii
१. मंगलाचरण	१
२. अंग १ अद्वैतथी द्वैत विलास	८
३. अंग-२ ईश्वराद्वैतको	१३
४. अंग-३ कणा द्वैतको.....	१८
५. अंग-४ दासत्व द्वैतको.....	२३
६. अंग-५ भ्रमवेत्ता ज्ञानी दरशीको.....	२८
७. अंग-६ ज्ञानी दरशी दर्शावनको.....	३२
८. अंग-७ शास्त्र वेत्ताको	३७
९. अंग-८ शास्त्र नरएयेको	४१
१०. अंग-९ वेद विलोकन नरएयेको.....	४६
११. अंग-१० वस्तु विक्षातको	५१
१२. अंग-११ प्रगटवेत्ता मिलनको.....	५६
१३. अंग-१२ मन प्रतीति दरशको.....	६१
१४. अंग-१३ ध्रुव अवियल देभावनको	६६
१५. अंग-१४ ज्ञानी भडताको.....	७१
१६. अंग-१५ ज्ञानी मिलनको.....	७६
१७. अंग-१६ गुरुको.....	८०
१८. अंग-१७ ज्ञानी गुरु रडेशको	८५
१९. अंग-१८ ज्ञानी शोधनको.....	९०
२०. अंग-१९ ज्ञानी दरशी सेवनको	९६

२१. अंग-२० केवलवेत्ता अजमाल ज्ञानी दृश्री अनुभवी मिलनको	१०१
२२. अंग-२१ अनुभवी दृशको.....	१०६
२३ अंग-२२ विप्र बिंदु वादको.....	११३
२४. अंग-२३ ज्ञान सार सिद्धांतको.....	११८
२५. अंग-२४ केवल वेत्ताको	१२३
२६. अंग-२५ ब्रह्म निरंजन आद्य देव व्यापक को	१३१
२७. अंग-२६ केवल व्यापक को.....	१४१
२८. अंग-२७ केवल कर्ता को.....	१४७
२९. अंग-२८ केवल सनातन चैतनको.....	१५४
३०. अंग-२९ अमली को.....	१६२
३१. अंग-३० आद्य पुरुष अकलको	१६८
३२. अंग-३१ परलाको	१७३
३३. अंग-३२ केवलवेत्ता कर्ताको.....	१८०
३४. अंग-३३ भयन पडनालिकाको	१९०
३५. अंग-३४ अथर्ववेद मुसलमानी को	१९८
३६. अंग-३५ महंमाया छुरमा छलको	२०६
३७. अंग-३६ अगम देश मुकामको.....	२११
३८. अंग-३७ केवलधाम भरनको.....	२१८
३९. अंग-३८ केवल हंस भरनको.....	२३०
४०. अंग-३९ हंसतनु आवरण देखावनको.....	२४०
४१. अंग-४० हंस कला बोध करनको	२५२
४२. अंग-४१ शक्तिधाम येतावनको	२५६
४३. अंग-४२ तापसलोक प्रवेशको.....	२६६
४४. अंग-४३ ऋषिमंडल प्रवेश करनको.....	२८१

૪૫. અંગ-૪૪ પોમી પર પ્રવેશ પ્રથમ પુષ્કરદ્વીપકો	૩૦૦
૪૬. અંગ-૪૫ યોગી સંવાદકો	૩૧૩
૪૭. અંગ-૪૬ અવધૂત બોધકો	૩૨૭
૪૮. અંગ-૪૭ અવધૂત શેષ સંવાદકો	૩૪૫
૪૯. અંગ-૪૮ શેષ બોધકો.....	૩૬૦
૫૦. અંગ-૪૯ અવધૂત લોક દેઢાવનકો	૩૭૫
૫૧. અંગ-૫૦ દ્વિતીય સાગદ્વીપકો.....	૩૭૯
૫૨. અંગ-૫૧ શેઠ ઘરે પ્રવેશ કરન પરચાકો	૩૯૬
૫૩. અંગ-૫૨ જન પ્રમોધ પરચાકો.....	૪૧૧
૫૪. અંગ-૫૩ અન્ય દેશ પ્રવશકો	૪૨૫
૫૫. અંગ-૫૪ અનંગપુર પ્રવેશ જન પ્રમોધકો.....	૪૪૬
૫૬. અંગ-૫૫ પરચાકો	૪૬૦
૫૭. ચોપાઈ અનુસુચી.....	૪૭૪

નિવેદન

પ્રિય આત્મબંધુઓ,

ૐ કાર પ્રાણાયામના મહાતત્ત્વોના કારણરૂપ બ્રહ્મપ્રકાશના પ્રકાશક અનંત બ્રહ્માંડાધીશ સદ્ ચિદ આનંદ સ્વરૂપ અને નિજજ્ઞાણના પુંજ એવા આદ્ય સકત સ્વરાજ કરુણેશ કેવલકર્તાને તેમજ જેઓ દિવ્ય દેહમાં પ્રતિબિંબ રૂપે જંબુદ્વીપમાં ૧૦૫ વર્ષ રહ્યા બાદ અંતે જડદેહ ત્યજીને પુરંજનપુરુષ જ્યાં બિરાજમાન છે તેવા અલૌકિક કેવલધામમાં પાછા ગયેલા આદિ અલેખ પુરુષના શાશ્વત ચૈતન ચિદ્રાકાર હંસ સ્વરૂપને અંશભાવે નમસ્કાર કરીને મારું નિવેદન રજૂ કરું છું.

વાંચવામાં સરળતા રહે તે માટે અમો એ આ અગાધ બોધ દ્વીપ સમુંદ્ર ગ્રંથને અલગ-અલગ બે વિભાગમાં પ્રકાશિત કરેલ છે. વિભાગ ૧ માં અંગ ૫૫ સુધીનો સમાવેશ કરેલ છે, જ્યારે વિભાગ ૨ માં બાકીના અંગ ૫૬ થી ૮૮ તેમજ સ્વાચાર પ્રત્રિકા (શિક્ષાપત્રી) નો સમાવેશ કરેલ છે.

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર રચિત “અગાધ બોધ દ્વીપ સમુંદ્ર ગ્રંથ” જ્ઞાનની દૃષ્ટિએ જોતા ખૂબ જ મહત્ત્વનો ગ્રંથ છે, જેમાં ૮૮ અંગની મળીને કુલ ૧,૮૧૪ ચોપાઈઓનો સમાવેશ થયેલો છે. જેમાં શરુઆતમાં મંગલાચરણ પછીના ૩૮ અંગો સુધીમાં બ્રહ્મજ્ઞાની, બ્રહ્મદર્શી, બ્રહ્મવેત્તા અને અનુભવી પુરુષોની વિચારધારાને દર્શાવી તેમા અનુભવી પરમહંસ પુરુષોની મહત્તા બતાવી છે. વચન પડનાલિકા અને કેવલ કર્તાની વ્યાપકતાની સમજ તેમજ અથર્વવેદના મંતવ્ય મુજબ મુસલમાની વિચારધારાનો ખુલાસો કર્યો છે. જ્યારે ૩૯થી ૮૧ અંગમાં અંશ-અંશીનો લક્ષ દર્શાવવા વિવિધ અંતરીક્ષના દૈવી ધામોમાં વિચરણ દરમિયાન જેમને જેટલી હેત-પ્રીત ધારણ કરેલી હતી તેટલાનું વર્ણન કર્યું છે. તેમજ છ દ્વીપનું વિગતવાર વર્ણન સહિત સાતમા જંબુદ્વીપમાં થઈ ગયેલા સંત અને ભક્તોની માહિતી અને અચરતબાના વિશેષ ટેકની મહત્તા પણ દર્શાવી છે. અંગ ૮૨ થી ૮૮માં વિજ્ઞાન સંપ્રદાય વિધિ, સંત હરિજન પ્રણિપત વિધિ, ખટ દર્શન સિદ્ધાંત, પરમવિશેષ અંશ કર્તા નિરાકરણ સહિત પરદેશ પ્રવેશ અને નિજધામ સીધાવ્યાની માહિતી રજૂ કરી છે. છેલ્લે અંગ-૮૮માં ગ્રંથ શ્રવણ ફળ દર્શાવ્યું છે. ગ્રંથના અંતમાં વિનતી હુલાસ છંદ દ્વારા કર્તા સ્તુતિ અને ઢાલ ફેર રાગમાં કર્તા સ્તુતિ રજૂ કરી છે.

આમ, જ્ઞાનના વિવેચનની દૃષ્ટિએ જોતાં આ ગ્રંથ ખૂબ જ ગહન અને અગાધ જ્ઞાનનો સંગ્રહ હોઈ અગાધ બોધ દ્વીપ સમુંદ્ર ગ્રંથ નામ મુજબ તેમાં ખૂબ જ અદ્ભુત રીતે સકર્તાસિદ્ધાંતનું જ્ઞાન રજૂ કરવામાં આવેલું છે.

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર મહારાજશ્રીએ જંબુદ્વીપના સંતોને મનમાં ઉદ્ભવતાં સવાલો અંગે હૈયા ધારણ આપતાં જણાવ્યું છે કે -

શકે નહીં જીવ શરન મમ આઈ, સો જીવ સબ અજ્ઞાન રહાઈ;
અબ તિનકુ સમજૈયો તુમ સંતુ, બંચી બંચી મમ ગ્રંથ અનંતુ. ૧૮
વિશ્વબોધ ઓરુ જ્ઞાન અગાધુ, ગ્રંથમાંહી સબ સમજ સમાદુ;
કોટીક પ્રશ્ન પૂછે જન કોઈ, તેહી પરી ઉત્તર ગ્રંથનમેં હોઈ. ૨૦

તાતે તુમ સબ ગ્રંથ અભ્યાસો, વિવિધ વિકત કરી અરથ વિકાસો; જેહી ચૈતન ચિદ્ સ્વરૂપ હમારા, સોહી ગ્રંથનમેં કીયો વિસ્તારા. ૨૧

અંગ ૮૫

છેલ્લે ખુલાસો કર્યો છે કે તેમના સ્થૂળ દેહના દર્શનીય સ્વરૂપ સાથેનો સબંધ છોડી દઈ પ્રત્યેક કાયમપંથીએ તેમના ચૈતન ચિદ્ સ્વરૂપ જે ખૂબ જ વિસ્તારપૂર્વક આ ગ્રંથમાં દર્શાવ્યું છે તેનું જ ચિંતવન કરવા માટે આજ્ઞા અને આદેશ આપ્યો છે.

આ ગ્રંથનું વિવેચન કરતા પહેલાં મેં હસ્તલિખિત ગ્રંથ સાથે દરેક ચોપાઈના શબ્દે-શબ્દની મેળવણી કરેલી છે. અગાઉ પ્રસિદ્ધ થયેલા ગ્રંથોની સરખામણીમાં કોઈ શાબ્દિક ફેરફાર થયેલો જણાય તો તે હસ્તલિખિતના આધારે હશે તેમ સમજવું. વળી, હસ્તલિખિતના લખાણમાં લહિયાઓ દ્વારા કોઈ ભૂલ થઈ હોય ત્યાં સકર્તાસિદ્ધાંતને આધારે યોગ્ય સુધારો કર્યો છે. અગાઉના મહાપુરુષોએ અથાગ મહેનતના અંતે કરેલી ટીકા અમને શબ્દાર્થ, અનુવાદ અને ભાવાર્થ લખવામાં ખૂબ જ સહાયભૂત થઈ છે. કોઈ ગ્રંથના અભ્યાસી મારા લખાણ સાથે સંપૂર્ણ સહતમ ન થાય તે માનવા યોગ્ય છે. કારણ કે, પરમગુરુએ જ અગાધ બોધ દ્વીપ સમુંદ્ર ગ્રંથ અંગ ૮૫માં જણાવ્યું છે કે “વિવિધ વિકત કરી અરથ વિકાસો” એટલે કે, એક જ ચોપાઈના અતિ ગૂઢાર્થ એવા સકર્તાસિદ્ધાંતના પ્રાકૃત ભાષાની ચોપાઈના શબ્દોનું જેટલું મંથન થાય તેટલું તેમાંથી અર્થઘટન થઈ શકે તે સ્વાભાવિક છે. શબ્દકોશમાં પણ ઘણા શબ્દો નથી, એટલે મેં જે લખ્યું છે તેવું જ પરમગુરુ કહેવા માગે છે તેમ કદાચ ન પણ હોઈ શકે. નવ બુદ્ધિથી વિભૂષિત કેવલવેતા પુરુષનાં વચનો સામાન્ય અંશ અને અલ્પ બુદ્ધિના જીવો પરિપૂર્ણ રીતે કેમ કરીને સમજી શકવાના ? એમ હું પણ એક સામાન્ય અંશ છું, તેમ છતાં પરમગુરુએ મને આ કાર્ય માટે પ્રેરણા કરીને નિમિત્ત બનાવ્યો તેથી હું ધન્યતા અનુભવું છું.

ગ્રંથનું વાંચન માત્ર ઉપલક દષ્ટિએ નહીં, પરંતુ એક અભ્યાસી તરીકે ખૂબ જ બારીકાઈથી શબ્દાર્થ, અનુવાદ અને ભાવાર્થ સહિતના ટીકાવાળા ગ્રંથો થકી સમજવા પ્રયત્ન કરવામાં આવશે તો ગૂઢાર્થ ભરેલું કેવલજ્ઞાન સરળતાથી સમજવામાં વાંધો આવશે નહીં. તેથી તો ખુદ પરમગુરુએ કહ્યું છે કે -

શુધ વિના સમજાય નહીં, છેક સિદ્ધાંતનો અર્થ,
જો ના માનો તો જુવો, ટીકા સેતી ગ્રંથ. ૭

- હંસ્તાલેવા ગ્રંથ સાખી

આપણા જ સંપ્રદાયના ઈતિહાસને જોતાં પણ જણાઈ આવે છે કે દિવ્ય પરમગુરુને પણ સકર્તાસિદ્ધાંતનું સ્થાપના કરતાં તે સમયે પ્રતિવાદીઓનો ઘણો સામનો કરવો પડ્યો હતો. પૂજ્ય નારણદાસજી મહારાજશ્રીએ જ્યારે સુરકુવામાં મૂર્તિપ્રતિષ્ઠા કરી એ વખતે પરમગુરુને પણ પોતાના મૂંડિત વિઘ્નસંતોષી સંતોનો સામનો કરવો પડ્યો હતો. પૂજ્ય અચરતબાને પણ પોતાના નિયમને વળગી રહેવા માટે પરિવાર સહિત જ્ઞાતિજનોનો સામનો કરવો પડ્યો હતો. આમ, શુભ કાર્યમાં અડચણરૂપ સંજોગો આવવાના એ હું ભલીભાતિ જાણું છું. જન્મજાત લક્ષણો ધરાવતાં આવા વિઘ્નકર્તાઓ કળીયુગના

પ્રભાવમાં આવીને સદ્કાર્યના માર્ગમાં રોડારુપ બનીને ભૂમિકા ભજવે તે સ્વાભાવિક છે. દિવ્ય પરમગુરુ તો સજ્જાણ પુરુષ હતા તેથી આવો સિલસિલો ભવિષ્યમાં ચાલુ જ રહેવાનો તેવું તેઓ જાણતા હશે. તેથી જ કળીયુગના ભેખ અને અન્યના વાણી, વર્તન અને વ્યવહાર અંગેનો વિશ્વ બોધ ચોસરા ગ્રંથમાં વિગતવાર ખુલાશો ગ્રંથોમાં પહેલેથી જ કર્યો છે. ખેર, મારા ઉપર પરમગુરુની પૂર્ણ કૃપા છે, તેથી નિશ્ચિતપણે છેલ્લા પંદર વર્ષથી આ કાર્ય કરી રહ્યો છું અને કરતો પણ રહીશ. અન્ય સંપ્રદાયની સરખામણીમાં સાહિત્ય ક્ષેત્રે થવો જોઈએ તેવો પુરુષાર્થ થયો નથી તે હકીકત છે. કેવલજ્ઞાનને ચક્રવર્તી કરવાના અમારા આ ભગીરથ કાર્યમાં શુદ્ધ અને હકારાત્મક ભાવથી કાર્યને વધાવશો તો જ ભવિષ્યમાં અમો આ અંગે સવિશેષ કાર્ય કરી હિન્દી અને અંગ્રેજીમાં ગ્રંથો પ્રસિદ્ધ કરી શકીશું.

દિવ્ય પરમગુરુ કેવલધામ સંવત ૧૯૩૪માં ગયા. આજકાલ ૧૪૫ વર્ષ થવા આવશે, પરંતુ મારા અહોભાગ્ય કે મને આ રીતે ગ્રંથોના વિવેચન કરવાની પ્રેરણા આપીને કૃપા કરી કે હું આવા શુભકાર્યનો પ્રારંભ કરી શક્યો. જેથી આ પુસ્તકને પુષ્પરૂપે પરમગુરુના ચરણોમાં સમર્પિત કરું છું.

લખાણમાં કોઈ ક્ષતિ પણ હોઈ શકે, ગ્રંથના ઊંડા અભ્યાસીને કોઈ સિદ્ધાંતિક ભૂલ જણાય તો જરૂર મને લેખીતમાં (bshah6900@gmail.com) જાણ કરવા વિનંતી, જેથી હવે પછીની આવૃત્તિમાં યોગ્ય સુધારો-વધારો કરી શકાય.

અષાઢ સુદ ગુરુ પૂર્ણિમા
સંવત ૨૦૭૯, સોમવાર
૩ જુલાઈ, ૨૦૨૩

બીપીન આર. શાહના હૃદયપૂર્વક
સંત પુરુષોને સત્ કેવલ સાહેબ
ભક્તજનોને સત્ કેવલ પરમાત્મ

પ્રકાશકના બે બોલ

જ્ઞાન સંપ્રદાયના આઘ સ્થાપક પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર મહારાજશ્રી, અનંત બ્રહ્માંડાધીશ કેવલકર્તાની આજ્ઞાથી આજથી ૨૫૦ વર્ષ પૂર્વે પ્રગટ થયા હતા અને અંશ-અંશીનો લક્ષ દર્શાવતા સકર્તાસિદ્ધાંતની સમજ વિવિધ ધર્મગ્રંથો દ્વારા જગતને આપી છે.

દેવોને પણ દુર્લભ એવું મનુષ્ય જીવન આપણને પ્રાપ્ત થયું છે. પ્રત્યેક મનુષ્યનું લક્ષ્ય શાશ્વત સુખની પ્રાપ્તિ છે. આ ભવની સાથે સાથે પરભવમાં પણ સુખની અભિલાષા સંતોષવા મનુષ્ય આધ્યાત્મિક જીવન જીવવા આતુર બને છે અને જગતના વિભિન્ન ધર્મ અને સંપ્રદાયના શરણે જઈ ધર્મગુરુઓ દ્વારા ચીંધાયેલા પ્રભુ પ્રાપ્તિના માર્ગે ગમન કરવા છતાં, અંતે હતાશા પામે છે. આવા સમયે દિવ્ય પરમગુરુનું માર્ગદર્શન અને પ્રેરણા ખૂબ જ ઉપયોગી છે.

અમારા ટ્રસ્ટની વિવિધ પરોપકારી પ્રવૃત્તિ પૈકી વિશ્વના માનવોને કલ્યાણ અર્થે સગુણ-નિર્ગુણથી તીત તેવા સકર્તાસિદ્ધાંતને દર્શાવતા શ્રેષ્ઠ કેવલજ્ઞાનને પ્રકાશિત કરવાનું અમોને જરૂરી લાગ્યું છે. આ જ્ઞાન કોઈ સંસ્થા, વ્યક્તિ અને ધર્મની સંપત્તિ નથી કે કોઈ જ્ઞાતિ, જાતિ કે દેશ માટે સીમિત નથી. વિશ્વના માનવ સમુદાય માટે અંશ-અંશીનો લક્ષ આપવા સર્જનહારે દિવ્ય પરમગુરુને બ્રહ્માંડમાં મોકલ્યા છે. “વિશ્વ સર્વજનમંગલ ચેરિટી ટ્રસ્ટ” નો પણ ઉદ્દેશ સમગ્ર વિશ્વના માનવોનાં કલ્યાણ માટે પરમગુરુના જ્ઞાનને દરેક ભાષામાં પ્રકાશિત કરી કેવલજ્ઞાન ચક્રવર્તી કરવા માટેનો છે.

જ્યારે પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર દર્શનીય સ્વરૂપે વિદ્યમાન હતા ત્યારે તેમનાં સાંનિધ્યમાં રહેતા કેટલાક સંત પુરુષો ધર્મગ્રંથો લખી લખી કાયમપંથીને આપતા હતા. તેવી જ રીતે અમારી સંસ્થા પણ ધર્મગ્રંથોના શબ્દાર્થ, અનુવાદ અને ભાવાર્થ સાથે પ્રકાશિત કરીને કાયમપંથીને આપે છે. અમારો ઉદ્દેશ ધંધાદારી પ્રવૃત્તિ કરી નાણાં મેળવાનો નથી, પરંતુ પરમગુરુનું જ્ઞાન મુમુક્ષુજનો સુધી પહોંચાડવાનો અને કેવલજ્ઞાનને ચક્રવર્તી કરવાના કાર્યમાં સહાયભૂત થવાનો છે.

દિવ્ય પરમગુરુનું શ્રેષ્ઠ આધ્યાત્મિક જ્ઞાન હૃદયમાં ઉતારીને પરમપદના માર્ગે મનુષ્યજીવન સાર્થક કરવાનું આપણા સૌનું કર્તવ્ય છે. પ્રત્યેક વ્યક્તિની મહેચ્છા વિકાસક્રમના વિવિધ સોપાનો સર કરવાની હોય છે, તેથી “તૂંડે તૂંડે મતિ ભિન્ના” એ સૂત્ર અનુસાર દરેક વ્યક્તિની વિચારસરણી જુદી જુદી હોય છે. જો આમ જ હોય તો દરેકને કેવી રીતે સંતોષી શકાય ? અમારો વિનમ્ર પ્રયાસ પ્રત્યેક મનુષ્યને આત્મકલ્યાણના સાચા લક્ષથી માહિતગાર કરવાનો અને પથ ભુલેલા આત્મબંધુઓને દિવ્ય પરમગુરુના સત્ય અભિગમનું દર્શન કરાવવાનો છે. દિવ્ય પરમગુરુ અમારા આ ધ્યેયને સફળ બનાવવા આશીર્વાદ આપે તેવી અમારી વિનમ્ર પ્રાર્થના છે.

હસ્તલિખિત પ્રત સાથે મેળવીને સરળ અને સમજાય તેવી વાક્ય રચના કરવા માટે ખૂબ જ પ્રયત્ન કર્યો છે, તેમ છતાં કોઈ ક્ષતિ રહેવા પામી હોય તો અમારી ક્ષતિઓ દરગુજર કરી આપનાં સૂચનો તથા અભિપ્રાયો મોકલી જ્ઞાનસેવાના આ કાર્યમાં આપનો સહકાર આપશોજી.

ભજનાનંદ પબ્લિકેશન
વિશ્વ સર્વજનમંગલ ચેરિટી ટ્રસ્ટ વતી
બીપીન આર. શાહના
સત્ કૈવલ સાહેબ
સત્ કૈવલ પરમાત્મ

अथवा

॥१॥

॥ श्रीपरमगुरुभ्योनमः ॥ श्रीगणेशायनमः
श्रीसारदायनमः ॥ श्रीमत्करुणासागरमा
हा राजकेरंथअघादबोधदीपसमुद्रगंथपारं
ति ॥ अथमंगलाचरण ॥ छपैयेछंदः ॥ ऊं प्रथंम
परणामधामजीनुसकलपरापरा सरलजाहा
कीसक्यक्कबंधांडसकलधरा ॥ १ ॥ जेजेकैवलना
थसनातनसर्वक्रतारंत ॥ अरवीलानंदअवी
न्यासवीलासीकवीवीधीवधारंत ॥ २ ॥ लोकच
तुरदशदंडकुंदकनकरनसधारंत ॥ वीवीधीमा
त्यगुणगंदवुंदवीदअलगउदारंत ॥ ३ ॥ अगणीत
ईडकटाक्षपाक्षवसुतंमपदपरम ॥ अलगसल
गएकतासआसकोहुजांनेतमरम ॥ ४ ॥ हंसनीवा
संन ॥ धामधणीतुमपुरसपुरातंत ॥ नमोनमोती
रवांप्राणपतिसचरसमासंत ॥ ५ ॥ प्रकृतीवीतुध
त्यपुरसपलकमेखलकउपासक ॥ आंसधाम
पतीदेवजुगलसक्तीतंतआसक ॥ ६ ॥ तवदेवन
केदेवसकलसीरहोतुमकैवलसाक्षीवतसुत
सलंगप्रोढपदपुरसएकलमल ॥ ७ ॥ ज्येकरुणा
मयेरंथअंतमधआद्यपरापरा हंसरुपअस्तु
तकुवेरतीजगंथकरनस्वर ॥ ८ ॥ दोहा ॥ मंगला
चरणप्रथमएही ॥ धरतसजतउरध्यांत ॥ अब

१॥

મંગલાચરણ

ૐ પ્રથમ પરણામ ધામ, જીનું સકલ પરાપર;
સરલ જહાકી સક્ત વ્યક્ત, બ્રહ્માંડ સકલ ધર. ૧

શબ્દાર્થ

ૐ = બ્રહ્મ વાયક પૂર્ણ પ્રણાયમ મંત્ર, ઉકાર, રકાર અને મકારથી નિર્મિત ઓમકાર પ્રથમ = પ્રારંભમાં
પરણામ = પ્રણામ ધામ = નિવાસ સ્થાન જીનું = જેમનું સકલ = સર્વથી પરાપર = પરાવાણીથી પણ ઉપર
સરલ = સરળપણે જહાકી = જેમની સક્ત = શક્તિ વ્યક્ત = પ્રત્યક્ષ બ્રહ્માંડ = બ્રહ્મભૂમિકામાં ઉત્પત્તિ પામેલી રચના
વાળું ઘટક સકલ = સર્વ ધર = ધારણ કરીને.

અનુવાદ

ૐકાર પ્રણવ દ્વારા સર્વથી પરાપર રહેલા ધામને હંગની એકતાથી સૌ પ્રથમ પ્રણામ કરું
છું. જેમની શક્તિ સરળપણે વ્યક્ત હોઈ બ્રહ્માંડમાં રહેલી સર્વ રચનાને ધારણ કરીને રહેલી છે.

ભાવાર્થ

જ્ઞાન સંપ્રદાય આઘ સ્થાપક પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર અગાધ બોધ દ્વીપ સમુંદ્ર ગ્રંથની
રચના કરતાં પહેલાં મંગલાચરણના પ્રારંભમાં સર્વ ઉત્પત્તિ જેમાં વૃદ્ધિપામી છે તેવા બ્રહ્મથી પણ
પર એવા કેવલધામને ૐકાર પ્રણવની સાથે પોતાની સજ્જાજાણ રૂપ હંગની એકતા સાધીને
નમસ્કાર કરે છે. આ અવર્ણનીય કેવલધામમાં બિરાજમાન કેવલકર્તા કે જેમની શક્તિ સરળપણે
સમસ્ત બ્રહ્માંડમાં સાકાર થયેલી સર્વ રચનાને ધારણ કરીને રહેલી છે.

જે જે કેવલનાથ, સનાતન સર્વ કતારન;
અખિલાનંદ અવિનાશ, વિલાસિક વિવિધી વધારન. ૨

શબ્દાર્થ

જે જે = જય હો, જય હો કેવલનાથ = કેવલ ઘણી સનાતન = નિત્ય સર્વ = તમામ કતારન = કરનાર
અખિલાનંદ = પૂર્ણાનંદ અવિનાશ = નાશ ન થાય તેવા વિલાસિક = આનંદમય ખેલને ખિલવનાર વિવિધી = બહુવિધ
વધારન = સંવર્ધન કરનાર.

અનુવાદ

સર્વ રચનાને રચીને તેનો પૂર્ણ આનંદ માણનાર તથા બહુવિધ આનંદમય ખેલને ખીલવીને
તેનું સંવર્ધન કરનાર અવિનાશી અને સનાતન કેવલ ઘણીનો જય હો... જય હો...

ભાવાર્થ

કૈવલકર્તાએ પોતાની બાહ્યવૃત્તિથી સંકલ્પે કરીને નાશવંત તત્ત્વોવાળી વિવિધ પ્રકારની રચનાને રચી તેમાં આંતરવૃત્તિના ચૈતન્યઅંશોને વસાવ્યા છે. પોતે ભિન્ન રહી સમસ્ત રચનાનો આનંદ માણે છે. બ્રહ્મભૂમિકામાં કોઈની પણ મદદ લીધા વિના સ્વતંત્ર રીતે વિવિધતાવાળા આનંદમય ખેલને ખીલાવીને પોતે ઈચ્છા મુજબ તેનું સંવર્ધન કરે છે. એવા અવિનાશી અને સનાતન કૈવલકર્તાની જય હો... જય હો...

**લોક ચતુરદશ દંદ ફંદ, ફન કરન સધારન;
વિવિધી ભાત્ય ગુણ ગ્રંદ, વ્રંદ વિદ અલગ ઉદારન. ૩**

શબ્દાર્થ

લોક ચતુરદશ = ચૌદ લોક દંદ = ઉપાધિ, જોડાણ ફંદ = બંધન, ફન કરન = નાશ કરી સધારન = ફરી નિર્માણ કરવું વિવિધી ભાત્ય = વિવિધપ્રકારની ગુણ = પ્રાકૃતિક ગુણધર્મ ગ્રંદ = સાંધો, જોડાણ વ્રંદ = વીંટાયેલા, પોખાયેલા વિદ = જાણકાર અલગ = ભિન્ન ઉદારન = સ્વતંત્ર, ઉમદા.

અનુવાદ

ચૌદલોકના કષ્ટદાયક બંધનનો નાશ કરી ગુણોના જોડાણથી પોખાયેલી વિવિધ પ્રકારની રચનાઓથી પોતે ભિન્ન રહીને સ્વતંત્રપણે ફરીથી નિર્માણ કરે છે.

ભાવાર્થ

બ્રહ્માંડમાં પ્રસરેલી સર્વ રચનાની આદ્ય લઈ ચૌદલોકના સર્વ જીવોને અલગ અલગ કષ્ટદાયક બંધનો છે. જેમાં સર્વ રચનાને આદ્ય, મધ્ય અને અંતકાળનું બંધન છે. તેથી અંશને સુક્રિત-દુષ્ટિત મુજબ કરેલા કર્મોનાં ફળ રૂપે જન્મ-મરણ ભોગવવાનું હોય છે. આ તમામ બંધનોનો નાશ કરીને સર્જનહાર પોતે મહાપ્રલયકાળને અંતે અંશો સહિત સમગ્ર રચનાને પોતે સમેટી લે છે. ત્યારબાદ મહાશૂન્યની મધ્યે સજાણ જાણપણાએ કૈવલધામમાં સ્વયં એકલા રહે છે. જેટલો સમય સૃષ્ટિનો ક્રમ ચાલ્યો તેટલા જ સમય દરમ્યાન અભિરામ કરીને ફરી પાછા સ્વતંત્ર પણે રજો, તમો અને સતોગુણના જોડાણથી પોખાયેલી વિવિધતાવાળી રચનાનું સર્વાંગપણે ફરીથી નિર્માણ કરે છે.

**અગણિત ઈંડ કટાક્ષ પાક્ષ, વસુ તમ પદ પરમ;
અલગ સલગ એકતાસ, આશ કોહુ જાણે ન મરમ. ૪**

શબ્દાર્થ

અગણિત = અસંખ્ય ઈંડ = ઘાટ કટાક્ષ = દષ્ટિ પ્રસારી પાક્ષ = પક્ષે, પ્રત્યે વસુ = વસવાટ, મુકામ તમ = તમો, તમે

પદ પરમ = પરમપદ અલગ સલગ = અલગ હોવા છતાં સળંગ એકતાસ = એકતા આશ = આશય કોહુ = કોઈ જાણે ન = જાણે નહીં મરમ = મર્મ, ભેદ.

અનુવાદ

તમો પરમપદમાં મુકામ કરીને અગણિત ઘાટ પ્રત્યે દૃષ્ટિ પ્રસારીને રહ્યા છો. અલગ હોવા છતાં એકતા રાખીને સળંગ રહેવાના આશયનો ભેદ કોઈ જાણતું નથી.

ભાવાર્થ

સર્જનહાર કેવલકર્તા બ્રહ્માંડની મધ્યે આવેલા પરમપદરૂપ કેવલધામમાં નિવાસ કરે છે. તેઓ ત્યાં સદાને માટે બિરાજમાન રહેતા હોવા છતાં પોતાની આલૌકિક બ્રાહ્મદૃષ્ટિના દિવ્યચક્ષુની એકતા પ્રકાશબ્રહ્મવૃત્તિ સાથે છે. તેણે કરીને તેઓ સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ, કારણ, મહાકારણ અને પરમકારણ દેહ ધરાવતા અસંખ્ય ઘાટમાં રહેલા અંશના કર્મો-વિકર્મોને નિહાળે છે અને નોંધ પણ લે છે. જેના જેવાં કર્મો તે મુજબનું તેમને ફળ ભોગવવા માટેની ગોઠવણી પણ (સર્જનહારે) કરેલી છે.

સર્જનહાર પોતે પોતાની બનાવેલી રચનામાં કદી પણ આવતા નથી. તેમ છતાં બ્રહ્માંડની વિવિધતાવાળી રચનાનો આનંદ માણવાવાળા પોતાના સજાતીય દરેક અંશ સાથે સળંગ સૂત્રવત્ એકતા સાધીને રહેલા છે. આ એકતા સાધીને રહેવા પાછળ સર્જનહારનો જે આશય છે, તેનો ભેદ જગતમાં દેહ ધારણ કરી વિચરણ કરતા કોઈપણ જીવો જાણતા નથી. તેથી જ જીવો પોતાના કરેલાં કર્મોને ભોગવવા જન્મ-મરણના ચક્રાવામાં ભટક્યા કરે છે.

હંસ નિવાસન ધામ ધણી, તુમ પુરુષ પુરાતન;
નમો નમો નિરવાણ, પ્રાણપત સચર સમાસન. ૫

શબ્દાર્થ

હંસ = સ્વ સ્વરૂપે થયેલા અંશ નિવાસન = રહેવા માટેનું ધામ = મુકામ ધણી = માલિક તુમ = તમો પુરુષ પુરાતન = પુરાણા પુરુષ નમો નમો = વારંવાર નમસ્કાર નિરવાણ = અવિનાશી પ્રાણપત = પ્રાણના પતિ સચર = સ્થાવર-જંગમ, સચરાચર સમાસન = સમાયેલા.

અનુવાદ

તમો પુરાણા પુરુષ છો અને સ્વ-સ્વરૂપે થયેલા અંશના રહેવાના મુકામના ધણી છો. સ્થાવર-જંગમના સમસ્ત ઘાટમાં સમાયેલા પ્રાણના પતિ એવા અવિનાશીને વારંવાર નમસ્કાર કરું છું.

ભાવાર્થ

ખગાકાર મહાશૂન્યમાં કંઈપણ ઉત્પત્તિ ન હતી, ત્યારે આદિ-અનાદિમાં સર્જનહાર એકલા જ હતા. તેથી તેમને પુરાણા પુરુષ તરીકે સંબોધાય છે. કેવલધામ તત્વાતિત હોઈ ત્યાં શુદ્ધ અણિઅગ્ર અંકુરિત અંશો જ નિવાસ કરે છે. હંસ સ્વરૂપે થયેલા અંશોના આખરી મુકામ એવા કેવલધામનાં માલિક સકર્તાપતિ કેવલકર્તા છે. સ્થાવર-જંગમના સ્થૂળ ઘાટની આઘ લઈ સમસ્ત સૂક્ષ્મ, કારણ, મહાકારણ અને પરમકારણ દેહમાં પ્રણવ રૂપે જપાતા અજપા જાપના પ્રણેતા હોવાથી તેમને પ્રાણપતિ કહેવાય છે. એવા અવિનાશી કેવલકર્તાને પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર અગાધ બોધ દ્વીપ સમુંદ્ર ગ્રંથનો પ્રારંભ કરતાં પહેલાં વારંવાર નમસ્કાર કરે છે.

પ્રકૃતિ બિનું ધન્ય પુરુષ, પલકમેં ખલક ઉપાસક;
આન્ય ધામ પતિ દેવ, જુગલ શક્તિ તન આશક. ૬

શબ્દાર્થ

પ્રકૃતિ = માહામાયા બિનું = વિના ધન્ય = વાહ વાહ કે શાબાશી બતાવતો ઉદ્ગાર
પુરુષ = પુરુષ પલકમેં = પળવારમાં ખલક = સૃષ્ટિ ઉપાસક = ઉત્પન્ન કરનાર આન્ય = બીજા
ધામ = રહેઠાણ પતિ = ધામી દેવ = દેવ જુગલ = યુગલ શક્તિ = માયા તન = શરીર
આશક = મોહિત.

અનુવાદ

માયાના સાથ (સહકાર) વિના એક પળવારમાં સૃષ્ટિને ઉત્પન્ન કરનાર પુરુષને ધન્ય છે. બીજા ધામના ધામી (રહેવાસી) દેવતાઓ યુગલ હોઈ માયાના શરીર ઉપર મોહિત છે.

ભાવાર્થ

સર્જનહાર કેવલકર્તાએ તત્વાતિત કેવલધામમાં રહીને માયાના સાથ (સહકાર) વગર એક પળવારમાં બાહ્યદૃષ્ટિની પાંચ વૃત્તિઓ થકી સમગ્ર બ્રહ્માંડની વિવિધતાવાળી સૃષ્ટિની રચના કરી છે. તે રચનાને ગતીવંત કરવા આંતરદૃષ્ટિની કર્તાઅંશવૃત્તિ થકી સામાન્ય, વિશેષ અને પરમ વિશેષ અંશોને ઉત્પન્ન કરી ચાર પ્રકારની ખાણના યોગે વૃદ્ધિ થાય તેવી ગોઠવણી કરીને આ અંશોને સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ, કારણ, મહાકારણ અને પરમકારણ દેહના અગણિત ઘાટમાં રમણ કરવા મોકલ્યા છે.

કર્તા માયાથી ભિન્ન રહ્યા છે, જ્યારે અંતરીક્ષમાં આવેલા અન્ય ધામોના જે અધિપતિ દેવતાઓ છે તેઓ દાંપત્ય જીવન જીવવાવાળા છે. તેઓ પોતપોતાના ધામમાં સજોડે નિવાસ કરીને દેવીઓના સ્વરૂપમાં મોહિત બનીને રહેલા છે.

તબ દેવનકે દેવ સકલ, શિર હો તુમ કેવલ;
સાક્ષિવંત સુત સલંગ પ્રૌઢ, પદ પુરુષ એકલમલ. ૭

શબ્દાર્થ

તબ = તેથી દેવનકે દેવ = દેવોના પણ દેવ સકલ શિર = સર્વના શિર ઉપર હો = છો તુમ = તમો
કેવલ = કેવલકર્તા સાક્ષિવંત = પુરાવા રૂપે સુત સલંગ = સળંગ સૂત્રવત્ પ્રૌઢ = પુરાણા પદ = પરમપદ પુરુષ = પુરુષ
એકલમલ = માત્ર એકલાનો જ અમલ.

અનુવાદ

તેથી હે કેવલકર્તા! આપ સર્વ દેવોના પણ દેવ છો, સર્વના શિર ઉપર તમો એકલા જ અમલ
ધરાવતા હોઈ આપ પ્રૌઢ પદના પુરુષ છો તથા સાક્ષી સ્વરૂપે સળંગ સૂત્રવત્ રહેલા છો.

ભાવાર્થ

અંતરીક્ષના ધામોમાં વસતા સર્વ દેવોના શિર ઉપર અધિપતિ તરીકે કેવલકર્તા છે. તેમના મહાન
પરમપદનો અમલ સમગ્ર બ્રહ્માંડમાં સર્વ વ્યાપક હોઈ તેઓ એકમાત્ર અમલી પુરુષ છે. તેમના જ
સજાતીય અંશો પ્રત્યેક ઘાટમાં સાક્ષી સ્વરૂપે બિરાજમાન છે. તેથી સર્જનહારના સ્વરૂપને સમજવા
માટે માત્ર દેહની ચેતનતાના સાક્ષી રૂપે રહેલ ચૈતન અંશ સિવાય બીજો કોઈ આધાર નથી. અંશ
જ સર્જનહારના વંશનો હોવાથી અંશના સ્વરૂપને સમજી તેમજ અનુભવીને અનુમાન કરી શકાય કે
કર્તા કેવા હશે? કેવલકર્તાની અલૌકિક બાજવૃત્તિના દિવ્યચક્ષુની એકતા પ્રકાશબ્રહ્મવૃત્તિ સાથે છે.
જ્યારે દેહમાં રહેલા અંશોની દૃષ્ટિ પ્રણવ સાથે જોડાયેલી છે. તેના કારણે જ સર્જનહાર અંશ સાથે
સળંગ સૂત્રવત્ એકતા સાધીને સાક્ષી સ્વરૂપે અંશ દ્વારા થતા ઉત્તમ, મધ્યમ કર્મને જુએ છે. આમ,
કર્તા દરેક અંશો સાથે બાજદૃષ્ટિથી એકતા સાધીને સળંગ સૂત્રવત્ રહે છે.

જય કરુણામયે કંથ અંત, મધ્ય આદ્ય પરાપર;
હંસ રૂપ અસ્તુત કુવેર, નિજ ગ્રંથ કરન સ્વર. ૮

શબ્દાર્થ

જય = જય હો કરુણામયે = કરુણેશ કંથ = પતિ અંત = છેવટ મધ્ય = પ્રસારો આદ્ય = પ્રારંભ
પરાપર = પરાવાણીથી પર હંસ રૂપ = હંસ સ્વરૂપે અસ્તુત = સ્તુતિ કુવેર = કુવેરસ્વામી નિજ = પોતે, હું ગ્રંથ = ગ્રંથ
કરન = રચના કરવા સ્વર = ઉચ્ચારણ, વાણી

અનુવાદ

આદ્ય, મધ્ય અને અંતથી પણ પર એવા હે કરુણેશ પતિ! આપની જય હો. કુવેરસ્વામી
કહે છે કે હું પોતે ગ્રંથ રચનાનું ઉચ્ચારણ કરતાં પહેલાં હંસ સ્વરૂપે આપની સ્તુતિ કરું છું.

ભાવાર્થ

જગતના જીવોને સહાયભૂત થવા માટે એક એક કરુણા આપીને સર્જનહારે દેવોને કરુણામય બનાવ્યા છે. તેથી આવા કરુણામય ગણાતા મહાદેવો અને સામાન્ય દેવી-દેવતાઓને કરુણા બક્ષનારા સ્વામી કરુણેશ કૈવલકર્તા છે. તેઓ આદ્ય, મધ્ય અને અંતકાળવાળી બ્રહ્માંડની રચનાથી પર હોઈ સનાતન અને અવિનાશી છે. પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર અગાધ બોધ દ્વીપ સમુદ્ર ગ્રંથની રચનાનું ઉચ્ચારણ કરતાં પહેલાં હંસ સ્વરૂપે હંગની એકતા થકી તત્વાતિત એવા સર્જનહારની અંશ ભાવે સ્તુતિ કરે છે.

(સાખી)

મંગલાચરણ પ્રથમ એહી, ધરન સજન ઉર ધ્યાન;
અબ ગ્રંથન પ્રારંભહુ, સુનહો સંત સુજાન. ૧

શબ્દાર્થ

મંગલાચરણ = ગ્રંથના આરંભે કરાતી સ્તુતિ પ્રથમ = પહેલાં એહી = એ, આ ધરન = ધરવા સજન = સજજનો ઉર = હૃદય ધ્યાન = ધ્યાન અબ = હવે ગ્રંથન = ગ્રંથનો પ્રારંભહુ = હું (પ્રારંભ) શરૂઆત કરું છું સુનહો = સાંભળો સંત = સંત સુજાન = જ્ઞાની, સમજુ.

અનુવાદ

પ્રથમ આ મંગલાચરણનું સજજનોએ ધ્યાન ધરવું. હવે હું ગ્રંથનો પ્રારંભ કરું છું. માટે હે જ્ઞાની સંત ! સાંભળો.

ભાવાર્થ

ગ્રંથ રચનાની પહેલાં પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર દ્વારા રચેલ સર્જનહારની સ્તુતિ દર્શાવતા આ ‘મંગલાચરણ’નો પાઠ કરી સંત અને ભક્તજનોએ કર્તાનું ધ્યાન ધરવું.

હવે પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર આ અગાધ બોધ દ્વીપ સમુદ્ર ગ્રંથનો પ્રારંભ કરે છે. જેને વિશેષ જાણવાની વૃત્તિ ધરાવતા સર્વ સંતો અને ભક્તજનોને હૃદયપૂર્વક એકાગ્ર ચિત્તે સાંભળવા માટે અનુરોધ કરવામાં આવે છે.

લોક અસંખ્ય ઉત્પન ગતિ, સપ્ત દ્વીપ સુર ધામ;
સો સબ ગ્રંથમે ભાખહુ, વિવિધિ ભાત્ય ગુણ ગ્રામ. ૨

શબ્દાર્થ

લોક = ધામ અસંખ્ય = અગણિત ઉત્પન = ઉત્પત્તિ ગતિ = વિધિ સપ્ત દ્વીપ = સાત દ્વીપ સુર ધામ = દેવીધામ સો સબ = તે બધું ગ્રંથમે = ગ્રંથમાં ભાખહુ = જણાવું વિવિધિ = અલગ અલગ ભાત્ય = પ્રકાર ગુણ ગ્રામ = ગુણોના ધામ.

અનુવાદ

ગુણોના ધામ, સત દ્વીપ, દૈવી ધામોની આઘ લઈ અસંખ્ય લોકની ઉત્પત્તિની ગતિ સહીત તે બધું અલગ અલગ પ્રકારે આ ગ્રંથમાં હું જણાવું છું.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર આ ગ્રંથમાં રજોગુણ, તમોગુણ અને સતોગુણના અધિપતિ ત્રણ મહાદેવોના અલગ અલગ ધામ તેમજ સામાન્ય દૈવી ધામોની અને સાત દ્વીપોની આઘ લઈ અસંખ્ય લોકોની ઉત્પત્તિ અંગેની સંપૂર્ણ માહિતી આ ગ્રંથમાં વર્ણવે છે.

સકલ અંગ ભિન્ન ભિન્ન ગતિ, અરથ બોધ શુભ સાર;
કહે કુવેર કરકે કહું, સંશે હરન ભવપાર. ૩

શબ્દાર્થ

સકલ = દરેક અંગ = વિભાગ ભિન્ન ભિન્ન = અલગ અલગ ગતિ = માહિતી અરથ = સમજ બોધ = જ્ઞાન શુભ = કલ્યાણકારી સાર = હેતુ કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે કરકે = કરીને કહું = કહું છું સંશે = સંશય હરન = નષ્ટ કરવા ભવપાર = ભવસાગરથી પેલે પાર.

અનુવાદ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે દરેક અલગ અલગ ગતિવાળા અંગો દ્વારા તેની સમજ, જાણ અને જ્ઞાનને કલ્યાણકારી હેતુથી પ્રગટ કરીને કહું છું. જેથી ભવપાર થવા માટેના સંશય નષ્ટ થાય.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગરે અગાધબોધ ગ્રંથની રચના દ્વારા અલગ અલગ ગતિવાળા અંગોની રચના કરીને દરેકમાં કલ્યાણકારી હેતુથી વિવિધતાવાળી સમજ દર્શાવતું અર્થસભર જ્ઞાન અને તાત્પર્ય જણાવેલ છે. જેથી સંસારમાં પરમપદને પામવા માટે જે જે સંશયો નિર્માણ થયા છે તેને દૂર કરી શકાય અને માનવી સાચા સર્જનહારની ભક્તિ દ્વારા જન્મ-મરણના ભવદુઃખને દૂર કરી ભવસાગરથી પાર જઈ અખંડ મુક્તિ પ્રાપ્ત કરી શકે.

અંગ ૧

અદ્વૈતથી દ્વૈત વિલાસ

અદ્વૈતે કહું દ્વૈત વિલાસ, તત્ત્વ ભેદ હારદ પરકાસ;
બ્રહ્મ દરસી કે વેતા બ્રહ્મ, કે બ્રહ્મજ્ઞાની સમજે મર્મ. ૧

શબ્દાર્થ

અદ્વૈતે = દ્વૈત નહીં તેવાએ કહું = કહું છું દ્વૈત = જુદાપણુ વિલાસ = ઉત્પત્તિ તત્ત્વ = તત્ત્વ ભેદ = ફરક
હારદ = તાત્પર્ય પરકાસ = પ્રસિદ્ધ, ખુલાસો બ્રહ્મદરસી = બ્રહ્મદર્શી કે = અથવા વેતા બ્રહ્મ = બ્રહ્મવેતા કે = અથવા
બ્રહ્મજ્ઞાની = બ્રહ્મજ્ઞાની સમજે = સમજે મર્મ = ગૂઢાર્થ.

અનુવાદ

અદ્વૈત દ્વારા દ્વૈત ઉત્પત્તિના તત્ત્વભેદના તાત્પર્યનો ખુલાસો કરીને કહું છું. જેથી તેના ગૂઢાર્થને
બ્રહ્મદર્શી, બ્રહ્મવેતા કે બ્રહ્મજ્ઞાની સમજી શકે.

ભાવાર્થ

આદિ અનાદિ મહદ્ શૂન્યમાં સર્જનહાર પોતે અદ્વૈત સ્વરૂપે એકલા જ હતા. માત્ર ખગાકાર
શૂન્ય જ હતું. તે પણ ઉત્પત્તિ કે જાણ્ય વગરનું જ હોય હતું. પોતે કેવલધામમાં સજાણ જાણ સ્વરૂપે
અદ્વૈતપણે અભિરામ કરતા હતા. સૃષ્ટિની રચના રચવાનો જ્યારે ભાવ થયો ત્યારે ઉપજણ
ઉપજ્યા પછી પોતાના બાહ્ય હંગનો પ્રસારો કરીને શુદ્ધ સંકલ્પથી બ્રહ્મભૂમિકામાં વિવિધ તત્ત્વોના
મિશ્રણવાળી રચનાને રચી છે. એક અદ્વૈત સર્જનહાર દ્વારા રચેલ દ્વૈતરૂપ ઉત્પત્તિના તત્ત્વભેદના
તાત્પર્યનો ખુલાસો કરીને રચનાના રહસ્યમય ભેદને પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર ઉજાગર
કરે છે અને ગુપ્ત હકીકત યોગ્ય અને ન્યાયપૂર્ણ રીતે દર્શાવે છે.

જેથી સર્જનહારના પ્રકાશરૂપ મહદ્ સચરાચર વ્યાપક બ્રહ્મભૂમિકામાં વૃદ્ધિ પામેલી
રચનાના ગૂઢાર્થને બ્રહ્મદર્શી, બ્રહ્મવેતા કે બ્રહ્મજ્ઞાની પુરુષો છે તે સારી રીતે સમજી શકે.

જીવદશા સદ પામે મરણ, ઈશ્વરપદ ભાગે જૂઉ શરણ;
જે જેહેનું આલંબન ટલે, તાંહાં તેહેનું મન ધરણ ઠલે. ૨

શબ્દાર્થ

જીવદશા = જીવની અજ્ઞાન દશા સદ = સદાને માટે પામે = પ્રાપ્ત કરે મરણ = નાશ ઈશ્વરપદ = ઈશ્વરી

પદ ભાગે = પક્ષે જઈ = જાવું શરણ = શરણ જે = જે જેહેનું = જેનું આલંબન = જોડાણ ટલે = દૂર થવું તાંહાં = ત્યાં, ત્યારે તેહેનું = તેનું મન = મન ધરણે = સ્થિર થઈને ઢલે = નમે.

અનુવાદ

જીવદશા સદાને માટે નાશ પામે ત્યારે ઈશ્વરપદ પક્ષેથી દૂર ભાગી જઈ (બીજાના) શરણે જાય છે. જ્યારે જેનું આલંબન દૂર થાય ત્યારે તેનું મન સ્થિર થઈને નમે છે.

ભાવાર્થ

જીવદશાના જીવોમાં જ્યારે સાચી સમજ આવે ત્યારે જીવદશા સદાને માટે નાશ પામે છે, અને આત્મકલ્યાણનો માર્ગ અપનાવવાની ઉત્કંઠા જાગ છે. પોતાના ચૈતન ને માટે કાંઈક કરી છૂટવાની જ્યારે તમન્ના હોય ત્યારે ઐશ્વર્યવાન અને વિભૂતિવાન નાશવંત રૂપગુણવાળા પદોના શરણમાંથી દૂર જવાનું વિચારે છે, આમ, પ્રકૃતિ અને પદાર્થની ભાવનામાં જે આલંબન હતું તે જ્યારે દૂર થાય ત્યારે મુમુક્ષુનું મન સ્થિર થાય છે અને પોતાનું તન, મન અને ધન સર્વસ્વ ન્યોછાવર કરીને સમર્પિત થાય છે.

જીવતણું આલંબન ઈષ્ટ, આ અનુભવમે જાય સમષ્ટ;
તે માટે કહું છું આગમ, સુણસો નહીં જે ન પડે ગમ. ૩

શબ્દાર્થ

જીવતણું = જીવદશા ભોગવવાવાળું આલંબન = બંધન ઈષ્ટ = ઈશ્વર આ = આ અનુભવમે = પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનમાં જાય = વહી જાય સમષ્ટ = સૃષ્ટિ તે માટે = તે માટે કહું છું = કહું છું આગમ = અગાઉથી સુણસો = સાંભળશો નહીં = નહીં જે = જેને ન = નહીં પડે = પડે ગમ = સમજ.

અનુવાદ

જીવોનું બંધન ઈશ્વર છે. જેથી આ અનુભવમાં જ સમગ્ર સૃષ્ટિ વહી જાય છે. તે માટે હું અગાઉથી કહું છું કે જેને સમજ ન પડે તે સાંભળશો નહીં.

ભાવાર્થ

વિશ્વમાં સ્થાવર-જંગમની આઘ લઈ ચોર્યાસી લાખ પ્રકારના વિવિધ ઘાટની હારમાળા જન્મ અને મરણના મહાન બંધનવાળી ચાલતી આવી છે. કાળ ક્રમના આ અનુભવમાં જ સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન થઈ ત્યારથી અત્યાર સુધી સમગ્ર જગત જન્મ-મરણનું બંધન વેઠીને વહ્યા કરે છે. આથી, જીવદશા ભોગવવાવાળા જીવો પોતાના સાચા સ્વરૂપ અંગે કે સર્જનહાર માટે સાચી સમજ કેળવી શક્યા નથી. તેથી પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર જગતને સાચો અંશ-અંશીનો લક્ષ આપવા આવ્યા છે. જે જીવદશાવાળાના મન માત્ર રૂપ, ગુણ અને નાશવંત ઈશ્વરોમાં જકડાઈ ગયા છે

તેમને આ વાણી ગળે ઉતરશે નહીં. તેથી તેઓ પ્રથમથી જ શ્રોતાજનોને જણાવી દે છે કે જેઓને સમજ ન પડે તેઓએ તેમની પરમાર્થ વાણી સાંભળવી નહીં.

**અગમગતિ બોલું છું બોલ, લક્ષ અગાધ અનાહદ તોલ;
શ્રોતા સો સનમુખ ચિત્ત રખો, શબ્દ હમારા જે ગ્રહી શકો. ૪**

શબ્દાર્થ

અગમગતિ = દીર્ઘ દષ્ટિવાળુ **બોલું છું** = ઉચ્ચારણ કરું છું **બોલ** = જ્ઞાનોપદેશ
લક્ષ = જ્ઞાન, ઉદ્દેશ **અગાધ** = ઊંડુ **અનાહદ** = હદ બેહદ થી પરે **તોલ** = તુલના **શ્રોતા** = સાંભળનાર વર્ગ **સો** = સૌ
સનમુખ = સામે **ચિત્ત** = ચિત્ત **રખો** = રાખો **શબ્દ** = વાણી **હમારા** = અમારા **જે** = જે **ગ્રહી** = ગ્રહણ **શકો** = શકો.

અનુવાદ

અનાહદના અગાધ લક્ષનો તોલ કરીને હું અગમગતિના આધારે જ્ઞાનોપદેશનું ઉચ્ચારણ કરું છું. અમારા શબ્દને જે ગ્રહણ કરી શકો તેવા સૌ શ્રોતાજનો ચિત્તને સન્મુખ રાખો.

ભાવાર્થ

હદ રૂપે ગણાતા સગુણ પદો અને બેહદ રૂપે રહેલું સચરાચર વ્યાપક બ્રહ્મપદથી પણ પરે રહેલા સર્જનહારના અનાહદ રૂપે રહેલા પરમપદના લક્ષનો નિર્ણય કરીને પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર આ ગ્રંથ દ્વારા અગમગતિના આધારે પોતાના અનુભવયુક્ત જ્ઞાનોપદેશનું ઉચ્ચારણ કરે છે. આ વાણી તત્વાતિત પદને દર્શાવતી અને અતિ ગૂઢાર્થ ભરેલી હોઈ સમજવી ઘણી મુશ્કેલ છે. માટે જે આવા દુર્લભ વચનોને સમજી શકે તેવા શ્રોતાજનોએ ચિત્તને સન્મુખ રાખીને સાંભળવું જોઈએ. જેથી ઉચ્ચારેલી વાણીને સંપૂર્ણ રીતે સમજીને હૃદય-પાત્રમાં સમાવી (ગ્રહી) શકાય.

**આગલ છે વાણી અટપટી, અરથીને થાશે ચટપટી;
અનુભવ ઉગ્ર અતિ વંકટો, અરથી હો તે ઊઠી સટો, ૫**

શબ્દાર્થ

આગલ = હવે પછી **છે** = છે **વાણી** = બોલ **અટપટી** = ગૂઢાર્થ ભરેલી **અરથીને** = મતલબીને **થાશે** = થશે
ચટપટી = વ્યાકુળતા **અનુભવ** = પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન **ઉગ્ર** = મહાન **અતિ** = અધિક **વંકટો** = વાંકો **અરથી** = મતલબી
હો = હોય **તે** = તે **ઊઠી સટો** = ઊભા થઈને જઈ શકો છો.

અનુવાદ

હવે પછીની જે વાણી છે તે અટપટી છે જેથી, મતલબીને ચટપટી થશે. તેનો અનુભવ અધિક વાંકો અને મહાન (ગૂઢાર્થ ભર્યો) છે, માટે જે મતલબી હોય તે ઊઠીને જતા રહેજો.

ભાવાર્થ

હવે પછીની જ્ઞાન-બોધ અંગેની વાણી ગૂઢાર્થ ભરેલી હોવાથી જલદી સમજી શકાય તેવી નથી. તેથી જે શ્રોતાજનો રોચક અને સગુણાત્મક લીલાઓને સાંભળવા માટે ટેવાયેલા હોય તેવા મતલબીઓને આ અલૌકિક વાણી-અરુચિમય લાગશે. તેનો અનુભવ કરવોએ અધિક કઠિન અને ઉગ્ર હોઈ, પદાર્થ પ્રાપ્તિની ભાવના અને લોભવૃત્તિ ધરાવતા શ્રોતાજનોએ આ ધર્મગ્રંથની વાણી ન સાંભળતાં ઉઠીને જતા રહેવું જોઈએ.

**ધીરજવંત ધરો મન ધીર, સકલ સમજનું કહું તે હીર;
ઉરધ મતિ જિજ્ઞાસુર જન, સરલ મુમુક્ષુ શુદ્ધ ચૈતન. ૬**

શબ્દાર્થ

ધીરજવંત = ધૈર્યવાન ધરો = ધારણ કરો મન = મન ધીર = ધીરજ સકલ = સર્વ સમજનું = સમજણનું કહું તે = તે કહું છું હીર = સાર, સારાંશ ઉરધ = ઉન્નત મતિ = બુદ્ધિ, વિચાર જિજ્ઞાસુર = જિજ્ઞાસુની આતુરતાવાળા જિજ્ઞાસુ જન = માનવો સરલ = સરળ મુમુક્ષુ = મોક્ષની ઈચ્છા ધરાવતા શુદ્ધ = નિર્મળ ચૈતન = ચૈતન.

અનુવાદ

સર્વ પ્રકારની સમજનો જે સાર છે તે કહું છું. માટે, ધૈર્યવાનોએ મનમાં ધીરજ ધારણ કરવી તથા ઉન્નત વિચાર ધરાવતા જિજ્ઞાસુ તેમજ સરળ મુમુક્ષુજનોએ શુદ્ધ ચૈતનભાવે થવું.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર વિશ્વમાં પ્રસ્થાપિત થયેલા વિવિધ સિદ્ધાંતોને યથાયોગ્ય રીતે દર્શાવીને જે સાર રૂપ સાચી સમજ છે તેને ન્યાયપૂર્વક જણાવે છે. સૈદ્ધાંતિક સમજ દર્શાવતા આવા ઉચ્ચ કોટિના જ્ઞાનને સમજવા માટે ધૈર્યવાન શ્રોતાજનોએ મનમાં ધીરજ ધારણ કરીને સાંભળવું જોઈએ. વળી, જે ઉન્નત વિચાર ધરાવતા જિજ્ઞાસુવૃત્તિના જીવોએ તેમજ જેમણે સરળપણે મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાની ઉત્કંઠા છે તેવા આરતવંત મુમુક્ષુ જનોએ પણ પોતાનો શુદ્ધ ચૈતનભાવ ધારણ કરીને સકર્તા સિદ્ધાંતનું પ્રતિપાદન કરતા કૈવલજ્ઞાનને સમજવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

**તેહેને ઉર ટકશે ટહંકાર, જિજ્ઞાસુર હોસે ઝાતકાર;
હસે વ્રત તો સાહાસ્તર મને, સત કુવેર તેને નહીં બને. ૭**

શબ્દાર્થ

તેહેને = તેને ઉર = હૃદયમાં ટકશે = ટકવું, સ્થિર રહેવું ટહંકાર = ટંકાર, જ્ઞાનમય ધ્વનિ જિજ્ઞાસુર = જિજ્ઞાસુ હોસે = થશે ઝાતકાર = આંતર પ્રકાશ હસે = હોય, હોવું વ્રત = લગાવ, પ્રતિજ્ઞા તો = તો સાહાસ્તર = શાસ્ત્ર મને = મનમાં સત કુવેર = સત્ કુવેરસ્વામી કહે છે કે તેને = તેઓને નહીં બને = મેળ પળશે નહીં.

અનુવાદ

તેને જ હૃદયમાં ધ્વનિનો ટંકાર સ્થિર થશે અને જીજ્ઞાસુને આંતર પ્રકાશ થશે. સત્ કુવેરસ્વામી કહે છે કે જેના મનમાં શાસ્ત્રો પ્રત્યે લગાવ (પ્રતિજ્ઞા) હશે તેને મેળ પડશે નહીં.

ભાવાર્થ

ધૈર્યવાન અને સરળ મુમુક્ષુ જનોના હૃદયમાં ઉર્ધ્વગતિના જ્ઞાનમય ધ્વનિનો ટંકાર ઠરીને સ્થિર થશે. વળી, જે જીજ્ઞાસુ વૃત્તિના આરતવંત જીવો છે તેમનામાં જ્ઞાનનો પ્રકાશ થતાં જ ઘટમાં રહેલા અજ્ઞાન રૂપ અંધકાર નષ્ટ થશે.

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે જેમનાં મન માત્ર શાસ્ત્રોના જ્ઞાન પુરતા સીમિત લગાવવાળા અને પ્રતિજ્ઞાપૂર્વકની વૃત્તિ ધરાવતા સંકુચિત હશે તેમને આ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવામાં રૂચી પેદા થશે નહીં. વળી, જેઓ જન્મથી જ જ્ઞાન અંધ છે તેમના હૃદયમાં જ્ઞાન સાંભળ્યા પછી પણ પ્રસન્નતા કે જ્ઞાનના પ્રકાશની અસર કે ગુરુ પ્રત્યે સમર્પણભાવ જાગૃત થશે નહીં.

અંગ-૨

ઈશ્વરાદ્વૈતકો

એક બ્રહ્મથી દૂજો ભ્રમ, તેહેનો કહી સમજાવું મર્મ;
જીવ ઈશ્વર ને હરિના જન, ત્રી પરકાર હવા વરતન. ૧

શબ્દાર્થ

એક બ્રહ્મથી = અદ્વૈત બ્રહ્મથી દૂજો = બીજો ભ્રમ = ભ્રમણા, મતમતાંતર તેહેનો = તેનો કહી = કહી સમજાવું = સમજાવુ મર્મ = ભેદ જીવ = જીવ ઈશ્વર = ઈશ્વર ને = અને હરિના જન = ભક્તજન ત્રી પરકાર = ત્રણ પ્રકાર હવા = થયા છે વરતન = વર્તનાર.

અનુવાદ

એક બ્રહ્મ સિદ્ધાંત થી પણ બીજા મતમતાંતરો પણ છે, તેનો ભેદ કહી સમજાવું છું. જેમાં જીવ, ઈશ્વર અને ભક્તજન એમ ત્રણ પ્રકારના વર્તનાર છે.

ભાવાર્થ

જગતમાં વિવિધ પ્રકારની ભ્રમણાઓવાળી વિચારધારા પ્રસ્થાપિત થયેલી છે. કોઈ એક અદ્વૈત બ્રહ્મને સર્વોપરી માને છે. વળી, બ્રહ્મ સિદ્ધાંતને આધારે બધુ જ આપોઆપ બ્રહ્મમાંથી ઉત્પન્ન થયું છે અને તેમાં જ સમાય જાય છે, તેવી બ્રહ્મજ્ઞાનીઓની વિચારધારા છે. જ્યારે સગુણ સિદ્ધાંતના આધારે બીજી ઘણી બધી ભિન્નતા ધરાવતી ભ્રમણાયુક્ત વિચારધારા સ્થાપિત થઈ છે. જેમાં જીવવૃત્તિના જીવો, ઐશ્વર્યતા ધરાવનાર ઈશ્વરો અને ભક્તજનો-એમ ત્રણ પ્રકારના ભેદ વર્તાવા લાગ્યા. જીવદશા ભોગવનારા જીવો કહેવાયા અને ઐશ્વર્યતાનો પ્રભાવ ધરાવનારા ઈશ્વરો બન્યા. વળી, જે ઈશ્વરોના શરણે જઈને રહ્યા તે ભક્તજન તરીકે સંબોધાયા.

શીવ બ્રહ્મા વિષ્ણુ પરજંત, શેષ શક્તિ લ્યૌ આણો અંત;
જીવદશા વરતે સર્વ કોય, એક એકની સમજણ કહું સોય. ૨

શબ્દાર્થ

શીવ = શિવજી બ્રહ્મા = બ્રહ્મા વિષ્ણુ = વિષ્ણુ પરજંત = પુરુષ શેષ = શેષજી શક્તિ = આદ્યશક્તિ લ્યૌ = સુધી, સહિત આણો = આવે અંત = વિનાશ જીવદશા = જીવની અજ્ઞાન દશા વરતે = વર્તન કરે સર્વ કોય = બધા એક એકની = પ્રત્યેકની સમજણ = વિસ્તારપૂર્વકની વિગત કહું સોય = તે કહું છું.

અનુવાદ

શિવ, બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, શેષજી, શક્તિ અને પુરુષ સહિતનો અંત આવે છે. આ બધા જીવદશાનું વર્તન કરે છે. તે પ્રત્યેકની વિસ્તારપૂર્વક વિગત કહું છું.

ભાવાર્થ

વિશ્વના આઘ ગણાતા મહાદેવો એવા શિવજી, બ્રહ્માજી અને વિષ્ણુની આઘ લઈ શેષજી અને મહામાયા આઘશક્તિ અને નિરંજનપુરુષ સહિતના સર્વે આઘ, અંત અને મધ્ય કાળથી પ્રભાવિત છે. એટલે કે તેઓનો પણ નાશ થાય છે. તેમનામાં થતા આવા પરિવર્તનથી જે તે વિશેષ તત્ત્વોવાળી રચના પર તેની અસર જોવા મળતી હોય છે. આ સર્વ વિશેષ વિભૂતિવાન અંશો હોઈ તેમણે ધારણ કરેલ દેહની ઐશ્વર્યતા અતિ વિશેષ હોય છે. તેમ છતાં ઘણી વખત તેમનો વ્યવહાર જીવદશાના જીવો જેવો માલુમ પડે છે. પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર પ્રત્યેક મહાન કરુણામય ગણાતા દેવતાઓના આવા વર્તન અંગેની સમજ એક-એક કરીને હવે પછી વિસ્તારપૂર્વક દર્શાવે છે.

બ્રહ્મા બ્રહ્મ અસ્તુતિ કરે, કંકર તે માટે કરગરે;
શીવ સ્મશાન સેવે તે સદા, જોગ જુગત પામે આપદા. ૩

શબ્દાર્થ

બ્રહ્મા = બ્રહ્માજી બ્રહ્મ = સચરાચર વ્યાપક ચિદાકાર બ્રહ્મ અસ્તુતિ = સ્તુતિ કરે = કરે કંકર = અલ્પ તે માટે = તેથી કરગરે = આજીજી કરે શીવ = શિવજી, શંકર સ્મશાન = જ્યાં મૃતદેહોનો અગ્નિસંસ્કાર કરવામાં આવે છે તે સ્થાન સેવે = સાધના કરે તે સદા = સદાને માટે જોગ = યોગ જુગત = જગત પામે = વેઠે આપદા = સંકટ, આપત્તિ.

અનુવાદ

બ્રહ્માજી બ્રહ્મની સ્તુતિ કરે છે અને શિવજી સ્મશાનમાં જઈ સદાને માટે યોગ-સાધના કરે છે. પોતે અલ્પ છે તે માટે આજીજી કરે છે. કારણ કે જગતની જેમ તેઓ પણ યોગ કરી સંકટ વેઠે છે.

ભાવાર્થ

ચાર વેદના રચયિતા બ્રહ્માજી સચરાચર વ્યાપક એવા ચિદાકાર બ્રહ્મની સ્તુતિ કરતા હોય છે. શિવજી પણ સ્મશાનમાં જઈ સદાને માટે યોગ-સાધના કરતા જણાય છે. સ્તુતિ કે સાધના કરવાનો મતલબ એ છે કે પોતે જેની સ્તુતિ કે સાધના કરે છે તેનાથી તેઓ અલ્પ છે. અર્થાત્ અસહાય છે. જ્યારે પોતે આપત્તિ કે સંકટ અનુભવે ત્યારે ઈષ્ટ પદને વિનંતી કરવાનો અવસર પ્રાપ્ત થતો હોય છે. જગતમાં પણ સામાન્ય જીવોની વર્તણૂક પરથી ખ્યાલ આવે છે કે સંકટ વેઠીને અલ્પ જીવો મહા વિભૂતિવાન દેવો પાસે મદદની અપેક્ષા રાખીને આજીજી કરતા હોય

છે. આમ, વિનંતી કે આજીજી કરનાર પોતાને અલ્પ અથવા અસામર્થ્યવાન તરીકે અનુભવે છે. તેથી જ તે મહાન પદની સ્તુતિ-પ્રાર્થના કે આજીજી કરે છે. સ્તુતિ કરનારનું સાર્વભૌમત્વ કે સર્વોપરિતાનો અભાવ છે તેમ અહીં સાબિત થાય છે.

**વિષ્ણુ દેહ ધરણી પર ધરે, સકલ વિશ્વનું સંકટ હરે;
એક થાપે એકનો ઉથાપ, તાંહાં કાંહાં ચેહેનો અદ્વૈત વ્યાપ. ૪**

શબ્દાર્થ

વિષ્ણુ = વિષ્ણુ દેહ = શરીર ધરણી પર = પૃથ્વી ઉપર ધરે = ધારણ કરે સકલ = સમગ્ર વિશ્વનું = જગતનું સંકટ = દુઃખ હરે = દૂર કરે એક થાપે = એકનું સ્થાપન કરે એકનો ઉથાપ = એકનું ઉત્થાપન કરે તાંહાં = ત્યાં કાંહાં = ક્યાં ચેહેનો = ચિન્હો, જાણ્યો અદ્વૈત વ્યાપ = વ્યાપક અદ્વૈત પદ.

અનુવાદ

વિષ્ણુ પૃથ્વી પર દેહ ધારણ કરીને સમગ્ર વિશ્વનું સંકટ દૂર કરે છે, જેમાં એકનું સ્થાપન કરે અને એકનું ઉત્થાપન કરે છે. તે જોતાં તેમણે અદ્વૈત વ્યાપકપદને ક્યાંથી જાણ્યું ?

ભાવાર્થ

વિષ્ણુ યુગે યુગે અવતાર ધારણ કરીને ત્રાસદાયક અસુરોનો સંહાર કરે છે અને તેમના ત્રાસમાંથી ભક્તોને મુક્ત કરી સમસ્ત જગતને સહાયરૂપ થાય છે. આ કાર્ય કરવા તેઓ એક વ્યક્તિનું ઉત્થાપન કરે છે તો બીજી એક વ્યક્તિનું તેની જગ્યાએ સ્થાપન કરે છે. જો આવું જ કાર્ય કરવાનું હોય તો પ્રશ્ન એ થાય છે કે તેમણે એક અદ્વૈત બ્રહ્મને સાચી રીતે ઓળખ્યું જ નથી કે બ્રહ્મની સચરાચર વ્યાપકતાને સમજ્યા નથી.

**બલિરાજને જાયા જહી, માગણ થઈને લીધી મહી;
શું પહેલી પોતાની નતી, કર ઓઢીને કીધી છતી. ૫**

શબ્દાર્થ

બલિરાજને = બલિરાજને જાયા = યાચના જહી = જઈને માગણ = ભિક્ષુક થઈને = બનીને લીધી = લીધી મહી = પૃથ્વી શું = શું પહેલી = પહેલાં પોતાની = પોતાની નતી = ન હતી કર ઓઢીને = હાથે કરીને કીધી = કરી છતી = પ્રસિદ્ધ.

અનુવાદ

બલિરાજને ત્યાં જઈ ભિક્ષુક બનીને યાચના કરી પૃથ્વી લીધી, તો શું પહેલાં પોતાની ન હતી? હાથે કરીને (સ્થિતિ) પ્રસિદ્ધ કરી.

ભાવાર્થ

કહેવાય છે કે બલિરાજાએ ઈન્દ્રાસન પ્રાપ્ત કરવા નવ્વાણું યજ્ઞો કર્યા અને છેલ્લે સો (૧૦૦)મા યજ્ઞનો આરંભ કર્યો ત્યારે વિષ્ણુએ વામન સ્વરૂપ ધારણ કરીને એમની પાસે જઈ ત્રિશુલ બનીને ત્રણ ડગલાંની યાચના કરી હતી. આ પ્રમાણેનો કપટયુક્ત વ્યવહાર કરતાં પહેલાં શું વિષ્ણુ પૃથ્વીના અધિપતિ ન હતા ? આવું હીણ કાર્ય કરીને વિષ્ણુએ જાતે જ હાથે કરીને પોતાની લાચાર સ્થિતિને વિશ્વમાં પ્રસિદ્ધ કરી, કે તેઆને આ માગણી બાદ જ પૃથ્વી, પાતાળ અને સ્વર્ગનો ભોગવટો મળ્યો છે.

**રાવણ કીધું જાનકી હરણ, છલ નવ જાણ્યો કરતા કરણ;
હવું રુદન ધીરજ નવ ધરુ, જુઓ ચરીતર જીવનું કરુ. ૬**

શબ્દાર્થ

રાવણ = લંકેશ રાજા કીધું = કર્યું જાનકી = સીતા હરણ = ઉઠાવી જવું છલ = કપટ નવ જાણ્યો = જાણ્યો નહીં કરતા = કરનારનું કરણ = કાર્ય હવું = કર્યું રુદન = વિલાપ ધીરજ = ધીરતા નવ = નહીં ધરુ = ધરી જુઓ = દેખો, નિહાળો ચરીતર = વર્તન જીવનું = જીવદશાના જીવો જેવું કરુ = કર્યું.

અનુવાદ

જ્યારે રાવણ સીતાને ઉપાડી ગયો ત્યારે કાર્ય કરનારનું કપટ જાણી શક્યા નહીં; વળી, ધીરજ ન ધરી અને વિલાપ કર્યો. આ પ્રમાણેનું વર્તન જીવદશાના જીવ જેવું કર્યું તે જુઓ.

ભાવાર્થ

સીતાજીની ઈચ્છા સંતોષવા શ્રીરામ અને પછી લક્ષ્મણ સુવર્ણમૃગને મારવા માટે જંગલમાં ગયા. ત્યારે લંકાપતિ રાવણ સાધુનો કપટયુક્ત વેશ ધારણ કરીને આવ્યો હતો. પંચવટીમાં રહેતી સીતાને લક્ષ્મણ રેખા ઓળંગતાંની સાથે જ તે ઉઠાવી ગયો હતો. આવા કપટભર્યા કાર્ય કરનારની જાણ (ખબર) શ્રીરામ જાણી શક્યા ન હતા. વળી, સીતાની શોધ દરમિયાન શ્રીરામ ધીરજ ધારણ કરી શક્યા નહીં, પરંતુ આર્કંદ્યુક્ત રુદન (વિલાપ) કરતા હતા. આ પ્રમાણેના કાર્ય ને જોતાં રામચંદ્રજીનું વર્તન જગતના સામાન્ય જીવદશાના જીવો જેવું જ કહેવાય.

**રાવણ માર્યો થાપ્યો ભક્ત, સ્વારથ સરખું સાધ્યું વ્યક્ત;
એ તો છે જીવનો વ્યવહાર, કુવેર અધિક સો ઈશ અતબાર. ૭**

શબ્દાર્થ

રાવણ = લંકાપતિ માર્યો = સંહાર કર્યો થાપ્યો = સ્થાપિત કર્યો ભક્ત = ભક્ત સ્વારથ = સ્વાર્થ

સરખું = ના જેવું સાધ્યું = સિદ્ધ કર્યું વ્યક્ત = સ્પષ્ટ એ તો = આ તો છે = છે જીવનો વ્યવહાર = જીવદશાના જીવો જેવો વ્યવહાર-આચરણ કુવેર = કુવેરસ્વામી અધિક = વિશેષ સો = કઈ રીતે, ક્યાં ઈશ = ઈશ્વર અતબાર = વિશ્વાસ.

અનુવાદ

રાવણને મારી ભક્તને સ્થાપિત કર્યા, તે સ્પષ્ટ રીતે સ્વાર્થના જેવું કાર્ય સાધ્યું એમ કહેવાય છે. કુવેરસ્વામી કહે છે કે એ તો જીવના જેવો વહેવાર છે. જેમાં ઈશ્વર તરીકે અધિક વિશ્વાસ ક્યાં રહ્યો ?

ભાવાર્થ

રામચંદ્રજીએ રાવણનો સંહાર કરીને શરણાગત ભક્તના નાતે તેમના જ ભાઈ વિભીષણને લંકાની ગાદીના વારસદાર તરીકે સ્થાપિત કર્યા હતા. આ પ્રમાણે સ્પષ્ટ રીતે જણાય આવે છે કે રામચંદ્રજીનો પોતાનો સ્વાર્થ સિદ્ધ થયો, તે માટે જ વિભીષણને રાજગાદી સોંપી હતી.

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે આ તો જગતના જીવદશામાં રાયતા સામાન્ય જીવો જેવો જ વ્યવહાર છે. તેમણે પોતાની ઐશ્વર્યતાના આધારે આવું વિશેષ કાર્ય કર્યું હોય તેવો વિશ્વાસ કઈ રીતે આવે ?

અંગ-૩

કળા દ્વૈતકો

કાલાગ્રહે કૃષ્ણ જનમીયા, ગુપ્ત ગોકુલમેં જઈને રમીયા;
બલ પામીને વાધ્યું ઝેર, દુઃખ દીધાનું વાલ્યું વેર. ૧

શબ્દાર્થ

કાલાગ્રહે = બંદીખાનામાં કૃષ્ણ = શ્રીકૃષ્ણ જનમીયા = જન્મ્યા ગુપ્ત = છૂપાઈને ગોકુલમેં = ગોકુળ ગામમાં
જઈને = જઈને રમીયા = રમ્યા બલ પામીને = બળવાન બનીને વાધ્યું = વૃદ્ધિ પામ્યું, વધવું ઝેર = વેર, શત્રુતા
દુઃખ = વેદના દીધાનું = આપ્યાનું વાલ્યું વેર = વેર વાળ્યું.

અનુવાદ

બંદીખાનામાં શ્રીકૃષ્ણ જન્મ્યા અને ગોકુળમાં જઈને છૂપાઈને રમ્યા. બળવાન થયા પછી
શત્રુતા વૃદ્ધિ પામી ત્યારે ક્રોધ કરીને દુઃખ આપ્યાનું વેર વાળ્યું.

ભાવાર્થ

મથુરા નરેશ કંસના બંદીખાનામાં દેવકીની કૂખે શ્રીકૃષ્ણ શ્રાવણ વદ આઠમની મધરાતે
રોહિણી નક્ષત્રમાં જન્મ્યા હતા. તેઓ જન્મ્યા બાદ ગોકુળમાં જઈને નંદને ઘરે છૂપાઈને રમ્યા
હતા. ગોકુળમાં ઉછેર પામીને મોટા થયા અને સર્વ વિદ્યાથી પરિપૂર્ણ થઈ બળવાન યોદ્ધા બન્યા.
પોતાના કુટુંબીજનોને દુઃખ દીધાનું વેર વાળવાની મનમાં જે વેર વૃત્તિ હતી તે વૃદ્ધિ પામી તેથી
ક્રોધ કરીને છેવટે પોતાના મામા કંસને હણ્યો અને “કંસનિકંદન” તરીકે ઓળખ પામ્યા.

કરી ક્રોધ જરાસંઘ ચઢ્યો, દીધી પૂઠ ને કેડે પડ્યો;
કંસ માર્યાનું કહી જયું જોર, મધરાતે થઈ નાઠા ચોર. ૨

શબ્દાર્થ

કરી ક્રોધ = ક્રોધ કરીને જરાસંઘ = મગધનો રાજા જરાસંઘ ચઢ્યો = હુમલો કર્યો
દીધી પૂઠ = પૂઠ કરીને ને = અને કેડે પડ્યો = પાછળ પડ્યો કંસ = કંસને માર્યાનું = મારી નાંખ્યાનું
કહી જયું જોર = બળ ક્યાં ગયું મધરાતે = અડધી રાત્રે થઈ = થઈને નાઠા ચોર = ચોરની માફક ભાગ્યા.

અનુવાદ

જ્યારે જરાસંઘે ક્રોધ કરીને હુમલો કર્યો ત્યારે પૂઠ દઈને ભાગ્યા છતાં તે તેમની પાછળ
૧૮ | અગાધ બોધ દીપ સમુદ્ર ગ્રંથ: ભાગ ૧

પડ્યો. ત્યારે તે સમયે કંસને માર્યાનું બળ ક્યાં ગયું? કે જેથી ચોરની માફક અડધી રાત્રે ભાગી ગયા ?

ભાવાર્થ

જ્યારે મગધ દેશનો રાજા જરાસંઘ ગુસ્સે થઈને શ્રીકૃષ્ણ ઉપર વાર કરવા ઉશ્કેરાયો ત્યારે તેઓ પૂંઠ દઈને ભાગ્યા હતા. તેમ છતાં જરાસંઘ તેમની પાછળ પડ્યો હતો ત્યારે પોતાનો બચાવ કરવા શ્રીકૃષ્ણ મધરાતે ચોરની જેમ નાસી છૂટ્યા હતા. તો તે સમયે કંસ જેવા મહાન યોદ્ધાને માર્યાનું જોર ક્યાં ગયું હતું?

રણ છોડી દ્વારામતી ગયા, બેટ સાગરમેં સુખીયા થયા;
જોર કરે નાસે તે જીવ, નિર્બલ થઈ જઈ લડે સદૈવ. ૩

શબ્દાર્થ

રણ છોડી = રણ સંગ્રામ છોડીને દ્વારામતી = દ્વારકા ગયા = ગયા બેટ = ટાપુ સાગરમેં = સમુદ્રમાં
સુખીયા = સુખી થયા = થયા જોર કરે = બળ વાપરે નાસે = નાસી જાય તે = તે જીવ = જીવદશાના માનવો
નિર્બલ = શક્તિહીન થઈ = થઈને જઈ = જઈને લડે = યુદ્ધ કરે સદૈવ = હમેશાં.

અનુવાદ

રણ સંગ્રામ છોડીને દ્વારકા ગયા અને બેટ સાગરમાં જઈને સુખી થયા. જોર કરીને હંમેશા લડે અને નિર્બળ થઈ જઈને નાસે એ તો જીવનો વહેવાર છે.

ભાવાર્થ

જરાસંઘની બીકથી રણસંગ્રામ છોડીને શ્રીકૃષ્ણ સૌરાષ્ટ્રમાં આવી દ્વારકામાં સમુદ્રની વચ્ચે નગરી બાંધીને બેટ દ્વારકામાં સ્થાયી થયા. ત્યાં પોતાની રાજધાની સ્થાપીને રાજ્ય કરીને સુખી થયા હતા.

હંમેશને માટે જોર કરીને લડવું અને કોઈ બળપૂર્વક ચઢાઈ કરે ત્યારે નિર્બળ થઈ જઈને નાશી જવું એ તો જગતમાં જીવન જીવતા જીવદશાના સામાન્ય જીવોનો વહેવાર થયો કહેવાય.

તેહેવું પણ શ્રીકૃષ્ણે કર્યું, ઈશ્વરપદ તે શું નીસર્યું;
કોઈ કહેશે તે અકલિત ગતિ, આગળ પણ એવી વિદ્યા હતી. ૪

શબ્દાર્થ

તેહેવું = તે પ્રમાણેનું પણ = પરંતુ શ્રીકૃષ્ણે = શ્રીકૃષ્ણે કર્યું = કર્યું ઈશ્વરપદ = ઐશ્વર્યતા ધરાવતું સ્થાન તે = તે શું = શું નીસર્યું = દેખાડવું કોઈ કહેશે = જો કોઈ એમ કહે તે = તે અકલિત ગતિ = અકળ ગતિ આગળ = પહેલાં પણ = પરંતુ એવી = એ પ્રકારની વિદ્યા = આવડત હતી = હતી.

અનુવાદ

તેવું શ્રીકૃષ્ણે પણ કર્યું છે તો તેમાં ઈશ્વરપદ શું દેખાડ્યું? કોઈ એમ કહે કે તે અકળ ગતિ છે, પરંતુ પહેલાં પણ એવી વિદ્યા હતી.

ભાવાર્થ

જીવદશાવાળા સામાન્ય માનવીની જેમ શ્રીકૃષ્ણે પણ વ્યવહાર કર્યો છે. તો તેમની જે ઐશ્વર્યતા ધરાવતા ઈશ્વરપદની ક્ષમતા હતી તે કેવી રીતે દેખાડી કહેવાય? જો તેઓનો બચાવ કરનાર પક્ષકાર એમ કહે કે શ્રીકૃષ્ણની અકળગતિ છે જેથી તે બધું જ કરી શકે તેમ છે, પરંતુ તે સમયગાળા દરમિયાન અર્થાત્ પહેલાનાં વખતમાં પણ ઘણા બધા પાસે એવા પ્રકારની વિદ્યા હતી. વિદ્યાના બળે કાંઈક કરવું તે કૌશલ્ય ગણાય, પરંતુ તેમાં ઐશ્વર્યતાને કાંઈજ (લાગે વળગે નહીં) સંબંધ નથી.

દાવાનલ પીધો મહારાજ, કઈ જન અગન ગલે છે આજ;
ગિરિ તોલ્યો ટયલી આંગુરી, આજ ઉખાડે વૃક્ષ સમુરી. ૫

શબ્દાર્થ

દાવાનલ = દાવાગ્નિ પીધો = પી ગયા મહારાજ = મહાન રાજા કઈ જન = કેટલાક માનવો અગન = અગ્નિ ગલે છે = ગળી જાય છે આજ = વર્તમાન સમયમાં ગિરિ = પર્વત તોલ્યો = ઉપાડ્યો ટયલી આંગુરી = કનિષ્ઠિકા, સૌથી ટૂંકી આંગળી આજ = વર્તમાન સમયમાં ઉખાડે = ઉખાડે વૃક્ષ = વૃક્ષ, ઝાડ સમુરી = મૂળીયાં સાથે.

અનુવાદ

મહારાજે દાવાનલ પીધો તો આજે પણ કેટલાક માનવો અગ્નિ ગળે છે. ટયલી આંગળીએ ગિરિ ઉપાડ્યો તો આજે પણ મૂળ સાથે (કેટલાક) વૃક્ષોને ઉખાડે છે.

ભાવાર્થ

જ્યારે દાવાનલ ફાટી નીકળ્યો ત્યારે પ્રકૃતિ સહિત જનમાનસને બચાવવા માટે મહારાજ શ્રીકૃષ્ણે દાવાનલના મહાન અગ્નિનું આયમન કરીને શાંત પાડ્યો હતો. તેમ આજે પણ કેટલાક માનવો વિદ્યાના બળે અગ્નિના ગોળા મોંમાં લઈને બુઝાવે છે.

જ્યારે ઈન્દ્ર રાજાના પ્રકોપથી બચાવવા માટે શ્રીકૃષ્ણે પોતાની ટયલી આંગળી ઉપર ગિરિ પર્વતને તોલ્યો હતો. તેમ આજે પણ ઘણા શક્તિશાળી માનવો પોતાની આગવી વિદ્યાના બળે મૂળિયાં સાથે મોટાં મોટાં વૃક્ષોને ઉખાડીને પોતાનું કૌતક બતાવતા હોય છે.

એ સર્વે વિદ્યાનો વાદ, ઈશ્વરપદને તો એ બાધ;
શક્તિ તે સરજે સંસાર, ત્રિપદ જાયે ત્રિયા આકાર. ૬

શબ્દાર્થ

એ સર્વે = એ બધુ વિદ્યાનો = સાધનાથી પ્રાપ્ત કરેલ શક્તિ, કળા વાદ = સ્પર્ધા ઈશ્વરપદને = ઈશ્વરના સ્થાનને
તો = તો એ = એ બાધ = બાધારૂપ શક્તિ = આદ્યશક્તિ તે = તેઓએ તો સરજે = ઉત્પન્ન કર્યા, પેદા કર્યો
સંસાર = જીવન ક્રમ, જીવન ચક્ર ત્રિપદ = ત્રિગુણાત્મક પદો જાયે = મોહિત કરવું, સંગ કરવો ત્રિયા = સ્ત્રી
આકાર = સ્વરૂપ.

અનુવાદ

આ બધી કળાની સ્પર્ધા હોઈ ઈશ્વરપદને તો એ બાધારૂપ છે. જેમ શક્તિએ તો સંસાર
ઉત્પન્ન કર્યો, પરંતુ ત્રિગુણાત્મક પદો તો સ્ત્રીના સ્વરૂપમાં મોહિત થયા.

ભાવાર્થ

આશ્ચર્યચક્રિત કરનારા ચમત્કારિક કાર્યાના કૌતુક તો યુક્તિપૂર્વકની કળા અને
આવડતભરી કરામતનો ખેલ છે. જેમાં ઐશ્વર્યતાને પ્રાપ્ત કરેલા ઈશ્વરપદોને તે શોભતું નથી,
પરંતુ તેમની મહાનતાને રુકાવટ કરતું હોય છે. જેમ આદ્યશક્તિએ સંસારની ઉત્પત્તિ કરી
તેમાં પુરુષ-પ્રકૃતિના જોડાણનું જીવનચક્ર બનાવ્યું, પરંતુ સર્જનહાર દ્વારા વિભૂતિ પામેલ
ઐશ્વર્યવાન ત્રિગુણાત્મક પદોએ તો સ્ત્રીનો સંગ કરીને તેમના સ્વરૂપમાં જ લોભાયમાન
થઈને રહ્યા.

ત્રિયા તન તાંહાં જીવ અધમ, આગલ થાપન કીયો નિગમ;
ભે પામે ભજનાનંદ શેષ, કહે કુવેર નિરભે નહીં લેશ. ૭

શબ્દાર્થ

ત્રિયા = સ્ત્રી તન = શરીર તાંહાં = ત્યાં જીવ = આત્મા અધમ = અધ:પતન કરનારું આગલ = અગાઉ
થાપન = પ્રસ્થાપિત કીયો = કર્યો નિગમ = વેદ ભે = ભય પામે = પામ્યા ભજનાનંદ = ભજનનો આનંદ શેષ = જરા
કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે નિરભે = નિર્ભય નહીં = નથી લેશ = કિંચિત.

અનુવાદ

સ્ત્રીના શરીર સંબંધે આત્માનું અધ:પતન થાય છે, જે અગાઉ વેદના સ્થાપકે પ્રસ્થાપિત
કર્યું છે. ભજનાનંદમાં રહેનારા શેષમાત્રામાં ભય પામે છે. તેથી કુવેરસ્વામી કહે છે કે કોઈપણ
કિંચિતમાત્ર નિર્ભય નથી.

ભાવર્થ

સ્ત્રીના શરીર પર મોહ ધારણ કરવાથી આત્માનું અધઃપતન થાય છે. અગાઉ સૃષ્ટિના પ્રારંભમાં પણ ચાર વેદના રચયિતા બ્રહ્માજીનો દાબલો લેવામાં આવે તો તેઓ પણ આ બાબતના સાક્ષી બની ચૂક્યા છે. જેથી આજે પણ સમાજ તેમની પૂજા કરતો નથી. વળી, જે વ્યક્તિ સદાને માટે ભજનાનંદમાં મશગૂલ રહ્યા છે તેમને પણ થોડા ઘણા અંશે સ્ત્રીનો ડર સતાવે છે. તેથી પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે આ દુનિયામાં કોઈપણ ભયથી રહિત નથી.

અંગ-૪

દાસત્વ દ્વૈતકો

વિષ્ણુ કોટ અનંત અનેક, ભક્તિ ભાવ ધરિયા બહુ ભેખ;
દીન થઈ સરવે દર દરે, અદ્વૈતપદ કોઈ ઉર નવ ધરે. ૧

શબ્દાર્થ

વિષ્ણુ = વિષ્ણુને માનવાવાળા કોટ = પ્રકાર અનંત અનેક = અંત વગરના
ભક્તિ ભાવ = ભાવપૂર્વકની ભક્તિ ધરિયા = ધારણ કર્યા બહુ ભેખ = વિવિધ ભેખ દીન થઈ = ગરીબ બનીને
સરવે = બધા દર દરે = કરગરે અદ્વૈતપદ = અદ્વૈત બ્રહ્મપદ કોઈ = કોઈપણ ઉર = હૃદયમાં નવ ધરે = ધારણ કરતા નથી.

અનુવાદ

વિષ્ણુને માનવાવાળા અનંત પ્રકારના વૈષ્ણવ ભક્તોએ ભક્તિનો ભાવ ધારણ કરી બહુ ભેખ ધારણ કર્યા છે. બધા દીન થઈને કરગરી રહ્યા છે, પણ કોઈ અદ્વૈતપદને હૃદયમાં ધારણ કરતું નથી.

ભાવાર્થ

સર્જનહાર દ્વારા સોંપેલ પાલન-પોષણની જવાબદારી સંભાળનાર વિષ્ણુ યુગે યુગે અવતાર ધારણ કરીને વિશ્વના જીવોને સહાયભૂત થતા હોય છે. તેથી સત્ત્વગુણી વિષ્ણુને ઈષ્ટ તરીકે સ્વીકારીને જગતમાં અનંત પ્રકારના વૈષ્ણવો થઈ ગયા છે. વળી, નવધા ભક્તિના સહારે ભાવ ધારણ કરીને ભેખધારીઓ પણ બહુ થઈ ગયા. આ બધા ભક્તો ભક્તિમય જીવન જીવીને સગુણ પદની જ સેવા-પૂજા અને અર્ચના કરી દીનતાપૂર્વક કરગરી રહ્યા છે, પરંતુ સગુણથી પર રહેલા અદ્વૈત બ્રહ્મપદને કોઈ હૃદયમાં ધારણ કરતું નથી, કે તે પદની ચાહના કરીને કોઈ ભક્તિ યા સ્તુતિ કરતું નથી.

અદ્વૈત તહાં ઉગરે નવ આપ, આપ વિના પરનો શો થાપ;
પર થાપ્યું પૂર્વે સર્વ કોઈ, ઈશ્વર સહિત કહ્યા મેં સોઈ. ૨

શબ્દાર્થ

અદ્વૈત = જુદાપણુ નહીં તહાં = ત્યાં ઉગરે = બચે, રહેવા પામે નવ = નહીં આપ = પોતાનું અંશ સ્વરૂપ
આપ વિના = સ્વ વિના પરનો = પર રહેલાનો શો = શું થાપ = સ્થાપન પર = સર્વોપરી, પર રહેલાનો થાપ્યું = સ્થાપન
કર્યું પૂર્વે = આદિમાં સર્વ કોઈ = બધાએ ઈશ્વર = ઐશ્વર્યવાન પુરુષો સહિત = સાથે કહ્યા મેં = મેં કહ્યા સોઈ = તે.

અનુવાદ

જ્યાં અદ્વૈત પદ છે ત્યાં પોતાનું સ્વરૂપ ઉગરતું નથી. જો સ્વ વિના તો પર રહેલા પદનું સ્થાપન શું કરવાનું? આદિમાં બધાએ જે સર્વોપરી પદ સ્થાપ્યું છે તેને મેં ઈશ્વર સહિત જે છે તે કહ્યા છે.

ભાવાર્થ

વળી, જ્યાં એક સર્વોપરિતાની સમજ છે એવા અદ્વૈત બ્રહ્મ સિદ્ધાંતના મત મુજબ દેહ છૂટ્યા પછી આત્મા બ્રહ્મમાં ભળી જાય છે. એટલે કે કાંઈ રહેવા પામતું નથી. માત્ર બ્રહ્મ જ સર્વ વ્યાપક પથરાયેલું રહે છે. એ માન્યતામાં ચૈતન અંશનું સ્વરૂપ છે તે ઉગરતું નથી. જો ચૈતન સ્વરૂપ બચતું જ ન હોય તો અંશ જેની સજાતિ છે એવા સર્જનહારના સર્વોપરી અંશી પદ તરીકે કોનું સ્થાપન કરવાનું? હકીકતમાં તો ચૈતન સ્વરૂપ બ્રહ્મમાં ભળી ન શકે. જેમ દેહમાં ચૈતન સ્વરૂપ સર્વોપરી છે તેમ બ્રહ્માંડમાં પણ સર્જનહારનું મહદ્ ચૈતન સ્વરૂપ સર્વોપરી છે. આવી સરળ અને સાચી સમજ અદ્વૈત પદ દર્શાવતા બ્રહ્મ સિદ્ધાંતમાં આપવામાં આવી નથી. સાચી સમજના અભાવે આદિમાં સર્વ કોઈ બ્રહ્મની આઘ લઈ સગુણ દેવી દેવતાઓના પદોને સર્વોપરી માનીને સ્થાપન કરેલું છે. પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે જગત જેને સર્વોપરી પદ માને છે તેવા બ્રહ્મને બ્રહ્મપદ અને સગુણ પદોને ઈશ્વર તરીકે સંબોધન કર્યું છે.

એક એકથી અદકા બલવાન, ઈશ્વર તેહના તેહ નિદાન;
જે જેથી નીચે પદ ગ્રીવ, તે તેહેનો ત્યે જાણો જીવ. ૩

શબ્દાર્થ

એક એકથી = એકબીજાથી અદકા = અધિક બલવાન = બળવાન ઈશ્વર = ઐશ્વર્ય ધરાવનાર તેહના = તેમના તેહ = તે નિદાન = નક્કી જે જેથી = જે જેનાથી નીચે = નીચું પદ = પદ ગ્રીવ = પકડીને રહેલા તે = તે તેહેનો = તેમના ત્યે = તે જાણો = જાણવો જીવ = જીવદશાના જીવો.

અનુવાદ

એક એકથી અધિક બળવાન હોય તે તેમના નક્કી કરેલા ઈશ્વર છે. જેથી જે નીચે રહીને પદ પકડીને રહેલા છે તે તેમના જીવ છે તેમ જાણવું.

ભાવાર્થ

સ્થાપન થયેલી માન્યતામાં એક કે જે અલ્પ હોય અને બીજો કે જે અલ્પથી અધિક બળવાન હોય ત્યારે એક એકથી અધિક બળવાન હોય તેમને તેઓએ ઈશ્વર કહેલા છે. જેઓ અલ્પ છે

તેઓ તેમનાથી જે અધિક બળવાન દેખાયા તેવા ઐશ્વર્યવાન પદોને પકડીને તેમના જ શરણે જઈને રહેલા છે. જે શરણમાં રહેલા છે તે જીવ છે તેમ જાણવું. અહીં જીવ અને ઈશ્વરના ભેદને સમજાવ્યો કે જે અધિક બળવાન તે ઈશ્વર અને અલ્પ રહ્યા તે જીવ.

**યામે નહીં કોઈ બ્રહ્મ સદૈવ, છોટા મોટા સર્વે જીવ;
નામ રુપ જેહેને જાંહાં પડે, જીવપણુ જઈને તાંહાં અડે. ૪**

શબ્દાર્થ

યામે = એમાં નહીં = નહીં કોઈ = કોઈ બ્રહ્મ સદૈવ = અખંડ બ્રહ્મ છોટા મોટા = નાના મોટા સર્વે = બધા જીવ = જીવ
નામ રુપ = નામ અને સ્વરૂપ જેહેને = જેમને જાંહાં = જ્યાં પડે = લાગે, આરોપાય જીવપણુ = જીવપણું જઈને = જઈને
તાંહાં = ત્યાં અડે = સ્પર્શે.

અનુવાદ

એમાં કોઈ અખંડ બ્રહ્મ નથી. નાના કે મોટા બધા જ જીવો છે. કારણ કે જ્યાં નામ અને રૂપ લાગે ત્યાં જીવપણુ જઈને સ્પર્શતું હોય છે.

ભાવાર્થ

ઐશ્વર્ય પ્રાપ્ત કરેલ અધિક બળવાન ઈશ્વરો હોય કે શરણે ગયેલા અલ્પ જીવો હોય, પરંતુ તે બધામાં કોઈ અખંડ બ્રહ્મપદ નથી. વળી, જે પદને નામ અને સ્વરૂપનું આરોપણ થયેલું હોય તેવા દરેકે દરેક સાકાર પદોને જીવપણું સ્પર્શે છે. અર્થાત્ તે બધા જ જીવ કોટીના ગણાય.

**જીવ જોતાં તો સરવે જીવ, લક્ષે તો કૈવલ એક પીવ;
બ્રહ્મવેતા કરતવથી અલગ, શુદ્ધ સનાતન વરતે સલગ. ૫**

શબ્દાર્થ

જીવ = જીવ જોતાં = નિહાળતાં તો = તો સરવે = બધા જીવ = જીવ લક્ષે તો = કેન્દ્ર સ્થાને તો
કૈવલ = કૈવલ એક પીવ = એક જ ધણી, એક જ પતિ બ્રહ્મવેતા = બ્રહ્મને જાણવાવાળા કરતવથી = કરણીથી
અલગ = ભિન્ન શુદ્ધ સનાતન = શુદ્ધ અને સનાતન વરતે = વર્તે સલગ = સળંગ.

અનુવાદ

જીવપણાને નિહાળતાં તો બધા જીવો જ છે. જ્યારે લક્ષને જોતાં તો એકમાત્ર કૈવલપતિ છે. બ્રહ્મવેતા કરણીથી અલગ હોઈ તેઓ શુદ્ધ સનાતન સાથે સળંગ વર્તે છે.

ભાવાર્થ

જીવોની જીવદશાના વર્તન (કર્મો)ને નિહાળતાં તો બધા જ જીવો છે. અંશ અંશીના લક્ષને જોતાં તો ચૈતન અંશો જેની સજાતિ છે એવા મહદ્ સજાણ જાણ કેવલકર્તા અંશી સર્વના પતિ છે. જે બ્રહ્મવેત્તા પુરુષો છે તે જીવદશાની વર્તણૂક (વર્તન)થી ભિન્ન હોય છે તેથી તેઓ સદાને માટે શુદ્ધ સનાતન એવા સચરાચર વ્યાપક બ્રહ્મ સાથે સળંગ સૂત્રવત જોડાઈને વર્તે છે.

તે મેં જીવમે ગણીયા નથી, હાવે તેને કહું તે કથી;
અખા કબીર આઘે જેટલા, અયં બ્રહ્મ અસ્મિ તેટલા. ૬

શબ્દાર્થ

તે = તેથી, તેટલાને મેં = મેં જીવમે = જીવકોટિના ગણીયા નથી = ગણ્યા નથી હાવે = હવે પછી તેને = તેમને કહું = કહું છું તે = તે કથી = વર્ણવી અખા = સત્તરમી સદીમાં અમદાવાદ નજીક જેતલપુર ગામમાં શ્રીમાળી સોની કુટુંબમાં જન્મેલા બ્રહ્મજ્ઞાની કવિ કબીર = પંદરમી સદીમાં જન્મીને જુલાહાને ઘરે પાલન-પોષણ પામીને ઉછરેલા તત્ત્વજ્ઞાની સંત અથવા તત્ત્વચિંતક આઘે = ની આઘ લઈ જેટલા = જેટલા અયં બ્રહ્મ અસ્મિ = અહં બ્રહ્મ અસ્મિ તેટલા = તેટલા.

અનુવાદ

હવે તેમના અંગે વર્ણવીને કહું છું કે અખા અને કબીરની આઘ લઈ જેટલા અહં બ્રહ્મ અસ્મી છે તેટલાને મેં જીવ (કોટિ)માં ગણ્યા નથી.

ભાવાર્થ

જે મહાપુરુષો સદાને માટે બ્રહ્મ સાથે સળંગ સૂત્રવત્ એકતા સાધીને રહે છે એવા અહં બ્રહ્મ અસ્મી થઈને રહેવાવાળાને પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગરે જીવોમાં ગણતરી કરી નથી. અખા ભગત અને સંત કબીરદાસની આઘ લઈ જેટલા મહાપુરુષો થઈ ગયા છે તેમના માટે હવે પછી વર્ણન કરીને દર્શાવવામાં આવ્યું છે.

નામ રુપ કહેતાં નવ બને, દુઃખ લાગે કહીયે નહીં જીને;
અખા કબીર બરન્યા તે માટ, કુવેર વેદ શિર પાડી વાટ. ૭

શબ્દાર્થ

નામ = સંજ્ઞા રુપ = સ્વરુપ કહેતાં = જણાવતાં નવ = નહીં બને = અનુકૂળ પડે દુઃખ = આપત્તિ લાગે = લાગવું કહીયે = કહીએ નહીં = ના જીને = જેને અખા = અખા ભક્ત કબીર = સંત કબીર બરન્યા = વર્ણવ્યા, જણાવ્યા તે માટ = તેટલા માટે કુવેર = કુવેરસ્વામી વેદ = બ્રહ્મા દ્વારા બોલાયેલી વાણી શિર = ઉપર, થી પરે પાડી વાટ = માર્ગ ચીંધો.

અનુવાદ

નામ અને રૂપ દર્શને જણાવતાં અનુકૂળ બને નહીં. કારણ કે જેને માટે કહેવામાં ન આવે તેને દુઃખ લાગે તેમ છતાં અખા અને કબીરનું તેટલા માટે વર્ણન કર્યું છે કે તેમણે વેદથી તે પરનો રાહ (રસ્તો) ચીંધ્યો (દર્શાવ્યો) છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે અગાઉ ઘણા બધા બ્રહ્મજ્ઞાની, બ્રહ્મદર્શી અને બ્રહ્મવેત્તા પુરુષો થઈ ગયા છે. તે દરેકના નામ અને રૂપ અંગેની માહિતી દર્શાવવાનું એટલા માટે શક્ય બને તેમ નથી કારણ કે જો કોઈ મહાપુરુષોના નામનો કે વ્યક્તિગત માહિતીનો ઉલ્લેખ ન કરવામાં આવે તો તેમને અથવા તેમના અનુગામીઓને ખોટું લાગે અથવા મનમાં દુઃખની લાગણી અનુભવે.

અખા ભગત અને સંત કબીર એમ બંને પુરુષે ચાર વેદના આધારે પરંપરાગત ચાલી આવતી વિચારધારાથી પર (આગળ વધીને) જઈને જગતને જ્ઞાનોપદેશ કર્યો છે, તેમજ ઉત્તમ માર્ગ ચીંધ્યો છે. તેથી અહીં તેમના નામનો ખાસ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

અંગ-૫

બ્રહ્મવેતા જ્ઞાની દરશીકો

તે મેં નજરે દીઠા નથી, મારે તેહેને શી મોરથી;
પણ વાણીમેં વરત્યાં નિધ્ય, સાખી શબ્દ જક્ત પ્રસિદ્ધ. ૧

શબ્દાર્થ

તે મેં = તેઓને મેં નજરે = પ્રત્યક્ષ દીઠા નથી = જોયા નથી મારે = મારે તેહેને = તેમની શી = કેમ મોરથી = મહત્તા પણ = પરંતુ વાણીમેં = વચનોમાં વરત્યાં = પહેચાન્યા નિધ્ય = નિધિ સમાન, મહાન સાખી = સાખી શબ્દ = શબ્દ જક્ત = જગતમાં પ્રસિદ્ધ = વિખ્યાત.

અનુવાદ

તેમને મેં પ્રત્યક્ષ જોયા નથી. વળી, મારે તેમની શી મહત્તા ? પરંતુ મેં તેમની જક્ત પ્રસિદ્ધ સાખી શબ્દના વચનોથી તેઓ મહાન છે તેમ પહેચાન્યા છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે તેમણે અખા કે કબીર પૈકી કોઈને પણ પ્રત્યક્ષ જોયા નથી. જેથી તેમની ખોટી મહત્તા કે મોટાઈ દર્શાવવાની જરૂર પણ ન હોય. (શા માટે હોય ?) જગતમાં આ બંને તત્ત્વચિંતકો દ્વારા રચાયેલી સાખીઓના શબ્દોને જોતાં ઓળખી શકાય કે તેઓ મહાન જ્ઞાની અને ઉત્તમ વિચારધારકો છે. કારણ કે તેમણે ચાર વેદ દ્વારા દર્શાવેલ સર્વોપરી બ્રહ્મપદથી પણ પર રહેલા પરમપદની વાસ્તવિકતાને સ્વીકારેલી છે.

જંબુ સીંઘ જેમ વનમાં રહે, તે દેખો કોઈને નવ દહે;
નિશા નરણે નવ દેખીયે, બોલંતાં બેહુને પેખીયે. ૨

શબ્દાર્થ

જંબુ = શિયાળ સીંઘ = સિંહ જેમ = જે રીતે વનમાં = જંગલમાં રહે = રહે તે = તેઓ દેખો = પ્રત્યક્ષ હાજરી કોઈને = કોઈને નવ = નથી દહે = દેતા નિશા = રાત્રિ નરણે = નિર્ણય કરીને નવ દેખીયે = જોવાય નહીં બોલંતાં = જ્યારે બોલે તે ઉપરથી બેહુને = બંનેને પેખીયે = ઓળખીએ, પહેચાનીયે.

અનુવાદ

જેમ શિયાળ અને સિંહ વનમાં રહે, પરંતુ કોઈને દેખો દેતા નથી. રાત્રિ
૨૮ | અગાધ બોધ દ્વીપ સમુદ્ર ગ્રંથ: ભાગ ૧

દરમિયાન નિર્ણય કરીને જોવાય પણ નહીં, તેમ છતાં તે બંનેને બોલી ઉપરથી ઓળખીયે છીએ.

ભાવાર્થ

જેમ કે શિયાળ અને સિંહ બંને જંગલમાં નિવાસ કરે છે. તેઓ નિર્જન એવા જંગલ ઝાડીમાં રખડતાં ફરે પણ વટેમાર્ગુઓને દેખો દેતા નથી. રાત્રિના સમયે તેઓ પસાર થતાં હોય ત્યારે નેત્રોથી ન દેખાતાં હોવા છતાં પણ તે જ્યારે બોલે ત્યારે તેના બોલ (વાણી)થી આપણે તેને જાણી શકીયે છીએ. તેમના બોલ (વાણી) પરથી જ તે શિયાળ કે સિંહ છે તે જાણી શકાય છે. આ પ્રમાણે જંગલમાં વિચરણ કરતા શિયાળની બોલી કે સિંહની ગર્જના ઉપરથી આપણને તેમની પરખ થાય છે.

અણ બોલ્યા બીજા અદભુત, સુનક આઘે ઋષભ નવ સુત;
શુક નારદ ને દત્ત કપીલ, સપ્ત ભોમ જેણ્યે બાંધી મીલ. ૩

શબ્દાર્થ

અણ બોલ્યા = ઉનમૂનિવત્ બીજા = અન્ય અદભુત = મહાન સુનક = સનકાદિક
આઘે = ની આઘ લઈને ઋષભ = ઋષભદેવ નવ સુત = નવ પુત્રો શુક = શુકદેવ
નારદ = નારદમુનિ ને = અને દત્ત = દત્તાત્રેય કપીલ = કપીલ સપ્ત ભોમ = સાતમી ભૂમિકા જેણ્યે = જેમણે
બાંધી મીલ = પ્રભુત્વ જમાવવું, જમાવટ કરવી.

અનુવાદ

ઉનમૂનિવત્ રહેલા બીજા મહાન એવા સનકાદિકની આઘ લઈ ઋષભદેવના નવ પુત્રો, શુકદેવ, નારદ, દત્ત, કપીલ સહિત તમામે સાતમી ભૂમિકામાં પ્રભુત્વ જમાવ્યું છે.

ભાવાર્થ

જેમણે નામ દઈને અગાઉ દર્શાવ્યા નથી તેવા બીજા પણ ઘણા મહાપુરુષ વિશ્વમાં થઈ ગયા છે. આદિ સનકાદિકોની આઘ લઈ ઋષભદેવના (પુત્ર) નવ યોગેશ્વરો, શુકદેવજી, દત્તાત્રેય, નારદમુનિ, કપીલ માનસપુત્ર સહિતના મહાન પુરુષો સાતમી ભૂમિકામાં પોતાની ચિત્તવૃત્તિને સ્થિર કરીને સમદમપણે રહેતા હતા. તેમને આપોઆપ બોલવાની પણ આસક્તિ થતી નહીં. અને બ્રહ્મમય થઈને રહેતા હતા.

અષ્ટાવક જનક અજગર, છતે પંડ દેહાતીત પર;
બીજા બહુ જ્ઞાની છેખરા, હજુ પાછલ થાશે પરપરા. ૪

શબ્દાર્થ

અષ્ટાવક = અષ્ટાવક જનક = જનક રાજા અજગર = અજગરમુનિ છતે પિંડ = ઘાટ હોવા છતાં દેહાતીત = વિદેહી પર = પરબ્રહ્મ બીજા = અન્ય બહુ = ઘણા જ્ઞાની = જ્ઞાની છે = છે ખરા = ખરા, સાચા હજુ = હવે પછી પાછલ = ભવિષ્યમાં થાશે = થશે પરપરા = ઉત્તરોત્તર.

અનુવાદ

અષ્ટાવક, જનક અને અજગર છતે પિંડ વિદેહી પરબ્રહ્મ થઈ ગયા. બીજા પણ ઘણા જ્ઞાની જનો છે ખરા અને હવે પછી પણ ભવિષ્યમાં ઉત્તરોત્તર થશે.

ભાવાર્થ

આ ઉપરાંત અષ્ટાવક, જનકરાજા અને અજગરમુનિ પણ સંસારમાં છતે પિંડ રહેવા છતાં વિદેહી રહીને પરબ્રહ્મ સ્વરૂપે થઈ ગયા. આ સિવાયના બીજા પણ ઘણા જ્ઞાની પુરુષો છે ખરા અને ભવિષ્યમાં પણ ઉત્તરોત્તર થશે.

જાણી લક્ષ રહ્યા અદબદ, રહેણી રહ્યે કહાયા સિદ્ધ;
રહેણી લક્ષ પરે જન જેહ, બ્રહ્મવેતા પદ જાણે તેહ. ૫

શબ્દાર્થ

જાણી = જાણીને લક્ષ = જ્ઞાન રહ્યા = રહ્યા અદબદ = મોઘમ રહેણી = વર્તણૂક, આચરણ રહ્યે = ને કારણે કહાયા = કહેવાયા સિદ્ધ = સિદ્ધિઓ મેળવનાર પુરુષો રહેણી = આચરણ લક્ષ = જ્ઞાન પરે = પર, થી પાર જન = પુરુષ જેહ = જે બ્રહ્મવેતા = બ્રહ્મને જાણવાવાળા પદ = સ્થાન જાણે = જાણે તેહ = તે.

અનુવાદ

લક્ષ જાણ્યા છતાં મોઘમ રહ્યા, પરંતુ આચરણને કારણે સિદ્ધ કહેવાયા. રહેણી અને લક્ષથી પર જે બ્રહ્મવેતા પુરુષો થયા તે જ તે પદને જાણે છે.

ભાવાર્થ

લક્ષ સમજ્યા છતાં બોલવાનું ટાળીને જે મોઘમ રહ્યા છે તેવા મહાપુરુષો પોતાના વ્યવહારને કારણે જ સિદ્ધ પુરુષો કહેવાયા છે. દેહથી થતા કર્મોના બંધન વડે વંચિત રહીને વિદેહી બની જ્ઞાનયુક્ત સમજથી પર થઈ ગયેલા બ્રહ્મવેતા પુરુષો છે તે બ્રહ્મપદને સારી રીતે જાણે છે.

અદ્વૈતે પણ તે ઘર નથી, તો દ્વૈત શાંમાંથી કાડે કથી;
શું શાથી શાંમે રેહે લક્ષ, લક્ષે તો હોય પક્ષાપક્ષ. ૬

શબ્દાર્થ

અદ્વૈત = અદ્વૈત બ્રહ્મ પદ પણ = પરંતુ તે = તે, એ ઘર નથી = મૂળ સ્થાન નથી તો = તો દ્વૈત = દ્વૈત રૂપ જગત
શાંમાંથી = શેમાંથી કાડે = બતાવે કથી = બોલીને, વર્ણવીને શું = શું શાથી = શા કારણે શાંમે = શેમાં, ક્યાં રહે = રહેવા પામે
લક્ષ = લક્ષ્ય બિંદુ, એકાગ્રતા લક્ષે = લક્ષ્યે તો = તો હોય = હોય પક્ષાપક્ષ = પક્ષપાત.

અનુવાદ

પરંતુ અદ્વૈત તે મૂળ સ્થાન નથી તો પછી દ્વૈતનું વર્ણન શામાંથી બતાવે ? જો લક્ષ પ્રત્યે શું ?
શાથી ? અને શેમાં ? વગેરે પ્રશ્ન થતા હોય તો તે લક્ષ એ પક્ષપાત હોય.

ભાવાર્થ

અદ્વૈત બ્રહ્મપદ તો ચિદાકાર હોઈ કર્તૃત્વશક્તિ વગરનું છે. તે પોતે કોઈ ઉત્પત્તિ કરી શકે
તેમ નથી. બ્રહ્મ પોતે કોઈ ઉત્પત્તિના મૂળ કારણરૂપ સ્થાન નથી, તો સવાલ એ ઉભો થાય છે કે
દ્વૈત રૂપ જગતનું જે રીતે વર્ણન દર્શાવવામાં આવ્યું છે તેની ઉત્પત્તિ શામાંથી થઈ ? તે કેવી રીતે
વર્ણન કરીને બતાવે. જો બ્રહ્મ જ સર્વનું અંતિમ કેન્દ્ર બિંદુ તરીકે એક લક્ષ હોય તો તેના માટે
શું ? શાથી ? અને શેમાં ? જેવા પ્રશ્નો પેદા થાય છે. જો આવા પ્રશ્નો બ્રહ્મ માટે ઊભા થતા હોય
તો જેને લક્ષ કહેવામાં આવે છે તે અંગે પક્ષપાત ઊભો કર્યો કહેવાય. હું બ્રહ્મ સ્વરૂપે છું તેમાં હું
અને બ્રહ્મ એમ બે પદ તરી આવે છે. માટે તેમાં લક્ષ અને લક્ષી બે જુદા પદ છે.

એ સ્થલ છે આસે અજમાલ, વેતા હોય તો પામે નાહાલ;
અણવેતાને ઊપજે ભરમ, કહે કુવેર સમજે નહીં મરમ. ૭

શબ્દાર્થ

એ સ્થલ છે = એ સ્થાન છે આસે = અહીં, અત્રે અજમાલ = ગુપ્ત વેતા = જાણકાર હોય તો = હોય તો જ
પામે = થાય નાહાલ = ન્યાલ અણવેતાને = અજાણ્યાને ઊપજે = ઉદ્ભવે ભરમ = ભ્રમણા, ભ્રાંતિ
કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે સમજે નહીં = સમજી શકે નહીં મરમ = મર્મ.

અનુવાદ

એ સ્થાન તો અહીં ગુપ્ત છે, પરંતુ જો કોઈ જાણકાર હોય તો જ તે ન્યાલ થાય. કુવેરસ્વામી
કહે છે કે જે તેનો મર્મ સમજે નહીં તેવા અણસમજુને ભ્રાંતિ ઉદ્ભવે.

ભાવાર્થ

ઉત્પત્તિના મૂળ કારણ રૂપે રહેલું એ પરમપદ તો અહીં ગુપ્ત રહેવા પામ્યું છે. જેનો બ્રહ્માની
આદ્ય લઈ આજ સુધી કોઈ તાગ મેળવી શક્યું નથી. જો કોઈ તે પરમપદના જાણકાર હોય તો
પોતે અખંડ મોક્ષને વરીને ન્યાલ થઈ જાય. પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે આ પદ
અંગેનું તાત્પર્ય જો સમજે નહીં તો તેવા અણસમજુને ચોક્કસ મનમાં ભ્રાંતિ જ ઉદ્ભવવાની છે.

અંગ-૬

જ્ઞાની દરશી દર્શાવનકો

હાવે કહું લક્ષી લક્ષ ભેદ, દ્વૈત તીત સંશે કરું છેદ;
લક્ષી તે મન બુધ ચિત્ત વડે, લક્ષ જઈ નિધમેં ચિત્ત ભડે. ૧

શબ્દાર્થ

હાવે = હવે પછી કહું = કહું છું લક્ષી લક્ષ = લક્ષ અને લક્ષીનો ભેદ = તફાવત દ્વૈત = જુદાપણુ તીત = થી પર સંશે = સંશય કરું = કરુ છેદ = નિકંદન લક્ષી = લક્ષ સિદ્ધ કરનાર તે = તે મન = મન બુધ = બુદ્ધિ ચિત્ત = ચિત્ત વડે = થી, દ્વારા લક્ષ = લક્ષ જઈ = જઈને, પહોંચીને નિધમેં = બ્રહ્મ મહાનિધિમાં ચિત્ત = ચિત્ત ભડે = જોડે.

અનુવાદ

હવે લક્ષ અને લક્ષીનો ભેદ કહું છું અને દ્વૈત પદથી તીત રહેલા પદના સંશયોનું નિકંદન કરું છું. જેથી તે લક્ષી પોતાના મન, બુધ અને ચિત્તના સહારે લક્ષ સુધી પહોંચીને પોતાનું ચિત્ત નિધિ રૂપ બ્રહ્મમાં જોડી શકે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર હવે પછી લક્ષ અને લક્ષી એમ બંને પદોનો ભેદ સમજાવીને દ્વૈત પદથી તીત રહેલા પદ અંગે જે જે સંશયો છે તેનું નિકંદન કરે છે. જેથી લક્ષને સિદ્ધ કરવા માટે પ્રયત્ન કરનાર લક્ષી પોતાના મન, બુધ અને ચિત્ત અંતઃકરણો દ્વારા લક્ષની ગતિ સુધી પહોંચીને મહાનિધિ રૂપ સચરાચર વ્યાપક બ્રહ્મપદમાં પોતાનું ચિત્ત જોડી શકે.

લક્ષી લક્ષ કહીયે પદ દોય, અણ બોલ્યાનો અનુભવ સોઈ;
બોલ્યા તે જાણો બુદ્ધિવંત, આપ આપની સમજણ લ્યો અંત. ૨

શબ્દાર્થ

લક્ષી લક્ષ = લક્ષ અને લક્ષી કહીયે = કહેવાય પદ = સ્થાન દોય = બે અણ બોલ્યાનો = ઉનમૂનિવત્ અનુભવ = પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન સોઈ = તે, તે જ બોલ્યા તે = જે બોલ્યા તે જાણો = જાણવા બુદ્ધિવંત = બુદ્ધિશાળી આપ આપની = પોતપોતાની સમજણ = સમજણ લ્યો = સુધી અંત = છેડો.

અનુવાદ

લક્ષ અને લક્ષીએ બે પદ કહેવાય. જેઓ ઉનમૂનિવત્ રહ્યા છે તેમનો પણ તે જ અનુભવ છે

અને જે બોલ્યા છે તે બુદ્ધિશાળી જાણવા. આમ, પોતપોતાની સમજ સુધી તેનો છેડો લાવ્યા છે.

ભાવાર્થ

લક્ષ એટલે કે જે પ્રાપ્ત કરવાનું છે તે કેન્દ્રબિંદુ અને લક્ષી એટલે લક્ષને પ્રાપ્તિ કરનાર. એમ બંને પદો જુદા છે. જેમણે વિશ્વમાં વાણીનો વિલાસ નથી કર્યો, પરંતુ જ્ઞાન પક્ષે મૌન સેવીને સાતમી ભૂમિકામાં જેઓ રહ્યા છે તેઓ પણ પોતાના લક્ષમાં જ વિશ્વાસ રાખીને એ પદને અનુભવે છે. જેમણે જગતમાં ઉપદેશાત્મક વચનો બોલીને જ્ઞાનનો પ્રકાશ કર્યો છે એવા જ્ઞાની અને બુદ્ધિજીવીઓ કહેવાયા, તેમણે પણ પોતાના લક્ષને સિદ્ધ કર્યું છે. આમ, બંને પ્રકારના જ્ઞાની પુરુષો પોતપોતાની સમજ સુધી આગળ વધ્યા અને પોતાની મર્યાદા મુજબ લક્ષ પ્રાપ્ત કર્યાનો અનુભવ માણ્યો છે અને તે મુજબ તેમણે જગતને વર્ણવીને દર્શાવ્યું છે.

જે બોલે બીજું થાપીયું, પોતાનું નિજપદ નવ લહું;
માટે અણબોલ્યા બોલ્યા બેહુ દ્વૈત, બ્રહ્મવેત્તા પાખે નિરહીત. ૩

શબ્દાર્થ

જે બોલે = જેઓ બોલ્યા છે બીજું = અન્ય થાપીયું = સ્થાપના કરી પોતાનું = પોતાનું નિજપદ = પરમપદ નવ = ના, નહીં લહું = જાણ્યું માટે = તેથી અણબોલ્યા = ઉનમૂનિવત્ બોલ્યા = વાણીનો વિલાસ કર્યો બેહુ = બંને દ્વૈત = જુદા બ્રહ્મવેત્તા = બ્રહ્મવેત્તા પાખે = જુએ, દષ્ટિપાત કરે નિરહીત = હિતકારક નથી તેવું.

અનુવાદ

જેઓ બોલ્યા છે તેમણે બીજું જ સ્થાપન કર્યું છે, કારણ કે પોતાના નિજપદને જાણ્યું નથી. તેથી ઉનમૂનિવત્ રહેલા અને બોલેલા બંને બ્રહ્મવેત્તા પુરુષો દ્વૈત હોઈ જે દષ્ટિપાત કરે છે તે હિતકારક નથી.

ભાવાર્થ

હકીકતમાં તો જે વિદ્વાન પુરુષો થયા તેમણે પોતાની બુદ્ધિની કુશળતાથી વાણી ઉચ્ચારીને જગતને જ્ઞાનબોધ આપ્યો છે. તેમણે પોતાના નિજ પરમપદને ન જાણવાથી બીજા જ કોઈ ભળતા પદની સ્થાપના કરીને સર્વોચ્ચ પદ તરીકે વર્ણવ્યું છે. આમ, જે મહાપુરુષો ઉનમૂનિવત્ રહ્યા અને જેમણે વાણીનો ઉચ્ચાર કર્યો તેવા બંને પ્રકારના બ્રહ્મવેત્તા મહાપુરુષો બ્રહ્મથી દ્વૈત છે. ભલેને હું બ્રહ્મમય છું તેમ કહીને પોતાને બ્રહ્મરૂપ માને છે અને બ્રહ્મપદને સર્વોપરી ગણીને લક્ષમાં રાખી દષ્ટિપાત કરે છે, પરંતુ તે બ્રહ્મપદ તો નિરહીત હોઈ હિતકારી અર્થાત્ કલ્યાણકારી નથી.

કહી સમજાવું તેનો દક્ષ, જાંહાં ન મલે લક્ષી ને લક્ષ;
વ્યાપક વિશ્વ અયમ ઉર ધરી, ઉચરે શબ્દ આપે થઈ હરિ. ૪

શબ્દાર્થ

કહી સમજાવું = કહી સમજાવું છું તેનો દક્ષ = તેઓના લક્ષ જાંહાં = જ્યાં ન મલે = મળતો નથી
લક્ષીને લક્ષ = લક્ષીને લક્ષ વ્યાપક વિશ્વ = સર્વ વ્યાપક રહેલું જગત અયમ = પોતાના ઉર = હૃદય ધરી = ધારણ કરી
ઉચરે = બોલે શબ્દ = જ્ઞાન આપે થઈ હરિ = ઈશ્વર છે તેમ થઈને આપે છે.

અનુવાદ

તેનો લક્ષ કહી સમજાવું છું કે જ્યાં લક્ષીને લક્ષ મળ્યો જ નથી. કારણ કે વ્યાપક વિશ્વને પોતાના હૃદયમાં ધરીને પોતે હરિ થઈને શબ્દનું ઉચ્ચારણ કરે છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે બ્રહ્મવેત્તા, બ્રહ્મદર્શી કે બ્રહ્મજ્ઞાની કહેવાતા મહાપુરુષોએ જે સાચો લક્ષ છે તે તેઓએ પ્રાપ્ત કર્યો જ નથી. તેમણે જે લક્ષ તરીકે બ્રહ્મને સર્વોપરી સ્થાપ્યું છે તે તો ખામી ભરેલું છે. બ્રહ્મપદ તો કૃતૃત્વશક્તિ વગરનું અકર્તા છે. તે તો કોઈ ઉત્પત્તિ કે રચના કરવા શક્તિમાન નથી. તેથી જ પોતાની માન્યતાને આધારે બ્રહ્મજ્ઞાની, બ્રહ્મદર્શી અને બ્રહ્મવેત્તા પુરુષો રચના પૈકીના વ્યાપક વિશ્વને હૃદયમાં એમજ ધારણ કરીને પોતેજ પરમાત્મા કે સર્વોપરી ઈશ્વર છે તેવું માનીને શબ્દનું ઉચ્ચારણ કરે છે.

ધે ધાતા ન કરે પ્રતિપાદ, તાંહાં શાનો હોય વાદવિવાદ;
બીજા રહીત કહ્યા તે માટ, પદ થાપ્યું તે આંન અટાટ. ૫

શબ્દાર્થ

ધે ધાતા = જીવ અને ઈશ્વર ન કરે = કરે નહીં પ્રતિપાદ = સ્થાપન તાંહાં = ત્યાં શાનો = શા માટે હોય = હોય વાદવિવાદ = આક્ષેપ-પ્રત્યાક્ષેપ બીજા = આન્ય રહીત = નિર્વિત્ત કહ્યા = કહ્યું તે માટ = તે માટે પદ = સ્થાન થાપ્યું = સ્થાપના કરી તે = તે આંન = બીજું અટાટ = સાર વગરનું.

અનુવાદ

જીવ અને ઈશ્વર એમ બે પદોનું સ્થાપન ન કરે ત્યાં વાદ-વિવાદ શાનો હોય? તેમણે જે પદ સ્થાપ્યું તે બીજું અને સાર વગરનું છે. તે માટે બીજાને નિર્વિત્ત (ખોટા) કહ્યા છે.

ભાવાર્થ

જ્યાં જીવ અને ઈશ્વર એમ બે ભિન્ન પદોનું સ્થાપન કરવામાં ન આવે તો ત્યાં કોઈપણ

પ્રકારનો વાદ-વિવાદ ઊભો થાય નહીં. વળી, જ્ઞાની પુરુષોએ જે પદનું સ્થાપન કર્યું છે તે અન્ય એવા અલગ પદનું સ્થાપન કર્યું છે અને તે સાર વગરનું છે. તેથી સ્થાપિત કરાયેલા તે પરાયા પદને નિર્વિત્ત કહેવામાં આવ્યું છે.

**રાખી લક્ષ જાપ લેઈ જપે, બ્રહ્મદરશી જ્ઞાનીમે ખપે;
યાંહાં સુધી બેહુનો છે પાગ, બ્રહ્મદરશી જ્ઞાનીની જાગ. ૬**

શબ્દાર્થ

રાખી = રાખીને લક્ષ = લક્ષ જાપ = જપ, મંત્ર લેઈ = લઈને જપે = આવર્તન કરે છે બ્રહ્મદરશી = બ્રહ્મદર્શી જ્ઞાનીમે = જ્ઞાનીમાં ખપે = ગણતરીમાં લેવાય યાંહાં સુધી = અહીંયા સુધી બેહુનો = બંનેનો છે = છે પાગ = પગ પેસારો, પ્રભુત્વ બ્રહ્મદરશી = બ્રહ્મદર્શી જ્ઞાનીની = જ્ઞાની જનોની જાગ = જાગૃતિ.

અનુવાદ

લક્ષને કેન્દ્ર સ્થાને રાખીને જાપ જપતા હોય એવાની બ્રહ્મદર્શી અને બ્રહ્મજ્ઞાનીમાં ગણતરી થાય છે. અહીં સુધી બ્રહ્મજ્ઞાની અને બ્રહ્મદર્શી એમ બંનેનું પ્રભુત્વ અને જાગૃતિ છે.

ભાવાર્થ

બ્રહ્મવેત્તા પુરુષો પોતાનેજ બ્રહ્મમય માને છે. તેઓ પોતાને જ હરિરૂપ માનતા હોઈ કોઈ કર્મો કરતા નથી. વળી, લક્ષને કેન્દ્રસ્થાને રાખીને જાપનો આધાર લઈ અહર્નિશ ધ્યાનસ્થ દશામાં રહી ઝંકાર જાપનું રટણ કરતા હોય છે. તેવા મહાપુરુષોની બ્રહ્મદર્શી અને બ્રહ્મજ્ઞાની તરીકે ગણતરી થાય છે. આમ, બ્રહ્મદર્શી અને બ્રહ્મજ્ઞાની એ બંને પ્રકારના મહાપુરુષોના લક્ષબિંદુ બ્રહ્મ જ છે. તેઓ જાપ જપીને પોતે લક્ષી તરીકેનું સ્થાન ગ્રહણ કરીને લક્ષ સાધતા હોય છે. આ બંનેના ચિત્તમાં બ્રહ્મપદ જ સર્વોપરી પદ તરીકે સ્થિર થયેલું છે.

**વસ્તુતાયે ભવ નિસ્તર્યા, બ્રહ્મવેત્તાથી નીચા ખરા;
બ્રહ્મવેત્તા સ્વે જાણે બ્રહ્મ, કહે કુવેર પોતે પદ પરમ. ૭**

શબ્દાર્થ

વસ્તુતાયે = વાસ્તવિકપણે ભવ = જગત નિસ્તર્યા = મુક્ત થવું બ્રહ્મવેત્તાથી = બ્રહ્મવેતા પુરુષોથી નીચા = અલ્પ ખરા = છે, છો બ્રહ્મવેત્તા = બ્રહ્મવેતા પુરુષો સ્વે = સ્વયં, પોતે જાણે બ્રહ્મ = બ્રહ્મને જાણે કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે પોતે = સ્વયં, પોતાની જાતે પદ પરમ = પરમપદ.

અનુવાદ

વાસ્તવિક રીતે જોતાં તેઓ ભવના બંધનોથી તો મુક્ત થયા, પરંતુ બ્રહ્મવેત્તાથી અલ્પ

બરા. કુવેરસ્વામી કહે છે કે બ્રહ્મવેત્તા સ્વયંને બ્રહ્મ તરીકે જાણે અને પોતે પરમપદ છે તેમ માને છે.

ભાવાર્થ

વાસ્તવિક રીતે જોતાં બ્રહ્મદર્શી અને બ્રહ્મજ્ઞાની એ બંને મહાપુરુષો જગતના નાશવંત બંધનથી તો પર થઈને મુક્ત થયા કહેવાય, પરંતુ બ્રહ્મવેત્તા પુરુષોની સરખામણીમાં અલ્પ મતિના ગણાય. પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે બ્રહ્મવેત્તા પુરુષો સ્વયંને બ્રહ્મ તરીકે જાણે અને બ્રહ્મમય બનીને પોતાને જ સર્વોપરી પરમપદ છે એવું માનતા હોય છે.

અંગ-૭

શાસ્ત્ર વેતાકો

વિશ્વતણા વેતા જેટલા, શહાસ્તરના કરતા તેટલા;
પ્રથમ ખટ શહાસ્તરના કહું, નામ રૂપ ગુણ જેહનાં લહુ. ૧

શબ્દાર્થ

વિશ્વતણા = જગતના વેતા = જાણકાર જેટલા = જેટલા શહાસ્તરના = શાસ્ત્રોના કરતા = રચનારા
તેટલા = તેટલા પ્રથમ = પહેલા ખટ શહાસ્તરના = છ શાસ્ત્રોના કહું = કહું નામ = નામ રૂપ = આકાર
ગુણ = ગુણાત્મક લક્ષણો જેહનાં = જેમના લહુ = જણાવું.

અનુવાદ

જગતના જેટલા વેતા છે તેટલાએ શાસ્ત્રોની રચના કરી છે. પહેલાં છ શાસ્ત્ર કહું છું અને જેમનાં જે નામ, રૂપ અને ગુણ છે તે જણાવું છું.

ભાવાર્થ

જગતમાં ચાર વેદના અધ્યયન બાદ જેટલા વેતા પુરુષો થઈ ગયા છે તેટલા મહાપુરુષોએ પોતાની વિચારધારાને દર્શાવતા અલગ અલગ છ શાસ્ત્રોની રચના કરી છે. પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર આ અંગમાં પ્રથમ આ છ શાસ્ત્રોના રચનાર મહાપુરુષનાં નામની આઘ લઈને તેમના રૂપ અને ગુણોની માહિતી જણાવે છે.

નિગમ ચાર ઉપાસન કરી, ખટ શહાસ્તરના વાણી વિસ્તરી;
રઘુવેદ ગૌતમ ઉપાસ, ન્યાય તણો કીધો અભ્યાસ. ૨

શબ્દાર્થ

નિગમ ચાર = ચાર વેદ ઉપાસન કરી = ઊંડો અભ્યાસ કરીને ખટ શહાસ્તરના = છ શાસ્ત્રોની વાણી = વાણી
વિસ્તરી = વિસ્તાર પામી રઘુવેદ = ઋગવેદ ગૌતમ = ગૌતમ મુનિ ઉપાસ = ઊંડો અભ્યાસ કરીને ન્યાય = ન્યાયશાસ્ત્ર
તણો = નો કીધો = કહ્યો, દર્શાવ્યો અભ્યાસ = વિચાર, ચિંતન.

અનુવાદ

ચાર વેદના ઊંડા અભ્યાસે કરીને શાસ્ત્રોની વાણી વિસ્તાર પામી છે. જેમાં ગૌતમમુનિએ ઋગવેદનો ઊંડો અભ્યાસ કરીને ન્યાયનો વિચાર દર્શાવ્યો.

ભાવાર્થ

બ્રહ્માજી દ્વારા રચાયેલા ચાર વેદના ઊંડા અધ્યયન બાદ વેત્તા પુરુષોએ છ શાસ્ત્રોનું નિર્માણ કરી જગતમાં છ દર્શનોની વિચારધારા દર્શાવતી વાણીનો વિસ્તાર કર્યો છે. જેમાં ગૌતમમુનિએ ઋગ્વેદનો ઊંડો અભ્યાસ કરીને ન્યાયને લગતી વિચારધારા દર્શાવતા ન્યાયશાસ્ત્રની રચના કરીને જગતમાં પ્રસિદ્ધ કરી છે.

યજુરવેદ જયેમુનિ જજે, શહાસ્તર મિમાંસા લેઈ ભજે;
સામવેદ વ્યાસે ચિત્ત દીયુ, શહાસ્તર વેદાંત નિરમયું. ૩

શબ્દાર્થ

યજુરવેદ = યજુર્વેદ જયેમુનિ = જયમુનિ જજે = આરાધના કરે શહાસ્તર = શાસ્ત્ર મિમાંસા = મિમાંસા લેઈ ભજે = ભક્તિ કરે સામવેદ = સામવેદ વ્યાસે = વ્યાસમુનિએ ચિત્ત દીયુ = ચિત્ત પરોવ્યું શહાસ્તર = શાસ્ત્ર વેદાંત = વેદાંત નિરમયું = નિર્માણ કર્યું.

અનુવાદ

જયમુનિ યજુર્વેદને આરાધી મિમાંસા શાસ્ત્ર રચીને ભક્તિ કરે છે અને વ્યાસજીએ સામવેદમાં ચિત્ત પરોવ્યું અને વેદાંતશાસ્ત્રનું નિર્માણ કર્યું.

ભાવાર્થ

જયમુનિએ યજુર્વેદનો ઊંડો અભ્યાસ કરીને પોતાની અંગત વિચારધારાને દર્શાવતું મિમાંસાશાસ્ત્રનું નિર્માણ કર્યું અને પોતે ભક્તિમાં જોડાઈ ગયા. જ્યારે વ્યાસમુનિએ પોતાનું ચિત્ત સંપૂર્ણ રીતે સામવેદના ઊંડા અભ્યાસમાં પરોવીને વેદાંતશાસ્ત્રનું નિર્માણ કર્યું છે.

અથરવેદ અદકો સરવથી, ત્રિ શહાસ્તર કાહાડ્યાં તેમથી;
ત્રણ તણા કર્તા તે ત્રણ, પતંજલિના ધરણી ધરણ. ૪

શબ્દાર્થ

અથરવેદ = અથર્વેદ અદકો = મોટો સરવથી = સર્વથી ત્રિ શહાસ્તર = ત્રણ શાસ્ત્ર કાહાડ્યાં = બનાવ્યાં તેમથી = તેમાંથી ત્રણ તણા = ત્રણેયના કર્તા = રચનાર તે ત્રણ = તે ત્રણેય જણા પતંજલિના = પતંજલિ શાસ્ત્રના ધરણી ધરણ = પૃથ્વીને ધારણ કરનાર, શેષજી.

અનુવાદ

અથર્વવેદ સર્વથી મોટો હોઈ તેમાંથી ત્રણ શાસ્ત્રો બનાવ્યાં છે. આ ત્રણેયના રચનાર ત્રણ છે. જેમાં પતંજલિના (રચનારા) ધરતીને ધારણ કરનાર (શેષજી) છે.

ભાવાર્થ

ચારે વેદમાં અથર્વવેદ ઘણો મોટો છે. તેમાંથી અલગ અલગ ત્રણ શાસ્ત્રોનું નિર્માણ થયું છે. આ ત્રણે શાસ્ત્રના રચનાર ત્રણ અલગ-અલગ મહાપુરુષો છે. જેમાં પતંજલિ શાસ્ત્ર બન્યું, જેના રચનારા પૃથ્વીને ધારણ કરનાર શેષજી છે.

**જ્ઞાનાદિક વિશેષી વદુ, શહાસ્તર સાંખ્ય કપિલે સદુ;
હાવે કહુ ખટનાં વરતંત, સાંભલજો સરવે ધરી ચંત. ૫**

શબ્દાર્થ

જ્ઞાનાદિક = જ્ઞાનાદિક ઋષિ વિશેષી = વૈશેષિક શાસ્ત્ર વદુ = રચ્યું શહાસ્તર સાંખ્ય = સાંખ્યશાસ્ત્ર
કપિલે = કપિલમુનિ સદુ = અનુકૂળ આવવું હાવે કહુ = હવે કહું છું ખટનાં = છનાં વરતંત = વૃત્તાંત
સાંભલજો = શ્રવણ કરજો સરવે = સર્વ ધરી ચંત = ચિત્ત ધારણ કરીને.

અનુવાદ

જ્ઞાનાદિકે વૈશેષિક રચ્યું અને સાંખ્યશાસ્ત્ર કપિલને અનુકૂળ આવ્યું. હવે છ ના વૃત્તાંત કહું છું. માટે સૌ ચિત્ત ધારણ કરીને શ્રવણ કરજો.

ભાવાર્થ

અથર્વવેદના ઊંડા અભ્યાસ બાદ જ્ઞાનાદિક ઋષિએ વૈશેષિક શાસ્ત્રની રચના કરી અને કપિલમુનિને સાંખ્યશાસ્ત્રનાં નિર્માણ કાર્યમાં અનુકૂળતા રહી, અર્થાત્ રચના કરી. પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર હવે આપણને આ છ શાસ્ત્રોની સમજ આપતું વિગતવાર વર્ણન જણાવે છે, જેથી ચિત્તને એકાગ્ર રાખીને સાંભળવા સર્વ શ્રોતાજનોને અનુરોધ કરવામાં આવે છે.

**ન્યાય કહે ન્યાયે ચાલતે, નિસ્તર સો ઈન્દ્રિ જતમતે;
મિમાંસા કહે મન વશ કરે, પામે ભોગ સકલથી સરે. ૬**

શબ્દાર્થ

ન્યાય કહે = ન્યાયશાસ્ત્ર કહે છે કે ન્યાયે = ન્યાયાનુસાર ચાલતે = ચાલવામાં આવે તો નિસ્તર = ઉદ્ધાર, મોક્ષ સો = તે ઈન્દ્રિ જતમતે = ઈન્દ્રિયોનો જતમતપણે ઉપયોગ મિમાંસા = મિમાંસાશાસ્ત્ર કહે = કહે છે મન વશ કરે = મનને જો વશ કરવામાં આવે તો પામે = પ્રાપ્ત કરે ભોગ = આનંદ સકલથી સરે = સર્વથી શ્રેષ્ઠ.

અનુવાદ

ન્યાયશાસ્ત્ર કહે છે કે ન્યાયપૂર્વક જો ઈન્દ્રિયોનો યથાર્થ ઉપયોગ કરીને ચાલવામાં આવે તો ઉદ્ધાર થાય. મિમાંસા કહે છે કે મનને વશ કરવાથી સર્વથી શ્રેષ્ઠ ભોગ પ્રાપ્ત થાય છે.

ભાવાર્થ

ન્યાયશાસ્ત્રના મત મુજબ જો વ્યક્તિ પોતાની કર્મેન્દ્રિયો અને જ્ઞાનેન્દ્રિયોનો યથાર્થ રીતે ઉપયોગ કરીને ન્યાયના માર્ગે ગમન કરશે અને જીવન જીવશે તો તે ભવપાર થશે.

મિમાંસાશાસ્ત્રના મત મુજબ વ્યક્તિ પોતાના મનને ગમે તેમ ન ભટકવા દેતાં વશ કરીને પોતાના જીવનકાળ દરમિયાન સત્કર્મના આધારે જીવન જીવશે તો તેના કર્મફળ અનુસાર સર્વથી શ્રેષ્ઠ આનંદ (સુખ)ની પ્રાપ્તિ થશે. આમ મિમાંસાશાસ્ત્ર કર્મકાંડનું પ્રતિપાદક છે એટલે કે બધા કર્મ, ફળના ઉદ્દેશથી જ કરવામાં આવે છે અને ફળની પ્રાપ્તિ કર્મના આધારે જ થતી હોય છે.

વેદાંત કહે છે એમ જ વદી, દીસે કત માયાનું સદી;
દષ્ટ પદારથ કહેવા કાય, કુવેર નામ રુપ ગુણ તે માય. ૭

શબ્દાર્થ

વેદાંત = વેદાંતશાસ્ત્ર કહે છે = કહે છે એમ જ = એ પ્રમાણે જ વદી = ઉચ્ચારી દીસે = દેખાય કત = રચના માયાનું = પ્રકૃતિનું, મહંમાયાનું સદી = સદ્ય, નક્કી દષ્ટ પદારથ = દષ્ટિગોચર થતી વસ્તુ કહેવા = કહેવા કાય = શું કુવેર = કુવેરસ્વામી નામ = નામ રુપ = સ્વરૂપ ગુણ = ત્રિગુણાત્મક લક્ષણ તે = તે માય = માયા.

અનુવાદ

વેદાંત પણ એ પ્રમાણે જ ઉચ્ચારે છે કે દષ્ટિગોચર થતી રચના નક્કી માયાની જ છે, તો પછી દષ્ટિગોચર વસ્તુને શું કહેવું? કુવેરસ્વામી કહે છે કે તે નામ, રુપ અને ગુણવાળી માયા જ છે.

ભાવાર્થ

વેદાંતશાસ્ત્રના મત મુજબ પણ એ જ પ્રમાણે છે કે ચર્મચક્ષુથી નજરે પડતી સર્વ રચના નક્કી સ્વરૂપે માયાની જ છે. તો પછી પ્રશ્ન થાય કે દષ્ટિગોચર થતા સર્વ પદાર્થોને શું કહેવું? પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે હકીકતમાં તો જેના ઉપર નામ, રૂપ અને ગુણનો પ્રભાવ છે તેવી સર્વ રચના માયા જ છે. અર્થાત્ માયાના જ વિવિધ સ્વરૂપો છે.

અંગ-૮

શાસ્ત્ર નરણ્યેકો

પતંજલિ તે પંડને ગ્રહે, સાધે પ્રાણ કહી દિન રહે;
સામ્રથ વધે સરાયે સિદ્ધ, જાંણ્યો એજ પરમપદ નિદ. ૧

શબ્દાર્થ

પતંજલિ = પાતાંજલિ શાસ્ત્ર તે = તે પંડને = દેહને ગ્રહે = પકડે સાધે = સાધના કરે તો પ્રાણ = પ્રણવ
કહી દિન = કેટલાક દિવસ રહે = રહેવા પામે સામ્રથ વધે = સામર્થતા વધે સરાયે = સરાહના થવી સિદ્ધ = સિદ્ધ પુરુષ
જાંણ્યો = જાણે, માને એજ = પોતે જ પરમપદ = અંતિમ પદ નિદ = નિધિ, ખજાનો.

અનુવાદ

પાતાંજલિ શાસ્ત્ર શરીરને પકડીને (પ્રાધાન્ય આપીને) કહે છે કે જો પ્રાણને સાધવામાં આવે તો ઘણા દિવસો સુધી તે રહે છે. વળી, સામર્થ્યતા વધે તેથી તેમણી સિદ્ધ તરીકે સરાહના થાય છે. આ સિદ્ધિની જ્યારે સરાહના થાય છે, ત્યારે પોતે જ માને છે કે તે અંતિમ પદનો ખજાનો છે.

ભાવાર્થ

પાતાંજલિ શાસ્ત્રના મત મુજબ શરીર એ જ સાધના માટેનું ઉત્તમ સાધન છે, જેના થકી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. શરીરમાં ચાલતા પ્રાણાયામને સાધના દ્વારા ઉર્ધ્વગમન કરાવીને બ્રહ્મરંધ્રમાં સ્થિર કરવામાં આવે તો તેની કુંભકતાથી ઘણો લાંબો સમય દેહને ટકાવી શકાય છે. વળી, તે સાધકની સિદ્ધપુરુષ તરીકે જગતમાં સરાહના થાય છે. આ રીતે સિદ્ધપુરુષો પોતે પ્રાપ્ત કરેલી સિદ્ધિને જ નિધિરૂપ પરમપદ છે તેમ માને છે.

વિશેષીની વિશીયે ગતિ, કરમ ધરમની ધારણ અતિ;
સરગ નરગ દેખાડે રચી, પાપ પુણ્ય સુખદુઃખ કહે બચી. ૨

શબ્દાર્થ

વિશેષીની = વૈશેષિક શાસ્ત્રની વિશીયે = વિષયો પ્રત્યે ગતિ = સમજ, જ્ઞાન કરમ ધરમની = કર્મ અને ધર્મની ધારણ = આધાર અતિ = વિશેષ સરગ નરગ = સ્વર્ગ અને નરક દેખાડે = બતાવે રચી = રચના કરીને પાપ પુણ્ય = પાપ અને પુણ્ય સુખદુઃખ = સુખ અને દુઃખ કહે = કહે બચી = વર્ણવી.

અનુવાદ

વૈશેષિક શાસ્ત્રની સમજ વિષયો પ્રત્યે છે. જેમાં કર્મ અને ધર્મ વિશેષ આધારભૂત છે. જે થકી સ્વર્ગ અને નરકની રચના કરીને બતાવે છે. તેમજ પાપ અને પુણ્યના આધારે સુખ અને દુઃખને વર્ણવ્યું છે.

ભાવાર્થ

વૈશેષિક શાસ્ત્રના મત મુજબ માનવ જીવનમાં વિષયી પદાર્થનું પ્રાધાન્ય વિશેષ છે. પદાર્થોના લક્ષણો જાણીને મોક્ષ મેળવાય છે એમ તેમાં પ્રતિપાદન કરેલું છે. જેમાં માનવી દ્વારા કરાતા કર્મ અને ધર્મને વિશેષ આધારભૂત માન્યું છે. સત્કર્મો દ્વારા થતા પુણ્ય કર્મોના ફળ રૂપે સ્વર્ગનું સુખ અને દુષ્કર્મો દ્વારા આચરાતા પાપ કર્મોના ફળ રૂપે નરકના દુઃખની પ્રાપ્તિ દર્શાવવામાં આવી છે.

સાંખ્ય સાંખ્યા કહાડી કહે ખરી, કંચિત માયા રહી આવરી;
પરીબોધે છૂટે પરસંગ, સુધ સનાતન અંશ સભંગ. ૩

શબ્દાર્થ

સાંખ્ય = સાંખ્યશાસ્ત્ર સાંખ્યા = ગણતરીનું એકમ કહાડી = તારવી કહે = કહે છે ખરી = સાચી
કંચિત = જરાક માયા = પ્રકૃતિ રહી = બાકી રહેવા પામી આવરી = ઘેરી લઈ પરીબોધે = પૂર્ણ બોધ છૂટે = છૂટી જાય
પરસંગ = પરાઈ સોબત સુધ = શુદ્ધ સનાતન = શાશ્વત અંશ = અંશ સભંગ = અખંડ.

અનુવાદ

સાંખ્ય શાસ્ત્ર ગણતરીપૂર્વક તારવણી કરીને સાચી વસ્તુને બતાવે છે. જેને પ્રકૃતિ અલ્પ રીતે ઘેરી રહેલી છે, તેના પૂર્ણ બોધ થકી પરાઈ સંગત છૂટે છે. જેથી અખંડ અને શાશ્વત શુદ્ધ અંશ ઉગરે છે.

ભાવાર્થ

સાંખ્ય શાસ્ત્રના મત મુજબ શરીરમાં રહેલા નાશવંત તત્ત્વોને ગણતરીપૂર્વક બાદબાકી કરતાં બાકી જે શેષ રહે છે તે સાચી અને શાશ્વત વસ્તુ છે. આ શાશ્વતને માયા અલ્પ રીતે ઘેરી રહેલી છે. તેથી માનવીને જો ઉત્તમ પ્રકારનો પૂર્ણ બોધ પ્રાપ્ત થાય તો માયા સાથેના રહેલા ગાઢ સંબંધ છૂટે છે. જેથી અખંડ અને સનાતન શુદ્ધ અંશનું સ્વરૂપ સમજાય છે.

શહાસ્તરનો છે નિજ મત એહ, સંક્ષેપમે કીધો તેહ;
બિજગ બિજગ વરનુ જથા, ઘણું કહે તો વાધે કથા. ૪

શબ્દાર્થ

શાસ્ત્રોનો = શાસ્ત્રોનો છે = છે નિજ = મૂળ મત = સિદ્ધાંત એહ = આ પ્રમાણે સંક્ષેપમે = ટૂંકાણમાં કીધો = કહ્યો તેહ = તે બિજગ બિજગ = અક્ષરે અક્ષર વરનુ = વર્ણન કરું જથા = જેમ છે તેમ ઘણું = વધારે વિસ્તારપૂર્વક કહે તો = કહેવામાં આવે તો વાધે = લાંબી થાય કથા = વૃતાંત.

અનુવાદ

શાસ્ત્રોનો મૂળ સિદ્ધાંત આ પ્રમાણે છે તે ટૂંકાણમાં કહ્યો. અક્ષરે અક્ષર જેમ છે તેમ વર્ણવું તો ઘણું કહેવામાં આવે, જેથી કથા લાંબી થાય.

ભાવાર્થ

સાંખ્ય, વેદાંત, મીમાંસા, પાતાંજલિ, ન્યાય અને વૈશેષિક એમ છએ છ શાસ્ત્રોનો મૂળ સિદ્ધાંત આ પ્રમાણે છે. જેને પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગરે ટૂંકમાં વર્ણવ્યો છે. જો અક્ષરે અક્ષર જેમ છે તેમ વર્ણવ્યો હોય તો તેમને ઘણું બધું કહેવું પડે અને જો તેમ કરવામાં આવે તો હાલની કથાનું વૃતાંત ખૂબ જ લાંબો સમય ચાલે. અર્થાત્ વિસ્તારપૂર્વક કહેવાથી વૃતાંત ખૂબ જ મોટું થાય.

વ્યાસ કપિલ અદકા બુદ્ધિવંત, હારદ જેહનું સાંખ્ય વેદાંત;
આતમ જ્ઞાન નારદથી લહ્યું, એકાદશ ત્યારે નિરમયું. ૫

શબ્દાર્થ

વ્યાસ = વ્યાસમુનિ કપિલ = કપિલમુનિ અદકા = અધિક બુદ્ધિવંત = બુદ્ધિશાળી હારદ = લક્ષ જેહનું = જેમનું, જેઓનું સાંખ્ય = સાંખ્યશાસ્ત્ર વેદાંત = વેદાંતશાસ્ત્ર આતમ જ્ઞાન = આત્મજ્ઞાન નારદથી = નારદમુનિ વડે લહ્યું = જાણ્યું એકાદશ = અગિયાર ત્યારે = ત્યારે નિરમયું = નિર્માણ પામ્યું.

અનુવાદ

વ્યાસ અને કપિલ અધિક બુદ્ધિશાળી હતા. તેમનો લક્ષ સાંખ્ય અને વેદાંત છે. નારદજી દ્વારા જ્યારે આત્મજ્ઞાન જાણ્યું ત્યારે અગિયાર સ્કંધનું નિર્માણ પામ્યું.

ભાવાર્થ

બધા જ શાસ્ત્રકારોમાં વ્યાસમુનિ અને કપિલમુનિ વિશેષ જ્ઞાની પુરુષો હતા. જેમાં વ્યાસમુનિએ સામવેદનો ઊંડો અભ્યાસ કરીને વેદાંતશાસ્ત્રનો લક્ષ આપ્યો અને કપિલમુનિએ અથર્વવેદનો ઊંડો અભ્યાસ કરીને સાંખ્યશાસ્ત્રનો મત દર્શાવ્યો. કહેવાય છે કે વ્યાસજીએ ત્યારબાદ સત્તર વિવિધ પુરાણોની રચના કરી અને અંતે પોતે જ વિસ્મૃતિ પામ્યા કે તેમણે તો મોટી ભૂલ કરી છે. જગતને વિવિધ ઈષ્ટ બતાવીને અવળે માર્ગે દોર્યા છે. તેથી તેઓ પોતે પસ્તાવાના સંદર્ભે ચિંતા ખડકીને બળી મરવા તૈયાર થયા. ત્યારે નારદમુનિએ તેમને આવું અઘટીત કાર્ય

ન કરવા જણાવ્યું અને આત્મજ્ઞાનનો ઉપદેશ આપ્યો. ત્યારબાદ નારદજી પાસેથી ગ્રહણ કરેલ ઉપદેશના સહારે વ્યાસજીએ અગિયાર સ્કંધવાળા પુરાણની રચના કરી.

**કપીલ દેવ સમજાવ્યાં માત, ભાગ ત્યાગ કરતાં સાક્ષાત;
પણ નવ કીધો જીવ ઉથાપ, ખટેમલી સરજ્યો સંતાપ. ૬**

શબ્દાર્થ

કપીલ દેવ = કપિલદેવ **સમજાવ્યાં માત** = માતાને જ્ઞાનોપદેશ કર્યો **ભાગ ત્યાગ કરતાં** = ભાગાકાર અને બાદબાકી કરતાં **સાક્ષાત** = પ્રત્યક્ષ, સ્પષ્ટ **પણ** = પરંતુ **નવ કીધો** = કર્યા નહીં **જીવ** = આત્મા **ઉથાપ** = ઉત્થાપન **ખટેમલી** = છએ ભેગા મળીને **સરજ્યો** = પેદા કર્યો **સંતાપ** = કલેશ.

અનુવાદ

કપિલદેવે માતાને સમજાવ્યાં અને ભાગ-ત્યાગ કરતાં શેષને પ્રત્યક્ષ કર્યું, તેમ છતાં જીવદશાનું ઉત્થાપન કર્યું નહીં. આમ, છએ ભેગા મળીને કલેશ પેદા કર્યો.

ભાવાર્થ

કપિલદેવે સાંખ્ય યોગની રચના કરીને પોતાની માતા દેવહુતિને-સરસ્વતિ ક્ષેત્રમાં બ્રહ્મવિદ્યાનો ઉપદેશ આપ્યો. શરીરમાં રહેલા તત્ત્વોનો ભાગ-ત્યાગ કરીને અંતે શેષ રહેતા શાશ્વત અંશને પ્રત્યક્ષ રીતે દર્શાવ્યો. વિશ્વને જડ દેહના સ્વામી રૂપે રહેલા ચૈતન અંશની હાજરી અંગે જ્ઞાન દર્શાવ્યું તો ખરું, પરંતુ માનવીમાં પેદા થયેલી જીવદશાને નષ્ટ કરી શક્યા નહીં. બધા શાસ્ત્રકારોએ અલગ-અલગ છ દર્શનોની રચના કરીને વિવિધતાવાળા મતોનું સ્થાપન કર્યું. પરિણામે છ એ ભેગા મળીને જગતમાં જ્ઞાનમાર્ગમાં વધુ સંતાપ પેદા કર્યો અને જીવોને વધુ ગૂંચવણમાં નાંખ્યા.

**વેદ સહિત કરે જંત વરણામ, તો શહાસ્તરની શી પહોંચે હામ;
વિશ્વ વેદ શહાસ્તર પતિયાર, કુવેર વસ્તુ વેદોની પાર. ૭**

શબ્દાર્થ

વેદ = વેદ સહિત = ની આદ્ય લઈ **કરે** = કરે **જંત** = જીવ **વરણામ** = વર્ણન **તો** = તો **શહાસ્તરની** = શાસ્ત્રોની **શી** = શી **પહોંચે** = ચાલે **હામ** = હિંમત **વિશ્વ** = જગત **વેદ** = વેદ **શહાસ્તર** = શાસ્ત્રો **પતિયાર** = વિશ્વાસ **કુવેર** = કુવેરસ્વામી **વસ્તુ** = મુદ્દો, મૂળ સત્યનો સાર **વેદોની પાર** = વેદોથી પણ પર.

અનુવાદ

વેદની આદ્ય લઈને સર્વેમાં જીવનું જ વર્ણન કરેલું છે તો પછી શાસ્ત્રોની શી હિંમત

ચાલે? જગત વેદ અને શાસ્ત્રોમાં વિશ્વાસ રાખે છે. કુવેરસ્વામી કહે છે કે મૂળ મુદ્દો તો વેદોથી પરે છે.

ભાવાર્થ

બ્રહ્માજીની આઘ લઈ સર્વે જ્ઞાની જનો માત્ર સર્જનહાર દ્વારા ઉત્પત્તિ પામેલ સ્થાવર-જંગમની રચના સહિત ચોર્યાસી લાખ પ્રકારના જીવોનું જ વર્ણન કરે છે. તો પછી વેદોનો ઊંડો અભ્યાસ કરીને બુદ્ધિશાળી મહાપુરુષોએ બનાવેલાં શાસ્ત્રોની તેથી વિશેષ વર્ણન કરવાની હિંમત શી રીતે ચાલે? પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે સમગ્ર જગત ચાર વેદ અને છ શાસ્ત્રોમાં જ વિશ્વાસ રાખીને તેમાં દર્શાવેલા પદોની ભક્તિ કરે છે, પરંતુ હકીકતમાં તો જે મૂળ મુદ્દા રૂપ સર્જનહારનું પરમપદ છે તે વેદોની સમજથી પણ પર રહેલું છે.

અંગ-૯

વેદ વિલોકન નરણ્યેકો

શું છે વેદ ને શું છે વસ્ત, ભેદ બતાવું હસ્તોહસ્ત;
વેદ તણી સુણીયો વિક્ષાત, ઉપના જાંહાં તે માત ને તાત. ૧

શબ્દાર્થ

શું છે = શું છે વેદ = વેદ ને = અને શું છે = શું છે વસ્ત = મુદ્દો, વસ્તુ ભેદ = તાત્પર્ય બતાવું = દર્શાવુ
હસ્તોહસ્ત = હાથોહાથ, પ્રત્યક્ષ વેદ તણી = વેદની સુણીયો = સાંભળો વિક્ષાત = વિખ્યાત, પ્રખ્યાત ઉપના = ઉત્પન્ન
થયા, જાંહાં = જ્યાં થી તે = તે માત ને તાત = માતા અને પિતા.

અનુવાદ

વેદ શું છે? અને મૂળ મુદ્દો શું છે? તેનું તાત્પર્ય હું હાથોહાથ કરીને બતાવું છું. વેદ જ્યાંથી
ઉત્પન્ન થયા તે માતા-પિતાની વિખ્યાતી અંગે સાંભળો.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે વેદ એટલે શું? અને તેની પાર રહેલ પરમપદ રૂપ
મૂળ મુદ્દો એટલે શું? તેના તાત્પર્યને તેઓ સમજણના આધારે પ્રત્યક્ષ કરીને દર્શાવે છે. વેદની
ઉત્પત્તિ યાને તેનો ઉદ્ભવ જ્યાંથી થયો છે તેના મૂળ ઉત્પત્તિ સ્થાન સમા માતા-પિતાની ગુપ્ત
સમજને તેઓ જાહેર કરીને દર્શાવે છે.

લોક સમસ્ત દમ દોરી જેહ, ઈશ્વર સહિત કહું છું તેહ;
શ્વાસા રૂપ સકલમેં રહ્યા, બોલત અક્ષર બાવન થયા. ૨

શબ્દાર્થ

લોક સમસ્ત = સર્વલોકમાં દમ = શ્વાસ, પ્રણવ દોરી = તાર જેહ = જે ઈશ્વર = ઐશ્વર્યતા ધરાવતા પુરુષો
સહિત = ની આદ્ય લઈ કહું છું = કહું છું તેહ = તે જ શ્વાસા = પ્રણવ રૂપ = રૂપે, સ્વરૂપે સકલમેં = દરેકમાં
રહ્યા = રહ્યો બોલત = ઉચ્ચાર કરતાં અક્ષર = અંક બાવન = બાવન થયા = થયા.

અનુવાદ

ઈશ્વરોની આદ્ય લઈ સમસ્ત લોકના ઘાટમાં જે પ્રણવરૂપ તાર છે. જેના અંગે કહું છું કે તે
દરેકમાં શ્વાસ રૂપે રહ્યો છે, જેના ઉચ્ચારથી બાવન અક્ષરોનું નિર્માણ થાય છે.

ભાવાર્થ

વિશ્વમાં આવેલા સમસ્ત લોકમાં રહેલા ઐશ્વર્યવાન દેવી-દેવતાઓની આઘ લઈ સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ, કારણ, મહાકારણ અને પરમકારણ દેહોમાં પ્રણવના તાર સાત ચક્રોથી ગૂંથાયેલો છે. તે અંગે ખુલાશો કરતાં પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે તે દોરી રૂપ પ્રણવના વહનથી માનવ ઘાટમાં પણ પરા, પશ્યંતિ, મધ્યમા અને વૈખરી વાણી ઉદ્ભવે છે. તે પૈકી વૈખરી વાણીના ઉચ્ચારથી વર્ણમાળાના બાવન અક્ષરોનું નિર્માણ થાય છે.

**વાદમના પરઠ્યા તે વેદ, માત્રા ફેર મિંડાનો છેદ;
પૂરવે પરણાયમ અણઘાટ, ચતુર નામ પડીયાં શા માટ. ૩**

શબ્દાર્થ

વાદમના = પૂર્ણ પ્રણવના પરઠ્યા = વેહવાથી તે = તે વેદ = વેદ માત્રા = હસ્વ વર્ણનો ઉચ્ચાર ફેર = તફાવત મિંડાનો = અનુસ્વારનો, ટપકાનો છેદ = ભાગાકાર કરી ને ઓછી કરવી તે પૂરવે = આદિ પરણાયમ = પ્રાણાયામ અણઘાટ = અઘાટ, નિરૂપ ચતુર નામ = ચારનામ પડીયાં = પડ્યા શા માટ = શા માટે.

અનુવાદ

વાદમના વહેવાથી તે વેદ થયા, જેમાં માત્રા અને મીંડાના છેદનો ફેરફાર છે. પૂર્વે પ્રણાયામ નિરૂપ હતો તો ચાર નામ શા માટે પડ્યા ?

ભાવાર્થ

મૂળ પ્રણવની ગતિના કારણે જ વેદની રચના શક્ય બની છે. વળી, “વાદમ્” શબ્દમાં કાનાના બદલે એકમાત્રા મુકવામાં આવી અને તે ‘દ’ ને માથે મીંડાનો છેદ કરવામાં આવ્યો. આમ “વાદમ્” શબ્દમાંથી ‘વેદ’ શબ્દની ઉત્પત્તિ થઈ છે. વળી, પ્રણવની દૃષ્ટિથી વિચારીએ તો મૂળ પ્રણવ શુદ્ધ હતો, જેમાં ઘાટ ઘડાયેલો ન હોવાથી તે અઘાટ હતો. જ્યારે પ્રણવ ઉપર અંશની જાણ થકી શબ્દ રચનાની પુષ્ટિ થઈ ત્યારે સૌ પ્રથમ પરા જે અતિ સૂક્ષ્મ સ્પંદન થયું. ત્યારબાદ પશ્યંતી, મધ્યમા અને અંતે વૈખરીના સ્વરૂપે તે ઘાટવાળો બની વર્ણમાળાના બાવન અક્ષરોથી સજજ થયો. આ ચાર નામ કેમ પડ્યાં, તેના અંગે હવે પછી ખુલાસો કરવામાં આવે છે.

**કરી સમજાવું તેહેનો અરથ, કાંકણ હાથ અરીસો તરત;
મધ્યમાં પરા પસંતી વૈખરી, થાનક ભેદ નામ રહી ધરી. ૪**

શબ્દાર્થ

કરી સમજાવું = સમજ આપીને કહું છું તેહેનો = તેનો અરથ = અર્થ કાંકણ = ક્ષણ ભંગુર હાથ = હાથ અરીસો = દર્પણ તરત = તુરંત મધ્યમાં = મધ્યમા પરા = પરા પસંતી = પશ્યંતિ વૈખરી = વૈખરી થાનક = જગ્યા,

સ્થળ ભેદ = રહસ્ય, મર્મ નામ = સંજ્ઞા રહી ધરી = ધારણ કરીને રહેલી છે.

અનુવાદ

પરા, પશ્યંતી, મધ્યમા અને વૈખરીના મર્મને અને સ્થાન પ્રમાણે નામ ધારણ કરીને જે રીતે રહેલાં છે તેનો અર્થ કહી સમજાવું છું. કેમ કે ક્ષણ ભંગુર (તુરંત ભાગી જાય તેવો) અરીસો હાથમાં રાખીને જોતાં તુરત જ દેખાય છે.

ભાવાર્થ

પરા, પશ્યંતી, મધ્યમા અને વૈખરી એમ ચાર અલગ અલગ નામ પડ્યા તેની પાછળનો મર્મ પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર જણાવે છે કે પ્રણવની ગતિને સ્પર્શ કરતા અલગ અલગ સ્થાનોના પ્રભાવથી તેના નામ જુદા જુદા પડ્યા છે. હાથમાં આવરણ વગરના શુદ્ધ અને સપાટ ક્ષણ ભંગુર દર્પણ રાખીને જોવામાં આવે તો તરત જ સાચા સ્વરૂપનો ખ્યાલ આવતો હોય છે, તેમ દર્પણરૂપ અલ્પ સાચી અને ભાવ-કભાવ રહિત નિષ્પક્ષતા વાળી શુદ્ધ સમજ થકી પ્રણવના સ્થાનના આધારે જે નામ પડ્યાં છે તે માહિતિને સાચા સ્વરૂપે સહેજમાં જાણી શકાય છે.

સરલ સુતર સ્વર નીકર એક, ઉપાધીમે વિધિ વિવેક;
પરા અથર પસંતી સામ, યજુર મધ્ય વૈખરી રઘુ નામ. ૫

શબ્દાર્થ

સરલ = સીધો સુતર = રૂ કાંતીને કાઢેલો તાર, દોરો સ્વર = પ્રણવ નીકર = નહીંતર, એમ ન હોય તો એક = એક ઉપાધીમે = ખાસ લક્ષણ, ગુણધર્મ વિધિ = બ્રહ્મા વિવેક = વિનય પરા = પરાવાણી અથર = અથર્વવેદ પસંતી = પશ્યંતી વાણી સામ = સામવેદ યજુર = યજુર્વેદ મધ્ય = મધ્યમાં વાણી વૈખરી = વૈખરી વાણી રઘુ = ઋગ્વેદ નામ = સંજ્ઞા.

અનુવાદ

ખાસ લક્ષણને લીધે બ્રહ્માજીએ વિનયપૂર્વક પરાવાણીથી અથર્વવેદ, પશ્યંતીવાણીથી સામવેદ, મધ્યમા વાણીથી યજુર્વેદ અને વૈખરી વાણીથી ઋગ્વેદ નામ પાડ્યું છે, નહીંતર તો પ્રણવ સીધો સુતરની માફક એકધારો હોય છે.

ભાવાર્થ

ઘાટમાં સ્પર્શતા સ્થાનના ખાસ લક્ષણોને લીધે પ્રણવની ગતિના અલગ અલગ નામ પડ્યાં છે. બ્રહ્માજીએ પોતાની વિવેક ભરી સૂઝના આધારે આવા ખાસ લક્ષણવાળા પ્રણવથી અલગ અલગ ઉચ્ચારણ કર્યાં છે. જેમાં પરા વાણી દ્વારા અથર્વવેદ, પશ્યંતી વાણી દ્વારા સામવેદ, મધ્યમા વાણી દ્વારા યજુર્વેદ અને વૈખરી વાણી દ્વારા ઋગ્વેદનું નામાંકન કરીને જગતમાં જ્ઞાન જાહેર કર્યું છે, નહીં તરતો રૂ કાંતીને કાઢેલા તારની જેમ પ્રણવ પણ સીધો સૂત્રવત્ હોય છે.

વલી કહું પૂરવે પારકી, શાહાસ્તર નામ પડ્યા શા થકી;
વદન ગપોલી રસના સર, સાસાતર માટે શાહાસ્તર. ૬

શબ્દાર્થ

વલી = પણ કહું = કહું છું પૂરવે = ભૂતકાળ પારકી = બીજાની, પરાયુ શાહાસ્તર = શાસ્ત્ર નામ = નામ
પડ્યા = પડ્યા શા થકી = શા વડે વદન = મુખ ગપોલી = બખોલ રસના = જીભ, જહ્વા સર = રવૈયો, વલોણી
સાસાતર = શ્વાસનું તરી આવવું માટે = તેથી શાહાસ્તર = શાસ્ત્ર.

અનુવાદ

વળી, જે બીજા ભૂતકાળમાં થયા તેમના શાસ્ત્ર નામ શા વડે પડ્યા ? તે કહું છું. મુખની
બખોલીમાં વલોણી રૂપી જહ્વાથી શ્વાસને તારવ્યો તેથી તે શાસ્ત્ર કહેવાયા.

ભાવાર્થ

વળી, ભૂતકાળમાં જ્ઞાની પુરુષોએ ચાર વેદોના ઊંડા અભ્યાસ દ્વારા પોતાની માન્યતાને દર્શાવતા
અલગ-અલગ દર્શનોના નામ ‘શાસ્ત્ર’ શા વડે પડ્યા તેનો ખુલાસો પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર
જણાવે છે. જેમ મુખની બખોલીમાં વલોણી રૂપી જહ્વાના મંથનથી શ્વાસને તારવવામાં આવ્યો
અને તેથી સ્વર અને વ્યંજન સહિતની વર્ણમાળાના બાવન અક્ષરોવાળી વૈખરી વાણીના આધારે
વિવિધ રચનાઓ સાકાર પામી. તેથી “શ્વાસાતર” શબ્દ ઉપરથી “શાસ્ત્ર” નામ પડ્યું.

સ્વાદ સમજ અક્ષર માખણ, સુરત અગ્ન અરથ તાવણ;
કૈવલ જ્ઞાન હવું તે તુપ, પાવે કોઈક સંત અનુપ. ૭

શબ્દાર્થ

સ્વાદ = રસ, મજા સમજ = સમજણ અક્ષર = વર્ણ માખણ = નવનીત સુરત = સુરતા અગ્ન = અગ્નિ
અરથ = અર્થ તાવણ = તાવવાનું સાધન, કઢાઈ કૈવલ જ્ઞાન = કૈવલજ્ઞાન હવું = થયું, હોવું તે = તે તુપ = ઘી
પાવે = પ્રાપ્ત કરે કોઈક = કોઈક સંત = સંતપુરુષ અનુપ = વીરલા, શ્રેષ્ઠ.

અનુવાદ

સમજરૂપી સ્વાદથી તારવેલ માખણ રૂપ અક્ષરોને સુરતા રૂપી અગ્નિથી અર્થપૂર્ણ તાવણમાં
તપાવવાથી પરિણામ રૂપે જ્ઞાન રૂપી ચિકાસ (ઘી) તરી આવે છે. આ તરી આવેલા કૈવલજ્ઞાન
રૂપ ઘીને કોઈ શ્રેષ્ઠ સંત પુરુષ પ્રાપ્ત કરે છે.

ભાવાર્થ

વૈખરી વાણીના વલોણાથી સ્પષ્ટ થયેલા વર્ણમાળાના સમજરૂપી સ્વાદવાળા માખણ રૂપ

અક્ષરો છે. જો તેને સુરતારૂપી અગ્નિથી અર્થ સભર ફળ પ્રાપ્તિના તાવણમાં તપાવવામાં આવે તો નિશ્ચિત સ્વરૂપે જ્ઞાન રૂપ ચિકાસ તરી આવે છે. આ તરી આવેલ ચિકાસ એટલે જ કૈવલજ્ઞાન રૂપી ઘી છે. જે અતિ દુર્લભ હોઈ તેને સંસારમાં શ્રેષ્ઠ અને અજોડ એવા સંતપુરુષો પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

બીજે ગ્રહી તક આચાર, કુવેર કરમકાંડી સંસાર. ૮

શબ્દાર્થ

બીજે = બીજા બધાએ ગ્રહી = ગ્રહણ કરી તક = છાશ આચાર = આચરણ કુવેર = કુવેરસ્વામી કરમકાંડી = કર્મકાંડમાં રચ્યો પચ્યો રહેનારો સંસાર = સંસાર, જગત.

અનુવાદ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે બીજા બધાએ આચરણ રૂપી છાશ ગ્રહણ કરી હોવાથી સમગ્ર સંસાર કર્મકાંડી બન્યો છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે આવા શ્રેષ્ઠ અને વીરલા સંતપુરુષો અહર્નિશ ઘી રૂપ કૈવલજ્ઞાનનું પાન કરે છે જ્યારે સંસારમાં બીજા બધા એ તો છાશ રૂપી આચરણ ગ્રહણ કરીને વૈદિક પરંપરા અનુસાર ધાર્મિક ક્રિયાઓ અને કર્મોનો સહારો લઈને કર્મકાંડી બન્યા છે.

અંગ-૧૦

વસ્તુ વિક્ષાતકો

હાવે કહું વસ્તુ વિગતી, વેદ પાર પૂરવે કહી હુતી;
દષ્ટાંતે સમજાવું સોઈ, સંશે રહેન ન પાવે કોઈ. ૧

શબ્દાર્થ

હાવે = હવે પછી કહું = કહુ છું વસ્તુ = મુદ્દો વિગતી = વિગતવાર વેદ પાર = વેદોની પાર પૂરવે = પહેલાં
કહી હુતી = કહી હતી દષ્ટાંતે = ઉદાહરણ આપીને સમજાવું સોઈ = તે સમજાવું છું સંશે = સંશય
રહેન ન પાવે = રહેવા પામે નહીં કોઈ = કોઈપણ.

અનુવાદ

પહેલાં જે વેદોની પાર મુદ્દો કહ્યો હતો તે હવે વિગતવાર કહું છું. આ બાબત ઉદાહરણ
આપીને સમજાવું છું. જેથી કોઈપણ પ્રકારનો સંશય રહેવા પામે નહીં.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર અગાઉ અંગ-૮ ચોપાઈ ૭ માં મૂળ મુદ્દા રૂપ સર્જનહારનું
પરમપદ છે જે વેદોની પાર રહેલું છે તેવું કહેલું હતું, તો તે અંગે હવે પછી વિગતવાર સમજ
દર્શાવે છે. આ સમજ દષ્ટાંત આપીને સમજાવવા પ્રયત્ન કરે છે. જેથી કોઈપણ વ્યક્તિના મનમાં
કોઈપણ પ્રકારનો સંશય રહેવા પામે નહીં.

જેમ લુવારી ઘરે ધમણ, જડવત્ સદા ચેતન નહીં પ્રાણ;
કરે કરી કલ ચાંપે કોઈ, શ્વાસોશ્વાસ ચેતનવત હોઈ. ૨

શબ્દાર્થ

જેમ = જે રીતે લુવારી = લુહાર ઘરે = ઘરે ધમણ = હવા ભરવા અને ફૂંકવા માટે વપરાતું ચામડાનું સાધન
જડવત્ = નિસ્તેજ સદા = હંમેશા ચેતન નહીં = ચેતનવંત નથી પ્રાણ = અંદર-બહાર જવાની ક્રિયા કરવાવાળો પવન
કરે કરી = હાથ વડે કલ = કળ, સાંકળ ચાંપે = ચલાવે કોઈ = કોઈ શ્વાસોશ્વાસ = પવન અંદર અને બહાર જવાની
ક્રિયા ચેતનવત = ચેતનવંત, કાર્યરત હોઈ = થાય.

અનુવાદ

જેમ લુહારને ઘરે રહેલી ધમણ હંમેશાં નિસ્તેજ રીતે પડેલી હોય ત્યારે પ્રાણ ચેતનવંત હોતો

નથી, પરંતુ જ્યારે કોઈ હાથ વડે સાંકળને ચલાવે ત્યારે જ તેનો શ્વાસોશ્વાસ કાર્યરત થાય છે.

ભાવાર્થ

જેમ લોખંડના હથિયારો ઘડનાર લુહારના ઘરે ધમણ હમેશાં પવનની ચેતનતા વગર નિષ્ક્રિય રીતે પડેલી જોવા મળે છે. જ્યારે તેને કામકાજમાં વાપરવાની હોય ત્યારે કોઈ વ્યક્તિ તેના હાથ વડે સાંકળ પકડીને ચલાવે ત્યારે તે ધમણમાં હવા અંદર જાય અને બહાર નીકળે છે. જે અગ્નિને જવલંત કરવામાં મદદરૂપ થાય છે. આમ કોઈ વ્યક્તિ તે ચલાવે ત્યારે જ તેમાં પવનની ગતિને પ્રેરક અને પછી રેચક કરવાથી કાર્યાન્વિત બને છે. નહીંતર તો સદાને માટે જડવત્ બની નિષ્ક્રિય રહે છે. એટલે કે તે ધમણ પોતાની જાતે (સ્વયં) આપમેળે ક્રિયા કરતી નથી.

ધમણ પંડ ને શ્વાસા વેદ, બાવન છે શ્વાસા તન કલેદ;
એ સરવે જાણો જડવંન, પરકરતી તે કલ સર્કન. ૩

શબ્દાર્થ

ધમણ = ધમણ પંડ = શરીર, ઘાટ ને = અને શ્વાસા = રેચક-પ્રેરક કરતો પવન વેદ = વેદ બાવન = અંકે બાવન છે = છે શ્વાસા = પવનના તન = શરીર કલેદ = તે જ રૂપે, ઉત્પત્તિ, ફળસ્વરૂપે એ સરવે = આ બધું, આ તમામ જાણો = જાણવું જડવંન = નિસ્તેજ, શુષ્ક, નિષ્ક્રિય પરકરતી = પ્રકૃતિ તે = તે કલ = કળ, કરામત સર્કન = સાંકળ.

અનુવાદ

ધમણ એ શરીર અને તેમાં રેચક-પ્રેરક થતો પવન તે વેદ સમજવો. જેથી શરીરમાં તે શ્વાસને લીધે બાવન અક્ષરો ઉત્પત્તિ પામે છે. તે બધું પ્રકૃતિની કળથી સાંકળની જેમ જોડાયેલું છે. તેમ છતાં આ બધું જડવત્ છે તેમ જાણવું.

ભાવાર્થ

લુહારની ધમણના દૃષ્ટાંતની સમજના આધારે જોતાં ધમણએ વિશ્વના દરેક ઘાટ સમજવા અને તેમાં રેચક-પ્રેરક થતા પવનરૂપે ચાર વેદરૂપ વાણી સમજવી. જેમ શરીરમાં રેચક-પ્રેરકની ગતિથી ચાલતા પ્રાણાયામને લીધે તેમાંથી બાવન અક્ષરોનો આકાર ઘડાતો હોય છે, પરંતુ આ કાર્ય પ્રકૃતિની કરામતથી જેમ સાંકળની કળીઓ એકબીજા સાથે ગંઠાયેલી (જોડાયેલી) છે તેમ બધી ક્રિયા સળંગ સૂત્રવત્ જોડાયેલી છે. તેમ છતાં આ બધોજ સરંજામ આપમેળે ચેતનવંત થતો ન હોવાથી જડવત્ સમજવો.

કૈવલ કર કલને જઈ અડે, ચૈતન થઈ સરવે નીમડે;
નિશ્ચલતા કૈવલપદ જાણ, ચૈતનતા તે તેહેની પાણ. ૪

શબ્દાર્થ

કેવલ = કેવલકર્તા કર = હાથ કલને = કડીને જઈ = જઈને અડે = સ્પર્શ કરે ચૈતન થઈ = ચેતનવંત થઈને સરવે = બધું જ નીમડે = ચલાયમાન થવું નિશ્ચલતા = સનાતનપણું કેવલપદ = કેવલકર્તાનું પરમપદ જાણ = જાણવું ચૈતનતા = ચૈતનપણું તે = તે તેહેની = તેમનો પાણ = હાથ.

અનુવાદ

જ્યારે કેવલકર્તાનો હાથ કડીને જઈ સ્પર્શે ત્યારે બધું જ ચૈતન થઈને ચલાયમાન થાય. માટે કેવલપદએ સનાતનપણું અને ચૈતનતા તે તેમના હાથ જાણવા.

ભાવાર્થ

એ જ ન્યાયે શરીર રૂપ ધમણની જે કાંઈ ક્રિયાઓ છે, તેમાં કેવલકર્તાના હાથ (અંશનો આભાસ) પ્રકૃતિ રૂપ કડીને સ્પર્શે ત્યારે દેહમાં ચેતનવંત થયેલા પ્રણવની ગતિથી બાવન અક્ષરોની આઘ લઈ અન્યોન્ય સર્વે ઈન્દ્રિયોના જડ તત્ત્વો ચેતનવંત બને છે. આમ, આખું શરીર ચેતનવંત થઈને ચલાયમાન થાય છે. આ રીતે પ્રણવની આઘ લઈ જડ તત્ત્વોના બનેલા શરીરનો સર્વ સાજ ચૈતનતા પામીને કાર્યાન્વિત થતો હોવાથી કહી શકાય કે જે કેવલપદ છે તે સનાતન છે. તેમના ચેતન હાથ રૂપી સજાતીય ચૈતનઅંશનો આભાસ કડીરૂપ પ્રકૃતિને સ્પર્શ થવાથી અન્યોન્ય બધા જ તત્ત્વો સચેતન થતા હોય છે.

ધમણ લુહારી અલગ છે જંમ, વેદ પાર વસ્તુ છે તંમ;
ચૈતન તો જડની ગત્ય લહે, પણ જડ ચૈતનને કહો કયમ ગ્રહે. પ

શબ્દાર્થ

ધમણ = ધમણ લુહારી = લુહાર અલગ = જુદા છે = છે જંમ = જેમ વેદ = વેદ પાર = થી પર વસ્તુ = મૂળ મુદ્દો છે = છે તંમ = તેમ ચૈતન = ચૈતન તો = તો જડની = જડની ગત્ય = ગતિ, જ્ઞાન લહે = જાણે પણ = પરંતુ જડ = જડ, નિર્જીવ ચૈતનને = ચૈતનને કહો = કહો કયમ = કેમ કરીને ગ્રહે = ગ્રહણ કરે.

અનુવાદ

જેમ ધમણથી લુહાર અલગ છે તેમ મૂળ મુદ્દો (સર્જનહારનું પરમપદ) વેદોની પર છે. ચૈતન તો જડની ગતિને જાણે ખરું, પરંતુ જડ ચૈતનને કેમ કરીને ગ્રહણ કરે ? તે કહો.

ભાવાર્થ

જેમ જડ ધમણથી તેને ચલાવવાવાળો ચૈતન કોઈ જુદો છે. તેમ ચાર વેદોરૂપી પવન કે જેમાંથી બાવન અક્ષરો ઉત્પત્તિ પામે છે, તેનાથી પૂર્ણ ચૈતન એવા સર્જનહારનું પરમપદ પર રહેલું છે. એટલે કે વેદોથી પરે મૂળ મુદ્દા રૂપ સર્જનહારનું પરમપદ રહેલું છે. વળી, ચૈતનશક્તિ

જડ તત્ત્વોની ગતિને જાણતી હોય છે, પરંતુ જડ તત્ત્વો ચૈતન શક્તિની ગતિને કદિ પણ ગ્રહણ કરી શકતા નથી કારણ કે તેની ક્ષમતાથી પરેની વસ્તુ છે.

**તંમ વસ્તુ લહે વેદાંમતિ, વેદ ના જાણે વસ્તુ ગતિ;
જડ નિગમ ને ચૈતન વસ્ત, તાંહાં કયમ લાગે દલનો દસ્ત. ૬**

શબ્દાર્થ

તંમ = તેવી જ રીતે **વસ્તુ** = મૂળ મુદ્દો, સર્જનહારનું પરમપદ **લહે** = જાણે **વેદાંમતિ** = વેદોની સમજ **વેદ** = વેદ **ના જાણે** = જાણી શકે નહીં **વસ્તુ** = મૂળ મુદ્દાની **ગતિ** = સમજ **જડ** = નિર્જીવ **નિગમ** = વેદ **ને** = અને **ચૈતન** = ચૈતન **વસ્ત** = વસ્તુરૂપ મૂળ મુદ્દો, પરમપદ **તાંહાં** = ત્યાં **કયમ** = કેમ કરીને **લાગે** = પહોંચે **દલનો** = દ્વંદ્વનો, મનનો **દસ્ત** = અમલ.

અનુવાદ

તેવી જ રીતે પરમપદ વેદોની સમજને જાણે છે, પરંતુ વેદ મૂળ મુદ્દારૂપ પરમપદની ગતિને જાણતા નથી. કારણ કે વેદ જડ છે અને પરમપદ પૂર્ણ ચૈતન છે. તેથી ત્યાં કેમ કરીને મનનો અમલ પહોંચે ?

ભાવાર્થ

તેવી જ રીતે મૂળ મુદ્દા રૂપ પરમપદ (સર્જનહાર) છે. જે વેદોમાં દર્શાવેલ સર્વ હકીકતને જાણે છે, પરંતુ વેદ માત્ર રચનાનો મહિમા જણાવે છે પણ રચનાર અંગે જણાવતા નથી. તેથી જ બ્રહ્માજીએ “નેતિ” નો પોકાર કર્યો છે. આમ કહી શકાય કે વેદ જડ છે જ્યારે સર્જનહાર પરમ ચૈતન છે. એટલે જ તેવા શાશ્વત પરમપદ સુધી મન અંતઃકરણનો અમલ પહોંચતો નથી.

શરીરને માધ્યમ રાખીને જો સમજાવે તો વેદ રૂપ જે પ્રણવ અને તેના થકી ઉદ્ભવતા બાવન અક્ષરમાળાના અંક છે. તેનાથી પર વસ્તુરૂપ દેહના સ્વામી રૂપે રહેલો ચૈતન અંશ છે. જેના આભાસના સ્પર્શથી પ્રાણાયામ સચેતન બને છે. આ રીતે પ્રણવ સચેતન થયા પછી અન્યોન્ય ચેતનતા પામીને શરીરના બંધારણમાં રહેલા બધા જડ તત્ત્વો ચેતનવંત બને છે.

**દૃષ્ટાંતે સમજે સિદ્ધાંત, બ્રહ્મરુપ હોય સદ ટલી જંત;
બ્રહ્મ રુપ બ્રહ્મવેતા લહે, કહે કુવેર સેવો તો કહે. ૭**

શબ્દાર્થ

દૃષ્ટાંતે = ઉદાહરણ દ્વારા **સમજે** = સમજવામાં આવે **સિદ્ધાંત** = સત્યના આધારે સિદ્ધ કરેલ અંતિમ નિર્ણય,

બ્રહ્મરુપ = બ્રહ્મસ્વરૂપ હોય = હોય સદ = ખરેખર ટલી = નાશ જંત = જીવદશા, જીવોસ્મી બ્રહ્મ રુપ = બ્રહ્મ સ્વરૂપ બ્રહ્મવેત્તા = બ્રહ્મને જાણનારા લહે = જાણે કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે સેવો = સેવા કરો, સાધો તો = તો કહે = દર્શાવે.

અનુવાદ

દૃષ્ટાંતને આધારે સિદ્ધાંત સમજે ત્યારે જ બ્રહ્મ સ્વરૂપે હોય તેમની ખરેખર જીવદશા નાશ પામે છે, પરંતુ બ્રહ્મના સ્વરૂપને બ્રહ્મવેત્તા પુરુષો જાણે છે. કુવેરસ્વામી કહે છે કે જો તેમની સેવા કરવામાં આવે તો જ તેઓ દર્શાવે છે.

ભાવાર્થ

ઉદાહરણના આધારે સિદ્ધાંતને સમજવામાં સરળતા પડે છે. આમ, દૃષ્ટાંતને આધારે જોતાં બ્રહ્મના સાચા સ્વરૂપને ઓળખીને જેઓ બ્રહ્મસ્વરૂપ બન્યા છે, એવા મહાપુરુષોની સાચેજ જીવદશા દૂર થઈ હોય છે. અર્થાત્ નાશ પામી હોય છે. બ્રહ્મના સ્વરૂપને યથાર્થ રીતે બ્રહ્મવેત્તા પુરુષો જ સમજ્યા છે. તેથી સાતમી ભૂમિકાને સ્પર્શીલા આવા બ્રહ્મવેત્તા પુરુષો બ્રહ્મ સ્વરૂપમાં જ લીન થઈને મૌન ધારણ કરી રહેતા હોય છે. પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે જો આવા બ્રહ્મવેત્તા મહાપુરુષોની પૂર્ણ શ્રદ્ધાથી સેવા (આરાધના) કરી તેમને પ્રસન્ન કરવામાં આવે તો તેઓ સેવકને નિશ્ચિત બ્રહ્મના સાચા સ્વરૂપની સમજ આપીને ઓળખાવે છે.

અંગ-૧૧

પ્રગટવેતા મિલનકો

બ્રહ્મવેતા દેખાડે બ્રહ્મ, જીવ શિવનો સમજાવી મર્મ;
બુધ પોખે પોતાનું બલ, ભવ ઉત્પન્ન કર આપે કલ. ૧

શબ્દાર્થ

બ્રહ્મવેતા = બ્રહ્મને જાણનારા દેખાડે = દર્શાવે બ્રહ્મ = નિજકર્તાનો પ્રકાશ જીવ = જીવદશાવાળા જીવો
શિવનો = શિવદશાને પામેલા જીવોનો સમજાવી = સમજ દર્શાવી મર્મ = આશય બુધ = ચાતુર્યતા પોખે = બતાવે
પોતાનું = પોતાની બલ = બળ ભવ = વિશ્વ ઉત્પન્ન = ઉત્પત્તિ કર = કરી આપે = જણાવે કલ = કળ, સંચ.

અનુવાદ

બ્રહ્મવેતા પુરુષો જીવ અને શિવનો મર્મ સમજાવી બ્રહ્મને દર્શાવે છે. તેમજ પોતાની ચાતુર્યતાનું બળ બતાવી વિશ્વની ઉત્પત્તિના સંચને સ્પષ્ટ કરીને જણાવે છે.

ભાવાર્થ

બ્રહ્મવેતા પુરુષો સંસારમાં જીવદશામાં જીવન જીવતા અને શિવદશાને વરેલા માનવનો ભેદ દર્શાવીને સચરાચર વ્યાપક બ્રહ્મના સાચા સ્વરૂપને દર્શાવે છે. તેઓ પોતાની બુદ્ધિ ચાતુર્યના બળે બ્રહ્મભૂમિકામાં થયેલા સમગ્ર વિશ્વની ઉત્પત્તિની માહિતી દર્શાવીને ઉત્પત્તિના સંચને સ્પષ્ટ કરીને જણાવે છે.

વાતોમેં દે વસ્ત બતાય, દૃષ્ટાંતે સિદ્ધાંત મેલાય;
તે માટે સેવો બ્રહ્મવેત, નહીં તો ભક્તિ ખાલી ખેત. ૨

શબ્દાર્થ

વાતોમેં = વાર્તાલાપ કરીને દે = આપે વસ્ત = મૂળ મુદ્દો બતાય = બતાવે દૃષ્ટાંતે = ઉદાહરણ દ્વારા
સિદ્ધાંત = સત્ય સિદ્ધ અંતિમ નિર્ણય મેલાય = સુમેળ કરી, બંધ બેસતું કરવું તે માટે = તેટલા માટે સેવો = સેવા કરો
બ્રહ્મવેત = બ્રહ્મને જાણનારાની નહીં તો = નહીં તો ભક્તિ = ભક્તિ ખાલી = વ્યર્થ ખેત = ખેતર.

અનુવાદ

વાતો દ્વારા મૂળ મુદ્દાને બતાવી દૃષ્ટાંતોના આધારે સિદ્ધાંતને બંધ બેસતું કરે છે. તેટલા માટે બ્રહ્મવેતાની સેવા કરવી જોઈએ, નહીં તો ભક્તિની ખાલી ખેતર છે.

ભાવાર્થ

બ્રહ્મવેત્તા પુરુષો પોતાની બુદ્ધિચાતુર્યના બળે વાર્તાલાપ દ્વારા મૂળ મુદ્દાને દર્શાવે છે. વળી, દૃષ્ટાંત દ્વારા પોતાના બ્રહ્મ સિદ્ધાંતનો સુમેળ કરીને ન્યાયપૂર્વક સમજાવે છે. તેથી બ્રહ્મવેતા પુરુષની સેવા કરવી જોઈએ. જો તેમ ન કરવામાં આવે તો ભક્તિ ખાલી ખેતર સમાન છે. એટલે કે ભક્તિની ખેતી કરવાનો આશય ફળે નહીં અને ફળ પ્રાપ્તિ ન થતાં ભક્તિ વ્યર્થ જાય.

ગયો અમલ હાયમને મરે, તેની આણ્યે કુણ ઉગરે;
તમ અવતાર ભજે નર લોઈ, કાલ જાલ વંચ્યો નહીં કોઈ. ૩

શબ્દાર્થ

ગયો = નાશ પામ્યો અમલ = અધિકાર હાયમને = અમલીને મરે = મર્યા પછી તેની = તેમની આણ્યે = સોગંદે, દુવાઈએ કુણ = કોણ ઉગરે = બચે તમ = તેવી જ રીતે અવતાર = અવતારાદિક પુરુષો ભજે = ભક્તિ કરવાથી નર = પુરુષ લોઈ = સ્ત્રી કાલ = કાળની જાલ = જંજાળ, બંધન વંચ્યો = બચ્યો નહીં કોઈ = કોઈ નથી.

અનુવાદ

અમલીના મર્યા પછી અમલ ગયો તો તેની દુવાઈથી કોણ ઉગરે? તેવી જ રીતે અવતારાદિક પુરુષોની બધા સ્ત્રી-પુરુષ ભક્તિ કરે છે, તેમ છતાં કાળના બંધનથી કોઈ બચ્યો નથી.

ભાવાર્થ

સંસારમાં જેમ કોઈ અમલી અધિકારી હોય તેના મર્યા પછી તેનો અમલ નાશ પામતો હોય છે તો પછી તેના અમલથી કે તેના સમ દેવડાવવાથી કોઈનો ઉદ્ધાર થતો નથી. તેવી જ રીતે યુગે યુગે થયેલા વિષ્ણુના અવતારો કે અન્ય અવતારાદિક મહાપુરુષોના નામનું ભજન-સ્મરણ ગમે તેટલું કરવામાં આવે તો પણ જન્મ-મરણના અસાધ્ય દુઃખના બંધનમાંથી કોઈને પણ મુક્તિ મળી નથી. અર્થાત્ કાળની જાળ (જંજાળ)માંથી કોઈપણ સ્ત્રી-પુરુષ ભક્ત બચ્યા નથી.

હાલ અમલ હોય હમણે છતો, અરુઠ જ્ઞાન અદ્ભુત મતો;
તેને શરણે જા તું જંત, જન્મમરણ આણવો હોય અંત. ૪

શબ્દાર્થ

હાલ = હાલમાં અમલ હોય = અમલ હોય હમણે = અત્યારે છતો = વર્તાતો અરુઠ = મોંઘમ રહેલ જ્ઞાન = જ્ઞાન અદ્ભુત = અલૌકિક મતો = વિચારધારા તેને = તેમના શરણે = શરણમાં જા = જવું તું = તું જંત = જીવ જન્મમરણ = જન્મ અને મરણનો આણવો હોય = લાવવો હોય અંત = છેડો.

અનુવાદ

હે જીવ ! જન્મ-મરણનો અંત આણવો હોય તો જેનો હાલમાં અમલ હોય અને અત્યારે વર્તાતો હોય તેવા અરૂઢ અને અદ્ભુત વિચારધારાવાળાના શરણમાં તું જા.

ભાવાર્થ

અસંખ્ય કાળથી ભવસાગરમાં ભટકતા અજ્ઞાની જીવોને જો જન્મ-મરણના ક્રમમાંથી અખંડ મુક્તિ મેળવવાની ઈચ્છા હોય તો તેમણે હાલમાં (વર્તમાન સમયમાં) જેનો અમલ વર્તાતો હોય એવા અરૂઢ અને અદ્ભુત કૈવલજ્ઞાન દર્શાવતા સર્કર્તા સિદ્ધાંતના પ્રણેતા સમર્થ પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર પ્રત્યક્ષ (હાલ હજૂર) છે. તેથી મોક્ષની ઈચ્છા ધરાવતા જીવોએ તેમના શરણમાં જવું જોઈએ.

બ્રહ્મા વિષ્ણુ ને માહેશ, જ્યોત સ્વરૂપ શક્તિ ને શેષ;
પ્રતમા તેની પૂજે માંડ, ચરણોદિક આરોગે છાંડ. ૫

શબ્દાર્થ

બ્રહ્મા = બ્રહ્માજી વિષ્ણુ = શ્રી વિષ્ણુ ને = અને માહેશ = શંકર જ્યોત સ્વરૂપ = જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજન શક્તિ = આદ્યશક્તિ મહામાયા ને = અને શેષ = શેષ નારાયણ પ્રતમા = પ્રતિમા તેની = તેમની પૂજે = પૂજા કરે માંડ = સ્થાપના કરીને ચરણોદિક = ચરણોનું પૂજન કરીને (પખાળીને) પ્રાપ્ત કરેલ ચરણામૃત, પ્રસાદી આરોગે = પ્રસાદ ગ્રહણ કરે છાંડ = છાંડેલી, ધરાવેલી.

અનુવાદ

બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહેશ, જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજન અને આદ્યશક્તિ સહિત શેષજીની પ્રતિમાની સ્થાપના કરીને પૂજે અને ધરાવેલી પ્રસાદી તથા ચરણામૃત ગ્રહણ કરવામાં આવે છે.

ભાવાર્થ

જગતના જીવો પરંપરાગત ચાલી આવેલી માન્યતા મુજબ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ એમ ત્રિગુણાત્મક દેવોની આદ્ય લઈ જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજન, આદ્યશક્તિ મહામાયા તેમજ પૃથ્વીને ધારણ કરનાર શેષ નારાયણની પ્રતિમાની સ્થાપના કરીને પૂજા-પાઠ અને ભક્તિ આદરતા હોય છે. એટલું જ નહીં, પરંતુ તેમના સ્વરૂપને ધરાવેલી પ્રાસાદિક આરોગતા હોય છે. આ ઉપરાંત ચરણ પખાળીને ચરણામૃતનું પાન કરી કૃતાર્થતા અનુભવે છે.

એમ કરતાં ડૂબ્યો સંસાર, કોઈ ન ઉતર્યો ભવજલ પાર;
મુક્તરૂપ જે જે જન થયા, પ્રગટ ગુરુની પામી દયા. ૬

શબ્દાર્થ

એમ કરતાં = એ પ્રમાણેનું આચરણ કરતાં ડૂબ્યો = ડૂબી ગયો સંસાર = જગત કોઈ ન = કોઈ નહીં ઉતર્યો = પાર ગયો ભવજલ પાર = ભવસાગરથી પાર મુક્તરુપ = મુક્ત સ્વરૂપે જે જે જન = જે જે ભક્તજન થયા = થયા પ્રગટ = પ્રત્યક્ષ ગુરુની = ગુરુની પામી = પ્રાપ્ત કરીને દયા = કૃપા.

અનુવાદ

આ પ્રમાણેનું આચરણ કરતાં સંસાર ડૂબ્યો, પરંતુ કોઈ ભવસાગરથી પાર ઉતર્યા નહીં, જ્યારે જે જે ભક્તજને પ્રગટ ગુરુની કૃપા પ્રાપ્ત કરી, તેઓ મુક્ત સ્વરૂપે થયા છે.

ભાવાર્થ

ભૂતકાળમાં થઈ ગયેલા ઐશ્વર્યતા ધરાવતા પદોને સર્વોપરી માની તેમની ભક્તિ-પૂજા-અર્ચના કરતાં સમગ્ર સંસારમાં બધા નાશ પામ્યા, પરંતુ કોઈપણ ભવસાગરથી પાર ઉતર્યા નથી. અર્થાત્ જન્મ-મરણના ભવદુઃખમાંથી સંપૂર્ણ રીતે મુક્ત થઈને અચળ સ્થાન કોઈએ પણ પ્રાપ્ત કર્યું નથી. જે જે ભક્તજનોએ પ્રત્યક્ષ, અરૂઢ અને અદ્ભુત જ્ઞાનગતિવાળા સમર્થ ગુરુના શરણે જઈ તેમની કૃપા-કરુણા પ્રાપ્ત કરી છે તેઓજ પોતાના સાચા અંશ સ્વરૂપને ઓળખીને શુદ્ધ સ્વરૂપે થઈ મુક્ત થયા છે.

ગયા સધામ કષ્ણ ને રામ, ત્યાર પીછે કેહનું કર્યું કામ;
કોઈ કહેશે નામે કરી સહાય, જંમ જંખે પૂર્વજ દર્શાય. ૭

શબ્દાર્થ

ગયા સધામ = પોતાના સ્વધામે ગયા કષ્ણ ને રામ = શ્રીકૃષ્ણ અને શ્રીરામ ત્યાર પીછે = ત્યારબાદ કેહનું કર્યું કામ = કોનું કામ કર્યું કોઈ કહેશે = કોઈક જો એમ કહે કે નામે = તેમના નામ દેવાથી કરી સહાય = સહાયતા કરી જંમ = જેવી રીતે જંખે = જંખના કરે પૂર્વજ = પિતૃગણ દર્શાય = દેખાય.

અનુવાદ

શ્રીરામ અને શ્રીકૃષ્ણ સ્વધામ ગયા ત્યારબાદ કોનું કામ કર્યું? કોઈ કહેશે કે નામે સહાય કરી, પરંતુ તે તો જેમ જંખના કરવાથી પિતૃ દેખાય છે તેવું છે.

ભાવાર્થ

વિષ્ણુના અવતાર એવા શ્રીરામ અને શ્રીકૃષ્ણ પોતાની ફરજ બજાવીને સ્વધામ ગયા. ત્યારબાદ કોઈનું પણ કાર્ય કર્યું હોય તેવું સાબિત થયું નથી. જો કોઈ એમ કહે કે તેમના નામ સ્મરણથી ઘણી સહાયતા થઈ છે અને દર્શન દીધાં છે. તો તે બાબતને જેમ કોઈ વ્યક્તિ દિવસ દરમિયાન પોતાના પૂર્વજોની જંખના કરે તો તે પિતૃગણ તેને સ્વપ્નમાં દેખાતા હોય તેવી જ બિના કહી શકાય.

જે જેનું આલોચન કરે, કુવેર મન રુપ તાંહાં તેવું ધરે. ૮

શબ્દાર્થ

જે = જે કોઈ વ્યક્તિ જેનું = જેમનું આલોચન કરે = ચિંતન કરે, ચિત્તમાં યાદ કરે કુવેર = કુવેરસ્વામી
મન = મન અંતઃકરણ રુપ = સ્વરૂપ, આકાર તાંહાં = ત્યાં તેવું ધરે = તેવું જ ધારણ કરે.

અનુવાદ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે જે કોઈ વ્યક્તિ જેનું આલોચન કરે તેનું મન તેવા જ સ્વરૂપને ધારણ કરે છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે સંસારમાં પણ જો કોઈ વ્યક્તિ તેના ચિત્તમાં દિવસભર જેનું ચિંતવન કરે તો તેનું મન રાત્રે સ્વપ્નમાં પણ દિવસે જેનું ચિંતવન કર્યું હોય તેના સ્વરૂપને ધારણ કરીને પ્રગટ કરતું હોય છે, અર્થાત્ સ્વપ્નમાં દેખાતું હોય છે.

અંગ-૧૨

મન પ્રતીતિ દરશકો

અજ્ઞાનીને દરશે ભૂત, તમ હરિજનને હરિ અદ્ભુત;
એ બેહુ એઈ ચિત્તના છે રુપ, જ્ઞાની સમજે ભેદ અનુપ. ૧

શબ્દાર્થ

અજ્ઞાનીને = જેને જ્ઞાન નથી તેવાને દરશે = દશ્યમાન થાય, દેખાય ભૂત = પ્રેતાત્મા તમ = તેવી જ રીતે
હરિજનને = ભક્તજનોને હરિ = પ્રભુ અદ્ભુત = અલૌકિક એ બેહુ = એ બંને એઈ = આ ચિત્તના = ચિત્ત
અંતઃકરણના છે રુપ = રૂપ છે જ્ઞાની = જ્ઞાનીજનો સમજે = જાણે ભેદ = ગુહ્યતાત્પર્યને અનુપ = અનુપમ.

અનુવાદ

જેમ અજ્ઞાનીને ભુત દેખાય તેમ હરિભક્તને પ્રભુનાં અલૌકિક દર્શન થાય. આ બંને ચિત્તનાં જ રૂપ છે, પરંતુ શ્રેષ્ઠ જ્ઞાનીજનો જ તેના અનુપમ ભેદને જાણે છે.

ભાવાર્થ

માનવી દિવસભર જેનું ચિંતવન કરે તેવું જ સ્વરૂપ તેને રાત્રે દશ્યમાન થતું હોય છે. જેમ કોઈ અજ્ઞાની અને ગભરું પ્રકૃતિવાળા માનવીને અંધકારભર્યા વાતાવરણમાં ભૂતની ભ્રાંતિ થતી હોય છે, તેમ આખો દિવસ પ્રભુ ભજનમાં ચિત્ત જોડી રાખનારને પ્રભુના અદ્ભુત સ્વરૂપનાં દર્શન થાય છે. આ બંને સ્વરૂપ જે દશ્યમાન થાય છે તે સાચું હોતું નથી, પરંતુ મનની ભ્રમણાઓને લીધે જ તેઓને પોતાના ચિત્તમાં તેવા સ્વરૂપો દેખાય છે. આ ગુહ્ય તાત્પર્યને જે જ્ઞાની પુરુષો છે તેઓ જ યથાર્થ રીતે જાણી શકે છે.

પોતાનું મન સ્ફુરણ હવું, પરચાને પ્રભુ કહે સહુ;
યાંહાં સુધી અજ્ઞાની અંધ, જાણે નહીં તે આતમ સંધ. ૨

શબ્દાર્થ

પોતાનું મન = પોતાનું મન અંતઃકરણ સ્ફુરણ હવું = સ્ફુરણા પામ્યું પરચાને = ચમત્કારને પ્રભુ = ભગવાન
કહે સહુ = બધા કહે છે યાંહાં સુધી = અહીંયાં સુધી અજ્ઞાની અંધ = અજ્ઞાની અને અંધ જાણે નહીં = જાણતા નથી
તે = તેઓ આતમ સંધ = આત્માના સંબંધ.

અનુવાદ

જ્યારે પોતાનું મન સ્ફુરણા પામે ત્યારે થતા ચમત્કારને બધા પ્રભુ કહે છે, પરંતુ અહીં સુધી તો અજ્ઞાની અને અંધનો વ્યવહાર કહેવાય કારણ કે તેઓ આત્માના સંબંધને જાણતા નથી.

ભાવાર્થ

જ્યારે વ્યક્તિને પોતાનું મન અંતઃકરણ સ્ફુરણ થાય ત્યારે તેમાં થતા ચિંતવનના સ્પંદનોનું આકૃતિમાં રૂપાંતર થતું હોય છે. જ્યારે મનમાં દૃઢ થયેલા પ્રભુનું સ્વરૂપ સ્વપ્નમાં દૃશ્યમાન થાય ત્યારે તેને ચમત્કારના રૂપે પ્રભુનાં દર્શન થયા તેમ બધા કહે છે. એમાં સત્ય હકીકત કાંઈજ નથી. તે દૃશ્યની પાછળ તો માત્ર મનના સંકલ્પો-વિકલ્પોનો પ્રભાવ કારણભૂત છે તેથી, આને ચમત્કાર કહેવું તે અજ્ઞાન અને અંધશ્રદ્ધાભર્યો વ્યવહાર ગણાય, કારણ કે તેઓ આત્માના સંબંધને જાણતા નથી. જે માનવો જ્ઞાનથી જાગૃત થયા હોય તેવા જ્ઞાનીજનો આત્મા સાથેનો સંબંધ અતિ ઉજાગ્રત રીતે જોડી રાખતા હોવાથી તેઓને આવું ભ્રમિત સ્વરૂપ દર્શાવું નથી કે ભ્રાંતિ થતી નથી.

દરપણમે જમ મુખ દરશાય, નિખ શિખ સુધી સર્વે કાય;
તમ દર્પણ ભક્તિ આદરી, મનમુખી દીસે થઈ હરિ. ૩

શબ્દાર્થ

દરપણમે = અરીસામાં જમ = જેવી રીતે મુખ = મુખારવિંદ દરશાય = જોવાય નિખ શિખ સુધી = માથાની ચોટલીથી તે પગના નખ સુધી સર્વે = સંપૂર્ણ કાય = શરીર તમ = તેવી રીતે દર્પણ ભક્તિ = ભક્તિ રૂપ દર્પણ (અરીસા)માં આદરી = સેવન કરેલી મનમુખી = મનમાં સાકાર પામેલ સ્વરૂપ દીસે = દેખાય થઈ = થઈને હરિ = પ્રભુ.

અનુવાદ

જેમ અરિસામાં મુખની આદ્ય લઈ નખશિખ સુધીનું સંપૂર્ણ શરીર દેખાય છે. તેમ સેવન કરેલી ભક્તિ રૂપ અરિસામાં, મનની અંદર આકાર પામેલ આકૃતિ પ્રભુ થઈને દેખાય છે.

ભાવાર્થ

જેવી રીતે આપણે અરિસાની સામે હોઈએ ત્યારે પગના નખથી તે શિખા સુધી શરીરના સર્વાંગી અંગો અને મુખ સહિત આખો દેદાર આબેહૂબ દૃશ્યમાન થાય છે. તેવી જ રીતે દિવસ દરમિયાન સેવન કરેલ છે, તે ભક્તિરૂપ અરિસામાં મનની અંદર સાકાર પામેલી આકૃતિના પ્રતિબિંબરૂપે પ્રભુનું સ્વરૂપ દૃશ્યમાન થાય છે.

પ્રતમા પૂજા નામ આધાર, તેહેના ફલનો એ અતબાર;
જડ પ્રતમા ને જડ છે નામ, પડે પંડ નઈ બોલે રામ. ૪

શબ્દાર્થ

પ્રતમા = મૂર્તિ પૂજા = પૂજા નામ = સંજ્ઞા આધાર = સહારો તેહેના = તેના ફલનો = ફળનો, પરિણામનો
એ = એ અતબાર = વિશ્વાસ જડ = નિર્જીવ પ્રતમા = મૂર્તિ ને = અને જડ છે નામ = નામ જડ છે પડે પંડ = શરીર
નાશ પામ્યા પછી નઈ બોલે = બોલે નહીં રામ = રામ

અનુવાદ

મૂર્તિપૂજા અને નામના આધારે તેના પરિણામમાં વિશ્વાસ આવે છે, પરંતુ મૂર્તિ જડ અને નામ પણ જડ છે. શરીર નાશ પામ્યા પછી “રામ” બોલે નહીં.

ભાવાર્થ

વ્યક્તિ ભલે પ્રભુની મૂર્તિ બનાવી પૂજા કરે અને તેમના નામનું સ્મરણ (રટણ) કરે તો તેના આધારે ભક્તમાં તેના પરિણામ પ્રાપ્ત થવાનો વિશ્વાસ હોય છે. પ્રભુ હાજર થઈને આશીર્વાદ કે માંગવાનું કહેશે એવો ભક્તના મનમાં દૃઢ ભરોસો હોય છે, પરંતુ મૂર્તિ જડ હોઈ જે નામ સ્મરણ કરવામાં આવે છે તે પણ જડ છે. જ્યારે ભક્તના શરીરનો નાશ થાય પછી નિર્જીવ થયેલું તેનું જડ શરીર કદીપણ રામ નામનો ઉચ્ચાર કરી શકતું નથી.

પરયા પરચી મનની હોડ, પૂરણ પદને તો એ ખોડ;
ચતુરભુજ તે મન રુપ ધરે, માગ્ય માગ્ય સહુ કોને કરે. પ

શબ્દાર્થ

પરયા પરચી = ચમત્કારી બીના મનની હોડ = મન અંતઃકરણનો દાવ પૂરણ પદને = પૂર્ણપદને તો = તો
એ = એ ખોડ = કલંક, લાંછન ચતુરભુજ = ચાર હાથ તે = તે મન = મન અંતઃકરણ રુપ ધરે = સ્વરૂપ ધારણ કરે
માગ્ય માગ્ય = જેની માંગણી કરે તે સહુ = બધા, સૌ કોને કરે = કોઈને કર્યા કરે.

અનુવાદ

પરયા-પરચી એ મનની હોડ છે, પરંતુ પૂર્ણ પદને માટે તો એ લાંછન રૂપે છે. ચાર હાથવાળું સ્વરૂપ તો મન ધારણ કરે છે અને માગ માગ એવું સહુ કોઈને કર્યા કરે.

ભાવાર્થ

પરચો કે ચમત્કાર ઉદ્ભવવો એ તો મન અંતઃકરણ દ્વારા પેદા થતા દાવ પેચ છે. જેમાં મનમાં થતા સંકલ્પ-વિકલ્પોનું પુનરાવર્તન આકૃતિનો ઘાટ ઘડતું હોય છે, પરંતુ જ્યાં મન પહોંચતું નથી તેવા પૂર્ણ પદને તો તે બાધારૂપ છે. સંસારમાં ઘણા ભક્તો દ્વારા સાંભળવામાં આવે છે કે તેમને ચાર હાથવાળા પ્રભુનાં દર્શન થયાં. વળી, તે સ્વરૂપ “માગ માગ માગે તે આપું” તેવું કહીને સર્વ કોઈને માગવાનું પણ કહેતું હોય છે. ખરેખર જોઈએ તો સ્વપ્નમાં

જે સ્વરૂપ દૃષ્ટિગોચર થાય છે, તે તો મનમાં ઘડાયેલું સ્વરૂપ છે. તેમાં વાસ્તવિકતાને કોઈ સંબંધ નથી.

શું માગ્યું શું દીધું પદ, અનંત કોટ ગયા અદબદ;
 સુપને જેમ હોય દ્રવ્ય પ્રકાશ, જાગે તો દમડો નહીં પાસ. ૬

શબ્દાર્થ

શું માગ્યું = શેની માંગણી કરી શું દીધું = શું આપ્યું પદ = સ્થાન અનંત કોટ = અનેક પ્રકારના ગયા = ચાલ્યા ગયા અદબદ = મોંઘમ સુપને = સ્વપ્ન અવસ્થામાં જેમ = જેવી રીતે હોય = થાય, દેખાય દ્રવ્ય પ્રકાશ = નાણાનો ઉજાશ (આભાસ) જાગે તો = જાગ્રત અવસ્થા થાય ત્યારે દમડો = કોડી, પાઈ નહીં પાસ = પાસે હોતી નથી.

અનુવાદ

શેની માંગણી કરી ? અને શું (કયું) પદ આપ્યું ? આવી રીતે અનેક પ્રકારના મોંઘમમાં ચાલ્યા ગયા છે. જેવી રીતે સ્વપ્નમાં નાણાંનો ઉજાશ થાય, પરંતુ જાગે તો એક કોડી-પાઈ-પણ પાસે હોતી નથી.

ભાવાર્થ

અત્યાર સુધીમાં અસંખ્ય યુગો વીતી ગયા હોવા છતાં માગનારે કઈ વસ્તુની માંગણી કરી ? અને આપનારે શું આપ્યું ? તે આજ દિન સુધી અસ્પષ્ટ રહ્યું છે. જેમકે કોઈ વ્યક્તિને સ્વપ્ન અવસ્થામાં અઢળક સંપત્તિનો ઉજાશ થાય અને આનંદ અનુભવે, પરંતુ હકીકતમાં તો જ્યારે તે વ્યક્તિ જાગૃત અવસ્થા પ્રાપ્ત કરે ત્યારે નાણાં પૈકીનો એક પણ પૈસા, પાઈ કે કોડી તેની પાસે હોતી નથી.

તમ ચતુરભૂજ જાણ્ય સુપન, બાહેર ભીતર દરશુ મન;
 કોઈ કહેશે ધ્રુવ અવિચલ હુવા, કહે કુવેર કાહાં નવલખ મુવા. ૭

શબ્દાર્થ

તમ = તેવી જ રીતે ચતુરભૂજ = ચાર હાથવાળુ જાણ્ય = જાણવું સુપન = સ્વપ્ન બાહેર = બહાર ભીતર = અંદર દરશુ = દૃશ્યમાન થયું મન = મન અંતઃકરણ કોઈ કહેશે = જો કોઈ એમ કહેશે કે ધ્રુવ = ધ્રુવનો તારો અવિચલ = અચળ હુવા = થયો છે કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે કાહાં નવલખ = ક્યાં નવલાખ તારા મુવા = મરી ગયા.

અનુવાદ

તેવી જ રીતે ચાર હાથવાળુ (સ્વરૂપ) સ્વપ્ન જ જાણવું જે મનની અંદર અને બહાર દૃશ્યમાન

થયેલું છે. વળી, કોઈ કહેશે કે ધ્રુવ અચળ થયો, તો કુવેરસ્વામી કહે છે કે નવ લાખ તારા ક્યાં મરી ગયા ?

ભાવાર્થ

એ જ ન્યાયે બહાર દશ્યમાન થયેલું ચાર હાથવાળું પ્રભુનું સ્વરૂપ, મન અંતઃકરણની અંદર પેદા થયેલા સંકલ્પનું પરિણામ (પ્રતિબિંબ) જાણવું.

સંસારમાં કોઈ એમ પણ કહે કે ધ્રુવજી પ્રભુના વરદાન દ્વારા જ અવિચળ થયા છે, જેથી ધ્રુવનો તારો અવિનાશી છે. અને તેના પરિણામે જ તે શિશુમાર ચક્રમાં સ્થિર થઈને રહ્યો છે. પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે અંતરીક્ષમાં ગમન કરતા નવ લાખ તારાઓ પણ સદા ચમકતા જ રહે છે, તો તેમનો પણ ક્યાં નાશ થયો છે ?

અંગ-૧૩

ધ્રુવ અવિચલ દેખાવનકો

વલી કોઈ કહેશે ચલતા નથી, તેની સમજણ કહુ તે કથી;
ચૌદ પદ્મ અરબ તે અષ્ટ, ચાર શાંખ્ય નવ લખ સમષ્ટ. ૧

શબ્દાર્થ

વલી = પણ, અને કોઈ કહેશે = કોઈ એમ કહેશે કે ચલતા નથી = ગમન કરતા નથી તેની = તેની
સમજણ = સમજ કહુ તે કથી = વર્ણવીને કહું છું ચૌદ પદ્મ = ચૌદ પદ્મ અરબ તે અષ્ટ = આઠ અરબ
ચાર શાંખ્ય = ચાર શંખ નવ લખ = નવ લાખ સમષ્ટ = સર્વ, કુલ.

અનુવાદ

અને કોઈ એમ કહેશે કે તે ગમન કરતા નથી, તો તેની સમજ વર્ણવીને કહું છું. કુલ ચાર શંખ, ચૌદ પદ્મ, આઠ અરબ અને નવ લાખ છે.

ભાવાર્થ

ધ્રુવના તારા માટે કોઈ એમ કહે કે અંતરીક્ષમાં ટમકતો તે ધ્રુવનો તારો સદાને માટે એક જ સ્થિતિમાં સ્થિર રહે છે અને કદી પણ હલનચલન કે ગમન કરતો નથી. પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર આ અંગમાં તે અંગેની સ્પષ્ટતા કરતાં વર્ણન કરીને સમજ આપે છે કે શિશુમાર ચક્રમાં ફરતા દેખાતા સર્વ તારાઓની સંખ્યા કુલ મળીને કુલ ચાર શંખ, ચૌદ પદ્મ, આઠ અરબ અને નવ લાખ છે.

તારામંડળ એટલા થયા, આપ આપને સ્થાને રહ્યા;
શિશુમાર ચક્ર પર વાસ, અચલ સબે કરી રહ્યા નિવાસ. ૨

શબ્દાર્થ

તારામંડળ = તારાઓની સંખ્યા એટલા થયા = આટલી થાય છે આપ આપને = પોતપોતાના સ્થાને = જગ્યાએ રહ્યા = રહેલા છે શિશુમાર ચક્ર = શિશુમાર ચક્ર પર વાસ = ઉપર રહે છે અચલ સબે = બધા જ સ્થિર છે કરી રહ્યા = કરીને રહ્યા નિવાસ = મુકામ.

અનુવાદ

કુલ મળીને એટલા તારાઓ થયા છે, જે પોતપોતાની જગ્યાએ રહેલા છે. બધા જ સ્થિર થઈને શિશુમાર ચક્ર પર મુકામ કરીને રહ્યા છે.

ભાવાર્થ

બધા જ તારાઓના જૂથ મળીને કુલ સંખ્યા એટલી જ થાય છે, તે બધા જ તારાઓ પોતપોતાને સ્થાને રહેલા છે. વૈરાટમાં શિશુમાર ચક્ર પર આ બધા જ તારાઓ પોતાની જગ્યાએ સ્થિર થઈને નિવાસ કરીને રહ્યા છે.

**ફરતા દીસે ચક્ર વડે, ધ્રુવ અવિચલ તે મધ્યે આખડે;
તેને પણ ફરવું તે સહી, દૃષ્ટાંતે સમજાવું કહી. ૩**

શબ્દાર્થ

ફરતા દીસે = ફરતા દેખાય **ચક્ર વડે** = ચક્રવાને કારણે **ધ્રુવ અવિચલ** = સ્થિર દેખાતો ધ્રુવનો તારો **તે મધ્યે આખડે** = તેની મધ્યમાં રહેલો છે, વચ્ચે આવીને ઊભો છે **તેને પણ** = તેણે પણ **ફરવું તે સહી** = ચાલવું-ફરવું તો પડે જ છે **દૃષ્ટાંતે** = ઉદાહરણ આપીને **સમજાવું કહી** = કહી સમજાવું છું.

અનુવાદ

ચક્રવાના કારણે બધા તારા ફરતા દેખાય છે. જ્યારે સ્થિર દેખાતો ધ્રુવનો તારો મધ્યમાં આવીને ઊભો છે, પરંતુ તેને પણ ફરવું પડતું હોય છે. જે અંગે દૃષ્ટાંત આપીને કહી સમજાવું છું.

ભાવાર્થ

શિશુમાર ચક્ર સતત ફરતું હોવાને લીધે બધા તારાઓ ફરતા હોય તેમ દેખાય છે. જ્યારે સ્થિર દેખાતો ધ્રુવનો તારો મધ્યમાં (વચ્ચેવચ્ચે) આવીને ઊભો છે, પરંતુ તેને પણ શિશુમાર ચક્રની ગતિએ ફરવું જ પડતું હોય છે. આ અંગેની સ્પષ્ટતા કરવા માટે પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર ઉદાહરણ આપીને કહી સમજાવે છે.

**જમ પરજાપતિ ચક્રી ન્યાય, કીટી બહોત ફસી તાંહાં આય;
ફરતી બીજી મોલે રહી, એકે મધ્ય કીધું ઘર જહી. ૪**

શબ્દાર્થ

જમ = જેવી રીતે **પરજાપતિ** = કુંભાર **ચક્રી** = ચાકડો **ન્યાય** = ન્યાયે **કીટી** = કીડી **બહોત** = બહુ, ઘણી **ફસી** = ભરાઈ પડવું **તાંહાં આય** = ત્યાં આવીને **ફરતી** = ચાલતી **બીજી** = અન્ય **મોલે રહી** = છેડાના ભાગે રહી **એકે** = એક કીડીએ **મધ્ય** = વચ્ચે **કીધું** = કર્યું **ઘર** = મુકામ **જહી** = જ્યાં, જઈને.

અનુવાદ

જેવી રીતે કુંભારના ચાકડાના ન્યાયે જોઈએ તો ઘણી કીડીઓ ત્યાં આવીને ભરાઈ પડી. બીજી ચાકડાના છેડાના ભાગે ફરતી રહી, પરંતુ એકે મધ્યમાં જઈને ઘર કર્યું.

ભાવાર્થ

કુંભારના ચાકડાના ન્યાયને આધારે સમજીએ તો જેમ અનેક કીડીઓ પોતાના દરમાંથી નીકળીને ચાકડા ઉપર ચઢીને ભરાઈ પડી. તે પૈકી બીજી બધી ઉપરના ભાગે છેડાની આસપાસ ફરતી રહી. જ્યારે તેમાંની એક કીડી ચાકડાની મધ્યે ઘર કરીને ત્યાં રહી.

ફરે ચાક તો સહુને ફેર, મધ્ય વાલી દીસે ઘેર;
તેમ ધ્રુવજી જાણો જમ, ફેરે ખરા પણ ઠામના ઠામ. પ

શબ્દાર્થ

ફરે ચાક = ચાકડો ફરે તો = તો સહુને ફેર = દરેકને ફેરવે મધ્યવાલી = વચ્ચેવાળી દીસે = દેખાય ઘેર = મુકામે, સ્થિર તેમ = તેમ ધ્રુવજી = ધ્રુવ તારાની જાણો જમ = જેમ જાણવું ફેરે ખરા = તે ફેરે છે ખરા પણ = પરંતુ ઠામના ઠામ = સ્થિરના સ્થિર, ઠેરના ઠેર.

અનુવાદ

ચાકડો ફેરે તો દરેકને ફેરવે, પરંતુ મધ્યવાળી સ્થિર દેખાય. તેમ ધ્રુવનું જાણવું. તે ફેરે ખરા, પરંતુ ઠેરના ઠેર જણાય.

ભાવાર્થ

જ્યારે ચાકડો ફેરવવામાં આવે તો ફરતા ચાકડા ઉપર રહેલી બધા જ કીડીઓ ફરતી હોય તેમ દેખાય છે, પરંતુ જે મધ્ય ધરી ઉપર ઘર કરીને રહેલી કીડી સ્થિર થઈને રહેલી દેખાય છે. તે જ ન્યાયે ધ્રુવના તારાની હકીકતને સમજવી. કારણ કે શિશુમાર ચક્ર ફરતું હોવાથી બધા તારાની જેમ ધ્રુવનો તારો પણ ફરતો જ હોય છે, પરંતુ મધ્ય ધરીના કેન્દ્ર સ્થાને રહેલો હોવાથી તે ફેરે છે ખરો તેમ છતાં એક જ જગ્યાએ સ્થિર હોય તેમ ઊભેલો જણાય છે.

અમર નથી અવધી લ્યૌ રહે, પછે પંડ છોડીને વહે;
ત્રિગુણ શક્તિ ને સૂર શેષ, અવધી ઉપર રહે નાં લેશ. ૬

શબ્દાર્થ

અમર નથી = અવિચળ નથી અવધી લ્યૌ = આયુ મર્યાદા સુધી રહે = રહે છે પછે = પછી પંડ = દેહ છોડીને = છોડી દઈને વહે = ચાલ્યા જાય ત્રિગુણ = ત્રણ ગુણો-રજો, તમો અને સતોગુણ, બ્રહ્મા, શંકર અને વિષ્ણુ શક્તિ = આઘશક્તિ મહામાયા ને = અને સૂર = સૂર્ય શેષ = શેષજી અવધી = આયુ મર્યાદા ઉપર = વટાવીને રહે નાં = રહેવા ન પામે લેશ = જારાપણ.

અનુવાદ

આયુ મર્યાદા સુધી રહે પછી પિંડ છોડીને ચાલ્યા જાય છે, પરંતુ કોઈ અમર નથી. જેમ કે ત્રિગુણાત્મક દેવો, આદ્યશક્તિ, સૂર્ય અને શેષજી પણ આયુ મર્યાદા વટાવીને જરા પણ રહેવા પામે નહીં.

ભાવાર્થ

સર્જનહાર દ્વારા નિર્માણ પામેલ વિશ્વ સહિતની સમગ્ર સ્થાવર-જંગમ ઉત્પત્તિની આદ્ય લઈ સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ, કારણ મહાકારણ અને પરમકારણ દેહ ધરાવતા સર્વ ઘાટ અમર નથી. દરેકની આયુ મર્યાદા નિશ્ચિત છે. જ્યાં સુધી આયુ મર્યાદા છે ત્યાં સુધી પિંડ ચૈતન રહે છે અને અંત સમય આવતાં પિંડ છોડીને અંશ ચાલી જતો હોય છે, અર્થાત્ દેહ નાશ પામે છે.

સર્જનહાર દ્વારા નક્કી કરેલ દેહના અવધીકાળમાં ત્રિગુણાત્મક દેવતાઓ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશની આદ્ય લઈ આદ્યશક્તિ, સૂર્ય, શેષજી સહિત બધા જ શરીરો આરબલ પુરો થતાં સર્વ કોઈ દેહને ત્યજી દે છે, પરંતુ આયુ મર્યાદા વટાવીને કોઈ જરાપણ રહી શકતા નથી.

પરલે ઈંડ કોડ પચાસ, સસુમાર મેરુનો નાસ;
અવ્યાકત શક્તિ ગલે ગાત્ર, તો વ્યકત પંડ ધ્રુજી કોણ માત્ર. ૭

શબ્દાર્થ

પરલે = પ્રલય વખતે ઈંડ = દેહ, ઘાટ કોડ પચાસ = પચાસ કરોડ સસુમાર = શિશુમાર ચક્ર મેરુનો = મેરુ પર્વતનો નાસ = અવધિ, વિનાશ અવ્યાકત શક્તિ = અવ્યાકત આદ્યશક્તિ ગલે = ગળે, નાશ પામે ગાત્ર = અંગ, દેહ તો = તો પછી વ્યકત = દેખાતા પંડ = શરીર, દેહ ધ્રુજી = ધ્રુવનો તારો કોણ માત્ર = શી ગણતરી ?

અનુવાદ

પ્રલયકાળે પચાસ કરોડ દેહોની આદ્ય લઈ શિશુમાર ચક્ર અને મેરુ પર્વત પણ નાશ પામે છે. વળી, અવ્યાકત આદ્યશક્તિનું શરીર પણ નાશ પામે છે તો પછી દેખાતા ધ્રુવના તારાના દેહની શી ગણતરી ?

ભાવાર્થ

પ્રલયકાળ થાય ત્યારે સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ, કારણ અને મહાકારણ દેહ ધરાવતા પચાસ કરોડ ઘાટની આદ્ય લઈ શિશુમાર ચક્ર અને મેરુ પર્વતનો પણ નાશ થાય છે. વળી, અવ્યાકત સ્વરૂપે રહેલી આદ્યશક્તિનું શરીર પણ નાશ પામે છે. તો પછી દૃશ્યમાન થતો ધ્રુવના તારાનો દેહ એકલો કેવી રીતે રહેવા પામે ? અર્થાત્ સ્થિર દેખાતો ધ્રુવનો તારો પણ અચળ અને અવિનાશી નથી, તે પણ નાશ પામે છે.

અવિચલ નહીં રહે કોઈ દેહ ધરી, કુવેર અવિચલ વસ્તુ ખરી; ૮

શબ્દાર્થ

અવિચલ = અમર નહીં રહે = રહેવા પામે નહીં કોઈ દેહ ધરી = કોઈપણ પ્રકારના દેહ ધારણ કરીને કુવેર = કુવેરસ્વામી અવિચલ = અચળ વસ્તુ = સત્ય વસ્તુરૂપ શાશ્વત પદ ખરી = ખરું.

અનુવાદ

કોઈપણ દેહધારી અમર રહે નહીં. તેમ છતાં કુવેરસ્વામી કહે છે કે અવિચળ વસ્તુ છે ખરી.

ભાવાર્થ

વિશ્વમાં સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ, કારણ, મહાકારણ અને પરમકારણ દેહ ધરાવતા કોઈપણ દેહધારી અમર રહેવા પામતા નથી. કારણ કે સર્જનહારે દરેકની અવધિ નિશ્ચિત કરેલી છે. પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે અમર અને અવિનાશી તો એકમાત્ર શુદ્ધ-શાશ્વત પરમપદરૂપ સાચો મૂળ મુદો છે.

અંગ-૧૪

જ્ઞાની મહતાકો

સામ્રથ ભેદ કાયાનું કત, એ સર્વે પરકરતી વરત;
જ્ઞાન વિના કરતવ શું કરે, આઘે અંતે જ્ઞાની સરે. ૧

શબ્દાર્થ

સામ્રથ = સમર્થતા ભેદ = તફાવત કાયાનું = શરીરનું કત = રચના એ સર્વે = એ બધો પરકરતી = પ્રકૃતિ,
માયા વરત = પ્રભાવ જ્ઞાન વિના = સમજ વગર કરતવ = કાર્ય શું કરે = શું કરે આઘે = આદિમાં અંતે = અંતકાળ
જ્ઞાની = જ્ઞાની પુરુષો સરે = શ્રેષ્ઠ.

અનુવાદ

સમર્થતાના તફાવતનું કારણ શરીરની રચનાને આધારભૂત છે. એ બધો પ્રકૃતિનો પ્રભાવ છે. જ્ઞાન સિવાય એકલું કાર્ય શું કરી શકે? કારણ કે આદિ અને અંતમાં જ્ઞાની જ શ્રેષ્ઠ છે.

ભાવાર્થ

વિશ્વમાં વિભૂતિવાન અને ઐશ્વર્યવાન ઘણાં છે. વળી, તેમાં પણ વિવિધ પ્રકારની ભિન્નતા જોવા મળે છે. આ બધી સમર્થતાની વિવિધતાનો મુખ્ય આધાર દેહની રચનાને આભારી છે. કારણ કે દેહના બંધારણમાં રહેલા પ્રાકૃતિક તત્ત્વોનો પ્રભાવ કાર્યને પ્રભાવિત કરે છે, ત્યારે ધાર્યું પરિણામ લાવી શકાય છે. તેમાં જ્ઞાન સિવાયનું માત્ર એકલું પ્રભાવશાળી કાર્ય કાંઈ જ કરી શકતું નથી. કે તેનો યશ પણ ચિરંજીવી નથી. પ્રારંભકાળથી લઈ અંતકાળને જોતાં જણાય છે કે કાર્યોથી બળવાન કરતાં જ્ઞાની પુરુષોનો મહિમા અધિક શ્રેષ્ઠ ગણાય છે. આમ, જ્ઞાની પુરુષોને જ્ઞાનને લીધે જ અત્રિમતા અપાય છે.

તેની સમજ બતાવું સોઈ, સંશે રહેન ન પાવે કોઈ;
અજેપાલ રાજા બલવંત, સત્ સામ્રથ પ્રાકત અનંત. ૨

શબ્દાર્થ

તેની = તે બાબતની સમજ = સમજ બતાવું = દર્શાવું સોઈ = તે, તેથી સંશે = સંશય, શંકા
રહેન ન પાવે = રહેવા પામે નહીં કોઈ = કોઈપણ પ્રકારનો અજેપાલ રાજા = અજેપાલ રાજા બલવંત = બળવાન
સત્ સામ્રથ = સાચા સામર્થ્યવાળો પ્રાકત = પરાક્રમી અનંત = ઘણો.

અનુવાદ

તે બાબતની સમજ બતાવું છું, તેથી કોઈપણ પ્રકારની શંકા રહેવા પામે નહીં. અજેપાલ રાજા બળવાન, સાચા સામર્થ્યવાળો અને ઘણો પરાક્રમી હતો.

ભાવાર્થ

કર્મનિષ્ઠ કરતાં જ્ઞાની શ્રેષ્ઠ છે. તે બાબતની સમજ હવે પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર દર્શાવે છે. જેથી જ્ઞાની અને પરાક્રમી પુરુષોની સામર્થ્યતાના ભેદ અંગે મનમાં કોઈપણ પ્રકારની શંકા રહેવા પામે નહીં.

ભૂતકાળમાં થયેલા મહાન રાજાઓમાં અજેપાલ રાજા ઘણો બળવાન, સાચા સામર્થ્યવાળો અને વિશેષ પરાક્રમી હતો. જેથી તેની હકૂમત ચારે તરફ ફેલાયેલી હતી.

રામે પણ જીતાયો નહીં, રાવણ દામ ભરે તાંડાં જહી;
રામ રામ કહે છે નરલોઈ, તેને સંભારે નહીં કોઈ. ૩

શબ્દાર્થ

રામે = શ્રી રામચંદ્રથી પણ = પરંતુ જીતાયો નહીં = જીત મેળવી શક્યા નહીં રાવણ = લંકાપતિ રાજા રાવણ દામ = ખંડણી, મહેસૂલ ભરે = જમા કરાવે તાંડાં = ત્યાં જહી = જઈને રામ રામ = રામનામનો મહિમા કહે છે = કહે છે, ગાય છે નરલોઈ = સ્ત્રી-પુરુષ તેને સંભારે = તેને યાદ કરે નહીં કોઈ = કોઈ નહીં.

અનુવાદ

રામથી પણ તે જીતાયો નહીં અને રાવણ ત્યાં જઈ ખંડણી ભરતો હતો. તેમ છતાં તેને કોઈ યાદ કરતું નથી, જ્યારે સર્વ સ્ત્રી-પુરુષો રામ રામ કહે છે.

ભાવાર્થ

તે અજયપાલ રાજા પોતાના વિશાળ વૈભવ અને શક્તિશાળી સૈન્યના તથા અંગત સામર્થ્યને પ્રતાપે શ્રી રામ દ્વારા પણ જીતાયો ન હતો. મહાન સામર્થ્યવાન ગણાતા લંકાપતિ રાવણ પણ તે અજયપાલના દરબારમાં જઈને ખંડણી ભરતો હતો. એવું તેનું મહાન સામ્રાજ્ય ફેલાયેલું હતું. તેમ છતાં જગતમાં તેની સામર્થ્યતા ભુલાઈ ગઈ અને આજ-કાલ, પ્રત્યેક સ્ત્રી-પુરુષના (જનમાનસના) મુખે રામ રામ નામના જ યશ ગવાય છે.

રામ જ્ઞાની તેહેને નરું કત, કર્યું કરાવ્યું થઈ ગયું વ્યર્થ;
અગસ્ત પીધો અરણવ અંજની, શેષ રહ્યો ધરીને અવની. ૪

શબ્દાર્થ

રામ જ્ઞાની = શ્રી રામ જ્ઞાની પુરુષ હતા તેહેને = તેને નરું = માત્ર, એકલું કત = કાર્ય કર્યું = કર્યું કરાવ્યું = કરાવ્યું તે થઈ ગયું વ્યર્થ = નકામું થઈ ગયું અગસ્ત = અગત્યમુનિ પીધો = પીધો અરણવ = સમુદ્ર, સાગર અંજની = ખોબો શેષ = શેષજી, શેષનારાયણ રહ્યો = રહ્યા છે ધરીને અવની = પૃથ્વી ધારણ કરીને.

અનુવાદ

રામ જ્ઞાની હતા જ્યારે તેમને તો (અજયપાલે) કાર્ય માત્ર કર્યું અને કરાવ્યું હતું તે વ્યર્થ થઈ ગયું. અગત્ય ઋષિએ ખોબામાં સાગર પીધો અને શેષજી પૃથ્વી ધારણ કરીને રહ્યા છે.

ભાવાર્થ

રામ જ્ઞાની અને મર્યાદા પુરુષોત્તમ પુરુષ હતા તેથી જન માનસના દિલમાં ચિંરજીવ રહ્યા. જ્યારે અજયપાલ શક્તિશાળી અને સામર્થ્યવાન રાજા હોવા છતાં તેણે માત્ર પોતાના સમયકાળ દરમિયાન પ્રભાવશાળી કાર્યો કર્યા અને પ્રજા પાસે પણ કરાવ્યા. તેમ છતાં તેઓ ભુલાઈ ગયા હોઈ તેમની સામર્થ્યતા વ્યર્થ ગઈ છે. વળી, ભૂતકાળમાં અગત્ય ઋષિ થઈ ગયા જેઓએ સાગરને ખોબામાં લઈને પી ગયા હતા. તેથી પાણીમાં સંતાયેલા કાળકેય નામના રાક્ષસ (અસુર)નો નાશ થઈ શક્યો હતો. વળી, પાતાળના અધિપતિ દેવ શેષ નારાયણ કે જેઓ પોતાની ફેણ ઉપર પૃથ્વીને ધારણ કરીને રહ્યા છે.

તે આગળ દાવાનલ ગરી, કૃષ્ણે તે શી અદકી કરી;
ઈન્દ્રજિત બીજા બહુ રાય, સતવાદી પર તરીયા માય. પ

શબ્દાર્થ

તે આગળ = તે સમયમાં, દાવાનલ = દાવાનલ અગ્નિ ગરી = ગોવર્ધન ગિરિ કૃષ્ણે = શ્રીકૃષ્ણે તે = તેમાં શી = શી અદકી = વિશેષતા કરી = કરી ઈન્દ્રજિત = ઈન્દ્રને જીતનારા બીજા = બીજા, અન્ય બહુ = ઘણા રાય = રાજા સતવાદી = સત્યનું પાલન કરનારા પર તરીયા = પારકી સ્ત્રી માય = માતા.

અનુવાદ

તે સમયમાં શ્રીકૃષ્ણે દાવાનલ પીધો અને પર્વત તોળ્યો, તેમાં શી વિશેષતા કરી ? બીજા ઘણા ઈન્દ્રજીત રાજા થઈ ગયા. જેઓ સત્યવાદી અને પરસ્ત્રીને માતા માનતા હતા.

ભાવાર્થ

દ્વાપરયુગમાં આવા સમર્થ પુરુષોના સમયકાળ દરમિયાન યદુવંશી કુળમાં થયેલા શ્રીકૃષ્ણે પણ દાવાનલ પીધો હતો અને ઈન્દ્રના પ્રકોપથી બચાવવા ગોવર્ધન પર્વતને ઉપાડી પોતાની ટ્યલી આંગળી ઉપર સાત દિવસ સુધી ધરી રાખ્યો હતો. તેમાં તેમણે શી વિશેષતા કરી કહેવાય? વળી,

વિશ્વમાં બીજા ઘણા રાજાઓ ઈન્દ્રજીત થઈ ગયા છે. જેમણે સત્યવાદી બનીને પરાઈ સ્ત્રીને માતા સમાન માનીને જીવન જીવી ગયા છે.

**સોલ સહસ્ત્ર વિહારી કૃષ્ણ, જુઓ વિચારી પંડિત પ્રશ્ન;
તે કર્તા પોથે કેમ લખ્યા, સતવાદી નીચા કેમ રખ્યા. ૬**

શબ્દાર્થ

સોલ સહસ્ત્ર = સોળ હજાર વિહારી = આનંદોત્સવ, સ્ત્રી સંયોગ કૃષ્ણ = શ્રીકૃષ્ણ જુઓ = નિહાળો વિચારી = વિચાર કરીને પંડિત = વિદ્વાન પ્રશ્ન = પ્રશ્ન, સવાલ તે કર્તા = તેમને સર્જનહાર પોથે = પોથીમાં, પુસ્તકોમાં કેમ લખ્યા = શા માટે લખ્યા સતવાદી = સત્ય બોલનારા નીચા = નિમ્ન કેમ રખ્યા = શા માટે રાખ્યા.

અનુવાદ

સોળ હજાર સાથે શ્રીકૃષ્ણે આનંદોત્સવ કર્યો હતો. તે અંગે હે પંડિતો ! વિચારી જુઓ અને પોતાની જાતને સવાલ પૂછો કે તેમને સર્જનહાર તરીકે તમે તમારા પુસ્તકમાં શા માટે લખ્યા ? વળી, જે સતવાદી હતા તેમને કેમ નિમ્ન રાખ્યા ?

ભાવાર્થ

સોળ હજાર એક સો રાણીઓની આઘ લઈ તેમાં આઠ પટરાણીઓ સાથે શ્રીકૃષ્ણે આનંદોત્સવ કરીને લીલાઓ કરી, તેમ છતાં વિદ્વાન પંડિતોએ તેમનું સર્જનહાર તરીકે પોતાના પુસ્તકોમાં ચરિત્ર-ચિત્રણ કેમ કર્યું ? તે સમય દરમિયાન બીજા ઘણા સત્યવાદી રાજાઓ થઈ ગયા હતા કે જેમણે જિંદગી પર્યંત સત્યના આધારે જીવન જીવીને રાજ સિંહાસન શોભાવ્યું હોવા છતાં તેમની અવગણના કરવામાં આવી છે અને મહાન દર્શાવવામાં આવ્યા નથી.

**કર્તવ તો કૃષ્ણનાં નીચ, જ્ઞાન થકી કહેવાયા ઊંચ;
તે માટે જ્ઞાની તે સરે, કહે કુવેર દેહાતીત પરે. ૭**

શબ્દાર્થ

કર્તવ તો = કાર્યો કૃષ્ણનાં = શ્રીકૃષ્ણનાં નીચ = હલકાં, કલંકિત જ્ઞાન થકી = જ્ઞાનને લીધે કહેવાયા = કહેવાયા ઊંચ = શ્રેષ્ઠ તે માટે = તેથી જ્ઞાની = જ્ઞાની તે = તે સરે = શ્રેષ્ઠ કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે દેહાતીત = દેહથી પર થયેલા, આત્મજ્ઞાની પુરુષો પરે = તેનાથી ઉપર.

અનુવાદ

શ્રીકૃષ્ણનાં કાર્યો તો હલકાં હતાં, પરંતુ જ્ઞાનને લીધે ઊંચા કહેવાયા. તે માટે જ્ઞાની શ્રેષ્ઠ છે. કુવેરસ્વામી કહે છે કે દેહથી પર થયેલા તેનાથી પણ ઉપર (શ્રેષ્ઠ) છે.

ભાવાર્થ

શ્રીકૃષ્ણ દ્વારા પોતાના જીવનકાળ દરમિયાન કરાયેલા કપટયુક્ત કાર્યોને જોતાં તેઓએ કલંકિત કાર્યો કર્યા છે. તેમ છતાં સોળ કળાથી પૂર્ણ અને આધ્યાત્મ જ્ઞાનના પારંગત હોવાને લીધે તેઓ મહાન ગણાયા. તેથી જ જગતમાં તેઓ જ્ઞાની પુરુષોમાં શ્રેષ્ઠ કહેવાય છે. પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે દેહથી પર થયેલા આત્મજ્ઞાની પુરુષો તેમનાથી પણ પર છે.

અંગ-૧૫

જ્ઞાની મિલનકો

અમર રહે જો અદકા થાય, તો લોમસ કહી દિન રાખી કાય;
જનક ઘરે ઈઠયાસી મલ્યા, લોમસ પણ તે ભેલા ભલ્યા. ૧

શબ્દાર્થ

અમર = ચિરંજીવી રહે જો = જો રહેવા પામે અદકા = મહાન થાય = થાય તો = તો લોમસ = લોમશ ઋષિ
કહી દિન = કેટલાયે દિવસો સુધી રાખી કાય = શરીર ટકાવી રાખ્યું હતું જનક ઘરે = જનક રાજાના દરબારમાં
ઈઠયાસી = અઠયાસી ઋષિમુનિ મલ્યા = ભેગ થયા લોમસ = લોમશ ઋષિ પણ = પરંતુ તે ભેલા = તેમના ભેગા
ભલ્યા = ભળ્યા.

અનુવાદ

ચિરંજીવી રહેવાથી જો મહાન થવાય તો લોમશ ઋષિએ તો કેટલાયે દિવસો સુધી શરીર
ટકાવી રાખ્યું હતું. જ્યારે જનક રાજાને ઘરે અઠયાસી હજાર ઋષિઓ ભેગા થયા હતા ત્યારે
લોમશઋષિ પણ તેમાં ભેગા ભળ્યા હતા.

ભાવાર્થ

જો લાંબા સમય સુધી શરીર ટકાવીને રહેવાથી મહાન વ્યક્તિ તરીકે ગણના થતી હોય તો
લોમશ ઋષિએ તો કેટલાય દિવસો સુધી પોતાની કાયાને ટકાવી રાખી હતી. જ્યારે જનક રાજાએ
પોતાનો સંશય ટાળવા માટે અઠયાસી હજાર ઋષિમુનિઓને આમંત્ર્યા (ભેગા કર્યા) હતા ત્યારે
લોમશ ઋષિ પણ તેમાં વિવશ થઈને તેમના ભેગા ભળ્યા હતા.

અષ્ટાવક જ્યારે આવીયા, સહસ્ત્ર ઈઠયાસી છોડાવીયા;
અતિ આવરદા તેહેનો નથી, વિદેહી કર્યા રાજા જ્ઞાનથી. ૨

શબ્દાર્થ

અષ્ટાવક = આઠ અંગ વાંકા હતા તેવા દૂબડા (બેડોળ) ઋષિ જ્યારે આવીયા = જ્યારે આવ્યા
સહસ્ત્ર ઈઠયાસી = અઠયાસી હજાર છોડાવીયા = છોડાવ્યા અતિ = ઘણો લાંબો આવરદા = આયુષ્ય તેહેનો = તેમનો
નથી = નથી વિદેહી = દેહથી તિત કર્યા = કર્યા રાજા = રાજાને જ્ઞાનથી = જ્ઞાન વડે.

અનુવાદ

જ્યારે અષ્ટાવક્ર આવ્યા ત્યારે અઠ્યાસી હજારને છોડાવ્યા. તેમનું આયુષ્ય (ઉંમર) ઘણું લાંબું નથી, તેમ છતાં રાજાને જ્ઞાનથી વિદેહી કર્યાં.

ભાવાર્થ

જ્યારે અષ્ટાવક્ર ઋષિ જનકરાજાના દરબારમાં આવ્યા ત્યારે બંદી રાખેલા અઠ્યાસી હજાર ઋષિમુનિઓને છોડાવ્યા હતા. તે સમયે અષ્ટાવક્ર ઋષિની ઉંમર લાંબી ન હતી, પરંતુ તેઓ પ્રખર બળવાન અને જ્ઞાની હતા. તેથી પોતાના જ્ઞાનના પ્રતાપે (સહારે) જનક રાજાને પણ વિદેહી કર્યા હતા.

એવા જ્ઞાનને મૂકી દૂર, કર્તવને શું વલગો ભૂર;
અહો જીવ જ્ઞાનીને મળો, તો જીવપણું તત્ક્ષણે ટળો. ૩

શબ્દાર્થ

એવા = એવા જ્ઞાનને = જ્ઞાનને મૂકી = ત્યજીને દૂર = વેગળું કર્તવને = કાર્યોમાં શું = શું વલગો = વળગી રહ્યા છો ભૂર = ભૂચર ગતિના અહો = અહો જીવ = જીવદશામાં જીવન જીવવાવાળો જ્ઞાનીને = જ્ઞાની પુરુષને, મળો = મળો તો = ત્યારે, તેથી જીવપણું = જીવદશાપણું તત્ક્ષણે = તે જ ક્ષણે, તત્કાળ ટળો = નાશ કરો.

અનુવાદ

એવા જ્ઞાનને દૂર મુકીને હે ભૂચરગતિના જીવો કર્તવને શું વળગી રહ્યા છો? અહો હે જીવ! જ્ઞાનીને મળો તેથી જીવપણું તત્કાળ નાશ કરી શકશો.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે ભૂચરગતિના જીવો જ્ઞાનને વેગળું મૂકીને કર્તવ્ય દ્વારા મેળવેલી સિદ્ધિઓ અને ચમત્કારોની જંજાળમાં શા માટે વળગી રહ્યા છે? પ્રાકૃતિક સિદ્ધિઓના મોહને ત્યજીને જ્ઞાની પુરુષોના શરણે જઈ જો સત્સંગ કરવામાં આવે તો જીવોનું જીવપણું તત્કાળ નાશ થાય છે.

દેહ સહિત બ્રહ્મવેત્તા જન, તાંહાં જઈને સોંપો તન મન;
હજૂ થશે કે થઈ જા પરે, તેથી તો કારજ નહીં સરે. ૪

શબ્દાર્થ

દેહ = શરીર સહિત = સાથે બ્રહ્મવેત્તા = બ્રહ્મને જાણવાવાળા જન = પુરુષો તાંહાં = ત્યાં જઈને = જઈને સોંપો = ન્યોછાવર કરો, સમર્પો તન મન = તન અને મન હજૂ થશે = હજુ પણ થશે કે = કે થઈ જા પરે = ભૂતકાળમાં થઈ ગયેલા તેથી તો = તેમના થકી તો કારજ = કાય નહીં સરે = સાર્થક નહીં થાય.

અનુવાદ

દેહ સહિત જે બ્રહ્મવેતા પુરુષો છે ત્યાં જઈને તન-મન સમર્પિત કરો, પરંતુ હજુ થશે કે ભૂતકાળમાં થઈ ગયેલાઓથી તમારું કાર્ય સાર્થક થશે નહીં.

ભાવાર્થ

દેહ ધારણ કરીને પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપે રહેલા જે બ્રહ્મવેતા પુરુષો છે તેમના શરણમાં જઈને પોતાનું તન અને મન સમર્પિત કરવું જોઈએ. ભૂતકાળમાં થઈ ગયેલા અને હજુ ભવિષ્યમાં થનારા કર્તવ્યસિદ્ધ પુરુષોના શરણમાં જવાથી મુક્તિનું કાર્ય ફળીભૂત થવાનું નથી.

**રહુ નામ ને પ્રતમા યથા, કૃત્યા કાન સૂણીને કથા;
પ્રગટ વિના નવ કહે કોઈ પ્રષ્ટ, નામ ભરોસે ડૂબી સૃષ્ટ. ૫**

શબ્દાર્થ

રહુ નામ = નામ રહેવા પામ્યું **ને** = અને **પ્રતમા** = મૂર્તિ સ્વરૂપે **યથા** = જેવી રીતે **કૃત્યા કાન** = કાન બહેરા થઈ ગયા **સૂણીને કથા** = કથાઓ સાંભળીને **પ્રગટ વિના** = પ્રત્યક્ષ સિવાય **નવ કહે** = કહે નહીં **કોઈ** = કોઈ **પ્રષ્ટ** = પ્રત્યુત્તર **નામ ભરોસે** = નામના ભરોસે **ડૂબી સૃષ્ટ** = દુનિયા ડૂબી રહી છે.

અનુવાદ

જેવી રીતે નામ રહ્યું અને તે મૂર્તિ સ્વરૂપે થયા. કથાઓ સાંભળીને કાન બહેરા થયા, પરંતુ પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપ વિના કોઈ પ્રત્યુત્તર આપે નહીં. તેથી કહી શકાય કે નામના ભરોસે સમગ્ર દુનિયા ડૂબી રહી છે.

ભાવાર્થ

ભૂતકાળમાં થઈ ગયેલાઓના નામ રહેવા પામ્યા અને પછી તે નામધારી મૂર્તિ સ્વરૂપે આકાર પામ્યા. વળી, કથાકારો દ્વારા થઈ ગયેલાઓની લીલાઓ અને કર્તવ્યોની ગાથાઓનું શ્રવણ કરતાં કરતાં શ્રોતાજનોના કાનમાં પણ બહેરાશ આવી ગઈ. પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપધારી આત્મજ્ઞાની સિવાય ભક્તોના મનમાં રહેલા પ્રશ્નોનો કોઈ જવાબ આપી શકે નહીં. તેમ છતાં નામના ભરોસે વિશ્વાસ ધારણ કરીને રહેલી સમસ્ત દુનિયાના કોઈપણ જીવો ભવસાગર પાર થઈ શક્યા નથી. તેઓ જન્મ-મરણના ઘટક્રમમાં ફરતા રહીને ભવસાગરમાં જ ડૂબી રહ્યા છે.

**દત્તાત્રય નારદ જદ્ભૂપ, ખડવાંગદ પરિક્ષિત અનુપ;
ક્ષડાનંદ ઉમિયા ગુણ રઘુ, વાલ્મીક શબરી કુલ લઘુ. ૬**

શબ્દાર્થ

દત્તાત્રય = દત્તાત્રેય નારદ = નારદજી જદ્ભૂપ = જદ્દુરાજ ખડવાંગદ = ખડવાંગદ પરિક્ષિત = પરિક્ષિત રાજા
અનુપ = મહાન ક્ષડાનંદ = ક્ષડાનંદ ઉમિયા = પાર્વતી ગુણ = ત્રિગુણ દેવો રઘુ = સૂર્યવંશનો મનાતો ઈશ્વાકુ વંશી
રાજા, રામચંદ્રજીના પ્રપિતામહ વાલ્મીકી = વાલ્મીકી ઋષિ શબરી = શબરી કુલ = કુળ લઘુ = શૂદ્ર.

અનુવાદ

દત્તાત્રેય, નારદ, જદ્દુરાજ, ખડવાંગદ, પરીક્ષિત, ક્ષડાનંદ, ઉમિયા, ત્રિગુણાત્મક દેવો અને રઘુરાજા મહાન હતા. જ્યારે વાલ્મીકી અને શબરી જેવાં શૂદ્ર કુળમાં થયાં.

ભાવાર્થ

ભૂતકાળમાં વાલ્મીકી ઋષિ અને શબરી શૂદ્ર કુળમાં જન્મેલા હોવા છતાં તેઓ જ્ઞાની થયા છે. દત્તાત્રેય, નારદમુનિ, જદ્દુરાજ, ખડવાંગદ, પરીક્ષિત, ક્ષડાનંદ, ઉમિયા, ત્રિગુણાત્મક દેવો અને રઘુરાજા સહિત બધા ઉપમા ન આપી શકાય તેવા મહાન થઈ ગયા છે. આ બધા જ જ્ઞાનના પ્રતાપે જગતમાં ખ્યાતિ પામ્યા છે.

નામ પ્રતમા તો તહારે હતી, પણ પ્રગટ ગુરુથી પામ્યા ગતિ;
કહે કુવેર પ્રગટ જેમ પત્યા, થયા ગયા પૂર્વે જ તે મથ્યા. ૭

શબ્દાર્થ

નામ = સંજ્ઞા પ્રતમા = મૂર્તિ, પ્રતિમા તો = તો તહારે હતી = ત્યારે પણ હતી પણ = પરંતુ પ્રગટ = પ્રત્યક્ષ,
ગુરુથી = ગુરુ તરફથી પામ્યા = પ્રાપ્ત કરી ગતિ = જ્ઞાન કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે પ્રગટ = પ્રત્યક્ષ
જેમ = જેમ કે પત્યા થયા = નાશ પામ્યા ગયા = ચાલ્યા ગયા પૂર્વે જ = પૂર્વે થયેલા તે = તે મથ્યા = મિથ્યા.

અનુવાદ

નામ અને મૂર્તિ તો ત્યારે પણ હતી, પરંતુ પ્રત્યક્ષ ગુરુથી જ તેઓ ગતિ પામ્યા હતા. કુવેરસ્વામી કહે છે કે જેમ પહેલાં પ્રત્યક્ષ હતા તે નાશ પામીને ચાલ્યા ગયા, તેથી પૂર્વે થઈ ગયેલા મિથ્યા છે.

ભાવાર્થ

નામ અને મૂર્તિનું સ્વરૂપ તો આ મહાપુરુષો પ્રત્યક્ષ હતા ત્યારે પણ હતાં જ. તેમ છતાં તેમના સમય-કાળ દરમિયાન જે હાજર સ્વરૂપે ગુરુ હતા તેમની કૃપા પ્રાપ્ત કરીને જ્ઞાની બન્યા હતા. પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે ભૂતકાળમાં એવા જ્ઞાની થયેલાઓ અત્યારે પ્રત્યક્ષ રહ્યા જ નથી અને નાશ પામ્યા છે તો તેવા પૂર્વે થઈ ગયેલા મિથ્યા હોઈ તેમના નામ સ્મરણથી કાર્ય સાર્થક થતું નથી.

અંગ-૧૬

ગુરુકો

ગુરુ ખરા જે આપે જ્ઞાન, પરકરતીનું મોડે માન;
ગુણાતીત ગુણમે દે લખી, રાખે નહીં મનમે મોહોરખી. ૧

શબ્દાર્થ

ગુરુ ખરા = સાચા ગુરુ જે = જેઓ આપે જ્ઞાન = જ્ઞાન આપે પરકરતીનું = માયાનું મોડે = ભંગ કરે
માન = ગર્વ ગુણાતીત = ગુણથી પર રહેલું ગુણમે = ગુણના સ્વરૂપમાં દે = જણાવે લખી = વર્ણવી રાખે નહીં = રાખે
નહીં મનમે = મનમાં મોહોરખી = પક્ષપાત.

અનુવાદ

સાચા ગુરુ જે એવું જ્ઞાન આપી પ્રકૃતિનું માન ભંગ કરે છે. તેઓ ગુણથી પરે રહેલું અને
ગુણના સ્વરૂપમાં રહેલાનું મનમાં પક્ષપાત રાખ્યા વિના વર્ણન જણાવે છે.

ભાવાર્થ

જગતમાં જે સમર્થ ગુરુ હોય તે જનમાનસને એવું ઉચ્ચ કોટિનું જ્ઞાન આપે છે કે જેથી
માનવીના મનમાં ઘર કરી રહેલી માયાનું જે અભિમાન છે તે દૂર થઈ જાય છે. અર્થાત્
માયામાં લપટાયેલું મન તેમાંથી પાછું વળીને પ્રભુભક્તિમાં પરોવાય (જોડાય) જાય છે.
વળી, આવા ગુરુ જે ગુણોથી તિત એવા પરમપદનું જ્ઞાન દર્શાવીને ગુણોના સ્વરૂપમાં
રહેલા પદોનો ખુલાસો કરીને દરેકની હદ દર્શાવતું વર્ણન કરે છે. આ સઘળો જ્ઞાનોપદેશ
તેઓ પોતાના મનમાં કોઈપણ પ્રકારનો પક્ષપાત રાખ્યા વિના માનવીનાં કલ્યાણ અર્થે
આપતા હોય છે.

સ્થૂળ સૂક્ષ્મ ને કારણ દેહ, મહાકારણ સમજાવે તેહ;
એક એકના તત્ત્વ વિસ્તરી, અધિષ્ઠાને રહ્યા ઉરધરી. ૨

શબ્દાર્થ

સ્થૂળ સૂક્ષ્મ = સ્થૂળ અને સૂક્ષ્મ દેહ ને = અને કારણ દેહ = કારણદેહ મહાકારણ = મહાકારણ દેહ
સમજાવે = સમજ આપીને તેહ = તેઓ એક એકના = દરેકના તત્ત્વ = તત્ત્વ વિસ્તરી = વિસ્તારપૂર્વક
અધિષ્ઠાને રહ્યા = (જે તે) સ્થાને રહેલા ઉરધરી = ધ્યાન ધરી.

અનુવાદ

સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ, કારણ અને મહાકારણ દેહને તેઓ સમજાવી ધ્યાન ધરીને જે તે સ્થાને રહેલા દેવોના સ્થાન અને દરેકના તત્ત્વોની વિસ્તારપૂર્વક સમજ આપે છે.

ભાવાર્થ

સમર્થ ગુરુ સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ, કારણ અને મહાકારણ એમ અલગ અલગ દેહોના બંધારણમાં રહેલા વિવિધ તત્ત્વોને જુદા તારવીને નિષ્પક્ષપણે સવિસ્તાર માહિતી આપે છે. વળી, તે તે તત્ત્વોના અધિપતિ દેવતાઓ જે ધ્યાન ધરીને પોતપોતાના ધામમાં બિરાજમાન છે તેમનું સ્થાન દેહમાં દર્શાવીને તે તે દેવને સમર્પિત કરાતા પ્રણવના જાપ અને પ્રસન્ન કરવા માટેના મંત્રોની વિગતવાર સમજ દર્શાવે છે.

જે જેને અસ્થાને દેવ, તેનો ઉર લખાવે ભેવ;
ભિન્ન ભિન્ન અરથાવે ભેદ, નાસ્તિપદનો કરી નિષ્પેદ. ૩

શબ્દાર્થ

જે જેને = જે દેવો જેમના અસ્થાને = સ્થાને દેવ = દેવી સ્વરૂપો તેનો = તેનો, તે અંગેનો ઉર = હૃદયમાં લખાવે = દર્શાવે ભેવ = સ્વરૂપ ભિન્ન ભિન્ન = જુદા, જુદા અરથાવે = સમજાવે ભેદ = રહસ્ય નાસ્તિપદનો = અનિત્ય પદનો કરી = કરીને નિષ્પેદ = ઉત્થાપન.

અનુવાદ

જે દેવો જેમના સ્થાને છે તેના સ્વરૂપ હૃદયમાં લખાવે છે. વળી, અનિત્ય પદોનું ઉત્થાપન કરી જુદા જુદા રહસ્યને સમજાવે છે.

ભાવાર્થ

શરીરના જુદા જુદા અંગો ઉપર તેના ચક્રોના વિવિધ ગણતરીવાળા ક્રમ-પાંખડીના ભાગે બિરાજમાન અલગ અલગ દેવતાઓના સ્વરૂપને સમર્થ ગુરુ એવી રીતે સમજાવે છે કે સમજનારના હૃદયમાં તેનું વર્ણન સમજતાં સ્થિરતા આવે. વળી, દેવોના સ્થાન પ્રમાણે જુદા જુદા રહસ્યો દર્શાવી દેહમાં રહેલા જડ તત્ત્વોથી ચૈતનને જુદો તારવીને જે અનિત્ય પદો છે તેનું ઉત્થાપન કરે છે.

ચૈતન ચોજ ચેહેનાવે વસ્ત, જહાં નવ દીસે ઉદે ને અસ્ત;
જાગ્રત સ્વપ્ન સપ્નોપતિ થાય, ચોથી તુરીયા દેહ દેખાય. ૪

શબ્દાર્થ

ચૈતન = ચૈતન ચોજ = મુદ્દો ચેહેનાવે = ઓળખાવે વસ્ત = વસ્તુ, પરમપદ જહાં = જ્યાં નવ દીસે = અસર

વર્તાય નહીં ઉદે ને અસ્ત = આદ્ય અને અંત જાગ્રત = જાગ્રત અવસ્થા સ્વપ્ન = સ્વપ્નાવસ્થા સષોપતિ = સષોપતિ અવસ્થા થાય = થાય ચોથી = ચોથી તુરીયા = તુરીયા અવસ્થા દેહ = શરીરમાં દેખાય = વર્તાય.

અનુવાદ

ચૈતન મુદ્દાના આધારે પરમપદને ઓળખાવે છે. કે જ્યાં કદિ આદ્ય અને અંતની અસર વર્તાતી નથી. વળી, દેહમાં જાગ્રત, સ્વપ્ન, સષોપતિ અને ચોથી તુરીયા અવસ્થા જે વર્તાય તેનું વર્તમાન દેખાડે છે.

ભાવાર્થ

સમર્થ ગુરુ પોતાના જ્ઞાન થકી દેહના બંધારણમાં રહેલા તત્ત્વોનું વિભાગીકરણ કરીને ચૈતન અંશને આધારે ચૈતન જેના વંશનો છે તેવા અંશીના પરમપદને ઓળખાવે છે. આ પરમપદ શાશ્વત છે. તેને આદ્ય કે અંતની અસર વર્તાતી નથી. વળી, દેહમાં પ્રણવની સાથે જોડાયેલા પાંચ તત્ત્વોના પ્રભાવથી બદલાતી જાગ્રત, સ્વપ્ન, સષોપતિ અને ચોથી તુરીયા અવસ્થાનું વર્તમાન કેવી રીતે થાય છે તેની સાચી સમજ દેખાડે છે.

ચાર અવસ્થાનાં જે રુપ, નિખશિખ સર્વે સહીત અનુપ;
જે જેહનું કારણ લઈ સ્ફૂરે, તે તેહનું બતલાવે ઉરે. ૫

શબ્દાર્થ

ચાર અવસ્થાનાં = ચાર અવસ્થાનાં જે = જે રૂપ = સ્વરૂપ નિખશિખ = નખથી શિખા સુધી સર્વે = બધાં સહીત = શુદ્ધ અનુપ = ઉપમા ન આપી શકાય તેવા જે જેહનું = જે જેનું કારણ = ઉત્પત્તિનું મૂળ લઈ = લઈને સ્ફૂરે = સ્ફૂરાયમાન થાય તે તેહનું = તે બાબતે તેનું બતલાવે = દેખાડે ઉરે = મનમાં.

અનુવાદ

ચાર અવસ્થાનાં જે સ્વરૂપ છે તે નખથી શિખા સહિત સર્વ ઉપમા ન આપી શકાય તેવાં છે. જે જેનું કારણને લઈને સ્ફૂરાયમાન થાય છે, તે બાબતે તેનું મનમાં સમજ પડે તે રીતે બતાવે છે.

ભાવાર્થ

શરીરમાં વર્તમાન કરતી ચાર અવસ્થાનાં જે સ્વરૂપ છે તે નખથી શિખા સહિત સર્વે ઉપમા ન આપી શકાય તેવા અનુપમ છે. દેહમાં ચાલતા પંચતત્ત્વોના સૂક્ષ્મ પ્રાણાયામ જ્યારે મહદ્ પ્રાણાયામને વિશે વર્તમાન કરે ત્યારે જાગ્રત, સ્વપ્ન, સષોપતિ અને તુરીયા અવસ્થા ઉદ્ભવે છે. મનમાં સમજ પડે તે રીતે તેના સ્વરૂપને દર્શાવી, અવસ્થાની આદ્ય, મધ્ય અને અંત સમયે ચક્ષસત્ત્વોનો પ્રભાવ કેવો હોય છે? તેમજ પ્રાણાયામની ગતિ કેવી ચાલે છે? તે સઘળી (સંપૂર્ણ) હકીકત સમર્થ ગુરુ દર્શાવે છે. જેથી માનવી આ યથાર્થ જ્ઞાન સારી રીતે સમજે તથા હૃદયમાં

ધારણ કરીને તે બાબતે જાત અનુભવ કરી શકે.

પરા પશ્યંતિ ને વૈખરી, મધ્યમા ઘાટ ઘડે છે ખરી;
તેની પર પદ પૂરણ બ્રહ્મ, હસ્તાંમલ કરી આપે મર્મ. ૬

શબ્દાર્થ

પરા = પરા વાણી પશ્યંતિ = પશ્યંતિ વાણી ને = અને વૈખરી = વૈખરી વાણી મધ્યમા = મધ્યમા વાણી
ઘાટ ઘડે છે = આકાર ઘડે છે ખરી = સાચી તેની પર = તેની ઉપર પદ પૂરણ = પૂર્ણ પદ બ્રહ્મ = બ્રહ્મ
હસ્તાંમલ = હાથોહાથ, પ્રત્યક્ષ કરી આપે = કરીને આપે મર્મ = રહસ્ય, ભેદ.

અનુવાદ

પરા, પશ્યંતી, મધ્યમા અને વૈખરી વાણી ઘાટ ઘડે છે ખરી, પરંતુ તેના ઉપર પૂર્ણ પદ રૂપે
બ્રહ્મ રહેલું છે. તે પ્રત્યક્ષ કરી આપી તેના મર્મને સમજાવે છે.

ભાવાર્થ

પ્રણવના બંધારણમાં રહેલા અવિકાસ, વિકાસ અને કુંભસ્થ મહાતત્ત્વોના સંયોગને આધારે
તેની ઉલ્ટા સુલ્ટી ક્રિયાથી શબ્દની રચના થતી હોય છે. જેમાં પરા, પશ્યંતી, મધ્યમા અને વૈખરી
વાણીનું સ્વરૂપ આકાર પામતું હોય છે, તે વાત સાચી છે, પરંતુ તેના ઉપર પૂર્ણ પદ રૂપે રહેલું
બ્રહ્મપદ કારણભૂત છે. જેનો ખુલાસો કરીને સમર્થ ગુરુ પૂર્ણ બ્રહ્મપદને દર્શાવે છે. વળી, જાગૃત
અવસ્થાનાં પ્રભાવથી જાણી શકાતી આ ચારેય પ્રકારની અવસ્થા હસ્તોહસ્ત કરી તેના મર્મને
સમજાવે છે.

જહદા જહદ કહીયે લક્ષણા, ધે ધાતા કહેતાં નહીં મણા;
મહાવાયક વેદોની પરે, નેતિ નેતિ જેહેની કરે. ૭

શબ્દાર્થ

જહદા જહદ = જહદાજહદ લક્ષણા એટલે કે પ્રણવને પોતાની સત્તાથી પોષણ કરીને સત્તા પ્રમાણે વર્તમાન કરાવે
છે તે ચૈતન અંશનું સ્વરૂપ તેના પર રહેલું છે એવી સમજ કહીયે = કહીયે લક્ષણા = સમજ, ગુણધર્મ ધે ધાતા = જીવ
અને ઈશ્વર કહેતાં = સમજાવતાં નહીં મણા = કોઈપણ ઉણપ રાખી નથી મહાવાયક = મહાવાક્યો વેદોની = ચાર
વેદોની પરે = થી પર નેતિ નેતિ = જેનો કોઈ અંત નથી તેવું જેહેની = જેની કરે = કરે.

અનુવાદ

જહદાજહદ લક્ષણા જે કહીએ છે તે તેમજ જીવ અને ઈશ્વરની આઘ લઈ મહાવાક્યવાળા
ચાર વેદોથી પર રહેલા જે પદ માટે નેતિ નેતિ કરે છે. તે અંગે સમજાવવામાં કોઈ ઉણપ રાખી નથી.

ભાવાર્થ

જડ દેહમાં વહન કરી રહેલા સમ ચૈતન હીરરૂપ પ્રણવને પોતાની સત્તાથી પોષણ કરીને પોતાના પ્રમાણે વર્તમાન કરાવનાર ચૈતનઅંશની સાચી સમજ સમર્થ ગુરુ આપે છે. વળી, જીવ અને ઈશ્વરનો ભેદ બતાવીને બ્રહ્માજી દ્વારા ઉચ્ચારેલા ચાર વેદના બાર મહાવાક્યોની સમજ દર્શાવીને વેદ દ્વારા જે પદ માટે નેતિનો પોકાર કરે છે, એવા પરમપદની યથાર્થ રીતે રજૂઆત કરીને વર્ણવવામાં તેઓ કોઈપણ પ્રકારની ઉણપ રાખતા નથી.

**પિંડ બ્રહ્માંડમાં રહે અનુસુત, નિરાલંબ અવ્યે અદ્ભુત;
તે પદ પરખાવે પરુ કે નવ અરુ, કહે કુવેર તે જ્ઞાની ગુરુ. ૮**

શબ્દાર્થ

પિંડ = શરીર બ્રહ્માંડમાં = બ્રહ્માંડમાં રહે = રહે અનુસુત = અલંગ સલંગ રીતે, સળંગ સૂત્રવત્ નિરાલંબ = આલંબનથી રહિત અવ્યે = વયથી રહિત અદ્ભુત = અલૌકિક, તે પદ = તેવું પરમપદ પરખાવે = ઓળખાવે પરુ = દૂર, જુદું કે = કે નવ = નથી અરુ = નજીક, ભેગુ કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે તે = તેઓજ જ્ઞાની ગુરુ = જ્ઞાની ગુરુ છે.

અનુવાદ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે જે પદ પિંડ અને બ્રહ્માંડની સાથે સળંગ સૂત્રવત્ રહે છે, જે આલંબનથી અને વયથી રહિત તેમજ અલૌકિક છે. તેમ છતાં તે જુદુ કે ભેગું નથી. તેવા પદને જે ઓળખાવે તેઓજ જ્ઞાની ગુરુ કહેવાય.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે સર્જનહારનું પરમ પદ પિંડ અને બ્રહ્માંડની સાથે સળંગ સૂત્રવત્ સંબંધ રાખીને રહેલું છે. વળી, તે કોઈપણ પ્રકારના આલંબનથી તેમજ વયથી રહિત અને અલૌકિક છે. તે પદ બ્રહ્માંડથી અલગ કે દૂર નથી તથા પાસે કે ભેગું ભળેલું નથી, પરંતુ દેહ અને બ્રહ્માંડથી તિત રહેલું છે. એવા સર્જનહારના અંશી પદને જે ન્યાયપૂર્વક સમજાવે તેઓ જ જ્ઞાની ગુરુ કહેવાય.

અંગ-૧૭

જ્ઞાની ગુરુ રહેશકો

જ્ઞાનીની સૂણવાને ગતિ, ચિત્ત ધરજો જે હો આરતિ;
ખાતાપીતાને બોલતા, ગુણાતીત ગગનાકાર ગતા. ૧

શબ્દાર્થ

જ્ઞાનીની = જ્ઞાની પુરુષોની સૂણવાને = સાંભળવાની ગતિ = અવસ્થા ચિત્ત = ચિત્ત અંતઃકરણ
ધરજો = ધારણ કરજો જે હો = જેઓને હોય આરતિ = આરત ખાતાપીતા ને = ખાતાં-પીતાં અને બોલતા = બોલતાં
ગુણાતીત = ગુણોથી પરે ગગનાકાર = શૂન્યમય ગતા = રહેનારા.

અનુવાદ

જ્ઞાનીની ગતિ સાંભળવાની જેમને આરત હોય તેઓ ચિત્ત ધરજો. તેઓ ખાતાં-પીતાં અને
બોલતાં ગુણોથી પર થઈને શૂન્યમય રહેનારા હોય છે.

ભાવાર્થ

જ્ઞાની ગુરુઓની દશા (અવસ્થા) અંગેની સમજ સાંભળવાની જે શ્રોતાજનોને મનમાં ઉત્કંઠા
(તાલાવેલી, લગની) હોય તેમણે આ વાણીને ચિત્તને એકાગ્ર રાખીને શ્રવણ કરવું જોઈએ.

જ્ઞાની ગુરુઓ સંસારમાં સામાન્ય માનવીની જેમ ખાતાં-પીતાં અને બોલતા હોય છે,
પરંતુ ત્રિગુણાત્મક ગુણોના પદથી તિત (પર) પોતાના ચિત્તને જોડી શૂન્યમય દશામાં રહેતા
હોય છે.

ત્યાગ ના દીસત ગ્રેહ ન ગ્રાહાગ, સમદષ્ટિ નહીં દ્વેષ ને રાગ;
ઈન્દ્રિના અનુકરમની પરે, નિરાલંબ નિર્લેપ વિચરે. ૨

શબ્દાર્થ

ત્યાગ ના દીસત = ત્યાગ દેશ્યમાન થાય નહીં ગ્રેહ ન ગ્રાહાગ = જોવું જોવાય નહીં સમદષ્ટિ = સમદષ્ટિ
નહીં = નથી દ્વેષ = ઈર્ષ્યા ને = અને રાગ = આસક્તિભાવ ઈન્દ્રિના = ઈન્દ્રિયોના અનુકર્મની = કર્મોની ગતિથી
પરે = તિન્ન, અલગ નિરાલંબ = આલંબન રહિત નિર્લેપ = લેપાયમાન નહીં તેવા વિચરે = વિચરણ કરે.

અનુવાદ

તેમનો ત્યાગ દેખાય નહીં, તેમણે જે પ્રાપ્ત કર્યું છે તે જોવું હોય પણ જોવાય નહીં તેવું

તેમજ તેમની સમદૃષ્ટિ હોવાથી તેમનામાં રાગ કે દ્વેષ જોવા મળતાં નથી. આ ઉપરાંત તેઓ ઈન્દ્રિયોના કર્મોથી અલગ (ભિન્ન, પરે) રહીને નિરાલંબ તથા નિર્લેપ થઈને વિચરણ કરે છે.

ભાવાર્થ

જ્ઞાની ગુરુના અંતરમાં રહેલો ત્યાગ દેખાતો નથી. તેમણે જે પ્રાપ્ત કર્યું છે તે જોવું હોય, તોપણ જોઈ શકાતું નથી. તેમની નિષ્પક્ષપાતવાળી દૃષ્ટિમાં કદીપણ રાગ કે દ્વેષ જોવા મળતો નથી. શરીરની બધી જ ઈન્દ્રિયોના જે મૂળ કર્મો અને જ્ઞાન ગ્રહણ કરવાવાળા પ્રાકૃતિક લક્ષણો છે તેના ઉપર વિજય મેળવીને (જીત પ્રાપ્ત કરી હોવાથી) તેઓ આલંબન રહિત થઈ અનાસક્ત ભાવે સંસારમાં જીવન જીવી પરોપકાર માટે જ ગમન કરતા હોય છે.

જ્યૌ પંકજ પત જલમેં રહે, તેમ સરખા સહુમેં થઈ વહે;
પત્રે નહીં જેમ જલનો સ્પર્શ, તેમ અનુભવી અવની પર અરસ. ૩

શબ્દાર્થ

જ્યૌ = જેવી રીતે પંકજ પત = કમળનું પાન જલમેં રહે = જળમાં રહેતું હોય તેમ = તેવી રીતે સરખા = સમાન સહુમેં = સર્વેમાં થઈ વહે = થઈને વિચરણ કરે પત્રે = પાનને નહીં = નથી થતો જેમ = જેવી રીતે જલનો = પાણીનો સ્પર્શ = સંસર્ગ તેમ = તેવી રીતે અનુભવી = અનુભવી અવની = પૃથ્વી પર = ઉપર અરસ = અંતરીક્ષ.

અનુવાદ

જેવી રીતે કમળનું પાન પાણીમાં રહે તેના જેવા સમાન થઈને સૌમાં વિચરણ કરે છે. પાનને પાણીનો સંસર્ગ થતો નથી તેમ અનુભવી પૃથ્વી પર રહેવા છતાં અંતરીક્ષમાં જ જોડાણ રાખે છે.

ભાવાર્થ

જેવી રીતે કમળના પાંદડાં હંમેશાં પાણીમાં જ રહે છે તેમ કમળના પાનની સમાન બનીને જ્ઞાની ગુરુજનો પણ સંસારના સૌ જીવો સાથે સમાનપણે સાથે જ રહીને વિચરણ કરતા હોય છે. વળી, પાન (પાંદડાં) પાણીમાં રહેવા છતાં તેને પાણીનો સંસર્ગ થતો નથી. તેવી જ રીતે જ્ઞાની અને અનુભવી ગુરુજનોને પ્રાકૃતિક માયાનો પ્રભાવ અસર કરતો નથી. તેથી તેઓ પૃથ્વી પર રહેતા હોવા છતાં પોતાની ચિત્તવૃત્તિને હંમેશ માટે અંતરીક્ષમાં ગગનાકાર કરીને પરમપદ સાથે જોડીને રહેતા હોય છે.

ઈંદુનું ઝલકણ અપમહી, પણ જલમેં ઈંદુ કાંઈ નહીં;
યંદ્ર રહે નભમેં નિજ ગાત્ર, તેમ જગમેં જન ઝલકણ માત્ર. ૪

શબ્દાર્થ

ઈંદુનું = ચંદ્રનું ઝલકણ = પ્રતિબિંબ અપમહી = પાણીમાં પણ = પરંતુ જલમ્ = પાણીમાં ઈંદુ = ચંદ્ર કાંઈ નહીં = કદિ હોતો નથી ચંદ્ર = ઈંદુ રહે = રહે નભમ્ = આકાશમાં નિજ ગાત્ર = પોતાનું સ્વરૂપ તેમ = તેવી જ રીતે જગમ્ = જગતમાં જન = વ્યક્તિ ઝલકણ = પ્રતિબિંબ માત્ર = કેવળ.

અનુવાદ

ચંદ્રનું પ્રતિબિંબ પાણીમાં હોય છે, પરંતુ પાણીમાં કાંઈ ચંદ્ર હોતો નથી. ચંદ્ર તો પોતાના સ્વરૂપે આકાશમાં જ રહે છે, તેમ જગતમાં એવી વ્યક્તિ તો માત્ર પ્રતિબિંબ સ્વરૂપે જ છે.

ભાવાર્થ

જેમ ચંદ્ર પ્રતિબિંબ રૂપે પાણીમાં દેખાય છે, પરંતુ ખરેખર તો તે પાણીની અંદર હોતો નથી. હંમેશ માટે ચંદ્ર તો પોતાને મૂળ સ્વરૂપે આકાશમાં રહીને પૃથ્વી ફરતે ભ્રમણ કરે છે. તેવી જ રીતે જ્ઞાની ગુરુઓની સ્થિતિ છે. તેઓ જગતમાં સદેહે વિચરણ કરતા દૃશ્યમાન થાય છે, પરંતુ પોતે તો ફક્ત આભાસ રૂપે રહીને પોતાની ચૈતન અંશ વૃત્તિ પરમપદ સાથે જોડી વિદેહી બનીને રહેતા હોય છે.

દેહધારી સરખા સહુ લખે, પણ ભાગ ત્યાગ ચૈતનવત્ અખે;
રહેણી કરણી ન પડે કલ્યા, ભવમ્ દીસે ભેલા ભલ્યા. ૫

શબ્દાર્થ

દેહધારી = દેહ ધારણ કરેલા સરખા = ના જેવા સહુ = બધા લખે = વર્ણવે, કહે પણ = પરંતુ ભાગ ત્યાગ = ભાગાકાર કરીને, ત્યજે ચૈતનવત્ = ચૈતન સ્વરૂપે અખે = શાશ્વત રહેણી કરણી = રહેવાની અને કામ કરવાની પદ્ધતિ ન પડે = પડે નહીં કલ્યા = કલ્યામાં, ઓળખવામાં ભવમ્ = જગતમાં દીસે = જણાય ભેલા ભલ્યા = ભેગા ભળેલા.

અનુવાદ

દેહધારી જેવા જ બધા (તેમને) વર્ણવે, પરંતુ તેઓ ભાગ-ત્યાગ કરીને શાશ્વત ચૈતન સ્વરૂપે થઈને રહે છે. વળી, રહેણી-કરણીથી પણ ઓળખ પડે નહીં. કારણ કે જગતમાં ભેગા ભળેલા જણાય છે.

ભાવાર્થ

આવા જ્ઞાની પુરુષો અન્ય દેહધારીઓ જેવા જ જણાતા હોઈ, બધા તેઓનું વર્ણન સામાન્ય દેહધારીઓ પ્રમાણે જ કરતા હોય છે. તેઓ તો દેહના બંધારણમાં રહેલા તત્ત્વો પૈકી જડતત્ત્વોનો ભાગત્યાગ કરી તેની બાદબાકી કર્યા બાદ જે બાકી શેષ શાશ્વત ચૈતન અંશ સ્વરૂપ રહે તેની સાથે એકતા સાધીને રહેતા હોય છે. તેમનું વર્તન અને વ્યવહાર સામાન્ય માનવી જેવું જ જણાય

છે. તેઓ સંસારમાં બધા સાથે ભેગા ભળીને રહેતા હોવાથી રહેણી-કરણીના આધારે તેમને ઓળખવા ખૂબ જ મુશ્કેલ છે.

**પણ અનુભવીથી દીસે અલગ, શુદ્ધ ચૈતનમે સુતર સલંગ;
જેમ અરણવનો થાહ અથાહ, મહાતા જ્ઞાની ગતિ અગાહ. ૬**

શબ્દાર્થ

પણ = પરંતુ **અનુભવીથી** = અનુભવ સિદ્ધ **દીસે** = દેખાઈ આવે **અલગ** = જુદા **શુદ્ધ ચૈતનમે** = શુદ્ધ ચૈતન સ્વરૂપમાં **સુતર** = સુતરની જેમ **સલંગ** = એકસૂત્રતા **જેમ** = જેવી રીતે **અરણવનો** = સમુદ્રનો **થાહ** = છેડો **અથાહ** = અમાપ **મહાતા જ્ઞાની** = મહાન જ્ઞાની **ગતિ** = સમજ, જ્ઞાન **અગાહ** = ઊંડું, અગાધ.

અનુવાદ

પણ અનુભવી જુદા દેખાય છે. કારણ કે તેઓ શુદ્ધ ચૈતન સાથે સૂતરની જેમ એક સૂત્રતા જોડીને રહે છે. જેમ સમુદ્રનો છેડો અમાપ છે, તેમ મહાજ્ઞાનીઓની ગતિ અગાધ છે.

ભાવાર્થ

સંસારમાં વિચરણ કરતા ચર્મચક્ષુ દ્વારા દેખાતા અનુભવી જ્ઞાની પુરુષોને આંતરજ્ઞાન ચક્ષુ દ્વારા તેમજ અનુભવથી જો પારખવામાં (નિહાળવામાં) આવે તો જ તેઓ સંસારમાં સામાન્ય માનવીથી અલગ દૃશ્યમાન થાય છે. કારણ કે તેઓ હંમેશાં તેમની ચિત્તવૃત્તિને શુદ્ધ ચૈતનમાં એકસૂત્રવત્ જોડીને એકરૂપ બની રહેતા હોય છે. જેવી રીતે સમુદ્રના અથાહ જળનો થાહ મેળવી શકાતો નથી, તેવી રીતે આવા મહાન જ્ઞાની પુરુષોની ગતિનો થાહ પણ મેળવી શકાતો નથી અર્થાત્ તે અથાહ છે.

**શૂન્યતણી સંખ્યા કોઈ કડે, તો જ્ઞાનીનો આશય જડે;
માનીનતા નહીં કોઈને મદે, વિશ્વ ચરાચર વસ્તુ વદે. ૭**

શબ્દાર્થ

શૂન્યતણી = શૂન્ય અવકાશની **સંખ્યા** = માપના આંકડા **કોઈ** = કોઈ કડે = જાણી શકે, માપ કાઢી શકે **તો** = તો **જ્ઞાનીનો** = જ્ઞાની પુરુષોનો **આશય** = ઉદ્દેશ **જડે** = મળે **માનીનતા** = લગાવ **નહીં** = નથી **કોઈને** = કોઈને **મદે** = પક્ષે **વિશ્વ** = જગત **ચરાચર** = સ્થાવર-જંગમ, સચરાચર **વસ્તુ** = શાશ્વત પદ **વદે** = બોલે.

અનુવાદ

શૂન્યાવકાશના માપને કોઈ જાણી શકે તો જ જ્ઞાનીના ઉદ્દેશને મેળવી શકાય છે. તેમનામાં કોઈના પક્ષે લગાવ ન હોવાથી સચરાચર વિશ્વ સાથે શાશ્વત સ્વરૂપે થઈને બોલે છે.

ભાવાર્થ

જેમ અગાધ શૂન્યાવકાશના માપને માપી શકાય કે તેના વિસ્તારને આંકી શકાય તેમ નથી. તેમ જ્ઞાની પુરુષોના આંતરભાવમાં રહેલા તેમના ઉદ્દેશને પણ શોધી શકાતો કે સમજી શકાતો નથી. તેમની બાહ્ય અને આંતર દૃષ્ટિમાં એક સમાનતાનો ભાવ રહેલો હોય છે. વિશ્વની સ્થાવર-જંગમની આદ્ય લઈને સચરાચર ઉત્પત્તિમાં તેઓ કોઈની પણ સાથે લગાવ રાખ્યા સિવાય દરેકમાં એક સરખું ચૈતન સ્વરૂપ બિરાજમાન છે તેવું વિચારીને તેવા શાશ્વત સ્વરૂપને ગણતરીમાં લઈને જ તેઓ જ્ઞાન કથે છે.

એવો છે જ્ઞાનીનો લક્ષ, કહે કુવેર નહીં પક્ષાપક્ષ. ૮

શબ્દાર્થ

એવો = એ પ્રમાણનો, એ મુજબનો છે = છે જ્ઞાનીનો = જ્ઞાની પુરુષોનો લક્ષ = ધ્યેય, કેન્દ્રબિંદુ કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે નહીં = નથી પક્ષાપક્ષ = પક્ષપાત, તરફદારી, ભેદભાવની વૃત્તિ.

અનુવાદ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે આ પ્રમાણનો જ્ઞાની પુરુષોનો લક્ષ છે. જેમાં કોઈપણ પક્ષપાત નથી.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે જ્ઞાની પુરુષોનો ઉપર દર્શાવ્યા મુજબનો ઉદ્દેશ કે આશય હોય છે. તેઓ કોઈપણ પ્રકારના પક્ષપાત રહિત નિષ્પક્ષપણે દૃષ્ટિકોણ રાખીને સૌને આત્મબંધુત્વના ભાવે નિહાળે છે. જગતમાં તેઓ મૂળ વસ્તુરૂપ ચૈતનપદનો જ્ઞાનોપદેશ કરીને વિચરણ કરતા હોય છે.

અંગ-૧૮

જ્ઞાની શોધનકો

એવા જ્ઞાની કોઈક એક, બાકી બાના ધારી ભેખ;
ગલ્યું પિત્તલ કંચન દે કાંત, તમ નહાતાં ધોતાં દીસે સંત. ૧

શબ્દાર્થ

એવા = એ પ્રમાણેના જ્ઞાની = જ્ઞાની પુરુષ કોઈક એક = કોઈ એકાદ બાકી = બીજા બાના = બહાન, ઉપલક ધારી = ધારણ કરેલા ભેખ = વેશ ગલ્યું = ઓગાળેલું પિત્તલ = પિત્તળ કંચન = સોનું દે = આપે કાંત = ચળકાટ, તમ = તેમ નહાતાં ધોતાં = ઉપલક દેખાવથી દીસે = જણાય સંત = સંત પુરુષ.

અનુવાદ

એવા જ્ઞાની પુરુષ કોઈ એકાદ જ હોય છે. જ્યારે બીજા તો બાના ધારી ભેખ હોય છે. જેવી રીતે ગાળેલું પિત્તળ સોના જેવો ચળકાટ આપે છે, તેમ ઉપલક દેખાવથી સંત જણાય છે.

ભાવાર્થ

વિશ્વમાં જ્ઞાની પુરુષો જવલ્લે કોઈ એકાદ જ હોય છે. જ્યારે બાકીના બીજા બધા ભેખધારીઓતો ઘણી મોટી સંખ્યામાં જોવા મળે છે. તેઓએ ઉપલક ભેખનું બાનું ધારણ કરેલું હોય છે. જેમ કે અગ્નિમાં ઓગાળીને શુદ્ધ કરેલું પિત્તળ સોનાની માફક ચળકાટ (ચમક) વાળુ દેખાય છે. તેમ સંસારમાં બ્રાહ્મચારથી ભેખ ધારણ કરીને ભ્રમણ કરતા ઘણા સંતપુરુષો જ્ઞાનીપુરુષો જેવા દેખાતા જોવા મળે છે.

મોલ તોલ કરતાં બહુ ફેર, તમ જ્ઞાની સત્ બીજા સૌ ટેર;
ત્રિયા જાત જેમ સરખી સહી, પતીવ્રતા કોઈક તે મહી. ૨

શબ્દાર્થ

મોલ = કિંમત તોલ = તુલના કરતાં = કરતાં બહુ = વધુ, ઘણો ફેર = તફાવત તમ = તેમ જ્ઞાની સત્ = સાચા જ્ઞાની બીજા = આન્ય સૌ = દરેક, બધા ટેર = ગણવા ત્રિયા જાત = સ્ત્રી જાતિ જેમ = જેવી રીતે સરખી સહી = એક સરખી જણાય ખરી પતીવ્રતા = પતીવ્રતા ધર્મ પાળનારી સ્ત્રી કોઈક = કોઈ એકાદ. તે = તે મહી = તેમાં.

અનુવાદ

મોલ અને તોલ કરતાં ઘણો ફેરફાર છે. તેમ સાચા જ્ઞાની અને બીજા સૌને ગણવા. જેમ કે

સ્ત્રી જાતિ સરખી જ જણાય છે, પરંતુ તેમાં પતીવ્રતા કોઈક જ હોય છે.

ભાવાર્થ

સોના અને પિત્તળના મોલ-તોલમાં ઘણો ફેર છે, તેમ બાહ્યદષ્ટિથી એક સરખી દેખાતી વસ્તુ કે વ્યક્તિની જ્યારે આંતરિક ગુણોને લક્ષમાં લઈને યોગ્ય મુલવણી કરી સરખામણી કરવામાં આવે તો તેના મૂલ્યાંકનમાં મોટો તફાવત જોવા મળે છે. તેવી જ રીતે સંસારમાં વિચરણ કરતા બાહ્યદષ્ટિથી જણાતા ભેખધારીઓમાં પણ સાચા સંત પુરુષ અને અન્ય ઉપલક બાનું ધારણ કરીને ફરતા વેશ-ધારીઓની યોગ્ય પરખ કરવી જોઈએ. જેમ સંસારમાં દરેક સ્ત્રી જાતિ એકસરખી જ જણાય છે, પરંતુ તેમાં કોઈક જ પતીવ્રતા ધર્મ પાળનારી પતીવ્રતા સ્ત્રી (જોવા મળે છે) હોય છે.

વનસ્પતિમેં ચંદન જેમ, હસ્તીમેં અહીંરાવત તેમ;
પર્વતમેં પારસ ઉમડે, જ્ઞાની પણ તેમ શોધ્યા જડે. ૩

શબ્દાર્થ

વનસ્પતિમેં = વનસ્પતિ જાતિમાં ચંદન = સુખડનું વૃક્ષ જેમ = જેવી રીતે હસ્તીમેં = હાથીમાં અહીંરાવત = ઔરાવત તેમ = તેવી જ રીતે પર્વતમેં = પર્વતોમાં પારસ = પારસમણિ ઉમડે = જોવા મળે જ્ઞાની = જ્ઞાની પુરુષ પણ = પણ તેમ = તેવી જ રીતે શોધ્યા જડે = શોધવાથી પ્રાપ્ત થાય.

અનુવાદ

જેમ વનસ્પતિમાં સુખડ વૃક્ષ, હાથીમાં ઔરાવત અને પર્વતમાં પારસ જોવા મળે તેમ જ્ઞાની પણ શોધ્યા જડે છે.

ભાવાર્થ

જેવી રીતે અઢારભાર વનસ્પતિની અંદર સુખડનું વૃક્ષ અને હાથીઓના જૂથમાં રત્નાદીક (ઔરાવત)હાથી જવલ્લે જ જોવા મળે છે. વળી, પર્વતના મહાન ખડકોમાં ક્યારેક પારસમણિ રૂપ પથ્થર ઉમડે છે. તેવી રીતે સંસારમાં વિચરણ કરતાં અનેક ભેખધારી પુરુષોમાં જ્ઞાની સંત પુરુષ ખૂબ જ ઊંડી શોધખોળ બાદ પ્રાપ્ત થતા હોય છે.

ચૌદ કોડ જોતાં મનુવેખ, મનસ ક્રિયાવંત નિકસે એક;
સપ્તકોડ જોતાં માનવી, વેદોગત વંચિક એક કવિ. ૪

શબ્દાર્થ

ચૌદ કોડ = ચૌદ કરોડ જોતાં = નિહાળતાં મનુવેખ = માનવશરીર મનસ ક્રિયાવંત = મનુષ્યની ક્રિયા કરવાવાળા

નિકસે = જણાય એક = અંકે એક સપ્તકોડ = સાત કરોડ જોતાં = નિહાળતાં માનવી = મનુષ્ય વેદોગત = વેદોની ગતિના વંચિક = પારંગત એક કવિ = એક કવિતા રચનાર.

અનુવાદ

ચૌદ કરોડ માનવ ઘાટને નિહાળતાં મનુષ્યની ક્રિયા કરવાવાળો એક જણાય છે. એવા સાત કરોડ માનવીને નિહાળતાં વેદોની ગતિના પારંગત એક કવિ હોય છે.

ભાવાર્થ

માનવ ઘાટમાં ચૌદ કરોડ માનવીની અંદર એક વ્યક્તિ મનુષ્યની મૂળભૂત ક્રિયાકર્મ કરવાવાળો માનવી મળતો હોય છે. એવા સાત કરોડ માનવીની અંદર જો તપાસવામાં આવે તો વેદોની ગર્ભિત ગતિનો પારંગત અધ્યાયી હોય તેવા એક કવિ હોય છે.

વેદોગત કોટી હોય સત, તામે નિકસે એક ભગત;
સપ્ત કોટિ કરે ભક્ત વિલાસા, પરચાવે નિકસે એકદાસા. ૫

શબ્દાર્થ

વેદોગત = વેદની ગતિને જાણનાર કોટી હોય સત = સાત કરોડ તામે = તેમાંથી નિકસે = મળી આવે એક ભગત = એક ભક્તિ કરનાર સપ્ત કોટિ = સાત કરોડ કરે = માણે ભક્ત = ભક્ત વિલાસા = ભજનાનંદ પરચાવે = ચમત્કાર આપે તેવા નિકસે = નિકળે એકદાસા = એક સેવક.

અનુવાદ

સાત કરોડ વેદોની ગતિવાળા હોય તેમાંથી એક ભક્ત મળી આવે છે. એવા સાત કરોડ ભજનાનંદ માણતા ભક્તમાંથી ચમત્કાર આપે તેવા એક સેવક નિકળે છે.

ભાવાર્થ

વેદોની ગતિના પારંગત એવા સાત કરોડ વેદજ્ઞાની પુરુષોમાંથી ભક્તિના રંગમાં રંગાયેલા એક ભક્ત મળી આવતા હોય છે. આવા ભજનાનંદ માણતા સાત કરોડ ભક્તોમાંથી પોતાની આત્મશક્તિનો પરિચય કરાવીને પરચા આપનાર એક સેવક હોય છે.

સપ્તકોટ પરચાવે કહાવે, કાલજીત જોગી એક પાવે;
કાલજીત કોટિ હોય પંચ, તામે એક પરકાયા સંચ. ૬

શબ્દાર્થ

સપ્તકોટ = સાત કરોડ પરચાવે = પરચા આપનાર કહાવે = કહેવાતા કાલજીત = કાળ ઉપર જીત મેળવનાર

જોગી = યોગી એક = અંકે એક પાવે = મળે કાલજીત = કાળ પર વિજય થનાર કોટિ હોય પંચ = પંચ કરોડ હોય તામે = તેમાં એક = અંકે એક પરકાયા = પારકાના શરીરમાં પ્રવેશ કરી શકે તેવા સંચ = યુક્તિ વાળા.

અનુવાદ

કહેવાતા સાત કરોડ પરચાવીમાંથી કાળ ઉપર જીત મેળવનાર એક યોગી મળે છે. એવા પાંચ કરોડ કાળજીત યોગીમાંથી પારકાના શરીરમાં પ્રવેશ કરી શકે તેવી યુક્તિવાળા એક હોય છે.

ભાવાર્થ

સંસારમાં જેઓ પવિત્ર પરચા આપવાવાળા ચમત્કારિક પુરુષો કહેવાય છે તેવા સાત કરોડ પરચા આપનાર પુરુષોમાંથી એક કાળ ઉપર જીત મેળવનાર યોગી પુરુષ જોવા મળે છે. એવા પાંચ કરોડ કાળજીત યોગીમાંથી પોતાના શરીરમાંથી નીકળીને બીજાના શરીરમાં પ્રવેશ કરવાની યુક્તિ ધરાવતા સિદ્ધ પુરુષ એક હોય છે.

પરકાયા પરવેશી કોડ, તામે જ્ઞાની એક હરિ હોડ;
સપ્ત લક્ષ જ્ઞાની શોધીયે, તામે એક બ્રહ્મદર્શી બ્રહ્મમયે. ૭

શબ્દાર્થ

પરકાયા પરવેશી = બીજાના શરીરમાં પ્રવેશી શકે તેવા કોડ = કરોડ તામે = તેમાં જ્ઞાની = જ્ઞાની પુરુષ એક = એક હરિ હોડ = ઈશ્વર સાથે સરખામણી સપ્ત લક્ષ = સાત લાખ જ્ઞાની શોધીયે = જ્ઞાની પુરુષો શોધવામાં આવે તો તામે = તેમાં એક = એક બ્રહ્મદર્શી બ્રહ્મમયે = બ્રહ્મમય થયેલા બ્રહ્મદર્શી.

અનુવાદ

બીજાના શરીરમાં પ્રવેશ કરી શકે તેવા એક કરોડ હોય તેમાં એક જ્ઞાની જે ઈશ્વરોની સાથે સરખામણી કરી શકે તેવા હોય છે. એવા સાત લાખ જ્ઞાનીને શોધતાં તેમાં એક બ્રહ્મમય થયેલા બ્રહ્મદર્શી હોય.

ભાવાર્થ

બીજાના શરીરમાં પ્રવેશ કરી શકે તેવા સિદ્ધ પુરુષો એક કરોડની સંખ્યામાંથી એક એવા જ્ઞાની પુરુષ હોઈ શકે કે જેઓ ઈશ્વરોની સાથે બરોબરીનો મુકાબલો કરી શકે છે. એવા સાત લાખ જ્ઞાની પુરુષોની શોધ કરવામાં આવેતો તેમાંથી એક બ્રહ્મમય થઈ તે રહેલા બ્રહ્મદર્શી પુરુષ મળતા હોય છે.

ચતુરલક્ષ દરશી મેળવી, જોતાં નિકસે એક અનુભવી;
મનસ આઘ જ્ઞાની લ્યૌ ભેખ, બ્રહ્મદરશી અનુભવી વિશેખ. ૮

શબ્દાર્થ

ચતુરલક્ષ = ચાર લાખ દરશી = બ્રહ્મદર્શી મેળવી = મળેલા જોતાં = નિરખતાં નિકસે = નિકળે એક = એક
અનુભવી = અનુભવ પ્રાપ્ત કર્યો હોય એવા મનસ = મનુષ્ય આદ્ય = ની આદ્ય લઈ જ્ઞાની લ્યૌ = જ્ઞાની પુરુષ સુધીના
ભેખ = ભેખધારી બ્રહ્મદરશી = બ્રહ્મને દર્શનારા અનુભવી = અનુભવ કરનારા વિશેષ = મહાન.

અનુવાદ

ચાર લાખ બ્રહ્મદર્શીને મેળવી જોતાં એક અનુભવી નીકળે છે. માનવની આદ્ય લઈ જ્ઞાની પુરુષ સુધીના ભેખધારીઓમાં બ્રહ્મદર્શી અને અનુભવી મહાન છે.

ભાવાર્થ

એવા ચાર લાખ બ્રહ્મમય થઈને રહેલા બ્રહ્મદર્શીને તપાસતાં તેમાં એક અનુભવી પુરુષ માલુમ પડે છે. સમગ્ર સાંસારિક માનવની આદ્ય લઈ જ્ઞાનીજનો અને બધા જ ભેખધારી પુરુષો કરતાં બ્રહ્મદર્શી અને અનુભવી સિદ્ધ પુરુષો વિશેષ કોટિના હોઈ મહાન છે.

કોટી જ્ઞાની અનુભવી અનેક, તામે કેવલવેતા એક;
ખંખ ખંડ લ્યૌ સહુની ગતિ, કેવલવેતા ચકવેપતિ. ૯

શબ્દાર્થ

કોટી = કરોડ જ્ઞાની = જ્ઞાનને ગ્રહણ કરાર વ્યક્તિ અનુભવી = પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન ધરાવનાર અનેક = એક કરતા વિશેષ તામે = તેમાં કેવલવેતા = કેવલકર્તાને જણાવવાવાળા સમર્થ પુરુષ એક = અંકે એક ખંખ ખંડ = ભાગ-વિભાગ લ્યૌ = સુધી સહુની = બધાની ગતિ = સમજ કેવલવેતા = કેવલકર્તાને જણાવવાવાળા ચકવેપતિ = જેનું સમસ્ત બ્રહ્માંડમાં રાજ છે તેવા માલિક.

અનુવાદ

કરોડો જ્ઞાની અને અનેક અનુભવી હોય તમાં એક જ કેવલવેતા છે. ભાગ-વિભાગ સુધી સહુની ગતિ હોય છે, જ્યારે કેવલવેતા ચકવેર્તી માલિક એવા સર્જનહારના જ્ઞાનને દર્શાવે છે.

ભાવાર્થ

વિશ્વમાં પ્રારંભકાળથી તે અત્યાર સુધીમાં કરોડો યુગો વીતી ગયા છે. આ સમયકાળ દરમિયાન કરોડો જ્ઞાની અને અનેક અનુભવી પુરુષો થઈ ગયા છે. જેઓની જ્ઞાનગતિ સ્વાનુભવ દ્વારા વિવિધ પદોને દર્શાવતી હોય છે. જ્યારે સર્જનહારના જ્ઞાનને દર્શાવવાવાળા કેવલવેતા પુરુષ એક જ છે. તેઓ સર્જનહારના આદેશથી બ્રહ્માંડમાં આવે છે અને મહિમંડ ઈંડમાં આવેલા અલગ-અલગ દેવી ધામોને સર્જનહારના જ્ઞાનથી ચેતાવી છેલ્લે પૃથ્વી પરના સાત દ્વીપોમાં આવીને અધિકારી જીવોને કર્મ બંધનમાંથી મુક્ત કરીને જન્મ મરણના ક્રમમાંથી (સંકટમાંથી) સંપૂર્ણપણે

મુક્તિ અપાવે છે, અને ચક્રવર્તી માલિક એવા કૈવલકર્તાના જ્ઞાનને જણાવે છે.

તારણ તરણ અભે પદ દાતા, કહે કુવેર તે કૈવલવેતા. ૧૦

શબ્દાર્થ

તારણ તરણ = પોતે તરે અને બીજાને પણ ભવપાર કરે અભે પદ = અભયપદ દાતા = દેનારા
કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે તે = તેઓ કૈવલવેતા = કૈવલકર્તાના જણાવવાવાળા.

અનુવાદ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે જે અભયપદના દાતા અને તારણ તરણ પુરુષ હોય તેઓ જ કૈવલવેતા કહેવાય.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે વિશ્વમાં સ્થાપિત અંતરીક્ષના સર્વે પદોથી પર અને બ્રહ્માંડથી તિત એવું સર્જનહારનું જે અભયપદ છે તેના દાતાર અને તારણ તરણ પુરુષ જે હોય તેમણે જ કૈવલવેતા કહેવાય.

અંગ-૧૯

જ્ઞાની દરશી સેવનકો

સપ્ત દ્વીપ નવખંડા મહી, કૈવલવેતા એક જ સહી;
ઉગ્ર પુન્ય તપ જેના હોય, કૈવલવેતા પાવે સોય. ૧

શબ્દાર્થ

સપ્ત દ્વીપ = સાત દ્વીપ નવખંડા = નવ વિભાગ મહી = માં કૈવલવેતા = કૈવલકર્તાને જણાવવાવાળા
એકજ = માત્ર એક જ સહી = છે ઉગ્ર પુન્ય = મહાન પૂન્ય તપ = તપશ્ચર્યા બાદ પ્રાપ્ત કરેલ ફળ જેના હોય = જેઓના
હોય કૈવલવેતા = કૈવલકર્તાને જણાવવાવાળા પાવે = મળે સોય = તેઓને જ.

અનુવાદ

નવખંડ અને સાત દ્વીપોમાં કૈવલવેતા એક જ છે. જેઓનાં મહાન પુણ્ય અને તપ હોય તેઓને જ કૈવલવેતા મળે છે.

ભાવાર્થ

પૃથ્વી પર આવેલા નવખંડ અને સાત દ્વીપોમાં સર્જનહારના જ્ઞાનને જણાવનારા “કૈવલવેતા” પુરુષ એક જ હોય છે. જેઓએ પૂર્વજન્મોમાં મહાન પુણ્ય કર્યા હોય અને કષ્ટ વેઠી ને તપ કર્યા હોય તેઓને જ આવા સંચિત સદ્કર્મોના ફળસ્વરૂપે કૈવલવેતા પુરુષનું શરણું પ્રાપ્ત થતું હોય છે.

તે ક્યાંથી ઘરે ઘરે ડોલતા, દેશ દેશ ક્યમ પહોંચે જતા;
ખંડ મંડળે જ્ઞાની રહ્યા, કૈવલવેતાના દોતીયા. ૨

શબ્દાર્થ

તે = તેઓ ક્યાંથી = ક્યાંથી ઘરે ઘરે = પ્રત્યેક ઘરે ઘરે ડોલતા = જ્ઞાનોપદેશ કરતા દેશ દેશ = દેશ-પરદેશ
ક્યમ = ક્યાંથી પહોંચે જતા = જઈ પહોંચે ખંડ મંડળે = ખંડો અને મંડળોમાં જ્ઞાની = જ્ઞાની પુરુષો રહ્યા = રહે છે
કૈવલવેતાના = કૈવલવેતાના દોતીયા = પ્રતિનિધિ, સેવક.

અનુવાદ

તેઓ દેશ-પરદેશ ક્યાંથી જઈ પહોંચે ? વળી, ઘરે ઘરે જઈને જ્ઞાનોપદેશ કરે? તેથી કૈવલવેતાનાં પ્રતિનિધિરૂપ જ્ઞાની પુરુષો પ્રત્યેક ખંડ અને મંડળોમાં રહ્યા છે.

ભાવાર્થ

સમગ્ર બ્રહ્માંડમાં જો એકમાત્ર કેવલવેત્તા પુરુષ હોય તો તેઓ દેશ-પરદેશમાં કેવી રીતે ઉપસ્થિત થઈને પ્રત્યેકના ઘરે ઘરે જઈ જ્ઞાનોપદેશ આપી શકે ? તેટલા માટે જ કેવલવેત્તાના પ્રતિનિધિઓ રૂપે રહેલા જ્ઞાની સંતપુરુષો સર્જનહારના જ્ઞાનનો પ્રચાર કરવા માટે નવ ખંડો અને મંડળોમાં ભ્રમણ કરતા હોય છે.

**જનમ મરણ સંકટ જીવનાં, જ્ઞાનીને મળતાં સહુ ફના;
તે સત્સંગમેં જઈ રસબસો, હરિ જાણીને અંતર કસો. ૩**

શબ્દાર્થ

જનમ મરણ = જન્મ અને મરણ સંકટ = વ્યાધિ જીવનાં = જીવમાત્રના જ્ઞાનીને = જ્ઞાની પુરુષને મળતાં = મેળાપ થતાં સહુ = તમામ ફના = દૂર, નાશ તે = તે સત્સંગમેં = જ્ઞાનમય વાર્તાલાપમાં જઈ = જઈને રસબસો = તલ્લીન બની જાઓ હરિ = માલિક જાણીને = સમજીને અંતર કસો = આત્મમંથન કરો.

અનુવાદ

જ્ઞાનીને મળતાં જીવોની જન્મ અને મરણની તમામ વ્યાધિ ટળી જાય છે. તેથી માલિકને જાણીને સંતોના સત્સંગમાં જઈને તલ્લીન બની આત્મ-મંથન કરો.

ભાવાર્થ

જ્ઞાની સંતપુરુષના શરણમાં જઈ સમર્પિત થવાથી પ્રત્યેક જીવમાત્રની જીવદશા ટળી જાય છે અને કરોડો કલ્પોથી લાગેલી જન્મ-મરણની જે અસાધ્ય વ્યાધિ છે તે તમામ દૂર થઈ જાય છે. એટલે પ્રત્યેક જીવાત્માએ જ્ઞાની સંતપુરુષ દ્વારા થતા જ્ઞાનપૂર્ણ વાર્તાલાપ (સત્સંગ)માં જઈને પોતાના આંતરમનથી (હૃદયપૂર્વક) તલ્લીન બનીને શ્રવણ કરવું જોઈએ. તેથી સર્વેના માલિક એવા કેવલકર્તાના પરમપદને જાણી, સંતોને સમર્પિત થઈને જ્ઞાન થકી આત્મમંથન કરવું જોઈએ.

**એકમેક થઈ રહો મલતાન, અહંપણાનું મૂકી માન;
જેમ તેમ કરીને જ્ઞાની રીઝવો, આપે પદ પહોંચે ભવ ભવો. ૪**

શબ્દાર્થ

એકમેક થઈ = ગુલતાન બની રહો = રહેવું મલતાન = મશગૂલ અહંપણાનું = હું પણાનું મૂકી = ત્યજીને માન = સ્વાભિમાન જેમ તેમ કરીને = જે રીતે થઈ શકે તે રીતે જ્ઞાની = જ્ઞાની પુરુષને રીઝવો = ખુશ કરો આપે પદ = પરમપદ આપે પહોંચે = પ્રાપ્ત થાય ભવ ભવો = જન્મોજન્મ.

અનુવાદ

સ્વાભિમાન ત્યજી તેમનામાં એકમેક થઈને મશગૂલ રહેવું. જે તે રીતે (જે રીતે બની શકે તે રીતે) જ્ઞાનીને ખુશ કરો કે જેથી તેઓ એવા પદની સમજ આપશે જે જન્મોજનમ પહોંચે.

ભાવાર્થ

પ્રત્યેક જીવાત્માએ પોતાના સ્વાભિમાન (હું પણ)ની મોટાઈ ત્યજીને જ્ઞાની સંતપુરુષની સાથે એક રૂપ થઈ જ્ઞાન-દશામાં જ મગ્ન થઈને રહેવું જોઈએ. જે રીતે શક્ય હોય તે રીતે જ્ઞાની સંતપુરુષને પ્રસન્ન કરીને તેમની કૃપા પ્રાપ્ત કરવા માટે પ્રયત્નશીલ રહેવું જોઈએ. જેથી સેવક ઉપર તેઓ કૃપાદષ્ટિ કરીને એવા પરમપદની સમજ આપે કે જે જન્મ-જન્માંતર સુધી પહોંચે.

જો કદપિ પાવે અનુભવી, તેના ફલની શી કહું ચવી;
અનંત લોચન આપે જ્ઞાનના, સુધારસ પીવા પાનના. ૫

શબ્દાર્થ

જો કદપિ = જો કદાચિત પાવે = પ્રાપ્ત કરે અનુભવી = અનુભવવાળા તેના = તેના ફલની = ફળની શી કહું ચવી = કેમ કરીને વર્ણવું અનંત લોચન = અનેક ચક્ષુ આપે = આપે જ્ઞાનના = જ્ઞાનના સુધારસ પીવા = અમૃતરસ પીવા પાનના = આચમન કરવાના.

અનુવાદ

જો કદાચ અનુભવી પ્રાપ્ત થાય તો તેના ફળનું કેમ કરીને વર્ણન કરું? જ્ઞાનનાં અનંતચક્ષુ ખોલી આપે છે તેથી અમૃત રસનું આચમન કરવા મળે છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે. કોઈ કારણોવસાત્ જો અનુભવી સંતપુરુષનું શરણું પ્રાપ્ત થઈ જાય તો તેની ફળપ્રાપ્તિનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય? કેમ કરીને વર્ણવી શકાય? કારણ કે તેઓ જ્ઞાનનાં અનંતચક્ષુ (જ્ઞાનદષ્ટિ) આપે છે જેથી જીવાત્મા દેહાતીત થઈ હંમેશ માટે અમૃતસમાન જ્ઞાનામૃતનું આચમન (રસપાન) કર્યા જ કરે છે.

સર્વજ્ઞે સુધ પોખે સદ, નિમસ માત્ર રહે નહીં અદબદઃ;
જેહેને હસ્ત વસ્ત વિશાલ, ભંજન ઘડન શબ્દ ટંકશાલ. ૬

શબ્દાર્થ

સર્વજ્ઞે = તમામ પ્રકારનું જ્ઞાન સુધ = શુદ્ધ પોખે = જણાવે સદ = શાશ્વત નિમસ = પળ માત્ર = માત્ર

રહે નહીં = ન રહેવા પામે અદબદ = અજાણ જેહેને = જેમને હસ્ત = હસ્તોગત વસ્ત વિશાલ = મહાન પરમપદનો મુદ્દો
ભંજન ઘડન = ઉત્પત્તિ અને લય શબ્દ = વાણી ટંકશાલ = અવિરત પ્રવાહ વહે તેવું.

અનુવાદ

તેઓ તમામ પ્રકારના જ્ઞાન સહિત શુદ્ધ શાશ્વત પદ જણાવે છે. જેથી જરાપણ અજાણ્યુ (છાનુ) રહેવા પામે નહીં. કારણ કે તેમનામાં ઉત્પત્તિ અને લય સુધીના જ્ઞાન શબ્દની અવિરત ધારા વહે છે. વળી, મહાપદનો મુદ્દો તેમણે હસ્તગત કરેલો હોય છે.

ભાવાર્થ

એવા અનુભવી સંતપુરુષો સર્વ પ્રકારના જ્ઞાનને દર્શાવી મૂળ મુદ્દા રૂપ રહેલા શુદ્ધ અને શાશ્વત પરમપદને સ્પર્શાવે છે. જેથી જીવમાત્રમાં કોઈપણ પ્રકારની અજાણતા કે ગુઘ્ય વાત સમજવા વિનાની રહેવા પામે નહીં. વળી, તેઓ ઉત્પત્તિથી માંડીને લય સુધીના જ્ઞાનની અવિરત ધારા વહેવડાવતા ખજાના (ભંડાર) રૂપ હોવાથી તેમણે પરમપદનો અનુભવરૂપ મુદ્દો હસ્તગત કરેલો હોય છે. અર્થાત્ તેમનામાં પરમપદ દર્શાવવાની અધિકૃતતા હોય છે.

જ્ઞાની દરશી અનુભવી છેક, ત્રણ મળી વસ્તુગત એક;
જ્ઞાની દરશી સમજા મને, તેવું સુખ કહેતાં નવ બને. ૭

શબ્દાર્થ

જ્ઞાની = જ્ઞાની પુરુષ દરશી = બ્રહ્મદર્શી પુરુષ અનુભવી = અનુભવી પુરુષ છેક = અંતે
ત્રણ મળી = ત્રણેય જણ મળીને વસ્તુગત = વસ્તુતઃ, વસ્તુના રૂપે એક = એક જ જ્ઞાની = જ્ઞાની પુરુષ દરશી = બ્રહ્મદર્શી પુરુષ
સમજા = સમજવા મને = મનથી તેવું = તેવા સુખ = સુખનું કહેતાં નવ બને = વર્ણન કરવું શક્ય બને તેમ નથી.

અનુવાદ

જ્ઞાની, દર્શી અને અનુભવી એ ત્રણે મળીને અંતે તો વસ્તુતઃ (ખરેખર) એક જ છે. જો જ્ઞાની અને દર્શીને મનથી સમજવામાં આવે તો તેવા સુખનું વર્ણન કરવું શક્ય બને તેમ નથી.

ભાવાર્થ

મહાન ગણાતા ત્રણેય-જ્ઞાની સંતપુરુષ, કેવલદર્શી સંતપુરુષ અને અનુભવી સંતપુરુષના પદો અંતેતો વસ્તુતઃ એક જ છે. ત્રણેયની જ્ઞાનગતિની પરાકાષ્ટા સર્વ શ્રેષ્ઠ હોય છે. તેવા જ્ઞાની અને દર્શી સંતપુરુષોના જ્ઞાનને યથાર્થ રીતે સમજવામાં આવેતો મુમુક્ષુના આંતરમનમાં ઉદ્ભવતા સુખનું વર્ણન લખીને પ્રગટ કરવું શક્ય બને તેમ નથી.

તે માટે રહ્યા ઉર ધરી, કુવેર અનુભવી દાતાવરી; ૮

શબ્દાર્થ

તે માટે = તેટલા માટે જ રહ્યા = રહ્યા છે ઉર ધરી = હૃદયમાં ધારણ કરીને કુવેર = કુવેરસ્વામી અનુભવી = અનુભવ સિદ્ધ કરેલા પુરુષ દાતાવરી = દાતાર છે.

અનુવાદ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે તેટલા માટે જ તેઓ હૃદયમાં ધારણ કરીને રહ્યા છે કારણ કે જે અનુભવી છે તે દાતાર છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે તેટલા માટે જ પોતાના દૂત (પ્રતિનિધિ) રૂપ અનુભવી સંતપુરુષોને તેઓ પોતાના હૃદયમાં ધારણ કરીને રહ્યા છે. કારણ કે અનુભવી સંતપુરુષો તો પોતાના સ્વાનુભવના મુદ્દને કોઈ યોગ્ય અધિકારી જણાતાં બક્ષિસ કરનારા હોય છે.

અંગ-૨૦

કૈવલવેતા અજમાલ જ્ઞાની દરશી અનુભવી મિલનકો

જ્ઞાની દરશી અનુભવી કહ્યા, કૈવલવેતા સહુ શિર રહ્યા;
તેની જો સમજાવું કથા, ત્રિપદ જ્ઞાની જાય સહુ મથા. ૧

શબ્દાર્થ

જ્ઞાની = જ્ઞાની પુરુષ દરશી = બ્રહ્મદર્શી અનુભવી = અનુભવી પુરુષ કહ્યા = કહ્યા કૈવલવેતા = કૈવલકર્તાને જાણનારા સહુ = સૌ શિર = મોખરે રહ્યા = રહ્યા છે તેની = તેમની જો = જો સમજાવું = સમજાવું કથા = વૃતાંત ત્રિપદ = ત્રણેય પદ જ્ઞાની = જ્ઞાની જાય = જાય સહુ = સર્વ મથા = મથામણ.

અનુવાદ

જે જ્ઞાની, દર્શી અને અનુભવી કહ્યા તેમાં સૌથી કૈવલવેતા મોખરે છે. તેમની કથા જો સમજાવું તો ત્રણેય જ્ઞાનીના પદોની સર્વ મથામણ દૂર થઈ જાય.

ભાવાર્થ

શરુઆતના અંગોમાં બ્રહ્મજ્ઞાની, બ્રહ્મદર્શી અને અનુભવી પુરુષોની સમજ દર્શાવવામાં આવી છે. જ્ઞાનની સરખામણીમાં આ ત્રણેય વસ્તુતઃ એક જ પદ છે. જેની અલગ અલગ સ્થિતિને લીધે જુદા જુદા ઉપનામોથી ઓળખાય છે, પરંતુ કૈવલવેતાની જે વાત કરી છે તે આ ત્રણેય પ્રકારના જ્ઞાની પુરુષોથી અત્રિમ સ્થાન ધરાવે છે. આ અંગેનું પક્ષા-પક્ષરહિતનું વૃતાંત વિગતવાર રીતે પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર સમજાવે છે. જેથી કોઈના પણ મનમાં જ્ઞાનીના ત્રણેયપદો અંગેની જે શંકા-કુશંકાઓ હોય તે બધા જ મથામણ દૂર થાય.

ઊભય ભ્રષ્ટ હોય જીવ નિદાન, સમજી શકે ના શુદ્ધ નિશાન;
તે માટે રાખુ છું ગુપ્ત, દેખી સહુની બુદ્ધ અલુપ્ત. ૨

શબ્દાર્થ

ઊભય = બંને પક્ષે ભ્રષ્ટ = પતિત હોય = હોય જીવ = જીવો નિદાન = નિર્ણય સમજી શકે = સમજી શકે ના = નહીં શુદ્ધ = નિર્મળ નિશાન = તાત્પર્ય તે માટે = તેટલા માટે રાખુ છું = રાખું છું ગુપ્ત = ગુહ્ય, મોઘમ દેખી = જોઈને સહુની = બધાની બુદ્ધ અલુપ્ત = મંદબુદ્ધિ.

અનુવાદ

બધાની મંદબુદ્ધિ જોઈને લાગે છે કે બંને પક્ષે જીવો પતિત થાય તો નિર્ણયાત્મક રીતે તે અંગેનાં શુદ્ધ તાત્પર્યને સમજી શકે નહીં, તે માટે હું આ બાબત (વાત)ને ગુપ્ત રાખું છું.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર જે પ્રમાણે કહેવા માંગે છે તેવા તાત્પર્યને જો યથાર્થ રીતે ન સમજી શકે તો જગતના જીવો તે બંને પદો (બ્રહ્મપદ અને પરમપદ)નો યોગ્ય નિર્ણય ન કરી શકે તો પતિત દશામાં વહી જાય. કારણ કે બ્રહ્મવેત્તા, જ્ઞાનીપુરુષો માટે શ્રેષ્ઠ બ્રહ્મપદ છે જ્યારે કૈવલવેત્તા પુરુષ માટે પરમપદ એ શ્રેષ્ઠ અને અંતિમ પદ છે. આમ, બંને પદોની મહત્તા હોવા છતાં તે પદોની તુલના કરીને નીચા કે અલ્પ છે તેમ માનીને જગતના જીવો મુલવણી કરે તો મોટી ભૂલ થાય.

જગતમાં બ્રહ્મથી પરે રહેલ અંતિમ પદ અંગેની સાચી માહિતી કોઈને પણ નથી. વળી, પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર દ્વારા જે કહેવાનું તાત્પર્ય છે તે અંગેના નિર્ણયને સમજી શકવા માટે દરેકની બુદ્ધિ સક્ષમ ન હોવાને કારણે તેઓ આ ખુલાસાને અહીં ગુપ્ત રાખે છે.

તે પદના કોઈ ગ્રાહાગી નહીં, તો કેને સમજાવું કહી;
હશે કોઈ જો ભવમાં અસા, શબ્દ સુણીને આવશે ધસા. ૩

શબ્દાર્થ

તે પદના = તે પરમપદના કોઈ = કોઈપણ ગ્રાહાગી = ગ્રહણ શક્તિવાળા, ગ્રહણ કરવાવાળા નહીં = નથી તો = તો પછી કેને = કોને સમજાવું = સમજાવું કહી = કહીને હશે કોઈ જો = જો કોઈ હશે ભવમાં = વિશ્વમાં અસા = આરતવાળા શબ્દ સુણીને = વાણી સાંભળીને આવશે ધસા = દોડતા આવશે.

અનુવાદ

તે પદના કોઈ ગ્રહણ કરવાવાળા નથી તો કોને કહીને સમજાવું ? વિશ્વમાં કોઈ જો આરતવાળા હશે તો વાણી સાંભળીને દોડતા આવશે.

ભાવાર્થ

બ્રહ્મપદથી પરે રહેલા અંતિમ પદ પ્રાપ્ત કરવાની ઉત્કંઠા ધરાવતા આરતવંત જન કોઈ નથી, તો પછી પરમુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કોને કહીને સમજાવે ? જો કોઈ તે પરમપદને પ્રાપ્ત કરવાની આરતવાળા જીવો હશે તો તે પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર દ્વારા ઉચ્ચારાયેલ કૈવલજ્ઞાનના ટહંકારને સાંભળીને તેમના શરણમાં દોડી આવશે.

જેમ ગારુડી મોહરને સ્વરે, શુદ્ધ નાગ મંતર ઉર ધરે;
પડલ પૈડવાંને નહીં તમા, જક્ત જીવ જ્ઞાનીની ગમા. ૪

શબ્દાર્થ

જેમ = જેવી રીતે ગારુડી = મદારી મોહરને સ્વરે = કૂંકીને વગાડવાના વાજના ધ્વનિને, મોહરના (સ્વરે) સૂરને
શુદ્ધ નાગ = સાચો નાગ મંતર = મંત્ર ઉર ધરે = હૃદયમાં ધારણ કરે પડલ પૈડવાંને = પડલ અને પૈડવાંને નહીં = નથી
તમા = સૂઝ જક્ત જીવ = જગતના જીવો જ્ઞાનીની = જ્ઞાની પુરુષોની ગમા = મનનું વલણ.

અનુવાદ

જેમ મદારીની મોહરના સૂરને સાચો નાગ મંતરરૂપે હૃદયમાં ધારણ કરે છે. જ્યારે પડલ અને પૈડવાં (નાનાં મોટાં સાપોલીયાં)ને તેની સૂઝ નથી. તેવી જ રીતે જગતના જીવોનું અને જ્ઞાનીજનોના મનનું વલણ છે.

ભાવાર્થ

જેમ કોઈ મદારી પોતાના અલગ અલગ કરંડિયામાં નાનાં-મોટાં સાપોલિયાં અને મણિધર (ફણીધર) કોબ્રા નાગ લઈને લોકોને કુતૂહલ બતાવતો હોય છે. તેમાં પોતે પોતાની મોહરના (મોરલીના) નાદે જે સાચો નાગ છે, તેને ડોલાવતો હોય છે. અર્થાત્ મોહરના નાદને મંતરરૂપે સાચો નાગ હોય તે હૃદયમાં ધારણ કરીને ડોલે છે. જ્યારે પડલ-પૈડવાંને તે નાદની કોઈપણ અસર થતી નથી, તેથી સુષુપ્ત અવસ્થામાં આમ-તેમ પડ્યાં રહે છે. તેવી જ રીતે સંસારમાં પણ પડલ-પૈડવા જેવા જીવદશાના જીવો છે. તેમજ જ્ઞાનીજનો સાચા નાગ જેવાં છે. એટલે જ જ્ઞાનના ટહંકારની તે બંનેના મન ઉપર જુદી જુદી અસર જોવા મળે છે.

જો જીવ કોઈ આવે મમ હાટ, તો સમજાવી ધાલું ઘાટ;
નીકર તો મારે શી પડી, અભે અટલ ગઢ બેઠો ચડી. ૫

શબ્દાર્થ

જો જીવ = જીવદશાના જીવો જો કોઈ = કોઈક આવે = આવે મમ = મારા હાટ = પંથમાં તો = તો
સમજાવી = સમજણ આપીને ધાલું ઘાટ = સ્વ સ્વરૂપે કરું નીકર તો = નહીંતર તો મારે = મારે શી = શી પડી = પરવા,
જરૂર અભે = નિર્ભય અટલ ગઢ = અવિચળ પદમાં બેઠો ચડી = ચઢીને બેઠો છું.

અનુવાદ

જો કોઈ જીવ મારા પંથમાં આવે તો તેને સમજાવીને સ્વ-સ્વરૂપે કરું. નહીંતર તો મારે શી જરૂર છે ? હું તો નિર્ભય થઈને અવિચળ પદમાં ચઢીને બેઠો છું.

ભાવાર્થ

તેમ છતાં જો કોઈ આરતવંત જીવ પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર પાસે જઈને શરણું સ્વીકારે તો તેને તેઓ સગુણ-નિર્ગુણથી તિત એવા સક્તાર્ત સિદ્ધાંતનું પ્રતિપાદન કરતા કેવલજ્ઞાનની શુદ્ધ સમજ આપીને (અંશને) સ્વ-ચૈતન સ્વરૂપે કરે છે. આ પ્રમાણે જીવદશામાં જીવતા જીવોને સમર્થ ગુરુના શરણની જરૂર છે, પરંતુ જેઓ નિર્ભય થઈને અવિનાશી પદમાં સ્થિર થઈ બિરાજ્યા છે એવા સમર્થ ગુરુને તો જીવો શરણમાં આવે કે ન આવે તેનાથી કંઈ ફેર પડતો નથી.

**હાવે જ્ઞાની દરશી મેલવું, અનુભવીમેં જઈને ભેલવું;
અનુભવી છે બેથી મત ગૂઢ, લીન ભયો દેખી રસ રુઢ. ૬**

શબ્દાર્થ

હાવે = હવે પછી જ્ઞાની = જ્ઞાની પુરુષ દરશી = બ્રહ્મદર્શી મેલવું = મુલવણી કરીને અનુભવીમેં = અનુભવી પુરુષોમાં જઈને = જઈને ભેલવું = સામેલ કરું અનુભવી છે = અનુભવી પુરુષો છે બેથી = બંનેથી મત ગૂઢ = ગૂઢ ગતિ લીન ભયો = ગરકાવ થયો દેખી = જોઈને રસ = રસપૂર્વકની રુઢ = લગની.

અનુવાદ

હવે જ્ઞાની અને દરશીની મુલવણી કરીને અનુભવીમાં જઈને સામેલ કરું છું. આ બંનેથી અનુભવીની ગતિ ગૂઢ છે. તેમની રસપૂર્વકની લગની જોઈને ગરકાવ થયો છું.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર હવે પછી જ્ઞાની પુરુષો અને બ્રહ્મદર્શી પુરુષોની મુલવણી કરીને દર્શાવે છે. વળી, જે અનુભવી પુરુષ છે તેમનામાં આ બંને પુરુષોની તુલનાને સામેલ કરીને તેનો તફાવત સમજાવે છે. બ્રહ્મજ્ઞાની અને બ્રહ્મદર્શી પુરુષોથી અનુભવી પુરુષોની ગતિ અતિ ગૂઢ છે. અનુભવી પુરુષોની રસપૂર્વકની લગની જોઈને તેમની વિશેષતા દર્શાવવામાં તેઓ (પરમગુરુ) પોતે પણ ગરકાવ થઈ ગયા છે.

**કહીશ નહીં જુદા બે નર્યા, અનુભવીમેં જો આણી ભર્યા;
ત્રણ મળી અનુભવી અધિપતિ, કહે કુવેર ગુણ ગાતાં ગતિ. ૭**

શબ્દાર્થ

કહીશ નહીં = જણાવીશ નહીં જુદા = અલગ બે નર્યા = બંને તદ્દન અનુભવીમેં = અનુભવીમાં જો = જો આણી ભર્યા = આવીને ભળે તો ત્રણ મળી = ત્રણેય મળીને અનુભવી = અનુભવી અધિપતિ = મોખરે કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે ગુણ ગાતાં = ગુણગાનગાતાં ગતિ = સૂઝ.

અનુવાદ

જો અનુભવીમાં આવી ભળે તો તે બંને તદ્દન જુદા છે તેવું કહીશ નહીં. કુવેરસ્વામી કહે છે કે તેમની ગતિનાં ગુણને ગાતાં ત્રણેયમાં અનુભવી મોખરે છે.

ભાવાર્થ

જો બ્રહ્મજ્ઞાની પુરુષો અને બ્રહ્મદર્શી પુરુષો અનુભવી પુરુષોના જૂથમાં આવીને ભળી જાય તો બ્રહ્મજ્ઞાની અને બ્રહ્મદર્શી પુરુષો સંપૂર્ણ રીતે જુદા છે તેવું કહી શકાય નહીં. પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે તેમની જ્ઞાન ગતિનાં ગુણગાન ગાવામાં આવે તો જાણી શકાય છે કે તે ત્રણેયમાં જે અનુભવી પુરુષો છે તે (સૌમાં) સર્વોપરી ગતિવાળા છે.

અંગ-૨૧

અનુભવી દરશકો

અનુભવીનું પણ જ્ઞાની નામ, તે જ્ઞાનીનું કહું વરણામ;
કુલ કરીયા નહીં કરમ ને કાલ, લોક ચર્તુદશ પેખે આલ. ૧

શબ્દાર્થ

અનુભવીનું = અનુભવસિદ્ધ પુરુષો પણ = પણ જ્ઞાની = જ્ઞાની નામ = સંજ્ઞા તે = તેવા જ્ઞાનીનું = જ્ઞાનીજનોનું કહું = કહું છું વરણામ = વર્ણન કુલ = કુળ કરીયા = ક્રિયા નહીં = નથી કરમ ને કાલ = કર્મ અને કાળ લોક ચર્તુદશ = ચૌદ લોક પેખે = જુએ આલ = બંધન.

અનુવાદ

અનુભવીનું પણ જ્ઞાની નામ છે. તેવા જ્ઞાનીનું હું વર્ણન (વૃત્તાંત) કહું છું. તેમનું કોઈ કુળ, ક્રિયા, કર્મ અને કાળ નથી. વળી, તેઓ ચૌદલોકને બંધન તરીકે જુએ છે.

ભાવાર્થ

અનુભવી પુરુષનું પણ એક પ્રકારના જ્ઞાની પુરુષો તરીકેનું જ પર્યાય નામ છે. એવા અનુભવી જ્ઞાની પુરુષોનું હવે પછી પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર વર્ણન કરે છે કે તેવા પુરુષને કોઈ કુળ (વંશ) ક્રિયા, કર્મ કે કાલ હોતા નથી. વળી, તેઓ અંતરીક્ષના ચૌદલોકને પણ બંધન તરીકે જુએ છે.

રોમ રોમ ઉજાગર અતિ, અહં બ્રહ્મ અસ્મિ ગમ ગતિ;
જીવજંત કર્તાપદ આપ, ચરમ સહિત ચિદ્ ચેહેનું વ્યાપ. ૨

શબ્દાર્થ

રોમ રોમ = રોમે રોમમાં ઉજાગર અતિ = અતિ ઉજાગ્રત અહં બ્રહ્મ અસ્મિ = હું જ બ્રહ્મ સ્વરૂપે છું તેવી વિચારધારા ગમ ગતિ = જ્ઞાન ગતિ જીવજંત = જીવન જીવતા સમસ્ત ઘાટ કર્તાપદ = કર્તાનું પદ કરતારનો હોદ્દો આપ = પોતાને ચરમ સહિત = બાહ્યાવરણ સહિત, ચર્મચક્ષુથી દષ્ટિગોચર રચના સહિત ચિદ્ = ચિદાકાર ચેહેનું = ઓળખ્યું, જાણ્યું વ્યાપ = વ્યાપક.

અનુવાદ

રોમેરોમમાં અતિ ઉજાગ્રત હોય છે. વળી, તેમનામાં અહં બ્રહ્મ અસ્મિની જ્ઞાનગતિ છે. જેથી તેઓ જીવજંતુના કર્તાપદ તરીકે પોતાને સ્થાપિત કરે છે અને બાહ્યાવરણ સહિત ચિદાકાર વ્યાપક બ્રહ્મના પોતે જાણકાર છે.

ભાવાર્થ

અનુભવી જ્ઞાની પુરુષોના રોમેરોમમાં અતિ ઉજાગ્રતા જોવા મળતી હોય છે. વળી, તેઓએ હું પોતે જ બ્રહ્મ સ્વરૂપે છું તેવી અસ્મિતા ધારણ કરેલી હોવાથી તેમના જ્ઞાનની છેલ્લી પરાકાષ્ટા પોતેજ બ્રહ્મમય સ્વરૂપે છે તેવી દૃષ્ટિગોચર થાય છે. જગતના સર્વ નાનાં-મોટાં જીવ જંતુ સહિતના તમામ ઘાટ બ્રહ્મથી ઉત્પન્ન થયેલા માનીને તેઓ પોતે ઉત્પત્તિ કરનાર છે, તેવું સ્થાપિત કરીને પોતાની જાતને કર્તાપદ માને છે. ચર્મદૃષ્ટિથી દેખાતી સમગ્ર બાહ્ય આવરણ ધરાવતી સૃષ્ટિની રચનાને અને ચિદાકાર બ્રહ્મને પોતે જાણ્યું છે તેવો તેમનો દાવો હોય છે.

**સહેજદશા સાહેબ સુખ શિર, ધીરજવંત મહા ગંભીર;
આડ અટક અનુભવમેં નહીં, ધરણ ગગન મધ્ય બોલે રહી. ૩**

શબ્દાર્થ

સહેજદશા = સહજસહજ અવસ્થા, સ્વાભાવિક સ્થિતિ **સાહેબ** = સૂબો, ઉપરી, સ્વામી, ઘણી **સુખ શિર** = શ્રેષ્ઠ, સુખ, સર્વોચ્ચ સુખ **ધીરજવંત** = ધીરજવાન, ધીરજવાળા **મહા ગંભીર** = ગૂઢ, ગહન, ધીર-ગંભીર **આડ અટક** = રુકાવટ, અડચણ, નડતર, દુરાગ્રહ **અનુભવમેં** = અનુભવમાં **નહીં** = નહીં **ધરણ** = પૃથ્વી **ગગન** = આકાશ **મધ્ય** = વચ્ચે **બોલે** = બોલે છે **રહી** = રહીને.

અનુવાદ

સર્વોચ્ચ સુખના સ્વામીત્વ હોય તેમ તેઓ સહજ દશામાં ધીરજવાન બનીને ધીર ગંભીર રીતે રહેતા હોય છે. તેમના અનુભવમાં રુકાવટ આવતી નથી. કારણ કે તેઓ પૃથ્વી અને આકાશની મધ્યે રહીને બોલે છે.

ભાવાર્થ

આવા અનુભવી જ્ઞાની જનો સદાને માટે સર્વોચ્ચ સુખનું સ્વામીત્વપણું ધારણ કરીને સહેજ-સહેજ સ્થિતિમાં રહેતા હોય છે. વળી, તેઓ ધીરજવાન અને ધીર ગંભીર હોય છે. તેમના સ્વાનુભવમાં નડતર રૂપ બને તેવા સંજોગો કદીપણ પેદા થતા નથી. તેઓ પૃથ્વી અને આકાશની મધ્યે પોતાની ચિત્તવૃત્તિનો સંયોગ કરીને વિશેષ શુન્યવત્ સ્થિતિમાં રહે છે. જ્યારે જરૂર પડે ત્યારે અર્થાત્ પિંડ અને બ્રહ્માંડની સંધિ મધ્યે પોતાની ચિત્તવૃત્તિને સ્થિર કરીને બોલતા હોય છે.

**એવા પુરુષ પોમી પર ધન્ય, વિચરે તાંડાં તાંડાં કરે પાવન;
પુરણ પરમ સુજાણ સુલક્ષ, દેવ સહિત દુર્લભ મૂખ દક્ષ. ૪**

શબ્દાર્થ

એવા પુરુષ = એવા પુરુષ **પોમી પર** = પૃથ્વી પર **ધન્ય** = ધન્યવાદને પાત્ર **વિચરે** = વિચરણ કરે

તાંહાં તાંહાં = ત્યાં ત્યાં કરે = કરે છે પાવન = પવિત્ર પુરણ = પરિપૂર્ણ પરમ = શ્રેષ્ઠ, ઉત્તમ સુજાણ = સ્વની જાણવાળો સુલક્ષ = શુદ્ધ લક્ષ દેવ = દેવતાઓ સહિત = સાથે, શુદ્ધાં દુર્લભ = દુષ્પ્રાપ્ય મૂખ દક્ષ = મુખથી ઉચ્ચારાયેલ, ઉપદેશાત્મક વાણી.

અનુવાદ

એવા પુરુષો ધન્યવાદને પાત્ર છે. કારણ કે તેઓ પૃથ્વી પર જ્યાં જ્યાં વિચરણ કરે છે ત્યાં ત્યાં પવિત્ર કરે છે. તેમના મુખની વાણી દેવો સહિત (સૌને) દુર્લભ છે કારણ કે તેમનો શુદ્ધ લક્ષ પરિપૂર્ણ રીતે ઉત્તમ અને 'સ્વ'ની જાણવાળો છે.

ભાવાર્થ

પૃથ્વી પર વિચરણ કરતા તેવા અનુભવી પુરુષો ધન્યવાદને પાત્ર છે. કારણ કે તેઓ જ્યાં જ્યાં વિચરણ કરે છે, ત્યાં ત્યાં ધરતીને પવિત્ર કરે છે. તેમના સ્વમુખે ઉચ્ચારાયેલી ઉપદેશાત્મક વાણી અંતરીક્ષમાં વસતા દેવો સહિત સૌને દુર્લભ છે. કારણ કે તેઓ પરિપૂર્ણ રીતે ઉત્તમ એવા સ્વસ્વરૂપને જણાવવાવાળા શ્રેષ્ઠ લક્ષના જ્ઞાનનો ઉપદેશ કરતા હોય છે.

તે જનની ના જોઈશ જાત, જ્ઞાનીની તો જ્ઞાની નાત;
જાત ભાતનું તાંહાં શું કામ, જે જઈને બેઠા નિજ ધામ. ૫

શબ્દાર્થ

તે = તેવા જનની = માનવની ના = નહીં જોઈશ = જોવી જોઈએ જાત = જ્ઞાતિ જ્ઞાનીની તો = જ્ઞાની પુરુષની તો જ્ઞાની = જ્ઞાની નાત = જ્ઞાતિ જાત = જાતિ ભાતનું = વર્ગીકરણનું તાંહાં = ત્યાં શું = શું કામ = જરૂર જે = તેઓ જઈને = જઈને બેઠા = બિરાજ્યા નિજ ધામ = પોતાના ધામ.

અનુવાદ

તેવા માનવીની જાતિ જોવી જોઈએ નહીં. કારણ કે એવા જ્ઞાની પુરુષોની જ્ઞાની જાતિ છે. ત્યાં જાતિના વર્ગીકરણનું શું કામ ? કારણ કે તેઓ તો પોતાના ધામમાં જઈને બિરાજમાન થયા છે.

ભાવાર્થ

આવા અનુભવી પુરુષો કઈ જ્ઞાતિ યા જાતિના છે ? તે જોવાની જરૂર નથી, પરંતુ તેમને જ્ઞાનના માધ્યમથી ઓળખવાના હોવાથી તેવા જ્ઞાની પુરુષોનું કુળ (જાતિ) તો જ્ઞાની જ કહેવાય. સંસારમાં કહેવાતા જાતિ વર્ગીકરણો ત્યાં કાંઈજ કામ આવવાના નથી. કારણ કે તેઓ તો નિજધામમાં જઈને બિરાજમાન થયા છે. એટલે કે ભલે તેઓ સદેહે અહીં પ્રત્યક્ષ દૃશ્યમાન હોય, પરંતુ આંતરવૃત્તિથી તો નિજબ્રહ્મ સાથે સળંગ સુત્રવત્ થઈને રહેતા હોય છે.

ઊંચે કુલ ઊંચા નવ સદે, જ્યૌ પર્વત પર વૃક્ષ ન વધે;
સૂરજ ચંદ્ર વંશી રાય, તેણે અજવાળુ નવ થાય. ૬

શબ્દાર્થ

ઊંચે કુલ = ઊંચા કુળથી ઊંચા = ઉત્તમ નવ સદે = ના થાય જ્યૌ = જેમ પર્વત પર = પર્વત ઉપર
વૃક્ષ = વૃક્ષો ન વધે = વધતા નથી સૂરજ ચંદ્ર વંશી = સૂર્ય અને ચંદ્રવંશી રાય = રાજા તેણે = તેમનાથી
અજવાળુ = પ્રકાશ નવ થાય = થાય નહીં.

અનુવાદ

જેમ પર્વત પર વૃક્ષો વધતા નથી તેમ ઊંચા કુળથી ઊંચા (ઉચ્ચ) થાય નહીં, વળી, સૂર્ય અને ચંદ્રવંશી રાજા હોય તો તેમનાથી પ્રકાશ થાય નહીં.

ભાવાર્થ

જેમ ઊંચા પર્વત પર ઊગતા બધાં વૃક્ષો ઊંચા વધતા નથી તેમ ઊંચા કુળમાં જન્મ ધારણ કરનારા બધા ઊંચા (શ્રેષ્ઠ) જ થાય તેવું નથી. પૃથ્વી પર સૂર્યવંશી અને ચંદ્રવંશી રાજાઓ ઘણા થઈ ગયા, પરંતુ તેમનાથી કાંઈ (પૃથ્વી ઉપર) અજવાળું કે પ્રકાશ ફેલાવી શકાય નહીં.

તિમિર તો ત્યારે થાય દૂર, શૂન્યમેં પ્રગટે સાચો સૂર;
તેમ આગળ બ્રહ્મદરશી ભયા, તેમના કુળના બ્રાહ્મણ થયા. ૭

શબ્દાર્થ

તિમિર = અંધકાર તો = તો ત્યારે થાય દૂર = ત્યારે જ દૂર થાય શૂન્યમેં = આકાશમાં પ્રગટે = ઉદય થાય
સાચો = અસલ સૂર = સૂર્ય, સૂરજ તેમ = તેવી જ રીતે આગળ = અગાઉ બ્રહ્મદરશી = બ્રહ્મદર્શી પુરુષો ભયા = થયા
તેમના કુળના = તેમના કુળના બ્રાહ્મણ = બ્રાહ્મણ થયા = થયા.

અનુવાદ

અંધકાર તો ત્યારે જ દૂર થાય, જ્યારે આકાશમાં અસલ સૂર્યનો ઉદય થાય. તેમ અગાઉ જે બ્રહ્મદર્શી થયા તેમના કુળના બ્રાહ્મણો થયા છે.

ભાવાર્થ

પૃથ્વી પરનો અંધકાર ત્યારે જ દૂર થાય, જ્યારે નિર્મળ આકાશમાં સાચો (ખરેખર) સૂર્યોદય થાય છે. તેમ ભૂતકાળમાં જે સાચા બ્રહ્મદર્શી પુરુષો થઈ ગયા, તેમના કુળમાં જે જન્મેલાઓ હોય તેઓને જ બ્રાહ્મણ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

રવિકુલ રાજાથી તમ જાય, તો ઉત્તમ કુલથી કારજ થાય;
તેહેના તેહ પ્રગટે જો ફરી, તો હસ્તામલ દેખાડે હરિ. ૮

શબ્દાર્થ

રવિકુલ = સૂર્યવંશી રાજાથી = રાજાથી તમ = અંધકાર, તિમિર જાય = દૂર થાય તો = તો
ઉત્તમ કુલથી = ઉત્તમ કુળમાં જન્મેલાથી કારજ = કલ્યાણ થાય = થાય તેહેના તેહ = તેના તે જ, મૂળ પુરુષ
પ્રગટે = અવતરે જો = જો ફરી = ફરીથી તો = તો હસ્તામલ = હાજરા હજૂર દેખાડે = દર્શાવે હરિ = પ્રભુ.

અનુવાદ

જો સૂર્યવંશી રાજાથી અંધકાર દૂર થાય તો ઉત્તમ કુળમાં જન્મેલાથી કલ્યાણ થાય. વળી,
તેના તે જ જો ફરીથી અવતરે તો પ્રભુના દર્શન હાજરાહજૂર દર્શાવે છે.

ભાવાર્થ

સૂર્યવંશી કહેવાતા રાજાથી જો પૃથ્વી પરનો અંધકાર દૂર થાય તો ઉત્તમ કુળમાં જન્મેલા
પુરુષોથી જીવોનું કલ્યાણ થાય, પરંતુ તે શક્ય બનતું નથી. તેવી જ રીતે જો બ્રહ્મદર્શી પુરુષ પોતે
ફરીથી અવતાર ધારણ કરીને પૃથ્વી પર પધારે તો જ તેવા પુરુષ પોતાના જ્ઞાનના બળે પ્રભુનાં દર્શન
હાજરાહજૂર કરાવી શકે છે, પરંતુ તેમના કુળમાં જન્મેલા બ્રાહ્મણોથી કંઈપણ થઈ શકતું નથી.

પ્રગટે તો તે કયમ જાણીએ, બોલંતા પ્રક્ષા વાણીએ;
તેનું પણ નહીં ડાલ ને મૂલ, સમદર્શી શોધે નવ કુલ. ૯

શબ્દાર્થ

પ્રગટે = અવતાર ધરે તો = તો તે = તે કયમ = કેવી રીતે જાણીએ = જાણી શકાય બોલંતા = બોલવાથી
પ્રક્ષા = પરીક્ષા વાણીએ = વાણીથી તેનું = તેમનું પણ = પરંતુ નહીં = નથી ડાલ ને મૂલ = મૂળ કે શાખા, વંશ કે વેલો
સમદર્શી = સરખા દૃષ્ટિકોણવાળા શોધે = શોધ કરે નવ = નહીં કુલ = કુળનું.

અનુવાદ

અવતાર ધારણ કર્યો છે તે કેવી રીતે જણાય ? તેમની પરીક્ષા બોલેલી (ઉચ્ચારેલી)
વાણીથી જ થઈ શકે. તેમનો પણ કોઈ વંશ કે વેલો હોતો નથી. કારણ કે સરખા દૃષ્ટિકોણવાળા
જે હોય તે કુળની શોધ કરતા નથી.

ભાવાર્થ

પૃથ્વી પર એવા મહાપુરુષો અવતાર ધારણ કરીને આવ્યા છે તે કેવી રીતે જણાય ? તેના
જવાબમાં કહી શકાય કે જ્યારે તેઓ જ્ઞાનોપદેશ કરે ત્યારે તેમની વાણીના પ્રભાવથી તેમની

પરીક્ષા થઈ શકે છે અર્થાત્ ઓળખાઈ આવે છે. તેમનો પણ કોઈ સ્થાયી વંશ કે વેલો હોતો નથી. ગમે તે કુળ કે જાતિમાં જન્મ ધારણ કરતા હોય છે. જેથી જેઓ સમદષ્ટિકોણવાળા હોય તેઓ કુળની શોધ કદીપણ કરતા નથી. અર્થાત મહાપુરુષોને જ્ઞાન થકી જ ઓળખે છે.

**જે તે જાતિમેં દેહ ધરે, સામ્રથથી થઈ બેસે સરે;
ના માનો પણ આગલ હવા, વ્યાસ સકલ શાસ્ત્ર આગવા. ૧૦**

શબ્દાર્થ

જે તે જાતિમેં = કોઈપણ જ્ઞાતિમાં દેહ = શરીર ધરે = ધારણ કરે સામ્રથથી = પોતાની સામર્થ્યતાથી થઈ = થઈ બેસે = સ્થિરતા પામે સરે = શ્રેષ્ઠ ના માનો = તમે માનો નહીં પણ = પરંતુ આગલ હવા = ભૂતકાળમાં થયા વ્યાસ = વ્યાસજી સકલ શાસ્ત્ર = સર્વ શાસ્ત્રકારોમાં આગવા = મોખરાનું સ્થાન ધરાવતા.

અનુવાદ

ગમે તે જ્ઞાતિમાં શરીર ધારણ કરે, પરંતુ તે પોતાની સામર્થ્યતાથી જ શ્રેષ્ઠ થઈને સ્થિરતા પામે છે. તમે ન માનો, પરંતુ ભૂતકાળમાં વ્યાસજી બધા શાસ્ત્રોકારોમાં મોખરાનું સ્થાન ધરાવતા થઈ ગયા છે.

ભાવાર્થ

વ્યક્તિ ગમે તે જ્ઞાતિમાં જન્મ ધારણ કરીને અવતરણ કરે, પરંતુ તે વ્યક્તિ પોતાના સામર્થ્યથી જ મહાન બનીને સંસારમાં ઉત્તમ સ્થાને પ્રસ્થાપિત થતા હોય છે. અર્થાત્ શ્રેષ્ઠ સ્થાને બિરાજમાન થયા છે. આ હકીકતને જો તમે ન માનતા હોય તો તેનો તાદૃશ્ય દાખલો છે કે ભૂતકાળમાં થઈ ગયેલા વ્યાસમુનિ પરાશર અને ઉપરિચર નામના વસુની દીકરી સત્યવતીને ત્યાં ગેરકાયદે જન્મેલા હોવા છતાં બધા જ શાસ્ત્રકારોમાં આગવું સ્થાન ધરાવતા મહર્ષિ (ઋષિ) તરીકે ખ્યાતિ પામ્યા છે.

**વાલ્મિક નારદ વશિષ્ઠ, થઈ બેઠા સહુને શિર ઈષ્ટ;
તેમના કુળ સહુના જમ તમ, કહે કુવેર દેખો તમ હમ. ૧૧**

શબ્દાર્થ

વાલ્મિક = વાલ્મિકી ઋષિ નારદ = નારદજી વશિષ્ઠ = વશિષ્ઠમુનિ થઈ બેઠા = થઈને બેઠા સહુને શિર ઈષ્ટ = બધાના ઉપર શ્રેષ્ઠ તેમના = તેમનાં કુળ = કુળ, જાતિ સહુના = દરેકના જમ તમ = જેમ તેમ કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે દેખો = જુઓ, નિહાળો તમ = તમે હમ = મને.

અનુવાદ

વાલ્મિકી, નારદ અને વશિષ્ઠ બધાના ઉપર શ્રેષ્ઠ થઈને બિરાજ્યા છે. તેઓ દરેકનાં કુળ જેમ તેમ (ગમે તેમ) હતાં. કુવેરસ્વામી કહે છે કે તેમ મને પણ જુઓ.

ભાવર્થ

ભૂતકાળમાં મહાન જ્ઞાની અને શ્રેષ્ઠ પદે સ્થાપિત થયેલા વાલ્મિકી ઋષિ, નારદમુનિ અને વશિષ્ઠ મુનિને જોતાં જણાશે કે તેઓ બધા ઉત્તમ કુળ સિવાયના ગમે તે કુળમાં જન્મ્યા હોવા છતાં પોતાના જ્ઞાનના પ્રભાવથી વિશ્વમાં શ્રેષ્ઠ જ્ઞાની પુરુષ તરીકે ખ્યાતિ પામ્યા છે. પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે તેમણે પણ પ્રગટ થવા માટે ક્ષત્રિયકુળને પસંદ કર્યું છે તે પણ ધ્યાનમાં લેવું જોઈએ.

અંગ-૨૨

વિપ્ર બિંદુ વાદકો

દિવ્ય દષ્ટ મહા સુભટ સુજાણ, એવા જોઈને કરુ પરમાણ;
વિપ્ર સકલ સહુ ટોલે મલી, એમ કહો જે ઋષિબુંદ ફલી. ૧

શબ્દાર્થ

દિવ્ય દષ્ટ = દિવ્ય દષ્ટિ મહા સુભટ = મહાન તત્ત્વવેત્તા, વિદ્વાન સુજાણ = ઉત્તમ જાણવાળા એવા = એવા જોઈને = નિહાળીને કરુ પરમાણ = પ્રમાણિત કરું વિપ્ર = બ્રાહ્મણ સકલ = બધા સહુ = સૌ ટોલે મલી = જૂથમાં એકત્રિત થઈને એમ કહો = એવું કહો કે જે = જે ઋષિબુંદ = ઋષિના બિંદુથી ફલી = ફલીકરણ થયા છે.

અનુવાદ

બધા જ બ્રાહ્મણો સૌ જૂથમાં એકત્રિત થઈને જો એમ કહો કે તેઓ ઋષિબુંદના ફલીકરણથી થયા છે, પરંતુ તેમાં દિવ્ય દષ્ટિ, મહા વિદ્વાન અને ઉત્તમ જાણવાળા જોઈને હું પ્રમાણિત કરું છું કે....

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર પ્રમાણિત કરવા માગે છે કે ઋષિબિંદુના ફલીકરણથી પેદા થયેલા બધા જ જ્ઞાની અને વિદ્વાન બ્રાહ્મણો છે તેવું નથી. જો બધા જ બ્રાહ્મણો એક જૂથમાં એકત્રિત થઈને એવું કહેતા હોય કે તેઓ ઋષિબિંદુના ફલીકરણથી પેદા થયા છે, એટલે તેઓ ઊંચા કુળના મહાન જ્ઞાની છે. તે બાબતનો અહીં ખુલાસો કરવામાં આવ્યો છે. આ બધા જ બ્રાહ્મણોમાં કોઈ મહાન, વિદ્વાન, દિવ્ય દષ્ટિવાળા અને ઉત્તમ જાણવાળા હોય છે. તેથી ઋષિ બિંદુ જ શ્રેષ્ઠ છે, તેવી તેમની દૃઢ થયેલી માન્યતા છે તે ભૂલ ભરેલી છે.

પરપંચે લીધો શિર ભાર, ઉત્તમ કુલ રહેવા અતબાર;
સુપત કબીર નારદ વાલ્મિકી, રોહીદાસ બુંદ વિપ્ર ક્યાંડાં જમી. ૨

શબ્દાર્થ

પરપંચે = પ્રપંચથી લીધો શિર ભાર = માથે ભારણ લીધું ઉત્તમ કુલ = ઉત્તમ કુળમાં રહેવા = રહેવા માટે અતબાર = વિશ્વાસ સુપત = સુપતજી કબીર = સંત કબીર નારદ = નારદમુનિ વાલ્મિકી = વાલ્મિકીઋષિ રોહીદાસ = રોહીદાસ બુંદ = બિંદુ વિપ્ર = બ્રાહ્મણ ક્યાંડાં = ક્યાંથી જમી = જામણ થયું.

અનુવાદ

ઉત્તમકુળમાં રહેવા માટેનો વિશ્વાસ સંપાદન કરવા માટે પ્રપંચથી માથે ભારણ લીધું છે. કારણ કે સુપતજી, કબીર, નારદ, વાલ્મિકી અને રોહિદાસ સહિત સૌના બ્રાહ્મણના બિંદુથી ક્યાં જામણ થયું છે ?

ભાવાર્થ

પોતે બ્રાહ્મણકુળમાં જન્મ્યા છે તેથી તેઓ મહાન હોવાનો (દાવો) વિશ્વાસ જગતને સંપાદન કરાવવા માટે પ્રપંચ યુક્ત રજૂઆત દર્શાવીને માથે મિથ્યા બોજો ધારણ કર્યો છે. જો ઋષિ બિંદુથી જ તે કુળમાં જન્મેલા બ્રાહ્મણો જો મહાન પેદા થતા હોય તો સુપતજી, સંત કબીર, નારદમુનિ, વાલ્મિકી ઋષિ અને રોહિદાસ ક્યાંથી બ્રાહ્મણના બિંદુથી પેદા થયા છે ? એટલે કે તેઓ અન્ય કુળમાં જન્મ્યા હોવા છતાં પણ પોતાની સામર્થ્યતાના બળથી જ મહાન બન્યા છે, નહીં કે બ્રાહ્મણકુળમાં જન્મ ધારણ કરવાથી અર્થાત્ બ્રાહ્મણના બિંદુથી ક્યાં તેઓનું ફલીકરણ થયું છે ?

**ઋષિ સકલ ઘરે જો હોય ગયા, ઈન્દ્રિજીત તે શાના રહ્યા;
સામ્રથ જો કામી હોય અસા, તો અણસામ્રથ હમણે ના કસા. ૩**

શબ્દાર્થ

ઋષિ = ઋષિમુનિ સકલ ઘરે = દરેકના ઘરે જો હોય ગયા = જો ગયા હોય ઈન્દ્રિજીત = ઈન્દ્રિયને જીતનારા તે = તેઓ શાના રહ્યા = કેવી રીતે રહ્યા સામ્રથ = સામર્થ્યવાન જો = જો કામી = વિષયી હોય = હોય અસા = આમ તો = તો અણસામ્રથ = સામર્થ્ય વિનાના હમણે = અત્યારે ના = નહી કસા = કેમ.

અનુવાદ

જો ઋષિ-મુનિઓ બધાના ઘરે ગયા હોય તો ઈન્દ્રિજીત તેઓ કેવી રીતે રહ્યા ? આમ, સામ્રથ જો કામી (વિષયીમાં) હોય તો અણસામ્રથ અત્યારે કેમ નહી ?

ભાવાર્થ

અહિંચા સ્પષ્ટીકરણ કરવામાં આવ્યું છે કે ઋષિમુનિ તો ઈન્દ્રિઓ ઉપર જીત મેળવનારા હોય છે (હતા). આમ, જો ઋષિમુનિઓ બધાને ઘરે કામવાસનાઓ સંતોષવા ગયા હોય તો તેમની કામી તરીકેની ગણના થાય અને ઈન્દ્રિયજીત કેવી રીતે કહેવાય ? વળી, તેઓ જો સામર્થ્યતા ધરાવતા હતા તો અત્યારે ઘણા અસામર્થ્યવાળા છે, અને તે ઈન્દ્રિયજીત પણ નથી.

જિતેન્દ્રિય ગીતામે કહ્યું, તો તેમને શું નહીં હોય હેયું;
પોતાની કાઠીને ખોડ, જ્ઞાનીથી શું બાંધો હોડ. ૪

શબ્દાર્થ

જિતેન્દ્રિય = ઈન્દ્રિયો જીતનારા ગીતામે કહ્યું = ગીતામાં કહ્યું છે તો = તો પછી તેમને = તેમની પાસે
શું = શું નહીં હોય = નહીં હોય હેયું = હૃદય પોતાની કાઠીને ખોડ = પોતાની ભૂલ કાઠીને જ્ઞાનીથી = જ્ઞાની પુરુષોથી
શું = શા માટે બાંધો હોડ = સરખામણી કરો છો.

અનુવાદ

ગીતામાં જિતેન્દ્રિય કહ્યું તો તેમને શું યાદદાસ્ત નહીં હોય ? પોતાની ખામી કાઠીને શા
માટે જ્ઞાનીથી હોડ બાંધો છો.

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણોને સાચી વસ્તુનું સ્પષ્ટિકરણ કરતાં જણાવાયું છે કે ગીતામાં શ્રી કૃષ્ણે
ઋષિમુનિઓને જિતેન્દ્રિય કહ્યા છે તો શું શ્રીકૃષ્ણે આવું કહેવા પાછળ સમજી વિચારીને જ કહ્યું
હશે કે વિચાર્યા વગર જ કહ્યું હશે ? બ્રાહ્મણો પોતાને ઋષિમુનિઓના બિંદુમાંથી પેદા થયા છે
તેવી ઋષિમુનિઓની કલંકિતતા દર્શાવીને શા માટે જ્ઞાની સાથે સરખામણી કરીને તેમની સામે
સમકક્ષ થવાનો દાવો કરતા હશે ?

જગ સમજાવ્યું બિંદુ કહી, પણ ભક્તિ મહિમા નવ લહી;
ઉચ્ચ થઈ એવડી શી ભૂલ્ય, જ્ઞાન નથી લહેતા જડ તુલ્ય. ૫

શબ્દાર્થ

જગ = જગત સમજાવ્યું = સમજ આપી બિંદુ = બિંદુ કહી = કહીને પણ = પરંતુ ભક્તિ = ભક્તિનો
મહિમા = મહાત્મ્ય નવ લહી = જાણ્યો નહીં ઉચ્ચ થઈ = મોટા થઈને એવડી શી ભૂલ્ય = એવડી શી ભૂલ કરી
જ્ઞાન નથી લહેતા = જ્ઞાન નથી જાણતા જડ તુલ્ય = જડ જેવા.

અનુવાદ

જગતને બિંદુ કહીને સમજાવ્યું, પરંતુ ભક્તિના મહિમાને તો જાણ્યો નહીં. મોટા થઈને
એવડી ભૂલ શા માટે કરી કે તમો જડ તુલ્ય બની જ્ઞાનને પણ જાણતા નથી.

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણોએ જગતને ઋષિબિંદુમાંથી પોતે (તેઓ) પેદા (ઉત્પન્ન) થયા છે તેવું સમજાવ્યું
છે અને તેથી જ તેઓ ઉત્તમ કુળના કહેવાય તેમ ઠેરાવ્યું છે, પરંતુ તેઓએ ભક્તિનો મહિમા

જાણ્યો નથી. પોતે ઉચ્ચ (ઉત્તમ) કુળ દર્શાવીને ભલે મહાન થયા, તો પણ એવડી મોટી ભૂલ શા માટે કરી? કે અજ્ઞાની સમાન બનીને જ્ઞાનને પણ (તેઓ) જાણતા નથી.

**બિંદુથી જો સામ્રથ કહ્યા, તો ઋષિ પત્નીને કેમ ના થયા;
કૃષ્ણ સનાતન હરિ અવતાર, તેમના સુત સૌ હવા ગમાર. ૬**

શબ્દાર્થ

બિંદુથી = બિંદુના આધારે જો = જો સામ્રથ = સમર્થ કહ્યા = કહ્યા તો = તો પછી ઋષિ પત્નીને = ઋષિની પત્નીની કૂખે કેમ = કેમ ના = ના થયા = પેદા થયા કૃષ્ણ = શ્રીકૃષ્ણ સનાતન હરિ = અનાદિ વિષ્ણુ અવતાર = અવતાર તેમના = તેમના સુત = પુત્રો સૌ = બધા હવા = થયા ગમાર = અજ્ઞાની.

અનુવાદ

બિંદુથી જો સામર્થ કહ્યા હોય તો ઋષિ પત્નીની કૂખે કેમ પેદા થયા નહીં ? શ્રીકૃષ્ણ અનાદિ વિષ્ણુના અવતાર હોવા છતાં તેમના પુત્રો બધા અજ્ઞાની જ થયા છે.

ભાવાર્થ

બ્રાહ્મણો પોતાની જાતને ઋષિબિંદુમાંથી પેદા (ઉત્પન્ન) થયા હોવાનું જણાવીને પોતાની સામર્થતા દર્શાવતા હોય છે અને પોતે પોતાની જાતને ઉત્તમ માને છે, પરંતુ જો એવું જ હોય તો ઋષિ પત્નીની કૂખે જન્મેલા બધા જ સામર્થવાન કેમ ન થયા ? વળી, શ્રીકૃષ્ણ તો સનાતન એવા વિષ્ણુના અવતાર હતા, તેમ છતાં તેમના બધા પુત્રો તેમના જેવા જ્ઞાની પાક્યા ન હતા અર્થાત્ અજ્ઞાની હતા.

**તો બિંદુનું શું છે જોર, વૃથા શાને થાપ્યા ચોર;
બિંદુ તો સાચો ગુરુ લક્ષ, કહે કુવેર જો હોય પરક્ષ. ૭**

શબ્દાર્થ

તો = તો પછી બિંદુનું = બિંદુનું શું છે જોર = બળ શું છે વૃથા = નિરર્થક શાને = શા માટે થાપ્યા = સ્થાપિત કર્યા ચોર = ગુનેગાર બિંદુ તો = બિંદુ તો સાચો = ખરો ગુરુ લક્ષ = ગુરુનો બોધ કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે જો હોય = જો હોય પરક્ષ = પારખું.

અનુવાદ

તો પછી બિંદુનું બળ શું રહ્યું ? નિરર્થક શા માટે ગુનેગારોને સ્થાપ્યા છે ? કુવેરસ્વામી કહે છે કે જો પારખું હોય તો ખબર પડે કે ગુરુનો સાચો લક્ષ એ જ બિંદુ છે.

ભાવાર્થ

શ્રીકૃષ્ણના બિંદુમાંથી ઉત્પન્ન થયેલા તેમના પુત્રો અજ્ઞાની હોય તો નક્કી થાય છે કે બિંદુનું બળ કાંઈ જ નથી, પરંતુ પોતાની સામર્થ્યતાથી જ્ઞાની બની શકાય છે. તો પછી બિંદુના જોરે શા માટે ગુનેગારી આચરનાર બ્રાહ્મણોને મોટા કહીને સ્થાપિત કર્યા છે? પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે હકીકતમાં જો કોઈ પારખું હોય તો તેમને ખબર પડે કે ગુરુના સાચા લક્ષરૂપી બિંદુ જ જ્ઞાનીની ઉત્પત્તિનું કારણ છે, નહીં કે પુરુષનું જન્મજાત બિંદુ.

અંગ-૨૩

જ્ઞાન સાર સિદ્ધાંતકો

એક બ્રહ્મથી સરવે થયું, ચૈતન વ્યાપ સકલમે રહ્યું;
બ્રાહ્મણ શૂદ્ર ક્ષત્રી વૈશ, સહુમે બોલે હરિનો અંશ. ૧

શબ્દાર્થ

એક = એક બ્રહ્મથી = બ્રહ્મભૂમિકામાંથી સરવે = બધું થયું = ઉત્પન્ન થયું ચૈતન = ચૈતન વ્યાપ = વ્યાપક રૂપે, સર્વજ્ઞતા સકલમે = બધામાં રહ્યું = રહેલું છે બ્રાહ્મણ = બ્રાહ્મણ શૂદ્ર = શૂદ્ર ક્ષત્રી = ક્ષત્રિય વૈશ = વેપારી સહુમે = દરેકમાં બોલે = હુંકારો કરે હરિનો = માલિકનો, કર્તાનો અંશ = અંશ.

અનુવાદ

એક જ બ્રહ્મભૂમિકામાંથી બધું ઉત્પન્ન થયેલું છે. વળી, બધામાં જ ચૈતનની સર્વજ્ઞતા રહેલી હોય છે. ભલે પછી તે બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય કે શૂદ્ર હોય, પરંતુ દરેકમાં કર્તાનો અંશ જ ‘હું’ કારો કરે છે.

ભાવાર્થ

સમસ્ત બ્રહ્માંડમાં સચરાચર વ્યાપક બ્રહ્મ ઠસોઠસ ભરેલું છે. એવી બ્રહ્મભૂમિકામાં સર્જનહારે સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ, કારણ, મહાકારણ અને પરમકારણ દેહોની આઘ લઈ વિવિધ પ્રકારના સ્થાવર-જંગમ સહિતની વ્યક્ત અને અવ્યક્ત રચના ઉત્પન્ન કરી છે. જડ તત્ત્વોના સુમેળભર્યા મિશ્રણથી બનાવેલી રચનામાં ચૈતન પોતાની સર્વજ્ઞતા રાખીને રહેલું છે.

માનવઘાટની વાત કરીએ તો બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર એમ ચારેય પ્રકારની વર્ણમાં સકર્તાપિતિ સર્જનહારની સજાતિનો ચૈતન અંશ ‘હું’ કારો કરે છે. અર્થાત્ સૌના દેહમાં ચૈતનઅંશનું સ્વામિત્વ હોય છે અને તેથી જ તે ઘાટ ચૈતનતા પામીને હલનચલન સહિત બાવન અક્ષરોવાળી વાણી બોલે છે. અર્થાત્ ચૈતન અંશ પોતાની અલ્પ સજાણજાણ વડે જ ‘હું’ કારો કરે છે.

સ્થાવર જંગમ બહુ વિધિ ઘાટ, પંચભૂતનો સર્વે ત્રાટ;
હાડ માંસ તુયા રગ રુદ્ર, સરખું છે કોણ બ્રાહ્મણ શૂદ્ર. ૨

શબ્દાર્થ

સ્થાવર = સ્થિર જાતિ જંગમ = અસ્થિર જાતિ બહુ વિધિ = અનેક પ્રકારના ઘાટ = પિંડ પંચભૂતનો = પૃથ્વી,

જળ, અગ્નિ, વાયુ અને આકાશનો સર્વે = બધી ત્રાટ = મેળવણી હાડ = હાડકાં માંસ = માંસ તુચા = ચામડી
રગ = નસ રુદ્ર = લોહી સરખું છે એક સરખું છે કોણ = કોણ બ્રાહ્મણ = બ્રાહ્મણ શૂદ્ર = શૂદ્ર.

અનુવાદ

સ્થાવર અને જંગમના અનેક પ્રકારના ઘાટમાં બધી પાંચ મહાભૂતની મેળવણી છે. જેમાં હાડકાં, માંસ, ચામડી, નસો અને લોહી સરખું છે, તો પછી બ્રાહ્મણ કોણ ? અને શૂદ્ર કોણ ?

ભાવાર્થ

સર્જનહારે સ્થાવર અને જંગમના સ્થૂળ દેહમાં અનેક પ્રકારના શરીરોની રચના કરી છે. જેમાં પાંચ મહાતત્ત્વો જેવાં કે પૃથ્વી, જળ, અગ્નિ, વાયુ અને આકાશની ઓછા-વત્તા પ્રમાણમાં મેળવણી જોવા મળે છે. માનવ શરીરના બંધારણમાં હાડકાં, માંસ, ચામડી, લોહી અને નસો એમ બધું જ એક સરખું જોવા મળે છે, તો પછી તેમાં બ્રાહ્મણ કોણ ? અને શૂદ્ર કોણ ?

તેનું શું ધરવું માન, ઉચ્ચપણું તે જ્ઞાન નિદાન;
આદ્ય અંત મધ્ય જોયું મથી, જ્ઞાનીથી કોઈ અદકો નથી. ૩

શબ્દાર્થ

તેનું શું = તેનું શું ધરવું = ધારણ કરવું માન = અભિમાન ઉચ્ચપણું = મહાનતા તે = તો જ્ઞાન = જ્ઞાન નિદાન = ઓળખ આદ્ય = પ્રારંભ અંત = છેવટ મધ્ય = પ્રસારો જોયું મથી = તપાસીને જોતાં જ્ઞાનીથી = જ્ઞાની પુરુષોથી કોઈ = કોઈ અદકો = મહાન નથી = નથી.

અનુવાદ

માટે તેનું શા માટે અભિમાન ધારણ કરવું જોઈએ ? મહાનતા તો જ્ઞાન થકી ઓળખાય છે. આદ્ય, મધ્ય અને અંત તપાસતાં જણાશે કે જ્ઞાનીથી કોઈ મહાન નથી.

ભાવાર્થ

તેથી, જાતિવાદનું અભિમાન ધારણ કરવું એ મિથ્યા છે. સાચી મહાનતાની પહેચાન તો જ્ઞાન છે. સૃષ્ટિના આદ્ય, મધ્ય અને અંત એમ ત્રણેય કાળનું ધ્યાનપૂર્વક નિરીક્ષણ કરતાં માલુમ પડે છે કે ઉત્તમ જ્ઞાનને વરેલા જ્ઞાની પુરુષથી કોઈ મહાન નથી.

તે માટે જ્ઞાની તે સરે, જે પરવા કોઈની નવ ધરે;
માનો નહીં જો પ્રાકૃત ભાષ્ય, તો કૃષ્ણ તણી ગીતામે સાખ્ય. ૪

શબ્દાર્થ

તે માટે = તેથી જ્ઞાની = જ્ઞાની પુરુષો તે સરે = તે શ્રેષ્ઠ છે જે = જેઓ પરવા = દરકાર કોઈની = કોઈની પણ નવ = નહીં ધરે = ધારણ કરે, રાખે માનો નહીં = સ્વીકારો નહીં જો = જો પ્રાકૃત ભાષ્ય = સ્વાભાવિક વાત, વ્યાવહારિક ભાષા તો = તો કૃષ્ણ તણી = કૃષ્ણ દ્વારા બોલાયેલી ગીતામે = ગીતામાં સાખ્ય = સાખ.

અનુવાદ

તેથી જ્ઞાની પુરુષ તે જ સર્વ શ્રેષ્ઠ છે, જેઓ કોઈની પણ દરકાર ધારણ કરતા નથી. જો આ વ્યાવહારિક વાતને ના માનો તો કૃષ્ણની ગીતામાં સાખ્ય જોવા મળશે.

ભાવાર્થ

તેટલા માટે જ સુન્નિશ્ચિત વાત છે કે દરેક પ્રકારના માનવોમાં જ્ઞાની પુરુષો જ સર્વ શ્રેષ્ઠ છે. જેઓ સમાજના અન્ય કોઈની પણ શેહ શરમ રાખ્યા સિવાય સાચી વસ્તુને પ્રાધાન્ય આપતા હોય છે, વળી, પોતાની સાચી રજૂઆતમાં કોઈની પણ દરકાર કરતા નથી. જો આ વ્યાવહારિક ભાષામાં કહેલી સ્વાભાવિક વાત કોઈ સ્વીકારવા માગતા ન હોય તો, તેઓએ સાખ્ય માટે શ્રીકૃષ્ણ દ્વારા ઉચ્ચારાયેલી ગીતામાં જોઈ લેવું જોઈએ.

અધ્યાય સાતમે જોજો જથા, રખે વલોવતા બધી કથા;
ભક્ત ચાર કહ્યા જે શ્રેષ્ઠ, ઉત્તમ મધ્યમ ને કનિષ્ઠ. ૫

શબ્દાર્થ

અધ્યાય = પ્રકરણ સાતમે = સાતમાં જોજો = જોઈ લેજો જથા = યથાર્થ રીતે રખે = ભૂલે ચૂકે વલોવતા = મનોમંથન કરતા બધી કથા = સંપૂર્ણ બોધ ભક્ત = ભક્તિ કરનાર ચાર = ચાર કહ્યા જે શ્રેષ્ઠ = જે સર્વોત્તમ કહ્યા ઉત્તમ = મહાન મધ્યમ = સામાન્ય ને = અને કનિષ્ઠ = લઘુ.

અનુવાદ

સાતમો અધ્યાય યથાર્થપણે જો જો, પરંતુ સંપૂર્ણ બોધ (કથા)નું ભૂલે ચૂકે પણ મંથન કરશો નહીં. તેમાં ચાર ભક્તો જણાવ્યા છે જે શ્રેષ્ઠ, ઉત્તમ, મધ્યમ અને કનિષ્ઠ છે.

ભાવાર્થ

ગીતાના માત્ર સાતમાં અધ્યાયને તપાસી જો જો. જેથી તમારે ભૂલે ચૂકે પણ સંપૂર્ણ બોધનું મંથન કરવું ન પડે. આ અધ્યાયમાં શ્રીકૃષ્ણે ભક્તના ચાર પ્રકાર જણાવતા દર્શાવ્યું છે કે ભક્તિ કરનાર (ભક્ત) શ્રેષ્ઠ, ઉત્તમ, સામાન્ય અને લઘુ (કનિષ્ઠ) હોય છે.

તામે જ્ઞાની તે તદ્દરૂપ, બ્રહ્મજ્ઞાનમયે સત્સ્વરૂપ;
અહં બ્રહ્મ અસ્મિ મમ દેહ, તે તે હું ને હું તે તેહ. ૬

શબ્દાર્થ

તામે = તેમાં જ્ઞાની = જ્ઞાની તે = તે તદ્દરૂપ = તદ્દવતસ્વરૂપે બ્રહ્મજ્ઞાનમયે = બ્રહ્મજ્ઞાનમાં લીન (તલ્લીન) બનેલા
સત્સ્વરૂપ = સાચા સ્વરૂપે અહં બ્રહ્મ અસ્મિ = હું બ્રહ્મ છું તેવી અસ્મિતા મમ દેહ = મારો દેહ તે તે હું = તે તે હું
ને = અને હું તે તેહ = હું તે તે જ.

અનુવાદ

તેમાં જ્ઞાની પુરુષો તે તદ્દરૂપ હોઈ બ્રહ્મજ્ઞાનમાં તલ્લીન બનીને સત્ સ્વરૂપે રહે છે. તેઓ પોતાના દેહને હું બ્રહ્મ છું તેવી અસ્મિતા ધારણ કરે છે અને કહે છે કે તે તે હું અને હું તે તે જ છે.

ભાવાર્થ

વળી, તેમાં જ્ઞાની પુરુષોને તદ્દરૂપ બતાવ્યા છે. તેઓ સદાને માટે બ્રહ્મજ્ઞાનમાં તલ્લીન બનીને સત્ સ્વરૂપે રહેતા હોય છે. બ્રહ્મજ્ઞાની પુરુષો પોતાના દેહ માટે 'હું જ બ્રહ્મ છું' તેવી અસ્મિતા ધરાવે છે. તેઓ પોતાને બ્રહ્મસ્વરૂપ અને બ્રહ્મ તે પોતાનું સ્વરૂપ એમ માન્યતા ધારણ કરીને રહેતા હોય છે.

જ્ઞાની તો છે નિજ મમ હૃદયે, વારંવાર કૃષ્ણ એમ વદે;
આઘ સનાતન બ્રહ્મ સ્વરૂપ, ધરી આવ્યા જ્ઞાનીનું રુપ. ૭

શબ્દાર્થ

જ્ઞાની = જ્ઞાની જનો તો = તો છે = છે નિજ = મૂળ મમ હૃદયે = મારા હૃદયમાં વારંવાર = ફરી ફરી
કૃષ્ણ = શ્રી કૃષ્ણ એમ વદે = એવું બોલે છે આઘ = પુરાણું સનાતન = અવિનાશી બ્રહ્મ સ્વરૂપ = બ્રહ્મનું સ્વરૂપ
ધરી આવ્યા = ધારણ કરીને આવ્યા જ્ઞાનીનું = જ્ઞાની પુરુષનું રુપ = સ્વરૂપ.

અનુવાદ

નિજ જ્ઞાની તો મારા હૃદયમાં છે, તેવું શ્રીકૃષ્ણ વારંવાર બોલે છે. આઘ સનાતન જે બ્રહ્મનું સ્વરૂપ છે તેમાંથી જ્ઞાનીનું રૂપ ધારણ કરીને આવ્યા છે.

ભાવાર્થ

શ્રીકૃષ્ણ ગીતાનો ઉપદેશ આપતાં અનેકવાર બોલ્યા છે કે તેમના હૃદયમાં જ નિજ જ્ઞાની પુરુષો હંમેશને માટે નિવાસ કરે છે. વળી, જે આઘ અને સનાતન સચરાચર વ્યાપક બ્રહ્મનું સ્વરૂપ છે, તેમાંથી તેઓ પોતે જ્ઞાનીનું સ્વરૂપ ધારણ કરીને આવ્યા છે તેમ જણાવે છે.

ઔઠ હાથ દેહ ધારી થયા, જક્ત જીવ પર કરવા દયા;
સોલ કલાવંત જ્ઞાની સૂર, અઘોર નિશા તમ કરવા દૂર. ૮

શબ્દાર્થ

ઔઠ હાથ = સાડા ત્રણ હાથનું માપવાળો દેહ = ઘાટ ધારી = ધારણ કરનાર થયા = થયા જક્ત જીવ = જગતના જીવો પર = ઉપર કરવા = કરવા માટે દયા = કૃપા સોલ કલાવંત = સોળે કળાથી વિભૂષિત જ્ઞાની = જ્ઞાની સૂર = સૂર્ય અઘોરનિશા = અંધકારમય રાત્રિ તમ = અંધકાર કરવા દૂર = નાશ કરવા.

અનુવાદ

જગતના જીવો પર દયા કરવા માટે સાડા ત્રણ હાથનો દેહ ધારણ કર્યો છે, પણ પોતે સોળે કળાએ ખીલેલા સૂર્ય સમાન જ્ઞાની છે. જેથી ઘોર રાત્રિના અંધકારરૂપ અજ્ઞાનને દૂર કરવા આવ્યા છે.

ભાવાર્થ

જગતના જીવદશામાં જીવન જીવતા જીવો ઉપર દયા કરવા માટે શ્રીકૃષ્ણ સાડા ત્રણ હાથનો માનવદેહ ધારણ કરીને આવ્યા છે. વળી, પોતે સોળે કળાએ ખીલેલા સૂર્યની જેમ જ્ઞાની છે જેથી ઘોર રાત્રિના અંધકારરૂપ અજ્ઞાનને દૂર કરવા તેઓ પૃથ્વી પર પધાર્યા છે. એમ તેમણે જણાવ્યું (કહ્યું) છે.

ચિદ્ નભમે રહી દરશા ચરણ, કહે કુવેર ધન્ય અશરણ શરણ ૯

શબ્દાર્થ

ચિદ્ નભમે = ચિદાકાર શૂન્યમે રહી = રહીને દરશા = દેખાયા ચરણ = પગ કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે ધન્ય = ધન્યવાદ અશરણ = શરણ વિનાના શરણ = શરણું.

અનુવાદ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે જે ચિદાકાર શૂન્યમાં રહીને અહીંયા દેખાયા છે અને અશરણના શરણ બની પોતાના ચરણ ધર્યા છે જેથી તેઓ ધન્યવાદને પાત્ર છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે ચિદાકાર શૂન્યમાં રહીને અહીંયા માનવસ્વરૂપ ધારણ કરીને દૃષ્ટિગોચર થયા છે અને પૃથ્વીપરના અશરણ (નિ:સહાય) જીવોના શરણ માટે તેઓએ પોતાના ચરણ ધર્યા છે. તેવા, બ્રહ્મજ્ઞાની પુરુષ ધન્યવાદને પાત્ર છે.

અંગ-૨૪

કૈવલ વેતાકો

કૈવલવેતા પુરુષ પરાય, અબ સ્તુતિ કરું મેં તાય;
જયેતિ જયેતિ જુગ તાત તમો, નિરાલંબ નિરલેપંગ રમો. ૧

શબ્દાર્થ

કૈવલવેતા = કૈવલ કર્તાને જાણનાર પુરુષ = પુરુષ પરાય = સર્વોત્તમ સ્થાન ધરાવતા અબ = હવે
સ્તુતિ = સ્તવન કરું = કરું છું મેં = હું તાય = તેમની જયેતિ જયેતિ = જય હો, જય હો જુગ તાત = જગતપિતા
તમો = તમો નિરાલંબ = આલંબન રહિત નિરલેપંગ = લેપાયમાન થયા વિના રમો = વિચરણ કરો.

અનુવાદ

કૈવલવેતા સર્વોત્તમ સ્થાન ધરાવતા પુરુષ છે. તેમની સ્તુતિ હવે કરું છું. કે હે જગતપિતા ! આપની જય હો, જય હો. કારણ કે આપ આલંબન રહિત હોઈ લોપાયમાન થયા વિના વિચરણ કરો છો.

ભાવાર્થ

સમગ્ર બ્રહ્માંડમાં સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ, કારણ, મહાકારણ અને પરમકારણ દેહ ધરાવતા સર્વે શરીરોમાં કૈવલવેતા પુરુષનું સ્થાન શ્રેષ્ઠ છે. તેમની સ્તુતિ-પ્રાર્થના અહીંયા દર્શાવવામાં આવી છે. ગદ્ગદ્દીત કંઠે થઈને તેમને જગતપિતા સમાન ગણી જય જયકાર કરવો. કારણ કે તેઓ સર્વ પ્રકારના આલંબનથી રહિત તથા માયામાં લોપાયમાન થયા સિવાય સમગ્ર બ્રહ્માંડમાં અંશ-અંશીના લક્ષને જણાવવા માટે વિચરણ કરે છે.

મહા મંગલ મત પરમ ઉદારી, અનંત ઈંડ પર સુરત તમારી;
અખે અમરપદ કૈવલધામ, તાંહાં વૃત્તિ પામી વિસરામ. ૨

શબ્દાર્થ

મહા = મહાન મંગલ = મંગલકારી મત = સિદ્ધાંત પરમ = ઘણા ઉદારી = નિખાલસ
અનંત = અંત વગર ઈંડ = ઈંડો પર = ઉપર સુરત = સુરતા તમારી = તમારી અખે = અખંડ અમરપદ = શાશ્વત પદ
કૈવલધામ = કૈવલકર્તાનું ધામ તાંહાં = ત્યાં વૃત્તિ = ચિત્તની એકાગ્રતા પામી વિસરામ = વિરામ પામેલી.

અનુવાદ

આપ ઘણા નિખાલસ છો. આપનો સિદ્ધાંત મહાન મંગલકારી છે. તમારી સુરતા અનંત ઈંડો

પર રહેલી છે. અખંડ અને શાશ્વત પદ એવું કૈવલધામ છે, ત્યાં તમારી વૃત્તિ વિરામ પામેલી છે.

ભાવાર્થ

કૈવલવેત્તા મહાન મંગલકારી એવા સકર્તા સિદ્ધાંતના પ્રણેતા છે. તેઓ પરમ ઉદાર સ્વભાવના છે. તેમની સુરતા સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ, કારણ, મહાકારણ અને પરમકારણ દેહ સહિતના અગણિત ઈંડો ઉપર પ્રસરેલી છે. કૈવલધામ કે જે અખંડ અને શાશ્વત પરમપદ છે, ત્યાં કૈવલવેત્તાની વૃત્તિ સ્થિર થઈને રહેલી છે.

એકમેક આંહાના આંહા ત્યાં, સકલ ભેખના સતગુરુ સાંય;
પંચભૂત સોતા ભગવંત, લહે નહીં કોઈ આઘ ને અંત. ૩

શબ્દાર્થ

એકમેક = અરસપરસ આંહાના આંહા = અહીંના અહીં ત્યાં સકલ = સર્વ ભેખના = ભેખધારીઓના સતગુરુ = સદ્ગુરુ સાંય = સ્વામી પંચભૂત = પાંચ મહાતત્ત્વો સોતા = ધારણ કરેલ ભગવંત = પ્રભુ લહે નહીં = જાણતું નથી કોઈ = કોઈ આઘ ને અંત = આદિ અને આખર.

અનુવાદ

અહીંના અહીં અને ત્યાં એમ અરસપરસ રહેલા છે. સર્વ ભેખધારીઓના સદ્ગુરુ સ્વામી છો. પાંચ મહાભૂતધારી પ્રભુ ! આપને આદિ કે આખરમાં કોઈ જાણતું નથી.

ભાવાર્થ

કૈવલવેત્તા પુરુષ પંચભૂત સહ વર્તમાન સોળ વિભૂતિ અને નવ બુદ્ધિથી વિભૂષિત દિવ્ય દેહ ધારણ કરીને અહીંયા દર્શનીય સ્વરૂપે દૃષ્ટિગોચર થયા છે, પરંતુ કૈવલધામમાં બિરાજમાન સર્જનહારના મહદ્ હંગ સાથે પોતાનું હંગ જોડીને અલંગ-સલંગ રૂપે રહેલા છે. તેઓ વિશ્વના તમામ ભેખધારીઓના સદ્ગુરુ સ્વામી છે. તેમના સામર્થ્યની સાચી હકીકતને સૃષ્ટિના પ્રારંભકાળથી તે આખર સુધીમાં કોઈ જાણી શક્યું નથી.

શ્રુતિ સ્મૃતિ શું કહે કથી, તોલ તમારી બીજું નથી;
તો ઉપમા શી દીજે તાત, માટે રહી અબાજગ વાત. ૪

શબ્દાર્થ

શ્રુતિ = ઋષિઓએ સમાધિ દ્વારા સાંભળેલ વૈદિક સંહિતાઓ સ્મૃતિ = વેદ સાંભળીને પોતાની યાદ દાસ્તથી સમાજની સર્વકક્ષાના નિયમન, સંચાલન અંગે રચાયેલાં ધર્મસૂત્રો અને ગ્રંથો શું કહે = શું કહે કથી = વર્ણવી તોલ = સમાનતા તમારી = તમારી બીજું નથી = અન્ય કોઈ નથી તો = તો પછી ઉપમા = મળતાપણું

શી દીજે = શી રીતે આપી શકાય તાત = સ્વામી માટે = તેથી રહી = રહેવા પામી અબાજગ = જગતમાં અજાણી વાત = બિના.

અનુવાદ

શ્રુતિ અને સ્મૃતિ શું કહીને વર્ણવે ? વળી, તમારી તોલે અન્ય કોઈ નથી, તો પછી હે સ્વામી ? શી રીતે ઉપમા આપી શકાય ? તે માટે એ બિના જગતમાં અજાણી રહી છે.

ભાવાર્થ

વૈદિક સંહિતાઓ અને વેદોક્ત ધર્મ સૂત્રો કેવલવેત્તા અંગે અજાણ અને અસમર્થ હોઈ વર્ણન કરી શક્યા નથી. વળી, સમસ્ત બ્રહ્માંડમાં તેમની સરખામણી કરી શકે તેવું અન્ય કોઈ જ નથી. તો પછી એવા સ્વામીની ઉપમા શી રીતે અને કોની સાથે આપી શકાય ? એટલા માટે જ જગતમાં તેમનું વૃતાંત અજાણ્યું રહ્યું છે.

તમ સરખા તો એક જ તમે, વિશ્વ બર્ફ અમી તુમ જમે;
જેને ઉર અનુભવ હોય સાર, તે પામે કોઈ ગતિ તુમાર. ૫

શબ્દાર્થ

તમ સરખા તો = તમારી સરખામણીમાં તો એક જ તમે = તમે એકલા જ વિશ્વ = જગત બર્ફ = સ્થૂળ સ્વરૂપે અમી તુમ = તમારી કૃપાથી જમે = સાકાર બન્યું જેને = જેઓને ઉર = હૃદયમાં અનુભવ = સાક્ષાત્કાર હોય = હોય સાર = સત્વ તે = તેઓ પામે = પામી શકે કોઈ = કોઈક ગતિ = સમજ તુમાર = તમારી.

અનુવાદ

તમારા સરખા તો તમે એક જ છો. સમગ્ર વિશ્વ સ્થૂળ સ્વરૂપે તમારી કૃપાથી જ સાકાર પામ્યું છે. જેઓને હૃદયમાં સાર રૂપ અનુભવ હોય તેઓ જ તમારી ગતિને પામી શકે છે.

ભાવાર્થ

કેવલવેત્તાની સરખામણીમાં તો તેઓ પોતે (એકલા) એક જ છે. કારણ કે સમગ્ર બ્રહ્માંડમાં તેમની તુલના કરવા યોગ્ય અન્ય કોઈ જ પાત્ર નથી. વળી, આ સમગ્ર વિશ્વનું જે સાકાર રૂપ બંધાયું છે તે કેવલવેત્તાની કૃપાથી જ આકાર પામ્યું છે. એવા સમર્થ પુરુષની ગતિનો સાર જેમના હૃદયમાં અનુભવનો નિયોગ હોય તેઓ જ પામી શકે છે.

બીજા કવિ બહુ બોલે બચી, વ્યાપક હરિ કહે મનના રચી;
ઉપાસકમે સૌની હદ, વાણીમેં સરખું સૌ સદ. ૬

શબ્દાર્થ

બીજા = આન્ય કવિ = કાવ્ય રચનાર બહુ બોલે = ઘણું બધું કહે બચી = વર્ણવીને વ્યાપક = જેનો પ્રસાર સર્વત્ર હોય તેવું હરિ = પ્રભુ કહે = કહે છે મનના રચી = મનની માન્યતા પ્રમાણે રચીને ઉપાસકર્મે = ભક્ત સમુદાયમાં સૌની = દરેકની હદ = સીમા વાણીમેં = વાણીમાં સરખું = સમાન સૌ સદ = સૌનું એક.

અનુવાદ

આન્ય કવિ વર્ણવીને ઘણું બધું કહે છે. મનની માન્યતાના આધારે રચના રચીને વ્યાપક પ્રભુ કહે છે. આમ, વાણીમાં તો સૌનું એક સરખું લાગે, પરંતુ ભક્ત સમુદાયમાં દરેકની હદ જોવા મળે છે.

ભાવાર્થ

જગતમાં ઘણા બધા કવિઓ પોતાની રચના દ્વારા સમાજને ઘણું ઘણું કહેતા હોય છે. વળી, પોતાના મનની કલ્પનાઓને આધારે કાવ્યો રચી નવા નવા પરમેશ્વરોના સ્વરૂપને વર્ણવીને પ્રભુ સર્વત્ર વ્યાપક રહેલા છે તેવું જણાવે છે. વિશ્વમાં પ્રસ્થાપિત થયેલી વિવિધ ઉપાસનાઓમાં વર્ણવેલ દરેકની વાણીને જોતા તો બધી એકસરખી જ જણાય છે, પરંતુ તેના અનુયાયીઓના વર્તન અને જ્ઞાન પ્રક્ષે (સમજને) જોતાં દરેકની હદ હોય છે. જેથી, પોતાની માન્યતાની હદ ઓળંગીને ઉપાસક અન્ય ઉપાસનામાં રસ ધરાવતો હોતો નથી.

જે જેહેના ઉપાસક દેવ, તે તેહેના અદકા અહંમેવ;
દિપકને ઉપમા દિનકર, પડે પતંગ માની સરભર. ૭

શબ્દાર્થ

જે = વ્યક્તિને દેખાડતું સર્વનામ જેહેના = તે વ્યક્તિના ઉપાસક દેવ = દેવની ઉપાસના તે = તે તેહેના = તે વ્યક્તિના અદકા = મોટા અહંમેવ = અહંપણું દિપકને = દીવાને ઉપમા = તુલના દિનકર = સૂર્ય પડે = જંપલાવે પતંગ = પતંગિયું માની = માનીને સરભર = સમાન.

અનુવાદ

જે જેના ઉપાસક દેવ હોય તે તેના માટે અહંમેવ ધારણ કરીને મોટા માને છે. જેમ દીવાને સૂર્યની ઉપમા આપી પતંગિયું સમાન માનીને તેમાં જંપલાવે છે.

ભાવાર્થ

જે ભક્તો જે તે દેવને સમર્પિત થઈને ભક્તિ કરતા હોય તેવા ભક્તો માટે તો તે દેવ સર્વશ્રેષ્ઠ છે અને પોતે અહંમેવ ધારણ કરીને તે જ દેવને સર્વોચ્ચ માને છે. જેવી રીતે દીવાને સૂર્યની ઉપમા આપી, (માનીને) પતંગિયું સૂર્ય સમજીને તેને પામવા માટે તે દીવામાં જંપલાવે છે, તેવી

જ રીતે વિશ્વમાં દ્વિપક સમાન ઐશ્વર્યવાન દેવોને સૂર્ય સમાન સર્જનહાર ગણીને ભાવિક-ભક્તો તેમના જ શરણમાં સમર્પિત થઈને જંપલાવે છે.

**તમ કવિતા ગુણને હરિ ગણે, માપક લેઈ વ્યાપકમેં વણે;
તાટે કોઈ તમને નવ લહે, સૌ પિત્તલ કંચનસુ રહે. ૮**

શબ્દાર્થ

તમ = તેમ કવિતા = કવિતા રચનાર કવિજનો પોતાની કવિતામાં ગુણને = ત્રણ ગુણોને હરિ = માલિક ગણે = માને માપક = હદવાળાને લેઈ = લઈને વ્યાપકમેં = બેહદમાં વણે = વણવે તાટે = તેથી તમને = તમોને નવ લહે = જાણતું નથી સૌ = બધા પિત્તલ = પિત્તળ ધાતુ કંચનસુ = સોનાની જેમ થઈને રહે = રહે છે.

અનુવાદ

તેમ કવિતા રચનાર કવિજનો પોતાની કવિતામાં ત્રણ ગુણોને માલિક ગણે છે, એટલે કે હદવાળાને લઈને બેહદમાં વણવે છે. માટે કોઈ તમોને જાણતું નથી. તેથી બધાં પિત્તળ સોનાની જેમ થઈને રહે છે.

ભાવાર્થ

સંસારમાં પણ કવિતા રચનાર કવિજનો પોતાની કવિતામાં ત્રિગુણાત્મક ગુણોવાળા રજોગુણી બ્રહ્મા, સતોગુણી વિષ્ણુ અને તમોગુણી શંકરને સર્વના માલિક હોય તે પ્રમાણે વણવે છે. આમ, માપક શક્તિ ધરાવતા હદવાળાને વ્યાપક અને સર્વ શક્તિમાન બેહદ બ્રહ્મ તરીકે વણવે છે. પરિણામે વિશ્વમાં કૈવલવેત્તાને કોઈ જાણતા નથી. જેથી, ધર્મ માર્ગમાં પિત્તળ રૂપે રહેલા અલ્પ ઐશ્વર્યવાન પુરુષો પૂજાય છે, માટે સોનારૂપ સર્જનહારની પૂજા રહેવા પામી નહીં.

**જ્ઞાન ઝવેરી જે કોઈ હશે, બહાર ભિતર તે પરબશે;
અણ સમજ્યાનો એજ વિવેક, જ્ઞાની દરશી વેત્તા એક. ૯**

શબ્દાર્થ

જ્ઞાન = જ્ઞાન ઝવેરી = પરીક્ષક, પારકુ જે કોઈ હશે = જો કોઈ હશે બહાર ભિતર = સંપૂર્ણપણે તે = તે પરબશે = પારબશે અણ સમજ્યાનો = સમજણ સિવાયનો એજ = એજ વિવેક = વિનય જ્ઞાની = બ્રહ્મજ્ઞાની પુરુષો દરશી = બ્રહ્મદર્શી પુરુષ વેત્તા = કૈવલવેત્તા એક = એકસરખા.

અનુવાદ

જે કોઈ જ્ઞાન પારખુ હશે, તે જ સંપૂર્ણપણે પારબશે, પરંતુ સમજણ સિવાયનાનો તો એ જ વિનય હોય કે જ્ઞાની, દરશી અને વેત્તા એકસરખા છે.

ભાવાર્થ

વિશ્વમાં જો કોઈ જ્ઞાનની સાચી પરીક્ષા કરનાર વ્યક્તિ હશે તે જ વ્યક્તિ જ્ઞાનની સંપૂર્ણપણે પરીક્ષા કરશે. ત્યારે તે જ્ઞાન સાચુ કે જૂઠું છે તેમજ તેની હદ અંગેનો નિર્ણય કરીને જણાવશે, પરંતુ જો કોઈ સમજણ સિવાયની અજાણી વ્યક્તિને તો બધું એક સરખું જ જણાય અને તેથી પોતાનો વિવેક દર્શાવવા વિશ્વમાં રહેલા બ્રહ્મજ્ઞાની, બ્રહ્મદર્શી અને કૈવલવેત્તા પુરુષ એ ત્રણેયને એકસરખા ગણીને દર્શાવશે. આમ, જ્ઞાનને પારખવાની ક્ષમતાના અભાવે તેમને તો આ ત્રણેયમાં કોઈ ફેર જણાતો નથી.

**પણ ઓરલ્યો લક્ષ સરવનો, તમ સમ કહે તેને બહુ ગુનો;
તે માટે કરી કહું નિરધાર, જાંહાં સુધી જેનો અધિકાર. ૧૦**

શબ્દાર્થ

પણ = પરંતુ ઓરલ્યો = જગતપક્ષનો લક્ષ = કેન્દ્રબિંદુ સરવનો = દરેકનો તમ = તમારા સમ = સરખા કહે = કહે તેને = તેઓને બહુ ગુનો = મોટો વાંક તે માટે = તેટલા માટે કરી = કરીને કહું = કહું છું નિરધાર = નિર્ણય, નિશ્ચય જાંહાં = જ્યાં સુધી = સુધી જેનો = જેમનો, જેટલો અધિકાર = લાયકાત, પાત્રતા, પદવી, સત્તા.

અનુવાદ

પરંતુ દરેકનો લક્ષ તો જગતપક્ષનો જ છે. જેથી તમારા સરખા કહે તો તેઓને મોટો વાંક છે. માટે જ્યાં સુધી જેનો જેટલો અધિકાર હોય તે અંગે નિર્ણય કરીને કહું છું.

ભાવાર્થ

જેમને સાચા જ્ઞાનની પરખ કરવાની ક્ષમતા નથી તેવા બધાનો દૃષ્ટિકોણ તો જગતપક્ષનો છે. જેથી તેમની દૃષ્ટિમાં બધા એકસરખા જ દેખાય છે. તેમ છતાં જો કૈવલવેત્તા પુરુષને બીજા બ્રહ્મજ્ઞાની પુરુષો કે બ્રહ્મદર્શી પુરુષો સાથે સરખા ગણવામાં આવે તો એવું કહેનાર વ્યક્તિ અધિક દોષી ઠરે છે. તેના આ મોટા ગુના બદલ તેણે તેની સજા ભોગવવી પડે છે. તેટલા માટે જ પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર નિર્ણયપૂર્વક કહે છે કે વિશ્વમાં જ્ઞાન પક્ષે જેની જેટલી પાત્રતા હોય તેને તેટલી જ મહત્તા અને દરજ્જો આપવો જોઈએ.

**જે જેને શરણાંગત રહ્યા, તે તેના હરિ વ્યાપક કહ્યા;
કૈવલ નામ સબે શિર દેહી, ગુણ ગાવે ધરી પરમ સનેહી. ૧૧**

શબ્દાર્થ

જે જેને = જે વ્યક્તિ જેના શરણાંગત = શરણમાં સમર્પિત થઈને રહ્યા = રહ્યા તે તેના = તે વ્યક્તિ તેઓને હરિ = પ્રભુ વ્યાપક = સર્વત્ર કહ્યા = કહ્યા કૈવલ નામ = કૈવલ કર્તાનું નામ સબે શિર દેહી = બધા જ પ્રકારના દેહો

ઉપર રહેલું છે ગુણ ગાવે = ગુણ ગાય ધરી = ધારણ કરીને પરમ સનેહી = ઉત્કૃષ્ટ પ્રેમ.

અનુવાદ

કૈવલ નામ દરેક દેહોના શિર પર રહેલું હોવા છતાં, જે વ્યક્તિ જેનાં શરણમાં સમર્પિત થઈને રહ્યા, તેઓ તેમના પ્રભુને સર્વવ્યાપક તરીકે કહે છે અને ઉત્કૃષ્ટ પ્રેમ ધારણ કરીને ગુણ ગાય છે.

ભાવાર્થ

સમગ્ર બ્રહ્માંડમાં રહેલાં સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ, કારણ, મહાકારણ અને પરમકારણ એમ બધા જ પ્રકારના દેહોના શિર ઉપર અંશ સ્વરૂપે કૈવલ નામ રહેલું છે. તેમ છતાં જે વ્યક્તિ જે તે આરાધ્ય દેવના પદમાં શ્રદ્ધાપૂર્વક સમર્પિત થઈને શરણું સ્વીકારે છે તે વ્યક્તિ સંપૂર્ણપણે તેમના આરાધ્ય દેવને જ સર્વ વ્યાપક માને છે અને કર્તા તરીકે માનીને અતિ ઉત્કૃષ્ટપણે પ્રેમ ધારણ કરીને તેમના જ ગુણગાન ગાય છે તેમજ સ્તુતિ, પ્રાર્થના કરતા હોય છે.

**બદ્ધીફલ કહે અમૃત સમ, કૈવલ ઉપમા સો શિર ઈમ;
સહુના દેવ વ્યાપક જે ભેદ, સમજાવી સંશે કરું છેદ. ૧૨**

શબ્દાર્થ

બદ્ધીફલ = બોરડીનું ફળ (બોર) કહે = કહે છે અમૃત સમ = અમૃત સમાન કૈવલ ઉપમા = કૈવલકર્તાનું વિશેષણ સો શિર = બધાના માથે ઈમ = એમ સહુના દેવ = બધાના દેવો વ્યાપક = સર્વ વ્યાપક જે ભેદ = જે રહસ્ય સમજાવી = સમજ આપીને સંશે = શંકા કરું = કરું છું છેદ = દૂર.

અનુવાદ

જેમ બોરને બધા અમૃત સમાન કહે છે એમ બધાના જ શિર ઉપર કૈવલકર્તાનું વિશેષણ લગાડે છે. વળી, બધાના દેવ વ્યાપક રહેલા છે, તે અંગેના રહસ્યની સમજ આપીને શંકા દૂર કરું છું.

ભાવાર્થ

જેમ બોરડીના વૃક્ષ પર લાગેલા અલગ અલગ પ્રકારના સ્વાદવાળાં નાનાં-મોટાં બધા જ બોરને જગતના અજ્ઞાણ અને અજ્ઞાની જનો અમૃત સમાન કહે છે તે અતિશયોક્તિ કહેવાય. તેવી જ રીતે વિશ્વમાં અલગ અલગ વિભૂતિ ધરાવતા નાનાં-મોટાં બધા દેવી-દેવતાઓને કૈવલકર્તાનું વિશેષણ લગાડે છે અને સર્જનહારની ઉપમા આપીને ભક્તિ કરે છે તે ખોટું છે. તથા જગત માને છે કે બધા દેવો વ્યાપક રહેલા છે, તે અંગેના ભેદની સાચી સમજ આપીને પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર આપણને સ્પષ્ટતા કરે છે. જેથી, કોઈના મનમાં તે અંગે શંકા રહેવા પામે નહીં.

તેમનુ પણ સાચું છે સહી, સત્ કુવેર બતલાવે કહી; ૧૩

શબ્દાર્થ

તેમનું = તેઓનું પણ = પરંતુ સાચું છે = સત્ય છે સહી = ખરું સત્ કુવેર = સત્ કુવેરસ્વામી બતલાવે = દર્શાવે કહી = કહીને.

અનુવાદ

તેમનું કહેવું પણ સાચું છે ખરું, પરંતુ તે હકીકતને સત્ કુવેરસ્વામી કહી બતલાવે છે.

ભાવાર્થ

પોતપોતાના આરાધ્ય દેવોને તેમના ભક્તો સર્વવ્યાપક કહે છે, તેમાં કશું જ ખોટું નથી. ભક્તો પણ તેમની દષ્ટિએ સાચા છે, પરંતુ સર્જનહાર તરીકે ગાવા તે ખોટું છે. પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર તે અંગેની હકીકતનો ખુલાસો કરીને આપણને હવે પછી જણાવે છે.

અંગ-૨૫

બ્રહ્મ નિરંજન આઘ દેવ વ્યાપક કો

વિષ્ણુને વ્યાપક જે કહ્યા, પિંડ મધ્યે નાભિમેં રહ્યા;
સ્થાવર જંગમ જાતિ સોઈ, નાભિ પિંડ વિના નહીં કોઈ. ૧

શબ્દાર્થ

વિષ્ણુને = વિષ્ણુને વ્યાપક = સર્વત્ર જે = જે રીતે કહ્યા = કહ્યા પિંડ = ઘાટ, શરીર, દેહ મધ્યે = વચ્ચે,
માં નાભિમેં = નાભિ કમળમાં, ઢૂંટીમાં રહ્યા = રહ્યા સ્થાવર = સ્થિર જંગમ = અસ્થિર જાતિ = જાતિ સોઈ = તે
નાભિ = ઢૂંટી પિંડ = શરીર વિના = સિવાય નહીં કોઈ = કોઈ નથી.

અનુવાદ

પિંડ મધ્યે નાભિ સ્થાને રહ્યા છે, તેથી વિષ્ણુને વ્યાપક કહ્યા છે. સ્થાવર-જંગમ જાતિ છે તેમાં નાભિ સિવાયના કોઈના શરીર નથી.

ભાવાર્થ

વિશ્વમાં સ્થાવર અને જંગમ જાતિના પ્રત્યેક ઘાટની મધ્યે નાભિ રહેલી છે. નાભિ સિવાયના કોઈપણ ઘાટ હોતા નથી. આ નાભિના મણિપૂર ચક્રે દશ પાંખડીનું કમળ આવેલું છે. ત્યાં અધિષ્ઠાન દેવતા તરીકે શ્રીવિષ્ણુનો અંશ બિરાજમાન છે. જેને કારણે જ વિષ્ણુને વ્યાપક કહેવામાં આવ્યા છે.

જ્યાં જ્યાં નાભિ ત્યાં ત્યાં વાસ, માટે વિષ્ણુ સ્વયં પ્રકાશ;
એ પરકારે વ્યાપક વદી, સાધુ ભક્ત આરાધે સદી. ૨

શબ્દાર્થ

જ્યાં જ્યાં = જ્યાં જ્યાં નાભિ = ઢૂંટી ત્યાં ત્યાં = ત્યાં ત્યાં વાસ = નિવાસ, મુકામ માટે = તેથી
વિષ્ણુ = વિષ્ણુ સ્વયં પ્રકાશ = જાતે પ્રકાશમય છે, પોતે પ્રસિદ્ધ છે એ પરકારે = એ પ્રમાણે, એ મુજબ વ્યાપક = સર્વત્ર
વદી = કહી સાધુ = સાધુ પુરુષ ભક્ત = ભક્તિ કરનાર વ્યક્તિ આરાધે = આરાધના કરે સદી = નક્કી, ચોક્કસપણે,
સૈકાઓથી.

અનુવાદ

જ્યાં જ્યાં નાભિ છે ત્યાં ત્યાં વિષ્ણુનો વાસ છે, માટે તેઓ સ્વયં પ્રકાશમય છે. એના કારણે

સાધુ અને ભક્ત વ્યાપક કહીને ચોક્કસ (સૈકાઓથી) રીતે આરાધના કરે છે.

ભાવાર્થ

સ્થાવર અને જંગમ જાતિના ઘાટમાં જ્યાં જ્યાં નાભિ છે, ત્યાં ત્યાં વિષ્ણુનો વાસ છે. તેથી જ વિષ્ણુ પોતે પ્રસિદ્ધ છે, એમ કહેવામાં આવે છે. આ પ્રમાણને લીધે સાધુ પુરુષ અને ભક્તજનો વિષ્ણુને સર્વ વ્યાપક કહે છે. તેમજ યોગ દ્વારા ચોક્કસ ગણતરી પ્રમાણેના અજપા જાપ સમર્પિત કરીને તેમની નિત્ય આરાધના કરતા હોય છે.

પરજાપતિ સેવક યેમ કહે, ઈષ્ટ હમારા વ્યાપક રહે;
ઉપસ્થાન ઈન્દ્રિ મધ્ય જેહ, દેવ તમારા કહીયે તેહ. ૩

શબ્દાર્થ

પરજાપતિ = બ્રહ્મા સેવક = ઉપાસક, ભક્ત યેમ કહે = એવું કહે ઈષ્ટ = ઈષ્ટદેવ હમારા = અમારા વ્યાપક = સર્વત્ર રહે = રહ્યા ઉપસ્થાન ઈન્દ્રિ = ઉપસ્થ ઈન્દ્રિ મધ્ય = માં, મધ્યે જેહ = જે દેવ = દેવ તમારા = તમારા કહીયે તેહ = તે કહીએ છીએ.

અનુવાદ

બ્રહ્માના ભક્તો એવું કહે છે કે, અમારા ઈષ્ટ વ્યાપક રહ્યા છે. ઉપસ્થ ઈન્દ્રિ મધ્યે જે તમારા દેવ રહેલા છે તે કહીએ છીએ.

ભાવાર્થ

રજોગુણી બ્રહ્માના ઉપાસકો એવું કહે છે કે તેમના આ ઈષ્ટદેવ વિશ્વમાં સર્વ વ્યાપક રહેલા છે. પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર તે અંગે સ્પષ્ટતા કરતાં જણાવે છે કે બ્રહ્મા ઉપસ્થ ઈન્દ્રિ સ્થાને રહેલા છે. અને સ્વાધિષ્ઠાન ચક્રની છ પાંખડીના કમળ મધ્યે બિરાજમાન છે. બ્રહ્માના ભક્તો તેથી જ તેમના ઈષ્ટ-દેવને વ્યાપક કહે છે.

જંગમને સંતાન પરસરે, ફલ લગવે સ્થાવર તરુવરે;
ઋતુ વિભાગે વ્યાપક ખરા, તે માટે કીધા ચરચરા. ૪

શબ્દાર્થ

જંગમને = જંગમ જાતિને સંતાન = બાળક પરસરે = પ્રસવ થાય ફલ લગવે = ફળ લાગે સ્થાવર = સ્થાવર જાતિ તરુવરે = વૃક્ષોને ઋતુ વિભાગે = ગર્ભધાનના વિભાગે વ્યાપક ખરા = વ્યાપક સાચા તે માટે = તેટલા માટે કીધા = કહ્યા ચરચરા = સચરાચર.

અનુવાદ

જંગમ જાતિને બાળકનો પ્રસવ થાય અને સ્થાવર જાતિના વૃક્ષોને ફળ લાગે છે. ગર્ભાધાન વિભાગે તે વ્યાપક ખરા તે માટે તેમને સચરાચર કહ્યા.

ભાવાર્થ

જંગમ જાતિના ઘાટમાં નર-માદાના સંયોગે કરીને બાળકનો પ્રસવ થાય છે. તે જ રીતે સ્થાવર જાતિમાં પણ વૃક્ષોને ફળ લાગે છે. પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે ઋતુકાળ યાને ગર્ભધારણ પ્રક્રિયાના વિભાગોને વિશે બ્રહ્મા વ્યાપક રહેલા છે તે હકીકત સાચી છે. તેથી જ બ્રહ્માને સચરાચર વ્યાપક કહેવામાં આવ્યા છે.

સકલ દેવમે અજ નિવજે, ઘાટ સકલ સૃષ્ટિના સજે;
વલી કહું ઉપાસક સોઈ, શિવને શક્તિ સમરે દોઈ. પ

શબ્દાર્થ

સકલ દેવમે = બધા દેવોમાં અજ = બ્રહ્મા નિવજે = નિપજ્યા ઘાટ = શરીર સકલ = બધા સૃષ્ટિના = જગતના સજે = ઉત્પત્તિ કરે વલી = વળી, હવે કહું = કહુ ઉપાસક = ભક્તો સોઈ = તેવા, તે શિવને શક્તિ = શિવ અને શક્તિનું સમરે = સ્મરણ કરે દોઈ = બંને.

અનુવાદ

બધા દેવોમાં બ્રહ્મા જે નિપજ્યા છે તે સૃષ્ટિના બધા ઘાટની ઉત્પત્તિ કરે છે. હવે શિવ અને શક્તિ એમ બંનેનું સ્મરણ કરે છે, તેવા ઉપાસકો વિષે કહું છું.

ભાવાર્થ

બધા દેવોમાં રજોગુણી બ્રહ્માનું સ્થાન સૃષ્ટિના પ્રત્યેક ઘાટની પ્રજોત્પત્તિના કમને આગળ ધપાવવામાં અતિ મહત્વનું છે. અર્થાત્ સૃષ્ટિના પ્રત્યેક શરીરના સાજની રચનામાં અન્ય દેવોની સરખામણીમાં બ્રહ્માજીની કાર્યશક્તિ મહત્વની ભૂમિકા ભજવે છે.

જેઓ શિવ અને શક્તિ એમ એ બંને (યુગલ)ની ઉપાસના કરે છે તેવા ઉપાસકો અંગે પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર હવે પછી આપણને જણાવે છે.

હૃદય કમલમાં તેમનો વાસ, જાણ્યપણાનો કરે પ્રકાશ;
જાણ્યપણું અંતઃકરણ ચાર, ચતુર અવસ્થા રહી મોજાર. ૬

શબ્દાર્થ

હૃદય કમલમાં = બાર પાંખડીના કમળવાળા અનાહત ચક્રમાં તેમનો વાસ = નિવાસ

જાણ્યપણાનો = જાણવાપણાનો કરે = કરે પ્રકાશ = વિકાસ જાણ્યપણું = જાણવાપણું અંતઃકરણ ચાર = ચાર અંતઃકરણો
ચતુર અવસ્થા = ચાર અવસ્થા રહી મોજાર = ને વિશે રહી છે.

અનુવાદ

હૃદયકમળમાં તેમનો વાસ છે અને જાણવાપણાનો વિકાસ કરે છે. આ જાણવાપણું ચાર અંતઃકરણ થકી છે અને તે ચાર અવસ્થાને વિશે રહેલાં છે.

ભાવાર્થ

શરીરમાં બાર પાંખડીનાં કમળવાળા અનાહત ચક્રમાં શિવ અને શક્તિ બંને સજોડે નિવાસ કરે છે. તેમના થકી જ જાણવાપણાનો વિકાસ શક્ય બને છે. શરીરમાં રહેલ જાણવાપણું એ મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત અને અહંકાર એમ ચાર અંતઃકરણોને આભારી છે. વળી, જાગ્રત, સ્વપ્ન, સષોપતિ અને તુરિયા એમ ચાર અવસ્થાઓને વિશે અંતઃકરણો રહેલો છે.

જાગ્રતમે મન સુપનમે બુધ, સષોપતિ અહંકાર સસુધ;
તુરિયામે ચિત્ત સૂક્ષ્મ રહે, ભેદ જવરલા જ્ઞાની લહે. ૭

શબ્દાર્થ

જાગ્રતમે = જાગૃત અવસ્થામાં મન = મન અંતઃકરણ સુપનમે = સ્વપ્નાવસ્થામાં બુધ = બુદ્ધિ અંતઃકરણ
સષોપતિ = સષોપતિ અવસ્થામાં અહંકાર = અહંકાર અંતઃકરણ સસુધ = નિર્મળ સ્પષ્ટ તુરિયામે = તુરિયા અવસ્થામાં
ચિત્ત = ચિત્ત અંતઃકરણ સૂક્ષ્મ = અલ્પ રહે = રહે ભેદ = મર્મ જવરલા = કોઈક જ્ઞાની = જ્ઞાની પુરુષો લહે = જાણે.

અનુવાદ

જાગ્રતમાં મન, સ્વપ્નમાં બુદ્ધિ અને સષોપતિમાં અહંકાર અંતઃકરણ સ્પષ્ટપણે રહેલા છે. જ્યારે તુરિયામાં સૂક્ષ્મ ચિત્ત રહેલ છે. આ મર્મને કોઈ જ્ઞાની પુરુષો જ જાણે છે.

ભાવાર્થ

જાગ્રત અવસ્થામાં મન અંતઃકરણ, સ્વપ્નાવસ્થામાં બુદ્ધિ અંતઃકરણ અને સષોપતિ અવસ્થામાં અહંકાર અંતઃકરણ સ્પષ્ટ (નિર્મળ) રીતે રહેલાં છે. જ્યારે તુરિયા અવસ્થામાં ચિત્ત અંતઃકરણ સૂક્ષ્મ રીતે રહેલું છે. અંતઃકરણ અને અવસ્થાના આ મર્મને કોઈક જ્ઞાની પુરુષો જ સમજી શકે છે.

મનુષ્ય જાતમે જાગ્રત શ્રેષ્ઠ, બીજી વરતે થઈ કનિષ્ઠ;
પશુ જાત સુપનામે વહે, ત્રણ અવસ્થા લઘુતા રહે. ૮

શબ્દાર્થ

મનુષ્ય જાતમે = મનુષ્ય (માનવ) જાતિમાં જાગૃત શ્રેષ્ઠ = જાગૃત અવસ્થા મુખ્ય રહેલી છે બીજી = અન્ય વરતે = વર્તમાન કરે થઈ કનિષ્ઠ = પેટા થઈને, સૂક્ષ્મપણે પશુ જાત = પશુજાતિમાં સુપનામે = સ્વપ્નાવસ્થામાં વહે = વહન કરે ત્રણ અવસ્થા = ત્રણે અવસ્થાઓ લઘુતા રહે = સૂક્ષ્મ રહે.

અનુવાદ

માનવજાતિમાં જાગૃત મુખ્ય રહેલી છે. જ્યારે બીજી સૂક્ષ્મપણે થઈને વર્તમાન કરે છે. પશુજાતિમાં સ્વપ્ન વહન કરે છે અને ત્રણ અવસ્થા સૂક્ષ્મ રીતે રહેલી છે.

ભાવાર્થ

માનવ ઘાટમાં જાગૃત અવસ્થા મુખ્ય (પ્રાધન્ય) સ્વરૂપે વર્તમાન કરે છે, જ્યારે બાકીની ત્રણ, સ્વપ્ન, સપ્નોપતિ અને તુરિયા અવસ્થા પેટા વિભાગે વર્તમાન કરે છે. અર્થાત્ સૂક્ષ્મ પ્રમાણમાં વર્તે છે. પશુજાતિમાં સ્વપ્નાવસ્થા મુખ્ય સ્વરૂપે વર્તમાન કરે છે અને બાકી ત્રણ અવસ્થાઓ સૂક્ષ્મ (ગૌણ) રૂપે રહેલી છે.

વૃક્ષ જાતિ વરતે સપ્નોપતિ, ઉદે અસ્ત જેને નહીં ગતિ;
બીજી તેથી નિર્બલ રહી, જાણ્ય નહીં માટે જડ સહી. ૯

શબ્દાર્થ

વૃક્ષ જાતિ = વનસ્પતિ જાતિ વરતે = વર્તમાન કરે સપ્નોપતિ = સપ્નોપતિ અવસ્થા ઉદે અસ્ત = ઉત્પત્તિ અને લય જેને = જેમને નહીં ગતિ = સમજ નથી બીજી = અન્ય તેથી = તેના કરતાં નિર્બલ રહી = દુર્બળ રહેલી છે જાણ્ય નહીં = સમજ નથી માટે = તેથી જડ સહી = જડવત છે.

અનુવાદ

વૃક્ષ જાતિમાં સપ્નોપતિ વર્તમાન કરે છે. તેથી તેને ઉત્પત્તિ અને લય (અંત)ની સમજ નથી જ્યારે આન્ય તેના કરતા દુર્બળ રહેલી છે તેથી જાણ ન હોવાને કારણે તે જડવત્ છે.

ભાવાર્થ

વૃક્ષ, વેલી, પનડી, તૃણ અને જડ એમ પાંચ પ્રકારની વનસ્પતિ (સ્થાવર) જાતિમાં સપ્નોપતિ અવસ્થા મુખ્યતઃ વર્તમાન કરે છે. જ્યારે બીજી ત્રણ અવસ્થાઓ નિર્બળપણે (સૂક્ષ્મ રીતે) રહેલી છે, જેથી વૃક્ષજાતિને પોતાના ઉત્પત્તિકાળ અને પ્રલયકાળની જાણ હોતી નથી. તેમને કોઈપણ પ્રકારની જાણ્ય ન હોવાને કારણે અઢારે ભાર સ્થાવર જાતિ જડવત્ રૂપે રહેલી છે.

પર્વતમે તુરિયા તે સરે, તો બીજી ગાતર શું કરે;
અંતઃકરણ રહ્યાં યેમ તેમે, શિવ ને શક્તિ વરતે જેમે. ૧૦

શબ્દાર્થ

પર્વતમે = પર્વતોમાં તુરિયા = તુરિયાવસ્થા તે સરે = તે મુખ્ય રીતે તો = જ્યારે બીજી = અન્ય ગાતર = શરીરમાં શું કરે = શું કરી શકે અંતઃકરણ = અંતઃકરણો રહ્યાં = રહેલા છે યેમ = એ રીતે તેમે = તેમાં શિવ ને શક્તિ = શિવ અને શક્તિ વરતે = વર્તમાન કરે જેમે = જે રીતે.

અનુવાદ

પર્વતમાં તુરિયા મુખ્ય રહેલી છે, તો શરીરમાં બીજી શું કરી શકે ? જેમ શિવ અને શક્તિ જેમાં વર્તમાન કરે તે રીતે તેમાં (ચાર) અંતઃકરણ રહેલાં છે.

ભાવાર્થ

સ્થાવર જાતિનાં આઠ પ્રકારના પર્વતોમાં મુખ્યત્વે તુરિયાવસ્થા વર્તમાન કરતી હોય છે. જ્યારે બાકીની ત્રણ-જાગૃત, સ્વપ્ન અને સષોપતિ-અવસ્થાનું પ્રભુત્વ તેના અંગમાં જોવા મળતું નથી.

શિવ અને શક્તિ હૃદય સ્થાનમાં જે રીતે વર્તમાન કરે છે તેમ તેમાં ચાર અંતઃકરણ પણ એ પ્રમાણે રહેલાં છે.

સ્થાવર જંગમ જડ ચૈતન, યાંહાં લ્યૌ શિવ શક્તિ વરતન;
ઈંડ પિંડ બ્રહ્માંડે રહે, વ્યાપક તેમને કેમ ના કહે. ૧૧

શબ્દાર્થ

સ્થાવર = સ્થિર જાતિ જંગમ = અસ્થિર જાતિ જડ = જડવત્ ચૈતન = શાશ્વત યાંહાં લ્યૌ = અહીંયા સુધી શિવ શક્તિ = શિવ અને શક્તિ વરતન = વર્તમાન કરે, વર્તે ઈંડ = ઈંડ પિંડ = દેહ બ્રહ્માંડે = બ્રહ્માંડમાં રહે = રહે વ્યાપક = સર્વત્ર તેમને = તેઓને કેમ ના કહે = કેમ ના કહેવાય ?

અનુવાદ

સ્થાવર અને જંગમજાતિના જડ અને ચૈતન જે ઘાટ છે ત્યાં સુધી શિવ અને શક્તિ વર્તમાન કરે છે. બ્રહ્માંડમાં ઈંડના ઘાટમાં તે રહેલા છે તો પછી તેમને કેમ વ્યાપક ન કહેવાય ?

ભાવાર્થ

સ્થાવર અને જંગમ જાતિના જડ (સ્થિર) અને ચૈતન (અસ્થિર) જેટલા જેટલા ઘાટ છે ત્યાં ત્યાં શિવ અને શક્તિ વર્તમાન કરે છે. અર્થાત્ તેમનો પ્રભાવ છે. અખિલ બ્રહ્માંડના પ્રત્યેક ઈંડમાં અને તેમાં વસતા દેહોમાં આ શિવ-શક્તિનો વાસ છે, તો પછી તેમને વ્યાપક કહેવામાં

કોઈ વાંધો નથી. અર્થાત્ તેમને શા માટે વ્યાપક ન કહેવા જોઈએ ?

**જ્યોત સ્વરૂપ ઉપાસીક જેહ, ભ્રમર ગુફામે કહે છે તેહ;
યેમ સ્થાનક પર તે સહુ દેવ, આપ આપને અસ્થલ અહંમેવ. ૧૨**

શબ્દાર્થ

જ્યોત સ્વરૂપ = જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજન ઉપાસીક = ભક્તો જેહ = જે ભ્રમર ગુફામે = બ્રહ્મરંધ્રમાં આવેલી બખોલમાં કહે છે = કહે છે તેહ = તેઓ યેમ = એ પ્રમાણે સ્થાનક = સ્થાન પર = ઉપર તે = તે સહુ = બધા દેવ = દેવતાઓ આપ આપને = પોતપોતાના અસ્થલ = સ્થાનોમાં અહંમેવ = અહંપણુ.

અનુવાદ

જે જ્યોતિસ્વરૂપના ઉપાસક છે તે કહે છે કે તેઓ બ્રહ્મરંધ્રની બખોલમાં છે. આ પ્રમાણેના સ્થાન ઉપર તે બધા દેવો વર્તમાન કરે છે. તેઓ પોતપોતાના સ્થાને રહી અહંપણું ધારણ કરીને રહે છે.

ભાવાર્થ

જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજનના જે ઉપાસકો છે તે એમ કહે છે કે જ્યોતિસ્વરૂપ બ્રહ્મરંધ્રના હજાર પાંખડીવાળા કમળ (સહસ્ત્રદલ કમળ)ની મધ્યે બિરાજમાન છે.

અગાઉ જણાવ્યા પ્રમાણે પિંડમાં દર્શાવેલા અલગ-અલગ સ્થાન ઉપર તે બધા દેવો પોતપોતાના તત્ત્વોના અલ્પ પ્રભાવરૂપે બિરાજમાન થઈને વર્તમાન કરતા હોય છે. તેઓ પોતપોતાને સ્થાને અહંપણું ધારણ કરીને રહેલા છે.

**જ્ઞાની દરશી અનુભવી મર્મ, તેમના ઈષ્ટ કહીયે જે બ્રહ્મ;
એકાવન આંગુલ જે સ્વાસ, શબ્દ બ્રહ્મનો તેમાં વાસ. ૧૩**

શબ્દાર્થ

જ્ઞાની = બ્રહ્મજ્ઞાની પુરુષો દરશી = બ્રહ્મદર્શી પુરુષો અનુભવી = અનુભવી પુરુષો મર્મ = રહસ્ય તેમના = તેઓના ઈષ્ટ = સર્વોપરી, સર્વેસર્વા કહીયે = કહેવાય જે = જે બ્રહ્મ = બ્રહ્મ એકાવન આંગુલ = એકાવન આંગળ જે = જે સ્વાસ = પ્રણવ શબ્દ = શબ્દ બ્રહ્મનો = બ્રહ્મનો તેમાં વાસ = તેમાં નિવાસ.

અનુવાદ

જ્ઞાની, દર્શી અને અનુભવીનો મર્મ જોતાં તેમના ઈષ્ટ જે બ્રહ્મ કહેવાય છે. જે એકાવન આંગળ શ્વાસ છે તેમાં શબ્દ બ્રહ્મનો વાસ છે.

ભાવાર્થ

બ્રહ્મજ્ઞાની, બ્રહ્મદર્શી અને અનુભવી મહાપુરુષોના રહસ્યને જોતાં જણાય છે કે તેઓ પોતાના સર્વોપરી ઈષ્ટ તરીકે સચરાચર વ્યાપક બ્રહ્મને માને છે. શરીરમાં રેચક, પ્રેરક અને કુંભક પ્રણવથી ચાલતા બાવન આંગળના પ્રાણાયામમાં શબ્દ બ્રહ્મનો વાસ છે.

**તેહી પણ ચકવે પતિ નાંહિ, ઘર કીધું એકાવન માંહી;
ખંડ ખંડ વ્યાપક જે દેવ, આગળ કહી સમજાવ્યો ભેવ. ૧૪**

શબ્દાર્થ

તેહી પણ = તે પણ ચકવે પતિ = ચકવર્તી માલિક નાંહિ = નથી ઘર કીધું = મૂળ સ્થાન કીધું
એકાવન માંહી = એકાવનમાં ખંડ ખંડ = વિભાગો વિભાગોમાં વ્યાપક = પ્રસરેલા જે = જે દેવ = દેવતાઓ
આગળ કહી = અગાઉ કહીને સમજાવ્યો = સમજાવ્યું ભેવ = મર્મ.

અનુવાદ

તે પણ ચકવર્તી માલિક નથી. કારણ કે મૂળ ઘર એકાવનમાં કીધું (કર્યું) છે. વિભાગે વિભાગે વ્યાપક જે દેવ છે તેનો મર્મ અગાઉ કહી સમજાવ્યો છે.

ભાવાર્થ

જેનું મૂળ સ્થાન એકાવન આંગળ પ્રણવથી થતા શબ્દના મૂળમાં કહ્યું છે તેવું બ્રહ્મ પણ ચકવર્તી માલિક નથી.

વળી, દેહના અલગ અલગ વિભાગો (અંગો)માં બિરાજમાન જુદા જુદા દેવતાઓને તેમના ઉપાસકો દ્વારા શા માટે વ્યાપક કહ્યા છે? તે અંગેનો ભેદ પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગરે અગાઉ કહી સમજાવ્યો છે.

**તેમના તો એ સહી, બ્રહ્મ સનાતન સંશે નહીં;
એક એક થાનક સહુ વ્યાપક, ઉપમા દેઈ વંદે સેવક. ૧૫**

શબ્દાર્થ

તેમના = તેઓના તો = તે કર્તા = માલિક એ સહી = એ ખરા બ્રહ્મ સનાતન = સનાતન બ્રહ્મ સંશે નહીં = શંકા નથી એક એક = એક એક થાનક = જગ્યા સહુ = બધા વ્યાપક = સર્વત્ર ઉપમા દેઈ = ઉપમા આપીને વંદે = નમે સેવક = ભક્તો.

અનુવાદ

તેઓના તો એ માલિક ખરા તથા બ્રહ્મ સનાતન છે તેમાં પણ શંકા નથી. એક એક સ્થાને

બધા વ્યાપક રહ્યા છે તેથી તેમના ભક્તો ઉપમાઓ આપીને નમે છે.

ભાવાર્થ

અલગ અલગ સ્થાને બિરાજમાન ઈષ્ટદેવોને તેમના ઉપાસકો સર્વવ્યાપક કહીને પોતાના માલિક (કર્તા) તરીકે સ્વીકારે છે. વળી બ્રહ્મદર્શી, બ્રહ્મજ્ઞાની અને અનુભવી પુરુષો સનાતન બ્રહ્મને સર્વવ્યાપક કહીને સર્વોપરી માને છે, તેમાં પણ કોઈ શંકા નથી. હકીકતમાં તો એક એક સ્થાને બિરાજમાન થઈને બેઠેલા (રહેલા) બધા દેવોને સૌ વ્યાપક છે તેમ કહે છે અને ઉપમાઓ આપીને તે તે પદને (દેવને) સમર્પિત થઈ સ્તુતિ-પ્રાર્થના દ્વારા તેમની ભક્તિ કરે છે.

**કૈવલવેત્તા પણ એમ કહે, કૈવલ વસ્ત યરાચર રહે;
જીવ અજ્ઞાણ અધોગત્ય ભૂલ, સર્વે ગણે વેત્તાને તુલ. ૧૬**

શબ્દાર્થ

કૈવલવેત્તા = કૈવલકર્તાને જાણનારા પણ = પણ એમ કહે = એવું જ કહે છે કૈવલ વસ્ત = કૈવલ પદ
યરાચર = સચરાચર રહે = રહે જીવ = જીવ અજ્ઞાણ = જાણ્ય વગરના અધોગત્ય = અધોગતિ, નિમ્નકક્ષાની
ભૂલ = ચૂક સર્વે = બધા ગણે = ગણતરીમાં લે વેત્તાને = કૈવલવેત્તાને તુલ = તુલના.

અનુવાદ

કૈવલવેત્તા પણ એમ જ કહે છે કે કૈવલપદ યરાચર રહેલું છે, પરંતુ જાણ્ય વગરના જીવો નિમ્નકક્ષાની ભૂલ કરીને બધાને જ વેત્તાની તુલના આપી ગણતરીમાં લે છે.

ભાવાર્થ

કૈવલવેત્તા પુરુષ પણ એ પ્રમાણે જ કહે છે કે સર્કર્તા પતિ-કૈવલકર્તાના પરમપદનો અમલ સમસ્ત બ્રહ્માંડમાં વ્યાપક રહેલો છે.

સંસારમાં જેમને અજ્ઞાણપણું (અજ્ઞાનતા) વ્યાપેલું છે. તેવા અજ્ઞાની (અધોગતિ વૃત્તિવાળા) જીવો નિમ્ન કક્ષાની ગણાતી પતિત ભૂલ કરીને બ્રહ્મદર્શી, બ્રહ્મવેત્તા અને અનુભવી પુરુષોની તુલના કૈવલવેત્તાની સાથે કરે છે અને તેમની બરોબરી ગણીને સરખાવે છે.

**વ્યાપકતા તેમનું તો કહ્યું, કૈવલવેતાનું જે રહ્યું;
તે વ્યાપક અવ્યાપક જીવો, કહે કુવેર સરખા શુ મુવો. ૧૭**

શબ્દાર્થ

વ્યાપકતા = વ્યાપકપણું તેમનું = તેમનું તો = તો કહ્યું = કહ્યું કૈવલવેતાનું = કૈવલકર્તાને જાણવાવાળાનું

જે = જે રહ્યું = રહ્યું તે = તે વ્યાપક = સર્વત્ર વ્યાપી અવ્યાપક = વ્યાપક નહીં એવું જુવો = તપાસો
કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે સરખા = બરાબર શુ મુવો = શા માટે મુલવણી કરો છો ?

અનુવાદ

તેમનું વ્યાપકપણું જે હતું તે તો કહી જણાવ્યું. હવે કૈવલવેતાનું જે પદ બાકી રહ્યું છે તે પૈકી વ્યાપક અને અવ્યાપકને તપાસી જુઓ. કુવેરસ્વામી કહે છે કે બધાને સરખા માનીને શા માટે મુલવણી કરો છો ?

ભાવાર્થ

એક એક સ્થાને રહેલા અલગ-અલગ (ભિન્ન ભિન્ન) ઈષ્ટોની વ્યાપકતાને જણાવી તેમની વ્યાપકપણાની સમજ કહી છે. કૈવલવેતાએ પણ કૈવલકર્તાના પદનો અમલ વ્યાપક છે તેમ કહ્યું છે, પરંતુ તેઓ પોતે તો અવ્યાપક રહીને કૈવલધામમાં જે રીતે બિરાજમાન રહેલા છે. એવા પરમપદને તપાસીને જોવું જોઈએ, જેથી સાચો ખ્યાલ આવે. પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે સમજપૂર્વક વ્યાપકને અને કૈવલવેતાનું અવ્યાપક પદ જે દર્શાવવાનું બાકી રહ્યું તે નિહાળવું જોઈએ. વળી, કૈવલવેતાને બ્રહ્મદર્શી, બ્રહ્મવેતા અને અનુભવી પુરુષો સાથે એકસરખા માનીને જે મુલવણી કરવામાં આવે છે તે અયોગ્ય છે.

અંગ-૨૬

કૈવલ વ્યાપક કો

એક એક અંગ દેવ સર્વ ગ્રહ્યું, કૈવલપદ સર્વાંગે રહ્યું;
જેમ ચંદનની ફોરે વાસ, પટ બેસે તે આક પલાસ. ૧

શબ્દાર્થ

એક એક અંગ = એક એક અંગો ઉપર દેવ = દેવતાઓ સર્વ = બધાએ ગ્રહ્યું = ગ્રહણ કર્યું કૈવલપદ = કૈવલકર્તાનું પરમપદ સર્વાંગે = બધા અંગો પર રહ્યું = રહેલું છે જેમ = જેવી રીતે ચંદન = ચંદનની ફોરે = મહેકતું વાસ = સુવાસ પટ = આવરણ, બેસે તે = જેમાં બેસે તે આક પલાસ = આંકડો અને ખાખરો છે.

અનુવાદ

બધા દેવોએ એક એક અંગને ગ્રહ્યું છે, જ્યારે કૈવલપદ તો બધા જ અંગો પર રહ્યું છે. જેમ ચંદનની પોતાની સુગંધ મહેકે છે. જ્યારે આંકડો અને ખાખરા ઉપર સુવાસની પાસ બેસેલી હોય છે.

ભાવાર્થ

શરીરના જુદા જુદા અંગો ઉપર અલગ અલગ દેવતાઓનો વાસ છે અને તે તે દેવતાઓએ એક એક અંગ ઉપર સ્થાન ગ્રહણ કરેલું છે. જ્યારે સર્જનહાર કૈવલકર્તાના પદનો અમલ ચૈતન અંશના માધ્યમથી દેહના દરેક અંગો ઉપર પોતાની ચેતનતા પ્રસારીને રહેલો છે. જેમ કે મૂળ ચંદનના વૃક્ષની સુગંધ ચારેબાજુ વ્યાપક રીતે પ્રસારેલી હોય છે, જ્યારે નજીકના આંકડા અને ખાખરા ઉપર જે મહેક જણાય છે તે સુવાસ તો માત્ર આવરણના રૂપે બેસેલી છે, પરંતુ મૂળ વૃક્ષની પોતાની સુવાસ હોતી નથી.

અલી પંખી વાસે વલગે, મણિધર શુદ્ધ ચંદન જઈ લગે;
કૈવલ ચંદન બીજા વૃક્ષ, ચૈતન વાસ લગે સમ પ્રક્ષ. ૨

શબ્દાર્થ

અલી = ભમરો પંખી = પતંગિયાં વાસે = સુગંધે વલગે = વળગી રહે મણિધર = મણિધર નાગ શુદ્ધ ચંદન = શુદ્ધ ચંદનના વૃક્ષને જઈ લગે = જઈને લપટાઈ રહે કૈવલ = કૈવલકર્તા ચંદન = ચંદનનું વૃક્ષ બીજા = અન્ય વૃક્ષ વૃક્ષ ચૈતન = ચૈતન અંશ રૂપી વાસ = સુવાસ લગે = લાગી રહે સમ પ્રક્ષ = સૌમાં પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપે છે.

અનુવાદ

ભમરો અને પતંગિયાં સુગંધને વળગે છે, જ્યારે મણિધર નાગ શુદ્ધ ચંદનના વૃક્ષને લપટાઈને રહે છે. બીજા સામાન્ય વૃક્ષ છે, જ્યારે કેવલકર્તા ચંદનના વૃક્ષ સમાન છે. જેમની સુવાસ રૂપી ચૈતન અંશો પ્રત્યેક ઘાટમાં પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપે છે.

ભાવાર્થ

મૂળ ચંદનના વૃક્ષની સોડમ આજુબાજુ પ્રસરીને આવરણ રૂપે રહેલી છે. તેવા સુગંધની પટ ચઢેલા આંકડા અને ખાખરાના છોડ ઉપર ભમરો અને પતંગિયાં જેવા પક્ષીઓ માપક સુગંધ માણવા માટે ત્યાં વળગી રહીને સંતોષ માનતા હોય છે. જ્યારે મણિધર નાગ તો સુવાસને નહીં, પરંતુ મૂળ ચંદનના વૃક્ષને જઈને લપટી રહેતો હોય છે. વિશ્વમાં સામાન્ય વૃક્ષ સમાન માપક સુગંધરૂપ ઐશ્વર્યતાના પટ ધરાવતા કરુણામય દૈવી પુરુષો છે. જ્યારે કરુણાઓને બક્ષનાર ચંદનના વૃક્ષની જેમ બ્રહ્માંડથી પર રહેલા કરુણેશ કેવલકર્તા છે. તેમના જ સુવાસ રૂપી ચૈતન અંશો સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ, કારણ, મહાકારણ અને પરમકારણ દેહના પ્રત્યેક ઘાટમાં પ્રત્યક્ષ રૂપે રહીને પોતાની ચૈતનતા પ્રણવના માધ્યમથી પ્રસારીને રહેલા છે.

પણ કેવલ તો નિજપદ એક, બીજા દેવ અનંત અનેક;
સહુ કેવલને પરસે કરી, પૂજાયા જુગમે થઈ હરિ. ૩

શબ્દાર્થ

પણ = પરંતુ કેવલ તો = કેવલકર્તા તો નિજપદ એક = એકમાત્ર આદિનું પરમપદ બીજા = આન્ય દેવ = દેવતાઓ અનંત અનેક = અપાર, ઘણા બધા સહુ = બધા કેવલને = કેવલકર્તાને પરસે કરી = આભાસે કરીને, સ્પર્શ થવાથી પૂજાયા = પૂજાવા લાગ્યા જુગમે = જગતમાં થઈ હરિ = પ્રભુ બનીને.

અનુવાદ

પરંતુ કેવલકર્તાનું આદિ પરમપદ એકમાત્ર છે. જ્યારે બીજા દેવો તો અનેક, અપાર છે. તે બધા કેવલકર્તાને સ્પર્શે કરીને જગતમાં પ્રભુ બનીને પૂજાયા છે.

ભાવાર્થ

પરંતુ કરુણાના ઈશ એવા કરુણેશ કેવલકર્તાનું આદિ પરમપદ તો બ્રહ્માંડથી પર અને એકલમલ છે. જ્યારે વિશ્વમાં બીજા બધા દેવતાઓ જે રહેલા છે, તે બધા જ કરુણામય દેવતાઓ છે. જેઓ કેવલકર્તાના જ સુવાસરૂપી ચૈતનઅંશોના આભાસે કરીને જ ચૈતનતા પામેલા છે. વળી, સર્જનહાર કેવલકર્તા દ્વારા જ એકે એક વિભૂતિ પામીને જગતમાં પ્રભુ થઈને પૂજાયા છે.

વલી કહું દૃષ્ટાંતે કરી, લેજો લક્ષ સબે ઉર ધરી;
લુહા તણી મૂર્તિ બહુ કરી, તે પર રાખ્યો ચુંબક ધરી. ૪

શબ્દાર્થ

વલી = વળી કહું = કહું દૃષ્ટાંતે કરી = ઉદાહરણ આપીને લેજો લક્ષ = લક્ષ ગ્રહણ કરજો સબે = બધા ઉર ધરી = હૃદયમાં ધારણ કરીને લુહા તણી = લોખંડની મૂર્તિ = પ્રતિમા બહુ કરી = ઘણી બનાવી તે પર = તેના ઉપર રાખ્યો ચુંબક ધરી = લોહ ચુંબકને ધરી રાખ્યો.

અનુવાદ

વળી, ઉદાહરણ આપીને કહું છું, જેનો લક્ષ બધા હૃદયમાં ધારણ કરજો. લોખંડની મૂર્તિ બહુ બનાવીને તેના ઉપર લોહચુંબક ધરી રાખ્યો.

ભાવાર્થ

વળી, તે અંગે પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર બીજું ઉદાહરણ આપીને તેના લક્ષની સમજ આપે છે. જે લક્ષને સર્વે શ્રોતાજનોએ હૃદયમાં ધારણ કરવાનો છે. જેમકે (ઉદાહરણ રૂપે) લોખંડની ઘણી બધી પ્રતિમાઓ બનાવી તેના ઉપર શક્તિશાળી લોહચુંબક ધરી રાખેલું છે...

ચુંબકનો ચલકારો ગ્રહી, જડ મેટી ચૈતન થઈ રહી;
જીવ સકલ જોવા તાંહાં વલે, ચુંબકને કોઈએ નવ કલે. ૫

શબ્દાર્થ

ચુંબકનો = લોહચુંબકનો ચલકારો = ચુંબકીય આકર્ષણ ગ્રહી = પ્રાપ્ત કરી જડ મેટી = જડવત્ મટીને ચૈતન થઈ રહી = ચૈતનવત્ થઈને રહી જીવ સકલ = બધા જીવો જોવા = નિહાળવા તાંહાં વલે = ત્યાં જાય ચુંબકને = લોહચુંબકને કોઈએ નવ કલે = કોઈપણ જાણતું નથી.

અનુવાદ

ચુંબકનું આકર્ષણ ગ્રહીને જડવત્ મટીને ચૈતનવત્ થઈને રહી. બધા જીવો ત્યાં નિહાળવા જાય, પરંતુ ચુંબકને કોઈપણ જાણતું નથી.

ભાવાર્થ

લોહચુંબકના આકર્ષણને લીધે જડવત્ રહેલી લોખંડની બધી મૂર્તિઓ ચૈતનવત્ થઈને હલન-ચલન કરે છે. આવુ કુતૂહલ જોવા જગતના બધા જીવો ત્યાં ભેગા મળીને જાય છે અને ચમત્કારને નિહાળે છે. જેના થકી બધી જડવત્ મૂર્તિઓ ચૈતનવત્ જણાય છે, તેવા ચૈતનતાના મૂળ કારણ રૂપે રહેલા લોહચુંબકને કોઈપણ જીવ જાણતા નથી.

કૈવલ ચુંબક બીજા મૂરત્ય, અનંત કોટ હેર્યા જોઈ હુરત્ય;
મહેતા તુલસી સૂરજદેવા, વ્યાસાદિક ગાયા ગુણ ભેવા. ૬

શબ્દાર્થ

કૈવલ = કૈવલકર્તા ચુંબક = લોહ ચુંબક બીજા = આન્ય મૂરત્ય = મૂર્તિ અનંત કોટ = અનંત કોટી
હેર્યા = હેરાયા, આકર્ષાયા જોઈ = જોઈને હુરત્ય = સ્વરૂપો, દેદાર મહેતા = નરસિંહ મહેતા તુલસી = તુલસીદાસ
સૂરજદેવા = સૂરજદેવા વ્યાસાદિક = વ્યાસમુનિ સહિત બધા જ ગાયા ગુણ = ગુણગાન ગાયા ભેવા = સ્વરૂપોના.

અનુવાદ

કૈવલકર્તાને ચુંબક અને બીજાઓને મૂર્તિ જાણવા. અનંતકોટિ જીવો દેદાર જોઈને આકર્ષાઈ
ગયાં. નરસિંહ મહેતા, તુલસીદાસ, સૂરજદેવા અને વ્યાસમુનિની આઘ લઈ બધાએ સ્વરૂપોના
જ ગુણ ગાયાં છે.

ભાવાર્થ

અગાઉ દશાવિલા ઉદાહરણને આધારે અહીં કરુણાઓને બક્ષવાવાળા કરુણેશ કૈવલકર્તાને
લોહચુંબકવત્ જાણવા અને બીજા જે દેવી-દેવતાઓ અને અવતારાદિક પુરુષોના સ્વરૂપોને
મૂર્તિ સ્વરૂપ જાણવા. જગતના અનંત કોટિ જીવો, આવા કરુણામય સ્વરૂપોને જોઈને તેમની
ઐશ્વર્યતા અને ચમત્કારોમાં આકર્ષાઈ ગયા છે, પરંતુ વિભૂતિ અને ઐશ્વર્યતાની કરુણાને
બક્ષનાર તત્વાતીત સકર્તાપિતિ કરુણેશ કૈવલકર્તાને જગતના જીવો જાણી શક્યા નથી. તેથી જ
નરસિંહ મહેતા, સંત તુલસીદાસ, સૂરજદેવા અને વ્યાસમુનિની આઘ લઈ બધા જ ભક્તોએ
નામ, રૂપ અને ગુણધારી કરુણામય સ્વરૂપોની ઐશ્વર્યતામાં આકર્ષાઈને તેમના જ ગુણગાન
ગાયા છે.

વાલ્મિક નારદ દેવનામા, ઉન સબ મીલી ગાયે ગુણગ્રામા;
ગુણ નિર્ગુણ પર અધર અમોહી, બિન કૈવલવેતા નહીં કોઈ. ૭

શબ્દાર્થ

વાલ્મિક = વાલ્મિકી ઋષિ નારદ = નારદમુનિ દેવનામા = નામદેવ ઉન સબ મીલી = એ બધા મળીને
ગાયે = ગાય છે ગુણગ્રામા = ગુણોના ગુણગાન ગુણ = ગુણો (રજો, તમો અને સતો) નિર્ગુણ = ગુણોથી રહિત
બ્રહ્મ પર = થી પરે અધર = અદ્ધર અમોહી = વિરક્ત બિન = સિવાય કૈવલવેતા = કૈવલકર્તાને જાણવાવાળા
નહીં કોઈ = કોઈ નથી.

અનુવાદ

વાલ્મિકી, નારદ અને નામદેવ એ બધા મળીને ગુણોના જ ગુણ ગાન ગાય છે, પરંતુ ગુણ

અને નિર્ગુણથી પર અદ્વર, અમોહી માલિક રહેલા છે. તેમના ગુણગાન કેવલવેતા સિવાય કોઈ ગાતા નથી.

ભાવાર્થ

વાલ્મિકી ઋષિ, નારદમુનિ અને નામદેવની આઘ લઈ બધા જ્ઞાની પુરુષોએ રૂપ, ગુણવાળા સ્વરૂપોના જ ગુણગાન ગાયા છે. જ્યારે ત્રિગુણાત્મક પદો અને નિર્ગુણ બ્રહ્મપદથી પણ પરે કોઈપણ પ્રકારના આધાર વગરના પરમપદમાં નિર્મોહી એવા સક્તાપિતિ સર્જનહાર કેવલકર્તા બિરાજમાન છે. સર્વ રચનાના કારણરૂપે રહેલા કેવલકર્તાનાં ગુણગાન કેવલવેતા સિવાય બીજા કોઈએ ગાયા નથી, કારણ કે પરમપદની જાણ કેવલવેતા સિવાય અન્ય કોઈને પણ નથી.

**કેવલપદ જેમ સહુથી સરસ, તેમ વેતા તેમના મહાદ પુરુષ;
તે સરખા કહો કેમ જાય કહ્યા, એકમેક કેવલ થઈ રહ્યા. ૮**

શબ્દાર્થ

કેવલપદ = કેવલકર્તાનું પરમપદ જેમ = જેવી રીતે સહુથી સરસ = સૌથી સર્વોપરી તેમ = તેવી જ રીતે વેતા તેમના = તેમને જાણનારા મહાદ પુરુષ = મહાન પુરુષ તે સરખા = તેમના સમાન કહો = કહો કેમ જાય કહ્યા = કેવી રીતે કહી શકાય? એકમેક = અલંગ-સલંગ કેવલ થઈ = કેવલ કર્તામિય બની રહ્યા = રહ્યા છે.

અનુવાદ

જેમ કેવલકર્તાનું પરમપદ સૌથી સર્વોપરિ છે, તેમ તેમના જાણનારા પણ મહાન પુરુષ છે. તો પછી કહો કે તેમના સમાન કેવી રીતે કહી શકાય? કારણ કે તેઓ અલંગ-સલંગ કેવલકર્તામિય બનીને રહ્યા છે.

ભાવાર્થ

જેમ સગુણ-નિર્ગુણથી તિત આવેલું કેવલકર્તાનું પરમપદ સર્વોપરિ છે, તેમ સમગ્ર બ્રહ્માંડના બધા જ દેહધારીઓમાં કેવલવેતા સર્વથી શ્રેષ્ઠ પુરુષ છે. આવા કેવલવેતા પુરુષને વિશ્વના બ્રહ્મજ્ઞાની, બ્રહ્મદર્શી અને અનુભવી પુરુષોની સરખામણીમાં કેવી રીતે કહી શકાય? કારણ કે કેવલવેતા પુરુષ તો હંમેશને માટે પોતાના હંગને કેવલકર્તાના મહદ હંગ સાથે જોડીને અલંગ-સલંગ કેવલકર્તામિય બનીને રહ્યા છે. જ્યારે આવા પુરુષો તો સર્જનહારના પ્રકાશરૂપી સચરાચર વ્યાપક બ્રહ્મ સાથે નાતો જોડીને રહ્યા છે.

**બીજા તો તેમના સહુ દાસ, ગાવે ગુણ ઉર ધરી વિસવાસ;
કાંઠાં કંકર ને કાંઠાં કિરતાર, કહે કુવેર એતના ફેરફાર. ૯**

શબ્દાર્થ

બીજા = આન્ય તો = તો તેમના = તેઓના સહુ = બધા દાસ = સેવક ગાવે ગુણ = ગુણગાન ગાય
ઉર ધરી = હૃદયમાં ધારણ કરી વિસવાસ = યકિન કાંઠાં = ક્યાં કંકર = સેવક ને = અને કાંઠાં = ક્યાં
કિરતાર = સર્જનહાર કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે એતના = એટલો ફેરફાર = તફાવત.

અનુવાદ

બીજા બધા તો તેમના સેવક છે, તેઓ તો હૃદયમાં યકિન ધારણ કરીને ગુણ ગાય છે. ક્યાં સેવક અને ક્યાં સર્જનહાર ? કુવેરસ્વામી કહે છે કે એટલો તફાવત છે.

ભાવાર્થ

જગતમાં જેટલા નામ, રૂપ અને ગુણધારી છે તે તો કૈવલવેત્તાના દાસ છે, જ્યારે કૈવલવેત્તા તો પોતાના હૃદયમાં અતૂટ વિશ્વાસ ધારણ કરીને એકમાત્ર કૈવલકર્તાના જ ગુણગાન ગાય છે. તેથી કહી શકાય કે ક્યાં સેવકરૂપ નાશવંત દેહધારી દેવીપુરુષો અને ક્યાં શાશ્વત કિરતાર ? આ રીતે વિશ્વમાં દેવી દેવતાઓની સ્થિતિ અને સર્જનહાર કૈવલકર્તાનું સર્વોપરી સ્થાન છે. પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે સેવક બનીને રહેલા કરુણામય દેવી-દેવતાઓ અને કરુણેશ સર્જનહારમાં એટલો તફાવત છે.

અંગ-૨૭

કૈવલ કર્તા કો

કૈવલ કર્તા કંકર દેવ, તેનો કહી સમજાવ્યો ભેવ;
ત્રિગુણ શક્તિ જ્યોત સ્વરૂપ, બોલનહારો બ્રહ્મનિરૂપ. ૧

શબ્દાર્થ

કૈવલ કર્તા = કૈવલ સર્જનહાર છે કંકર દેવ = દેવો દાસ છે તેનો = તે અંગેનો કહી સમજાવ્યો = ગાઈ સમજાવ્યો ભેવ = મર્મ ત્રિગુણ = ત્રણ ગુણ, બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ શક્તિ = આદ્યશક્તિ જ્યોત સ્વરૂપ = જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજન બોલનહારો = બોલવાવાળો બ્રહ્મ = બ્રહ્મ નિરૂપ = અરૂપી.

અનુવાદ

કૈવલપતિ સર્જનહાર છે જ્યારે ત્રણ ગુણો, શક્તિ અને જ્યોતિસ્વરૂપની આદ્ય લઈ સર્વ દેવો તેમના દાસ છે. તે અંગેનો મર્મ કહી સમજાવ્યો. આ બધામાં જે બોલનહારો છે તે નિરૂપ બ્રહ્મ છે.

ભાવાર્થ

આ ચોપાઈમાં ત્રણ પદોનું સ્પષ્ટીકરણ કરવામાં આવ્યું છે. જેમાં હદ, બેહદ અને અનહદને દર્શાવવામાં આવ્યું છે. તેમાં અનહદ રૂપે સકર્તાપતિ કૈવલ સર્વ રચનાના કારણ રૂપે રહેલા સર્જનહાર છે. જ્યારે બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશની આદ્ય લઈ આદ્યશક્તિ અને જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજન સુધીના સર્વ હદવાળા હોઈ કર્તા-માલિકના દાસ છે. તેમજ આ બધામાં જે બાવન અક્ષરની રચના કરીને બોલનહારો છે તે અરૂપી બ્રહ્મ છે, જેની બેહદમાં ગણતરી થાય છે.

એ સહુ બાંધ્યા કારણ કલે, કૈવલ ચૈતનથી ચલવલે;
તેમનું વ્યાપક તો વગવગે, કૈવલ વ્યાપક સકલતન લગે. ૨

શબ્દાર્થ

એ સહુ = એ બધા બાંધ્યા = બંધાયા કારણ કલે = કારણરૂપ કૈવલ કર્તાની કળથી કૈવલ ચૈતનથી = કૈવલકર્તાનો ચૈતન અંશથી ચલવલે = ચેતનતા પામે તેમનું = તેઓનું વ્યાપક તો = વ્યાપકતા તો વગ વગે = એક એક અંગે કૈવલ વ્યાપક = કૈવલકર્તાના અંશનો વ્યાપ સકલતન લગે = આખા શરીરમા લાગે વળગે.

અનુવાદ

એ બધા કારણરૂપ કૈવલકર્તાની કળથી બંધાયેલા છે. તે કૈવલકર્તાના ચૈતન અંશથી જ ચેતનતા પામેલા છે. દેવોની વ્યાપકતા તો એક એક અંગે છે જ્યારે કૈવલકર્તાના અંશની વ્યાપકતા આખા શરીરમાં લાગેલી (વ્યાપેલી) છે.

ભાવાર્થ

સમસ્ત દેવોની આઘ લઈ સ્થાવર જંગમ ઘાટ સહિત સર્વ રચનાના કારણરૂપ કૈવલકર્તા છે અને તેમના કળથી સર્વરચના બંધાયેલી છે. જેમાં સમગ્ર જડ તત્ત્વોના બંધારણવાળો દેહ કૈવલકર્તાના ચૈતન અંશથી જ ચેતનતા પામીને ચૈતનવત્ રહેલો છે. દરેક દેવોની વ્યાપકતા તો પોતાના નિશ્ચિત સ્થાન એવા એક એક અંગ ઉપર બિરાજમાન હોઈ એક અંગની વ્યાપકતાને કારણે એકાંગી વ્યાપક કહેવાય છે. જ્યારે કૈવલકર્તાના ચૈતનઅંશની ચેતનતા સહિત તેમનો બ્રહ્મપ્રકાશ શરીરમાં સર્વાંગે વ્યાપેલો હોઈ કૈવલકર્તા સર્વાંગી વ્યાપક કહેવાય છે.

સુણીયો તેનું કહુ દૃષ્ટાંત, સૂણતામેં પામે મન સ્વાંત;
જ્યૌ રવિકે તપસે અપહીર, સમટી ભયે સિંધુકે નિર. ૩

શબ્દાર્થ

સૂણીયો = સાંભળો તેનું = તે અંગેનું કહુ દૃષ્ટાંત = ઉદાહરણ કહું છું સૂણતામેં = સાંભળતાની સાથે જ પામે = થાય મન સ્વાંત = મનની શાંતિ, મન શાંત જ્યૌ = જેમ રવિકે તપસે = સૂર્યના તાપથી અપહીર = સત્વરૂપ પાણી સમટી = ભેગું થઈને ભયે = થાય સિંધુકે નિર = દરિયાનું અથાહ જળ.

અનુવાદ

તેનું દૃષ્ટાંત કહું છું તે સાંભળો. જે સાંભળતાંની સાથે જ મન શાંત થશે. જેમ સૂર્યના તાપથી સત્વરૂપ પાણી વરસે છે, જે ભેગું થઈને દરિયાનું અથાહ જળ બને છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર તે બાબતનો વધુ ખુલાસો કરવા ઉદાહરણ દ્વારા જણાવે છે. જેને સાંભળતાં જ શ્રોતાજનોના મનમાં શાંતિનો અહેસાસ થશે.

જેમ આકાશમાં રહેલા સૂર્યના પ્રબળ તેજથી પૃથ્વી પર પાણીની વર્ષા શક્ય બને છે અને તે સઘળું જળ એકત્રિત થઈને નદીઓ દ્વારા (જ્યાં) ઠલવાઈને અથાહ જળવાળા સાત સમુદ્રનું રૂપ બંધાય છે.

બહોરુ પરે તિનમે રવિ ભાસુ, જનતે જંત અંત નહીં તાસુ;
મચ્છ મગરાદિક શંખ સમેતી, જાત અનંત અંત કહુ કેતી. ૪

શબ્દાર્થ

બહોરુ = જ્યારે પરે = પડે તિનમે = તેમાં રવિ ભાસુ = સૂર્યનો પ્રકાશ જનતે = જેનાથી જંત = જીવ, જળ જાતિના જીવ અંત નહીં = અસંખ્ય તાસુ = તેનાથી મચ્છ મગરાદિક = માછલીઓ અને મગર વિગેરે શંખ = શંખલા સમેતી = સહિત જાત અનંત = અનંત જાતિ અંત કહુ કેતી = જેનો કોઈ અંત કેવી રીતે કહું.

અનુવાદ

જ્યારે તેમાં સૂર્યનો પ્રકાશ પડે ત્યારે તેનાથી અસંખ્ય જીવો તેમાં ઉદ્ભવે છે. માછલી, મગર અને શંખ સહિત અનંત જાતિ હોઈ તેનો અંત કેવી રીતે કહું ?

ભાવાર્થ

સમુદ્રના અથાહ જળમાં જ્યારે સૂર્યના અતિ પ્રભાવશાળી કિરણનો પ્રકાશ પડે છે, ત્યારે જળ અને હીરરૂપ પ્રકાશના સંયોગે કરી તેમાં અનંત પ્રકારના જળ-જાતિના ઘાટ પેદા થાય છે. જેમાં વિવિધ પ્રકારની મચ્છ (માછલીઓ) મગર આદિ જાતિની આઘ લઈ અનંત શંખલા અને છીપલાંની ઉત્પત્તિ થતી હોય છે. જેનું વર્ણન કરતાં કોઈ અંત આવે તેમ નથી.

પણ દિનકર કે ભાસ ભલીતસે, ઉપજે તંત તોય સમલીતસે;
આપ આપની હદમેં સહુ ફરે, મોટા મચ્છ અમલ આચરે. ૫

શબ્દાર્થ

પણ = પરંતુ દિનકર કે ભાસ = સૂર્યનો પ્રકાશ ભલીતસે = ભળવાથી ઉપજે = ઉત્પન્ન થાય તંત = જીવો તોય = પાણી સમલીતસે = સંયોગે કરીને આપ આપની = પોતપોતાની હદમેં = સીમામાં સહુ = બધા ફરે = ફરે મોટા મચ્છ = મોટા મગર મચ્છ અમલ = હકૂમત આચરે = ભોગવે.

અનુવાદ

પરંતુ સૂર્યનો પ્રકાશ ભળવાથી તેના સંયોગે કરીને પાણીમાં જીવો ઉત્પન્ન થાય છે. જે પોતપોતાની સીમામાં બધા ફરે છે, પરંતુ મોટા મગરમચ્છ હકૂમત ભોગવે છે.

ભાવાર્થ

પરંતુ સૂર્યનો તેજોમય પ્રકાશ ભળવાથી તેના સંયોગે કરીને પાણીમાં અનંત પ્રકારના જીવો ઉત્પન્ન થાય છે અને તેઓ પોતપોતાની સીમા-મર્યાદામાં ફરતા રહીને જીવન જીવતા હોય

છે. તેમ છતાં જે મોટા મગરમચ્છ હોય છે તેમનો અમલ જળજાતિના નાનાં ઘાટ ઉપર (અમુક નિશ્ચિત એરિયામાં) વર્તાતો હોય છે.

**તેથી ડરતા રહે સહુ જંત, ભે પામી આધીન અનંત;
પણ સરવનું જીવન તે તોય, જીવન પક્ષે નૂન્ય નહીં કોય. ૬**

શબ્દાર્થ

તેથી = તેમનાથી ડરતા રહે = ભયયુક્ત રહે સહુ = બધા જંત = જીવો ભે પામી = ભય પામીને આધીન = તાબે અનંત = અંત રહિત, ઘણા, અપાર પણ = પરંતુ સરવનું = બધાનું જીવન = જીવન તે = તે તોય = પાણી જીવન પક્ષે = જીવવાના સંબંધે નૂન્ય = નાનું નહીં કોય = કોઈ નથી.

અનુવાદ

તેમનાથી બધા જીવો ડરતા રહે અને ભય પામીને તે અપાર જીવો તાબે થઈને રહે છે, પરંતુ બધાનું જીવન તો પાણી જ છે. જેથી સર્વના જીવન સંબંધે તો કોઈ નાનું નથી.

ભાવાર્થ

મોટા મગરમચ્છથી નાનાં જીવો ડરતા રહે છે અને ભય પામેલા અલ્પ (નાના) જીવો પોતપોતાની સીમા-મર્યાદામાં વ્યાકુળ બનીને ફરતા હોય છે, પરંતુ સમુદ્રના જળમાં ઉદ્ભવેલા નાનાથી માંડીને મોટા મોટા મગરમચ્છોનું જીવન તો પાણી જ છે. પાણી સિવાય તે જીવો જીવંત રહી શકતા નથી. એટલે જીવવાના સંબંધે તો કોઈ લઘુ દીર્ઘ ન હોઈ બધા એકસરખા જ છે.

**જીવ જંત જાતિ મત બહુ, જલ જીવનથી ચૈતન સહુ;
ત્યૌ કૈવલ રવિકે બ્રહ્મનિરુ, સાવ સતંતર શુદ્ધ સહીરુ. ૭**

શબ્દાર્થ

જીવ જંત = જીવજંતુ જાતિ = જાતિ મત = પ્રકાર બહુ = ઘણા જલ જીવનથી = પાણીના જીવનથી ચૈતન = જીવિત સહુ = બધા ત્યૌ = તેમ કૈવલ = કૈવલકર્તા રવિકે = સૂર્યના બ્રહ્મનિરુ = બ્રહ્મ જળ સાવ = સંપૂર્ણપણે સતંતર = અંતર રહિત શુદ્ધ = નિર્મળ સહીરુ = વિત્તરૂપે.

અનુવાદ

જીવજંતુમાં ઘણા પ્રકારની જાતિ હોય છે, જેનું જીવન પાણીથી જીવિત છે. તેમ સૂર્ય સમાન કૈવલકર્તાનું બ્રહ્મ નીર પૂર્ણ રીતે અંતર રહિત શુદ્ધ હીર રૂપે છે.

ભાવાર્થ

સમુદ્રના અથાહ જળમાં ઉદ્ભવતા અનંત જીવજંતુમાં ઘણા પ્રકારની વિવિધતાવાળી જાતિ જોવા મળતી હોય છે, પરંતુ તે બધાનું જીવન પાણી થકી જ જીવીત રહેતું હોય છે. જો પાણીમાંથી બહાર કાઢવામાં આવે તો તે તરફીને જીવન ટૂંકાવી દે છે. તે દષ્ટાંતને આધારે અહીં કેવલકર્તાને સૂર્ય સમાન ગણતરી કરવાની છે અને સમસ્ત બ્રહ્માંડમાં પરિપૂર્ણ રીતે અંતરરહિત શુદ્ધ હીર રૂપ બ્રહ્મ ભરપૂર ભરેલો છે. તેને પાણી સમજવાનું છે.

લોક ચતુર્દશ મચ્છ કચ્છ વાદ, બ્રહ્મા વિષ્ણુ મકર મહાદ્;
શક્તિ જ્યોત તેથી બલવંત, ચૌદ લોકમેં અમલ અનંત. ૮

શબ્દાર્થ

લોક ચતુર્દશ = ચૌદ લોક મચ્છ કચ્છ = માછલાં અને કાચબો વાદ = જાણવા બ્રહ્મા = બ્રહ્મા વિષ્ણુ = વિષ્ણુ મકર = મગરમચ્છ મહાદ = મોટા શક્તિ = આદ્યશક્તિ જ્યોત = જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજન તેથી = તેઓનાથી બલવંત = શક્તિશાળી ચૌદ લોકમેં = ચૌદ લોકમાં અમલ = સત્તા અનંત = અપાર.

અનુવાદ

ચૌદ લોક તે માછલાં અને કાચબા, જ્યારે બ્રહ્મા-વિષ્ણુ એ મોટા મગરમચ્છ જાણવા. શક્તિ અને નિરંજન તેથી શક્તિશાળી છે જેમનો અપાર અમલ ચૌદલોકમાં છે.

ભાવાર્થ

એ જ પ્રમાણે સમસ્ત બ્રહ્મરૂપી જળમાં ઉત્પત્તિ પામીને જીવન જીવતા ચૌદ લોકના બધા જ જીવો મગરમચ્છ સહિતના નાનાં-મોટાં જીવજંતુ જાણવા. તેમાં બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને શંકર સહિતના મહાદેવો છે તે મોટા મગરમચ્છ જાણવા. જ્યારે આદ્યશક્તિ મહામાયા અને જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજન તેમનાથી પણ અધિક શક્તિશાળી છે. ચૌદ લોકમાં તેમનો જ અમલ મહદ્ અંશે ચાલતો હોય છે.

કહું એકાવન આંગુલ મર્મ, જ્ઞાની દરશીના જે બ્રહ્મ;
તે લહેરી બ્રહ્મકે અપ તણી, જડ ચૈતન મધ્ય અણીયે અણી. ૯

શબ્દાર્થ

કહું = જણાવું એકાવન આંગુલ = એકાવન આંગળના માપનું મર્મ = ભેદ જ્ઞાની = બ્રહ્મજ્ઞાની દરશીના = બ્રહ્મદર્શીના જે = જે બ્રહ્મ = સચરાચર વ્યાપક તે = તે લહેરી = લહેર બ્રહ્મકે અપ = બ્રહ્મના જળ તણી = ની જડ ચૈતન = જડ અને ચૈતન મધ્ય = વચ્ચે અણીયે અણી = બંને અંતના છોડાથી સ્પર્શીને.

અનુવાદ

બ્રહ્મજ્ઞાની અને બ્રહ્મદર્શી પુરુષો બ્રહ્મ અંગે જે એકાવન આંગળ જણાવે છે, તેના ભેદ વિશે હું કહું છું. તે બ્રહ્મ જળની લહેરી જડ અને ચૈતન વચ્ચે બંને છેડાઓએ સ્પર્શીને રહેલી છે.

ભાવાર્થ

બ્રહ્મજ્ઞાની અને બ્રહ્મદર્શી પુરુષોની બ્રહ્મ અંગેની જે માન્યતાઓ છે, તેમાં તેઓ એકાવન આંગળ પ્રણવની ગતિનો ઉલ્લેખ કરતા હોય છે. તેના ભેદને પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર દર્શાવે છે. બ્રહ્માંડમાં ઠસોઠસ ભરેલા બ્રહ્મજળની પ્રણવ રૂપી લહેરીનો સંબંધ જડ શરીર અને ચૈતન અંશની મધ્યે સેતુરૂપે રહી છે. તેના બંને છેડાની અણીઓ પૈકી એક અણી ચૈતન અંશની ચૈતનતા સાથે અને બીજી અણી જડ તત્ત્વો સાથે સ્પર્શીને રહેલી છે. અંશ પોતાની અલ્પ સજ્જાણ જાણ સ્વરૂપની ચૈતનતાના આભાસે પ્રથમ એકાવન આંગળના માપવાળા સમચૈતન હીરરૂપ પ્રણવને સચૈતન કરે છે અને ચૈતનતા પામેલા પ્રણવ જડ શરીરમાં રહેલા ગુણ-ઘણના બધા તત્ત્વોને અન્યોન્ય ચૈતનતા પ્રદાન કરી સમગ્ર શરીરના સાજને ચૈતનવંત કરે છે.

સામ્રથ ભેદ પટંતર કહ્યું, બ્રહ્મહીર અપ વ્યાપક રહ્યું;
કેવલ અંશ જીવન સર્વનું, બ્રહ્મા આઘશક્તિ જ્યોતનું. ૧૦

શબ્દાર્થ

સામ્રથ = સામર્થ્યતા ભેદ = મર્મ પટંતર = સાંકેતિક રીતે કહ્યું = દર્શાવ્યું બ્રહ્મહીર = હીર રૂપ બ્રહ્મ અપ = જળ વ્યાપક રહ્યું = વ્યાપક રીતે રહેલું છે કેવલ અંશ = કેવલ કર્તાનો સજ્જાતીય અંશ જીવન સર્વનું = સર્વનું જીવન છે બ્રહ્મા = બ્રહ્મા આઘશક્તિ = આઘશક્તિ મહામાયા જ્યોતનું = જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજનનું.

અનુવાદ

સામર્થ્યતાનો ભેદ સાંકેતિક રીતે જણાવ્યો. જેમાં હીરરૂપ બ્રહ્મજળ વ્યાપક રહેલું છે અને કેવલકર્તાના અંશથી બ્રહ્મા, આઘશક્તિ અને જ્યોત સ્વરૂપ નિરંજનની આઘ લઈ સર્વનું જીવન છે.

ભાવાર્થ

સંપુટરૂપ પિંડની અંદર જડ - ચૈતનના માધ્યમ તરીકે રહેલા સમચૈતન હીરરૂપ બ્રહ્મના મહાતત્ત્વો, અવિકાસ, વિકાસ અને કુંભસ્થથી વહેતા પ્રણવની સામર્થ્યતાનો મર્મ ખૂબ જ સાંકેતિક રીતે પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગરે દર્શાવ્યો છે. જેમાં બ્રહ્મજળ રૂપ સમુદ્રમાં મગરમચ્છરૂપ બ્રહ્મા, આઘશક્તિ અને જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજનની આઘ લઈ નાનાં-મોટાં માછલાં અને કાચબા જેવા ચૌદ લોકના જીવો છે. તે બધા જ ઘાટ કેવલકર્તાના સજ્જાતિ ચૈતનઅંશ થકી જ ચૈતનતા પામીને

સચેતન રહ્યા છે. તેથી કહી શકાય કે મહદ્ કૈવલકર્તાના સજાતીય ચૈતન્યઅંશ જ સર્વ સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ કારણ અને મહાકારણ તેમજ પરમકારણ દેહનું જીવન છે.

**માટે કૈવલ ચક્રવે વ્યાપ, આઘ અંત મધ્યે એક અઘાપ;
સત્ કુવેર વેત્તા તેહના, કરુણામયે કૈવલપદ સના. ૧૧**

શબ્દાર્થ

માટે = તેથી કૈવલ = કૈવલકર્તા ચક્રવે = ચક્રવર્તી વ્યાપ = વ્યાપક આઘ = આરંભ અંત = છેવટ મધ્યે = પ્રસારાનો કાળ એક = એકલા જ અઘાપ = અધિપતિ સત્ કુવેર = સત્ કુવેરસ્વામી વેત્તા તેહના = તેમને જાણવાવાળા કરુણામયે = કરુણાઓના બક્ષનારા, કરુણેશ કૈવલપદ = કૈવલકર્તાનું પરમપદ સના = સનાતન, શાશ્વત.

અનુવાદ

માટે જ કૈવલકર્તાનો વ્યાપ ચક્રવર્તી છે. અને આઘ, અંત તથા મધ્યમાં એકલા જ અધિપતિ છે. કુવેરસ્વામી તેમના વેત્તા છે. જે કૈવલપદ કરુણામયે અને સનાતન છે.

ભાવાર્થ

બ્રહ્માંડની મધ્યમાં આવેલા કૈવલધામમાં બિરાજમાન કૈવલકર્તાનો ચક્રવર્તી વ્યાપ (અમલ) સમગ્ર બ્રહ્માંડમાં પથરાયેલો છે. આઘ, મધ્ય અને અંત એમ ત્રણેય કાળમાં તેમનું અસ્તિત્વ સદાને માટે કાયમ હોઈ તેઓ એકલા જ સમગ્ર ઉત્પત્તિના કારણરૂપે અધિપતિ છે. પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કૈવલકર્તાના વેત્તા હોઈ તેમને “કૈવલવેત્તા”નું પદ શોભે છે. કૈવલકર્તા જ દરેક દેવોને એકએક કરુણા બક્ષી કરુણામય બનાવ્યા છે એવા કરુણેશ કૈવલકર્તા સનાતન યાને શાશ્વત્ છે.

અંગ-૨૮

કેવલ સનાતન ચૈતનકો

સનાતન પદ સદોદિત, સચરાચર વ્યાપક ઉતર્થત;
સ્થાવર જંગમ જલ થલ જાત, દષ્ટ પદારથ જે જે ભાત. ૧

શબ્દાર્થ

સનાતન = શાશ્વત પદ = સ્થાન સદોદિત = સદાસર્વદા સચરાચર = સર્વત્ર વ્યાપક = પથરાયેલું
ઉતર્થત = આલોક અને પરલોક સ્થાવર = સ્થિર જાતિ જંગમ = અસ્થિર જાતિ જલ = પાણી થલ = પૃથ્વી
જાત = જાતિ દષ્ટ = દષ્ટિમાં આવતા પદારથ = પદાર્થ જે જે = જે જે ભાત = પ્રકાર.

અનુવાદ

સનાતન અને સદા સદોદિત પદ આલોક અને પરલોક સહિત સર્વત્ર પથરાયેલું છે. જેમાં
જળ અને પૃથ્વી પરના સ્થાવર-જંગમ સહિતના જે તે પ્રકારના સર્વે દષ્ટ પદાર્થો છે.

ભાવાર્થ

કેવલકર્તાનું સનાતન અને સદા સદોદિત પરમપદ આલોક અને પરલોક સહિત સર્વત્ર
બ્રહ્માંડમાં વ્યાપક રીતે પથરાયેલું છે. જેમાં મહામંડ ઈંડમાં વિસ્તાર પામેલી ઉત્પત્તિને જોતાં પાણી
અને પૃથ્વી પરના તમામ વિવિધ પ્રકારના સ્થાવર-જંગમ ઘાટ સહિત રચના પામેલા અપાર
(અનંત) દષ્ટ પદાર્થોનો સમાવેશ થાય છે.

તે સર્વે જડનું વરતાંત, ચૈતનતા મહી કેવલ કાંત;
કાંતે કારજ કારણ થયું, ચૈતન થઈ સર્વે નિરમયુ. ૨

શબ્દાર્થ

તે સર્વે = એ સઘળું જડનું = જડવત્તું વરતાંત = વૃતાંત ચૈતનતા = ચૈતનતા મહી = તેમાં
કેવલ કાંત = કેવલકર્તાના અંશ, કેવલકર્તાનું કિરણ કાંતે = અંશથી કારજ = કાર્ય કારણ = કારણરૂપ થયું = બન્યું
ચૈતન થઈ = ચૈતનવત્ થઈને સર્વે = સઘળું નિરમયુ = નિર્માણ પામ્યું.

અનુવાદ

તે સર્વે જડનું વૃતાંત છે, પરંતુ તેમાં ચૈતનતા તો કેવલકર્તાના અંશની છે. અંશ થકી જ કાર્ય
હતું તે કારણરૂપ થયું છે અને ચૈતનવત્ થઈને સર્વે નિર્માણ પામ્યું છે.

ભાવાર્થ

સચરાચર વ્યાપક બ્રહ્મભૂમિકામાં વૃદ્ધિ પામેલી સઘળી રચના જે કહી તે તો જડ ઉત્પત્તિનું વૃતાંત છે, પરંતુ તેમાં જે ચૈતનતાનો ગુણ છે તે મહદ સજાણ જાણ કેવલકર્તાના સજાતિ અલ્પ સજાણજાણ ચૈતન અંશને આભારી છે. દેહની દૃષ્ટિએ સમજીયે તો કારણરૂપ ચૈતન અંશ થકી જ પ્રથમ પ્રણવ કાર્ય કરતો થયો, ત્યારબાદ ચૈતનતા પામેલ પ્રણવ કારણરૂપે બનીને અન્ય જડતત્ત્વોને ચૈતન કરે છે. આમ, અન્યોઅન્ય ચૈતનતા પામીને સમગ્ર શરીર ચૈતનવંત થયું.

**પંચભૂત પરકરતી સહિત, ગુણ ત્રીનુ ચૈતનમયે ભઈત;
હિરણ્યગ્રભ ચૈતન થયું માટ, અન્યો અન્ય ઉપજે બહુ ઘાટ. ૩**

શબ્દાર્થ

પંચભૂત = પાંચ મહાતત્ત્વો પરકરતી = પ્રકૃતિ સહિત = સાથેની આઘ લઈ ગુણ ત્રીનુ = ત્રણે ગુણો, રજો, તમો અને સતો ચૈતનમયે = ચૈતનવત્ ભઈત = થયા હિરણ્યગ્રભ = હિરણ્યગર્ભિત ચૈતન = ચૈતન થયું = થયુ માટ = માટે, અન્યો અન્ય = પરસ્પર ઉપજે = ઉત્પન્ન થયા બહુ ઘાટ = ઘણા શરીર.

અનુવાદ

પંચમહાભૂત, પ્રકૃતિ, ત્રણ ગુણ સહિત બધું ચૈતનવત્ થઈને રહ્યું. હિરણ્યગર્ભિત ચૈતન થયું માટે અન્યો અન્ય બહુ ઘાટ ઉત્પન્ન થયા.

ભાવાર્થ

પાંચ મહા તત્ત્વો - પૃથ્વી, જળ, અગ્નિ, વાયુ અને આકાશની આઘ લઈ ત્રણ ગુણો સહિત પરચ્ચીસ પ્રકૃતિના તત્ત્વોથી વૃદ્ધિ પામેલો દેહ અંશની ચૈતનતાથી ચૈતનવત્ થયો. એટલે કે ચૈતનઅંશની ચૈતનતાનો આભાસ પડવાને કારણે જ હિરણ્યગર્ભિત રીતે તૈયાર થયેલો ઘાટ ચૈતન બન્યો. ચૈતનવત્ બનેલા ઘાટથી જ નર-માદાના સંયોગે કરીને અન્યો અન્ય ઘણા ઘાટની ઉત્પત્તિ થવા લાગી.

**કેવલ અંશ અલગ સરવથી, તનમે તન જ્યૌ ગત સારથી;
એમ સભાવે સૃષ્ટિ થાય, કર્તા કેવલ આઘ પરાય. ૪**

શબ્દાર્થ

કેવલ અંશ = કેવલકર્તાનો સજાતીય ચૈતન અંશ અલગ = નિરાળો સરવથી = સૌથી તનમે તન = ઘાટે ઘાટમાં, જ્યૌ = જેમ ગત = ગતિ સારથી = ચલાવનારો એમ = એ રીતે સભાવે = લક્ષણે સૃષ્ટિ = જગત, વિશ્વ થાય = થાય, બને કર્તા કેવલ = કેવલકર્તા આઘ = અનાદિ પરાય = પરે રહેલા.

અનુવાદ

ઘાટે ઘાટમાં જેની ગતિ સારથી તરીકે છે તે કેવલકર્તાનો અંશ સૌથી નિરાળો છે. એમ, લક્ષણે સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ થાય છે, પરંતુ કેવલકર્તા તો અનાદિ અને પર રહેલા છે.

ભાવાર્થ

સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ, કારણ, મહાકારણ તેમજ પરમકારણ એમ બધા જ ઘાટમાં જેની ભૂમિકા સારથી તરીકેની છે તેવા મહદ્ સજ્જણજ્જણ કેવલકર્તાનો સજ્જતિ અલ્પ સજ્જણજ્જણ ચૈતન અંશ સૌથી નિરાળો રહેલો છે. ચૈતન અંશના આ પ્રમાણેના લક્ષણોને લીધે જ સમગ્ર સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિનો ક્રમ પરંપરાગત ચાલી રહ્યો છે અને ચૈતનવત્ થઈને વૃદ્ધિ પામે છે. જ્યારે સર્વના કારણ રૂપ રહેલા મૂળ કેવલકર્તા તો આદિ-અનાદિ અને સર્વથી પર રહેલા છે.

કહેશો કેવલ કર્તા કયમ, તેહેની સમજ બતાવું તમ;
જેમ જલને હેજે બહુ જંત, જાત્ય ભાત્ય અનેક અનંત. ૫

શબ્દાર્થ

કહેશો = કહો કે કેવલ કર્તા = કેવલને કર્તા કહેવા કયમ = શા માટે તેહેની = તે અંગેની સમજ = સમજણ બતાવું = દર્શાવું તમ = તમને જેમ = જેવી રીતે જલને = પાણીના હેજે = ભીનાશથી બહુ જંત = બહુ ભાતના જીવ જાત્ય = જાતિ ભાત્ય = પ્રકાર અનેક = એકથી વિશેષ અનંત = અપાર.

અનુવાદ

તમો એમ કહો કે કેવલને કર્તા શા માટે (કેમ) કહેવાય ? તો તેની તમને સમજ બતાવું છું. જેવી રીતે પાણીની ભીનાશને લીધે બહુ ભાતના એકથી વિશેષ એવી અપાર જીવ જાતિ ઉત્પન્ન થાય છે.

ભાવાર્થ

જો કોઈ જિજ્ઞાસુ જીવોના મનમાં પ્રશ્ન ઉદ્ભવે કે કેવલને કર્તા (તરીકે) શા માટે કહેવા ? તો તેનું સ્પષ્ટિકરણ કરતાં પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે જેવી રીતે પાણીના ભેજના સંયોગે કરીને વિવિધ પ્રકારના જંગમ જાતિના એક એકથી વિશેષ એવા સ્વેદજ ખાણના અપાર જીવો ઉત્પન્ન થાય છે.

જલમેં કર્તા જલનું હેજ, જનતે તન બંધાય સપેજ;
ત્યૌ કેવલ સંકલ્પથી થયું, પૂંઠલ એક એકથી નીરમયું. ૬

શબ્દાર્થ

જલમેં = પાણીમાં કર્તા = કારણ રૂપ જલનું હેજ = પાણીનો ભેજ જનતે = જેનાથી તન = ઘાટ બંધાય = બંધાયા સપેજ = તાપ અને ભેજના સંયોગે કરીને ત્યો = તેમ કેવલ = કેવલકર્તાના સંકલ્પથી = સંકલ્પથી થયું = નિર્માણ થયું પૂંઠલ = પાછળથી એક એકથી = એકમાંથી એક એમ નીરમયું = ઉદ્ભવ્યું.

અનુવાદ

પાણીમાં પાણીનું હેજ કર્તા રૂપે છે. જેમાં તાપ અને ભેજના સંયોગે કરીને ઘાટ બંધાય છે. તેમ કેવલકર્તાના સંકલ્પથી રચના પામી છે અને પાછળથી એકમાંથી એક એમ નિર્માણ થયું છે.

ભાવાર્થ

પાણીમાં પડતા સૂર્યના કિરણોને લીધે તેમાં ઉત્પન્ન થતો (પાણીનો) હેજ-ભેજ ઘાટની ઉત્પત્તિના કારણરૂપે છે જેના સંયોગે કરીને સ્વેદજ અને ઉદ્ભિજજ ખાણના જીવ-જંતુના ઘાટ બંધાય છે. તેવી જ રીતે મહદ સજાણજાણ સ્વરૂપે રહેલા કેવલકર્તાના શુદ્ધ સંકલ્પથી ખટવૃત્તિઓના સંયોગે અંશો સહિત સર્વ બીબાંરૂપ ઘાટ ઉત્પન્ન થયા છે. ત્યારપછી એકમાંથી બીજા એમ અપાર ઘાટનો ઉદ્ભવ થયો છે.

સંજમથી સૃષ્ટિ સરજાય, પુરુષ પ્રકૃતિથી જે પ્રાય;
તેવું પણ સંજમ છે આજ, પશુ પંખી માનવ દેવરાજ. ૭

શબ્દાર્થ

સંજમથી = સંયોગથી સૃષ્ટિ = વિશ્વ સરજાય = ઉત્પન્ન થાય પુરુષ = નર પ્રકૃતિથી = માયાથી, માદાથી જે = જે પ્રાય = પ્રારંભથી તેવું પણ = તેવું પણ સંજમ છે = સંયોગ છે આજ = હાલમાં પશુ પંખી = પશુ પંખી માનવ = માનવ દેવરાજ = દેવતાઓ.

અનુવાદ

પ્રારંભથી પુરુષ અને પ્રકૃતિના સંયોગે કરીને સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન થાય છે. તેવી જ રીતે આજે પણ પશુ, પંખી, માનવ અને દેવતાઓ સહિત સંયોગે કરીને ચાલુ જ છે.

ભાવાર્થ

સંયોગે કરીને સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન થતી હોય છે. જેમાં સૃષ્ટિના આદિકાળથી જ નર અને માદાના સંયોગે કરીને સૃષ્ટિના ઈંડજ અને જરાયુજ ખાણના ઘાટની ઉત્પત્તિ થયેલી છે. તે ક્રમ આજે પણ જોવા મળે છે. જેમાં પશુ-પંખી, માનવ અને દેવતાઓ સહિત બધાનો નર-માદાના સંયોગે કરીને સંસારની વૃદ્ધિનો ક્રમ ચાલ્યા જ કરતો હોય છે.

તો ઈશ્વર શિર શાનો બોજ, સહુ સૃષ્ટિ એક એકનો ઓજ;
એમ જોતાં કર્તા સબ કોઈ, કીટ પતંગ આદે અજ સોઈ. ૮

શબ્દાર્થ

તો = તો પછી ઈશ્વર શિર = ઈશ્વરોના માથે શાનો = શી બાબતનો બોજ = ભાર સહુ સૃષ્ટિ = સમગ્ર જગત
એક એકનો = એકબીજાનો ઓજ = ઓજસ એમ જોતાં = એ પ્રમાણે નિહાળતાં કર્તા = રચનાર સબ કોઈ = બધા જ
કીટ પતંગ = કીટાણું, પતંગિયાં આદે = ની આદ્ય લઈ અજ = બ્રહ્મા સોઈ = સુધી.

અનુવાદ

તો પછી ઈશ્વરોના માથે શી (કઈ) બાબતનું ભારણ હોય ? સમગ્ર જગત તો એક એકના
ઓજસથી વૃદ્ધિ પામે છે. એ પ્રમાણે નિહાળતાં તો કીટ-પતંગની આદ્ય લઈ બ્રહ્મા સુધીના બધા
જ રચનાર (કર્તા) કહેવાય.

ભાવાર્થ

સમગ્ર સૃષ્ટિનો ક્રમ નર-માદાના સંયોગે કરીને એકબીજાના શુક્ર ધાતુના બળથી જ આગળ
વધતો હોય તો પછી ઈશ્વરોના માથે કઈ બાબતની જવાબદારીનું ભારણ હોઈ શકે ? આ પ્રમાણે
સૃષ્ટિની વૃદ્ધિનો વ્યવહાર જોતાં એમ કહેવાય કે જગતના બધા જ ઘાટ જેમાં કીટ પતંગની આદ્ય
લઈ બ્રહ્મા સુધીના તમામ પોતપોતાની વૃદ્ધિના સંદર્ભમાં કર્તા જ છે.

માનવથી માનવ ઉપજે, દાનવથી દાનવ નિપજે;
સ્થાવરથી હોય સ્થાવર જાત, ભાર અઢાર બહુ વિધિ ભાત. ૯

શબ્દાર્થ

માનવથી = માનવ જાતિથી માનવ = મનુષ્ય ઉપજે = ઉત્પન્ન થાય દાનવથી = દાનવોથી દાનવ = રાક્ષસ
નિપજે = પેદા થાય સ્થાવરથી = સ્થાવર જાતિથી હોય = થાય સ્થાવર જાત = સ્થાવર જાતિ ભાર અઢાર = અઢાર ભાર
બહુ વિધિ = ઘણા પ્રકારની ભાત = પ્રકાર.

અનુવાદ

માનવ જાતિથી મનુષ્ય ઉત્પન્ન થાય અને દાનવોથી દાનવ પેદા થાય છે. તથા સ્થાવર જાતિથી
ઘણા પ્રકારની અઢારભાર સ્થાવરજાતિ ઉત્પન્ન થાય છે.

ભાવાર્થ

માનવજાતિથી પોતાના કુળની વંશવૃદ્ધિમાં મનુષ્યની ઉત્પત્તિ થાય છે. દાનવોથી દાનવો પેદા
થાય છે. તેમજ જળ અને પૃથ્વીમાં પેદા થતી સ્થિર-સ્થાવર જાતિથી અનેક પ્રકારની ભાતવાળી

અઢાર ભાર સ્થાવર જાતિના વૃક્ષ, વેલી, પનડી, તૃણ અને જળજાતિ ઉત્પન્ન થાય છે.

**પંખીથી પંખી હોય સાર, પશુ થકી પશુનો અવતાર;
કીટીથી કીટી પરસવે, બ્રહ્માથી બ્રહ્મા સંભવે. ૧૦**

શબ્દાર્થ

પંખીથી = પંખી જાતથી પંખી = પંખી હોય = થાય સાર = જેવું પશુ થકી = પશુ દ્વારા પશુનો = પશુઓનો અવતાર = જન્મ કીટીથી = કીટીથી કીટી = કીટીનો પરસવે = પ્રસારો થાય બ્રહ્માથી = બ્રહ્માજીથી બ્રહ્મા = બ્રહ્મા સંભવે = સંભવીત હોવું.

અનુવાદ

પંખીથી તેના જેવા પંખી જ પેદા થાય છે અને પશુથી પશુનો જન્મ થાય છે. કીટીથી કીટીનો જ પ્રસારો થાય છે જ્યારે બ્રહ્માથી પણ બ્રહ્મા સંભવે છે.

ભાવાર્થ

પંખી જાતિથી તેના જેવા પંખીની વૃદ્ધિ થતી હોય છે અને પશુ જાતિથી અન્ય પશુઓનો જન્મ થાય છે. કીટી જાતિથી કીટીઓનો જ પ્રસારો થાય છે તેમજ બ્રહ્માજીથી પણ બ્રહ્માની સંભાવના છે.

**દેવ થકી દેવ તન ધરુ, તો ઈશ્વરથી તે શું સરુ;
વળી કહેશો તો પૂર્વે રચ્યું, એતો વૃથા પુરાણો બંચ્યુ. ૧૧**

શબ્દાર્થ

દેવ થકી = દેવ દ્વારા દેવ તન = દેવોના શરીર ધરુ = પેદાશ, વંશાવલી તો = તો ઈશ્વરથી = ઐશ્વર્યવાન પુરુષોથી તે શું સરુ = તે શું સાર્થક થાય ? વળી = પણ કહેશો = કહેશો કે તે = તે પૂર્વે = આદિમાં રચ્યું = રચના કરી એતો = એ તો વૃથા = વ્યર્થ પુરાણો = પુરાણોમાં બંચ્યુ = કહ્યું.

અનુવાદ

દેવોથી દેવોની વંશાવલી વધે તો ઈશ્વરથી તે શું સાર્થક થયું ? વળી, કહેશો કે તે આદિમાં રચ્યું હતું, પરંતુ એ તો પુરાણોએ વ્યર્થ (નાહક) કહ્યું છે.

ભાવાર્થ

દેવો થકી દેવોની વંશાવલી ઉત્તરોત્તર વધતી હોય છે. જો આમ દરેક જાતિથી પોતપોતાના કુળની વંશ, વૃદ્ધિ થતી જ હોય તો પછી ઐશ્વર્યવાન એવા અવતારી પુરુષોથી શું નવું થયું ? વળી, કોઈ તત્ત્વચિંતક એમ કહે કે તે તો આદિ-પૂર્વે રચના પામેલી (થયેલી) છે અને તે બાબત

પુરાણોમાં દર્શાવવામાં આવ્યું છે, પરંતુ હકીકતમાં તો પુરાણોનું લખાણ એ તો વ્યાસજીની વ્યર્થ અને કાલ્પનિક વાર્તા છે.

જો કહેશો કવિતા વાદસે, તો ઈશ્વરના કર્તા કોણ હશે;
પૂર્વે તો કેવલથી થયું, તે આગળ સમજાવી કહ્યું. ૧૨

શબ્દાર્થ

જો કહેશો = જો એમ કહેવામાં આવે કે કવિતા વાદસે = કવિતાના આધારે તો = તો ઈશ્વરના = ઐશ્વર્યવાન પુરુષોના કર્તા = રચનાર કોણ હશે = કોણ હશે પૂર્વે તો = આદિમાં તો કેવલથી = કેવલકર્તાથી થયું = રચના પામ્યું તે = તે બાબતે આગળ = અગાઉ, પહેલા સમજાવી = સમજણ આપીને કહ્યું = કહ્યું છે.

અનુવાદ

જો કવિતાના આધારે તે કહેતા હશે તો તે ઐશ્વર્યવાન પુરુષોના રચનાર કોણ હશે? અગાઉ તે બાબતે સમજણ આપીને કહ્યું છે કે આદિમાં તો કેવલકર્તા થકી જ રચના પામ્યું છે.

ભાવાર્થ

પુરાણોની આઘ લઈ વિવિધ કાવ્ય રચનાર કવિઓના લખાણને આધારે ઈશ્વરોને જો કારણરૂપ કહેતા હોયતો, ઈશ્વરોના કર્તા કોણ હશે? પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે તેઓએ અગાઉના લખાણમાં સ્પષ્ટતા કરી છે કે આદિ અનાદિમાં સર્વ રચનાના કારણરૂપે કેવલકર્તા છે અને બ્રહ્મભૂમિકામાં સઘળું કૃત કેવલકર્તા થકી જ રચના પામ્યું છે.

માટે કેવલ છેલ્લુ પદ, માન મૂકીને સમરો સદ;
બીજા તો અમલે કરતાર, કહે કુવેર ના સર્જનહાર. ૧૩

શબ્દાર્થ

માટે = તેથી કેવલ = કેવલકર્તાનું છેલ્લુ પદ = અંતિમ પદ છે માન મૂકીને = અભિમાન ત્યજીને સમરો = સ્મરણ કરો સદ = શાશ્વત બીજા તો = અન્ય તો અમલે = અમલથી કરતાર = કર્તા કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે ના = નથી સર્જનહાર = રચનાર.

અનુવાદ

તેથી કેવલ અંતિમ પદ હોઈ તે શાશ્વત (પદ)નું માન મૂકીને સ્મરણ કરો. બાકી બીજા તો અમલ થકી કર્તા છે. એટલે કુવેરસ્વામી કહે છે કે તેઓ સર્જનહાર નથી.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે બ્રહ્માંડની મધ્યે રહેલા કેવલકર્તાનું પરમપદ એ જ છેવટનું અને અંતિમ એવું શ્રેષ્ઠ તથા શાશ્વત પરમપદ છે. તેટલા માટે જ દરેક અંશોએ પોતાના દેહનું અભિમાન ત્યજીને અંશ ભાવે એવા મહાન શાશ્વત પરમપદનું સ્મરણ કરવું જોઈએ. વિશ્વમાં ગણાતા વિભૂતિવાન દૈવી પુરુષો અને બ્રહ્મ તો શરીરના અંગો પર અમલી કર્તા તરીકે રહીને કાર્ય કરતા હોય છે. તેથી તેમના અમલને કારણે અમલી કર્તા કહેવાય ખરા, પરંતુ તેઓ સર્વ રચનાના કારણરૂપે રહેલા સર્જનહાર નથી. કેમ કે તેમનો અમલ સર્વાંગે વ્યાપક રહેલો નથી.

અંગ-૨૯

અમલી કો

પ્રથમ અમલી જ્યોત સ્વરૂપા, જ્યોતિથી ભઈ શક્તિ અનુપા;
જ્યોત શક્ત મીલી કીયે વિલાસા, તીનુ પુત્ર ભયે તાય પ્રકાશા. ૧

શબ્દાર્થ

પ્રથમ = પહેલાં અમલી = અમલ કરનારા જ્યોત સ્વરૂપા = જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજન જ્યોતિથી = જ્યોતિ પુરુષથી
ભઈ = થઈ શક્તિ અનુપા = અનુપમ આદ્યશક્તિ જ્યોત શક્ત = જ્યોતિ અને શક્તિ મીલી = મળીને કીયે = કર્યો
વિલાસા = વિલાસ તીનુ = તેઓને પુત્ર = સંતાન ભયે = થયા તાય = તેઓના જેવા પ્રકાશા = તેજોમય.

અનુવાદ

સૌ પ્રથમ અમલી જ્યોતિસ્વરૂપ છે અને જ્યોતિથી અનુપમ શક્તિ ઉત્પન્ન થઈ છે. જ્યોતિ અને શક્તિ મળીને વિલાસ કર્યો જેથી તેમને તેઓના જેવા જ તેજોમય સંતાન થયા.

ભાવાર્થ

સકર્તાપિતિ સર્જનહાર કેવલકર્તાએ જ્યારે રચના રચવાનો સંકલ્પ કર્યો ત્યારે આદિ-અનાદિમાં પોતાની વૃત્તિઓ દ્વારા અવ્યક્ત તત્ત્વોની રચના કરી. ત્યારબાદ વ્યક્ત તત્ત્વો બનાવ્યાં. ત્યાર પછી તે વ્યક્ત તત્ત્વોના સ્વરૂપે સૌ પ્રથમ વિશ્વમાં જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજનનો દેહ બનાવ્યો. જેથી તે સ્વરૂપ સૌ પ્રથમ આદ્યશક્તિ મહામાયાના સ્વરૂપની ઉત્પત્તિ માટે કારણરૂપ રહ્યું. જ્યોતિસ્વરૂપ અને મહામાયાના સંયોગે કરીને તેઓને તેમના જેવા જ તેજોમય એવા સંતાનો ઉત્પન્ન થયા.

તીન પુત્ર પુત્રી ભયે તીનુ, પુત્ર પુત્રીકે ભયે સાંમીનુ;
બ્રહ્માકુ સાવિત્રી સંગી, વિષ્ણુકુ લક્ષ્મી અરધંગી. ૨

શબ્દાર્થ

તીન = ત્રણ પુત્ર = બાળક પુત્રી = બાળકી ભયે = થયા તીનુ = તેઓને પુત્ર પુત્રીકે = પુત્ર અને પુત્રીને
ભયે = થયા સાંમીનુ = સ્વામી બ્રહ્માકુ = બ્રહ્માજીને સાવિત્રી = સાવિત્રી સંગી = સાથી વિષ્ણુકુ = વિષ્ણુને
લક્ષ્મી = લક્ષ્મીજી અરધંગી = અર્ધાંગના.

અનુવાદ

તેઓને ત્રણ પુત્ર અને ત્રણ પુત્રી થયાં. પુત્ર હતા તે પુત્રીના સ્વામી થયા. બ્રહ્માને સાવિત્રી

સાથી બન્યાં અને વિષ્ણુને લક્ષ્મીજી અર્ધાંગના બન્યા.

ભાવાર્થ

આઘશક્તિ અને નિરંજનના સંયોગને કારણે તેઓને ત્રણ પુત્ર-બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ તેમજ ત્રણ પુત્રી-સાવિત્રી, લક્ષ્મી અને ઉમિયા થયાં. આ પુત્ર હતા તે પુત્રીઓના સ્વામી બન્યા. જેમાં બ્રહ્માજીના સાથી સાવિત્રી બન્યા અને વિષ્ણુના લક્ષ્મીજી અર્ધાંગના થઈને રહ્યા.

શંકરકુ ઉમીયા ભઈ નારી, તીનુ દેવ ભયે ઘરબારી;
વિષય વિકાસ ઉને પણ કીના, ત્રિયા સંગ લાગી રંગ ભિના. ૩

શબ્દાર્થ

શંકરકુ = શંકરને ઉમીયા = પાર્વતી ભઈ = થયાં નારી = પત્ની તીનુ દેવ = ત્રણેય દેવતાઓ ભયે = થયા ઘરબારી = સંસારી વિષય વિકાસ = વિષયોનો આનંદ ઉને = તેઓએ પણ = પણ કીના = કર્યો ત્રિયા સંગ = સ્ત્રી સાથે લાગી = રહીને રંગ ભિના = પ્રેમમાં તરબોળ.

અનુવાદ

શંકરના પત્ની ઉમિયા થયાં. આ રીતે ત્રણેય દેવ સંસારી થયા. વિષય આનંદ તેમણે પણ કર્યા અને સ્ત્રી સાથે રહીને પ્રેમમાં તરબોળ બન્યાં.

ભાવાર્થ

શંકરનાં પત્ની તરીકે પાર્વતી થયાં. આ પ્રમાણે ત્રણેય દેવતાઓ સંસારી બનીને રહેવા લાગ્યા. તેઓએ પણ પોતાની સ્ત્રી સાથે વિષયોનો આનંદ માણ્યો અને પત્ની સાથે રહીને સાંસારિક પ્રેમમાં આશક્ત બન્યા.

બિંદુથી બેટા ઉતપાના, પ્રથમ સનક સનંદ સહ્યાના;
ત્યાર પીછે બીજા બહુ પુત્ર, કીનો તપ છોડી ઘર સુત્ર. ૪

શબ્દાર્થ

બિંદુથી = બુંદથી બેટા = પુત્ર ઉતપાના = ઉત્પન્ન થયા પ્રથમ = પહેલાં સનક = સનક સનંદ = સનંદ સહ્યાના = વિવેકી ત્યાર પીછે = ત્યારબાદ બીજા = અન્ય બહુ પુત્ર = ઘણા બાળકો કીનો = કરી તપ = તપશ્ચર્યા છોડી = ત્યજી ઘર સુત્ર = ઘર પરિવાર.

અનુવાદ

બિંદુથી પુત્ર થયા, જેમાં પ્રથમ સનક અને સનંદ સહ્યાના રહ્યા. ત્યારબાદ અન્ય ઘણા પુત્રો

થયા, પરંતુ તેઓએ ઘર-પરિવાર છોડીને તપશ્ચર્યા કરી.

ભાવાર્થ

રજોગુણી બ્રહ્માને તેમના બુંદથી માનસ પુત્રો થયા. તેમાં સૌ પ્રથમ તેમને ચાર પુત્રો-સનક, સનંદ, સનાતન અને સનત્કુમાર (સનકાદિકો) ઉત્પન્ન થયા. ત્યારબાદ બીજા બહુ (દશ હજાર) પુત્રો થયા. તેઓ બ્રહ્મલોકનું સુખ તેમજ સંસારમાં રહી ભોગ-વિલાસ ન ભોગવતાં યુવા અવસ્થામાં જ પરમપદ પ્રાપ્તિના અર્થે ઘર-પરિવાર ત્યજીને શૂન્યમાં ધ્યાન લગાવીને તપશ્ચર્યા કરવા લાગ્યા.

એકાદિક તામે ઘર મંડા, ત્રીન પરજા એકવીસ બ્રહ્માંડા;
પરજાકી પરજા પરિવારી, ચારુ બરન આઘ સંસારી. ૫

શબ્દાર્થ

એકાદિક = એકાદ જણે તામે = તેમાંથી ઘર મંડા = સંસાર માંડ્યો ત્રીન = તેઓની પરજા = પ્રજા, બાળ, બચ્ચા એકવીસ બ્રહ્માંડા = બ્રહ્માંડના એકવીસ ઈંડોમાં પરજાકી = પ્રજાની પરજા = પ્રજા પરિવારી = કુટુંબ, કબીલો ચારુ બરન = ચાર વર્ષ, બ્રાહ્મણ, વૈશ્ય, ક્ષત્રિય અને શૂદ્ર આઘ = પ્રારંભ સંસારી = સંસાર ઉપર મોહ રાખનારા, સંસાર માંડીને બેઠેલા, ગૃહસ્થાશ્રમી, ઘરબારી.

અનુવાદ

તે પૈકીના એકાદ જણે સંસાર માંડ્યો. તેની પ્રજા બ્રહ્માંડના એકવીસ ઈંડોમાં રહી. પ્રજાની પ્રજા પરિવારથી ચારે વર્ષ સહિત ગૃહસ્થાશ્રમીનો પ્રારંભ થયો.

ભાવાર્થ

બાદમાં બ્રહ્માજીને સ્વયંભુવ મનુપુત્ર અને સતરૂપા કન્યા થયાં તે બંનેના સંયોગે કરીને સૃષ્ટિના ક્રમનો વ્યવહાર આગળ વધ્યો. તેમની પ્રજા બ્રહ્માંડના એકવીસ ઈંડોમાં નિવાસ કરીને રહી છે. તે પ્રજાની ઉત્પત્તિ પૃથ્વી પરથી થયેલી વંશવૃદ્ધિને કારણે ચારે વર્ષના (બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર) ગૃહસ્થાશ્રમનો પ્રારંભ થયો.

એક એક પુરુષને એક એક નારી, એહી વિધિ વિશ્વ સકલ વિસ્તારી;
શંભુકુ પરજા ભઈ થોરી, ત્યાગી હોઈ હરિ સુરત જોરી. ૬

શબ્દાર્થ

એક એક પુરુષને = એક એક નરને એક એક નારી = એક એક સ્ત્રી એહી વિધિ = આ પ્રમાણે વિશ્વ = જગત સકલ = સમસ્ત વિસ્તારી = વિસ્તાર થયો શંભુકુ = શંકરને પરજા = સંતાન ભઈ = થયા થોરી = થોડો ત્યાગી હોઈ = વૈરાગી હોવાથી હરિ = જ્યોતિસ્વરૂપ સુરત = સુરતા જોરી = જોડી.

અનુવાદ

આ પ્રમાણે એક એક પુરુષ અને એક એક સ્ત્રીથી સમસ્ત વિશ્વનો વિસ્તાર થયો છે. શંકર જ્યોતિસ્વરૂપ સાથે સુરતા જોડીને ત્યાગી રહ્યા હોવાથી થોડી પ્રજા થઈ છે.

ભાવાર્થ

આ પ્રમાણે એક એક પુરુષની સાથે એક એક સ્ત્રીને સંગિની બનાવીને સમસ્ત વિશ્વનો વિસ્તાર કર્યો છે. તમોગુણી શંકર સંસારનો ત્યાગ ધારણ કરીને વૈરાગી બન્યા બાદ, સુરતાને માત્ર જ્યોતિસ્વરૂપ સાથે જોડીને તપશ્ચર્યા કરવા લાગ્યા. પરિણામે તેમને થોડા સંતાનો થયાં છે.

વંજ રહે વિષ્ણુ મહેમંતા, પર પુત્રે આપે સુતવંતા;
પરજા પોક્ષણ કરે પરાઈ, માટે વિષ્ણુ શ્રેષ્ઠ સરાઈ. ૭

શબ્દાર્થ

વંજ = વાંઝીયા રહે = રહ્યા વિષ્ણુ = વિષ્ણુ મહેમંતા = મહેમંતાઈ ધરાવતા પર પુત્રે = પારકા પુત્રને આપે = પોતાના સુતવંતા = પુત્ર માનીને પરજા પોક્ષણ = પ્રજાનું ભરણ-પોષણ કરે = કરે પરાઈ = પારકાનું માટે = તેથી વિષ્ણુ = વિષ્ણુ શ્રેષ્ઠ = શ્રેષ્ઠ સરાઈ = ગણાયા.

અનુવાદ

મહેમંતાઈ ધરાવતા વિષ્ણુ વાંઝીયા રહ્યા જેથી પારકા પુત્રને પોતાના પુત્ર માનીને પારકી પ્રજાનું ભરણ-પોષણ કરે છે. તેથી વિષ્ણુ શ્રેષ્ઠ ગણાયા.

ભાવાર્થ

મોટી મહેમંતાઈ ધરાવતા સત્વગુણી વિષ્ણુ નિઃસંતાન રહ્યા. જેથી તેઓ પારકા પુત્રને પોતાના પુત્ર માનીને સમગ્ર વિશ્વની પ્રજાનું ભરણ-પોષણ કરે છે. આવા પરોપકારી કાર્યને લીધે વિષ્ણુ ત્રણેય ગુણોના દેવોમાં શ્રેષ્ઠ મહાધિકારી તરીકે સરાહના પામ્યા છે.

નારી તો તીનુ કે ઘર હુતી, વિષ્ણુ ઘરે રહી અણપરસવતી;
જ્યાં જ્યાં નાર ત્યાં ત્યાં મોહા, મોહ તાંહાં તો આત્મ દોહા. ૮

શબ્દાર્થ

નારી તો = નારી તો તીનુ કે = ત્રણેયના ઘર હુતી = ઘરે હતી વિષ્ણુ ઘરે = વિષ્ણુના ઘરે રહી = રહી અણપરસવતી = પ્રસુતિ ન થઈ હોય તેવી સ્ત્રી જ્યાં જ્યાં = જ્યાં જ્યાં નાર = સ્ત્રી ત્યાં ત્યાં = ત્યાં ત્યાં મોહા = વાસના મોહ = મિથ્યા આસક્તિ તાંહાં = ત્યાં તો = તો આત્મ = આત્મા દોહા = દ્રોહ.

અનુવાદ

સ્ત્રીઓ તો ત્રણેયના ઘરે હતી, પરંતુ વિષ્ણુને ઘરેથી અપ્રસવતી રહી. જ્યાં જ્યાં સ્ત્રી ત્યાં ત્યાં મોહ અને મોહ ત્યાં તો આત્માનો દ્રોહ.

ભાવાર્થ

અર્ધાગના (સ્ત્રી) તો ત્રણેય દેવોના ઘરે હતી, પરંતુ વિષ્ણુને ઘરે સંગિની તરીકે રહેલી લક્ષ્મીજીને કોઈ પ્રસુતિ થઈ નહીં તેથી તેઓ નિઃસંતાન રહ્યાં.

જ્યાં જ્યાં સ્ત્રી હોય ત્યાં ત્યાં વાસનાનું વિશેષ પ્રભુત્વ હોય અને નારીનો મોહ જ્યાં હોય ત્યાં તો આત્મા સાથે દગ્ગો થતાં તેની અધોગતિ થાય છે.

**આત્મ દ્રોહ તાંહાં નહીં જ્ઞાના, જ્ઞાન વિના તો જીવ નિઘાના;
માટે કર્તા નહીં તિન ગુના, ઉનહુ સંગ કીયા નારીઓના. ૯**

શબ્દાર્થ

આત્મદ્રોહ = આત્માની અધોગતિ તાંહાં = ત્યાં નહીં = નથી જ્ઞાના = જ્ઞાન જ્ઞાન વિના = જ્ઞાન સિવાય તો = તો જીવ = જીવ નિઘાના = ચોક્કસ, નક્કી માટે = તેથી કર્તા = સર્જનહાર નહીં = નથી તિન ગુના = ત્રણ ગુણો ઉનહુ = તેઓએ સંગ = સંબંધ કીયા = કર્યો નારીઓના = સ્ત્રીઓ સાથે.

અનુવાદ

જ્યાં આત્માનો દ્રોહ હોય ત્યાં જ્ઞાન ન હોય અને જ્ઞાન વિના તો નક્કી જીવમાં જ ગણના થાય. તેથી ત્રણેય ગુણો કર્તા નથી, કારણ કે તેઓએ નારી સાથે સંબંધ કર્યો છે.

ભાવાર્થ

જ્યાં આત્માનો દ્રોહ થતો હોય ત્યાં તેની અધોગતિના પરિણામે તેનામાં રહેલી ઐશ્વર્યતાનો નાશ થતો હોય છે. વળી, જ્ઞાનનો અભાવ જોવા મળે છે. પોતાની શક્તિ ક્ષીણ થતાં તે અંશ પોતાની ઉર્ધ્વગતિએ ગમન કરી શકતો નથી. આમ જ્ઞાન સિવાય તે જીવદશામાં જ જીવન વ્યતીત કરીને જન્મ-મરણના ક્રમમાં ભટક્યા કરે છે. તેથી ત્રણે ગુણાત્મક એવા રજોગુણી બ્રહ્મા, તમોગુણી શંકર અને સત્વગુણી વિષ્ણુ પૈકી કોઈ સર્જનહાર નથી. કારણ કે ત્રણેય દેવો, દેવીઓ સાથે સંબંધ બાંધીને સાંસારિક જીવન જીવે છે.

**કર્તા જ્યોત સ્વરૂપ ભી નાંહિ, જાકો સુરત શક્તમેં હેરાહી;
જો જો કરત નારીકે સંગા, સો સો પુરુષ ન રહત અભંગા. ૧૦**

શબ્દાર્થ

કર્તા = સર્જનહાર જ્યોત સ્વરૂપ = જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજન ભી નાંહિ = પણ નથી જાકો = જેઓની સુરત = સુરતા શક્તિમે = આદ્યશક્તિ મહંમાયામાં હેરાહી = આકર્ષાઈ, હેરાઈ જો જો કરત = જે જે કરે નારીકે સંગા = સ્ત્રીનો સંબંધ સો સો પુરુષ = તે તે પુરુષ ન રહત = રહેતા નથી અભંગા = અખંડ.

અનુવાદ

જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજન પણ કર્તા નથી. કારણ કે જેઓની સુરતા પણ શક્તિમાં આકર્ષાઈ હતી. જે જે નારીનો સંગ કરે તે તે પુરુષ અખંડ રહેતો નથી.

ભાવાર્થ

જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજન પણ આ સૃષ્ટિના કર્તા નથી, કારણ કે તેઓએ પણ આદ્યશક્તિ મહામાયાના સ્વરૂપ સાથે સંબંધ બાંધ્યો હતો અને તેમની સુરતા શક્તિના કામણગારા સ્વરૂપમાં લોભાઈ હતી.

જે જે પુરુષ સ્ત્રીનો સંગ કરે તે તે પુરુષ અખંડ રહેતો નથી. નર-માદાના સંગને લીધે અંશના ઐશ્વર્યતાવાળા તત્ત્વોનું ધોવાણ થતું હોય છે અને નિર્બળતા પ્રાપ્ત કરે છે જેથી નિર્માલ્ય થયેલા અંશની અધોગતિ થતી હોય છે.

ભંગ સો તો કર્તા નાંહિ, સત કુવેર કહી સમજાહી. ૧૧

શબ્દાર્થ

ભંગ સો તો = ખંડિત થયા હોય તે કર્તા નાંહિ = સર્જનહાર નથી સત કુવેર = સત્ કુવેરસ્વામી કહી સમજાહી = કહી સમજાવ્યું.

અનુવાદ

ખંડિત થયા હોય તે સર્જનહાર નથી. એ બાબત સત્ કુવેરસ્વામીએ કહી સમજાવી.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે જે દેહધારી છે પછી ભલે તે સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ, કારણ મહાકારણ કે પરમકારણ દેહમાં હોય, પરંતુ પુરુષ નારીનો સંગ કરવાથી ખંડિત થતા હોય છે. આવા અખંડ ન રહેનાર દેહધારી પુરુષ કદિ પણ સૃષ્ટિના સર્જનહાર કહેવાય નહીં.

અંગ-૩૦

આદ્ય પુરુષ અક્ષરકો

અબકા જ્ઞાન સૂનો ધર ભાવુ, આદ્ય અંત વરતાંત સૂનાવુ;
કોહુ ન જાનત પુરુષ પુરાના, નિગમ પોકારત અગમ અયાના. ૧

શબ્દાર્થ

અબકા = હવે પછીના જ્ઞાન = સમજ સૂનો = શ્રવણ કરો ધર ભાવુ = ભાવ ધારણ કરીને આદ્ય = આરંભ
અંત = છેવટ વરતાંત = વર્ણન સૂનાવુ = સંભળાવું કોહુ ન જાનત = કોઈ જાણતા નથી પુરુષ પુરાના = પુરાણા પુરુષને
નિગમ = વેદ પોકારત = પોકાર કરે છે અગમ = ગમ પહોંચતી નથી તેવા પદ માટે અયાના = અજાણ.

અનુવાદ

હવે પછીના જ્ઞાનને ભાવ ધારણ કરી શ્રવણ કરો. કારણ કે આદ્ય અને અંતનું વર્ણન સંભળાવું છે. કોઈ પુરાણા પુરુષને જાણતા નથી. તેથી તો વેદ પણ અગમ પદ માટે અજાણ્યા છે તેવો પોકાર કરે છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર હવે પછી સૃષ્ટિના પ્રારંભ પહેલાના અને અંત સમયનું વર્ણન કરે છે. જે સર્વ શ્રોતાજનોએ ભાવ ધારણ કરી તે જ્ઞાનને શ્રવણ કરવાનું કહે છે.
વિશ્વમાં બ્રહ્મપ્રકાશના કારણરૂપે રહેલા પુરાણા પુરુષને કોઈ જાણતા નથી. બ્રહ્મા દ્વારા વદિત આદિ-અનાદિ કહેવાતા ચાર વેદને પણ તે પરમપદ માટેની ગમ નથી, તેથી તેઓ અજાણ્યા છે તેવું કહીને “નેતિ”નો પોકાર કરે છે.

નયેતિ નયેતિ કરી પીછે લટક્યા, બ્રહ્મા જાય કમલમે ભટક્યા;
શંકર જાઈ સમશાન બસાયા, શૂન્ય શિખરકા ધ્યાન લગાયા. ૨

શબ્દાર્થ

નયેતિ નયેતિ કરી = નેતિ નેતિનો પોકાર કરીને પીછે = પછી લટક્યા = વળગી રહેવું બ્રહ્મા = બ્રહ્મા
જાય = જઈને કમલમે = કમળમાં ભટક્યા = ભ્રમમાં પડવું શંકર = શંકર જાઈ = જઈને સમશાન = સ્મશાન
બસાયા = નિવાસ કર્યો શૂન્ય શિખરકા = શૂન્ય શિખરનું ધ્યાન = ધ્યાન લગાયા = લગાવ્યું.

અનુવાદ

નેતિ નેતિનો પોકાર કરીને વળગી રહ્યા પછી બ્રહ્મા ક્રમણમાં જઈને ભ્રમણામાં પડ્યા. શંકરે સ્મશાનમાં જઈ નિવાસ કરીને શૂન્ય શિખરનું ધ્યાન લગાવ્યું.

ભાવાર્થ

બ્રહ્મા ચાર વેદનું જ્ઞાન વઢીને અટક્યા, અને અંતે બ્રહ્મપ્રકાશના કારણ રૂપ રહેલા પરમપદને અંગે ગમ પહોંચી ન હોવાથી અજાણ હોઈ “નેતિ” “નેતિ”નો પોકાર કર્યો. ત્યારબાદ ભ્રમણામાં પડીને તેમણે ક્રમણમાં જઈ નિવાસ કર્યો. જ્યારે શંકરે વૈરાગ ધારણ કરીને પાર્વતી સહિત પુત્રોનો ત્યાગ કરી સંસારથી અલીપ્ત થવા સ્મશાનમાં જઈને નિવાસ કર્યો. ત્યાં તેઓ શૂન્ય શિખરમાં વૃત્તિને વિરામ પમાડી ધ્યાનસ્થ દશામાં રહ્યા.

જ્યોતિસ્વરૂપ ક્રીયા નિરધારા, યાંહાં લ્યૌ શિવકા જ્ઞાન સમારા;
વિષ્ણુ પણ ઉનકે અનુરાગી, તિનુ સુરત જ્યોતમે પાગી. ૩

શબ્દાર્થ

જ્યોતિસ્વરૂપ = જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજનનું ક્રીયા = કર્યું નિરધારા = નિર્ધાર યાંહાં લ્યૌ = અહીં સુધી શિવકા = શિવજીનો જ્ઞાન સમારા = જ્ઞાનનો સમાવેશ વિષ્ણુ = વિષ્ણુ પણ = વળી ઉનકે = તેમના અનુરાગી = અનુસરનારા તિનુ = તેમની સુરત = સુરતા જ્યોતમે = જ્યોતિ પુરુષ નિરંજનમાં પાગી = પહોંચી, પૂગી.

અનુવાદ

જ્યોતિસ્વરૂપનો નિર્ધાર કર્યો. અહીં સુધી શિવના જ્ઞાનનો સમાવેશ છે. વિષ્ણુ પણ તેમને જ અનુસર્યા જેથી તેમની સુરતા પણ જ્યોતિમાં પહોંચી.

ભાવાર્થ

શંકરે બ્રહ્મરંદ્રના શૂન્ય શિખરમાં ધ્યાન લગાવીને હજાર પાંખડીવાળા ક્રમણની મધ્યે બિરાજમાન જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજનમાં ચિત્તને સ્થિર કરી ધ્યાનસ્થ દશામાં રહ્યા. આમ, જ્યોતિસ્વરૂપ સર્વોપરી અને સહાયભૂત થનારું છે તેવું નક્કી કરીને નિરધાર કર્યો. આ પ્રમાણે શંકરના જ્ઞાનનો સમાવેશ અહીં સુધી થાય છે. વિષ્ણુ પણ તેમના જ નિર્ણયને અનુસરી જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજનમાં જ સુરતા સ્થિર કરીને રહ્યા છે.

યાંહાં લ્યૌ ચાર વેદકે ભેવા, ખટશહાસ્તર યાંહાં લ્યૌ અહંમેવા;
યાંહાં લ્યૌ પુરાન કતેબ કુરાના, જામે અટકે સકલ જહાંના. ૪

શબ્દાર્થ

યાંહાં લ્યૌ = અહીં સુધી ચાર વેદકે = ચાર વેદના ભેવા = ભેદ ખટશહાસ્તર = છ શાસ્ત્રો યાંહાં લ્યૌ = અહીં સુધી અહંભેવા = આંતરભાવ યાંહાં લ્યૌ = અહીં સુધી પુરાન = પુરાણો કતેબ = કતેબ કુરાના = કુરાન જામે = જેમાં, તેમાં અટકે = અટક્યા સકલ = સમસ્ત જહાંના = વિશ્વ.

અનુવાદ

ચાર વેદનો ભેદ અહીં સુધી છે. છ શાસ્ત્રોનો આંતર ભાવ પણ અહીં સુધી જ છે. પુરાણ, કતેબ અને કુરાન પણ અહીં સુધી જ છે. સમસ્ત વિશ્વ તેમાં જ અટક્યું છે.

ભાવાર્થ

અહીંયાં સુધી બધાએ ચાર વેદ દ્વારા દર્શાવેલ નેતિપદની સમજમાં વૃત્તિ સ્થિર કરી છે. વેદના અધ્યયન બાદ જ્ઞાની પુરુષો દ્વારા રચાયેલા છ શાસ્ત્રો પણ અહીં સુધી જ પોતાનો આંતરભાવ સ્થિર કરીને રહેલા છે. ત્યારપછીના પ્રસિદ્ધિ પામેલા અઢાર પુરાણો, કતેબ અને કુરાન પણ અહીં સુધી જ અટકેલા છે. આ પ્રમાણે સમસ્ત વિશ્વ ચાર વેદ સુધી જ અટકેલું છે. આમ, ચાર વેદના ભેદમાં જ બધા અટકી ગયા પણ તેની પાર કોઈ ગયા નથી.

યૌ જહાં તહાં વલગે નર લોઈ, આઘ પુરુષ ચિન્યા નહીં કોઈ;
આઘ પુરુષ અવિનાશ અભંગા, આપહી આપ નારી નહીં સંગા. ૫

શબ્દાર્થ

યૌ = આ પ્રમાણે જહાં તહાં = જ્યાં ત્યાં વલગે = વળગી રહ્યા નર લોઈ = સ્ત્રી પુરુષો આઘ પુરુષ = આદિ પુરાણા પુરુષ ચિન્યા = જાણ્યા નહીં કોઈ = કોઈએ નહીં આઘ પુરુષ = આદિપુરુષ અવિનાશ = અવિનાશી અભંગા = અખંડ આપહી આપ = પોતે સ્વયં નારી નહીં = સ્ત્રી નથી સંગા = સંગાથી.

અનુવાદ

આ પ્રમાણે સ્ત્રી પુરુષો જ્યાં ત્યાં વળગી રહ્યા છે. જેથી આઘ (પુરાણ) પુરુષને કોઈએ જાણ્યા નથી. આઘ પુરુષે સ્ત્રી સંગ ન કરીને પોતે સ્વયં અવિનાશી અને પૂર્ણ અભંગ રહ્યા છે.

ભાવાર્થ

આ પ્રમાણે વિશ્વના તમામ નર-નારી ચાર વેદનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી જ્યાં ને ત્યાં વળગી રહ્યા છે. જેના કારણે જેઓ નેતિપદથી પર રહેલા આદિ-અનાદિ જે આઘ પુરાણા પુરુષ છે, તેમને કોઈ જાણી શક્યું નથી. તે આઘ પુરુષ આપોઆપ સ્વયં વિદ્યમાન હોઈ સ્ત્રીના સંગ વિના અભંગ રહેલા છે. વળી, તેઓ પોતે અખંડ અને અવિનાશી છે.

બિન નારી જીને બલક ઉપાયા, બહોરુ ઘટઘટ આન્ય સમાયા;
નહીં આયા નહીં જાત જનાતા, હે જ્યૌકા ત્યૌ નાથ સનાતા. ૬

શબ્દાર્થ

બિન નારી = સ્ત્રી વગર જીને = જેઓએ બલક = વિશ્વ ઉપાયા = ઉત્પન્ન કર્યું બહોરુ = ત્યાર પછી
ઘટ ઘટ = પ્રત્યેક દેહમાં આન્ય = બીજા સમાયા = સમાવ્યા નહીં આયા = આવ્યા નહીં નહીં જાત = જતા નથી
જનાતા = જણાતા હે = છે જ્યૌકા ત્યૌ = જ્યાં છે ત્યાં નાથ = સ્વામી, કર્તા સનાતા = સનાતન.

અનુવાદ

સ્ત્રી (નારી) વગર જેમણે વિશ્વ ઉત્પન્ન કર્યું છે. ત્યાર પછી બીજાને (પોતે નહીં, પરંતુ પોતાના ચૈતન્યઅંશને) પ્રત્યેક ઘાટમાં સમાવ્યા છે. તેઓ નથી આવતા કે નથી જતા જણાતા, પરંતુ જ્યાં છે ત્યાં સનાતન સ્વામી છે.

ભાવાર્થ

પ્રકૃતિના સાથ વગર તેઓએ બ્રહ્મભૂમિકામાં સમગ્ર સૃષ્ટિને ઉત્પન્ન કરી છે. તેમણે જ સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ, કારણ, મહાકારણ અને પરમકારણ દેહોની રચના કરીને તેમાં પોતાના સજાતીય ચૈતન્ય અંશને પ્રેરક કરી સમગ્ર રચનાને જીવંત કરી છે. તેઓ પોતાનું ધામ છોડીને આ નાશવંત જગતમાં આવતા કે જતા જણાતા નથી, પરંતુ પોતાના કૈવલધામમાં વસે છે અને ત્યાં જ સદાને માટે રહીને સર્વ ખેલને ખીલવે છે. એવા સનાતન કર્તા મહદ્ સજાણજાણ સ્વરૂપમાં અને આવા ગમન વિના કૈવલધામમાં જ હંમેશને માટે રહે છે.

સો કર્તા ચિનો રે ભાઈ, બિન ચિને પરલે સબ જાઈ;
કહે કુવેર અનુપ વિચારી, જ્ઞાન હમારા ચિનો નરનારી. ૭

શબ્દાર્થ

સો કર્તા = તે સર્જનહાર ચિનો રે = ઓળખોને ભાઈ = આત્મબંધુ બિન ચિને = જાણ્યા વગર પરલે = પ્રલયમાં
સબ જાઈ = બધા નાશ પામશે કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે અનુપ વિચારી = શ્રેષ્ઠ વિચારીને જ્ઞાન = જ્ઞાન
હમારા = અમારું ચિનો = ઓળખો નરનારી = સ્ત્રી પુરુષો.

અનુવાદ

હે આત્મબંધુઓ ! તે કર્તાને ઓળખો. (તેમને) જાણ્યા વિના પ્રલય સમય સુધી બધા વહ્યા જશે. કુવેરસ્વામી કહે છે કે હે સ્ત્રી-પુરુષો ! શ્રેષ્ઠ (અત્યંત) વિચાર કરીને અમારા જ્ઞાનને ઓળખો-સમજો.

ભાવર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર એક આત્મ બંધુત્વના નાતે પ્રત્યેક અંશોને સકર્તા સર્જનહારની જાણ પ્રાપ્ત કરવા માટે જણાવે છે. જો કર્તાને જાણવામાં નહીં આવે તો સૃષ્ટિના પ્રલયકાળ સુધી જન્મ અને મરણ ચક્રમાં ભટકવું પડશે. પ્રત્યેક સ્ત્રી-પુરુષોએ અંશની ઉર્ધ્વગતિ કરવા માટેનો ઉત્તમ વિચાર ધારણ કરીને પરમગુરુ દ્વારા દર્શાવતા સકર્તા સિદ્ધાંતને સ્થાપિત કરતું શ્રેષ્ઠ કેવલજ્ઞાન સમજ્યા બાદ સ્વીકારવું જોઈએ.

અંગ-૩૧

પરલાકો

પરલે જાય કીટ પતંગા, પરલે માનવ દેવ દાનંગા;
પરલે સ્થાવર જંગમ જેતા, જીવા જોજન જલથલ તેતા. ૧

શબ્દાર્થ

પરલે = પ્રલય વખતે જાય = નાશ પામે કીટ પતંગા = કીટાણું અને પતંગિયાં પરલે = પ્રલય વખતે માનવ = મનુષ્ય દેવ = દેવતાઓ દાનંગા = દાનવો પરલે = પ્રલય વખતે સ્થાવર = સ્થિર જાતિ જંગમ = અસ્થિર જાતિ જેતા = જેટલા છે તેટલા જીવા = જીવો જોજન = આયોજન, રચના જલથલ = જળ અને પૃથ્વી પરની તેતા = તેટલા.

અનુવાદ

મહા પ્રલયકાળે કીટ-પતંગ, માનવ, દેવ, દાનવ, સ્થાવર-જંગમના જેટલા ઘાટ છે તે અને પાણી તથા પૃથ્વી પરના જે છે તે જીવંત પ્રાણી સહિતની તમામ રચના નાશ પામશે.

ભાવાર્થ

સર્જનહારે નક્કી કરેલ સમય મર્યાદાના કાળક્રમે જ્યારે મહાપ્રલયનો સમય આવશે ત્યારે વિવિધ પ્રકારના કીટાણુ અને પતંગિયાના ઘાટ, મનુષ્ય, દેવી-દેવતાઓ, દાનવો તથા પાણી અને પૃથ્વી પરના સ્થાવર-જંગમના જેટલા ઘાટ છે તે બધા જ ઘાટની આદ્ય લઈ યોજનાબદ્ધ કરેલી સમસ્ત રચના નાશ પામશે.

પરલે જાય વ્યોમ ઘન તારા, બંચે નહીં ચક્ર સસુમારા;
પરલે જાય ચંદ્ર ઓરુ સુરા, જાકી જ્યોત સકલ ભરપૂરા. ૨

શબ્દાર્થ

પરલે જાય = પ્રલયકાળને નાશ પામે વ્યોમ = આસમાન ઘન = વાદળ તારા = તારા બંચે નહીં = બચે નહીં ચક્ર સસુમારા = શિશુમાર ચક્ર પરલે જાય = પ્રલયકાળે નાશ પામે ચંદ્ર ઓરુ સુરા = ચંદ્ર અને સૂર્ય જાકી = જેની જ્યોત = કિરણો, પ્રકાશ સકલ = સર્વત્ર ભરપૂરા = ભરપૂર.

અનુવાદ

મહાપ્રલયકાળે આસમાન, વાદળ અને તારા નાશ પામશે. શિશુમાર ચક્ર પણ બચશે નહીં. તેમજ ચંદ્ર અને સૂર્ય કે જેનો પ્રકાશ સર્વત્ર ભરપૂર ભરેલો છે તે પણ નાશ પામશે.

ભાવાર્થ

મહાપ્રલયકાળ વખતે આસમાન, વાદળો અને નવલખ તારાઓ સહિત શિશુમાર ચક્ર પણ નાશ પામશે. ત્યારે તેમાં રહેલા ચંદ્ર અને સૂર્ય કે જેનો પ્રકાશ સર્વત્ર ભરપૂર રીતે પ્રસરેલો છે તે પણ નાશ પામશે.

પરલે જાય વિરંચી શેષા, પરલે જાય વિષ્ણુ મહાવેશા;
પરલે જાય ધરણ આકાશા, પરલે જાય અગ્ન પરકાશા. ૩

શબ્દાર્થ

પરલે જાય = પ્રલયકાળને નાશ પામે વિરંચી = બ્રહ્મા શેષા = શેષ નારાયણ પરલે જાય = પ્રલયકાળે નાશ પામે વિષ્ણુ = વિષ્ણુ મહાવેશા = મહેશ પરલે જાય = પ્રલયકાળે નાશ પામે ધરણ = પૃથ્વી આકાશા = આકાશ પરલે જાય = પ્રલયકાળે નાશ પામે અગ્ન = અગ્નિ પરકાશા = પ્રકાશક.

અનુવાદ

પ્રલયકાળે બ્રહ્મા, શેષનારાયણ, વિષ્ણુ, મહેશ તથા પૃથ્વી, આકાશ અને પ્રકાશમય અગ્નિ નાશ પામશે.

ભાવાર્થ

મહાપ્રલયકાળે રજોગુણી બ્રહ્મા, પૃથ્વીને ધારણ કરનાર હજાર ફેણધારી શેષનારાયણ, સતોગુણી વિષ્ણુ, તમોગુણી શંકર સહિત પાંચ મહાતત્ત્વો પૈકીનાં પૃથ્વી, આકાશ અને પ્રકાશમય એવો અગ્નિ પણ નાશ પામશે.

પરલે જાય પવન ઓરુ પાણી, જાતે પ્રથમ સૃષ્ટ મંડાણી;
પરલે જાય મેર સમેરા, ચૌદ લોક લ્યૌ કાલ હનેરા. ૪

શબ્દાર્થ

પરલે જાય = મહાપ્રલયકાળે નાશ પામે પવન = વાયુ ઓરુ = અને પાણી = પાણી જાતે = જેનાથી પ્રથમ = પ્રારંભમાં સૃષ્ટ = સૃષ્ટિ મંડાણી = શરૂઆત થઈ પરલે જાય = પ્રલયકાળે નાશ પામે મેર સમેરા = મેરુ પર્વત ચૌદ લોક = ચૌદ લોક લ્યૌ = સુધી કાલ = મહાપ્રલયકાળ હનેરા = નાશ કરશે.

અનુવાદ

જેનાથી પ્રારંભમાં સૃષ્ટિનું મંડાણ થયું છે તેવા પવન અને પાણીનો પણ મહાપ્રલયકાળે નાશ થશે. પ્રલયકાળે મેરુ પર્વત નાશ પામશે અને ચૌદ લોક સુધી કાળ નાશ કરશે.

ભાવાર્થ

જેનાથી આદિ-આરંભકાળમાં સૃષ્ટિનું મંડાણ થયું છે તેવા પંચમહાભૂત પૈકીનાં પવન અને પાણીનો પણ મહાપ્રલયકાળે નાશ થવાનો છે. વળી, મહાપ્રલયકાળે મેરુ પર્વત પણ નાશ પામનાર છે તેમજ ચૌદ લોક સુધીની બધી જ રચનાનો કાળ નાશ કરનાર છે.

**પરલે જાય શક્ત ઓર જ્યોતિ, આન્ય જીવનકી કુન ગનોતિ;
નામ રુપ ગુણ જહાં જહાં ધારા, તાંહાં તાંહાં લ્યૌ કાલનકા ચારા. ૫**

શબ્દાર્થ

પરલે જાય = પ્રલયકાળે નાશ પામે શક્ત = આઘશક્તિ મહામાયા ઓર = અને જ્યોતિ = જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજન આન્ય જીવનકી = બીજા જીવોની કુન = શી ગનોતિ = વિશાદ નામ રુપ ગુણ = નામ, આકાર, ગુણ જહાં જહાં = જ્યાં જ્યાં ધારા = ધારણ કર્યા તાંહાં તાંહાં = ત્યાં ત્યાં લ્યૌ = સુધી કાલનકા = મહાપ્રલયકાળના ચારા = ખોરાક.

અનુવાદ

પ્રલયકાળે શક્તિ અને જ્યોતિ નાશ પામશે તો પછી બીજા જીવોની શી વિશાદ ? નામ, રૂપ અને ગુણ જ્યાં જ્યાં ધારણ કરેલાં છે ત્યાં ત્યાં સુધી કાળનો ચારો છે.

ભાવાર્થ

મહાપ્રલયકાળે મહીમંડ ઈંડના અધિપતિ જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજન અને અંજની રૂપ મહામાયાનો નાશ થશે તો પછી અન્ય નાનાં-મોટાં ઘાટની તો શી ગણતરી ? એટલે કે સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ, કારણ, મહાકારણ અને પરમકારણ દેહ ધરાવતા બધા જ નાનાં-મોટાં ઘાટનો નાશ થશે. વળી, બ્રહ્માંડમાં જેણે નામ, રૂપ અને ગુણ ધારણ કર્યા છે તેવા દરેકે દરેક પદાર્થોવાળી રચના પ્રલયકાળનો ખોરાક હોઈ ભક્ષણના અંતે બચવાના નથી.

**મન બુધ ચિત્ત આલોચન જેતા, દષ્ટ પદારથ પરલે તેતા;
પરલે કાલ ન બંચે કેહુ, જો કર્તા ધરી આવે દેહુ. ૬**

શબ્દાર્થ

મન = મન અંતઃકરણ બુધ = બુદ્ધિ અંતઃકરણ ચિત્ત = ચિત્ત અંતઃકરણ આલોચન = આલોચના જેતા = જેટલાં દષ્ટ પદારથ = દશ્ય પદાર્થ પરલે = નાશ તેતા = તેટલા પરલે કાલ = પ્રલયકાળે ન બંચે = બચે નહીં કેહુ = કોઈપણ જો = જો કર્તા = સર્જનહાર ધરી = ધારણ કરીને આવે = આવે દેહુ = દેહ.

અનુવાદ

પ્રલય વખતે મન, બુદ્ધિ અને ચિત્તથી જે આલોચના થાય તેટલા અને જેટલા દૃષ્ટ પદાર્થો છે તે નાશ પામશે. વળી, જો કર્તા દેહ ધારણ કરીને આવે તો તે પણ પ્રલયકાળે બચશે નહીં.

ભાવાર્થ

મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત તથા અહંકારરૂપી અંતઃકરણથી જે કોઈ આલોચના કરવામાં આવે છે તે તમામ સહિત જે જે દૃષ્ટ પદાર્થો છે તે બધા જ મહાપ્રલયકાળે નાશ પામશે. જો સર્જનહાર ખુદ અવતાર ધારણ કરીને બ્રહ્માંડમાં આવે તો તેઓ પણ પ્રલયકાળે બચી શકે નહીં. અર્થાત્ જે કાંઈ બ્રહ્માંડમાં છે તે વ્યક્ત અને અવ્યક્ત સર્વ રચના મહાપ્રલયકાળે નાશ પામશે.

પરલે નહીં એક આતમ રામા, સકલ ચરાચર વ્યાપક ધામા;
પરલે કહ્યા સકલકા દેહા, પંચભૂત ધરી જો જો વેહા. ૭

શબ્દાર્થ

પરલે નહીં = પ્રલયકાળે નથી એક = એકમાત્ર આતમ રામા = અંશ, આત્મા સકલ = બધા ચરાચર = સચરાચર, સ્થાવર-જંગમ વ્યાપક = વ્યાપક, પ્રસરેલું ધામા = નિવાસ પરલે = પ્રલયકાળે કહ્યા = કહેવાતા સકલકા = બધાના દેહા = ઘાટ પંચભૂત = પાંચ મહાભૂત ધરી = ધારણ કરી જો જો = જે જે વેહા = દેહ.

અનુવાદ

બધા દેહમાં વ્યાપક રહીને નિવાસ સ્થાન ધરાવતો એકમાત્ર આત્મા પ્રલયકાળે નાશ પામતો નથી. જ્યારે પાંચ મહાભૂતધારી જે જે ઘાટ છે તેની આઘ લઈ કહેવાતા બધા જ દેહો પ્રલયકાળે નાશ પામે છે.

ભાવાર્થ

સ્થાવર અને જંગમજાતિના ઘાટની આઘ લઈ બધા દેહોમાં નિવાસ કરીને વ્યાપકરૂપે પોતાની ચૈતનતા પસારી દેહનું સ્વામીત્વ ધરાવતો ચૈતનઅંશ મહાપ્રલયકાળે નાશ થતો નથી, પરંતુ પાંચ મહાભૂતધારી જે જે સ્થૂળ ઘાટ છે તે સહિત સૂક્ષ્મ, કારણ, મહાકારણ અને પરમકારણ દેહના તમામ ઘાટ પ્રલયકાળે નાશ પામે છે.

ચૈતનકુ નહીં પરલે કાલ, આઘ સનાતન વસ્ત નિરાલ;
હે કૈવલપદ અખે અલંક, જાકુ નહીં હૈ કાલ કલંક. ૮

શબ્દાર્થ

ચૈતનકુ = ચૈતનને નહીં = નથી પરલે કાલ = પ્રલયકાળ આઘ = આદિ સનાતન = શાશ્વત વસ્ત = વસ્તુ

નિરાલ = ન્યારા હે = છે કેવલપદ = કેવલકર્તાનું પરમપદ અખે = અખંડ અલંક = સુશોભિત જાકુ = જેણે
નહીં = નથી હે = છે કાલ કલંક = કાળનું બંધન.

અનુવાદ

ચૈતનને પ્રલયકાળ નથી કારણ કે તે આદિ સનાતન વસ્તુ તરીકે ન્યારો છે. કેવલપદ અખંડ, સુશોભિત છે કે જેને કાળનું બંધન નથી.

ભાવાર્થ

મહદ્ સજ્જાણજાણ સકર્તાપતિ સર્જનહાર કેવલકર્તાના સજ્જાતીય અલ્પ સજ્જાણજાણ સ્વરૂપે રહેલા ચૈતનઅંશને પ્રલયકાળ અસર કરતો નથી. કારણ કે તે આદિ-અનાદિનો સનાતન વસ્તુ રૂપે ન્યારો રહેલો છે. તે જ પ્રમાણે તેના મૂળ કારણરૂપે રહેલું કેવલકર્તાનું પરમપદ પણ અખંડ અને સુશોભિત છે. તે પદને પણ કાળનું બંધન નથી કારણ કે તે સૃષ્ટિના પ્રારંભકાળ પહેલાં પણ હતું અને પ્રસારાના કાળ દરમિયાન પણ તે જ સ્થિતિમાં રહેલું છે અને મહાપ્રલયકાળ પછી જ્યારે કાંઈ જ ન બચ્યું હોય ત્યારે પણ તે પદ તે જ સ્થિતિમાં અખંડ અને શાશ્વત રૂપે મહાશૂન્યની મધ્યે રહેવાનું છે.

સો કેવલ નિજ આઘ પરાપર, ચૈતન જાકી લહેર યરાયર;
લહેરી કેવલ જાત સરેખુ, જાને સો જન સંત વિવેકુ. ૯

શબ્દાર્થ

સો = તે કેવલ = કેવલકર્તા નિજ = પોતે, મૂળ આઘ = આદિ પરાપર = પરા વાણીથી પર, બ્રહ્મથી પરે
ચૈતન = ચૈતન અંશ જાકી = તેમના લહેર = તરંગ યરાયર = સચરાયર લહેરી = તરંગી કેવલ = કેવલકર્તા
જાત = સજ્જાતિ સરેખુ = સરખું જાને = જાણે સો = તે જન = માનવી સંત વિવેકુ = વિવેકી સંત પુરુષ.

અનુવાદ

તે કેવલ મૂળ આદિના અને બ્રહ્મથી પરે રહેલા છે. તેમના ચૈતન અંશ રૂપી લહેર સચરાયર છે. જ્યારે લહેરી કેવલકર્તા સજ્જાતિ અને સરખા છે. આ ગૂઢાર્થને જે જાણે તે માનવી વિવેકી સંત (જન) છે.

ભાવાર્થ

નિજ કેવલકર્તા આદિ અનાદિના અને સમસ્ત બ્રહ્માંડમાં સમચૈતન હીર રૂપે પથરાયેલા બ્રહ્મથી પરે રહેલા છે. તેમના જ અલ્પ સજ્જાણજાણ રૂપી ચૈતન અંશની લહેર સચરાયર વ્યાપક છે. લહેરરૂપે રહેલા ચૈતન અંશ અને લહેરીરૂપે રહેલા કેવલકર્તા અંશી એમ બંને સજ્જાતિ અને સરખા છે. અંશી મહદ્ સજ્જાણ જાણ સ્વરૂપે છે, જ્યારે અંશ અલ્પ સજ્જાણ-જાણ સ્વરૂપે છે. આ

ગૂઢાર્થ ભરેલા અંશ-અંશીના લક્ષને જે જાણે તે જ માનવી વિવેકી સંત પુરુષ કહેવાય.

**ચૈતન દષ્ટ જુવે જુગદીસા, આપ વ્યાપ ભઈ પરમ પરીક્ષા;
ચૈતનનું ચૈતન જે યોજ, સુરત અગાધ જાકુ વા ખોજ. ૧૦**

શબ્દાર્થ

ચૈતન = ચૈતન દષ્ટ = નજરે, દષ્ટિએ જુવે = નિહાળે જુગદીસા = જગતકર્તા આપ = પોતે વ્યાપ ભઈ = વ્યાપક થઈને પરમ = શ્રેષ્ઠ પદ પરીક્ષા = તપાસ ચૈતનનું = ચૈતનનું ચૈતન = ચેતના, ચૈતન્યતા જે = જે યોજ = મુદ્દો સુરત = સુરતા અગાધ = ગંભીર જાકુ = જેમની વા = તેમણે તું ખોજ = શોધ.

અનુવાદ

તે જ ચૈતનદષ્ટિથી જગતકર્તાને જુએ છે. પોતે વ્યાપક થઈને રહેલા અંશના પરમપદને તપાસે છે. વળી, ચૈતનનો જે કૌતુક રૂપ ચૈતન મુદ્દો છે અને જેમની અગાધ સુરતા છે તેમણે તું શોધ.

ભાવાર્થ

તેવા સંત ચૈતન અંશદષ્ટિથી જગતકર્તાને નિહાળે છે. તેઓ બધામાં કર્તાના સજાતીય ચૈતન અંશ છે તેવું નિહાળીને આત્મ-બંધુત્વનો ભાવ ધારણ કરતા હોય છે. વળી, પોતે વ્યાપક થઈને રહેલ અંશના પરમપદની પરીક્ષા કરે છે. અને તેઓ દેહને ચેતનતા બક્ષનાર ચૈતન અંશીના ચૈતન અંશનો મુદ્દો (લક્ષ) દર્શાવે છે. આવી જેમની અગાધ ગતિ વાળી સુરતા છે, એવા સમર્થ સંતની શોધ કરો.

**સો ખોજકા ખોજ નિયારા, સબ જ્ઞાની શિર પરમ પિયારા;
કૈવલવેતા વાકુ કહીયે, તા કરુણાયે તાકુ લહીયે. ૧૧**

શબ્દાર્થ

સો = તેવા ખોજકા = શોધકની ખોજ = શોધ નિયારા = ન્યારી છે સબ જ્ઞાની = બધા જ્ઞાની શિર = માથે, પર પરમ = અધિક પિયારા = પ્રિય કૈવલવેતા = કૈવલકર્તાને જાણવાવાળા વાકુ = તેમને કહીયે = કહેવાય તા = તેમની કરુણાયે = કૃપાથી તાકુ = તેમને (કર્તાને) લહીયે = ઓળખીયે.

અનુવાદ

એવા શોધકની શોધ ન્યારી છે, કારણ કે તે બધા જ્ઞાનીના શિર રૂપ હોઈ (શ્રેષ્ઠ) સર્વને અધિક પ્રિય છે. તેમણે જ કૈવલવેતા કહેવાય. તેમની કૃપાથી જ તેમને (કર્તાને) ઓળખીએ.

ભાવાર્થ

એવા સમર્થ સંત પુરુષના શોધકની શોધ ન્યારી છે. કારણ કે તેઓ તમામ જ્ઞાની પુરુષોના શિરમોર હોઈ સર્વને અતિ પ્રિય છે. તેવા મહાન સંત પુરુષને જ કૈવલવેત્તા કહેવાય. તેમની કૃપા થકી જ અંશ શુદ્ધ સ્વરૂપે થઈ અંશીને પ્રાપ્ત કરી શકે છે, અર્થાત્ ઓળખી શકે છે.

**કૈવલવેત્તા પાઈયે આપુ, તો હરિ મિલનકો નહીં સંતાપુ;
કહે કુવેર સુનો નર લોઈ, કૈવલવેત્તા કર્તા સોઈ. ૧૨**

શબ્દાર્થ

કૈવલવેત્તા = કૈવલકર્તાને જાણવાવાળા **પાઈયે** = પ્રાપ્ત કરીએ **આપુ** = આપનપુ ચૈતન સ્વરૂપ **તો** = તો **હરિ મિલનર પકો** = પ્રભુને મળવાનો **નહીં** = નથી **સંતાપુ** = ચિંતા **કહે કુવેર** = કુવેરસ્વામી કહે છે કે **સુનો** = સાંભળો **નર લોઈ** = નર નારી **કૈવલવેત્તા** = કૈવલકર્તાને જાણવાવાળા **કર્તા સોઈ** = એવા કર્તાના.

અનુવાદ

કૈવલવેત્તાથી આપનપુ પ્રાપ્ત કરીએ તો માલિકને મળવાની ચિંતા રહે નહીં. કુવેરસ્વામી કહે છે કે હે નર-નારી ! એવા કર્તાના તે કૈવલવેત્તા છે.

ભાવાર્થ

જો અંશ કૈવલવેત્તા પુરુષનું શરણું સ્વીકારે તો તેમની કૃપા થકી આપનપુ ચૈતન અંશ સ્વરૂપની સાચી સમજ પ્રાપ્ત કરીએ તો સર્જનહાર કૈવલકર્તાને મળવાની ચિંતા રહે નહીં. અંશને પરમપદની પ્રાપ્તિ કરવી હોય તો કૈવલવેત્તાની કૃપા સિવાય બની શકે તેમ નથી. કારણ કે પરમવિશેષ પાટવી અંશને નાતે સર્જનહારે તેમને અંશ-અંશીનો મેળાપ કરાવવાનો પરવાનો આપેલો છે. એટલું જ નહીં, પરંતુ સમસ્ત બ્રહ્માંડમાં તેઓ જ એકમાત્ર સમર્થ પુરુષ છે કે જેઓ સર્જનહાર અંશી સાથે અંશનો મેળાવ કરાવે છે. એવા મહદ્ સજાણ જાણ સ્વરૂપ કૈવલકર્તાના તેઓ જાણવાવાળા હોઈ તેઓજ કૈવલવેત્તા છે.

અંગ-૩૨

કૈવલવેતા કર્તાકો

કૈવલ ને કૈવલના વેતા, એક મેક નિજ લક્ષ રહેતા;
દેહ ધરતાં પડીયાં દ્વે નામ, શાખા પેઠ વગે વિસરામ. ૧

શબ્દાર્થ

કૈવલ = કૈવલકર્તા ને = અને કૈવલના વેતા = કૈવલકર્તાને જાણનાર એક મેક = અલંગ-સલંગ
નિજ લક્ષ = મૂળ લક્ષ રહેતા = રહેતા દેહ ધરતાં = દેહને ધારણ કરતાં પડીયાં = પડ્યાં દ્વે નામ = બે નામ
શાખા = ડાળી પેઠ = થડ વગે = સંબંધે વિસરામ = સ્થિર થવું.

અનુવાદ

કૈવલ અને કૈવલનાવેતા નિજલક્ષે એકમેક રહેતા હતા, પરંતુ દેહ ધારણ કરવાથી બે નામ પડ્યાં છે. જેમ સ્થિરતા પામેલા થડ અને ડાળના સંબંધે જુદા નામ પડ્યા છે.

ભાવાર્થ

કૈવલકર્તા પૂર્ણ ચૈતન શુદ્ધ મહદ સજાણજાણ સ્વરૂપે અને કૈવલવેતા અલ્પ સજાણજાણ સ્વરૂપે પરમવિશેષ અંશના નાતે કૈવલધામમાં જ સદાને માટે નિવાસ કરતા હતા. તેઓ અંશ-અંશીના નિજ લક્ષે એકમેક પણે અલંગ-સલંગ રહેતા હતા.

જેમ સ્થિરતા પામેલા વૃક્ષના થડ અને ડાળીના સંબંધને જોતાં એકમેકપણે હોવા છતાં તેના ત્વિન્ન સ્વરૂપને કારણે બે જુદાં જુદાં નામ પડેલાં છે, તેમ પરમવિશેષ અંશ જ્યારે દેહ ધારણ કરીને બ્રહ્માંડમાં અંશ-અંશીનો લક્ષ આપવા માટે આવ્યા ત્યારે તેઓ દિવ્ય દેહધારી થવાથી તેમનું “કૈવલવેતા” નામ પડ્યું છે.

પેઠ નહીં શાખાથી અલગ, તમ કૈવલ ને વેતા સલગ;
માટે કર્તા કૈવલવેત, સીફલ સાકર દેહ સમેત. ૨

શબ્દાર્થ

પેઠ = થડ નહીં = નથી શાખાથી = ડાળીથી અલગ = જુદા તમ = તેમ કૈવલ = કૈવલકર્તા ને = અને
વેતા = કૈવલવેતા સલગ = સર્ગંગ માટે = તેથી કર્તા = કૈવલકર્તા કૈવલવેત = કૈવલવેતા સીફલ = શ્રીફળ
સાકર = સાકરનું દેહ = ઘાટ સમેત = સમાયેલા, એકરૂપ થઈને રહેલા.

અનુવાદ

જેમ થડ શાખાથી અલગ નથી, તેમ કૈવલ અને કૈવલવેત્તા સલંગ છે. તેથી કૈવલકર્તા અને કૈવલવેત્તા સાકરના શ્રીફળના ઘાટ જેવા એક રૂપ થઈને રહેલા છે.

ભાવાર્થ

બીજામાં રહેલ અંકુરના ફલીકરણથી પૃથ્વી પર વૃદ્ધિ પામેલ વૃક્ષને બાહ્યદૃષ્ટિથી નિહાળતાં થડ શાખાઓથી અલગ નથી, પરંતુ બંને એકબીજા સાથે જોડાયેલા દેખાય છે. તેમ કૈવલકર્તા અને કૈવલવેત્તા બંને સ્વરૂપે જુદા રહેલા હોવા છતાં હંગની એકતા સાધીને હંમેશા અલંગ-સલંગ રહે છે. જેમ સાકરનું શ્રીફળ હોય છે તો તેમાં સર્વાંગી બધું સાકર જ હોય તેમ કૈવલકર્તા અને કૈવલવેત્તાને ચૈતન દૃષ્ટિએ જોતાં બંને ચૈતનસ્વરૂપે જ છે. વળી, મહદ્ ચૈતન અને અલ્પ ચૈતન એમ બંને પુરુષત્વના ગુણોએ પણ અભંગ અને અખંડ છે.

કૈવલ અકલ અરુપ અદૃષ્ટ, કારજ દ્વારે વેત્તા શ્રેષ્ઠ;
મહા અગ્નિ નભમે નિજ રુપે, પ્રગટ્યો તેથી સૂર સ્વરૂપે. ૩

શબ્દાર્થ

કૈવલ = કૈવલકર્તા અકલ = અકળ અરુપ = રૂપ વગરના અદૃષ્ટ = દૃષ્ટિમાં ન આવે તેવા કારજ = ઉત્પત્તિની દૃષ્ટિએ દ્વારે = જોતાં વેત્તા = કૈવલવેત્તા શ્રેષ્ઠ = મહાન મહાઅગ્નિ = મહદ્ અગ્નિ નભમે = આકાશમાં નિજ રુપે = મૂળ સ્વરૂપે, અવ્યક્ત રૂપે પ્રગટ્યો = પ્રગટ થયો, વ્યક્ત રૂપે થયો તેથી = તેથી સૂર = સૂર્ય સ્વરૂપે = આકારે.

અનુવાદ

કૈવલકર્તા અકળ, અવ્યક્ત અને અરૂપી છે. જ્યારે ઉત્પત્તિની દૃષ્ટિએ જોતાં કૈવલવેત્તા મહાન છે. જેમ મહદ્ અગ્નિ આકાશમાં અવ્યક્તરૂપે છે તેથી તેના વ્યક્ત સ્વરૂપે સૂર્ય થયો છે.

ભાવાર્થ

કૈવલકર્તા પરિપૂર્ણ રીતે અદ્વૈત, પૂર્ણ, ચૈતન, મહદ્ સજ્જાજાણ, અકળ, અવ્યક્ત અને અરૂપી છે. તેઓ પોતાના કૈવલધામમાં જ સદાને માટે નિવાસ કરે છે. જ્યારે તેઓને ઉપજણ ઉપજી ત્યારે સંકલ્પ દ્વારા દ્વૈતરૂપ રચના રચી તેમાં કૈવલવેત્તા મહાન છે. પોતાની છઠ્ઠી કર્તા અંશવૃત્તિના અંશોમાં સૌ પ્રથમ પરમવિશેષ પાટવી અંશને ઉત્પન્ન કર્યા હોવાથી અંશની ઉત્પત્તિના સંદર્ભમાં જોતાં ત્રણેય પ્રકારના ચૈતનઅંશોમાં સર્વથી શ્રેષ્ઠ અને અગ્રિમ સ્થાન ધરાવતો તેમનો અંશ છે. કૈવલધામમાંથી કર્તા કદી બ્રહ્માંડમાં આવતા નથી, પરંતુ અવ્યક્ત હંસ સ્વરૂપે રહેલા પરમવિશેષ પાટવી અંશને દિવ્યદેહ ધારણ કરાવીને જ્યારે બ્રહ્માંડમાં મોકલે છે, ત્યારે કૈવલવેત્તાનું વ્યક્ત સ્વરૂપ સાકાર પામેલું છે જે શ્રેષ્ઠ છે. વળી, કરોડો કલ્પોથી અજ્ઞાનરૂપી અંધકારમાં વહી રહેલા

જીવોને જ્યારે કૈવલવેત્તા પુરુષ અંશ-અંશીના લક્ષરૂપી જ્ઞાનનો પ્રકાશ ફેલાવે છે ત્યારે તેમના મહાન કાર્યને અનુલક્ષીને જોતાં પણ કૈવલવેત્તા પુરુષ શ્રેષ્ઠ છે. જેમ કે મહદ્ અગ્નિ આકાશમાં અવ્યક્ત રૂપે વ્યાપેલો છે, પરંતુ જ્યારે અવ્યક્ત તત્ત્વોમાંથી વ્યક્ત તત્ત્વની ઉત્પત્તિ થઈ ત્યારે અગ્નિના વ્યક્ત સ્વરૂપો પૈકી મુખ્યત્વે સૂર્યનું સ્વરૂપ આકાર પામ્યું જે શ્રેષ્ઠ છે.

તે તિમિર ત્રિલોકનું હરે, આઘ અગ્ન ઉજેશ ના કરે;
નિજ અગ્નિ કૈવલ સિદ્ધાંત, વેતાનું સુરીયે દષ્ટાંત. ૪

શબ્દાર્થ

તે = તે તિમિર = અંધકાર ત્રિલોકનું = ત્રણે લોકનું હરે = દૂર કરે આઘ અગ્ન = આદિ મહદ્ અગ્નિ ઉજેશ = અજવાળું ના કરે = કરે નહીં નિજ અગ્નિ = મૂળ આદિ અગ્નિ કૈવલ = કૈવલકર્તા સિદ્ધાંત = સિદ્ધાંત વેતાનું = કૈવલવેતાનું સુરીયે = સૂર્યનું દષ્ટાંત = ઉદાહરણ.

અનુવાદ

તે ત્રિલોકનું અંધારું દૂર કરે છે જ્યારે આદિ અગ્નિ અજવાળું કરે નહીં. આ દષ્ટાંતના સિદ્ધાંતે આદિ અગ્નિ કૈવલકર્તા છે અને કૈવલવેત્તા એ સૂર્ય છે.

ભાવાર્થ

મહદ્ અગ્નિના વ્યક્ત સ્વરૂપે મહાન કહેવાતા સૂર્ય દેવ પોતાના પ્રકાશથી ત્રણે લોકનું અંધારું દૂર કરે છે. જ્યારે મહદ્ આદિ અગ્નિનું અવ્યક્ત સ્વરૂપ અજવાળું કરતું નથી. આ દષ્ટાંતનાં સિદ્ધાંતે જોતાં મહદ્ અગ્નિના રૂપે અવ્યક્ત અને અરૂપ એવા કૈવલકર્તા છે અને વ્યક્ત સ્વરૂપે રહેલા સૂર્ય રૂપે કૈવલવેત્તા છે.

તે માટે દુર્લભ ભલ વેતા, જુગમે દાન પરમપદ દેતા;
અહો મહા ભાયગ જે જનકા, જીન પાયે વેતા કૈવલકા. ૫

શબ્દાર્થ

તે માટે = તેથી દુર્લભ = દુષ્પ્રાપ્ય ભલ = ખોળ, તપાસ વેતા = કૈવલવેત્તા જુગમે = જગતમાં દાન = બક્ષિસ પરમપદ = પરમપદનું દેતા = દેનારા અહો = હે, અરે મહા ભાયગ = મહાન ભાગ્યશાળી જે જનકા = જે માનવોના જીન પાયે = જેમણે પ્રાપ્ત કર્યાં વેતા કૈવલકા = કૈવલના વેતા.

અનુવાદ

તેથી દુર્લભ કૈવલવેતાને ખોળો (શોધો). જગતમાં તેઓ જ પરમપદના દાતા છે. અરે ! મહાભાગ્ય જે માનવોના કે જેમણે કૈવલવેતાને પ્રાપ્ત કર્યાં છે.

ભાવાર્થ

તેટલા માટે જ એવા દુર્લભ કેવલવેત્તાની શોધ (ભાળ) કરવી જોઈએ. કારણ કે તેઓ જ માત્ર સમસ્ત બ્રહ્માંડમાં અધિપતિ છે કે જેઓ અંશને કર્મ બંધનમાંથી મુક્ત કરી શુદ્ધ સ્વરૂપે થયેલા અંશને જ્યાં કેવલકર્તા સ્વયં બિરાજમાન છે તેવા પરમપદની બક્ષિસ કરે છે. એવા ભક્ત જનો મહાભાગ્યવાન છે કે જેઓએ તેવા અંશ-અંશીનો લક્ષ દેનાર સમર્થ કેવલવેત્તા પુરુષનું શરણું સ્વીકારવાનો અવસર પ્રાપ્ત થયો હોય.

**ધન્ય ધન્ય દેહધારી વેતા, ઉગ્ર પુન્ય આયે જુગ હેતા;
નહીં યાંહાં કે એ પુરુષ પુરાના, લેઈ આયે કેવલ કુરમાના. ૬**

શબ્દાર્થ

ધન્ય ધન્ય = ધન્યવાદ છે દેહધારી = દેહ ધારણ કર્યો તેવા વેતા = કેવલવેત્તા ઉગ્ર = મહાન પુન્ય = પુણ્ય આયે = આવ્યા જુગ = જગતના હેતા = હીતાર્થે નહીં = નથી યાંહાં કે = અહીંના એ = એ પુરુષ પુરાના = પુરાણા પુરુષ લેઈ આયે = લઈને આવ્યા કેવલ = કેવલકર્તાના કુરમાના = હુકમ.

અનુવાદ

મહાન પુણ્યના પ્રતાપે દેહ ધારણ કરીને જગતના હિતાર્થે આવેલા કેવલવેત્તાને ધન્યવાદ છે. એ પુરાણા પુરુષ અહીંયાનાં નથી, પરંતુ તેઓ કેવલકર્તાનો હુકમ લઈને આવ્યા છે.

ભાવાર્થ

જગતમાં દિવ્ય દેહ ધારણ કરીને પધારેલા કેવલવેત્તા પુરુષને ધન્યવાદ છે. તેઓ જગતના જીવોના મહાન પુણ્ય પ્રતાપે આત્મ બંધુના નાતે હેત વર્ષાવીને વિશ્વમાં આવ્યા છે.

એ પુરાણા પુરુષ અહીંયાના રહેવાવાળા નથી. વિશ્વમાં પોતાના જ અંશોની કથળેલી દશા નિહાળીને કેવલકર્તાએ કરુણા દર્શાવીને પોતાના સાંનિધ્યમાં રાખેલા પરમવિશેષ પાટવી અંશને હુકમ કર્યો. તે હુકમને આધીન થઈ તેઓ અંશ-અંશીનો લક્ષ આપવા કેવલધામમાંથી નીકળીને બ્રહ્માંડમાં આવ્યા છે. અંતરીક્ષના દૈવી ધામોને કેવલજ્ઞાનથી ચેતાવી પૃથ્વીના છ દ્વીપોમાં વિચરણ કર્યા બાદ કેવલવેત્તા છેલ્લે જંબુદ્વીપમાં પધાર્યા છે.

**જાહેર જુગમેં કહત પોકારી, કેવલ લક્ષ ગ્રહો નર નારી;
તો પારંગત છીનમે પાવો, બહોરુ ભવ સંકટ નવ આવો. ૭**

શબ્દાર્થ

જાહેર જુગમેં = જગતમાં જાહેર રીતે કહત પોકારી = પોકાર કરીને કહે છે કે કેવલ લક્ષ = કેવલકર્તાનો લક્ષ ગ્રહો = ગ્રહણ કરો નર નારી = સ્ત્રી, પુરુષો તો = તો જ પારંગત = ભવપાર છીનમે = ક્ષણ ભરમાં પાવો = પ્રાપ્ત

કરો બહોરુ = ત્યારબાદ ભવ સંકટ = જન્મ મરણના દુઃખમાં નવ આવો = આવવું પડશે નહીં.

અનુવાદ

જગતમાં જાહેર રીતે પોકાર કરીને કહું છું કે હે સ્ત્રી-પુરુષો ! કેવલનો લક્ષ ગ્રહણ કરો, તો જ ક્ષણભરમાં ભવપાર પ્રાપ્ત કરશો. ત્યારબાદ જન્મ-મરણના સંકટમાં ફરી આવવું પડશે નહીં.

ભાવાર્થ

કેવલવેત્તા પુરુષે જંબુદ્વીપમાં પધાર્યા બાદ કેવલકર્તા દ્વારા સોંપેલા કાર્યને પરિપૂર્ણ રીતે વફાદારીથી નિભાવવા માટે સાત વર્ષની ઉંમરથી જ કેવલજ્ઞાનનો પ્રચાર શરૂ કર્યો હતો. જગતમાં તેઓ જાહેર રીતે પોકાર કરીને અજ્ઞાનરૂપી અંધકારમાં અને વિવિધ કર્મકાંડી નાશવંત ઉપાસનામાં ભુલા પડેલા સ્ત્રી-પુરુષોને કેવલકર્તાનો લક્ષ ગ્રહણ કરવા માટે આદેશ આપે છે. જે જીવ આ લક્ષ ગ્રહણ કરશે તે અલ્પ સમયમાં ભવપાર થઈ પરમપદ પ્રાપ્ત કરી શકશે, જેથી ભવપાર થયેલા અંશોને જન્મ-મરણનો ક્રમ ભોગવવા મૃત્યુલોકમાં પાછું આવવું પડશે નહીં.

મહામત જ્ઞાન આઘાદ અગોચર, પરખે નહીં જાકી મતિ ભૂચર;
ભૂચર મત કહો ક્યાંહાં લ્યો કહીયે, કેવલવેત્તા કહો હમ લહીયે. ૮

શબ્દાર્થ

મહામત = સર્વ શ્રેષ્ઠ સિદ્ધાંત દર્શાવતું જ્ઞાન = સમજ આઘાદ = અગાધ અગોચર = ઈન્દ્રિયાતીત પરખે નહીં = ઓળખી શકે નહીં જાકી = જેની મતિ = બુદ્ધિ ભૂચર = જમીન પર ચારો ચરે તેવી પશુ જાતિ ભૂચર = ભૂચર જાતિ મત = માન્યતા કહો = કહો ક્યાંહાં લ્યો = ક્યાં સુધી કહીયે = કહેવાય કેવલવેત્તા = કેવલકર્તાને જણાવવાવાળા કહો = કહો હમ = અમે લહીયે = જાણી શકીયે.

અનુવાદ

જેની ભૂચર જાતિ જેવી બુદ્ધિ હોય તે સર્વશ્રેષ્ઠ સિદ્ધાંત ધરાવતા અગાધ અને અગોચર જ્ઞાનને પારખી શકે નહીં. હે કેવલવેત્તા ! ભૂચર જાતિની માન્યતા ક્યાં સુધી કહેવાય ? તે અમને કહો જેથી અમો પણ જાણી શકીએ.

ભાવાર્થ

માનવ હોવા છતાં પણ પૃથ્વી પર ચારો ચરે તેવા પશુજાતિના ઘાટ જેવી જેની બુદ્ધિ હોય તેવા અજ્ઞાની અને અધમ જીવો સર્વથી શ્રેષ્ઠ એવા સકર્તા સિદ્ધાંતનું પ્રતિપાદન કરતા અગાધ અને અગોચર કેવલજ્ઞાનને પારખી શકે નહીં. તો સવાલ થાય કે ભૂચર ગતિની બુદ્ધિવાળા ક્યાં સુધી કહેવાય ? કેવલવેત્તા પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગરને તે અંગે પૂછવામાં આવે છે. આવા અજ્ઞાની જનોને જગત જાણીને

પારખી શકે તે માટે ભૂયર જાતિની માન્યતાનો વિસ્તાર ક્યાં સુધીનો છે તે દર્શાવવા વિનંતી કરવામાં આવી છે.

**વેદ ક્તેબ કુરાન પુરાના, ખટ શહાસ્તર મત જાંહાં લ્યૌ જ્ઞાના;
ગીતા આઘ એકાદશ શોધુ, તે સરવે ભૂયરકે ભોદુ. ૯**

શબ્દાર્થ

વેદ = ચાર વેદ ક્તેબ = કિતાબ કુરાન = કુરાન પુરાના = પુરાણો ખટ શહાસ્તર = છ શાસ્ત્રો
મત = સિદ્ધાંત જાંહાં લ્યૌ = જ્યાં સુધી જ્ઞાના = જ્ઞાન, સમજ ગીતા = ગીતા આઘ = ની આઘ લઈ એકાદશ = અગિયાર
શોધુ = શોધતા તે સરવે = તે બધા ભૂયરકે = ભૂયરના ભોદુ = ભેદ, પ્રકાર.

અનુવાદ

વેદ, ક્તેબ, કુરાન, પુરાણ અને છ શાસ્ત્રોના સિદ્ધાંતો સુધીનું જ્ઞાન તેમજ ગીતાની આઘ લઈ અગિયાર સ્કંધ શોધતા બધા ભૂયરનાં પ્રકાર છે.

ભાવાર્થ

બ્રહ્માજી દ્વારા વેદલા ચાર વેદ તથા વેદના અધ્યયન દ્વારા જ્ઞાની પુરુષોએ રચેલા છ શાસ્ત્ર, કુરાન, ક્તેબ અને વ્યાસજી દ્વારા લખાયેલા અઢાર પુરાણ સુધીના ધર્મગ્રંથોમાં દર્શાવેલા સિદ્ધાંતોનું જ્ઞાન ભૂયર ગતિનું છે. વળી, શ્રીકૃષ્ણ દ્વારા રણભૂમિમાં અર્જુનને આપેલા બોધને દર્શાવતી ગીતાની આઘ લઈને એકાદશ સ્કંધવાળા ભાગવતના જ્ઞાનને શોધતા જણાશે કે તે માન્યતા પણ ભૂયરના મર્મને દર્શાવવાવાળી છે.

**જે જે શહાસ્તર નામ આધારા, આરંભન મહી ગુન રખવારા;
તસમી તુરક માલા ધરે હિંદુ, એ સર્વે ભૂયરકે ભેદુ. ૧૦**

શબ્દાર્થ

જે જે = જેટલા જેટલા શહાસ્તર = શાસ્ત્ર, ધર્મગ્રંથ નામ = નામ આધારા = આધાર
આરંભન મહી = પ્રારંભમાં, શરૂઆતમાં ગુન = ગુણોને (રજા, તમો અને સતોને) રખવારા = રખેવાળ
તસમી = તસ્મી તુરક = મુસલમાન માલા = જપમાળા ધરે = ધારણ કરે હિંદુ = હિંદુ એ સર્વે = તે બધા
ભૂયરકે = ભૂયરના ભેદુ = મર્મ, પ્રકાર.

અનુવાદ

જે જે શાસ્ત્રો થયા તેના નામનો આધાર લઈને, તેમજ ગુણોને શરૂઆતથી જ રખેવાળ તરીકે માનીને હિંદુઓ માળા અને મુસલમાનો તસ્મી ધારણ કરે છે. તે સર્વ ભૂયરના પ્રકાર છે.

ભાવાર્થ

વિશ્વમાં સગુણ અને નિર્ગુણ સિદ્ધાંતોને પ્રતિપાદિત કરતા વિવિધ મતપંથોના અનેક ધર્મ પુસ્તકો છે. જે જે શાસ્ત્રો અને ધર્મગ્રંથોમાં નામધારી ત્રિગુણાત્મક પદોને શરૂઆતથી જ અગ્રિમ સ્થાને રાખી રખેવાળ તરીકે સ્થાપીને હિંદુઓ માળા લઈને અને મુસલમાનો તસ્મી લઈને જાપ જપતા હોય છે. આવી વિચારધારા ધરાવતી દરેકે દરેક માન્યતાનો સમાવેશ ભૂચરગતિના વિસ્તારમાં થાય છે.

નામ રૂપ ગુણકે હરિ ગોચર, તિનકે ઉપાસી સહુ ભૂચર;
સો કેવલવેતા કયો બુઝે, જેસે અલુક ના દિનકર સૂઝે. ૧૧

શબ્દાર્થ

નામ = નામ રુપ = આકાર, સ્વરૂપ ગુણ = ત્રિગુણાત્મક લક્ષણો કે = ના હરિ = પ્રભુ ગોચર = ઈન્દ્રિગોચર, વ્યક્ત તિનકે = તેમના ઉપાસી = ઉપાસકો સહુ = બધા ભૂચર = પશુ સમાન, અજ્ઞાની સો = તેઓ કેવલવેતા = કેવલકર્તાને જાણવાવાળા કયો = કેવી રીતે બુઝે = ઓળખે જેસે = જેમકે અલુક = ઘુવડ ના = નહીં દિનકર = સૂર્ય સૂઝે = દેખે.

અનુવાદ

નામ, રૂપ અને ગુણવાળાના પ્રભુ વ્યક્ત સ્વરૂપે છે. તેમના ઉપાસકો બધા ભૂચર છે. તેઓ કેવલવેતાને કેવી રીતે ઓળખે ? જેમકે ઘુવડને સૂર્ય દેખાતો નથી.

ભાવાર્થ

નામ, રુપ અને ત્રિગુણાત્મક લક્ષણો ધરાવતા રજોગુણી બ્રહ્મા, સતોગુણી વિષ્ણુ અને તમોગુણી શંકર સહિત બધા ઐશ્વર્યતા ધરાવતા સ્વરૂપો આકારવાળા હોવાથી દૃષ્ટિમાં આવે છે. આવા સ્વરૂપોને શરણે ગયેલા અનુયાયીઓ અજ્ઞાનતાવસાત્ સ્વરૂપોમાં લપટાઈને જન્મ-મરણને આધીન થયા છે. તેથી તેઓ કેવલવેતાને ઓળખી શક્યા નથી. જેમ ઘુવડને દિવસ દરમિયાન પણ સૂર્ય દેખાતો નથી. તેમ ઘુવડની વૃત્તિવાળા જીવો સૂર્ય સમાન કેવલવેતાને પારખી શકતા નથી.

સો કેવલપદ કેસે પાવે, બંધ્યા સકલ દુનિકે દાવે;
જપ તપ સાધન સંજમ સેવા, રધ્ય સધ્ય સિદ્ધિ ઉર અહંમેવા. ૧૨

શબ્દાર્થ

સો = તેઓ કેવલપદ = કેવલકર્તાનું પરમપદ કેસે પાવે = કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરી શકે બંધ્યા = બંધાયા સકલ = બધા દુનિકે દાવે = દુનિયાદારીના કાવા-દાવામાં જપ = મંત્ર રટણ તપ = તપસ્યા સાધન = સાધના સંજમ = સંયમ સેવા = પૂજા રધ્ય સધ્ય સિદ્ધિ = રિદ્ધિ સિદ્ધિ રૂપી સિદ્ધિઓ ઉર = હૃદય અહંમેવા = અહંભાવ.

અનુવાદ

બધા દુનિયાદારીના કાવા-દાવામાં બંધાયા છે. તેથી તેઓ કેવલપદ કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરી શકે ? વળી, રિદ્ધિ-સિદ્ધિરૂપી સિદ્ધિઓ મેળવવા માટે જ હૃદયમાં અહંભાવ ધારણ કરીને જપ, તપ, સાધના, સંયમ અને સેવા કરે છે.

ભાવાર્થ

જગતના બધા જીવો દુનિયાદારીના બંધનમાં બંધાયા છે. માયાને વશ થઈને જિંદગીભર મશાગત કર્યા કરે છે. જો કેવલવેત્તા પુરુષને ઓળખી તેમના શરણમાં ન જાય તો જીવો કેવલકર્તાના પરમપદને કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરી શકે ? જગત તો આખું રિદ્ધિ-સિદ્ધિરૂપી સિદ્ધિઓ મેળવવાના હેતુથી જ હૃદયમાં અહંભાવ ધારણ કરીને ધર્મમય આચરણ કરે છે. જેમાં વિવિધ પ્રકારના મંત્ર, જાપ, તપશ્ચર્યા અને સાધના, ઈન્દ્રિયોનો નિગ્રહ કરીને વૈરાગ ધારણ કરવો, નિષ્કામભાવે ભક્તિ અને આરાધના કરવી વગેરે ધાર્મિક કર્મકાંડ વિધિમાં રચ્યા-પચ્યા રહે છે. આમ, તેઓ ભૌતિક સુખાકારી મેળવવાના પ્રયત્નોમાં જ તલ્લીન બનીને કર્માધીન જીવન જીવે છે.

**મુદ્રા પંચ સાધી સિધ કહાવે, યાંહાં લ્યૌ સૌ દુનિયાકે દાવે;
દુનિયા સો ભૂચર ગત્ય ઠાને, વિધિ નિષેધમે મન પતિ આને. ૧૩**

શબ્દાર્થ

મુદ્રા પંચ = પાંચ મુદ્રા (ભૂચરી, ખેચરી, ચાચરી, અગોચરી અને ઉન્મુનિ) **સાધી** = સાધના કરીને **સિધ કહાવે** = સિદ્ધ પુરુષ કહેવાવે **યાંહાં લ્યૌ** = અહીંયા સુધી **સૌ** = બધા **દુનિયાકે દાવે** = દુનિયાદારીનો દાવો **દુનિયા સો** = દુનિયા તો **ભૂચર ગત્ય** = ભૂચરગતિને **ઠાને** = ઓળખે **વિધિ નિષેધમે** = અમુક કરવું અને ન કરવું તેવી શાસ્ત્રોની આજ્ઞામાં **મન પતિ** = મનમાં વિશ્વાસ **આને** = ધરાવે.

અનુવાદ

પાંચ મુદ્રા સાધીને સિદ્ધ કહેવડાવે, પરંતુ અહીંયા સુધી તો સૌ દુનિયાદારીનો જ દાવો (કરે) છે. દુનિયા તો ભૂચરગતિને ઓળખે અને વિધિ-નિષેધ પ્રત્યે મનમાં વિશ્વાસ ધરાવે છે.

ભાવાર્થ

પાંચ મુદ્રાઓની કઠણ તપશ્ચર્યા અને સાધના કરીને પોતાને સિદ્ધ-પુરુષ કહેવડાવે છે, પરંતુ આ બધું કરીને આખરે તો દુનિયાદારીનો જ દાવો કરે છે. સાંસારિક બંધનોમાં અને પ્રકૃતિની માયાજાળમાં બંધાયેલા બધા જીવો તો નામ, રૂપ અને ગુણવાળા સ્વરૂપોને જ ઓળખે છે. વળી, તેઓ ચૌદ લોકના નાશવંત પદોની પ્રાપ્તિ માટે શાસ્ત્રમાં દર્શાવેલા વિધિ-નિષેધવાળી કર્મકાંડી ક્રિયાઓ પ્રત્યે મનમાં વિશ્વાસ ધારણ કરે છે.

ખેચરકી ગત્ય નાંહી ન પેખે, સો કેવલવેત્તા ક્યો લેખે;
ખેચર ભૂચરકે પર ધામુ, કેવલવેત્તાકે વિસરામુ. ૧૪

શબ્દાર્થ

ખેચરકી = અંતરીક્ષની ગત્ય = ગતિ નાંહી ન પેખે = જાણતા નથી સો = તે કેવલવેત્તા = કેવલકર્તાને જાણવાવાળા ક્યો = કેવી રીતે લેખે = જાણે ખેચર = અંતરીક્ષમાં રહેલ સચરાચર વ્યાપક બ્રહ્મ ભૂચરકે = નામ, રૂપ, ગુણવાળા નાશવંત પદો પર = થી પરે, તિત ધામુ = ધામ કેવલવેત્તાકે = કેવલવેત્તાનો વિસરામુ = મુકામ.

અનુવાદ

જે ખેચરની ગતિને જાણતા નથી તે કેવલવેત્તાને ક્યાંથી જાણે ? ખેચર અને ભૂચરથી તિત જે ધામ છે ત્યાં કેવલવેત્તાનો મુકામ છે.

ભાવાર્થ

જેની બુદ્ધિ માત્ર નામ, રૂપ અને ગુણવાળા સ્વરૂપોમાં જ સ્થિર થઈ છે અને કર્મકાંડી પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા વિવિધ નાશવંત ઉપાસનામાં અટકી ગઈ છે એવા ભૂચરગતિવાળા જીવો અંતરીક્ષમાં સર્વત્ર વ્યાપક સમચૈતન હીરરૂપ બ્રહ્મને પણ યથાયોગ્ય રીતે ઓળખી શક્યા નથી. જે જીવો ખેચરરૂપ બ્રહ્મને યથાર્થપણે ન જાણે તો તે કેવલવેત્તા પુરુષની અકળગતિને ક્યાંથી સમજવાના ? કારણ કે ભૂચર રૂપ સર્વ સ્વરૂપધારી સગુણ દેવી-દેવતાઓ અને ખેચર રૂપ વ્યાપક બ્રહ્મથી તીત જે કેવલધામ આવેલું છે તે ધામ કેવલવેત્તા પુરુષનું સદાને માટે રહેવાનું ઠેકાણું છે.

સો કેવલપદ પાવન ચાહો, તો કેવલવેત્તા ગુણ ગ્રાહો;
હમ કેવલવેત્તા હે આદુ, દુનિયા ગનત ભક્ત ઓર સાધુ. ૧૫

શબ્દાર્થ

સો = તે કેવલપદ = કેવલકર્તાનું પરમપદ પાવન = પ્રાપ્ત કરવાની ચાહો = ચાહના રાખો તો = તો કેવલવેત્તા = કેવલકર્તાને જાણવાવાળા ગુણ ગ્રાહો = આરાધના કરો હમ = હું કેવલવેત્તા = કેવલકર્તાને જાણવાવાળા હે = છું આદુ = આદિ દુનિયા = વિશ્વ ગનત = ગણે છે ભક્ત = ભક્ત ઓર = અને સાધુ = સાધુ પુરુષ.

અનુવાદ

તે કેવલપદને પ્રાપ્ત કરવાની ચાહના રાખો તો કેવલવેત્તાની આરાધના કરો. દુનિયા ભલે ભક્ત કે સાધુ ગણે, પરંતુ હું તો આદિ (અનાદિ) નો કેવલવેત્તા છું.

ભાવાર્થ

જો કોઈ અંશને બ્રહ્મથી તીત રહેલા કેવલકર્તાના પરમપદને મેળવવાની ઉત્કંઠા હોય તો

તેવા આરતવંત મુમુક્ષુજનોએ દિવ્ય દેહધારી કૈવલવેત્તા પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગરનું શરણું સ્વીકારીને તેમની જ આરાધના કરવી જોઈએ. ભલે દુનિયા તેમની ગણતરી ભક્ત કે સાધુ તરીકે કરતી હોય, પરંતુ તેઓ જ કૈવલકર્તાના પરમવિશેષ પાટવી અંશના નાતે કૈવલવેત્તાનું પદ શોભાવનાર આદિ-અનાદિ પુરુષ છે.

કહે કુવેર ભવકુ કરુ પારા, જો કોહુ ચિને વચન હમારા. ૧૬

શબ્દાર્થ

કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે **ભવકુ** = ભવમાંથી **કરુ** = કરું **પારા** = પાર **જો** = જો **કોહુ** = કોઈ **ચિને** = સમજે **વચન** = વાણી **હમારા** = અમારા.

અનુવાદ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે જો કોઈ અમારા વચનોને સમજે, તેને હું ભવપાર કરું છું.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે જે મુમુક્ષુ સકર્તા સિદ્ધાંતનું પ્રતિપાદિત કરતા અલૌકિક કૈવલજ્ઞાનને સમજીને આજ્ઞા મુજબ રહેણી-કરણીની ચરી પાળીને જીવન જીવે તથા લક્ષબોધ ગ્રહણ કરીને ધર્મગ્રંથોમાં દર્શાવ્યા અનુસાર ગુપ્ત અમરમંત્ર તથા પ્રગટ કૈવલ જાપના જાપ જપશે તો તેવા અધિકારી મુમુક્ષુને તેઓ જન્મ-મરણના ભવસંકટમાંથી મુક્ત કરીને અખંડ કૈવલમુક્તિની બક્ષિસ કરશે. જેથી, નિષ્કર્મા થયેલો શુદ્ધ ચૈતન અંશ અણી અગ્ર અંકુરિત સ્વરૂપે કૈવલધામમાં જઈ કૈવલકર્તાને મળી શકશે.

અંગ-૩૩

બચન પડનાલિકાકો

હમ સોઈ બચન બચન સોઈ આપુ, બચન હમારા હે નિજ જાપુ;
બચનહીં આઘ બચન સોઈ અંતા, બચન સકલમે શ્રેષ્ઠ મ્હેમંતા. ૧

શબ્દાર્થ

હમ = હું સોઈ = તે બચન = વચન બચન = વચન સોઈ = તે આપુ = પોતાનુ સ્વરૂપ, પોતે
બચન = વચન હમારા = અમારા હે = છે નિજ જાપુ = મૂળ જાપ બચનહીં = વચન જ આઘ = પ્રારંભ
બચન સોઈ = વચન છે અંતા = અંત બચન = વચન સકલમે = સર્વેમાં શ્રેષ્ઠ મ્હેમંતા = ઉત્કૃષ્ટ અને સર્વોપરી.

અનુવાદ

હું તે વચન અને વચન તે પોતે હોઈ અમારા વચનો જ નિજ જાપ છે. વચન આઘ અને અંત
છે, જેથી વચન સર્વમાં ઉત્કૃષ્ટ અને સર્વોપરી છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે ‘હું’ કહેવું તે વચન છે અને પોતાના નિજ સ્વરૂપને
આલેખવું તે પણ વાણીથી શક્ય બને છે. વચનથી ‘આઘ’ કહેવાય છે અને વચન થકી જ ‘અંત’
બોલાય છે. આ પ્રમાણે બ્રહ્મભૂમિકામાં વિકાસ પામેલી સર્વ રચનાને કહેવા માટે બધામાં વચન
ઉત્કૃષ્ટ અને સર્વોપરી છે.

બચન હી આરંભ બચન હી પારા, બચન સકલ ઘટ બોલનહારા;
બચન સો વેદ વચન સોઈ બાની, બચન આધાર ધરન મંડાની. ૨

શબ્દાર્થ

બચન હી આરંભ = વચન જ પ્રારંભ (શરૂઆત) છે બચન હી પારા = વચન જ પૂર્ણાહુતિ (અંત) છે
બચન = વચન સકલ ઘટ = પ્રત્યેક શરીરમાં બોલનહારા = બોલવાવાળો બચન સો વેદ = વચનો જ (ચાર) વેદ છે
બચન સોઈ બાની = વચન જ વાણી-સ્વર-વાચા છે બચન = વચન આધાર = ટેકો ધરન = પૃથ્વી મંડાની = આરંભાઈ.

અનુવાદ

વચન આરંભ છે અને વચન પૂર્ણાહુતિ છે. સર્વ શરીરોમાં બોલવાવાળો વચન છે. વચન
વેદ છે અને વચન વાણી છે. વચનના આધારેથી જ પૃથ્વી આરંભાઈ છે.

ભાવાર્થ

કામકાજની શરૂઆત અને કાર્યની પૂર્ણાહુતિ કહેવું તે વચન છે. સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ કારણ મહાકારણ અને પરમકારણ દેહોમાં બોલવાવાળો ચૈતન અંશ વચનથી જ સંબોધાય છે. બ્રહ્માજીએ વદેલા ચાર વેદ વચન જ છે. વળી, ઉચ્ચારવામાં આવેલ ઋચાઓ પણ વચન છે. પ્રચંડ નાદમાંથી જ પૃથ્વીનું મંડાણ થયેલું છે.

**બચન સો અગ્ન પવન ઓરુ પાની, બચન પરતાપ ગગન રજધાની;
બચનમે આશ બચન સો નિરાશા, બચનમે ભેદ સકલ પરકાશા. ૩**

શબ્દાર્થ

બચન સો = વચન તે અગ્ન = અગ્નિ પવન = પવન ઓરુ = અને પાની = જળ બચન = વચન પરતાપ = પ્રતાપે ગગન = આકાશ રજધાની = પૃથ્વી બચનમે = વચનમાં આશ = આશા બચન સો = વચન છે નિરાશા = હતાશા બચનમે = વચનમાં ભેદ = રહસ્ય સકલ = સર્વે પરકાશા = પ્રકાશ.

અનુવાદ

વચન તે અગ્નિ, પવન અને પાણી છે. વચનના પ્રતાપે આકાશ અને પૃથ્વી છે. વચન આશા અને વચન નિરાશા છે. તેમજ સર્વ પ્રકાશનો ભેદ પણ વચનમાં છે.

ભાવાર્થ

વચન થકી જ અગ્નિ, પવન અને પાણીને ઓળખી શકાય છે. વચનના પ્રતાપે જ આકાશ અને પૃથ્વીની ઓળખ થાય છે. વચનમાં આશા અને નિરાશા છૂપાયેલી છે. તેમજ સર્વ પ્રકારના પ્રકાશનો ભેદ દર્શાવવો હોય તો વચનમાં જ દર્શાવાય છે.

**બચન હી બીજ બચન અંકુરા, બચન હી પેઠ શાખા ઓરુ મૂરા;
બચન હી પિંડ બચન બ્રહ્માંડા, સપ્ત દ્વીપ છાયા નવખંડા. ૪**

શબ્દાર્થ

બચન હી = વચન છે બીજ = બીજ બચન = વચન અંકુરા = અંકુર બચન હી = વચન છે પેઠ = થડ શાખા = ડાળી ઓરુ = અને મૂરા = મૂળ બચન હી = વચન છે પિંડ = શરીર બચન = વચન બ્રહ્માંડા = બ્રહ્માંડ સપ્ત દ્વીપ = સાત દ્વીપ છાયા = છવાયા નવખંડા = નવખંડ.

અનુવાદ

વચન બીજગ છે. અંકુર પણ વચન છે, તેમજ થડ, ડાળી અને મૂળ પણ વચનથી જ છે. પિંડ અને બ્રહ્માંડ વચન છે, તથા સાત દ્વીપ અને નવખંડમાં પણ વચન જ છવાયેલાં છે.

ભાવાર્થ

અઢાર ભાર વનસ્પતિના બીજક, અંકુર, થડ, ડાળીઓ અને મૂળ બધાં જ વિભાગો વચનથી જ ઓળખાય છે. તેમજ પૃથ્વી પરના સાત દ્વીપ અને નવખંડના વિસ્તારમાં દરેક ઉત્પત્તિ ઉપર વચન જ છવાયેલાં છે.

**બચન હી મોક્ષ બચન સોઈ બંધા, બચનહીં થાપે કાલકે ઈંદા;
ધરમ અરથ મોક્ષ ઓરુ કામા, એ થાપે સહુ બચનકે હામા. પ**

શબ્દાર્થ

બચન હી = વચન છે મોક્ષ = મુક્તિ બચન સોઈ = વચન છે બંધા = બંધન બચન હી = વચન છે થાપે = માંડે કાલકે ઈંદા = કાળની જંજાળ ધરમ = ધર્મ અરથ = અર્થ, નાણું મોક્ષ = મુક્તિ ઓરુ = અને કામા = વાસના એ = એ થાપે = સ્થાપન, આરોપણ સહુ = બધું બચનકે = વચનના હામા = કાર્ય કરવાનું મનોબળ.

અનુવાદ

વચન મોક્ષ છે અને વચન બંધન છે. વચનથી જ કાળની જંજાળ મંડાય છે. ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષએ બધાનું આરોપણ વચનથી જ થાય છે.

ભાવાર્થ

જન્મ-મરણના ભવસંકટમાંથી મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવો તે પણ વચનથી થાય છે. કર્મોનું બંધન પણ વચનથી થાય છે. વચનથી કાળની જંજાળ ઊભી થાય છે. વળી, ચાર પ્રકારના કહેવાતા પુરુષાર્થ-ધર્મ, અર્થ, કામ અને મુક્તિ એ બધાનું આરોપણ વચનથી જ થાય છે.

**સગર નરક ઓરુ ચારુ મુક્તિ, એ સર્વેઈ બચનકી જુક્તિ;
બચનહીં શહાસ્ત્ર બચન સરોદા, બચનહીં મંત્ર ગુરુ પરમોદા. ઈ**

શબ્દાર્થ

સગર = સ્વર્ગ નરક = નરક ઓરુ = અને ચારુ મુક્તિ = ચાર પ્રકારની મુક્તિ (સાયુજ્ય, સાલોક્ય, સામીપ્ય અને સાંનિધ્ય) એ સર્વેઈ = એ બધું બચનકી = વચનની જુક્તિ = કરામત બચનહીં = વચન છે શહાસ્ત્ર = શાસ્ત્ર બચન = વચન સરોદા = સ્વરનું જ્ઞાન, શ્વાસ ઉપરથી કહેવાતા ભવિષ્યવાણીનું શાસ્ત્ર બચનહીં = વચન છે મંત્ર = જાપ ગુરુ = ગુરુ પરમોદા = બોધ, પરમગતિને પામવા માટેની શીખ.

અનુવાદ

સ્વર્ગ, નરક અને ચાર મુક્તિ એ બધું વચનની કરામત છે. વચન શાસ્ત્ર અને સરોદાજ્ઞાન છે અને વચન પરમગતિને પામવા માટેનો ગુરુ મંત્ર છે.

ભાવાર્થ

સત્કર્મોને આધીન તેના ફળસ્વરૂપે મળતું સ્વર્ગનું સુખ અને દુષ્ટકર્મોના ફળથી મળતી યમદૂતોની યાતના ભોગવવાનું નરક સ્થાન એ બધું જ વચનની કરામત છે. વચન એ શાસ્ત્ર છે અને સ્વરના જ્ઞાન થકી કરાતી ભવિષ્ય વાણીનું કથન પણ વચન છે. ભવસંકટમાંથી મુક્તિ મેળવીને પરમગતિ પામવા માટેનો ગુરુ મંત્ર એ પણ વચન જ છે.

**વચન હી જીવ થપે ઓરુ શિવા, વચનહીં ઈષ્ટ ઓરુ કુલદેવા;
વચનહીં પૂન્ય વચન સોઈ પાપા, વચન આશિષ વચન સોઈ શ્રાપા. ૭**

શબ્દાર્થ

વચન હી = વચન છે જીવ = જીવ થપે = સ્થાપન, આરોપણ ઓરુ = અને શિવા = શિવ
વચનહીં = વચન છે ઈષ્ટ = મહાનદેવ ઓરુ = અને કુલદેવા = કુળના દેવ વચનહીં = વચન છે પૂન્ય = ઉત્તમ ફળવાળુ કર્મ
વચન = વચન સોઈ = છે તે પાપા = અધર્મયુક્ત કર્મ વચન = વચન આશિષ = આશીર્વાદ વચન સોઈ = વચન છે
શ્રાપા = બદદુઆ.

અનુવાદ

વચનથી જીવ અને શિવનું સ્થાપન થાય છે. વચન મહાન દેવ અને કુળદેવ છે. વચનથી પુણ્ય અને પાપ છે. વચન આશિષ અને શ્રાપ છે.

ભાવાર્થ

વચનથી જીવદશામાં જીવતા જીવોની અને શિવદશામાં રાચતા ઈશ્વરોની સ્થાપના થાય છે. વચનથી જ ઈષ્ટદેવો અને કુળદેવતાનું સ્મરણ થાય છે. વચનને કારણે જ સત્કર્મ અને દુષ્ટકર્મ કરવાથી થતા પાપ-પુણ્યનું કર્મબંધન ઊભું થાય છે. વળી, વચન થકી જ કોઈને આશીર્વાદ અને બદદુઆ અપાય છે.

**વચનહીં ઉંચ વચન સોઈ નીચા, વચનહીં બરના બરન પરીચા;
વચનહીં સ્થાપ વચન સો ઉથાપા, વચન સોહમ્પદ આપહી આપા. ૮**

શબ્દાર્થ

વચનહીં = વચન છે ઉંચ = ચડિયાતું વચન સોઈ = વચન છે નીચા = હલકું વચનહીં = વચન છે
બરના બરન = વર્ણા વર્ણનો, ન્યાતજાતનો પરીચા = પિછાણુ વચનહીં = વચનથી સ્થાપ = સ્થાપના
વચન સો = વચનથી ઉથાપા = ઉત્થાપન વચન = વચન સોહમ્પદ = મૂળ આદ્ય પરમપદ આપહી આપા = પોતાનું
સ્વ ચૈતન અંશ સ્વરૂપ.

અનુવાદ

વચનથી જ ઊંચ અને નીચ કહેવાય છે. વચનથી જ ન્યાતજાતની પિંછાણ થાય છે. વચનથી સ્થાપન અને ઉત્થાપન થાય છે. તેમજ વચનથી સોહમ્ પદ અને આપનપુ ચૈતન અંશ સ્વરૂપને જાણી શકાય છે.

ભાવાર્થ

કોઈ ઊંચ કે નીચ છે તેની રજૂઆત વચનથી જ દર્શાવી શકાય છે. વચનથી જ જ્ઞાતિ-જાતિમાં રહેલા વર્ણભેદ પિંછાણીને યોગ્ય પ્રમાણ દર્શાવી શકાય છે. વચનથી કોઈનું સ્થાપન અને ઉત્થાપન શક્ય બને છે. વળી, વચનથી જ અંશનું મૂળ આદ્ય પરમપદ અને પોતાનું નિજ ચૈતનઅંશ સ્વરૂપ જાણી શકાય છે.

બચન હી દીરઘ બચન લઘુતાઈ, બચન પ્રતાપ અલેખ લખાઈ;
બચન બચનમેં બહુ વિધિ ફેરા, એક દિનકર એક કરે અંધેરા. ૯

શબ્દાર્થ

બચનહી = વચન છે દીરઘ = મોટું બચન = વચન લઘુતાઈ = નાનું બચન પ્રતાપ = વચનના પ્રતાપથી અલેખ = અવર્ણનીય લખાઈ = વર્ણન કરાય બચન બચનમેં = વચન વચનમાં બહુ વિધિ ફેરા = બહુ પ્રકારના તફાવત એક દિનકર = એક સૂર્ય પ્રકાશ એક = એક કરે અંધેરા = અંધારું કરે છે.

અનુવાદ

કોઈ નાનું કે મોટું કહેવું તે વચન છે. વચનના પ્રતાપે અવર્ણનીયનું વર્ણન થાય છે. વચન-વચનમાં બહુ તફાવત છે. જેમ કે એક સૂર્ય પ્રકાશ અને એક અંધારું કરે છે.

ભાવાર્થ

વિશ્વમાં કોઈને મોટાની કે નાનાની ઉપમા આપીને દર્શાવવું હોય તો તે વચન થકી જ શક્ય બને છે. વચનના પ્રતાપે બ્રહ્મથી પર રહેલા અવર્ણનીય પરમપદનું વર્ણન કરીને સમજાવી શકાય છે. વચન વચનમાં ઘણો બધો તફાવત જોવા મળે છે. એક વચનથી સૂર્યના પ્રકાશની અનુભૂતિ તો એક વચનથી રાત્રિના અંધકારની રજૂઆત વર્ણવી શકાય છે.

સ્થાવર જંગમ જલ થલ રચના, સબમેં હાલ હજૂરી બચના;
કહી ગુપતા કહી મુગતા બોલે, બચન ચરાચર સબ ઘટ ડોલે. ૧૦

શબ્દાર્થ

સ્થાવર = સ્થિર જાતિ જંગમ = અસ્થિર જાતિ જલ = પાણી થલ = પૃથ્વી રચના = ઉત્પત્તિ સબમેં = સર્વમાં

હાલ હજૂરી = પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપે બચના = વચન કહી = ક્યારેક ગુપતા = છાનું કહી = ક્યારેક મુગતા = જાહેર બોલે = ઉચ્ચારે બચન = વચન સચરાચર = સર્વત્ર સબ ઘટ = સર્વ શરીરમાં ડોલે = વિચરે.

અનુવાદ

પાણીમાં અને પૃથ્વી પર સર્વ સ્થાવર-જંગમ જે રચના છે તે સર્વમાં પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપે વચન છે. ક્યાંક છાનું તો ક્યાંક જાહેર ઉચ્ચાર કરીને વચન સચરાચરના સર્વ શરીરમાં વિચરે છે.

ભાવાર્થ

પાણીમાં અને પૃથ્વી પર પેદા થતી સર્વે સ્થાવર-જંગમ ઉત્પત્તિના બધા જ સ્વરૂપોમાં પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપે વચન રહેલું છે. ક્યાંક છાનું તો ક્યાંક જાહેર ઉચ્ચાર કરીને કાર્યરત રહેલું વચન સચરાચરના બધા જ શરીરમાં વિચરણ કરે છે. વળી, વર્ણમાળાના બાવન અક્ષરોથી થતા વિવિધ પ્રકારની બોલીનું પણ ઉચ્ચારણ વચનથી જ થાય છે.

બચન હી કાહર બચનહીં શૂરા, બચનહીં ખંડીત બચનહીં પૂરા;
સંસ્કૃત પ્રાકૃત ગીરવાંના, સો સો સકલ બચન પરમાના. ૧૧

શબ્દાર્થ

બચન હી = વચન છે કાહર = કાયર બચનહીં = વચન છે શૂરા = શૂરવીર બચનહીં = વચન છે ખંડીત = ભાંગેલું બચનહીં = વચન પૂરા = આખું, અતૂટ સંસ્કૃત = સંસ્કૃત પ્રાકૃત = પ્રાકૃત ગીરવાંના = ગિરાવાણી સો સો = તે તે સકલ = તમામ બચન = વચન પરમાના = પ્રમાણિત.

અનુવાદ

વચનથી કાયર અને વચનથી શૂરવીરની પહેચાન થાય છે. વચનથી ભાંગેલું અને વચનથી અતૂટ સમજાવાય છે. સંસ્કૃત, પ્રાકૃત કે ગિરાવાણી સહિતની તે તે વાણી વચન થકી જ પ્રમાણિત થાય છે.

ભાવાર્થ

રણભૂમિનાં યોદ્ધાઓમાં કોણ કાયર અને કોણ શૂરવીર છે? તેની પરખ વચનથી દર્શાવવામાં આવે તો જ સાચી પહેચાન થાય છે. વસ્તુ ભાંગેલી છે કે આખી છે તે વચનથી જ સમજાવાય છે. દેવવાણી તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામેલી સંસ્કૃત ભાષા કે લૌકિક વ્યવહારમાં વપરાતી પ્રાકૃત-ગામઠી ભાષાની આઘ લઈ બોલાતી તમામ ભાષા વચનને આધારે જ પ્રમાણિત થાય છે.

બચનહીં પુરુષ બચન સોઈ નારી, બચન નિરાલંબ બચન વિકારી;
બચનહીં કર્તા બચન સો હર્તા, બચનકો ધ્યાન સકલ અરુ ધરતા. ૧૨

શબ્દાર્થ

બચનહીં = વચન છે પુરૂષ = નર બચન સોઈ = વચન જ નારી = સ્ત્રી બચન = વચન
નિરાલંબ = નિર્વિકારી બચન = વચન વિકારી = વિકારવાળું બચનહીં = વચન છે કર્તા = સર્જનહાર, રચનાર
બચન સો = વચન તે હર્તા = નાશ કરનાર બચનકો = વચનથી ધ્યાન = ચિંતન સકલ = બધા અરુ = વિશેષ
ધરતા = ધારણ કરતા.

અનુવાદ

નર અને નારી તે પણ વચન છે અને નિર્વિકારી તથા વિકારી તે પણ વચન છે. કર્તા અને
હર્તા પણ વચન છે. આમ, બધા વિશેષ કરીને વચનથી જ ધ્યાન ધરતા હોય છે.

ભાવાર્થ

પુરુષ અને સ્ત્રીનું ઉદ્બોધન વચનથી જ થાય છે. નિર્વિકારી કે વિકારીની ઓળખ પણ
વચનથી થાય છે. સર્જન કરનાર અને વિસર્જન કરનારની ઓળખ વચનથી જ થાય છે. આમ
રોજબરોજના વ્યવહારમાં વિશેષ કરીને બધા વચનથી જ ચિંતવન કરે છે.

બચન ગાયત્રી બચનહીં સંધ્યા, મંત્ર જંત્ર સૌ બચન આરંધ્યા;
બચનહીં સાધન બચન હી સેવા, તિરથ વ્રત બચન ફલ મેવા. ૧૩

શબ્દાર્થ

બચન = વચન ગાયત્રી = ગાયત્રી બચનહીં = વચન છે સંધ્યા = સંધ્યા મંત્ર = જાપ જંત્ર = તાંત્રિક યંત્ર
સૌ = બધું જ, સર્વ બચન = વચન આરંધ્યા = આરાધન બચનહીં = વચન છે સાધન = ઉપાય બચન હી = વચન
છે સેવા = પૂજા તિરથ = તીર્થ વ્રત = નિયમ સહિત ધાર્મિક ક્રિયા, પ્રતિજ્ઞા બચન = વચન ફલ = ફળ મેવા = લાભ.

અનુવાદ

ગાયત્રી અને સંધ્યા વચન છે અને મંત્ર-જંત્ર સહિતની આરાધના પણ વચન છે. સાધન અને
સેવા વચન છે. જ્યારે તીર્થ અને વ્રતના ફળ રૂપે થતા લાભ પણ વચન જ છે.

ભાવાર્થ

વિવિધ પ્રકારના મંત્ર અને તાંત્રિક યંત્રની આઘ લઈ ગાયત્રી અને સંધ્યાના જાપ પણ વચન
છે. ધાર્મિક ક્રિયાઓમાં કરાતાં કર્મકાંડી ઉપાયો અને ઉપભોગને ધ્યાનમાં લઈ કરાતી પવિત્ર
સ્થાનોની જાત્રા અને પ્રતિજ્ઞાપૂર્વકનું જીવન જીવવાના ફળસ્વરૂપે થતા લાભો પણ વચન જ છે.

બચન વિના નહીં ઠોર ઠેકાના, લોક ચતુર્દશ સકલ જહાંના;
આઘ પુરુષ અવિગત અવિનાશા, સો ભી બચનમેં કરત વિલાસા. ૧૪

શબ્દાર્થ

બચન વિના = વચન સિવાય નહીં = નથી ઠોર ઠેકાના = ઠરીને સ્થિર થવાનું સ્થાન લોક ચતુર્દશ = ચૌદલોક સકલ જહાંના = સમસ્ત વિશ્વ આઘ પુરુષ = આદિપુરુષ અવિગત = નિત્ય અવિનાશા = અવિનાશી સો ભી = તે પણ બચનમેં = વચનમાં કરત = કરે છે વિલાસા = આનંદ.

અનુવાદ

ચૌદ લોકની આઘ લઈ સમસ્ત વિશ્વમાં વચન સિવાયનું કોઈ સ્થિર સ્થાન નથી. જે અવિગત અને અવિનાશી આઘ પુરુષ છે તે પણ વચનમાં જ આનંદ-વિલાસ કરે છે.

ભાવાર્થ

અંતરીક્ષમાં રહેલા ચૌદ દેવી ધામોની આઘ લઈ સમસ્ત વિશ્વમાં વચન સિવાયનું કોઈ સ્થિર થવાનું સ્થાન નથી. એટલે કે ચૌદલોક સુધી સર્વત્ર વચનથી જ ઓળખાય છે. અવિગત અને અવિનાશી એવા આઘ પુરુષ પણ ધંધુકાર શૂન્યમાં ચિત્ત પરોવીને તપશ્ચર્યા કરવા લાગ્યા, પછી તેઓની પ્રત્યક્ષ ભૂમિકા જોવા મળી નથી. તેમ છતાં જ્યારે જ્યારે સંકેત કરવાનો હોય ત્યારે આકાશવાણી દ્વારા તેઓ વચનથી આદેશ કરે છે અને ધ્યાનસ્થ દશા ભોગવીને આનંદમાં રહે છે.

**કેવલ સો બચનાતીત કહાવે, યા કોહી લક્ષ બચનમેં પાવે;
કહે કુવેર હમ બચનકે કર્તા, બચનહીં વક્તા બચનહીં સુરતા. ૧૫**

શબ્દાર્થ

કેવલ = કેવલકર્તા સો = તેઓ બચનાતીત = વચનથી પરે કહાવે = કહેવાય યા = અથવા કોહી = કોઈ લક્ષ = સમજ બચનમેં = વચનમાં પાવે = પ્રાપ્ત કરે કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે હમ = હું બચનકે કર્તા = તેવા વચનોનો કારણ રૂપે છું બચનહીં = વચનથી જ વક્તા = બોલવાવાળો બચનહીં = વચનથી સુરતા = સુરતા.

અનુવાદ

કેવલકર્તા વચનાતીત કહેવાય અથવા તેમનો લક્ષ કોઈ વચનથી પ્રાપ્ત કરે છે. કુવેરસ્વામી કહે છે કે હું તેવા વચનોના કારણરૂપે છું જે વચનોથી જ બોલવાવાળો છું તેથી તે જ વચનોમાં સુરતા પરોવી છે.

ભાવાર્થ

અખિલ બ્રહ્માંડના કારણરૂપ બ્રહ્મથી પર રહેલા સકર્તાપતિ સર્જનહાર કેવલકર્તા પોતે વચનાતીત છે. તોપણ તેમના લક્ષને વચનો થકી જ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે કર્તાને પ્રાપ્ત કરાવવાવાળા વચનોના તેઓ પોતે જ કારણરૂપ છે. તેમના વચનો જે બોલેલા છે તે કર્તાને અનુલક્ષીને જ બોલાયેલા છે અને સુરતા પણ તે વચનોમાં જ પરોવી છે.

અંગ-૩૪

અથરવેદ મુસલમાની કો

અબ સુનીયો અથરકા જ્ઞાના, જામે અટકે મુસલમાના;
ચારુ કિતાબ લાયે ચારુંદા, ચાર મકાન દેઢાયે દુંદા. ૧

શબ્દાર્થ

અબ = હવે સુનીયો = સાંભળો અથરકા = અથર્વવેદના જ્ઞાના = જ્ઞાન જામે = જેમાં
અટકે = અટક્યા મુસલમાના = મુસલમાનો ચારુ કિતાબ = ચાર કિતાબ લાયે = લાવ્યા ચારુંદા = ચારેય જ્ઞાની જનો
ચાર મકાન = ચાર ધામ દેઢાયે = દેઢ કરાવ્યાં દુંદા = અલગ.

અનુવાદ

હવે અથર્વવેદના જ્ઞાનને સાંભળો જેમાં મુસલમાનો અટક્યા છે. જેમાં ચારેય જ્ઞાનીજનો
ચાર ધર્મગ્રંથો લાવ્યા છે અને ચાર અલગ મકાન દેઢ કરાવ્યાં છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર હવે કહે છે કે જેમાં મુસલમાનો અટક્યા છે એવા અથર્વવેદના
જ્ઞાનની છણાવટ કરે છે. ચાર પેંગબરો ચાર ધર્મગ્રંથો લાવ્યા છે અને ચારેય ઉપદેશકોએ અલગ
અલગ ચાર ધામને દેઢ કરાવ્યા છે.

તાઈ હકીકત કહતહું ભાઈ, સુનીયો અરથ સબે ચિત્ત લાઈ;
જેહી જેહી પીર અવલીયા આયે, ભિન્ન કિતાબ મકાન દેઢાયે. ૨

શબ્દાર્થ

તાઈ = તેની હકીકત = સાચો અહેવાલ કહતહું = કહું છું ભાઈ = આત્મબંધુઓ સુનીયો = સાંભળો
અરથ = મતલબ સબે = બધા ચિત્ત લાઈ = ચિત્તની એકાગ્રતા લાવીને જેહી જેહી = જે જે પીર = દેવત્વ પામેલા
મુસલમાન સંત અવલીયા = ઓલિયા આયે = આવ્યા ભિન્ન = અલગ કિતાબ = ધર્મપુસ્તક મકાન = ધામ, ઠેકાણુ
દેઢાયે = દેઢ કરાવ્યા.

અનુવાદ

હે આત્મબંધુઓ ! તેની હકીકત કહું છું, જેની મતલબને બધા ચિત્ત દઈને શ્રવણ કરો. જે જે
પીર અને ઓલિયા આવ્યા તેમણે અલગ ધર્મગ્રંથો અને મકાન દેઢ કરાવ્યા છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર એક આત્મબંધુત્વના નાતે તેનો સાચો અહેવાલ જણાવે છે. તે હકીકતના મૂળ આશયને સર્વે શ્રોતાજનોએ ચિત્તની એકાગ્રતા રાખીને શ્રવણ કરવાનું છે. જે જે પીર અને ઓલિયા દુનિયામાં આવ્યા છે તેઓએ જુદા જુદા પેગામ દર્શાવતા ધર્મગ્રંથો લાવ્યા છે. અને તે પ્રજા સમક્ષ રજૂ કર્યા છે. તેમાં તેઓએ અલગ-અલગ ધામોને નિશ્ચિત કરીને દર્શાવ્યા છે.

**તાકી કહતહુ હમ ઉતપાની, ચાર કિતાબ પ્રથમ જો આની;
અંજીર કિતાબ ઈસા અનુસારી, જભરુત મકાન લીયો ઉરધારી. ૩**

શબ્દાર્થ

તાકી = તેની કહતહુ = કહું છું હમ = હું ઉતપાની = ઉત્પત્તિ ચાર કિતાબ = ચાર ધર્મગ્રંથો પ્રથમ = પ્રારંભમાં જો = જે આની = લાવ્યા અંજીર કિતાબ = ઈન્જલ ગ્રંથ, બાઈબલ ઈસા = ઈશુ ખ્રિસ્ત અનુસારી = અનુસર્યા જભરુત મકાન = જભરુત ધામ લીયો = લીધો ઉરધારી = હૃદયમાં ધારણા કરી.

અનુવાદ

પ્રથમ જે ચાર કિતાબ લાવ્યા તેની ઉત્પત્તિ હું કહું છું. ઈશુ બાઈબલને અનુસર્યા અને હૃદયમાં જભરુત ધામને ધારણ કરી દીધું.

ભાવાર્થ

સૌ પ્રથમ જે ચાર ધર્મગ્રંથો લાવ્યા તે હકીકતને સ્પષ્ટ કરીને પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર જણાવે છે.

ખ્રિસ્તી ધર્મના સંસ્થાપક ઈશુ ખ્રિસ્ત પોતાના પૈગામને દર્શાવતા ઐજલ (બાઈબલ) ધર્મગ્રંથને પોતે અનુસર્યા અને પોતાના અનુયાયીઓને તેમાં જણાવ્યા મુજબનો આદેશ અનુસરવા કહેવામાં આવ્યું. તેમાં તેઓએ જભરુત ધામને નિશ્ચિત કરીને ખ્રિસ્તી ધર્મને માનનારાઓના હૃદયમાં તે ધામને ધારણ કરાવ્યું છે.

**મુસા આયે મલકુત ઠેકાના, જંબુર કિતાબ સુનવાયે જ્ઞાના;
દાહુદને નાસુત દેઢાવા, તોરેન કિતાબ વહાં સે લાવા. ૪**

શબ્દાર્થ

મુસા = યહુદી ધર્મના સંદેશવાહક, દૂત આયે = આવ્યા મલકુત ઠેકાના = મલકુત ઠેકાણે જંબુર કિતાબ = જંબુર ધર્મગ્રંથ સુનવાયે જ્ઞાના = જ્ઞાન સંભળાવ્યું દાહુદને = દાહુદ દૂતે નાસુત = નાસુત ગ્રંથ દેઢાવા = દેઢ કરાવ્યો તોરેન કિતાબ = તોરને ધર્મગ્રંથ વહાં સે લાવા = ત્યાંથી લાવ્યા.

અનુવાદ

મુસા મલકુત ઠેકાણેથી આવ્યા અને જંબુર ધર્મગ્રંથનું જ્ઞાન સંભળાવ્યું. દાહુદે નાસુત ઠેકાણું દેઢ કરાવ્યું અને તોરેન ધર્મગ્રંથ ત્યાંથી લાવ્યા.

ભાવાર્થ

યહુદી ધર્મના સંદેશવાહક મલકુત ધામમાંથી અહીં આવ્યા હતા. તેમણે પોતાના મુલકના ફરિસ્તાઓને જંબુર ધર્મગ્રંથનું જ્ઞાન સંભળાવ્યું છે. જ્યારે દાહુદ નામના પેગંબર નાસુતધામથી પેગામ લઈને આવ્યા અને તે ધામ પોતાના અનુસરોને દેઢ કરાવ્યું. તેઓ તે ધામમાંથી તોરન ધર્મગ્રંથનું જ્ઞાન લાવ્યા છે.

મહંમદ નબી લાહુતતે આયે, ફુરમાન કિતાબ જાંહાંન સુનવાયે;
યાર કિતાબ ચારુંદે લાઈ, યાર મકાન રહે ઉરઝાઈ. ૫

શબ્દાર્થ

મહંમદ નબી = મહમદ પયગંબર લાહુતતે = લાહુત ધામથી આયે = આવ્યા ફુરમાન કિતાબ = કુરાન શરીફ ધર્મગ્રંથ જાંહાંન = દુનિયાને સુનવાયે = સંભળાવ્યો યાર કિતાબ = યાર ધર્મગ્રંથો ચારુંદે = ચારેય પેગંબરોએ લાઈ = લાવ્યા યાર મકાન = યાર ધામ રહે = રહ્યા ઉરઝાઈ = અટક્યા.

અનુવાદ

મહંમદ નબી લાહુતથી આવ્યા અને ફુરમાન ગ્રંથ દુનિયાને સંભળાવ્યો. યાર ગ્રંથો ચારેય પેગંબરો લાવ્યા અને યાર ધામમાં અટક્યા છે.

ભાવાર્થ

મહંમદ પેગંબર સાહેબ લાહુત ધામમાંથી આવ્યા. તેઓએ કુરાન-એ-શરીફ જે અલ્લાહનું ફરમાન કહેવાય છે તે ગ્રંથ દુનિયાને સંભળાવ્યો. આ પ્રમાણે યાર ધર્મગ્રંથો ચારેય પેગંબરો લાવ્યા છે. દરેક પેગંબરોએ પોતપોતાના અલગ અલગ ધામ (મકાન) દેઢ કરાવ્યાં છે. તે મકાનને જ તેમના અનુસરનારાઓએ હૃદયમાં સ્થિર કરીને રાખ્યા છે અને તેઓ ઈબાદત કરે છે.

તીનકે રાહ કહતહુ ભાઈ, જે જીનકે અસ્થલ અનુરાઈ;
રાહ સરીયત પ્રથમ પરવાના, કીયા અતબાર જભરુત ઠેકાના. ૬

શબ્દાર્થ

તીનકે રાહ = તેમનો માર્ગ કહતહુ = કહું છું ભાઈ = આત્મબંધુઓ જે જીનકે = તેઓ, તેમના

અસ્થલ = રહેઠાણે અનુરાઈ = સ્નેહ લાવીને રાહ = માર્ગ સરીયત = સરીયત પ્રથમ = પહેલાં પરવાના = પરવાનો
કીયા = કર્યો અતબાર = વિશ્વાસ જભરત ઠેકાના = જભરત મકાન.

અનુવાદ

હે આત્મબંધુઓ ! જે ઠેકાણે તેઓ તેમના હૃદયમાં સ્નેહ ધારણ કરીને બધા ક્રિશ્ચિયન સ્થિર રહેલા છે તેવો તેમનો માર્ગ કહું છું. પ્રથમ સરીયત માર્ગનો પરવાનો જભરત ઠેકાણેથી લાવ્યા છે અને તેમાં જ વિશ્વાસ કર્યો છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર આત્મબંધુત્વના નાતે સ્પષ્ટતા કરે છે કે આ ચારેય પયગંબરો જે મકાન હૃદયમાં પ્રેમપૂર્વક ધારણ કરીને રહેલા છે તે ચાર માર્ગને તેઓ જણાવે છે.

પ્રથમ સરીયત માર્ગ છે. જેમાં દર્શાવેલી આજ્ઞા પ્રેમપૂર્વક હૃદયમાં ધારણ કરીને રહેલા છે. આ માર્ગનો પરવાનો ઈશુ ખ્રિસ્ત જભરત ધામમાંથી લાવ્યા છે. તેમાં દર્શાવેલા નિયમોમાં વિશ્વાસ ધારણ કરીને પોતે રહ્યા છે. અને અનુયાયીઓને પણ જભરત ઠેકાણામાં જ વિશ્વાસ રાખવા આદેશ આપ્યો છે.

દુજા ત્રીખત રાહ કહાઈ, મલકુત મકાન ઠેકાન જમાઈ;
ત્રીજા રાહ હકીગત ચીના, નાસુત મકાન લગે લોલીના. ૭

શબ્દાર્થ

દુજા = બીજા ત્રીખત રાહ = ત્રીખત માર્ગ કહાઈ = કહેવાય છે મલકુત મકાન = મલકુત ધામ
ઠેકાન = મુકામ જમાઈ = સ્થાપ્યું છે ત્રીજા રાહ = ત્રીજો માર્ગ હકીગત = હકીકત ચીના = ઓળખાવ્યો
નાસુત મકાન = નાસુત ધામ લગે = વળગીને લોલીના = તલ્લીન થયા.

અનુવાદ

બીજો ત્રીખત માર્ગ કહેવાય છે જેમાં મલકુત ધામને મુકામ તરીકે સ્થાપ્યું છે. ત્રીજો હકીગત માર્ગ ઓળખાવ્યો છે જેમાં નાસુતધામને વળગીને તલ્લીન થયા છે.

ભાવાર્થ

બીજો ત્રીખત માર્ગ કહેવાય છે. જેમાં યહુદી ધર્મના સ્થાપક મુસાજી મલકુત ધામને ઠેકાણું બતાવીને સ્થાપ્યું છે. અને તેમાં જ વિશ્વાસ રાખવા અનુયાયીઓને જણાવે છે. ત્રીજો હકીગત માર્ગ કહેવાય છે, જેની ઓળખ દાહુદ પેગંબરે આપી અને પોતે નાસુત ધામને નક્કી કરીને (વળગીને) તલ્લીન બન્યા છે. તેઓ પોતાના અનુયાયીઓને તેમાં જ દૃઢ વિશ્વાસ રાખીને રહેવા આજ્ઞા કરે છે.

કહત યતુરતો મારફત રાહુ, લાહુત મકાન અતિ પરવાહુ;
રાહ કિતાબ મકાન જો કહીયા, મુસલમાન યાંહાં લ્યૌ વિલમઈયા. ૮

શબ્દાર્થ

કહત = કહું છું યતુરતો = ચોથો મારફત રાહુ = મારફત માર્ગ લાહુત મકાન = લાહુતધામ
અતિ પરવાહુ = ઘણું છેવટનું રહેલું રાહ કિતાબ = માર્ગ દર્શાવતા ધર્મ પુસ્તકમાં મકાન = ધામ જો = જે કહીયા = કહ્યા
મુસલમાન = મુસલમાન યાંહાં લ્યૌ = અહીંયાં સુધી વિલમઈયા = વિરામ પામ્યા.

અનુવાદ

ચોથા મારફત માર્ગ વિશે કહું છું કે તેઓએ ઘણા છેવટે આવેલા લાહુત ધામને દર્શાવ્યું છે. માર્ગ દર્શાવતા ધર્મ પુસ્તકમાં (કિતાબમાં) જે મકાન કહ્યું છે ત્યાં સુધી મુસલમાન વિરામ પામ્યા છે.

ભાવાર્થ

ચોથા મારફત માર્ગ વિશે પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે મહંમદ નબી સાહેબે લાહુત ધામને દેઢ કરાવ્યું છે. જે ઘણું ઉપર આવેલું છે તેમ દર્શાવ્યું છે. આ મારફત માર્ગનો પેગામ દર્શાવતા કિતાબ ધર્મગ્રંથમાં જે ધામ દેઢ કરાવ્યું છે તે ધામ સુધી જ મુસલમાન બિરાદરો વિશ્વાસ રાખીને વિરામ પામ્યા છે.

પાંચમો મકાન હાહુત કહાઈ, બાર હજાર રુહુ વહાંસે આઈ;
સો જુગમાંહી કહાયે બંદા, પૂજાયે બડ હોય પીરંદા. ૯

શબ્દાર્થ

પાંચમો = પાંચમું મકાન = ધામ હાહુત કહાઈ = હાહુત કહેવાય છે બાર હજાર = બાર હજાર
રુહુ = આત્મા વહાંસે = ત્યાંથી આઈ = આવ્યા સો = તેઓ જુગમાંહી = જગતમાં કહાયે બંદા = બંદગી કરનારા કહેવાયા
પૂજાયે = પૂજાયા બડ હોય પીરંદા = મહાન પીર થઈને.

અનુવાદ

પાંચમું ધામ હાહુત કહેવાય છે. જ્યાંથી બાર હજાર આત્માઓ આવ્યા છે, તે જગતમાં બંદગી કરનારા કહેવાયા છે. અને મહાન પીર થઈને પૂજાયા છે.

ભાવાર્થ

ચાર ધામથી તીત એવું પાંચમું ધામ આવેલું છે. જેને હાહુત ધામ કહેવાય છે. આ ધામમાંથી બાર હજાર આત્માઓ આ લોકમાં (મૃત્યુલોકમાં) આવ્યા છે. તેઓ જગતમાં ખુદાના બંદા

(અલ્લાની બંદગી કરવાવાળા) કહેવાયા છે. ભક્તિના બળે તેઓ મહાન પીર થઈને પૂજાયા છે.

**હાહુત મકાન ગુપ્ત અપ રાખ્યા, ચાર મકાન દુનિમે ભાખ્યા;
પીર અવલીયા હાહુત રાયે, અલ્લાહ હુલાહ સાંઈયાં મમ સાયે. ૧૦**

શબ્દાર્થ

હાહુત મકાન = હાહુત ધામ ગુપ્ત અપ રાખ્યા = પોતે છાનું રાખ્યુ ચાર મકાન = ચાર ધામ દુનિમે = દુનિયામાં ભાખ્યા = કહ્યા પીર = પીર દેવત્વ પામેલો મુસલમાન અવલીયા = ઓલિયા હાહુત = હાહુત રાયે = રચ્યા-પચ્યા રહે અલ્લાહ હુલાહ સાંઈયાં = અલ્લાહ હુલ્લા માલિક મમ = મારા સાયે = સાચા.

અનુવાદ

હાહુત ધામને તેઓએ ગુપ્ત રાખ્યું અને દુનિયાને ચાર મકાન કહ્યા. પીર અને ઓલિયા અલ્લાહ હુલાહ માલિકને પોતાના સાચા માલિક માનીને હાહુત ધામમાં રચ્યાં-પચ્યાં રહે છે.

ભાવાર્થ

પાંચમાં હાહુત ધામને તેઓએ ગુપ્ત રાખ્યું અને દુનિયાને ચાર ધામ જ દેઢ કરાવ્યાં છે. આ ધામમાંથી આવેલા આત્માઓ પીર અને ઓલિયા તરીકે રહીને અલ્લાહ હીલ્લાને પોતાના સાચા માલિક છે તેમ માને છે. વળી, તેઓ હાહુત ધામમાં જ પોતાની ચિત્તવૃત્તિને સ્થિર કરીને રચ્યાં-પચ્યાં રહે છે.

**સાંઈયાકા દેદાર કવલીયા, દુનિયા બુજત કોહો અવલીયા;
કહતહી પીર અવલીયા એસે, હાહુત મકાન જકર જયૌ જેસે. ૧૧**

શબ્દાર્થ

સાંઈયાકા = માલિકના દેદાર = સ્વરૂપ કવલીયા = કેવું દુનિયા = જગત બુજત = જાણી શકે, જાણે કોહો = કહો અવલીયા = ઓલીયા કહતહી = કહે છે પીર = પીર અવલીયા = ઓલિયા એસે = એવું હાહુત મકાન = હાહુત ધામ જકર = જેવું છે જયૌ = તેમ જેસે = તેવા જ.

અનુવાદ

હે ઓલિયાઓ ! માલિકનું સ્વરૂપ કેવું છે ? તે કહો, જેથી દુનિયા જાણી શકે. ત્યારે પીર અને ઓલિયા કહે છે કે હાહુત ધામ તેમ જેવું છે તેમ તેવા જ છે.

ભાવાર્થ

ઓલિયા અને પીરને પૂછવામાં આવે કે તેઓ એ હાહુત ધામમાં રહેલા સાચા માલિકના

સ્વરૂપ અંગે સ્પષ્ટતા કરવી જોઈએ, જેથી દુનિયાના માનવો માલિકના સ્વરૂપ વિશે જાણી શકે. ત્યારે ઓલિયા અને પીર જવાબમાં કહે છે કે જેવું તેમનું હાહુત ધામ છે તેવા જ તેમના માલિક છે.

**હજરત દેહ દેદાર ન દેખ્યા, તો કેસે હમ કહે તીન ભેખા;
નજરે ન દેખ્યા પરદે બોલ્યા, તો કેસે ચીને હમ ચોલા. ૧૨**

શબ્દાર્થ

હજરત = માલિક દેહ = શરીર દેદાર = સ્વરૂપ ન = નહીં દેખ્યા = જોયું તો = તો કેસે = કેવી રીતે હમ = અમે કહે = કહીએ તીન = તેમનો ભેખા = સ્વરૂપ નજરે = આંખોથી ન = નથી દેખ્યા = જોયા પરદે = પડદો રાખીને બોલ્યા = વાણી ઉચ્ચારી તો = તો કેસે = કેવી રીતે ચીને = ઓળખીયે હમ = અમે ચોલા = સ્વરૂપ.

અનુવાદ

માલિકના શરીરનું સ્વરૂપ અમે જોયું નથી, તો કેવી રીતે તેમના સ્વરૂપ વિશે કહીએ? પ્રત્યક્ષ આંખોએ જોયા નથી, પરંતુ પડદો રાખીને તે બોલ્યા છે તો કેવી રીતે અમે સ્વરૂપને ઓળખીએ ?

ભાવાર્થ

માલિકના દેહનું સ્વરૂપ પીર અને ઓલિયાઓએ જોયું નથી તો તેઓ માલિકના સ્વરૂપ વિશે કેવી રીતે દુનિયાને જણાવી શકે? તેમણે જે કાંઈ સાંભળ્યું છે તે તો માલિક પડદે રહીને જે બોલેલા તે જ સાંભળ્યું છે, પરંતુ નજરોનજર માલિકને જોયા નથી. તો પછી પીર કે ઓલિયા માલિકના સ્વરૂપને કેવી રીતે ઓળખે ?

**પરદે રહી સુકન જો કહાઢ્યા, સો હમ હિરદે લખ્યા અતિ ગાહાઢા;
સો ફુરમાન લેઈ હમ આવા, બાદ કિતાબ કુરાન દેઢાવા. ૧૩**

શબ્દાર્થ

પરદે રહી = પડદા પાછળ રહીને સુકન = વચન જો = જે કહાઢ્યા = બોલ્યા સો = તે હમ = અમોએ હિરદે = હૃદયમાં લખ્યા = લખીને રાખ્યા અતિ ગાહાઢા = અત્યંત ગાઢપણે સો = તે ફુરમાન = આદેશ લેઈ = લઈને હમ = અમો આવા = આવ્યા બાદ = પછી કિતાબ કુરાન = કિતાબ અને કુરાન દેઢાવા = દઢ કરાવ્યાં.

અનુવાદ

પડદે રહીને જે વચન બોલ્યા તે અમોએ હૃદયમાં અત્યંત ગાઢપણે લખી રાખ્યું. તે જ આદેશ લઈને અમો આવ્યા. પછી કિતાબ અને કુરાન દઢ કરાવ્યાં છે.

ભાવાર્થ

જે વાણી માલિક દ્વારા પડદે રહીને બોલેલી તે જ વાણીને પીર અને ઓલિયાઓએ તેમના હૃદયમાં અત્યંત ગાઢપણે લખી રાખ્યું. ત્યારબાદ માલિકનો આદેશ લઈને તેઓ અહીં આવ્યા અને તે જ પેગામ (સંદેશો) કિતાબ અને કુરાનમાં લખીને દઢ કરાવ્યાં છે.

સુનો મુસલમાન કહત કુવેરા, યૌ બોલે સબ પીર તુમેરા ૧૪

શબ્દાર્થ

સુનો = સાંભળો મુસલમાન = મુસલમાન કહત કુવેરા = કુવેરસ્વામી કહે છે યૌ = આ રીતે બોલે = બોલ્યા છે સબ = બધા પીર = પીર તુમેરા = તમારા.

અનુવાદ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે હે મુસલમાન ! તમે સાંભળો કે આ રીતે તમારા બધા પીર બોલેલા છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર મુસલમાનોને ઉદ્દેશીને કહે છે કે આ પ્રમાણે તેમના બધા જ પીર અને ઓલિયા બોલેલા છે કે તેઓએ માલિકના દર્શન પ્રત્યક્ષ નજરે કર્યા જ નથી, પરંતુ પડદે રહીને માલિક જે વાણી બોલ્યા છે તે પેગામ તેઓએ તેમના ધર્મગ્રંથોમાં લખીને દર્શાવ્યો છે.

અંગ-૩૫

મહંમાયા હુરમા છલકો

સો હમ કહત સુનો મુસલમાના, પરદેકે સાહેબકા જ્ઞાના;
પરદે રહી હુરમા મહંમાયા, ચૌદ લોક જીનીયે ભરમાયા. ૧

શબ્દાર્થ

સો = તે હમ = હું કહત = કહું છું સુનો = સાંભળો મુસલમાના = મુસલમાન પરદેકે = પડદે રહીને સાહેબકા = માલિકના જ્ઞાના = જ્ઞાન પરદે રહી = પડદા પાછળ રહેલા હુરમા મહંમાયા = દેવાંગના મહામાયા આઘશક્તિ ચૌદ લોક = ચૌદ લોક જીનીયે = તેણીએ ભરમાયા = ભરમાવ્યું.

અનુવાદ

હે મુસલમાન ! પડદે રહીને કહેલા માલિકના જ્ઞાન વિશે હું કહું છું તે સાંભળો. પડદે રહીને જે દેવાંગના મહંમાયા આઘશક્તિ છે તેણીએ જ ચૌદલોકને ભરમાવ્યું છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર પડદા પાછળ રહીને બોલેલા માલિક વિષેના જ્ઞાન યુક્ત વચનો વિશેનો ખુલાસો મુસલમાનોને સાંભળવા માટે જણાવે છે. પડદાની પાછળ રહીને વાણી બોલવાવાળી દેવાંગના મહામાયા આઘશક્તિ છે. તેણીએ જ (આઘશક્તિએ) ચૌદલોકને ભ્રમિત કરીને ભરમાવ્યું છે.

રામ રહીમ આપ હોઈ બેઠી, છલબલ કારન પરદે પેઠી;
તુમકુ છલીયા કાજી મુલ્લા, પરદે હુરમા આપ રસુલા. ૨

શબ્દાર્થ

રામ રહીમ = રામ તથા રહીમ આપ = પોતે હોઈ બેઠી = થઈને બેઠી છલબલ = છળકપટને કારન = કારણે પરદે = પડદા પાછળ પેઠી = સંતાઈ તુમકુ = તમોને છલીયા = છેતર્યા કાજી મુલ્લા = કાજી અને મુલ્લાં પરદે = પડદા પાછળ હુરમા = દેવાંગના મહામાયા આઘશક્તિ આપ = તમો રસુલા = રસૂલ, પેગંબર.

અનુવાદ

પોતે રામ અને રહીમ થઈને બેઠી અને છળકપટને કારણે પડદે સંતાઈ. હે કાજી અને મુલ્લાં ! તમને છેતરીને સૌંદર્યવાન શક્તિ પડદે રહી અને તમો પેગંબર બન્યા !

ભાવાર્થ

આઘશક્તિ મહામાયા (હુરમા) જાતે જ પોતાને રામ અને રહીમ તરીકે ઓળખાવીને પડદા પાછળ બેઠી હતી. વળી, છળકપટને કારણે તે પડદા પાછળ સંતાઈને વાણીનો ઉચ્ચાર કર્યો હતો. તેથી કાજી અને મુલ્લાં તેનાથી છેતરાઈ ગયા છે. આઘશક્તિ પોતે પડદા પાછળ રહી મુલ્લાં અને કાજીઓને પેગંબર બનાવીને તે પોતાનું કપટ ખેલી રહી છે.

**પુદ પુદા તુમકુ નહીં ચીના, જીને પરદે વિસવાસ રહીના;
ચાર કિતાબ કીની તુમ જેહી, પરદેકી વાણી ચીન લેહી. ૩**

શબ્દાર્થ

પુદ પુદા = મૂળ માલિક તુમકુ નહીં = તમોએ નથી ચીના = ઓળખ્યા જીને = જેથી, જેણે પરદે = પડદે વિસવાસ = ભરોસો રહીના = રાખીને ચાર કિતાબ = ચાર ધર્મગ્રંથો કીની = કર્યા તુમ = તમોએ જેહી = જે, તે પરદેકી = પડદા પાછળની વાણી = વચન ચીન લેહી = જાણી લઈને.

અનુવાદ

પડદા પાછળ ભરોસો રાખ્યો, જેથી તમોએ મૂળ માલિકને ઓળખ્યા નથી. પડદાની વાણી જાણી લઈને તમોએ તે ચાર ધર્મગ્રંથ કર્યા છે.

ભાવાર્થ

પડદા પાછળ રહીને બોલનારી મહામાયા આઘશક્તિ ઉપર ભરોસો રાખીને પેગંબરો સાચા માલિકને ઓળખી શક્યા નથી. પડદા પાછળ રહીને બોલેલી જે વાણી હતી તેના ઉપર ભરોસો રાખીને પેગંબરોએ પોતાના હૃદયમાં વિશ્વાસ ધારણ કરીને અને પેગામના રૂપે ચાર ધર્મગ્રંથમાં માલિકના ફરમાન તરીકે તે વાણીને વર્ણવી છે.

**પરદે હે સો તો હમ કીની, મહંમાયા તુમહુ નહીં ચીની;
હાલ હજુર ના દેખ્યા નજરે, જ્ઞાન કિતાબ પરે ક્યૌ તે વાણીને મજરે. ૪**

શબ્દાર્થ

પરદે હે = પડદે છે સો તો = તે તો હમ = મેં કીની = કહી મહંમાયા = મહામાયા આઘશક્તિ તુમ હુ નહીં = તમે નથી ચીની = ઓળખી હાલ = પ્રત્યક્ષ હજુર = માલિકને ના દેખ્યા = જોયા નથી નજરે = દૃષ્ટિથી જ્ઞાન કિતાબ = જ્ઞાન સભર ધર્મગ્રંથો પરે = પડે ક્યૌ = કેવી રીતે મજરે = હિસાબની ગણરીમાં.

અનુવાદ

પરદે છે તે તો મેં મહંમાયા કહી છે, જેણે તમોએ ઓળખી નથી. માલિકને (તમે) પ્રત્યક્ષ

દષ્ટિએ જોયા નથી, તો પછી ક્રિતાબનું જ્ઞાન કેવી રીતે મજરે પડે ?

ભાવાર્થ

પડદા પાછળ રહીને બોલવાવાળી મહામાયા આઘશક્તિ છે તે તો શ્રીમત્ કરુણાસાગરે જણાવ્યું. તે આઘશક્તિને પેગંબરો ઓળખી શક્યા નથી. વળી, પ્રત્યક્ષ રીતે રહેલા મૂળ માલિકને તેઓએ દષ્ટિથી (નજરો નજર) દર્શન કર્યા નથી. તો પછી, તે સાંભળેલી વાણીથી બનાવેલા ચાર જ્ઞાનયુક્ત ધર્મગ્રંથોનો શો અર્થ ? અર્થાત્ કઈ રીતે ગણતરીમાં લઈ શકાય ?

દેખી ખોજ તુમારી મુલ્લાં, કેસે જુગ ભરમાવો ભુલાં;
જેસે પંડીત તેસે કાજી, દોનું બકે કાલકી બાજી. ૫

શબ્દાર્થ

દેખી = જોઈને ખોજ = શોધ તુમારી = તમારી મુલ્લાં = મુલ્લાં, મસ્જિદમાં નમાજ પઢાવનાર મૌલવી કેસે = શા માટે જુગ = જગત ભરમાવો = ભ્રમમાં નાંખો ભુલાં = ભુલા પાડવું જેસે = જેવા પંડીત = વિદ્વાન બ્રાહ્મણો તેસે = તેવા કાજી = કુરાનનાં ફરમાન પ્રમાણે ઈન્સાફ કરનાર અધિકારી દોનું = બંને બકે = બોલે કાલકી = કાળની બાજી = ખેલ.

અનુવાદ

હે મુલ્લાં ! તમારી શોધ જોઈ. શા માટે જગતને ભરમાવીને ભુલા પાડો છો ? જેવા પંડિત તેવા કાજી છો. બંને બોલે છે તે કાળનો ખેલ છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે તેમની શોધ-તપાસીને જોતાં જણાય છે કે તેઓ જગતને ખોટી રીતે ભરમાવીને ભુલા પાડે છે. જેવા વિદ્વાન બ્રાહ્મણો તેવા (પંડિત) જ ઈસ્લામિક વિદ્વાન (કાજી) છે. બંને વિદ્વાનોની વાણી કાળના ખેલરૂપે હોઈ જગતના જીવોને જન્મ-મરણની જંજાળમાં ભટકાવવાવાળી છે.

સાંઈયાંકી દરગાવ હે દૂરી, કોઈક પહોંચે હાલ હજૂરી;
પીર અવલીયા હાહૂત અટક્યા, રાહ મોરીયત માંહી ભટક્યા. ૬

શબ્દાર્થ

સાંઈયાંકી = માલિકની દરગાવ = દરબાર, મહેલ હે = છે દૂરી = દૂર કોઈક = કોઈક પહોંચે = ઠેકાણે જાય હાલ = પ્રત્યક્ષ, સમીપ હજૂરી = માલિક પીર = પીર અવલીયા = ઓલિયા હાહૂત = હાહૂત ધામમાં અટક્યા = સ્થિર થયા રાહ = માર્ગ મોરીયત = મોરિયત માંહી = માં ભટક્યા = જન્મમરણ ભોગવે.

અનુવાદ

માલિકનો દરબાર તો દૂર છે. જેથી માલિકની સમીપ તો કોઈક જ પહોંચી શકે છે. પીર અને ઓલિયા તો હાહુતમાં અટક્યા છે અને મોરીયત માર્ગમાં ભટક્યા કરે છે.

ભાવાર્થ

સાંઈરૂપ માલિકનો મહેલ તો ઘણો જ દૂર છે. માલિકના એવા ધામમાં (ઠેકાણે) પ્રત્યક્ષ રૂપે કોઈક વિરલ આત્માઓ જ પહોંચી શકે છે. જ્યારે પીર અને ઓલિયાઓ હાહુત ધામમાં વિરામ પામેલા છે. તેમની વૃત્તિ પણ ત્યાં જ વિશ્રામ પામેલી છે. વળી, મોરીયત માર્ગમાં વિશ્વાસ રાખીને જન્મ-મરણના ક્રમમાં જ ભટક્યા કરે છે.

તીનકે પર હે પંચ મકાના, ખુદ ખોદા જાંહાં બસે નિદાના;
સો પંચનકા કરું બખાના, જીનકે જીવા જાંહાંન અયાના. ૭

શબ્દાર્થ

તીનકે = તેનાથી પર હે = ઉપર છે પંચ મકાના = પાંચ ધામો ખુદ ખોદા = મૂળ માલિક જાંહાં = જ્યાં બસે = બિરાજમાન છે નિદાના = કારણ રૂપ સો = તે પંચનકા = પાંચેયના કરું = કરું છું બખાના = વખાણ જીનકે = જેનાથી જીવા = જીવો જાંહાંન = જગત અયાના = અજાણ્યા.

અનુવાદ

તેના ઉપર પાંચ ધામ છે, જ્યાં મૂળ કારણરૂપે રહેલા મૂળ માલિક બિરાજમાન છે. જેનાથી જગતના જીવો અજાણ્યા છે. તે પાંચેયના હું વખાણ કરું છું.

ભાવાર્થ

તે હાહુત ધામની ઉપર બીજાં પાંચ ધામ છે. દશ ધામથી ઉપર સમસ્ત ઉત્પત્તિના મૂળ કારણરૂપે રહેલા સર્જનહાર પોતે બિરાજમાન છે. જગતના સર્વ જીવો તે સર્વોપરી ધામથી અજાણ છે. એવા પાંચેય પ્રશંસનીય ધામોના પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર અહીં વખાણ કરે છે.

હિંદુ સો ઓર મુસલમાના, દોહુનકા હમ જાનત જ્ઞાના;
એકનકે પીર એકનકે દેવા, કહે કુવેર જો સમજે ભેવા. ૮

શબ્દાર્થ

હિંદુ = હિંદુ સો = હોય કે ઓર = અને મુસલમાના = મુસલમાન દોહુનકા = બંનેના હમ = હું જાનત = જાણું છું જ્ઞાના = જ્ઞાન એકનકે = એકના પીર = પીર એકનકે દેવા = એકના દેવતા કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે જો = જો સમજે = વિચારે ભેવા = રહસ્ય.

અનુવાદ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે જે હિંદુ હોય અને જે મુસલમાન હોય તે બંનેના જ્ઞાનને હું જાણું છું. તેના રહસ્યને જો સમજી જાણો તો એકના પીર અને એકના દેવ છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે હિંદુ ધર્મના અને મુસલમાન ધર્મના અનુયાયી જે માન્યતાને માને છે તે બંનેના ધર્મગ્રંથોમાં દશવિલા જ્ઞાનના તેઓ જાણકાર છે. હકીકતમાં બંનેની માન્યતાના રહસ્યને જો જાણવામાં આવે તો ખબર પડે કે મુસલમાનના જેવા પીર તેવા હિંદુઓના દેવ છે.

અંગ-૩૬

અગમ દેશ મુકામકો

અબકે બચન કહત ગંભીરા, જાનત નહીં ખુદરત કે પીરા;
હે હમ તાલબ કાદર આદુ, હિંદુ ભેખ બનાયા સાધુ. ૧

શબ્દાર્થ

અબકે = હવે પછી બચન = વચન કહત = કહું છું ગંભીરા = ગહન જાનત નહીં = જાણતા નથી
ખુદરતકે = કતના, રચના પૈકીના પીરા = પીર હે હમ = હું છું તાલબ = જાણનાર, વેત્તા કાદર = માલિક
આદુ = આદિ હિંદુ ભેખ = હિંદુનો ભેખ બનાયા = બનાવ્યા સાધુ = ભેખધારી.

અનુવાદ

હવે હું ગંભીર વચનો કહું છું કે જેને કુદરતના પીર પણ જાણતા નથી. હું આદિ માલિકનો
વેત્તા છું જેથી હિંદુ ભેખધારી સાધુ બનાવ્યા છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર હવે પછી ખૂબ જ ગહન વિષય ઉપર ઉચ્ચારણ કરે છે. જેણે
માલિકના કતરૂપ પીર-પેગંબરો પણ તે ગુપ્ત હકીકત જાણતા નથી. આ માટે ખુલાસો કરે છે
કે તેઓ આદિ કેવલકર્તાના પરમવિશેષ પાટવી અંશ હોઈ કેવલવેત્તાના નાતે કેવલકર્તાને પોતે
જાણે છે, માટે અંશ-અંશીનો લક્ષ દર્શાવવા, આ જહાંનમાં પ્રગટ થયા છે. તેથી જ તેઓએ હિંદુ
ધર્મના અસંખ્ય મુંડિત ભેખધારી સાધુ-પુરુષોને ભેખ આપીને કેવલજ્ઞાનનો પ્રચાર-પ્રસાર કર્યો છે.

કાદર કુદરતકા કહુ જ્ઞાના, કાદર કીરતાર કુદરત જાહાંના;
કુદરત સો કાદર તે સુરઝી, ચાર મકાન કિતાબમે ઉરઝી. ૨

શબ્દાર્થ

કાદર = માલિક કુદરતકા = કત, રચના કહુ = કહું છું જ્ઞાના = જ્ઞાન કાદર = માલિક
કીરતાર = કર્તા, સર્જનહાર કુદરત = કત જાહાંના = વિશ્વ કુદરત = કત સો = તે કાદરતે = માલિકે સુરઝી = સર્જન કરેલું
ચાર મકાન = ચાર ધામ કિતાબમે = ધર્મગ્રંથોમાં ઉરઝી = અટકી.

અનુવાદ

માલિક અને તેના કતનું જ્ઞાન કહું છું. માલિક સર્જનહાર છે જ્યારે કત એ વિશ્વ છે. કત તે

માલિકે સર્જેલું છે છતાં ક્રિતાબમાં દર્શાવેલા ચાર મકાનમાં અટક્યા છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર સમગ્ર ઉત્પત્તિના કારણરૂપે રહેલા આદિ સર્જનહાર કૈવલકર્તાનું અને તેમના દ્વારા ઉત્પન્ન પામેલી બ્રહ્માંડની સર્વ ઉત્પત્તિનું જ્ઞાન જણાવે છે. કૈવલકર્તા સર્જનહાર છે, જ્યારે વિશ્વની સઘળી રચના જે તેમના દ્વારા ઉત્પત્તિ પામેલ છે તે ક્રત છે. સ્થાવર-જંગમની આદ્ય લઈ અંતરીક્ષના ચૌદ લોક અને અન્ય દૈવી ધામોનું સર્જન કરનાર સર્વના માલિક એવા એકમાત્ર કૈવલકર્તા છે. તેમ છતાં ઈસ્લામની ક્રિતાબમાં (ધર્મગ્રંથોમાં) ચાર મકાનને દૃઢ કરાયાં છે અને તેમના અનુયાયીઓ તેમાં જ અટક્યા છે.

હાહુતકે રુહ તિનકે પીરા, પંચ મકાન લગે મત ધીરા;
સોહું વાહુત છદ્દા મકાના, સો ઉનહુને નાંહી પહેયાના. ૩

શબ્દાર્થ

હાહુતકે = હાહુત મકાનના રુહ = આત્માઓ તિનકે = તેના પીરા = પીર પંચ મકાન = પાંચ ધામ લગે = સુધી મત = માન્યતા ધીરા = ધારણ કરીને સોહું વાહુત = સોહુંવાહુત છદ્દા મકાના = છદ્દું ધામ સો = તે ઉનહુને = તેઓએ નાંહી = નથી પહેયાના = જાણ્યું.

અનુવાદ

જે હાહુત મકાન છે તેના જ પીર છે, જેઓ પાંચ ધામ સુધી જ પોતાના મતને ધારણ કરી રહ્યા છે. છદ્દું મકાન સોહુંવાહુત છે. તે તેઓએ જાણ્યું નથી.

ભાવાર્થ

હાહુત ધામમાંથી જે આત્માઓ મૃત્યુલોકમાં આવ્યા છે તે પેગંબર તરીકે પૂજાવા લાગ્યા છે. તેમની માન્યતા પાંચ મકાન સુધી મર્યાદિત હોવાથી તેઓ વૃત્તિને ત્યાં સુધી જ ધારણ કરીને રહ્યા છે. તેની ઉપર છદ્દું સોહુંવાહુત મકાન છે. તે મકાનની પીર કે પેગંબરોને જાણ નથી.

તિનકે રાહ કહત હમ સોઈ, ધ્યાન દોઉ વરીયત સુરત પરોઈ;
મકાન સપ્તમો હે જાહુતા, ધોરત નાદ શબ્દ અદ્ભુતા. ૪

શબ્દાર્થ

તિનકે = તેનો રાહ = માર્ગ કહત હમ = હું કહું સોઈ = તે, છું ધ્યાન દોઉ = ધ્યાન દઈને વરીયત = વરીયત સુરત = સુરતા પરોઈ = પરોવીને મકાન સપ્ત = સાતમું ધામ હે = છે જાહુતા = જાહુત ધોરત નાદ = નાદનો ધોર શબ્દ = વાણી અદ્ભુતા = અલૌકિક.

અનુવાદ

તેનો માર્ગ હું કહું છું. વરીયતમાં જ ધ્યાન દઈને સુરતા પરોવવી જોઈએ. સાતમુ મકાન જાહુતા છે, ત્યાં અદ્ભુત શબ્દના ઘોર નાદ થાય છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર જે છઠું મકાન છે તેના માર્ગ વિશે જણાવે છે કે તેનો માર્ગ વરીયત છે. આ માર્ગમાં જ તેઓએ ધ્યાન દઈને સુરતા પરોવીને રહેવું જોઈએ. સોહંવાહુત મકાનની ઉપર સાતમું જાહુતા મકાન આવેલું છે જ્યાં સદાને માટે અદ્ભુત શબ્દના ઘોર નાદ રણક્યા કરે છે.

ત્રીનકે રાહ ફબીરે જોરા, ચંદ્ર સૂર જાંહાં ટગ ટગી બહોરા;
કહત અષ્ટમો નુરત નિસાની, સુરત અંકુર રહત ઉનમાની. ૫

શબ્દાર્થ

ત્રીનકે રાહ = તેનો માર્ગ ફબીરે જોરા = ફબીર જોરા ચંદ્ર સૂર = ચંદ્ર અને સૂર્ય ટગ ટગી બહોરા = ઘણો પ્રકાશ કરી રહ્યા છે કહત = કહું છું અષ્ટમો = આઠમો નુરત નિસાની = નૂરત નિશાન સુરત અંકુર = સુરતા રૂપી અંકુર રહત = રહેલું છે ઉનમાની = ઉન્મતપણે.

અનુવાદ

તેનો ફબીરે જોરા માર્ગ છે, જ્યાં સૂર્ય અને ચંદ્રના જેવો ઘણો પ્રકાશ ફેલાયેલો રહે છે. આઠમું નુરત નિશાન અંગે કહું છું કે તેમાં અંકુર રૂપી સુરતા ઉન્મતપણે છે.

ભાવાર્થ

સાતમા જાહુત મકાનના માર્ગનું નામ ફબીરે જોરા છે. જ્યાં સદાને માટે સૂર્ય અને ચંદ્રના જેવો અતિશય પ્રકાશ ફેલાયેલો રહે છે. તેની ઉપર આઠમું મકાન નુરતનીરાન અંગે કહું છું કે તેમાં અંકુર રૂપી સુરતા ઉન્મતપણે રહેલી છે.

ત્રીનકે રાહ મહા ચકચુરા, હિરંબ્રદ્ર સૌ મહા સૂરા;
નવમો સેહેજ મજુદ મકાના, ત્રીનકે રાહ મરુવત જો જાના. ૬

શબ્દાર્થ

ત્રીનકે રાહ = તેનો માર્ગ મહા ચકચુરા = મહા ચકચૂર છે હિરંબ્રદ્ર = હિરંબ્રદ્ર સૌ મહા = સૌથી મહાન (મોટા) સૂરા = દેવ, શૂરવીર નવમો = નવમો સેહેજ મજુદ = સહેજ મજૂદ મકાના = ધામ ત્રીનકે = તેનો રાહ = માર્ગ મરુવત = મરુવત જો જાના = જાણવું જોઈએ.

અનુવાદ

તેનો રાહ મહા ચક્ર્યૂર છે અને હિરંબ્રદ્ર સૌથી મહાશૂરવીર છે, નવમો સહેજ મજૂદ મકાન છે તેનો માર્ગ મરુવત જાણવું જોઈએ.

ભાવાર્થ

એવા આઠમા નૂરતનીરાન મકાનનો માર્ગ મહાચક્ર્યૂર છે, ત્યાં બિરાજમાન હિરંબ્રદ્ર પુરુષ મહાન શૂરવીર છે. નવમું મકાન સહેજ મજૂદ છે અને ત્યાંનો માર્ગ મરુવત છે તેમ જાણવું.

નવે મકાન નીચે નિજ હુરમા, તિનકે અમી ઝરત નિત્ય નુરમા;
સો નુરતમ નર તો મુસલાના, ફજર ઊઠી ફોગટ ફુસલાના. ૭

શબ્દાર્થ

નવે મકાન = નવ મકાનોમાં નીચે = નીચે નિજ હુરમા = ખુદ આઘશક્તિ તિનકે = તેની અમી = સુધા ઝરત = ઝરે નિત્ય = સદાય નુરમા = નૂર સો = તે નુર = પ્રકાશ તમ = તમો નરતો = હરદમ મુસલાના = મુસલમાનો ફજર = કર્તવ્ય ઊઠી = ઊઠીને ફોગટ = વ્યર્થ ફુસલાના = ફોસલાવવું, પટાવવું.

અનુવાદ

નવે મકાન નીચે ખુદ આઘશક્તિ છે. તેની જ અમી નિત્ય નૂર રૂપે ઝરે છે. હે મુસલમાનો! તે નૂરને તમો હરદમ કર્તવ્ય સમજીને ઊઠીને વ્યર્થ પટાવો છે.

ભાવાર્થ

નવે મકાનની નીચે ખુદ આઘશક્તિ મહામાયાનું સ્વરૂપ બિરાજમાન છે. તે શક્તિનું જ કાંત સદાને માટે ઝરે છે. જે મુસલમાનો છે તેઓ પોતાની ફરજ સમજીને કાંતિરૂપ નૂરને સવારમાં ઊઠીને હરદમ નાહકના ફોસલાવે છે.

તુમ નહીં ચિનત સો ખુદ ખોદા, કરત કુરાન બાતનકા સોદા;
નવે અસ્થલ ખુદરત ખુદ જાકી, અબકે હકીગત કહુ મે તાકી. ૮

શબ્દાર્થ

તુમ = તમો નહીં = નથી ચિનત = ઓળખ્યા સો = તે ખુદ = નિજ ખોદા = માલિક કરત = કરેલી કુરાન = ધર્મનું પુસ્તક બાતનકા = વાતોનો સોદા = કરાર નવે = નવ અસ્થલ = સ્થાન, ધામ ખુદરત = રચના, કત ખુદ = પોતાની જાકી = તેમની અબકે = હવે હકીગત = સાચી બીના કહુ મે = હું કહું છું તાકી = તેમની.

અનુવાદ

તમોએ તે નિજ માલિકને ઓળખ્યા નથી અને કુરાન પણ કરેલી વાતોનો જ કરાર છે. નવે ધામો જેમની પોતાની રચના છે, એવા તેમની હકીકત હવે હું તમોને કહું છું.

ભાવાર્થ

મુસલમાનો પણ તે નિજ માલિકને ઓળખતા નથી. વળી, કુરાનમાં જે દર્શાવવામાં આવ્યું છે તે તો પડદા પાછળની કરેલી વાતોનો જ કરાર છે. નવેનવ મકાન (ધામ) જેમની પોતાની રચના છે એવા કર્તા-માલિકની સાચી પરિસ્થિતિનો ખુલાસો પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર હવે જણાવે છે.

હે દશમે અલ્લા હકતાલા, રાહ ચુંબક અબરુત વિશાલા;
ઝહુર દીપ અમીરત બરનાં, રામ રહીમ પલોટે ચરનાં. ૯

શબ્દાર્થ

હે = છે દશમે = દશમામાં અલ્લા હકતાલા = અલ્લા હકતાલા રાહ = માર્ગ ચુંબક અબરુત = ચુંબક અબરુત વિશાલા = મહાન ઝહુર = ઝળહળતી દીપ = જ્યોતિ અમીરત = અમીમય, અમૃતમય બરનાં = સ્વરૂપે રામ રહીમ = રામ અને રહીમ પલોટે = ચંપી કરે ચરનાં = પગ.

અનુવાદ

દશમામાં અલ્લા હકતાલા છે. તેનો મહાન માર્ગ ચુંબક અબરુત છે. જ્યાં ઝળહળતી જ્યોત અમીમય સ્વરૂપે છે, ત્યાં રામ અને રહીમ પગચંપી કરે છે.

ભાવાર્થ

નવ ધામની ઉપર દશમાં ધામમાં અલ્લા હકતાલા નિવાસ કરે છે. તેના મહાન માર્ગનું નામ ચુંબક અબરુત છે. જ્યાં સદાને માટે ઝળહળતી જ્યોત અમીમય સ્વરૂપે શોભી રહી છે. એવા જ્યોતિસ્વરૂપ (નિરંજન)ના ચરણમાં રામ અને રહીમ નિવાસ કરીને તેમની સેવા (પ્રણામ, નમસ્કાર) કરે છે.

હિંદુ જ્યોત કહત હે સોઈ, મુસલમાનકે અલ્લા ઓઈ;
નામે દોહુનકા મત ન્યારા, નિજપદ આઘ એક કિરતારા. ૧૦

શબ્દાર્થ

હિંદુ = હિંદુ જ્યોત = જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજન કહત હે સોઈ = જેને કહે છે મુસલમાનકે = મુસલમાનના અલ્લા ઓઈ = તે અલ્લાહ (માલિક) છે નામે દોહુનકા = નામથી બંનેના મત = સિદ્ધાંત ન્યારા = જુદા નિજપદ આઘ = આદિ અનાદિનું મૂળ કેવલ પદ એક = એકમાત્ર કિરતારા = સર્જનહાર.

અનુવાદ

હિંદુ જેને નિરંજન કહે છે તે મુસલમાનનાં અલ્લા છે. નામથી બંનેના સિદ્ધાંત જુદા છે, પરંતુ આદિ અનાદિ મૂળ પદ જોતાં સર્જનહાર એક જ છે.

ભાવાર્થ

હિંદુ માન્યતા મુજબ નિજ અંકુરરૂપે રહેલા જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજન પુરુષને સર્વોપરી દેવ તરીકે માને છે. જ્યારે ઝળહળતી જ્યોતના નૂરને મુસલમાન અલ્લા કહે છે. બંને અલગ અલગ નામેથી પોતપોતાના સિદ્ધાંતને અનુસરે છે, પરંતુ બંનેના સિદ્ધાંતથી પર રહેલા આદિ અનાદિ મૂળ કૈવલકર્તાનું પરમપદ એકમાત્ર સર્વના કારણ રૂપે રહેલું છે અને તે જ સૌના સાચા માલિક છે.

નુરી નિરાજન પુરુષ અનેકા, તાહી ધામમેં વસત વિસેકા;
સોહં સોહં અલ્લાહીલો મલંગ, એહી ગુજરત નવાજ મુલ્લા મલંગ. ૧૧

શબ્દાર્થ

નુરી = જ્યોતના પ્રકાશક નિરાજન = અંજન રૂપ માયાથી પર પુરુષ = પુરુષ અનેકા = અનેક તાહી = તે ધામમેં = ધામમાં વસત = વસે છે વિસેકા = મોટેભાગે સોહં સોહં અલ્લાહીલો મલંગ = સોહં અહં અલ્લાહીલાં મલંગ એહી = આ પ્રમાણે ગુજરત = પઢે નવાજ = નમાજ મુલ્લા મલંગ = મૌલવી ફકીર.

અનુવાદ

તે ધામમાં મોટે ભાગે જ્યોતિના પ્રકાશક નિરાંજન પુરુષ અનેક કાળથી વસે છે. મૌલવી ફકીર તેમની નમાજ પઢીને સોહં સોહં અલ્લાહીલા મલંગ ઉચ્ચારે છે.

ભાવાર્થ

ખાસ કરીને તે ધામમાં જ્યોતિના પ્રકાશક નિરંજન પુરુષ ઘણા કાળથી બિરાજમાન છે. જ્યોતિના નૂરીને માલિક તરીકે માનીને મૌલવી-ફકીર નમાજ પઢીને જ્યારે તેમની બંદગી કરે છે ત્યારે “સોહં સોહં અલ્લાહીલા મલંગ” નો શબ્દોચાર કરીને યાદ કરે છે.

સાંઈયા સહેજ તખત પર રાજે, રોમ તે જ કોટિ સુર લાજે;
સો ખોદા ખુદરત સબ જાકી, અજૂજ અગાહ રક્ષા નહીં બાકી. ૧૨

શબ્દાર્થ

સાંઈયા = માલિક સહેજ તખત પર = સહજ રાજગાદી ઉપર રાજે = બિરાજે રોમ તે જ = એક રુંવાટાનું તે જ કોટિ સુર = કરોડો સૂર્ય લાજે = લજવે સો ખોદા = તે માલિકની ખુદરત = રચના સબ = તમામ, સર્વે જાકી = તેમની અજૂજ = નાનાથી લઈને મોટા સુધી, રજથી લઈ બ્રહ્મા સુધીની અગાહ = સંપૂર્ણ રક્ષા = રક્ષણ નહીં બાકી = બાકી નથી.

અનુવાદ

માલિક તો સહેજ તખત પર બિરાજમાન છે અને તેમના રોમનું તે જ કરોડો સૂર્યને લજવે તેવું છે. તે માલિકની જ તમામ રચના છે. રજથી લઈ બ્રહ્મા સુધી રચેલી સૃષ્ટિની સંપૂર્ણ રક્ષા કરવામાં તેઓએ કાંઈપણ બાકી રાખ્યું નથી.

ભાવાર્થ

સર્વ ઉત્પત્તિના કારણરૂપ રહેલા વિશ્વના ધણી તો કૈવલધામમાં સહેજ સિંહાસન ઉપર બિરાજમાન છે. તેમના એક જ રોમનું તે જ કરોડો સૂર્યને પણ લજવે તેવું અપાર છે. સમગ્ર બ્રહ્માંડની અંદર કીટ-પતંગથી લઈ બ્રહ્મા સુધીની દૃશ્ય અને અદૃશ્ય સર્વ રચના તે જ માલિકે રચેલી છે. વળી, રચનાનો સુદૃઢ કારોબાર ચાલે અને સર્વ ઉત્પત્તિનું સંવર્ધન, રક્ષણ અને પોક્ષણ થાય તે રીતે સંપૂર્ણ સુરક્ષાની વ્યવસ્થા માટે તેમણે કશું પણ બાકી રાખ્યું નથી કે કોઈને પાછળથી નવું કરવું પડે.

સો હક કાદરકા ફુરમાના, કુવેર ફકીર લાયે અવલ દેવાના. ૧૩

શબ્દાર્થ

સો = તે હક = અમલી કાદરકા = માલિકના ફુરમાના = સંદેશો કુવેર = કુવેરસ્વામી ફકીર = સંત, વેત્તા લાયે = લાવ્યા અવલ = સર્વશ્રેષ્ઠ દેવાના = દેવાધિદેવ.

અનુવાદ

દેવોના પણ દેવ એવા કુવેરસ્વામી કૈવલવેત્તા છે કે જેઓ તેવા અમલી માલિકનો સર્વ શ્રેષ્ઠ સંદેશો લાવ્યા છે.

ભાવાર્થ

તમામ દેવી-દેવતાઓના અધિપતિ કૈવલવેત્તા પુરુષ પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર અમલી માલિક એવા કૈવલકર્તાનો સર્વ શ્રેષ્ઠ સંદેશો વિશ્વમાં લાવ્યા છે.

અંગ-૩૭

કૈવલધામ બરનનકો

તીનકે પર હે અધર જલીયા, અવરણ દીપ સુધારસ સીયા;
આસન અચલ અવિગત ગતના, બરનન રહીત જડે જાંહાં રતના. ૧

શબ્દાર્થ

તીનકે = તેના પર હે = ઉપર છે અધર = આધાર રહિત, અધર જલીયા = ગાલીચો અવરણ = વર્ણન થઈ શકે નહીં તેવો દીપ = શોભે છે સુધારસ = અમૃતરસ સીયા = સીંચાયેલો આસન = સીંધાસન અચલ = અચળ અવિગત = અવ્યક્ત ગતના = ગતિવાળા બરનન = વર્ણન રહીત = વિના, સિવાય જડે = જડેલાં જાંહાં = ત્યાં રતના = રત્નો.

અનુવાદ

તેના ઉપર સુધારસથી સિંચાયેલો અધર ગાલીચો વર્ણન થઈ શકે નહીં તેવો શોભે છે. અવિગત ગતિવાળા અચળ સિંધાસન ઉપર વર્ણન ન કરી શકાય તેવાં ત્યાં રત્નો જડેલાં છે.

ભાવાર્થ

કૈવલધામમાં અમૃતરસથી ભરપૂર, અવર્ણનીય શોભાવાળો ગાલીચો અધર બિછાયેલો છે. વળી, જેની વિગત પામી ન શકાય તેવા અવિગત ગતિવાળા અચળ સિંધાસન પર વર્ણન કરી ન શકાય તેવાં ત્યાં અદ્ભુત રત્નો જડેલાં છે.

તિનકી ઉપમા ક્યાહા મમ દીજે, પહોંચે નહીં અનુભવ બુદ્ધિ છીજે;
તાંહાં બેઠે નિજકર્તા કૈવલ, અકરત કુદરત રહિત એકલમલ. ૨

શબ્દાર્થ

તિનકી = તેના ઉપમા = તુલના ક્યાહા = કેવી રીતે મમ = હું દીજે = આપુ પહોંચે નહીં = પહોંચી શકે નહીં અનુભવ = પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન બુદ્ધિ = અક્કલ છીજે = ઓછું પડવું તાંહાં = ત્યાં બેઠે = બિરાજમાન છે નિજકર્તા કૈવલ = નિજ કૈવલકર્તા અકરત = અકરત બ્રહ્મ કુદરત = રચના રહિત = વિના એકલમલ = અદ્વિતીય.

અનુવાદ

તેની ઉપમા હું કેવી રીતે આપું? કારણ કે ત્યાં અનુભવ કે બુદ્ધિ ઓછાં પડવાથી પહોંચતા નથી. ત્યાં અકરત બ્રહ્મ અને રચના વિના માત્ર અદ્વિતીય એવા નિજ કૈવલકર્તા બિરાજમાન છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે અલૌકિક અને અનુપમ સિંહાસનની ઉપમા આપી શકાય તેમ નથી. કારણ કે અવર્ણનીય તખત માટે અનુભવ કે સમજ શક્તિ ઓછા પડતાં હોવાથી ત્યાં પહોચતાં નથી. ત્યાં કર્તૃત્વશક્તિ વગરનું બ્રહ્મ અને તેમાં વિસ્તાર પામેલ રચના પણ નથી. એવા કેવલધામમાં મહદ્ સજાણ જાણના પૂજ સ્વરૂપે રહેલા અદ્વિતીય એવા નિજ કેવલકર્તા રત્નજડિત, અધ્ધર તખત ઉપર બિરાજમાન છે.

**અગમ દેશ અવિગત્યકા આદુ, જનમ મરણ નહીં વાદ વિવાદુ;
દેશકાલ નહીં જાંહાં મત નાંહાંના, કેવલ આઘ એક પદ સ્થાના. ૩**

શબ્દાર્થ

અગમ દેશ = જ્યાં કોઈની મતિ પહોંચે નહીં તેવો પ્રદેશ **અવિગત્યકા** = જેની કોઈ વિગત જાણી શક્યા નથી તેવા **આદુ** = આદિ-અનાદિ **જનમ મરણ** = જન્મ અને મરણ **નહીં** = નથી **વાદ વિવાદુ** = બંધન **દેશકાલ** = આદિ-મધ્ય અને અંતની ઉપાધી **નહીં** = નથી **જાંહાં** = જ્યાં મત નાંહાંના = અભિપ્રાયમુક્ત **કેવલ આઘ** = આદિ કેવલકર્તા **એક** = એકમાત્ર **પદ સ્થાના** = પરમપદના રહેવાસી.

અનુવાદ

જ્યાં કોઈની મતિ પહોંચી નથી તેમજ જેની કોઈ વિગત જાણી શક્યા નથી તેવો આદિ અનાદિનો પ્રદેશ છે. ત્યાં જન્મ અને મરણનું બંધન નથી. વળી, કાળની ઉપાધી અને અભિપ્રાય રહિત છે. એકમાત્ર આદિ કેવલકર્તા જ એવા પરમપદના રહેવાસી છે.

ભાવાર્થ

જ્યાં કોઈની ગતિ પહોંચી નથી તેમજ કોઈ વિગત જાણી શક્યા નથી, તેવો અગમ અને અવિગત પરમપદનો પ્રદેશ છે. ત્યાં જન્મ અને મરણનું લૌકિક બંધન નથી. તે સદાને માટે નિત્ય અને શાશ્વત હોઈ તેને આઘ, મધ્ય કે અંતના કાળની ઉપાધી સ્પર્શતી નથી. વળી, તે કોઈપણ પ્રકારના મત મતાંતર રહિતનું ધામ છે. એવા પરમપદનું સ્થાન એકમાત્ર આદિ કેવલકર્તાથી જ શોભાયમાન છે.

**પક્ષ ન પાત નાં દેવ ન દૂજા, કેવલ એક હી અદ્વૈત પૂજા;
જાંહાં નહીં ત્રિગુણ શક્ત વિલાસા, પોચત નહીં જ્યાંહાં જ્યોત પ્રકાશા. ૪**

શબ્દાર્થ

પક્ષ ન પાત = તરફદારી **ના** = નથી **દેવ ન દૂજા** = બીજા દેવ નથી **કેવલ** = કેવલકર્તા **એક હી** = એકલા જ **અદ્વૈત** = અદ્વૈત સ્વરૂપે **પૂજા** = પૂજાવું **જાંહાં નહીં** = જ્યાં નથી **ત્રિગુણ** = ત્રણ ગુણ-બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ શક્ત =

આઘશક્તિ વિલાસા = વૈભવ પોચત નહીં = પહોંચતો નથી જ્યાંહાં = જ્યાં જ્યોત પ્રકાશા = નિરંજન જ્યોતિસ્વરૂપનો પ્રકાશ.

અનુવાદ

ત્યાં કોઈની તરફદારી નથી કે બીજા કોઈ દેવતાઓ નથી. માત્ર એક અદ્વૈત કેવલની જ પૂજા થાય છે. ત્યાં ત્રણ ગુણ કે શક્તિનો વૈભવ નથી તથા જ્યોતિસ્વરૂપનો પ્રકાશ પણ ત્યાં પહોંચતો નથી.

ભાવાર્થ

કેવલધામમાં વસતા બધા જ હંસ સ્વરૂપે થયેલા અંશો આત્મબંધુત્વના નાતે હળીમળીને રહેતા હોય છે. કેવલધામ ત્યાં કોઈના પ્રત્યે પક્ષાપક્ષીપણું હોતું નથી. ત્યાં અન્ય કોઈ દૈવી સ્વરૂપો નથી. ત્યાં રૂપ-અરૂપથી પરે મૂર્તિમાન સ્વરૂપે રહેલા એકમાત્ર અદ્વૈત કેવલકર્તાની જ પૂજા થાય છે. ત્યાં બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહેશ કે આઘશક્તિ મહામાયાનો વૈભવ નથી તેમજ ત્યાં જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજનનો પ્રકાશ પણ પહોંચતો નથી.

કાલ ન કર્મ ન ધર્મ ના ધોખા, ચારુ મુક્તિ નાં પહોંચત મોખા;
રેણ્ય દિવસ નહીં સૂરજ ચંદા, વિધિ નખેદ દ્વૈત નહીં હંદા. પ

શબ્દાર્થ

કાલ ન = કાળ નથી કર્મ ન = કર્મ બંધન નથી ધર્મ ના ધોખા = ધર્મનું કપટ ચારુ મુક્તિ = ચાર પ્રકારની મુક્તિ ના પહોંચત = પહોંચતી નથી મોખા = મોક્ષ રેણ્ય દિવસ = રાત-દિવસ નહીં = નથી સૂરજ ચંદા = સૂર્ય અને ચંદ્ર વિધિ નિખેદ = આમ કરવું અને આમ ન કરવું તેવી શાસ્ત્રની આજ્ઞા દ્વૈત નહીં = જુદાપણુ નથી હંદા = ઉપાધી.

અનુવાદ

ત્યાં કાળનું કે કર્મનું બંધન તેમજ ધર્મનું કપટ નથી. વળી, ચાર પ્રકારની મુક્તિથી થતો મોક્ષ પણ પહોંચતો નથી. ત્યાં રાત્રિ-દિવસ નથી કે સૂર્ય અને ચંદ્ર પણ નથી. ત્યાં વિધિ-નિષેધ તેમજ જુદાપણાની ઉપાધી પણ નથી.

ભાવાર્થ

કેવલધામની હયાતી સૃષ્ટિની શરૂઆત પહેલાં પણ મહાશૂન્યમાં હતી, પ્રસારા દરમિયાન પણ છે અને પ્રલયકાળ પછી પણ તે રહેવાની છે. અર્થાત્ તે ધામને કાળનું કે કર્મનું બંધન જ સ્પર્શતું નથી. ત્યાં ધર્મ સંબંધી કપટયુક્ત કોઈ વ્યવહાર નથી. સૂર્ય અને ચંદ્ર ત્યાં નથી, તેથી ત્યાં દિવસ અને રાતનો કોઈ અવકાશ નથી. વળી, ત્યાં અમુક પ્રકારના કર્મો કરવા ન કરવા સંબંધી શાસ્ત્રોના વિધિ-વિધાનની અસર વર્તાતી નથી. ત્યાં બધા જ અંશો માત્ર સજાણ જાણ ચૈતન હંસ

સ્વરૂપે કર્તા સાથે એકતા સાધીને રહેતા હોઈ જુદાપણાની ઉપાધીથી રહિત છે.

**હદ બેહદ નહીં આઘ ન અંતા, સતગુરુ લક્ષે લહે કોઈ સંતા;
આર ન પાર ન દૂર ન નેડા, હે જ્યૌ કા ત્યૌ પૃષ્ટ પરોડા. ૬**

શબ્દાર્થ

હદ = ત્રિગુણાત્મક રૂપ ગુણવાળા અવતારિક પુરુષો બેહદ = સચરાચર વ્યાપક બ્રહ્મ નહીં = નથી
આઘ = પ્રારંભ ન = નહીં અંતા = પ્રલય સતગુરુ = સદ્ગુરુ લક્ષે = બોધ દ્વારા લહે = જાણે કોઈ
સંતા આર ન પાર = આ બાજુ કે તે બાજુ નથી, ન દૂર ન નેડા = દૂર નથી કે નજીક નથી હે = છે
જ્યૌ કા ત્યૌ = જ્યાં છે ત્યાં પૃષ્ટ = પરિપૂર્ણ પરોડા = પ્રૌઢ.

અનુવાદ

ત્યાં હદ કે બેહદ નથી, તેમજ તેનો પ્રારંભ કે પ્રલય નથી. તે ધામ આ બાજુ કે તે બાજુ નથી
તથા આઘે (દૂર) નથી કે નજીક નથી, પરંતુ જ્યાં છે ત્યાં પરિપૂર્ણ રીતે પ્રૌઢપણે રહેલું છે. તે
પદને સદ્ગુરુના બોધ થકી કોઈ સંત જાણે છે.

ભાવાર્થ

તે ધામ હદ રૂપે રહેલા સગુણ દેવી-દેવતાઓ તેમજ બેહદ રૂપે રહેલા સચરાચર વ્યાપક
બ્રહ્મથી પર છે. વળી, તે આદિ-અનાદિનું નિત્ય હોઈ તેને કોઈ પ્રારંભ કે પ્રલયકાળ અસર કરતો
નથી. તે ધામ આલોક અને પરલોકથી પણ પર છે. તેમજ દૂર નથી કે નજીક પણ નથી, પરંતુ
મહાશૂન્યની મધ્યે જ્યાં છે ત્યાં જ સદાને માટે સ્થિર થઈને પ્રૌઢપણે રહેલું છે. એવા તત્વાતીત
કેવલધામને પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગરના બોધ થકી જ કોઈ સંતપુરુષ જાણી શકે છે.

**જાપ ન જોગ ન ભોગ ન ભેદા, વ્યાપક વસ્ત ન છોછ ન છેદા;
પુરણ પુરુષ ન પોમી ન શૂન્ય, સધર સબીજ ન વાય ન મુન્ય. ૭**

શબ્દાર્થ

જાપ = જપ ન = નહીં જોગ = યોગ ન = નહીં ભોગ = વિષય સુખ ન = નહીં ભેદા = ભેદ વ્યાપક = સર્વત્ર
વ્યાપેલું વસ્ત = મુદો, વસ્તુ ન = નહીં છોછ = આભડછેડની લાગણી ન = નહીં છેદા = દૂષણ પુરણ પુરુષ = પુરાણા
પુરુષ ન = નહીં પોમી = ધરા, ભૂમિ ન = નહીં શૂન્ય = શૂન્યાવકાશ સધર = સદ્ધર સબીજ = બીજક ન = નહીં
વાય = વાણી ન = નહીં મુન્ય = મૌન.

અનુવાદ

ત્યાં જાપ, યોગ કે ભોગનો કોઈ ભેદ નથી. વળી, સર્વ વ્યાપકતાનો મુદો હોવાથી ત્યાં

આભડછેટનું દૂષણ નથી. ત્યાં પુરાણા પુરુષ બિરાજમાન છે, પરંતુ ભૂમિ નથી કે ખાલી શૂન્યાવકાશ પણ નથી. એવા સધર ધામમાં બીજકરૂપ અંશો વાણી અને મૌન ધારણ કર્યા વગર રહે છે.

ભાવાર્થ

કૈવલધામમાં અહીંના લૌકિક ક્રિયા કર્મ જેવા જાપ, યોગ કે ભોગ વિલાસ કરવાની આવશ્યકતા નથી. તેથી ત્યાં આવા કર્મોનો ભેદ જોવા મળતો નથી. ત્યાં હંસ ભાવે રહેતા બધા જ અંશોએ સર્જનહારની વ્યાપકતાનો મુદ્દો આત્મબંધુત્વના ભાવે ધારણ કરેલો હોવાથી આભડછેટનું દૂષણ નથી. ત્યાં મહદ સજાણ જાણના પૂંજ રૂપે પુરાણા પુરુષ અચળ તખત પર બિરાજમાન હોય છે, તેમ છતાં ત્યાં ભૂમિ નથી કે શૂન્યાવકાશ પણ નથી. એવા સદ્ધર કૈવલધામમાં બીજકરૂપ અંશો સર્જનહારના સાંનિધ્યનું અખંડ સુખ ભોગવતા હોવાથી તેઓને ત્યાં બાવન અક્ષરોની વાણીની જરૂર પડતી નથી, તેમ છતાં મૌન ધારણ કર્યા વિના રહે છે.

સ્વયંંગ સ્વરૂપ અરૂપ અપારા, અકત કત ન્યારેકા ન્યારા;
યેસા હે કૈવલપદ અઘરા, બુજ શકે કોઈ સંતહી સુઘરા. ૮

શબ્દાર્થ

સ્વયંંગ સ્વરૂપ = પોતાનું સ્વરૂપ અરૂપ = આકાર રહિત અપારા = પાર પામી ન શકાય તેવું અકત = નિર્ગુણ કત = સગુણ ન્યારેકા ન્યારા = જુદે જુદું છે યેસા હે = એવું છે કૈવલપદ = કૈવલકર્તાનું પરમપદ અઘરા = સમજવામાં મુશ્કેલ બુજ શકે = જાણી શકે કોઈ = કોઈ સંતહી સુઘરા = ગુરુ શરણે ગયેલા સંત પુરુષ.

અનુવાદ

પોતાનું સ્વરૂપ પાર ન પામી શકાય તેવું અરૂપ છે. વળી, સગુણ અને નિર્ગુણથી જુદે જુદું છે. સમજવામાં મુશ્કેલ એવું કૈવલપદ છે. છતાં કોઈ ગુરુ શરણે ગયેલા સંતપુરુષ તે જાણી શકે છે.

ભાવાર્થ

કૈવલધામમાં બિરાજમાન સકર્તાપતિ કૈવલકર્તાનું સ્વરૂપ રૂપ અને અરૂપથી પર મૂર્તિમાન હોઈ પાર પામી શકાય તેવું નથી. કૈવલકર્તાનું પરમપદ અકર્તા નિર્ગુણ બ્રહ્મપદ અને રૂપ-ગુણવાળા દેવી દેવતાઓના સગુણ પદથી તીત હોઈ ન્યારું ને ન્યારું જ છે. સમજવામાં અતિ મુશ્કેલ એવું કૈવલકર્તાનું આ પરમપદ છે, છતાં કોઈ સમર્થ પરમગુરુના શરણમાં રહીને કૃપાના અધિકારી બનેલા કૃપાપાત્ર સંત પુરુષો જ જાણી શકે છે.

ઓર સકલ બાટનમે અટક્યા, જપ તપ સંજમ નેમમાં લટક્યા;
જડ આરાધે પૂજા પાતી, સો સરવે ચૈતનકે ઘાતી. ૯

શબ્દાર્થ

ઓર = બીજા સકલ = બધા બાટનમે = માર્ગોમાં અટક્યા = વળગી પડ્યા જપ = જાપ તપ = તપશ્ચર્યા
સંજમ = ઈન્દ્રિયોનો નિગ્રહ, સંયમ નેમમાં = નિયમમાં લટક્યા = રખડી પડ્યા, જડ = નાશવંત આરાધે = આરાધના
કરે પૂજાપાતી = પૂજાઅર્ચના, પૂજાપાઠ સો = તે સરવે = બધું ચૈતનકે = ચૈતનના ઘાતી = વિધ્નકર્તા.

અનુવાદ

બીજા બધા માર્ગમાં જ અટકી ગયા અને જપ, તપ, સંયમ અને નિયમમાં રખડી પડ્યા છે.
નાશવંતની આરાધના કરીને પૂજા પાઠ કરે છે, પરંતુ તે બધું તો ચૈતનને વિધ્નકર્તા (હાનિકર્તા)
છે.

ભાવાર્થ

જેઓ સમર્થ પરમગુરુના શરણે જઈને સમર્પિત નથી થયા તેવા બીજા બધા માનવો તો
અધવચ્ચે માર્ગમાં જ અટકી ગયા છે. ગંતવ્ય-સ્થળ સુધી કોઈ પહોંચ્યા જ નથી. તેઓ તો
નાશવંત પદોની ઉપાસના અને ભક્તિ કરવા લાગ્યા છે. જેથી નામ રટણ, તપશ્ચર્યા, ઈન્દ્રિયોનો
નિગ્રહ અને તીર્થો, વ્રતો, સ્નાન, બિલી અને તુલસીપાન અને પૂજાપાઠ દ્વારા કર્મકાંડી ક્રિયા
કરી વિધિ-નિષેધના નિયમોમાં જ મગ્ન થઈ અનાધાર બનીને જન્મ-મરણના ક્રમમાં રખડતા
ફરે છે. આમ છતાં તેઓ સમજતા જ નથી કે આવા કર્મકાંડવાળી પ્રવૃત્તિઓ તો પોતાના ચૈતન
અંશ સ્વરૂપના ઉધ્ધાર માટે વિધ્નકર્તા છે.

ચૈતન ઘાત કરી જડ પૂજે, સો કેસે નિજ પદકુ બુજે;
જડ પૂજે વાકુ જડ દૃષ્ટિ, લખે નહીં ચૈતન ઉતકષ્ટી. ૧૦

શબ્દાર્થ

ચૈતન = ચૈતન અંશ સ્વરૂપ ઘાત = હત્યા કરી = કરીને જડ = નાશવંત પૂજે = પૂજા કરે સો = તેઓ
કેસે = કેવી રીતે નિજ પદકુ = આદિ કર્તાપદને બૂજે = જાણે જડ = નાશવંત પૂજે = પૂજા કરે વાકુ = તેની
જડ દૃષ્ટિ = અચેત મતિ લખે નહીં = અવલોકે નહીં ચૈતન = ચેતન ઉતકષ્ટી = સર્વોપરી.

અનુવાદ

ચૈતનની હત્યા કરીને જડની પૂજા કરે છે, તો પછી તેઓ કેવી રીતે આદિ પદને જાણે ?
અચેત મતિવાળા નાશવંતની પૂજા કરે છે, કારણ કે તેમની અચેત મતિ હોવાથી તેઓને ચૈતનની
સર્વોપરિતાનું અવલોકન જ નથી.

ભાવાર્થ

પ્રત્યેક દેહમાં સર્જનહારનું નિજ ચૈતન અંશ સ્વરૂપ વિદ્યમાન છે. તેવું ન વિચારે અને તેની ઉપેક્ષા કરીને જડ મૂર્તિઓની પૂજા-પાઠ કરી તેને વિવિધ ભોગ ધરાવે છે. અર્થાત્ ચૈતનની ઉપેક્ષા કરીને જડને પ્રાધાન્ય આપીને ભક્તિ કરે છે. તેથી આવા કર્મકાંડને વરેલા માનવો આદિ સકર્તાપતિ કેવલકર્તાના પરમપદને કેવી રીતે જાણી શકે? માનવો સંસારમાં નાશવંત પદોની પૂજા-આરાધના અને ભક્તિ કરતા હોય છે, બુદ્ધિ અચેત હોવાને કારણે તેમને ચૈતનની સર્વોપરિતાનું અવલોકન જ નથી. એટલે કે જડ તત્ત્વોના બંધારણવાળા દેહમાં સર્વોપરિ તરીકે રહેલા ચૈતન અંશ અને નાશવંત બ્રહ્માંડથી પર રહેલા સર્વોપરિ મહદ્ ચૈતન અંશની તેમને જાણ નથી.

**બીન ઉતકષ્ટ કરમ નહીં કટહી, કર્મ કટે બીન ફંદ ન ફટહી;
ફંદ ફટે બીન ફારગત કાંહી, બિન ફારગત આત્મગત નાંહી. ૧૧**

શબ્દાર્થ

બીન ઉતકષ્ટ = સર્વોપરિતાની જાણ વગર કરમ નહીં કટહી = કર્મોનો નાશ થતો નથી
કર્મ કટે બિન = કર્મોનો નાશ થયા વિના ફંદ ન ફટહી = બંધન નષ્ટ થતું નથી ફંદ ફટે બીન = બંધન નષ્ટ થયા વિના
ફારગત કાંહી = મુક્તિ ક્યાંથી બિન ફારગત = મુક્તિ વિના આત્મગત = આત્માની ગતિ નાંહી = નથી.

અનુવાદ

સર્વોપરિતાને જાણ્યા વિના કર્મોનો નાશ થતો નથી. કર્મોનો નાશ થયા વિના બંધન ટળતું નથી. ઉપાધિ ટળ્યા વિના મુક્તિ ક્યાંથી? મુક્તિ વિના આત્માની સદ્ગતિ નથી.

ભાવાર્થ

દરેક ઘાટમાં સકર્તાપતિનો સજાતિ ચૈતન અંશ રહેલો છે અને તેની સર્વોપરિતાને જાણ્યા વિના માનવી દુષ્કર્મો કરતાં અટકતો નથી. જ્યારે દુષ્કર્મો અટકી જાય અને સમર્થ ગુરુનાં શરણે ગયા પછી પોતાના સાચા સ્વરૂપની જાણ થાય ત્યારે ગુરુકૃપાથી તમામ સંચિત કર્મોનો નાશ થાય છે. માનવી કર્મહિણ થઈને જ્યાં સુધી નિષ્કર્મી ન બને, ત્યાં સુધી જન્મ-મરણના બંધનમાંથી છુટકારો થતો નથી. જ્યાં સુધી જન્મ-મરણનાં બંધન ટળતાં નથી, ત્યાં સુધી અખંડ મુક્તિ ક્યાંથી મળે? જ્યાં સુધી માનવી જન્મ-મરણના ક્રમમાંથી મુક્તિ મેળવતો નથી, ત્યાં સુધી ચૈતન અંશની સદ્ગતિ થતી નથી. એટલે કે અંશને જ્યાંથી આવ્યો છે તેવા મૂળ ધામમાં જઈને નિવાસ કરવાનો અવસર પ્રાપ્ત થતો નથી.

**બીન આત્મગત્યનાં ગતિ જ્ઞાના, જ્ઞાન વિના જડ જીવ અયાના;
એહી પરકાર જીવગત્ય સબકી, સૃષ્ટ રચી શક્તિ જા જબકી. ૧૨**

શબ્દાર્થ

બીન = વિના આત્મગત્યનાં = આત્મકલ્યાણનાં ગતિ જ્ઞાના = મોક્ષ પ્રાપ્તિનું જ્ઞાન જ્ઞાન વિના = સમજ વિના
જડ જીવ = અચેત જીવો અયાના = અજ્ઞાણ્યા એહી પરકાર = આ પ્રમાણે જીવગત્ય = અચેત ગતિ સબકી = બધાની
સૃષ્ટિ રચી = સૃષ્ટિની રચના થઈ શક્તિ = આદ્યશક્તિ મહામાયા જા જબકી = ત્યારથી.

અનુવાદ

મોક્ષ પ્રાપ્તિનાં જ્ઞાન વિના આત્મકલ્યાણ નથી. જ્ઞાન વિનાના અચેત જીવો અજ્ઞાણ્યા છે. આ પ્રમાણે (પ્રકારે) શક્તિએ સૃષ્ટિ રચી ત્યારથી બધા જીવો અચેત ગતિના છે.

ભાવાર્થ

વિશ્વમાં સમર્થ એવા ગુરુનાં શરણ સિવાય અખંડ મોક્ષ પ્રાપ્તિનું જ્ઞાન મળવું મુશ્કેલ છે. અખંડ મોક્ષ આપનાર કેવલજ્ઞાન વિના જીવદશામાં જીવતા જીવો જન્મ-મરણના ક્રમમાંથી મુક્તિ મેળવી શકતા નથી. સૃષ્ટિના પ્રારંભમાં જીવ સૃષ્ટિના ક્રમને આગળ ધપાવવા માટે બ્રહ્માના પાંચમાં મુખના છેદન બાદ આત્મકલ્યાણનું જ્ઞાન લુપ્ત થયું. ત્યારબાદ આદ્યશક્તિએ પોતાનો પ્રસારો ચાલુ રાખ્યો. ત્યારથી તે અત્યાર સુધી જગતના જીવો પરમપદ પામવા માટેના જ્ઞાનથી અજ્ઞાણ્યા રહ્યા હોઈ જીવદશામાં જ ભટક્યા કરે છે.

સો કેવલ કેસે પહેચાને, ભૂલ રહ્યા બ્રહ્માદિક ભાને;
ભાને ભૂલ્યા સો ભવ ભટકે, હરિ થાપ્યા જીને કટકે કટકે. ૧૩

શબ્દાર્થ

સો = તેઓ કેવલ = કેવલકર્તાને કેસે = કેવી રીતે પહેચાને = ઓળખે ભૂલ રહ્યા = ભુલા પડ્યા
બ્રહ્માદિક = બ્રહ્મા સહિતના ભાને = જ્ઞાને ભાને ભૂલ્યા = જ્ઞાનથી ભૂલેલા સો = તેઓ ભવ ભટકે = ભવમાં ભટકે છે
હરિ થાપ્યા = ભગવાનોની સ્થાપના કરી જીને = જેમણે કટકે કટકે = સમયાંતરે.

અનુવાદ

જેઓ બ્રહ્માદિકના જ્ઞાનમાં ભુલા પડ્યા છે તેઓ કેવલકર્તાને કેવી રીતે ઓળખે ? સમયાંતરે જેમણે ભગવાનોને સ્થાપ્યા છે, તેઓ જ્ઞાનથી ભુલા પડેલા હોઈ ભવમાં ભટક્યા કરે છે.

ભાવાર્થ

બ્રહ્મા દ્વારા વહેલા ચાર વેદ અને તેને આધારે થયેલા છ શાસ્ત્ર તથા ક્તેબ, કુરાન અને અઢાર પુરાણના જ્ઞાનનો આધાર લઈને ભવની ભવાટીમાં ભુલા પડેલા જગતના જીવો વિશ્વના સાચા સર્જનહાર કેવલકર્તાને કેવી રીતે ઓળખી શકે ? સગુણ અને નિર્ગુણ સિદ્ધાંતને દર્શાવતા જ્ઞાનમાં ભુલા પડેલા જીવો જન્મ-મરણના ક્રમમાં કરોડો કલ્પોથી એક

દેહમાંથી બીજા દેહમાં ભટક્યા કરે છે. વળી, પદાર્થ પ્રાપ્તિ અને વૈભવી સુખાકારીના લોભમાં ઘેલા બની રોજબરોજ નવા નવા રૂપ, ગુણ અને ઐશ્વર્યતાવાળા દેહધારી ભગવાનોની ફોજ ઊભી કરતા જાય છે. ઈષ્ટ તરીકે તેવા સ્વરૂપની સ્થાપના કરીને બધા નાશવંત કર્મકાંડી ઉપાસનામાં વળગી રહ્યા છે.

**ધાતુ કાષ્ટ પ્રાધાણકી મૂર્તિ, તીરથ અપ સબને પ્રોઈ સુરતી;
એ સેવા પંચુ ભુતનકી, બંધ રહ્યે પરતીતી મનકી. ૧૪**

શબ્દાર્થ

ધાતુ = પૃથ્વીના પેટાળમાંથી નીકળતા ખનીજ તત્ત્વો (સોનુ, રૂપુ તાંબુ, પિત્તળ, લોખંડ વિગેરે) **કાષ્ટ** = લાકડું **પ્રાધાણકી** = પથ્થરની **મૂર્તિ** = પ્રતિમા **તીરથ** = યાત્રાની જગ્યા **અપ** = નદી, તળાવ કે સરોવર **સબને** = બધાએ **પ્રોઈ** = પરોવીને **સુરતી** = સુરતા **એ સેવા** = એ આરાધના **પંચુ ભુતનકી** = પાંચ મહાતત્ત્વોની **બંધ રહ્યે** = બાંધીને વળગી રહ્યા **પરતીતી** = વિશ્વાસ **મનકી** = મનની.

અનુવાદ

ધાતુ, લાકડાં અને પથ્થરની મૂર્તિ તેમજ તીર્થ અને પાણીમાં બધાએ સુરતા પરોવી છે, પરંતુ તે આરાધના તો પાંચ મહાતત્ત્વોની છે. જેમાં મનનો વિશ્વાસ બાંધીને વળગી રહ્યા છે.

ભાવાર્થ

સંસારમાં બધા સોનું, રૂપુ, તાંબુ, પિત્તળ, લોખંડ સહિત પંચ ધાતુની બનાવેલી પ્રતિમા કે લાકડા અને પથ્થરોની મૂર્તિના સ્વરૂપોમાં તેમજ પવિત્ર યાત્રાની તીર્થભૂમિમાં, નદી, સરોવર તથા તળાવોમાં સ્નાન કરીને કર્મકાંડી ક્રિયાઓમાં સુરતા પરોવી ભક્તિભાવ ધારણ કરીને ભટક્યા કરે છે. આ બધી ઔપચારિક જડ ધાર્મિક ક્રિયાઓ તો પાંચ મહાભૂતને સંબંધકર્તા હોવાથી નાશવંત છે. તેમ છતાં પોતાનું કલ્યાણ થશે તેમ માનીને જગતના અજ્ઞાની અને ભોળા જીવદશાના જીવો સમર્પિત થઈને તેમાં જ વળગી રહ્યા છે.

**મન પરવેશ કરે જડમાંહી, જડ દરસે ચૈતન થઈ તાંહી;
જીવદશા તિનકુ કહે હરિ, મન પતિ જે મમ ભક્તિ ખરી. ૧૫**

શબ્દાર્થ

મન = મન અંતઃકરણ **પરવેશ** = દાખલ **કરે** = કરે **જડમાંહી** = નિર્જીવમાં **જડ** = નિર્જીવ **દરસે** = દૃશ્યમાન થાય **ચૈતન થઈ** = સજીવન થઈને **તાંહી** = ત્યાં **જીવદશા** = જીવદશાવાળા **તિનકુ** = તેને **કહે** = કહે **હરિ** = પ્રભુ **મન પતિ** = મનમાં વિશ્વાસ ધારણ કરીને **જે** = જે **મમ** = મારી **ભક્તિ** = ભક્તિ **ખરી** = સાચી.

અનુવાદ

જ્યારે મન નિર્જીવમાં દાખલ થાય ત્યારે તે સજીવ થઈને દૃશ્યમાન થાય છે. જીવદશાવાળા તેને પ્રભુ કહે છે અને મનમાં વિશ્વાસ ધારણ કરે છે કે મારી ભક્તિ સાચી છે.

ભાવાર્થ

ધાતુ, કષ્ટ અને પથ્થરની નિર્જીવ મૂર્તિ અથવા પ્રતિમામાં જ્યારે દૃઢ સંકલ્પ ધરાવતું મન અંતઃકરણ દાખલ થાય, ત્યારે તે નિર્જીવ રહેલું સ્વરૂપ પ્રત્યક્ષ રૂપે સજીવન થઈને દૃશ્યમાન થતું હોય તેવું અનુભવે છે, પરંતુ આ એક મનની વિકૃતિ છે. જીવદશા ભોગવતા અજ્ઞાની ભક્તો એને પ્રભુનો ચમત્કાર સમજીને ભગવાને સાક્ષાત્ દર્શન આપ્યાં તેવો અહેસાસ અનુભવે છે. આ પ્રમાણે પોતાની ભક્તિ સાચી છે તથા ભક્તિનું જ પરિણામ છે તેવો મનમાં દૃઢ વિશ્વાસ ધારણ કરીને આનંદ અનુભવે છે.

વા હદમેં સબકા મન રાયા, સો તો મન દરસા મત કાયા;
યેસા નહીં કૈવલ પદ કરમી, કરમ કરે ભાસે સો ભરમી. ૧૬

શબ્દાર્થ

વા = તેવા હદમેં = હદવાળી સગુણ ઉપાસનામાં સબકા = દરેકના મન = મન અંતઃકરણ રાયા = રચ્યા-પચ્યા રહ્યા છે સો તો = તે તો મન = મનમાં દરસા = દૃશ્યમાન થયેલા મત = માન્યતા કાયા = જુદી યેસા = તેવું નહીં = નથી કૈવલ પદ = કૈવલકર્તાનું પરમપદ કરમી = કર્મો કરવાવાળું કરમ કરે = કર્મો કરવાથી ભાસે = દેખાય તે સો = તે ભરમી = ભ્રમણાયુક્ત.

અનુવાદ

એવા હદવાળી સગુણ ઉપાસનામાં સર્વના મન રચ્યાં-પચ્યાં રહે છે, પરંતુ તે તો મનમાં દૃશ્યમાન થયેલી જુદી માન્યતા છે. કર્મો કરવાથી જે ભાસે છે, તે માત્ર ભ્રમણા છે. કર્મો કરવાવાળું કર્મો કૈવલપદ નથી.

ભાવાર્થ

એવા રૂપ, ગુણ અને ઐશ્વર્યતા ધરાવતા સ્વરૂપોની ભક્તિ અને ઉપાસનામાં જગતના અજ્ઞાની જીવોના મન રચ્યાં-પચ્યાં રહે છે, પરંતુ મનના સંકલ્પો-વિકલ્પોને કારણે મનમાં દૃશ્યમાન થયેલાં સાક્ષાત્ સ્વરૂપોનું દેખાવું એ તો માત્ર મનની માન્યતા છે. હકીકતમાં તે ભ્રાંતિ સાચી નથી. સ્થૂળ દેહ દ્વારા કરાતા કર્મો થકી દૃઢ વિશ્વાસ અને મનની મહેચ્છાઓથી ભ્રમણાયુક્ત તત્ત્વોવાળા સ્વરૂપો દૃશ્યમાન થાય છે. જ્યારે તત્ત્વાતિત એવા કૈવલકર્તાનું પરમપદ ભૌતિક (સ્થૂળ) કર્મના આધારે દર્શાય તેવું નથી. તે પદ માટે તો અંશનો ચૈતન ભાવ જોડીને હંગની એકતા સાધવાથી જ અનુભવાય છે.

કરમ ભરમથી કેવલ અલગ, વ્યાપ સતંતર સુતર સલંગ;
સો પદકા નહીં માપ ન થાપ, જાંહાં જેવો તાંહો દેત જબાપ. ૧૭

શબ્દાર્થ

કરમ = કર્મ ભરમથી = ભ્રમણા થી કેવલ = કેવલકર્તા અલગ = ન્યારા વ્યાપ = પ્રસારો સતંતર = અંતરરહિત
સુતર = એક સુત્રવત્ સલંગ = સળંગ સો = તે પદકા = પદનું નહીં = નથી માપ ન = માપક નથી થાપ = સ્થાપના
જાંહાં = જ્યાં જેવો = જેવો તાંહો = ત્યાં દેત = આપે છે જબાપ = પ્રત્યુત્તર.

અનુવાદ

કર્મોની ભ્રમણાથી કેવલ ન્યારા છે. તેમનો વ્યાપ અંતર રહિત એકસૂત્રવત્ સળંગ છે. તે પદ માપક નથી કે સ્થાપન થઈ શકે તેમ નથી. તેથી જ્યાં જેવો ત્યાં તે પ્રત્યુત્તર આપે છે.

ભાવાર્થ

કર્મોની ભ્રમણાથી તત્વાતિત પરમપદમાં બિરાજમાન સકર્તાપિતિ સર્જનહાર કેવલકર્તા ન્યારા છે. બ્રહ્મભૂમિકામાં વૃદ્ધિ પામેલા દરેક સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ, કારણ, મહાકારણ અને પરમકારણ દેહના પ્રત્યેક ઘાટોની વૃત્તિઓની એકતા નિજકર્તાની પ્રકાશબ્રહ્મવૃત્તિ જે વ્યાપક વિભૂ છે તેની સાથે છે. સર્જનહાર કેવલકર્તાની પ્રકાશબ્રહ્મવૃત્તિની એકતા કેવલકર્તાની અલૌકિક બાહ્યવૃત્તિના દિવ્ય ચક્ષુને વિશે છે. તેણે કરીને તેમનો વ્યાપ એક સળંગ સૂત્રવત્ હોઈ સર્વ અંશોના કર્મ વિકર્મને જાણવા અને તે મુજબ પ્રત્યેકનું ભરણપોષણ કરવા સમર્થ છે. આ પ્રમાણે જ્યાં જેવા કર્મો ત્યાં તેવા ફળનો પ્રત્યુત્તર આપે છે. કર્તાના પરમપદનું કોઈ માપ નથી કે તે પદનું સ્થાપન થઈ શકે તેમ નથી.

તો અજ્ઞાની જડ ક્યોં પૂજો, પ્રગટ સતગુરુને જઈ બૂજો;
સો સતગુરુ પ્રગટ કહે હરિ, તો અનુભવ ઉર પ્રગટે ફરી. ૧૮

શબ્દાર્થ

તો = તો પછી અજ્ઞાની = જ્ઞાનવગરના જડ = નિર્જીવની ક્યોં = શા માટે પૂજો = પૂજા કરો પ્રગટ = પ્રાગટ્ય થયેલા સતગુરુને = સત્ગુરુને જઈ = જઈને બૂજો = ઓળખો સો = તે સતગુરુ = સત્ગુરુ પ્રગટ = પ્રત્યક્ષરૂપે કહે = કહે હરિ = માલિક તો = તો અનુભવ = પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન ઉર = હૃદયમાં પ્રગટે ફરી = ફરીથી જાગ્રત થશે.

અનુવાદ

તો પછી હે અજ્ઞાની ! જડની શા માટે પૂજા કરો છો ? પ્રગટ સતગુરુને જઈને ઓળખો. તે સત્ગુરુ માલિકને પ્રત્યક્ષ કરીને દર્શાવશે તો જ માલિકનો અનુભવ હૃદયમાં ફરીથી જાગ્રત થશે.

ભાવાર્થ

જગતના ભોળા તેમજ અજ્ઞાની જીવો જીવદશામાં જ જીવતા હોઈ હૃદવાળા દેવી-દેવતાઓ અને અવતારાદિક જડ સ્વરૂપોની પૂજા-અર્ચના તથા ભક્તિ કરે છે. આવી ભ્રમણાયુક્ત ઉપાસનાઓમાંથી મુક્ત થઈને હાલ પ્રગટ પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગરના સાંનિધ્યમાં જઈને તેમના જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ. જેથી તેઓ જગતના સાચા માલિકની ઓળખાણ કરાવીને જ્ઞાન દ્વારા કર્તાના સ્વરૂપને સમજાવશે, જેથી હૃદયમાં કર્તાના સ્વરૂપની સાથો સાથ પોતાના ચૈતન્યઅંશ સ્વરૂપને પણ ફરીથી જાગ્રત કરશે. જેથી ભુલાયેલા આપનપુ ચૈતન્ય સ્વરૂપની ફરીથી અનુભૂતિ થશે. ખબર પડશે કે ચૈતન્ય અંશ કર્તાની સજાતિનો છે. મૂળ સ્વરૂપે થવાથી જ કર્તાની સાથે મેળાપ કરી શકાશે.

**સો અનુભવ પરીપૂરણ પકે, તો કેવલવેતાકુ લખે;
જો કેવલવેતા લખપાવે, કહે કુવેર કેવલ મેલાવે. ૧૯**

શબ્દાર્થ

સો = તે **અનુભવ** = પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન **પરીપૂરણ** = પરિપૂર્ણ રીતે **પકે** = પરિપક્વ થાય **તો** = તો **કેવલવેતાકુ** = કેવલકર્તાને જાણવાવાળાને **લખે** = જાણી શકે **જો** = જો **કેવલવેતા** = કેવલકર્તાને જાણવાવાળા તરફથી **લખપાવે** = લક્ષ પ્રાપ્ત થાય **કહે કુવેર** = કુવેરસ્વામી કહે છે કે **કેવલ** = કેવલકર્તા સાથે **મેલાવે** = મેળાપ કરાવે.

અનુવાદ

તે અનુભવ પરિપૂર્ણ રીતે પરિપક્વ થાય તો જ કેવલવેતાને જાણી શકે. જો કેવલવેતા તરફથી લક્ષ પ્રાપ્ત કરવામાં આવે તો કુવેરસ્વામી કહે છે કે તેઓ કેવલકર્તા સાથે મેળાપ કરાવે.

ભાવાર્થ

આપનપુ નિજ ચૈતન્ય સ્વરૂપનો અનુભવ પરિપૂર્ણ રીતે પરિપક્વ થાય તો કેવલવેતાને જાણીને તેમના દ્વારા આપવામાં આવતા અંશ-અંશીનો લક્ષ ઘટમાં ઉતરે. જો કેવલવેતા પુરુષ દ્વારા આપેલ અંશ-અંશીનો લક્ષ પ્રાપ્ત થાય તો પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે કરોડો કલ્પોથી વિખૂટો પડીને જન્મ-મરણ ભોગવી રહેલા ચૈતન્ય અંશને શુદ્ધ સ્વરૂપે કરી તેઓ કેવલધામમાં મોકલી કેવલકર્તા સાથે ફરી મેળાપ કરાવે છે.

અંગ-૩૮

કૈવલ હંસ બરનનકો

કૈવલ પદ કરુણામય કર્તા, ધ્યાન ધરત અગણિત અઘ હરતા;
નહે: કંટક નિરભે નિજ રાજુ, તાંહાં માહાજન મહાદ પુરુષ સમાજુ. ૧

શબ્દાર્થ

કૈવલ પદ = કૈવલકર્તાનું પરમપદ કરુણામય કર્તા = કરુણાઓને બક્ષવાવાળા કર્તા ધ્યાન ધરત = ધ્યાન ધરવાથી અગણિત અઘ = અસંખ્ય પાપ હરતા = દૂર કરતા નહે: કંટક = કર્મહીણ નિરભે = ભયરહિત નિજ = પોતાનું રાજુ = અમલ તાંહાં = ત્યાં મહાજન = સર્વોપરી મહાદ પુરુષ = પુરાણા પુરુષ સમાજુ = સમુદાય.

અનુવાદ

કૈવલપદ કરુણાઓને બક્ષવાવાળું કર્તાપદ છે. તેથી તેનું ધ્યાન ધરવાથી અગણિત પાપો દૂર થાય છે. વળી, સર્વોપરી એવા પુરાણા પુરુષનો પોતાના અમલ ત્યાં રહેતા કર્મહીણ અને નિર્ભયતાવાળા અંશ સમુદાય પર વર્તાય છે.

ભાવાર્થ

સર્જનહારે સૃષ્ટિ રચીને સર્વ અંશોને આનંદ કરવા જ્યારે મોકલ્યા ત્યારે તેમની સુખાકારી માટે કરુણામય દેવોની વ્યવસ્થા કરીને એક એક કરુણા સુપરત કરી છે. કરુણામય સ્વરૂપોને કરુણા પ્રદાન કરનાર કરુણેશ કૈવલકર્તા છે. તેથી તેઓનું સ્મરણ કૈવલવેત્તા પુરુષ દ્વારા દર્શાવેલ લક્ષ-ભજનવિધિ મુજબ કરવામાં આવે તો અંશના અગણિત પાપોનો નાશ થાય છે. જેથી અંશ નિષ્કર્મી બનીને નિર્ભયતા પામે અને કૈવલધામનું સુખ પ્રાપ્ત કરે છે. કૈવલધામમાં નિવાસ પામેલા નિષ્કર્મી અને નિર્ભય બનેલા હંસોના સમુદાય પર સર્વોપરી એવા પુરાણા પુરુષ કૈવલકર્તાનો જ અમલ વર્તાય છે. એટલે બધા જ અંશો હંસ સ્વરૂપે થઈ કૈવલધામમાં કર્તાના સાંનિધ્યમાં અખંડ સુખની અનુભૂતિ કરતા હોય છે.

અહોનિશ અગણિત અનભે મેવા, તાંહાં નહીં કોઈ દુજા મત ભેવા;
જાંહાં કૈવલ કૈવલના દરસી, વસે નિરંતર આસન અરસી. ૨

શબ્દાર્થ

અહોનિશ = અહર્નિશ અગણિત = અપાર અનભે = નિર્ભય મેવા = સુખ તાંહાં નહીં = ત્યાં નથી

કોઈ = કોઈ દુજા = બીજા મત ભેવા = મતમતાંતર જાંઠાં = જ્યાં કેવલ = કેવલકર્તા કેવલના દરસી = કેવલકર્તાને દર્શનારા વસે = રહે છે નિરંતર = નિત્ય આસન = બિછાના અરસી = અંતરીક્ષમાં.

અનુવાદ

ત્યાં નિર્ભયતાવાળું અહર્નિશ અગણિત સુખ છે, જેથી બીજા કોઈ પ્રકારના મત-મતાંતર નથી. જ્યાં માત્ર કેવલકર્તા અને કેવલકર્તાને દર્શનાર (અંશો) અંતરીક્ષમાં રહેલા આસને રહે છે.

ભાવાર્થ

કેવલકર્તાના ધામમાં શુદ્ધ અણિ અગ્ર અંકુરિત હંસ સ્વરૂપે થયેલા અંશો નિર્ભયતાપૂર્વક કર્તાના સાંનિધ્યનું અપાર સુખ હંમેશને માટે ભોગવતા હોય છે. બધા જ હંસ સ્વરૂપે થયેલા અંશો આત્મબંધુત્વના નાતે અવર્ણનીય એવા અગણિત પરમ સુખમાં આનંદ કિલ્લોલ કરતા હોવાથી ત્યાં આંતરિક મતભેદ કે અન્યોન્ય મતમતાંતર નથી. મહાશૂન્યની મધ્યે આવેલા તત્વાતિત કેવલધામમાં કેવલકર્તા પોતે મહદ્ સજાણ જાણ સ્વરૂપે અને કેવલકર્તાને દર્શનારા તેમની જ સજાતિના નિષ્કર્મા બનેલા (શુદ્ધ) નિર્મળ અંશો અલ્પ સજાણ જાણ સ્વરૂપે અચળ આસન જમાવીને નિવાસ કરે છે.

તાકે સુખ સીમા કાઠા બરનું, રોમ તેજ કોટી સુર નરનું;
યેસે નર અગણિત અનુરાગી, સુરત નુરત કેવલપદ પાગી. ૩

શબ્દાર્થ

તાકે = તેની સુખ સીમા = સુખની મર્યાદા કાઠા = કેવી રીતે બરનું = વર્ણવું રોમ તેજ = સંવાડાનું તેજ કોટી સુર = કરોડો સૂર્ય નરનું = પુરુષાતન ધરાવનારનું યેસે = એવા નર = પુરુષ અગણિત = અપાર અનુરાગી = અનુરાગ ધારણ કરીને રહેલા સુરત નુરત = સુરતા અને નુરતા કેવલપદ = કેવલકર્તાના પરમપદ પ્રત્યે પાગી = લાગી.

અનુવાદ

તેની સુખ-મર્યાદાનું વર્ણન કેવી રીતે વર્ણવું ? પુરુષત્વ ધરાવનારાઓના એક સંવાડાનું તેજ કરોડો સૂર્ય સમાન છે. એવા અગણિત અનુરાગી પુરુષોની સુરતા અને નુરતા કેવલપદમાં લાગેલી રહે છે.

ભાવાર્થ

કેવલધામનું સુખ અમર્યાદિત હોવાથી ત્યાંના અગણિત અને અસીમ પરમ સુખનું વર્ણન કેવી રીતે કરી શકાય ? એ ધામને પ્રકૃતિ, માયા કે કાળ સ્પર્શી શકતો ન હોવાથી ત્યાં અંકુરિત સ્વરૂપે રહેલા શુદ્ધ ચૈતન હંસોને લિંગભેદ નથી તેમ છતાં વિશ્વમાં જેમણે નર દેહ ધારણ કરેલો

હોય તેવા અખંડ અને અભંગ પુરુષત્વ ધરાવતા હંસોનાં એક રુંવાટાનું તેજ કરોડો સૂર્યને લજવે તેવું હોય છે. એવા અગણિત નર-અંશો અનુરાગ ધારણ કરીને પોતાની સુરતા અને નુરતા (સજાણ-જાણને) કૈવલપદમાં સળંગ સૂત્રવત્ જોડી રાખીને રહે છે.

**હંસ રુપ સરવનકી દેહા, ધીમત્ ઉગ્ર અનુપમ વેહા;
અહો તિન ભાયગ કયાહા મમ બરનું, અહોનિશ પરસત કૈવલ શરનું. ૪**

શબ્દાર્થ

હંસ રુપ = હંસ સ્વરૂપે સરવનકી દેહા = બધાનું સ્વરૂપ ધીમત્ = તેજોમય સ્મૃતિ ઉગ્ર = મહાન અનુપમ = ઉપમા ન આપી શકાય તેવું વેહા = વેશ અહો = અહો તિન = તેમના ભાયગ = ભાગ્ય કયાહા = કેવી રીતે મમ = હું બરનું = વર્ણવું અહોનિશ = હરહમેશ પરસત = સ્પર્શે કૈવલ = કૈવલકર્તાનું શરનુ = શરણ.

અનુવાદ

બધાનું સ્વરૂપ હંસના સ્વરૂપ જેવું છે. વળી, તેજોમય સ્મૃતિવાળો મહાન અનુપમ વેશ છે. અહો ! તેમના ભાગ્યને હું કેવી રીતે વર્ણવું ? કારણ કે તેઓ હરહમેશને માટે કૈવલના શરણને સ્પર્શીને રહેલા છે.

ભાવાર્થ

કૈવલધામમાં રહેલા દરેક અંશોનું સ્વરૂપ હંસના સ્વરૂપ જેવું નિર્મળ છે. તેમજ તેજોમય સ્મૃતિ ધરાવતો ઉગ્ર અનુપમ અને અણિઅગ્ર અંકુરિત અલ્પ સજાણજાણવાળો વેશ છે. ત્યાંના અવર્ણનીય પરમસુખ માણતા ભાગ્યશાળી હંસોનું વર્ણન પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર પણ કેવી રીતે વર્ણવે ? કારણ કે બધા જ હંસો હરહમેશને માટે કૈવલકર્તાના શરણને સ્પર્શીને રહેલા છે.

**શકુ નહીં શોભા ધામન કી બરની, તો તે પુરુષકી કાહા કહુ કરની;
ધન્ય ધન્ય સો પદ પુરુષ વિરામી, નિશદિન નિરખત કૈવલ સ્વામી. ૫**

શબ્દાર્થ

શકુ નહીં = કરી શકુ નહીં શોભા = સૌંદર્ય ધામન કી = કૈવલધામની બરની = વર્ણવીને તો તે = તો પછી તે પુરુષકી = પુરુષની કહા = કેવી રીતે કહુ = કહુ કરની = કરણી ધન્ય ધન્ય = ધન્યવાદ છે સો = તે પદ = સ્થાન પુરુષ = પુરુષ વિરામી = રહેતા નિશદિન = નિત્ય નિરખત = નિહાળે કૈવલ સ્વામી = કૈવલ ધણી.

અનુવાદ

તે ધામની શોભા વર્ણવી શકું તેમ નથી. તો પછી તે પુરુષની કરણી કેવી રીતે કહું ? તે પદમાં રહેતા પુરુષને ધન્યવાદ છે કે જેઓ નિશદિન કૈવલસ્વામીને નિહાળે છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે તેવા અવર્ણનીય કૈવલધામની સુંદરતાનું આલેખન તેઓ કેવી રીતે વર્ણવે ? વળી, ત્યાં હંસ સ્વરૂપે રહેતા પુરુષોની કાર્યશૈલી અંગે પણ કેવી રીતે કહી શકે ? કૈવલકર્તાના પરમપદમાં રહેતા બધા જ હંસ પુરુષોને ધન્યવાદ છે કારણ કે તેઓ રૂપ-અરૂપથી પર રહેલા મૂર્તિમાન કૈવલકર્તાના સ્વરૂપને અહર્નિશ નિરખીને રહેલા છે.

**પુરુષકો સામ્રથ અતિ અદભૂતા, સૃષ્ટમે નહીં સરભર ઈત ઉતા;
અનંત ઈંડ એક પુરુષ ઉપાવે, શક્તિ સહિત મહી ગુણ પસરાવે. ૬**

શબ્દાર્થ

પુરુષકો = પુરુષોનું સામ્રથ = સામર્થ્ય અતિ = ઘણું અદભૂતા = અદભૂત સૃષ્ટમે = જગતમાં નહીં = નથી સરભર = સરખા ઈત ઉતા = આલોક અને પરલોકમાં અનંત ઈંડ = અગણિત ઘાટ એક = એક પુરુષ = પુરુષથી ઉપાવે = ઉત્પન્ન કરી શકે શક્તિ = આદ્યશક્તિ મહામાયા સહિત = શુદ્ધાં મહી = તેમાં ગુણ = ત્રિગુણ સ્વરૂપ પસરાવે = પસારો કરે.

અનુવાદ

પુરુષનું સામર્થ્ય ઘણું અદ્ભુત હોય છે. સૃષ્ટિની આદ્ય લઈને આલોક અને પરલોકમાં તેમની સરખામણી કરી શકે તેવું નથી. એક પુરુષ અસંખ્ય ઘાટને ઉપજાવે અને શક્તિ સહિત ત્રણ ગુણનો તેમાં પ્રસારો કરી શકે છે.

ભાવાર્થ

કૈવલધામમાં રહેલા હંસ પુરુષોનું સામર્થ્ય ઘણું જ અદ્ભુત હોય છે. સમગ્ર સૃષ્ટિની આદ્ય લઈને આલોક અને પરલોકમાં તેની સરખામણી કરી શકે તેવું કોઈ જ નથી. એક એક પુરુષ અસંખ્ય ઘાટ ઉપજાવે તેવી શક્તિ ધરાવતા હોય છે. વળી, આદ્યશક્તિ મહામાયા અને ત્રણ ગુણો સહિતનો પ્રસારો કરે તેવું સામર્થ્ય હોય છે.

**એક એક પુરુષકે એતે એતે જોરા, કૈવલધામમેં બસતહી બહોરા;
કૈવલધામ સબે વા જનકો, નહીં કહ્યુ માન ધરત મદ મનકો. ૭**

શબ્દાર્થ

એક એક પુરુષકે = એક એક પુરુષનું એતે એતે = એટ એટલું જોરા = બળ કૈવલધામમેં = કૈવલધામમાં બસતહી = રહે છે બહોરા = ઘણા કૈવલધામ = કૈવલધામ સબે વા જનકો = બધા આ પુરુષો નહીં કહ્યુ = કોઈ નથી માન = મોભો ધરત = ધારણ કરતા મદ = અભિમાન મનકો = મનમાં.

અનુવાદ

કૈવલધામમાં ઘણા વસે છે, તે પૈકી જેમાં એક એક પુરુષોનું એટલું એટલું બળ છે. કૈવલધામમાં રહેતા આ બધા જનો (તેમના) મનમાં કોઈ માન કે અભિમાન ધારણ કરતા નથી.

ભાવાર્થ

કૈવલધામમાં ઘણા બધા ભાગ્યશાળી હંસ પુરુષો નિવાસ કરે છે, જેમાં એક એક હંસ પુરુષોમાં અગાઉ દર્શાવ્યા મુજબનું એટલું એટલું બળ છે. વળી, કૈવલધામમાં નિવાસ કરતા આ બધા જ હંસ પુરુષો પોતાનામાં રહેલી અતિ અદ્ભુત સામર્થ્યતાનું માન કે કોઈપણ પ્રકારનું અભિમાન મનમાં ધારણ કરતા નથી.

રેન દિવસ નહીં તાંડાં કછુ ઠાને, નિરખત નિમસ નિશા કરી માને;
કૈવલ પદ તાંડાં નિશદિન નાંહી, નિશદિન તાંડાં માયાકી જાંહી. ૮

શબ્દાર્થ

રેન દિવસ = રાત્રિ-દિવસ નહીં = નથી તાંડાં = ત્યાં કછુ = કશું ઠાને = સ્થાને નિરખત = નિહાળતાં
નિમસ = પળ નિશા = રાત્રિ કરી માને = તરીકે માને કૈવલપદ = કૈવલકર્તાનું પરમપદ તાંડાં = ત્યાં
નિશદિન = રાત્રિ-દિવસ નાંહી = નથી નિશદિન = રાત્રિ, દિવસ તાંડાં = ત્યાં માયાકી જાંહી = જ્યાં માયાનો પ્રભાવ હોય.

અનુવાદ

તે સ્થાને રાત્રિ-દિવસ જેવું કશું નથી. વળી, નિહાળતાં નિમસ થાય તેને રાત્રિ તરીકે માને છે. કૈવલપદ ત્યાં રાત્રિ દિવસ નથી, કારણ કે જ્યાં માયાનો પ્રભાવ હોય ત્યાં રાત્રિ-દિવસ હોય છે.

ભાવાર્થ

કૈવલધામમાં દુનિયાદારીની જેમ કાળના ક્રમે થતા રાત્રિ અને દિવસ જેવું કશું જ નથી. ત્યાં નિવાસ કરતા હંસ પુરુષોની અહર્નિશ દિવ્ય દૃષ્ટિ કૈવલકર્તાના સ્વરૂપને નિરખતી રહે છે જેમાં એક પલ માત્ર પણ દૃષ્ટિ રૂંધન પામતી નથી. તેમ છતાં નિમષનો પલકારો પડે (થાય) તો તેને રાત્રિના અંધકારની જેમ ગણતરીમાં લેવાય છે. કૈવલધામ તત્ત્વાતીત પ્રદેશ છે જેથી તત્ત્વોવાળા સૂર્ય ચંદ્રની ઉપસ્થિતિ નથી. તેના કારણે ત્યાં નથી દિવસ કે નથી રાત્રિ થતી. ત્યાં તો અહર્નિશ કર્તાના મહદ્ સજ્જાણ જાણ સ્વરૂપનો પુંજ-પ્રકાશ ઝળહળતો હોય છે. જ્યાં પ્રકૃતિનો પ્રભાવ હોય ત્યાં જ કાળની અસર વર્તાતી હોય છે અને રાત્રિ-દિવસનો સમયગાળો જોવા મળે છે. જ્યારે કૈવલધામને તો કાળ સ્પર્શી શકતો નથી જેથી ત્યાં રાત્રિ-દિવસનું બંધન નથી.

તાંહાં હમ નિશદિન કહતહી જાકુ, નિરખત નેહ પલક પરે તાકુ;
નારી પુરુષ હોત સમ રુપા, તિનકોહી બલ પણ અકલ અનુપા. ૯

શબ્દાર્થ

તાંહાં = ત્યાં હમ = હું નિશદિન = રાત્રિ-દિવસ કહતહી = કહું છું જાકુ = જેને, તેને નિરખત નેહ = પ્રેમપૂર્વક નિહાળે પલક = નિમષ પરે = પડે તાકુ = તેને નારી પુરુષ = નર અને નારી હોત = હોય સમ રુપા = સમાન સ્વરૂપે તિનકોહી બલ = તેમનું બળ પણ = પરંતુ અકલ અનુપા = અકળ અને અનુપમ.

અનુવાદ

પ્રેમપૂર્વક નિહાળતાં ત્યાં જેને નિમષ પડે તેને હું રાત્રિ-દિવસ કહું છું. નારી અને નર સમાન સ્વરૂપે છે, તેમજ તેમનું બળ પણ અકળ અને અનુપમ છે.

ભાવાર્થ

કેવલકર્તાના સ્વરૂપને અહર્નિશ નિહાળતાં જ્યારે પલકના પલકારાથી દિવ્ય દષ્ટિ રુંધન પામે તેને પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર રાત્રિ-દિવસ કહે છે. ત્યાં રહેતા અંશો હંસ રૂપે શુદ્ધ અને અલ્પ સજાણ જાણના પૂંજ સ્વરૂપે હોવાથી બધા એક સમાન છે. તેમનામાં કોઈ પ્રાકૃતિક લિંગભેદનો અવકાશ નથી. જગત પક્ષની જેમ ત્યાં સ્ત્રી કે પુરુષ જેવો તફાવત પણ નથી. તેમ છતાં જગતમાં સ્ત્રી અને પુરુષ દેહ ધરાવતા બધા અંશો પણ સમાન હંસ સ્વરૂપે થયા હોવાથી તેમનું બળ પણ કળી ન શકાય તેવું અકળ અને ઉપમા ન આપી શકાય તેવું અનુપમ હોય છે.

કોટીક રવિ શશી તેજ પ્રકાશા, એક નારીકે રોમ ઉજાશા;
નારી પુરુષ નિરાલંબ ભેખુ, પરસતહી પદ પરમ વિશેખું. ૧૦

શબ્દાર્થ

કોટીક = કરોડો રવિ = સૂર્ય શશી = ચંદ્ર તેજ = ઉજાશ પ્રકાશા = અજવાળું એક નારીકે = એક સ્ત્રીના રોમ = રૂંવાડા ઉજાશા = પ્રકાશ નારી પુરુષ = નારી અને પુરુષ નિરાલંબ = આલંબન રહિત ભેખુ = વેશ, સ્વરૂપ પરસતહી = સ્પર્શે છે પદ પરમ = પરમપદ વિશેખું = મહાન, વિશેષ, ઉત્કૃષ્ટ.

અનુવાદ

એક નારીના રોમનો પ્રકાશ કરોડો સૂર્યના તેજ અને ચંદ્રના અજવાળા સમાન છે, પરંતુ સ્ત્રી અને પુરુષના આલંબન રહિત અંશનું સ્વરૂપ હોઈ તેઓ ઉત્કૃષ્ટ એવા પરમપદને સ્પર્શીને રહેલા છે.

ભાવાર્થ

કેવલધામમાં નિવાસ કરતી એક સ્ત્રી અંશના (જગતમાં જેમણે માદાનો દેહ ધારણ કર્યો

હોય તેવા અંશોના) રૂંવાટાનો પ્રકાશ કરોડો સૂર્યના તેજ અને ચંદ્રના અજવાળા સમાન છે. તેમ છતાં ત્યાં રહેલા અંશો હંસ સ્વરૂપે હોઈ સ્ત્રી-પુરુષના આલંબનથી રહિત છે. એવા ભાગ્યશાળી હંસો ઉત્કૃષ્ટ એવા કેવલકર્તાના પરમપદને સ્પર્શીને રહેલા છે.

નોંધ :- ચોપાઈ ૩ માં પુરુષાતન (નર) અંશની વાત કરી અને અહીંયા સ્ત્રી તન (માદા) અંશની વાત કરી જેથી કોઈના મનમાં ભ્રમણા રહેવા પામે નહીં. હકીકતમાં તો જગતમાં દેહ ધારણ કરે ત્યારે નર-માદના દેહો હોય છે, પરંતુ જ્યારે દેહાતિત થઈને અંશ શુદ્ધ સ્વરૂપે થાય છે ત્યારપછી તેનો કોઈ લિંગભેગ હોતો નથી. પુરુષના દેહમાંથી ગયેલા અંશો અને સ્ત્રી દેહમાંથી ગયેલા અંશોની સામર્થતા એક સરખી જ છે તેવું અહીં દર્શાવવાનો આશય છે.

**નારી પુરુષ રુપ નહીં દોઈ, હંસ રુપ તાંહાં સબકો હોઈ;
હંસ હંસ મીલી કરત કલોલા, તા સુખકી કાહા કહું સમતોલા. ૧૧**

શબ્દાર્થ

નારી = સ્ત્રી પુરુષ = નર રુપ = સ્વરૂપ નહીં = નથી દોઈ = બંને હંસ રુપ = હંસ સ્વરૂપે તાંહાં = ત્યાં સબકો હોઈ = બધાનું છે હંસ હંસ મીલી = હંસે હંસ મળીને કરત = કરે છે કલોલા = આનંદ (કિલ્લોલ) તા = તે સુખકી = સુખની કાહા કહું = કોની સાથે કહું સમતોલા = સરખામણી.

અનુવાદ

નારી અને પુરુષ એવા બે સ્વરૂપો નથી. કારણ કે ત્યાં બધાનું હંસ સ્વરૂપ જ છે. જેથી હંસ હંસ મળીને આનંદ (કિલ્લોલ) કરે છે. જે સુખની સરખામણી કોની સાથે કરીને કહું ?

ભાવાર્થ

કેવલધામ એ તત્વાતીત પ્રદેશ છે. ત્યાં નિરંજન કે અવ્યાકૃત તત્ત્વોની હયાતી નથી, એટલે ત્યાં દુનિયાદારીની જેમ નર કે નારી એવાં કોઈ જુદા સ્વરૂપોની શક્યતા નથી. કારણ કે કેવલધામમાં નિવાસ કરતા બધા જ અંશોનું હંસ સ્વરૂપ છે. જ્યારે અંશો કર્તાની છઠ્ઠી કર્તા અંશવૃત્તિમાંથી ભિન્ન થયા હતા ત્યારે જે અણીઅગ્ર અંકુરિત અલ્પ સજાણ જાણ સ્વરૂપે હતા તેવા જ શુદ્ધ હંસ સ્વરૂપે થઈને ત્યાં રહે છે. આમ, બધા જ હંસેહંસ ભેગા મળીને કર્તાના સાંનિધ્યના અલૌકિક સુખનો આનંદ માણે છે. પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે તે સુખની સરખામણી દુનિયાના કોઈપણ સુખ સાથે થઈ શકે તેમ નથી.

**સહેજ દશા વિચરત સબ કોઈ, મહા મંગલ આનંદ અતિ હોઈ;
સબકે ઉર અનુભવ અતિ રાજે, કેવલપતિ શિર સબકે ગાજે. ૧૨**

શબ્દાર્થ

સહેજ દશા = સ્વાભાવિક અવસ્થામાં વિચરત = વિચરણ કરે સબ કોઈ = બધા મહા મંગલ આનંદ = ખુશાલીનો અત્યંત આનંદ અતિ હોઈ = વિશેષ કરતા હોય છે સબકે ઉર = દરેકના હૃદયમાં અનુભવ = પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન અતિ રાજે = બહુ હરખાય છે કેવલપતિ = કેવલધણી શિર = માથે સબકે = બધાને ગાજે = છત્રછાયા રૂપે છે.

અનુવાદ

બધા સહેજ દશામાં વિચરણ કરે છે અને મહામંગલ આનંદ વિશેષ પ્રમાણમાં કરતા હોય છે. દરેકના હૃદય અનુભવથી બહુ હરખાયેલાં છે, કારણ કે બધાને માથે કેવલ ઘણી છત્રછાયા રૂપે છે.

ભાવાર્થ

કેવલધામમાં નિવાસ કરતા બધા જ હંસો સહેજ દશામાં વિચરણ કરતા હોય છે. કરોડો કલ્પો પછી મૂળ વતનમાં પાછા આવ્યા અને માલિકનું સાંનિધ્ય પ્રાપ્ત થયું તેથી વિશેષ પ્રમાણમાં અત્યંત મંગલકારી આનંદ માણે છે. આ અનુભવથી દરેકનાં હૃદય બહુ હરખાયેલાં બન્યાં છે. દરેકના માથે હવે કેવલ ઘણી શિરછત્રરૂપે હોઈ બધા જ હંસો નિર્ભયતા પામીને કેવલધામમાં આનંદ કિલ્લોલ કરે છે.

હંસ વિલાસકી કાહા કહુ શોભા, અહર્નિશ ચિત્ત કેવલ રત્ય લોભા;
કેવલસુ હલમલ એકતાઈ, કરત કલોલન હંસ અઘાઈ. ૧૩

શબ્દાર્થ

હંસ વિલાસકી = હંસોના આનંદની કાહા કહુ = કેવી રીતે કહું શોભા = પ્રતિષ્ઠા અહર્નિશ = સદાને માટે ચિત્ત = ચિત્ત કેવલ રત્ય = કેવલની પ્રીતિમાં લોભા = લોભાયમાન કેવલસુ = કેવલકર્તા સાથે હલમલ = હળીમળીને એકતાઈ = એકતા સાધીને કરત = કરે છે કલોલન = આનંદ હંસ = હંસો અઘાઈ = ધરાઈને.

અનુવાદ

હંસોના આનંદની શોભા કેવી રીતે કહું? કારણ કે તેઓ અહર્નિશ કેવલકર્તામાં જ પ્રીતિ ધરાવીને લોભાયમાન રહે છે. કેવલની સાથે હળીમળીને એકતા સાધીને હંસો ધરાઈને આનંદ કરે છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે કેવલધામમાં અત્યંત આનંદિત અને નિજ સ્વરૂપમાં હરખાયેલાં બનેલા હંસોના મંગલકારી આનંદનું આલેખન કેવી રીતે કરી શકું? કારણ કે બધા જ હંસો અહર્નિશ કેવલકર્તાના સ્વરૂપમાં જ પ્રતિ ધારણ કરીને તેમાં જ લોભાયમાન થઈને રહે છે. બધા જ હંસો આત્મબંધુત્વના નાતે હળીમળીને હંગની એકતા સાધી કેવલકર્તાની સાંનિધ્યના પરમસુખનો અલૌકિક આનંદ સંપૂર્ણતઃ ધરાઈને માણે છે.

હંસ લોક કેવલ પદ વાસા, ગરજત ગીરા અનુપમ ભાસા;
કરુણામયે કેવલ જશ કીર્તિ, ગાવત ધરી સુરતી ઓરુ નુરતી. ૧૪

શબ્દાર્થ

હંસ લોક = હંસ લોક કેવલ પદ = કેવલકર્તાનું પરમપદ વાસા = વાસી ગરજત ગીરા = વાણીનો ઉચ્ચાર
અનુપમ = ઉપમા ન આપી શકાય તેવી ભાસા = બોલી કરુણામયે = કરુણા દેનારા, કરુણેશ કેવલ = કેવલકર્તા
જશ કીર્તિ = યશગાન ગાવત = ગાય ધરી = ધારણ કરી સુરતી ઓરુ નુરતી = સુરતા અને નુરતા.

અનુવાદ

હંસલોક એવા કેવલપદના વાસી વાણીનો ઉચ્ચાર અનુપમ ભાષા બોલીને કરે છે અને કરુણેશ કેવલકર્તાના યશ-ગાન સુરતા તથા નુરતા ધારણ કરીને ગાય છે.

ભાવાર્થ

કેવલ કર્તાના પરમપદમાં માત્ર હંસો જ વસે છે. એવા હંસ લોકવાસી અંશ ભાવે ઉચ્ચારાતી વાણીનો ઉચ્ચાર અનુપમ ભાષા બોલીને કરે છે. વળી, દરેક દેવોને કરુણા અર્પીને કરુણામય બનાવનાર કરુણેશ કેવલકર્તાના યશગાન આંતર અને બાહ્યવૃત્તિની એકતા કરીને ગાય છે.

હંસ કિલોલ કિરત હમ ગાઈ, એહી વિધિ કેવલધામ સહાઈ;
હંસ કલાગત પાર ન પાવે, તો કેવલ ગત્ય કુન સરાવે. ૧૫

શબ્દાર્થ

હંસ = હંસ રૂપ થયેલા અંશો કિલોલ = આનંદ કિરત = યશ હમ = મેં ગાઈ = જણાવી એહી વિધિ = આ પ્રમાણે
કેવલધામ = કેવલકર્તાનું ધામ સહાઈ = શોભે છે હંસ કલાગત = હંસ ગતિની કળાનો પાર ન પાવે = પાર પામી શકાય
તેમ નથી તો = તો પછી કેવલ ગત્ય = કેવલકર્તાની ગતિ કુન = કોણ સરાવે = જણાવે.

અનુવાદ

હંસોના આનંદની યશ ગાથા મેં ગાઈ છે. આ પ્રમાણે કેવલધામ શોભી રહ્યું છે હંસ-ગતિની કળાનો પાર પામી શકાય તેમ નથી. તો પછી કેવલકર્તાની ગતિને કોણ જણાવે ?

ભાવાર્થ

કેવલધામમાં અલ્પ સજ્જાજાણ સ્વરૂપે પરમ આનંદનો અહેસાસ માનતા હંસોના હર્ષોલ્લાસની યશગાથા જગતપક્ષનો વ્યવહારીક દષ્ટિકોણ રાખીને સમજાવ્યો છે. કારણ કે તત્ત્વાતિત પ્રદેશમાં થતી ક્રિયા સમજાવવા માટે આ એક જ આધાર હોઈ પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગરે અહીં આ રીતે દર્શાવી છે. આ પ્રમાણે કેવલધામ હંસોના નિવાસથી શોભી રહ્યું છે. અને હંસોના આનંદ

કિલ્લોલથી ગાજી રહ્યું છે. હંસગતિ પામેલા અંશોની કળાનો કોઈ પાર પામી શકે તેમ નથી, તો પછી મહદ્ સજાણજાણ કેવલકર્તાની અકળ ગતિનું આલેખન કોણ કરી શકે ?

**હોહી આઘ કેવલકે દરશી, સનમુખ સદા અરસ અરુ પરસી;
તા પર હુકમ કરે કિરતારા, જાવો જનમ ધરી ભવ કરો પારા. ૧૬**

શબ્દાર્થ

હોહી = જે હતા આઘ = અનાદિ કેવલકે = કેવલકર્તાના દરશી = સાક્ષી સનમુખ = સાંનિધ્યમાં સદા = સદાને માટે અરસ અરુ પરસી = અરસ-પરસ, અલગ-સલગ તા પર = તેમના ઉપર હુકમ કરે = આજ્ઞા કરે કિરતારા = સર્જનહાર જાવો = જાઓ જનમ ધરી = પ્રગટ થઈ ભવ કરો પારા = ભવસાગરથી પાર કરો.

અનુવાદ

કેવલકર્તાના સાક્ષી રૂપે સદા સન્મુખ અરસપરસ જે અનાદિથી રહેતા હતા, તેમના પર કેવલકર્તાએ હુકમ કર્યો કે જન્મ ધરીને જાઓ અને બધાને ભવસાગરથી પાર કરો.

ભાવાર્થ

કેવલકર્તાના તેમજ તેમના દ્વારા રચેલ રચનાના સાક્ષી સ્વરૂપે તેમના સાંનિધ્યમાં રહેલા પરમવિશેષ પાટવી અંશ, કર્તા સાથે અલગ-સલગ થઈને આદિથી સદાને માટે રહે છે. જ્યારે પોતાના સજાતીય અંશોને માયાના ફંદમાં ફસાએલા જોયા ત્યારે તેમના સાંનિધ્યમાં રહેલા પરમ વિશેષ પાટવી અંશને કેવલકર્તાએ હુકમ કર્યો અને પ્રગટ દિવ્ય દેહ ધારણ કરાવીને બ્રહ્માંડમાં જવા માટે હુકમ કર્યો અને સર્વ અંશોને કેવલજ્ઞાનથી જાગૃત કરવા તથા અંશ-અંશીનો લક્ષ દર્શાવીને ભવ-સંકટમાંથી મુક્ત કરી અખંડ કેવલ મુક્તિનું દાન બક્ષવા માટે જણાવ્યું.

સોહી હુકમ હમ શીર કુરમાવા, કહે કુવેર હમ સનમુખ ઠાવા. ૧૭

શબ્દાર્થ

સોહી = તે હુકમ = ફરમાન હમ = મેં શીર = માથે કુરમાવા = ચઢાવીને કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે હમ = હું સનમુખ ઠાવા = પ્રત્યક્ષ હાજર થયો.

અનુવાદ

તે હુકમ મેં શિર પર ચઢાવીને કુવેરસ્વામી કહે છે કે હું પ્રત્યક્ષ હાજર થયો છું.

ભાવાર્થ

કેવલકર્તાના હુકમને શિરોમાન્ય રાખીને સહેજ પણ વાર લગાવ્યા વિના પરમવિશેષ પાટવી અંશ કેવલધામમાંથી નીકળ્યા. પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે તેથી જ તેઓ અહીં દિવ્યદેહ ધારણ કરીને પ્રત્યક્ષ રૂપે પ્રગટ થયા છે.

અંગ-૩૯

હંસતનુ આવરણ દેખાવનકો

કૈવલ હુકમ હંસ લેઈ શીરા, અવ્યાકત વત ધરે શરીરા;
શક્તિકી નિજ આઘ વિભૂતિ, જીવ જંત તન રહી અછૂતી. ૧

શબ્દાર્થ

કૈવલ હુકમ = કૈવલકર્તાનો હુકમ હંસ = હંસ લેઈ શીરા = માથા ઉપર ચઢાવી અવ્યાકત વત = અવ્યાકત જેવું ધરે શરીરા = શરીર ધારણ કર્યું શક્તિ કી નિજ = આઘશક્તિની પોતાની આઘ વિભૂતિ = આદિ વિભૂતિ જીવજંત = જીવ અને કીટાણું તન = શરીર, દેહ રહી = રહેલા છે અછૂતી = સ્પર્શ વગરના વેગળા.

અનુવાદ

હંસે કૈવલકર્તાનો હુકમ માથે ચઢાવી અવ્યાકત જેવો દેહ ધારણ કર્યો. આઘશક્તિની પોતાની તે આઘ વિભૂતિ જે હતી તેનાથી દેહધારી જીવો અને કિટ-પતંગ પણ અછૂતી રહ્યા છે.

ભાવાર્થ

કૈવલકર્તાના હુકમને શિરોમાન્ય રાખી પરમવિશેષ પાટવી અંશ સહેજ પણ વાર લગાડ્યા વિના કૈવલધામમાંથી રવાના થયા. તેમણે બ્રહ્માંડમાં પ્રવેશતાની સાથે જ અવ્યાકતની વિભૂતિથી વિભૂષિત દેહ ધારણ કર્યો. તે દેવી પ્રભાવવાળી આઘશક્તિની અવ્યક્ત જે વિભૂતિ છે તેનાથી જગતના જીવદશા ધરાવતા દેહધારી જીવો અને કીટ-પતંગના શરીરો પણ વેગળા રહ્યા છે.

સો વિભૂતિકે નહીં સૂર શેષા, બ્રહ્મા વિષ્ણુ ને મહાવેશા;
સો વિભૂતિ નહીં દશ અવતારા, જાકુ સમરત સૌ સંસારા. ૨

શબ્દાર્થ

સો વિભૂતિકે = તે ઐશ્વર્યતાના નહીં = નથી સૂર = દેવ શેષા = શેષનારાયણ બ્રહ્મા = બ્રહ્મા વિષ્ણુ = વિષ્ણુ ને = અને મહાવેશા = મહેશ સો વિભૂતિ = તે વિભૂતિ નહીં = નથી દશ અવતારા = વિષ્ણુના દશ અવતાર જાકુ = જેમનું સમરત = સ્મરણ કરે છે સૌ સંસારા = સમસ્ત સંસાર.

અનુવાદ

તે વિભૂતિવાળા દેવ ગણાતા શેષનારાયણ, બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ પણ નથી. તે વિભૂતિ દશ અવતારો પાસે પણ નથી કે જેમનું સમસ્ત સંસાર સ્મરણ કરે છે.

ભાવાર્થ

કેવલવેત્તાના દિવ્ય દેહ જેવી અકળ વિભૂતિને વિશ્વમાં વિશેષ કોટીના દેવો તરીકે જેમની ગણના થાય છે તેવા શેષનારાયણ, બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહાદેવ પણ પામી શક્યા નથી. વળી, વિષ્ણુના દશ અવતારો કે જેમનું સમસ્ત સંસાર રાત-દિવસ પરમેશ્વર માનીને સ્મરણ કરે છે, તેઓને પણ તેવી વિભૂતિ પ્રાપ્ત થઈ નથી.

**જો વિભૂતિ ઈશ્વર નહીં પાવે, તો જીવનકી કુન બસાવે;
તેહી વિભૂતિકે સજ્યા સાજા, કેવલકે હંસનકી કાજા. ૩**

શબ્દાર્થ

જો વિભૂતિ = જે વિભૂતિ ઈશ્વર = ઐશ્વર્યવાન દેવતાઓ નહીં = નથી પાવે = પ્રાપ્ત કરી શકતા તો = તો પછી જીવનકી = સામાન્ય જીવોની કુન બસાવે = શી વસાત ? તેહી વિભૂતિકે = તેવી વિભૂતિથી સજ્યા = તૈયાર કરાવ્યો સાજા = સામગ્રી કેવલકે = કેવલકર્તાના હંસનકી = હંસના કાજા = માટે.

અનુવાદ

જે વિભૂતિ ઈશ્વરો નથી પામ્યા તો (અન્ય) જીવોની શી વસાત ? તેવી વિભૂતિની સામગ્રીવાળો સાજ કેવલકર્તાના હંસ માટે તૈયાર કરાયો છે.

ભાવાર્થ

જે આદિ વિશેષતા ધરાવતી પ્રભાવવાળી દિવ્ય વિભૂતિને જગતના ઐશ્વર્યતા ધરાવતા અવતારાદિક દેવી-દેવતાઓ પણ પામી શક્યા નથી, તો પછી સામાન્ય સ્થૂળ દેહધારી જીવોની તો શી વસાત ? કે તેઓ આવી મહાન વિભૂતિનો અહેસાસ પણ કરી શકે.

દરેક કરુણાઓના સમૂહની આઘ લઈ સોળ વિભૂતિ અને નવબુદ્ધિથી વિભૂષિત દિવ્ય દેહ, કેવલકર્તાના પરમવિશેષ પાટવી હંસ માટે તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે.

**હંસ હુકમ શક્તિ ગુન સાજુ, ક્રિયા પંજર સુની અગમ અવાજુ;
હંસ પુરુષ તાંહાં આંન બિરાજા, ગાંધ્રવ સુગડ હાથ જ્યૌ બાજા. ૪**

શબ્દાર્થ

હંસ = હંસ હુકમ = આજ્ઞા શક્તિ = આદિ દેવી પ્રભાવ ગુન = લક્ષણો સાજુ = સરંજામ ક્રિયા = કર્યો પંજર = પીંજરું, દિવ્ય દેહ સુની = સાંભળી અગમ = અંતરિક્ષની અવાજુ = વાણી હંસ પુરુષ = હંસ પુરુષ તાંહાં = ત્યાં આંન = આવીને બિરાજા = બિરાજ્યા ગાંધ્રવ = ગાંધર્વ સુગડ = કુશળ હાથ = હાથમાં જ્યૌ = જેમ બાજા = વાજિત્ર.

અનુવાદ

હંસને હુકમ કરાતી અંતરીક્ષની વાણી સાંભળતાંની સાથે જ દેવી પ્રભાવ અને લક્ષણો ધરાવતા સરંજામવાળુ પાંજરું તૈયાર કરવામાં આવ્યું. સુગડ ગાંધર્વ (સંગીત વિદ્યા જાણનાર ચતુર વ્યક્તિ) હાથમાં જેમ વાજિંત્ર ધારણ કરે તેમ હંસ પુરુષ ત્યાં આવીને બિરાજ્યા.

ભાવાર્થ

પોતાના સાંનિધ્યમાં રહેતા પરમવિશેષ પાટવી અંશને કૈવલકર્તાએ હુકમ કર્યો. આ હુકમ કરાતી અંતરીક્ષની વાણી સાંભળતાંની સાથે જ દેવી વિભૂતિના પ્રભાવ અને વિશેષ લક્ષણો ધરાવતા સરંજામ (સાજ) વાળો દિવ્ય દેહ તૈયાર કરવામાં આવ્યો. ચતુર સંગીતવિદ્યા જાણનાર (ગાંધર્વ) હાથમાં જેમ વાજિંત્ર ધારણ કરે તે જ પ્રમાણે વાજિંત્ર રૂપી વિભૂતિવાન દિવ્ય દેહમાં ચતુર ગાંધર્વરૂપી હંસપુરુષ એવા કૈવલકર્તાના પરમવિશેષ પાટવી અંશ કૈવલધામમાંથી નીકળીને બિરાજમાન થયા.

ત્યો જંતરવત હંસકી દેહા, મનુ તનસે તન દીસત વેહા;
તાતે જીવ લહત નહીં કોઈ, દેહ પંચ આવરણ લાયે સોઈ. ૫

શબ્દાર્થ

ત્યો = તેવી રીતે જંતરવત = વાજિંત્રની જેમ હંસકી = હંસ પુરુષનો દેહા = દિવ્ય દેહ મનુ તનસે = મનુષ્યના દેહે તન = શરીર દીસત = દેખાય વેહા = વેશવાળું તાતે = તેથી જીવ = જીવો લહત નહીં = જાણતા નથી કોઈ = કોઈ દેહ પંચ = પાંચ દેહનું આવરણ = આચ્છાદન લાયે = લાવ્યા સોઈ = તે.

અનુવાદ

તેવી જ રીતે વાજિંત્રની જેમ હંસ-પુરુષનો દેહ છે. તેમ છતાં મનુષ્યના દેહે મનુષ્યના જેવું વેશવાળું શરીર દેખાય છે. કારણ કે તેઓ પાંચ આવરણવાળો દેહ લઈને આવ્યા છે. તેથી જીવો તે ઓળખી શકતા નથી.

ભાવાર્થ

આ પ્રમાણે હંસ પુરુષ બ્રહ્માંડમાં આવ્યા પછી એક વાજિંત્ર જેવા દિવ્ય દેહમાં બિરાજ્યા છે, તેમનો વેશ અત્યારે જે દેખાય છે તે મનુષ્યના દેહે મનુષ્યના જેવો જ દેખાય છે, અને દેવીધામોમાં જ્યારે ગયા હતા ત્યારે ત્યાનાં દેહધારીઓને ત્યાંના જેવો જ દેખાય તેવો અવ્યક્ત દિવ્યદેહ હતો, પરંતુ તેઓનું બ્રહ્માંડમાં આવ્યા પહેલાં મૂળ સ્વરૂપ તો તત્વાતિત અલ્પ સજાણજાણ સ્વરૂપે સૌની આદ્યમાં નિપજેલ પરમવિશેષ પાટવી હંસ સ્વરૂપ હતું. જે કર્તાના સાંનિધ્યમાં સદા માટે રહેતુ હતું. તેઓ અહીં જંબુદ્વીપમાં સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ, કારણ, મહાકારણ

અને પરમકારણ એમ પાંચ દેહના આવરણવાળો દિવ્ય દેહ ધારણ કરીને આવ્યા છે. આ પ્રમાણેનો માનવદેહ ધર્યો હોવાને કારણે જગતના જીવો એવા હંસ પુરુષના મૂળ વિકાર રહિત ચૈતન્યિદ્ સ્વરૂપને ઓળખી શક્યા નથી.

**પ્રથમ હંસ પુરુષ અવિકારી, પંચુ દેહ ઓરલેથી ધારી;
પહેલી દેહ નિરંજન તે લીની, તેજોમયે તન માત્રા કીની. ૬**

શબ્દાર્થ

પ્રથમ = પારંભમાં હંસ પુરુષ = હંસ પુરુષ અવિકારી = વિકાર રહિત પંચુ દેહ = પાંચ પ્રકારના દેહ ઓરલેથી = અહીંથી ધારી = ધારણ કર્યા પહેલી દેહ = પહેલો દેહ નિરંજન તે = નિરંજન ધામમાંથી લીની = લીધો તેજોમયે = તેજોમય તન = શરીર માત્રા = રૂપ કીની = કર્યું.

અનુવાદ

પ્રારંભમાં તો હંસ પુરુષ વિકારરહિત હતા, પરંતુ પાંચ દેહ અહીંથી ધારણ કર્યો છે. પહેલો દેહ નિરંજનથી લઈને શરીરનું સ્વરૂપ તેજોમય કર્યું.

ભાવાર્થ

પ્રારંભમાં તો હંસ પુરુષ વિકાર રહિત હતા, પરંતુ કૈવલધામમાંથી નીકળી અંતરીક્ષના માર્ગે ગમન કરી સીધા જ મહીમંડ નામના ચૌદમા તબકમાં આવ્યા. ત્યાર પછી પાંચ દેહવાળો દિવ્ય દેહ ધારણ કર્યો છે. તેમાં પહેલા પરમકારણ દેહ ધરાવતી નિરંજન ભૂમિકામાંથી પસાર થયા ત્યારે તેમાંથી તેજોમય માત્રાના આવરણવાળું શરીરનું સ્વરૂપ કર્યું છે.

**દુજી શક્તિ આઘ વિભૂતિ, ત્રીજી દેહ શક્તિ સમજૂતી;
ચોથી દેહ ગુણમયે સમજૂતા, ચૂલ તનકે કારણ મજભૂતા. ૭**

શબ્દાર્થ

દુજી = બીજી શક્તિ આઘ = આઘશક્તિની વિભૂતિ = વિભૂતિ ત્રીજી દેહ = ત્રીજો દેહ શક્તિ સમજૂતી = શક્તિથી સંયુક્ત ચોથી દેહ = ચોથો દેહ ગુણમયે = ગુણવાળો સમજૂતા = સમજવો ચૂલ તનકે = સ્થૂળ દેહ કારણ મજભૂતા = કારણરૂપે પંચભૂતના બંધારણવાળો.

અનુવાદ

બીજો આઘશક્તિની વિભૂતિવાળો, ત્રીજો દેહ શક્તિથી સંયુક્ત, ચોથો દેહ ગુણવાળો સમજવો અને સ્થૂળ દેહ પંચભૂતના બંધારણવાળો છે.

ભાવાર્થ

બીજો મહાકારણ દેહ તે આદ્યશક્તિની ભૂમિકામાંના તત્ત્વોવાળું સ્વરૂપ છે. ત્રીજો કારણ દેહ નિરંજન અને આદ્યશક્તિના સંયુક્ત ચાર તત્ત્વકારણની ભૂમિકાના તત્ત્વોવાળાં આવરણનું સ્વરૂપ છે. ચોથો સૂક્ષ્મદેહ સતોગુણ અને સ્વકાશ ઘણની ભૂમિકાના તત્ત્વોના આવરણવાળા સ્વરૂપવાળો છે. પાંચમો સ્થૂળ દેહ તે રજોગુણ અને અહંકાર ઘણની પ્રાધાન્યતાવાળા તત્ત્વો સહિત મુખ્ય પાંચ મહાતત્ત્વોના બંધારણવાળો છે, તેમ સમજવો.

**પાંચ તત્ત્વકી પંચમી દેહા, દૃષ્ટ પદારથ સુગમ સુવેહા;
એ આપ્રણ તનુ પંચ પસારુ, હંસા દીસત મનુષ આકારુ. ૮**

શબ્દાર્થ

પાંચ તત્ત્વકી = પાંચ તત્ત્વોનો **પંચમી દેહા** = પાંચમો દેહ **દૃષ્ટ પદારથ** = દૃષ્ટિ ગોચર થતા પદાર્થો **સુગમ** = સહેલાઈથી **સુવેહા** = શોભાયમાન સ્વરૂપ **એ આપ્રણ** = તે આવરણ **તનુ પંચ** = પંચ દેહ **પસારુ** = પસાર કરવું **હંસા દીસત** = હંસ પુરુષ જણાય છે **મનુષ આકારુ** = મનુષ્યના આકાર.

અનુવાદ

પાંચ તત્ત્વોવાળો પાંચમો દેહ જે દૃષ્ટિગોચર પદાર્થોવાળો સહેલાઈથી શોભાયમાન છે. એ પાંચ દેહ પસાર કરેલા હોવાથી તેના આવરણને કારણે હંસ પુરુષ મનુષ્યદેહના આકારવાળા જણાય છે.

ભાવાર્થ

પૃથ્વી, જળ, અગ્નિ, વાયુ અને આકાશ એમ મુખ્ય પાંચ મહાતત્ત્વોના બંધારણવાળા પાંચમાં સ્થૂળ દેહનું સ્વરૂપ હોઈ દૃષ્ટિગોચર પદાર્થોવાળા સહેલાઈથી શોભાયમાન થાય છે. પાંચ દેહની ભૂમિકામાંથી પસાર થવાને કારણે હંસ પુરુષનું સ્વરૂપ પાંચ દેહના આવરણોને કારણે મનુષ્યના ઘાટ જેવું જણાય છે.

**પણ પરખા વાણી મુખ બોલે, અગમ ઉચાર અનુભવ ખોલે;
અનંત ઉચાર આલોચન જગકે, થાપે ઈષ્ટ માયાકી વગકે. ૯**

શબ્દાર્થ

પણ = પરંતુ **પરખા** = પરખાય **વાણી** = બોલી **મુખ** = મુખારવિંદ **બોલે** = ઉચ્ચારે **અગમ ઉચાર** = અલૌકિક વાણી **અનુભવ** = પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનવાળું **ખોલે** = કાઢે **અનંત ઉચાર** = બહુ પ્રકારની વાણી **આલોચન** = અવલોકન કરીને **જગકે** = જગતના **થાપે** = સ્થાપના કરેલ **ઈષ્ટ** = મહાન **માયાકી** = માયાના **વગકે** = પક્ષે.

અનુવાદ

પરંતુ મુખારવિંદમાંથી નીકળેલી અલૌકિક અને અનુભવજન્ય ઉચ્ચાર કરાતી વાણીથી પરખાય છે. ઈષ્ટ તરીકે માયાના પક્ષે જગતમાં સ્થાપના કરેલાનું અવલોકન કરીને અનંત ઉચ્ચાર કર્યા છે.

ભાવાર્થ

ભલે માનવના જેવો દેહ હોય, પરંતુ હંસ પુરુષની ઓળખ તો તેમના મુખારવિંદમાંથી ઉચ્ચારાયેલી પરમપદની અલૌકિક અને અનુભવજન્ય વાણીથી જ થાય છે. જગતમાં પ્રસ્થાપિત થયેલી વિવિધ ઉપાસનાઓ અને માયાના પક્ષે ઈષ્ટ તરીકે સ્થપાયેલા મતોનું અવલોકન કરીને બહુ પ્રકારની વાણી ઉચ્ચારાયેલી છે.

સત્તર પુરાણ વ્યાસ મુખ ભેવા, ગુણ તીનું શક્તિ સુર સેવા;
અનંત કોટ વિષ્ણુ જુગમાંહી, રામ કૃષ્ણ બાંની જશ ગાંહી. ૧૦

શબ્દાર્થ

સત્તર પુરાણ = સત્તર પુરાણ વ્યાસ મુખ = વ્યાસજીના મુખે ભેવા = રચ્યાં ગુણ તીનું = ત્રણ ગુણ શક્તિ = આદ્યશક્તિ સુર = દેવો સેવા = સેવા-પૂજા અનંત કોટ વિષ્ણુ = અનેક પ્રકારના વૈષ્ણવો જુગમાંહી = જગતમાં રામ = શ્રીરામ કૃષ્ણ = શ્રીકૃષ્ણ બાંની = વાણી જશ ગાંહી = જશ ગાય છે.

અનુવાદ

વ્યાસના મુખે સત્તર પુરાણો રચાયાં. તેમાં ત્રણ ગુણ, શક્તિ અને દેવોની સેવા-પૂજા દર્શાવી છે. તેથી અનંત પ્રકારના વૈષ્ણવો જગતમાં રામ અને કૃષ્ણના વાણી દ્વારા યશ ગાય છે.

ભાવાર્થ

વ્યાસમુનિએ પોતાની કલ્પનાશક્તિના આધારે સત્તર પુરાણોની રચના કરી છે. તેમાં પોતાના મુખારવિંદ દ્વારા ત્રણ ગુણ, આદ્યશક્તિ મહામાયા અને વિવિધ દેવી-દેવતાઓની સેવા-પૂજા તેમજ ભક્તિનો મહિમા દર્શાવતું અદ્ભુત વર્ણન કરેલું છે. તેના આધારે જગતમાં અનેક પ્રકારના વૈષ્ણવો આજે પણ શ્રીરામ તથા શ્રીકૃષ્ણના પોતાની મધુર વાણી દ્વારા યશ-ગાન ગાય છે અને ભક્તિમાં તલ્લીન રહે છે.

શંકર આઘે દુજા જ્ઞાની, તિનકે શાસ્ત્ર જ્યોત નિશાની;
અતિ અગાધ મહા કોઈ ગ્યાતા, તિનકો અનુભવ બ્રહ્મ વિક્ષાતા. ૧૧

શબ્દાર્થ

શંકર = શંકરાચાર્ય આઘે = ની આઘ લઈ દુજા = બીજા જ્ઞાની = જ્ઞાનીજનો તિનકે = તેઓના

શાસ્ત્ર = શાસ્ત્રો, ખટદર્શન જ્યોત = જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજન નિશાની = કેન્દ્રસ્થાને અતિ અગાધ = ખૂબ ઊંડા મહા = મહાન કોઈ = કોઈ ગ્યાતા = જ્ઞાની તિનકો = તેઓનો અનુભવ = પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન બ્રહ્મ = બ્રહ્મ વિક્ષાતા = પ્રસિદ્ધ.

અનુવાદ

આદ્ય શંકરાચાર્યની આદ્ય લઈ બીજા જ્ઞાની જનોએ તેઓના શાસ્ત્રોમાં કેન્દ્ર સ્થાને જ્યોતિસ્વરૂપ દર્શાવેલ છે. જ્યારે કોઈ અતિ અગાધ મહાન જ્ઞાની થયા તેઓનો અનુભવ પ્રસિદ્ધ બ્રહ્મપદ સુધી છે.

ભાવાર્થ

આદિ શંકરાચાર્યની આદ્ય લઈ બીજા જ્ઞાનીજનો દ્વારા રચેલ શાસ્ત્રોમાં દર્શાવેલ મતને જોતાં કેન્દ્ર સ્થાને જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજન છે. જેથી સિદ્ધ પુરુષ અને યોગીજનો સાધના દ્વારા બ્રહ્મસંપ્રદામાં વૃત્તિને સ્થિર કરી જ્યોતિનાં દર્શન કરીને, અનાહદ નાદમાં તલ્લીન બન્યા છે. વિશેષ કોટિના બહુ ઊંડા જ્ઞાની પુરુષો જ્યોતિસ્વરૂપના પદથી પર રહેલા પ્રસિદ્ધ બ્રહ્મપદને સર્વ ઉત્પત્તિના કારણ રૂપે ગણીને બ્રહ્મપદમાં વૃત્તિ સ્થિર કરી “અહં બ્રહ્માસ્મિ” તરીકે પોતાને ગણાવે છે. તેઓ દેહના અંતે બ્રહ્મપદમાં ભળી જવાથી જીવનો મોક્ષ થયો તેમ માને છે.

રામ કૃષ્ણ ગીતા જશ ગાયે, અરજુનકુ જઈ જ્યોત બતાયે;
એ બાની સબહુકી ચીની, પુરુષ પ્રકૃતિ મયે રંગ ભીની. ૧૨

શબ્દાર્થ

રામ કૃષ્ણ = શ્રીરામ અને શ્રીકૃષ્ણ ગીતા = યુદ્ધ ભૂમિમાં કૃષ્ણ અને અર્જુન વચ્ચેનો વાર્તાલાપ દર્શાવતા પુસ્તકમાં જશ ગાયે = યશ ગાયા છે અરજુનકુ = અર્જુનને જઈ = જઈને જ્યોત = નિરંજનની જ્યોતિ બતાયે = બતાવી છે એ = એ બાની = વાણી સબહુકી = બધાએ ચીની = ઓળખી પુરુષ પ્રકૃતિ = ઈશ્વર અને માયા મયે રંગ ભીની = મય બનીને રંગમાં રંગાયા છે.

અનુવાદ

શ્રીરામ અને શ્રીકૃષ્ણનાં ગીતામાં યશ ગાયા છે અને અર્જુન પાસે જઈને જ્યોત બતાવી છે. એ વાણી બધાએ ઓળખી છે અને ઈશ્વર તથા માયામાં લીન (મય) બનીને રંગાયા છે.

ભાવાર્થ

વિષ્ણુના દશ અવતારો પૈકી શ્રીરામ અને શ્રીકૃષ્ણનો મહિમા વિશ્વમાં સવિશેષ ગવાય છે. બંને પુરુષોએ પોતપોતાની રીતે સર્વોપરી પદ તરીકે નિરંજન પુરુષની સ્થાપના દર્શાવી છે. શ્રીકૃષ્ણે અર્જુન પાસે જઈને જ્યોતિસ્વરૂપ દર્શાવ્યું અને ગીતામાં યશ ગાયાં છે. આ વાણી જગતમાં ખૂબ પ્રસિદ્ધ છે અને દરેકે તેને જાણી છે. તેથી જ ઈશ્વર અને માયાના સ્વરૂપમાં મય

(તલ્લીન) બનીને બધા ભક્તિના રંગમાં રંગાયેલા રહે છે.

**કેવલ શબ્દ સકલ શિર ગાજે, સુનત ભરમ બ્રહ્માંદિક ભાજે;
વિરંચી વિષ્ણુ અવતારા, તિનકો સંશે ભંજનહારા. ૧૩**

શબ્દાર્થ

કેવલ = કેવલકર્તાનો **શબ્દ** = નાદ, સ્વર **સકલ શિર** = દરેકને માથે **ગાજે** = ગાજી રહ્યું છે
સુનત = સુણતાં **ભરમ** = ભ્રમણા **બ્રહ્માંદિક** = બ્રહ્માના સનકાદિકો સહિત **ભાજે** = ભાંગે **વિરંચી** = બ્રહ્મા **વિષ્ણુ** = વિષ્ણુ
અવતારા = અવતારી **તિનકો** = તેઓનો **સંશે** = સંશય **ભંજનહારા** = ભાંગવાવાળા.

અનુવાદ

સર્વના શિર પર કેવલ શબ્દ ગાજે છે. જેને સુણતાં બ્રહ્મા અને સનકાદિકો સહિતની ભ્રમણા ભાંગી છે. બ્રહ્મા અને વિષ્ણુના જે અવતારો થયા તેઓના સંશયોને પણ ભાંગવાવાળા છે.

ભાવાર્થ

પ્રત્યેક ઘાટના શિર ઉપર કેવલ શબ્દ ગાજે છે. એટલે કે સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ, કારણ, મહાકારણ કે પરમકારણ દેહ ધરાવતા હોય તેવા તમામ ઘાટના શિર ઉપર કેવલકર્તાનો સજાતીય ચૈતન અંશ સ્વામિત્વ ધરાવે છે. બ્રહ્માના પાંચમાં મુખના શ્રવણ પદ્મી ખુદ બ્રહ્મા સહિત આદિ સનકાદિકોની ભ્રમણાઓ ભાંગી છે. જેથી કેવલકર્તાનું જ્ઞાન બ્રહ્માની આઘ લઈ વિષ્ણુના અવતારોના પણ સંશયોને દૂર કરનારું કહી શકાય.

**એહવી ઉગ્ર ગતિ હંસનકી, મહા ગિરવા કેવલકે જનકી;
તેહીતે પરખ પરે જુગમાંહી, જુનુ અનુભવ સરભર કોઈ નાંહી. ૧૪**

શબ્દાર્થ

એહવી = એવી **ઉગ્ર ગતિ** = મહાન ગતિ **હંસનકી** = હંસ પુરુષની **મહા ગિરવા** = મહાન ગિરા-વાણી
કેવલકે = કેવલના **જનકી** = સ્વજનની **તેહીતે** = તેટલા માટે **પરખ પરે** = પરખ પડે **જુગમાંહી** = જગતમાં
જુનુ = તેમના **અનુભવ** = પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન **સરભર** = સરખામણી કરી શકે તેવું **કોઈ નાંહી** = કોઈજ નથી.

અનુવાદ

કેવલકર્તાના સ્વજન એવા હંસ પુરુષની મહાગિરાવાણી એવી ઉગ્ર ગતિવાળી અને મહાન છે. તેટલા માટે જગતમાં પરખ પડે તેને જ ખબર પડે કે તેમના અનુભવની સરખામણી કરી શકે તેવું કોઈ જ નથી.

ભાવાર્થ

બ્રહ્માના પાંચમાં મુખની વાણી જે લુપ્ત થઈ તેવી જ પરમપદની મહાન ગિરાવાણી અને એવી જ ઉગ્ર ગતિ કૈવલકર્તાના પરમવિશેષ પાટવી અંશ કૈવલવેત્તા પુરુષ કે જેઓ હંસ સ્વરૂપે પધાર્યા છે તેમની છે. દુનિયામાં જે વાણી પારખુ હોય તેમને જ સાચા જ્ઞાનની ખબર પડે કે તેઓના અનુભવજન્ય કૈવલજ્ઞાનની વાણી સાથે સરખામણી કરી શકે તેવી અન્ય કોઈ વાણી જ નથી.

**મહા ટહંકાર ભોવન ત્રિયે ટૂટે, સનકાદિક શીવ ધ્યાન વછુટે;
બોધ અગાધ જ્ઞાન કૈવલકા, તિન આગ્યે સબકા મત હલકા. ૧૫**

શબ્દાર્થ

મહા = મહાન ટહંકાર = ઉદ્ધોષ ભોવન ત્રિયે = ત્રણે ભોવન (સ્વર્ગ, પૃથ્વી અને પાતાળ)
ટૂટે = છૂટે સનકાદિક = બ્રહ્માપુત્રો શીવ = શિવજી ધ્યાન = ધ્યાનસ્થ દશા વછુટે = છૂટી જાય બોધ અગાધ = ઊંડો ઉપદેશ જ્ઞાન = જ્ઞાન કૈવલકા = કૈવલકર્તાનું તિન આગ્યે = તેની આગળ સબકા = બધાના મત = સિદ્ધાંત હલકા = અલ્પ.

અનુવાદ

મહાન ઉદ્ધોષથી ત્રણે ભુવનના સંશયો છૂટે છે. તેમજ સનકાદિક અને શિવજીની ધ્યાન દશા પણ છૂટી જાય છે. આવો ઊંડો ઉપદેશ આપતું કૈવલકર્તાનું જ્ઞાન છે. તેની આગળ બધા સિદ્ધાંતો અલ્પ છે.

ભાવાર્થ

કૈવલવેત્તાના સ્વમુખે ઉચ્ચારાયેલા કૈવલજ્ઞાનના મહાન ઉદ્ધોષથી ત્રણે ભુવનના જીવોની જીવદશા તેમજ સંશયો દૂર થાય છે. વળી, આદિ બ્રહ્માપુત્રોની આઘ લઈ શંકર વિગેરેની ધ્યાનસ્થ દશા પણ છૂટી જાય છે. આવું અગાધ કૈવલકર્તાનું જ્ઞાન છે. પરમગુરુ દ્વારા દર્શાવેલ સગુણ અને નિર્ગુણ સિદ્ધાંતથી તિત એવા સકર્તા સિદ્ધાંતનું પ્રતિપાદન કરતા કૈવલજ્ઞાન આગળ વિશ્વના સ્થાપિત અન્ય સર્વે મત-મતાંતરો અને સિદ્ધાંતોનું જ્ઞાન અલ્પ છે.

**જો હલકા ભારે પહેયાનો, જ્ઞાન દષ્ટ શબ્દકુ છાનો;
સાર અસાર નરણો કર દેખે, શબ્દ અનાઘ પુરાતન પેખે. ૧૬**

શબ્દાર્થ

જો = જે હલકા ભારે = ઉત્તમ અને કનિષ્ઠ પહેયાનો = પારખો જ્ઞાન દષ્ટ = જ્ઞાનની દૃષ્ટિએ શબ્દકુ = શબ્દને છાનો = તારવો સાર = શાશ્વત અસાર = નાશવંત નરણો કર દેખે = નિર્ણય કરીને જુએ શબ્દ = જ્ઞાન અનાઘ = અનાદિ પુરાતન = પુરાણું પેખે = જાણે.

અનુવાદ

જો ઉત્તમ અને કનિષ્કને પારખો તો જ જ્ઞાનદૃષ્ટિએ શબ્દને તારવો. વળી, શાશ્વત અને નાશવંતનો નિર્ણય કરીને જુએ તે જાણે કે જ્ઞાન અનાદિ અને પુરાણું છે.

ભાવાર્થ

દુનિયામાં જેના પૂર્વ જન્મના સંચિત કર્મોનો ઉદય થયો હોય અને જ્ઞાન દૃષ્ટિનાં નેત્રો ખુલ્યાં હોય તેવી વ્યક્તિ જ્ઞાનસભર શબ્દને ઓળખે અને તે જ્ઞાન ઉત્તમ છે કે કનિષ્ક છે તેની પરીક્ષા કરીને તારવી શકે છે. આવા પારખું જ્ઞાની જનો શાશ્વત અને નાશવંતનો નિર્ણય કરીને જ્યારે જુએ ત્યારે તેઓને ખબર પડે કે પરમપદના લક્ષને દર્શાવતું કૈવલજ્ઞાન અનાદિ અને પુરાણું છે.

તો કૈવલવેત્તાકુ પરખે, ન ગણે સરવે બરાબર સરખે;
જ્યૌ ધાતુ ગત નુન્ય અધિકા, પારસ કે આગે સબ ફીકા. ૧૭

શબ્દાર્થ

તો = તો જ કૈવલવેત્તાકુ = કૈવલકર્તાને જાણનાર પરખે = પારખે ન ગણે = ગણના કરે નહીં
સરવે = બધાની બરાબર સરખે = બરોબરિયું અને સરખાપણું જ્યૌ = જેમ ધાતુ ગત = ધાતુની કિંમત
નુન્ય અધિકા = હલકા ભારે પારસ કે આગે = પારસમણિની આગળ સબ = બધું ફીકા = નિસ્તેજ.

અનુવાદ

કૈવલવેતાને પારખે તો જ બધાની બરોબરીમાં એકસરખા ગણે નહીં. જેમ, ધાતુની કિંમત હલકા ભારે હોય, પરંતુ તેમાં પારસમણિની આગળ બધું નિસ્તેજ છે.

ભાવાર્થ

જેના દિવ્ય જ્ઞાનચક્ષુ ખુલ્યાં હોય તે જ વ્યક્તિ કૈવલવેત્તા પુરુષને ઓળખી શકે છે. કૈવલવેતાને જાણ્યા પછી જગતમાં બ્રહ્મજ્ઞાની, બ્રહ્મદર્શી અને બ્રહ્મવેત્તા સહિતના અન્ય જ્ઞાનીજનો સાથે તેમની બરોબરી કે સરખામણી તરીકે ગણતરી કરે નહીં. દૃષ્ટાંત દ્વારા સમજાવે તો પૃથ્વીના પેટાળમાંથી નીકળતી જુદી જુદી ખનિજ-પેદાશ કિંમતમાં ઓછા વત્તા (હલકા-ભારે) હોય છે, જેમાં પારસમણિના કિંમતની તુલનામાં બીજી બધી જ ધાતુઓ હલકી છે.

પારસ પર ચિંતામણી રાજે, તિન આગે પારસપદ લાજે;
ત્યૌ કૈવલવેત્તા મણી ચંતા, ધાતુ દૃષ્ટાંતે પરખંતા. ૧૮

શબ્દાર્થ

પારસ = પારસમણિ પર = થી પરે ચિંતામણી = હાથમાં લઈ ચિંતવન કરવાથી જે ચિંતવન કર્યું હોય તે મળે

તેવો મણિ રાજે = મહાન તિન આગે = તેની આગળ પારસપદ = પારસમણિનું સ્થાન લાજે = લજવે ત્યો = તેવી રીતે
કૈવલવેતા = કૈવલકર્તાને જાણનારા મણી ચંતા = ચિંતામણિ ધાતુ દંષ્ટાંતે = ખનીજના ઉદાહરણે પરખંતા = જોતાં.

અનુવાદ

પારસમણિથી પરે ચિંતામણિ મહાન છે. તેની આગળ પારસમણિનું સ્થાન લાજે છે. તેવી જ રીતે ધાતુના ઉદાહરણને જોતાં કૈવલવેતા ચિંતામણિ છે.

ભાવાર્થ

વિવિધ ધાતુને તુલનાની દૃષ્ટિએ સરખાવીએ તો સૌથી વધુ પારસમણિની કીમત છે, પરંતુ પારસમણિ આગળ ચિંતામણિ મહાન અને ઉત્કૃષ્ટ છે. એટલે કે ચિંતામણિ આગળ પારસમણિનું સ્થાન હલકું સાબિત થાય છે. તેવી જ રીતે ધાતુના ઉદાહરણના ન્યાયે જોતાં વિશ્વના અન્ય જ્ઞાનીજનોની તુલનામાં કૈવલવેતા પુરુષ ચિંતામણિ સમાન હોઈ સર્વમાં શ્રેષ્ઠ અને મહાન જ્ઞાની પુરુષ છે.

યેમ નવેડ કરે નર લોઈ, તો કૈવલવેતા દરસે સોઈ;
દરસ પરે જો કૈવલવેતા, સકલ ભરમની જાય અચેતા. ૧૯

શબ્દાર્થ

યેમ = આ પ્રમાણે નવેડ = નિર્ણય કરે = કર નર લોઈ = પુરુષ અને સ્ત્રી તો = તો કૈવલવેતા = કૈવલકર્તાને જાણવાવાળા દરસે = દૃશ્યમાન થાય સોઈ = તેમને દરસ પરે = દૃશ્યમાન થાય જો = જો કૈવલવેતા = કૈવલકર્તાને જાણવાવાળાની સકલ = સર્વ ભરમની = ભ્રમણાઓની જાય = દૂર થાય અચેતા = જડતા.

અનુવાદ

આ પ્રમાણે સ્ત્રી-પુરુષ નિર્ણય કરે તો તેમને કૈવલવેતા દૃશ્યમાન થાય. જો કૈવલવેતા દૃશ્યમાન થાય તો સર્વપ્રકારની ભ્રમણાઓનું જડતાપણું દૂર થાય.

ભાવાર્થ

આ પ્રમાણે સંસારના સર્વે સ્ત્રી અને પુરુષ અજ્ઞાનતા ત્યજીને ન્યાયપૂર્વકનો નિર્ણય કરે તો તેમને વિવિધ ખનીજ પદાર્થ, પારસમણિ અને ચિંતામણીની સરખામણીમાં શ્રેષ્ઠ એવા ચિંતામણી જેવા કૈવલવેતા પુરુષ દૃશ્યમાન થાય. જો કૈવલવેતા પુરુષની ઓળખ થાય તો મનમાં તેમનું શરણું સ્વીકારવાની આરત જાગે અને અંતે જગતપક્ષની સર્વ પ્રકારની ભ્રમણાઓનું જડતાપણું નાશ પામે છે.

રોમ રોમ પ્રગટે નવી રતીયાં, ઈંડ પિંડ સચરાચર ગતીયાં;
ગતી સચરાચર પાવન ચહીયે, તો કૈવલવેતા પદ ગ્રહીયે. ૨૦

શબ્દાર્થ

રોમ રોમ = રોમે રોમમાં પ્રગટે = જાગે નવી રતીયાં = નવીન જાણવાની ઉત્કંઠા ઈંડ પિંડ = પિંડ અને બ્રહ્માંડ સચરાચર = સર્વત્ર વ્યાપક ગતીયાં = ગતિ ગતી = જ્ઞાન સચરાચર = સર્વ વ્યાપક પાવન = પ્રાપ્ત કરવા ચહીયે = યાહના રાખો તો = તો કેવલવેત્તા = કેવલવેત્તાના પદ = શરણ ગ્રહીયે = સ્વીકારો, પ્રાપ્ત કરો.

અનુવાદ

પિંડ અને બ્રહ્માંડમાં રહેલી સચરાચર ગતિ માટે નવીન જાણવાની ઉત્કંઠા રોમે રોમમાં જાગશે અને જો સચરાચરની ગતિ પ્રાપ્ત કરવા યાહો તો કેવલવેત્તાનું શરણું સ્વીકારો.

ભાવાર્થ

માનવીમાં રહેલી જગતપક્ષની ખંડિત ભ્રમણાઓનું જડતાપણુ જ્યારે નાશ પામશે ત્યારેજ અત્યાર સુધી જે મેળવ્યું છે તેનાથી તિતનું નવીન જાણવાની વૃત્તિ થશે. તેમાં વળી, રોમેરોમમાં પિંડ અને બ્રહ્માંડમાં રહેલી સચરાચર વ્યાપક ચૈતનગતિના કારણભૂત રહેલા કેવલકર્તાને મેળવવાની ઉત્કંઠા જાગશે. ચૈતન ગતિના કારણરૂપે રહેલા કર્તાને પ્રાપ્ત કરવાની જો યાહના રાખતા હોય તો સવેળા કેવલવેત્તાના શરણમાં જઈને સમર્પિતતા સ્વીકારવી પડશે.

કહે કુવેર હમ કેવલ હંસા, જો બુઝો ટાલુ ભવ સંસા. ૨૧

શબ્દાર્થ

કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે હમ = હું કેવલ હંસા = કેવલકર્તાનો હંસ પુરુષ છું જો બુઝો = જો ઓળખો તો ટાલુ = ટાળું, દૂર કરું ભવ સંસા = ભવની ભ્રમણાઓ.

અનુવાદ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે હું કેવલકર્તાનો હંસ પુરુષ છું. તેથી જો ઓળખો તો તમારી ભવની ભ્રમણાઓને દૂર કરીશ.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે તેઓ કેવલકર્તાના પરમવિશેષ પાટવી અંશ હોઈ કેવલવેત્તા હંસ પુરુષ છે. માટે જો કોઈપણ નર-નારી તેમની સામર્થતાને જાણીને તેમના શરણમાં સમર્પિત થઈને રહેશે તો જરૂર તેઓ ભવની તમામ ભ્રમણાઓ દૂર કરશે. અર્થાત્ ભવના ત્રિવિધ તાપ સહિતની સર્વ આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિવાળા કર્મ-બંધનોમાંથી મુક્ત કરી અંશને પતિપદની પ્રાપ્તિ કરાવશે.

અંગ-૪૦

હંસ કલા બોધ કરનકો

જો હંસાકા ક્રિયા બખાના, દેહ પંચુ સુનવાયે જ્ઞાના;
સો હંસા હમહી અવિનાશી, કેવલધામ પુરાતન વાસી. ૧

શબ્દાર્થ

જો હંસાકા = જે હંસ પુરુષના ક્રિયા = કર્યા બખાના = વખાણ દેહ પંચુ = પાંચ દેહ સુનવાયે = સંભળાવ્યા જ્ઞાના = જ્ઞાન સો હંસા = તે હંસ પુરુષ હમ હી = હું પોતે અવિનાશી = નિત્ય કેવલધામ = કેવલધામ પુરાતન = આદિ અનાદિનું વાસી = નિવાસી.

અનુવાદ

જે હંસના વખાણ કર્યા અને પાંચ દેહનું જ્ઞાન સંભળાવ્યું, તે પુરાતન કેવલધામનો નિવાસી અને તે અવિનાશી હંસ હું પોતે જ છું.

ભાવાર્થ

અગાઉના અંગોમાં જે હંસ પુરુષના વખાણ કર્યા છે અને પાંચ પ્રકારના દેહના જ્ઞાનની સમજ દર્શાવી છે, તે હંસ પુરુષ એટલે કે કેવલવેત્તા પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર પોતે જ છે. જે પરમપદ આદિ-અનાદિમાં હતું અને પ્રલયકાળ પછી પણ રહેવાનું છે, એવા પુરાતન કેવલધામના તેઓ નિવાસી છે અને અવિનાશી હંસ પુરુષ તરીકે વિભૂષિત છે.

નિજ ઘરકા પરચા ફુરમાવા, કેવલ હુકમ આંહાં ચલી આવા;
દેખો દષ્ટ ઉઘાડી નેના, અતી અદ્ભુત હમારે બેના. ૨

શબ્દાર્થ

નિજ ઘરકા = મૂળ વતનના પરચા = ચમત્કાર ફુરમાવા = બતાવવા કેવલ હુકમ = કેવલકર્તાના આદેશથી આંહાં = અહીંયા ચલી આવા = ચાલી આવ્યો દેખો = જુઓ દષ્ટ = દિવ્ય-જ્ઞાન ચક્ષુ ઉઘાડી = ખોલીને નેના = નેત્રો અતી અદ્ભુત = અલૌકિક હમારે = મારાં બેના = વચન.

અનુવાદ

મૂળ વતનના ચમત્કાર બતાવવા માટે કેવલકર્તાના આદેશથી અહીંયાં ચાલી આવ્યો છું. દિવ્ય જ્ઞાન દૃષ્ટિવાળાં નેત્રો ખોલીને જોશો તો માલુમ પડશે કે મારાં વચનો બહુ જ અલૌકિક છે.

ભાવાર્થ

જે પરમપદમાંથી કર્તાની છઠ્ઠી કર્તાઅંશવૃત્તિના અંશો બ્રહ્મભૂમિકામાં આવ્યા છે એવા મૂળ વતન રૂપ કેવલધામના ચમત્કાર બતાવવા માટે કેવલકર્તાના આદેશને આધીન થઈ કેવલવેત્તા પુરુષ પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર અહીંયા પધાર્યા છે. જે માનવી આંતરિક-દિવ્ય દષ્ટિવાળાં ચક્ષુ ખોલીને જોશે તો તેઓને માલુમ પડશે કે કેવલવેત્તા હંસપુરુષના મુખારવિંદમાંથી નીકળેલા જ્ઞાન સભર વચનો ઘણા જ અલૌકિક છે.

**જુગ પરમોધ કરન હમ આયે, કુલ કર્તા નિજ આપ પઠાયે;
જો કોહુ માને કહ્યા હમારા, તો પઠવુ ભવ જલકે પારા. ૩**

શબ્દાર્થ

જુગ = જગતને પરમોધ = પરમપદનો બોધ કરન = કરવા હમ = હું આયે = આવ્યો છું
કુલ કર્તા નિજ = સર્વના આદિ સર્જનહારે પોતે આપ = પોતે જ પઠાયે = મોકલ્યો છે જો કોહુ = જો કોઈ માને = માનશે
કહ્યા હમારા = મારું કહ્યું તો = તો પઠવુ = મોકલું ભવજલકે પારા = ભવસિંધુથી પાર.

અનુવાદ

સર્વના આદિ સર્જનહારે પોતે જ મોકલ્યો છે. તેથી જગતને પરમપદનો ઉપદેશ આપવા હું આવ્યો છું. જો કોઈ મારું કહ્યું માનશે તો તેને ભવસાગરથી પાર મોકલીશ.

ભાવાર્થ

જડ-ચૈતન સહિત સર્વ ઉત્પત્તિના કારણરૂપે રહેલા એકમાત્ર કેવલકર્તા જ આદિ સર્જનહાર છે. તેમણે પોતે જ પોતાના સાંનિધ્યમાં રાખેલા પરમ વિશેષ પાટવી અંશ કેવલવેત્તા હંસપુરુષને બ્રહ્માંડમાં મોકલ્યા છે. તેથી તેઓ જગતને પરમપદનો ઉપદેશ આપવા અહીંયાં પધાર્યા છે. જો કોઈ આરતવંત મુમુક્ષુ તેમના આદેશને સંપૂર્ણતઃ અમલમાં મુકીને તેમજ રહેણી-કરણીની ચરી પાળીને વિધિવત્ લક્ષ ભજન કરશે તો તેવા અધિકારી અંશને તેઓ જન્મ-મરણના ભવસંકટમાંથી મુક્ત કરીને ભવપાર કરશે.

**સત શબ્દકી ટેર સુનાઈ, અટલ દેશમેં દેઉ પહોંચાઈ;
અટલ દેશ અવિગત્યકા વંકા, કાલ કલંક ન વ્યાપત શંકા. ૪**

શબ્દાર્થ

સત શબ્દકી = સાચા શબ્દની ટેર = ટંકાર સુનાઈ = સંભળાવી અટલ = નિત્ય દેશમેં = દેશમાં
દેઉ પહોંચાઈ = પહોંચાડી દઈશ અટલ દેશ = અવિનાશી ધામ અવિગત્યકા = જેની વિગત જાણી શકાય તેમ નથી
તેવા વંકા = મુશ્કેલ કાલ = કાળ કલંક = બંધન ન = નહીં વ્યાપત = વ્યાપે, સ્પર્શે શંકા = ભ્રમ.

અનુવાદ

સત્ શબ્દની ટેર સંભળાવીને અટલ દેશમાં પહોંચાડી દઈશ. તે અટલ દેશ અવિગત અને મુશ્કેલ છે. જ્યાં કાળનું બંધન કે ભ્રમ વ્યાપતો નથી.

ભાવાર્થ

કૈવલવેત્તા હંસપુરુષ શાશ્વત પરમપદ પામવા માટે કરાતી લક્ષ ભજન વિધિ વખતે જપાતા ગુપ્ત અમરમંત્રના શબ્દો કાનમાં સંભળાવે છે અને દેહને અંતે કોઈ અધિકારી પાત્રતાવાળા અંશને તેઓ અવિનાશી કૈવલધામમાં પહોંચાડે છે. તે કૈવલધામની વિગત જાણી ન શકાય તેવું અવિગત, મહામુશ્કેલ અને શાશ્વત છે. જ્યાં આદ્ય, મધ્ય અને અંત જેવું કાળનું બંધન અને કોઈપણ પ્રકારની ભ્રમણાઓ સ્પર્શી શકતી નથી.

તેહી ધામમે લેઈ બેસાઉ, કૈવલકે સનમુખ દરશાઉ;
હોહી કોઈ જુગમે જન મેરા, જન્મ મરણ ટાલુ ભવ ફેરા. ૫

શબ્દાર્થ

તેહી = તે ધામમે = ધામમાં લેઈ બેસાઉ = લઈ જઈને વસાવું છું કૈવલકે = કૈવલકર્તાના સનમુખ = સન્મુખ દરશાઉ = દર્શન કરાવું હોહી = હોય કોઈ = કોઈ જુગમે = જગતમાં જન = ભક્તજન મેરા = મારા જન્મ મરણ = જન્મ અને મરણ ટાલુ = નષ્ટ કરું ભવ ફેરા = ભવના ફેરા.

અનુવાદ

તે ધામમાં લઈ જઈને વસવાટ કરાવું અને કૈવલકર્તાનાં સન્મુખ દર્શન કરાવું. જગતમાં જે કોઈ ભક્તજન મારા થયા હોય તેમના જન્મ-મરણના ભવફેરા નષ્ટ કરું છું.

ભાવાર્થ

કૈવલવેત્તા હંસપુરુષને સમર્પિત અને કૃપાનો અધિકાર પ્રાપ્ત કરીને રહેલા અંશને તેઓ કર્તા દ્વારા મળેલ સરમુખત્યારનામાને આધારે દેહના અંતે કૈવલધામમાં લઈ જઈને ત્યાં વસવાટ કરાવે છે અને કૈવલકર્તાની સન્મુખ લઈ જઈ તેમનાં દર્શન કરાવે છે. વિશ્વમાં જો કોઈ આરંતવંત મુમુક્ષુજન પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર પ્રત્યે સમર્પણતા ધારણ કરીને શુદ્ધ ચૈતન ભાવે ભક્તિ કરે તો તેવા પાત્રતા ધરાવતા ભાગ્યશાળી અંશને શુદ્ધ સ્વરૂપે કરીને અખંડ મુક્તિનું દાન બક્ષે છે. આ પ્રમાણે ભવ-સંકટ ટળી જતાં તે અંશોને ફરી જન્મ-મરણના ક્રમ ભોગવવા મૃત્યુલોકમાં આવવું પડતું નથી.

જબ કૈવલપદસે હમ આવા, તબ પરથમ નિરંજન વિલમાવા;
કેતેક દિન હમ તાંહાં રખ રહીયા, સોહં પુરુષ હમ નામ ધરીયા. ૬

શબ્દાર્થ

જબ = જ્યારે કેવલપદસે = કેવલકર્તાના પરમપદથી હમ = હું આવા = આવ્યો તબ = ત્યારે
પરથમ = પ્રથમ નિરંજન = નિરંજન પુરુષના ધામમાં વિલમાવા = રોકાયો કેતેક દિન = કેટલાક દિવસ હમ = હું
તાંહાં = ત્યાં રબ રહીયા = સન્માનપૂર્વક રહ્યો સોહં પુરુષ = સોહંપુરુષ હમ નામ = મેં નામ ધરીયા = ધારણ કર્યું.

અનુવાદ

જ્યારે કેવલપદમાંથી હું આવ્યો ત્યારે પ્રથમ નિરંજનધામમાં રોકાયો. કેટલાક દિવસ સન્માનપૂર્વક હું ત્યાં રહ્યો. ત્યાં મેં સોહંપુરુષ નામ ધારણ કર્યું.

ભાવાર્થ

કેવલકર્તાના હુકમને આધીન થઈ તરત જ પરમવિશેષ પાટવી અંશ કેવલધામમાંથી બ્રહ્માંડમાં આવવા માટે જ્યારે નીકળ્યા ત્યારે અંતરીક્ષના માર્ગે સીધા જ ગમન કરી મહામંડ તબકમાં પ્રવેશીને સૌ પ્રથમ જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજન પુરુષના નિરંજનધામમાં પડાવ કર્યો. આ ધામમાં તેઓ કેટલાક દિવસ સન્માનપૂર્વક રોકાયા. ત્યાં તેઓએ પોતાનું નામ સોહંપુરુષ જણાવ્યું.

ઓર ધામ છોડે દશ દોઈ, તાંહાં હમ હી વિલમે નહીં કોઈ;
નિરંજનકે લોકન સમજાયે, બહોરુ કુવેર શક્તિ પે આયે. ૭

શબ્દાર્થ

ઓર = બીજા ધામ = તબક છોડે = છોડ્યા દશ દોઈ = દશ+બે=બાર તાંહાં = ત્યાં હમ હી = હું
વિલમે = રોકાયો નહીં = નહીં કોઈ = કોઈ નિરંજનકે = નિરંજન ધામમાં લોકન = લોકને સમજાયે = સમજાવ્યા
બહોરુ = ત્યાર પછી કુવેર = કુવેરસ્વામી શક્તિ પે = શક્તિધામમાં આયે = આવ્યા.

અનુવાદ

બીજા બાર તબક છોડીને ત્યાં કોઈમાં હું રોકાયો નહીં. નિરંજનના લોકને સમજાવ્યા બાદ કુવેરસ્વામી શક્તિ ધામમાં આવ્યા.

ભાવાર્થ

કેવલધામમાંથી નીકળી અંતરીક્ષના માર્ગે અહીં આવતાં વચ્ચે બાર તબક આવેલાં છે, પરંતુ તેમાં કેવલવેત્તા પુરુષ રોકાયા નહીં અને સીધા જ મહામંડ તબકમાં પ્રવેશ્યા. જ્યાં ભવના કારણરૂપે છે તેવા નિરંજનપુરુષ પોતે ત્યાં નિવાસ કરે છે, તેવા નિરંજનના લોકને કેવલજ્ઞાનથી માહિતગાર (જાગ્રત) કરી કેવલલક્ષ સમજાવ્યો. ત્યારબાદ કુવેરસ્વામી નિરંજનધામને છોડી જ્યાં મહામાયા આદ્યશક્તિ બિરાજમાન છે એવા શક્તિધામમાં આવ્યા.

અંગ-૪૧

શક્તિધામ ચેતાવનકો

અવ્યાકૃત શક્તિકે ધામુ, તાંહાં હમ કેતેક દિન વિસરામુ;
ઔંકાર સ્વામી મમ નામા, જેહી ધામમે વસતહી વામા. ૧

શબ્દાર્થ

અવ્યાકૃત = અવ્યક્ત શક્તિકે = શક્તિના ધામુ = ધામમાં તાંહાં = ત્યાં હમ = મેં કેતેક દિન = કેટલાક દિવસ
વિસરામુ = વિશ્રામ કર્યો ઔં કાર સ્વામી = ઔંકારસ્વામી મમ = મારું નામા = નામ જેહી ધામમે = જે ધામમાં વસતહી
= વસે છે વામા = સુંદરતાની દેવી.

અનુવાદ

અવ્યાકૃત શક્તિનું ધામ છે ત્યાં મેં કેટલાક દિવસ વિશ્રામ કર્યો. જે ધામમાં સુંદરતાની દેવી
વસે છે. ત્યાં મેં ઔંકારસ્વામી નામ રાખ્યું.

ભાવાર્થ

જ્યાં આદ્યશક્તિ મહામાયા નિવાસ કરે છે તે અવ્યાકૃત શક્તિ ધામ છે. ત્યાં કુવેરસ્વામીએ
કેટલાક દિવસ વિશ્રામ કર્યો. મોહકતા પમાય (મોહવશ થવાય) તેવું સુંદર સ્વરૂપ ધરાવતી
મહામાયા દેવી ત્યાં વસે છે. આ ધામમાં કૈવલવેત્તા પુરુષે ઔંકારસ્વામી નામ રાખ્યું હતું.

શક્તિ ધામ સબ લોક ચેતાના, બહોરુ ક્રીયા ગૌલોક પીયાના;
કેતેક દિન ગૌલોક રહાયે, કૃષ્ણ કિપાલ અતિ સુખ પાયે. ૨

શબ્દાર્થ

શક્તિ ધામ = શક્તિ ધામના સબ લોક = સમસ્ત લોકને ચેતાના = ચેતાવ્યા બહોરુ = ત્યાર પછી
ક્રીયા = કર્યો ગૌલોક = ગૌલોક પીયાના = પ્રયાણ, પ્રસ્થાન કેતેક દિન = કેટલાક દિવસ ગૌલોક રહાયે = ગૌલોકમાં
રહ્યો કૃષ્ણ કિપાલ = કૃષ્ણ કૃપાળુ અતિ સુખ પાયે = ખૂબ આનંદિત થયા.

અનુવાદ

શક્તિધામના સમસ્ત લોકને ચેતાવ્યા પછી ગૌલોકમાં પ્રસ્થાન કર્યું. કેટલાક દિવસ
ગૌલોકમાં રહ્યો, જેથી કૃષ્ણ કૃપાળુ ખૂબ આનંદિત થયા.

ભાવાર્થ

શક્તિધામમાં સર્વ લોકને કેવલજ્ઞાનથી જાગૃત કર્યાં. ત્યાર પછી કુવેરસ્વામીએ ગૌલોક તરફ પ્રસ્થાન કર્યું. કેટલાક દિવસ ગૌલોકમાં રહ્યા. તેના કારણે ગૌલોકના અધિપતિ-સ્વામી શ્રીકૃષ્ણ કૃપાળુ ઘણા જ આનંદિત થયા.

કૃષ્ણ સાથે સબહી સમજાયે, કિપાસિંધુ તાંડાં નામ ધરાયે;
બોહોરુ કીયા વૈકુંઠ નિવાસા, વિષ્ણુ લક્ષ્મી જાંડાં કરત વિલાસા. ૩

શબ્દાર્થ

કૃષ્ણ સાથે = શ્રી કૃષ્ણની સાથો સાથે સબહી = બધાને સમજાયે = સમજાવ્યા કિપાસિંધુ = કૃપાસિંધુ તાંડાં = ત્યાં નામ ધરાયે = નામ ધારણ કર્યું બોહોરુ = ત્યાર પછી કીયા = કર્યો વૈકુંઠ નિવાસા = વૈકુંઠધામમાં મુકામ વિષ્ણુ લક્ષ્મી = શ્રી વિષ્ણુ અને લક્ષ્મીદેવી જાંડાં = જ્યાં કરત = કરે છે વિલાસા = આનંદ.

અનુવાદ

શ્રીકૃષ્ણની સાથો સાથે બધાને સમજાવ્યા. ત્યાં કૃપાસિંધુ નામ ધારણ કર્યું. ત્યાર પછી શ્રીવિષ્ણુ અને લક્ષ્મી જ્યાં આનંદ કરે છે તેવા વૈકુંઠમાં મુકામ કર્યો.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામીએ ગૌલોક ધામમાં શ્રીકૃષ્ણ સહિત અન્ય નિવાસ કરતા ગૌલોકવાસી જનોને કેવલજ્ઞાન સમજાવ્યું. ત્યાં તેઓએ કૃપાસિંધુ નામ ધારણ કર્યું. ત્યારપછી વૈકુંઠપતિ શ્રીવિષ્ણુદેવ અને લક્ષ્મીદેવી જ્યાં આનંદ કરે છે તેવા વૈકુંઠધામમાં મુકામ કર્યો.

ત્રણ શિખર પર પુરી ત્રીણી, વિરંચી શિવ ને વિષ્ણુકી;
પ્રથક પ્રથક પુરીમાંડી રહીયા, તેહી ત્રીયે મમ લોક ચેતઈયા. ૪

શબ્દાર્થ

ત્રણ શિખર = ત્રણ ટોચ પર = ઉપર પુરી ત્રીણી = ત્રણેયની નગરી વિરંચી = બ્રહ્મા શિવ = શિવજી ને = અને વિષ્ણુકી = શ્રી વિષ્ણુની પ્રથક પ્રથક = ક્રમે ક્રમે પુરીમાંડી = પુરીમાં રહીયા = રહ્યા તેહી = તે ત્રીયે = ત્રણેય મમ = મેં લોક = લોક ચેતઈયા = ચેતાવ્યા.

અનુવાદ

ત્રણેય શિખર ઉપર બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને શિવજી એમ ત્રણેયની નગરી છે. ક્રમે ક્રમે તે પુરીમાં રહ્યો અને તે ત્રણેય (ધામના) લોકને મેં ચેતાવ્યા.

ભાવાર્થ

ત્રણે શિખર ઉપર વિશ્વમાં મહાન ગણાતા બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ એમ ત્રણેય મહાદેવતાઓની પુરી આવેલી છે. કુવેરસ્વામીએ ક્રમશઃ આ ત્રણેય પુરીમાં મુકામ કર્યો. અને બ્રહ્મપુરી, વૈકુંઠપુરી અને કૈલાસપુરીમાં નિવાસ દરમિયાન ત્યાં વસતા બધા જ ભાગ્યવંત જનોને કૈવલજ્ઞાનનો લક્ષબોધ આપીને જાગૃત કર્યા.

**બોહોતેક દિન હમ તાંહાં રહે જામી, નામ હમારા સ્વાંતીકર સ્વામી;
અનંત કોટ વિષ્ણુ તાંહાં મલીયા, સનકાદિક સંગે હલમલીયા. ૫**

શબ્દાર્થ

બોહોતેક દિન = ઘણા બધા દિવસ હમ = હું તાંહાં = ત્યાં રહે જામી = સ્થાયી થઈને રહ્યો
નામ હમારા = મારું નામ સ્વાંતીકર સ્વામી = સ્વાંતીકર સ્વામી અનંત કોટ = અનંત પ્રકારના વિષ્ણુ = વૈષ્ણવો
તાંહાં = ત્યાં મલીયા = મળ્યા સનકાદિક = બ્રહ્મ પુત્રો સંગે = સાથે હલમલીયા = હળ્યા મળ્યા.

અનુવાદ

ઘણા બધા દિવસ હું ત્યાં સ્થાયી થઈને રહ્યો. ત્યાં મારું નામ સ્વાંતીકરસ્વામી જણાવ્યું. ત્યાં અનંત કોટિ વૈષ્ણવો મળ્યા અને સનકાદિકો સાથે હળીમળીને રહ્યો.

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી ત્યાં ઘણા બધા દિવસ સ્થાયી થઈને રહ્યા. તેઓએ તેમનું નામ સ્વાંતીકરસ્વામી જણાવ્યું હતું. માનવદેહે વિષ્ણુની અનીન ભક્તિ કરીને મોક્ષ પામેલા અનંત કોટિ વૈષ્ણવો પણ તેમને ત્યાં મળ્યાં. વળી, બ્રહ્માપુત્રો પણ ત્યાં હતા જેથી તેમની સાથે પણ રોકાણ દરમિયાન હળીમળીને રહ્યા હતા.

**નેહ અતિ નારદસુ બાઢા, રાખન પ્રેમ કીયા અતી ગાઢા;
રુખમાંગદ અંગદ પ્રહેલાદુ, વાલમીક અંગીરા આદુ. ૬**

શબ્દાર્થ

નેહ અતિ = વિશેષ સ્નેહ નારદસુ = નારદમુનિએ બાઢા = રાખ્યો રાખન પ્રેમ = ચાહના રાખીને
કીયા = કર્યો અતી ગાઢા = અત્યંત ગાઢ રુખમાંગદ = રુખમાંગદ અંગદ = અંગદ પ્રહેલાદુ = ભક્ત પ્રહ્લાદ
વાલમીક = વાલ્મીકિ ઋષિ અંગીરા = અંગીરા ઋષિ આદુ = વગેરે.

અનુવાદ

નારદે વિશેષ સ્નેહ રાખ્યો જ્યારે રુખમાંગદ, અંગદ, પ્રહ્લાદ, વાલ્મીકિ અને અંગીરા

સહિત સર્વેએ ચાહના રાખીને અત્યંત ગાઢ પ્રેમ કર્યો હતો.

ભાવાર્થ

ત્રણે પુરીમાં ઘણા દિવસોના રોકાણને કારણે સ્વાંતિકસ્વામી સાથે નારદમુનિએ અત્યંત ગાઢ સ્નેહ બાંધ્યો હતો. વળી, ત્યાં રહેતા રુખમાંગદ, અંગદ, ભક્ત પ્રહ્લાદ, વાલ્મીકિ અને અંગિરા સહિતના સર્વે રહેવાસીઓ ખૂબ જ ચાહના રાખતા હતા. તેઓ વ્યક્તિગત રીતે કુવેરસ્વામી સાથે અત્યંત પ્રેમપૂર્વક હળીમળીને રહેતા અને જ્ઞાનોપદેશના સત્સંગમાં એકાગ્રતા રાખીને જોડાતા.

મોરુધ્વજ તાંબુરધ્વજ રાઈ, ગોપીચંદ્ર ભ્રથ સુખદાઈ;
ભરત શત્રુઘ્ન લઈમન ભ્રાતા, લેઈ અવતાર ભયે વિક્ષાતા. ૭

શબ્દાર્થ

મોરુધ્વજ = મોરુધ્વજ તાંબુરધ્વજ = તાંબુરધ્વજ રાઈ = રાજા ગોપીચંદ્ર = ગોપીચંદ્ર
ભ્રથ = ભર્તૃહરિ સુખદાઈ = સુખદાયી ભરત = ભરત શત્રુઘ્ન = શત્રુઘ્ન લઈમન = લક્ષ્મણ ભ્રાતા = ભાઈ લેઈ = લઈને
અવતાર = જન્મ ભયે = થયા વિક્ષાતા = પ્રસિદ્ધ.

અનુવાદ

મોરુધ્વજ, તાંબુરધ્વજ, ગોપીચંદ્ર અને ભર્તૃહરિ સુખદાયી રાજાઓ હતા. તેમજ જેઓ જન્મ લઈને પ્રસિદ્ધિ પામ્યા છે તેવા ભરત, શત્રુઘ્ન અને લક્ષ્મણ ભાઈઓ પણ હતા.

ભાવાર્થ

વૈકુંઠમાં મોરુધ્વજ, તાંબુરધ્વજ, ગોપીચંદ્ર અથે ભર્તૃહરિ જેવા મહાન સુખદાયી રાજાઓ હતા. વળી, સૂર્યવંશી દશરથ રાજાના પુત્રો કે જેમણે રામચંદ્રની હયાતીમાં ખૂબ પ્રસિદ્ધિ મેળવી છે એવા ભરત, શત્રુઘ્ન અને લક્ષ્મણ એમ ત્રણેય ભાઈઓ પણ ત્યાં મળ્યા હતા.

યોગેશ્વર નવ તાંહી બીરાજે, અતી સમજા મમ જ્ઞાન સમાજે;
મહેતા તુલસી સૂરજે દેવા, જાનત સબ સીરગુનકે ભેવા. ૮

શબ્દાર્થ

યોગેશ્વર નવ = નવ યોગેશ્વરો તાંહી = ત્યાં બીરાજે = બિરાજેલા, બેઠેલા અતી = ઘણું સમજા = સમજ્યા
મમ જ્ઞાન = મારું જ્ઞાન સમાજે = સત્સંગ મહેતા = નરસિંહ મહેતા તુલસી = તુલસીદાસ સૂરજેદેવા = સૂરજદેવ
જાનત = જાણે છે સબ = બધા સીરગુનકે ભેવા = સગુણના સ્વરૂપો.

અનુવાદ

નવ યોગેશ્વરો પણ ત્યાં બિરાજેલા હતા, સત્સંગ થકી મારું જ્ઞાન ઘણું સમજ્યા. વળી, બધા સગુણના સ્વરૂપોને જાણે છે તેવા નરસિંહ મહેતા, તુલસીદાસ અને સુરજદેવ પણ હતા.

ભાવાર્થ

વૈકુંઠધામમાં નવ યોગેશ્વરો પણ બિરાજમાન હતા. વળી, જેઓએ જીવનપર્યંત સગુણના સ્વરૂપોની ભક્તિ કરી વૈકુંઠધામ પ્રાપ્ત કર્યું છે એવા નરસિંહ મહેતા, તુલસીદાસ અને સુરજદેવ પણ ત્યાં હતા. આ તમામ પુરુષોએ કુવેરસ્વામી દ્વારા થતા સત્સંગ દરમિયાન સમજાવેલ કૈવલજ્ઞાનને સમજી ઘટમાં ઉતાર્યું હતું.

સો સબહી મીલીયે મમ તાંહી, વસે વિષ્ણુ વૈકુંઠે જાંહી;
સાવિત્રી ઉમીયા લક્ષ્મીજી, બોહોત કર્યો આદર મમ રીજી. ૯

શબ્દાર્થ

સો = તેઓ સબહી = બધા મીલીયે = મળ્યા મમ = મને તાંહી = ત્યાં વસે = નિવાસ કરે વિષ્ણુ = વિષ્ણુ
વૈકુંઠે = વૈકુંઠધામમાં જાંહી = જ્યાં સાવિત્રી = સાવિત્રી ઉમીયા = પાર્વતી લક્ષ્મીજી = લક્ષ્મીજી બોહોત = ખૂબ જ
કર્યો = કર્યો આદર = સત્કાર મમ = મારી રીજી = રીઝ.

અનુવાદ

જ્યાં વિષ્ણુ નિવાસ કરે છે તે વૈકુંઠમાં તેઓ બધા મને ત્યાં મળ્યા. તેમજ સાવિત્રી, પાર્વતીજી અને લક્ષ્મીજીએ મારી રીઝ મેળવવા ખૂબ જ આદર-સત્કાર કર્યો.

ભાવાર્થ

ત્રણ શિખરો પૈકીના મધ્ય શિખર કે જ્યાં વિષ્ણુ નિવાસ કરે છે તે વૈકુંઠધામમાં વિષ્ણુની કૃપાથી મોક્ષ પામેલા વિષ્ણુના ઉપાસકો (વૈષ્ણવો) કુવેરસ્વામીને મળ્યા હતા. વળી, ત્રણેય શિખરોના સ્વામીની અર્ધાંગના દેવીઓ-સાવિત્રી, ઉમીયા અને લક્ષ્મીજીએ કૃપા પાપ્ત કરવાના ઉદ્દેશથી કુવેરસ્વામીનો રોકાણ દરમિયાન ખૂબ જ પ્રેમભાવથી આદર-સત્કાર કર્યો હતો.

તીનકો પ્રેમ કાહા મમ બરનું, અતી હેતારથ મુનિ જન નરનું;
આ ભવમેં કોઈ નહીં જન યેસા, તિનકા હેત કહું કુન જેસા. ૧૦

શબ્દાર્થ

તીનકો = તેમનો, ત્રણેયનો પ્રેમ = સ્નેહ કાહા મમ બરનું = કેવી રીતે વર્ણન કરું અતી હેતારથ = ઘણા જ હેતપ્રેમવાળી લાગણી મુનિ જન નરનું = મુનિજન પુરુષોનું આ ભવ મેં = આ વિશ્વમાં કોઈ નહીં = કોઈ નથી

જન યેસા = એવા માનવી તિનકા = તેમનો હેત = સ્નેહ કહું = કહું કુન જેસા = કોના જેવો.

અનુવાદ

ત્રણેયનો પ્રેમ કેવી રીતે વર્ણન કરું? વળી, મુનિજન પુરુષોની ઘણી હેત-પ્રીતિવાળી લાગણી હતી. તેમનો સ્નેહ કોના જેવો છે? કહું તો આ વિશ્વમાં એવા કોઈ માનવ નથી.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે ત્રણેય દેવીઓ તરફથી મળેલ સેવા અવર્ણનીય હતી તો પછી તેઓ તેના કેવી રીતે વખાણ કરે? વળી, ઋષિમુનિ મહાપુરુષોની હેત-પ્રીતિ સહિતની લાગણી એવી અજોડ હતી કે તેઓ તેમના પ્રેમની તુલના કોની સાથે કરે? આ વિશ્વમાં તેમનો પ્રેમ કોના જેવો છે? તેવું કહેવા માટે કોઈ એવો માનવી નથી કે તેની સાથે સરખામણી કરી શકાય અથવા તેની સાથે તુલના કરીને જણાવી શકાય.

અતિ દયાલ તાંહાંકે લોકુ, સદા સમાજ નાં હરખ ને શોકુ;
તેહી સબ જનકુ બહુ સમજાયે, બોહોરુ હમ સત લોક સધાયે. ૧૧

શબ્દાર્થ

અતિ = ઘણા દયાલ = દયાળુ તાંહાંકે = ત્યાંના લોકુ = નિવાસીજનો સદા = હંમેશને માટે સમાજ = જૂથમાં હળીમળીને નાં = નથી હરખ ને શોકુ = આનંદ કે દુઃખ તેહી = તે સબ જનકુ = બધા જનોને બહુ = ઘણા સમજાયે = સમજાવ્યા બોહોરુ = બાદ હમ = હું સતલોક = સતલોકમાં સધાયે = ગયો.

અનુવાદ

ત્યાંના નિવાસીજનો ઘણા દયાળું છે. જે હંમેશાં જૂથમાં હળીમળીને રહેતા હોવાથી તેમને આનંદ (હરખ) કે દુઃખ (શોક) નથી. તે બધા જનોને ઘણા સમજાવ્યા બાદ હું સત્લોકમાં ગયો.

ભાવાર્થ

ત્રણેય પુરીના પુણ્યાત્માઓ ઘણા જ દયાળુ છે. જે સદાને માટે જૂથમાં હળીમળીને રહેતા હોવાથી તેઓને આનંદ કે દુઃખની લાગણી (અવસ્થા) સ્પર્શી શકતી નથી. ત્યાં સાયુજ્ય, સાલોક્ય, સામીપ્ય અને સાંનિધ્ય પૈકીની કોઈ ને કોઈ મુક્તિને વરેલા આત્માઓને કૈવલવેતા દ્વારા કૈવલજ્ઞાન દર્શાવીને અંશ-અંશીનો લક્ષ સમજાવવામાં આવ્યો. ત્રણેય પુરીના વાસીઓને કૈવલજ્ઞાનથી જાગૃત કર્યા બાદ પરમગુરુ સતલોકમાં ગયા.

સતલોકનકી કાહા કહુ કરની, યેસી નહીં દેઢતા આ ધરની;
સતલોકનકે રાઈ બખાનુ, નામ નવેશ સબે હમ જાનુ. ૧૨

શબ્દાર્થ

સત્લોકનકી = સત્લોકની કાઠા કહું = કેવી રીતે વર્ણવું કરની = કાર્યશૈલી યેસી નહીં = એવી નથી દૃઢતા = ધીરતા આ ધરની = આ પૃથ્વી સત્લોકનકે = સત્લોકના રાઈ = રાજા બખાનુ = પ્રસંશા કરું નામ = નામ નવેશ = ઠામ સબે = બધું હમ = હું જાનુ = જણાવું.

અનુવાદ

સત્લોકની કાર્યશૈલી કેવી રીતે વર્ણવું ? કારણ કે એવી ધીરતા પૃથ્વી પરના કોઈની નથી. સત્લોકના રાજાની પ્રસંશા કરું છું, અને બધાના નામ-ઠામ સહિત બધું હું જણાવું છું.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે સત્લોકના જેવી દૃઢતા પૃથ્વી પર રહેતા અન્ય કોઈની પણ નથી તેથી તેઓ ત્યાંની અપ્રતિમ (અનુપમ) કાર્યશૈલી અંગે કેવી રીતે વર્ણન કરે ? સત્લોકનાં અધિપતિ તરીકે બિરાજમાન રાજાની તેઓ હવે પ્રસંશા કરે છે. અને તેમના નામ-ઠામ સહિતનું વર્ણન આપણને જણાવે છે.

ઉજાગર અરુણામયે સ્વામી, બસે સદા સત્લોક સધામી;
તિનકે સખા કહું મમ સોઈ, સાંભળજો ચીતમે ચીત પ્રોઈ. ૧૩

શબ્દાર્થ

ઉજાગર અરુણામયે સ્વામી = ઉજાગર અરુણામયેસ્વામી બસે = નિવાસ કરે સદા = હંમેશને માટે સત્લોક = સત્લોકમાં સધામી = અધિપતિ તિનકે = તેમના સખા = ઘાસ કહું = કહું છું મમ = હું સોઈ = તે સાંભળજો = શ્રવણ કરજો ચીતમે ચીતપ્રોઈ = ચિત્તમાં ચિત્ત પરોવીને.

અનુવાદ

સત્લોકમાં હંમેશને માટે અધિપતિ તરીકે ઉજાગર અરુણામયેસ્વામી નિવાસ કરે છે. તેમના જે ઘાસ છે તે પણ હું કહું છું જે ચિત્તમાં ચિત્ત પરોવીને શ્રવણ કરજો.

ભાવાર્થ

સત્લોકમાં સદાને માટે અધિપતિ તરીકે રાજગાદી સંભાળતા ઉજાગર અરુણામયસ્વામી નિવાસ કરે છે. રાજાના ઘાસ તરીકે રહેતા પુરુષોનું પણ શ્રીમત્ કરુણાસાગર વર્ણન કરે છે. જે ને આપણે એકાગ્રચિત્ત ધારણ કરીને શ્રવણ કરવાનું છે.

મુનિઘાસ સંતોક ક્ષમાકર, શીલ રેહેશ જશ ગુનકે આગર;
જેહી નામ દુનિયા સબ જાને, સેહેજ શીલ સંતોષ બખાને. ૧૪

શબ્દાર્થ

મુનિદાસ = મુનિદાસ સંતોક = સંતોકદાસ ક્ષમાકર = ક્ષમાકર શીલ = ચારિત્ર રેહેશ = આચરણ
જશ = કીર્તિ ગુનકે = ગુણો આગર = અગ્રિમ, વિશેષ જેહી = જે નામ = નામ દુનિયા = વિશ્વ સબ = બધા
જાને = જાણે સહેજ = સ્વાભાવિક શીલ = ચારિત્ર સંતોષ = સંતોષી બખાને = વખાણે.

અનુવાદ

મુનિદાસ, સંતોકદાસ, ક્ષમાકર અને શીલ કે જેઓની કીર્તિ વિશેષ ગુણવાન હતી. જે નામ દુનિયાના બધા જ જાણે છે અને સહેજ, શીલ, સંતોષ તરીકે વખાણે છે.

ભાવાર્થ

મુનિદાસ, સંતોકદાસ, ક્ષમાકર અને શીલ નામ ધરાવતા મહાન ગુણવાન તરીકે કીર્તિ પામેલા ઉજાગર અરુણામયે રાજાના દાસ હતા. આવા લક્ષણોનાં નામ આજે પણ આખી દુનિયા જાણે છે અને જ્યારે સદ્ગુણોનું વર્ણન કરતા હોય ત્યારે સહેજ, શીલ, સંતોષ અને ક્ષમા જેવા લક્ષણો ધરાવનારના વખાણ કરે છે.

તેહી નામ અહીયાં કુન લાવા, મૃતલોક જાનત સબ ઠાવા;
જબ રઘુનાથ લીલા વીપુ પાયે, તબ સતલોકનથે લેઈ આયે. ૧૫

શબ્દાર્થ

તેહી નામ = તે નામ અહીયાં = મૃત્યુલોકમાં કુન = કોણ લાવા = લાવ્યા મૃતલોક = મૃત્યુલોકમાં
જાનત = જાણે છે સબ = બધા ઠાવા = સ્થાપિત કરેલા જબ = જ્યારે રઘુનાથ = રઘુકુળના સ્વામી
લીલા વીપુ પાયે = કરામત કરવા અવતાર ધારણ કર્યા તબ = ત્યારે સતલોકનથે = સત્લોકથી લેઈઆયે = લઈને આવ્યા.

અનુવાદ

તે નામ અહીયાં કોણ લઈને આવ્યું કે જેથી મૃત્યુલોકમાં તે સ્થાપિત કરેલાને બધા જાણે છે. જ્યારે રઘુનાથે કરામત કરવા અવતાર ધારણ કર્યા ત્યારે સત્લોકથી લઈને આવ્યા હતા.

ભાવાર્થ

સત્લોકના રાજાના જે દાસ હતા તેઓના પ્રસિદ્ધ લક્ષણો ધરાવતાં નામ અહીયાં કોણ લઈને આવ્યું? કે જેથી મૃત્યુલોકના માનવો બધા તે સ્થાપિત થયેલ લક્ષણોના નામને જાણે છે.

જ્યારે રઘુકુળમાં દશરથ રાજાને ત્યાં શ્રી રામચંદ્રજી અવતાર ધારણ કરીને દુનિયાને પોતાની કરામતનાં દર્શન કરાવવા જ્યારે આવ્યા હતા ત્યારે તેઓ સત્લોકમાંથી આવા સ્થાપિત થયેલા ગુણોના નામો લાવ્યા હતા.

લાયે ક્રીયા આંહી વિસ્તારા, તાતે જાનત સબ સંસારા;
આંન નામ મેં કેતેક બરનું, સતલોકનકે નારી નરનું. ૧૬

શબ્દાર્થ

લાયે = લાવીને ક્રીયા = કર્યા આંહી = અહીંયા, મૃત્યુલોકમાં વિસ્તારા = વિસ્તાર તાતે = તેથી જાનત = જાણે છે સબ સંસારા = સમસ્ત સંસાર આંન = બીજા નામ = નામ મેં = હું કેતેક = કેટલાંક બરનું = વર્ણન કરું સત્લોકનકે = સત્લોકનાં નારી નરનું = સ્ત્રી પુરુષોના.

અનુવાદ

લાવીને અહીંયા વિસ્તાર કર્યો તેથી સમસ્ત સંસાર જાણે છે. સત્લોકના નર-નારીના બીજા નામ હું કેટલાંક વર્ણવું ?

ભાવાર્થ

સત્લોકમાંથી શ્રીવિષ્ણુ જ્યારે રઘુકુળ રાજા દશરથને ત્યાં રામચંદ્રજી અવતાર ધારણ કરીને જ્યારે આવ્યા હતા ત્યારે તેઓએ ત્યાંથી લાવીને આ નામનો ફેલાવો અહીં કર્યો હતો અને આથી જ સમસ્ત સંસારના માનવો આવા નામોથી જાણકાર થયા છે.

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે સત્લોકમાં બીજા ઘણાં શીલવંત, ક્ષમાકર, સંતોષી અને સહેજ સ્વભાવવાળા નર-નારી રહેતા હતા, પરંતુ તેઓએ અહીં બધાનાં નામનો ઉલ્લેખ કર્યો નથી.

નીરાલંબ સરવનકે ભેખુ, સદા નિરંતર સત્ સંતોષુ;
તાંહાં હમ કેતેક દિન નિરવાહા, સતલોક હમકુ બહુ ચાહા. ૧૭

શબ્દાર્થ

નીરાલંબ = આલંબન રહિત સરવનકે = બધાના ભેખુ = ભેખ સદા નિરંતર = સદાસર્વદા સત્ = સત્યવાદી સંતોષુ = સંતોષી તાંહાં = ત્યાં હમ = મેં કેતેક દિન = કેટલાક દિવસ નિરવાહા = ગુજાર્યા સતલોક = સતલોકે હમકુ = મને બહુ ચાહા = બહુ આદર સત્કાર કર્યો.

અનુવાદ

બધાના ભેખ આલંબન રહિત હોઈ સદાસર્વદા સત્યવાદી અને સંતોષી છે. ત્યાં મેં કેટલાક દિવસ ગુજાર્યા. તે દરમિયાન સત્લોકે મને બહુ આદર સત્કાર કર્યો હતો.

ભાવાર્થ

સત્લોકમાં રહેતા સત્લોકવાસીઓનો ભેખ આલંબન રહિત હોઈ તેઓ ત્યાં સદા-સર્વદા સત્યવાદી

અને સંતોષી જીવન જીવે છે. સત્લોકમાં પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગરે કેટલાક દિવસ ગુજાર્યા હતા તે દરમિયાન સત્લોકવાસીઓએ તેમને હૃદયના શુદ્ધ ભાવથી ઘણો આદર-સત્કાર કર્યો હતો.

**સત્ શબ્દ દીના સરવનકુ, ચેતાયે સતકે લોકનકુ;
તાંહી નામ હમ ઓરહી ધરીયા, સત સામ્રથ સબહુને કહીયા. ૧૮**

શબ્દાર્થ

સત્ = શાશ્વત શબ્દ = શબ્દ દીના = આપ્યો સરવનકુ = સર્વને ચેતાયે = જાગ્રત કર્યા
સતકે લોકનકુ = સતલોકને તાંહી = ત્યાં નામ = નામ હમ = મેં ઓરહી = બીજું જ ધરીયા = ધારણ કર્યું
સત સામ્રથ = સત્સામ્રથ સાહેબ સબહુને = બધાયને કહીયા = કહ્યું.

અનુવાદ

સર્વને સત્ શબ્દ આપ્યો અને સત્લોકને ચેતાવ્યો, ત્યાં મેં બીજું જ નામ ધારણ કર્યું. બધાયને સત્સામ્રથ કહ્યું.

ભાવાર્થ

સત્લોકના સર્વ નર-નારીને શાશ્વત શબ્દથી વિભૂષિત કૈવલકર્તાનો પરમલક્ષ દર્શાવ્યો. અને કૈવલજ્ઞાનથી સમસ્ત સત્લોકને જાગ્રત કર્યો. ત્યાં પરમગુરુએ તેમનું બીજું જ નામ ધારણ કર્યું, જેથી પરમગુરુએ સત્લોકમાં સૌને સત્સામ્રથ પુરુષ નામ કહ્યું.

સત્ સામ્રથ સબને ઉર રાખા, કહે કુવેર જૈસા હમ ભાખા; ૧૯

શબ્દાર્થ

સત્ સામ્રથ = સત્સામ્રથ સ્વામી સબને = દરેકે, બધાયે ઉર રાખા = હૃદયમાં ધારણ કર્યું
કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે જૈસા = જેવું હમ = મે ભાખા = કહ્યું.

અનુવાદ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે જેવું મેં કહ્યું તે મુજબ સત્સામ્રથ બધાએ હૃદયમાં ધારણ કર્યું.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે જે નામનો ઉદ્દેશ તેઓએ કર્યો તે મુજબ સત્સામ્રથ સ્વામી નામ સત્લોકવાસીના બધા જ રહેવાસીઓએ હૃદયમાં ધારણ કર્યું.

અંગ-૪૨

તાપસલોક પ્રવેશકો

બહોરુ હમ તપલોક સધાયે, ઉઠી લાગે તપસી સબ પાયે;
તાપસકે કહુ ઈષ્ટ બખાની, જીને સબ માનત ગુરુ પરમાની. ૧

શબ્દાર્થ

બહોરુ = ત્યારબાદ હમ = હું તપલોક = તાપસલોક સધાયે = પધાર્યો ઉઠી = ઉઠીને લાગે = લાગ્યા
તપસી = તપશ્ચર્યા કરનાર તપસ્વી સબ = બધા પાયે = પગે તાપસકે = તાપસલોકના કહુ = કહું છું ઈષ્ટ = સ્વામી
બખાની = પ્રશંસા જીને = તેમણે સબ = બધા માનત = માને છે ગુરુ પરમાની = ગુરુ સમાન.

અનુવાદ

ત્યારબાદ હું તાપસલોક પધાર્યો, ત્યાં બધા તપસી ઉઠીને પગે લાગ્યા. તાપસલોકના જે ઈષ્ટ હતા તેમના વિશે હું પ્રશંસા કરતાં કહું છું કે જેમણે બધા ગુરુ સમાન માનતા હતા. તેમના વિશે હું કહું છું.

ભાવાર્થ

સત્લોકને છોડીને પરમગુરુ તાપસલોકમાં પધાર્યા. તાપસલોકમાં તેમણે આવતા જોઈને જ બધા તપસ્વીઓ પોતાના આસન ઉપરથી ઉભા થઈને પગે લાગવા માંડ્યા. તાપસલોકના સ્વામી કે જેમણે બધા તપસ્વીઓ ગુરુ સમાન માનતા હતા. પરમગુરુ હવે આપણને તેમની પ્રશંસા કરતાં જણાવે છે કે.....

આસન સિદ્ધ લગાયે સુમતા, તાંહાં બેઠે સ્વામી દેઠ મુમતા;
કષ્ટાકર સિધું જીન નામા, તાપસલોક બસે તેહી ધામા. ૨

શબ્દાર્થ

આસન સિદ્ધ = સિદ્ધ પદ્માસન લગાયે = લગાવીને સુમતા = જ્ઞાની તાંહાં = ત્યાં બેઠે = બેઠા હતા
સ્વામી = ઈષ્ટ દેઠ = દેઠતાપૂર્વક મુમતા = અનુરાગ કષ્ટાકર સિધું = કષ્ટાકરસિધું જીન નામા = જેમનું નામ હતું
તાપસલોક = તપશ્ચર્યા કરનાર તપસ્વીઓ બસે = વસે તેહી = તેવા ધામા = ધામમાં.

અનુવાદ

જ્યાં તપસ્વીઓ વસે છે તેવા તાપસલોક ધામનાં જ્ઞાની પુરુષ દેઠ અનુરાગ ધારણ કરીને સિદ્ધ પદ્માસન લગાવીને ત્યાં બેઠા હતા. જે સ્વામીનું નામ કષ્ટાકરસિધું હતું.

ભાવાર્થ

જે ધામમાં માત્ર તપસ્વીઓ વસે છે તેવા તાપસલોક ધામમાં તેના અધિપતિ તરીકે જે જ્ઞાની પુરુષ હતા, તે દેહ અનુરાગ ધારણ કરીને સિદ્ધ પદ્માસન લગાવીને તપશ્ચર્યામાં બેઠા હતા. તેમનું નામ કષ્ટાકરસિંધું હતું.

**કેતેક દિન હમ તાંહાં રુચી પાયે, લક્ષ અગાધ તીનું સુનવાયે;
તાપસલોક પમાડ વિરામી, નામ તાંહાં મમ અચૂત સ્વામી. ૩**

શબ્દાર્થ

કેતેક દિન = કેટલાક દિવસો હમ = મેં તાંહાં = ત્યાં રુચી પાયે = સ્નેહ મેળવ્યો લક્ષ અગાધ = અગાધ બોધ, ગૂઢ જ્ઞાન તીનું = તેમણે સુનવાયે = સંભળાવ્યો તાપસલોક = તાપસલોકનાં તપસ્વીઓને પમાડ વિરામી = સાંત્વન આપ્યું નામ તાંહાં = ત્યાં નામ મમ = મારું અચૂત સ્વામી = અચૂત સ્વામી.

અનુવાદ

કેટલાક દિવસ મેં ત્યાં સ્નેહ મેળવ્યો અને તેમને અગાધ લક્ષ સંભળાવ્યો. તાપસલોકને સાંત્વન આપ્યું. ત્યાં મારું નામ અચૂતસ્વામી કહ્યું.

ભાવાર્થ

કેટલાક દિવસો સુધી પરમગુરુએ તાપસલોકમાં રહીને ત્યાંના તપસ્વીઓનો સ્નેહ સંપાદિત કર્યા. નિવાસ દરમિયાન તેમને ત્યાં અગાધ કૈવલજ્ઞાનનો મહિમા સમજાવ્યો અને ગુપ્ત અમરમંત્ર સંભળાવીને લક્ષબોધ આપી તપસ્વીઓને સાંત્વન આપ્યું. ત્યાં તેમને તેમનું નામ અચૂતસ્વામી કહ્યું.

**બહોરુ હમ જનલોક પધારે, અતી આદર દેઈ નેહ વધારે;
જનલોકનકો રાઈ સમરણુ, દેખત ઉઠી લાગ્યો મમ શરણુ. ૪**

શબ્દાર્થ

બહોરુ = ત્યારપછી હમ = હું જનલોકનકો = જનલોક પધારે = પધાર્યો અતી = ઘણો, ખૂબ આદર = આદરસત્કાર દેઈ = આપી નેહ વધારે = ખૂબ પ્રેમ વધે તેમ વર્તવું જનલોકકે = જનલોકના રાઈ = રાજા, સમરણુ = સમરણ દેખત = દેખતાની સાથે જ ઉઠી = ઉભા થઈ લાગ્યો = પડ્યા મમ = મારા શરણુ = શરણમાં.

અનુવાદ

ત્યારપછી હું જનલોક પધાર્યો, તેઓએ ઘણો આદર સત્કાર આપીને સ્નેહ વધાર્યો. જનલોકના સમરણ રાજા મને દેખતાં જ ઉભા થઈ મારા શરણમાં પડ્યા.

ભાવાર્થ

ત્યારપછી પરમગુરુ જનલોકમાં પધાર્યા. ત્યાં તેમનો જનલોકવાસીઓ દ્વારા ખૂબ જ પ્રેમપૂર્વક ઘણો આદર સત્કાર કરવામાં આવ્યો. જેવા પરમગુરુ જનલોકધામમાં પધાર્યા તે દેખતાની સાથે જ સમરણ રાજા પોતાના આસન ઉપરથી ઉભા થઈ ગયા અને પરમગુરુ સમીપ આવીને તેમને ચરણોમાં નમીને પ્રણામ કર્યા.

**આસન પર મમ લેઈ બેસારા, દીનો સુખ અતિ પ્રેમ અપારા;
જનકે પારખત કહું બખાની, જેહે પરથમ મમ ભેટેઆની. ૫**

શબ્દાર્થ

આસન = રાજ આસન પર = ઉપર મમ = મને લેઈ = લઈ જઈને બેસારા = બેસાડ્યો દીનો = આપ્યું સુખ = શાંતિ અતિ = ઘણો પ્રેમ = સ્નેહ અપારા = અપાર જનકે = તેમના પારખત = પ્રધાન, પરીક્ષક કહું = કહુ છું બખાની = પ્રશંસનીય જેહે = જેમને પરથમ = પ્રથમ મમ = મને ભેટેઆની = આવીને ભેટ્યા.

અનુવાદ

આસન ઉપર મને લઈ જઈને બેસાડ્યો અને પ્રેમપૂર્વક ઘણી બધી સુખ શાંતિ આપી. જેઓ સૌ પ્રથમ મને આવીને ભેટ્યા તેવા તેમના પરિક્ષકોની હું પ્રશંસા કરીને કહુ છું ?

ભાવાર્થ

જનલોકના સમરણ રાજાએ સન્માનપૂર્વક પરમગુરુને પોતાના રાજમહેલમાં લઈ જઈને રાજ્યાસન ઉપર બિરાજમાન કરાવ્યા અને અત્યંત પ્રેમપૂર્વક સુખ શાંતિ મળે તે મુજબની બધી વ્યવસ્થા ગોઠવી. રાજમહેલમાં સૌ પ્રથમ જેઓ આવીને ભેટ્યા એવા પરિક્ષકોના વિવેકપૂર્ણ વ્યવહાર અને નિર્મળતા ભરી વર્તણૂક જોઈને પરમગુરુ ખૂબ જ પ્રસન્ન થયા હોઈ તેઓ હવે તેમની પ્રશંસા કરતાં કહે છે કે....

**મનીરત્ય અજરત્ય સુચીરત્ય સોઈ, વીરતીરત ધીરતીરત કીરતીરત જોઈ;
એ ખટ પારખત કહીયે જાકુ, જન લોકનકે ઈષ્ટ સેવાકુ. ૬**

શબ્દાર્થ

મનીરત્ય = મનીરત્ય અજરત્ય = અજરત્ય સુચીરત્ય = સુચીરત્ય સોઈ = તે વીરતીરત = વીરતીરત્ય ધીરતીરત = ધીરતીરત્ય કીરતીરત = કીરતીરત્ય જોઈ = જે એ = એ ખટ = છ પારખત = પરિક્ષક કહીયે = કહેવાતા જાકુ = જેઓ જન લોકનકે = જનલોકના ઈષ્ટ = રાજા સેવાકુ = ફરજો બજાવનાર માટે.

અનુવાદ

મનીરત્ય, અજીરત્ય, સુચીરત્ય, વીરતીરત્ય, ધીરતીરત્ય અને કીરતીરત્ય એમ છ જે પારખત હતા. જેઓ જનલોકના રાજાની ફરજો બજાવનાર કહેવાતા.

ભાવાર્થ

જનલોકના સમરણ રાજાના ફરજો બજાવનાર કર્તવ્યનિષ્ઠ પારખત તરીકે છ બુદ્ધિશાળી પ્રધાનો હતા. તેમનું નામ મુનિરત્ય, અજીરત્ય, સુચીરત્ય, વીરતીરત્ય, ધીરતીરત્ય અને કીરતીરત્ય હતું.

અતી આનંદ બહોત દીન કીના, જનકેલોક ભયે રંગભીના;
અતી પરમોધ દીયે મેં તીનકુ, એક એકપે રાખી ભીન ભીનકુ. ૭

શબ્દાર્થ

અતી = ખૂબ જ આનંદ = ઉત્સાહ બહોત = ઘણા દીન = દિવસો કીના = કર્યો જનકેલોક = જનલોકના વાસીઓ ભયે = થયા રંગભીના = ભક્તિના રંગમાં તરબોળ અતી = મહાન પરમોધ = ઉપદેશ, શ્રેષ્ઠ જ્ઞાન દીયે = આપ્યો મેં = મેં તીનકુ = તેમને એક એકપે = એક એકને રાખી = રાખીને ભીન ભીનકુ = અલગ-અલગ.

અનુવાદ

ઘણા દિવસો સુધી ખૂબ જ આનંદ કર્યો. જેથી જનલોકવાસીઓ ભક્તિના રંગમાં તરબોળ થઈ ગયા. તેમણે મેં શ્રેષ્ઠ જ્ઞાન આપ્યું અને એક એકને અલગ-અલગ રાખીને મહાન લક્ષબોધ આપ્યો.

ભાવાર્થ

પરમગુરુએ ત્યાં ઘણા બધા દિવસો સુધી સત્સંગ કરીને ભક્તિના આનંદમાં સૌને ઘેલા કર્યા. જેથી જનલોકવાસીઓ પણ ભક્તિના રંગમાં તરબોળો બનીને ભક્તિરસને માણવા લાગ્યા. ત્યાં તેમણે જ્યાં કોઈની સૂઝ પહોંચી નથી તેવા ગુપ્ત અને અજાણ રહેલા સર્જનહારના પરમપદનું કેવલજ્ઞાન વિસ્તારપૂર્વક સમજાવ્યું અને વ્યક્તિગત રીતે એક એકને અલગ-અલગ રાખીને કાનમાં અમરમંત્રના જાપ સંભળાવીને અંશ-અંશીનો મહાન લક્ષબોધ આપ્યો.

પૂછન લોક લગે બુધી સાગર, નામ કહ્યા હમ અમૃત સાગર;
જન લોકનકું દેઈ મમ ધ્યાના, મહરલોક ફેરી કીયા પીયાના. ૮

શબ્દાર્થ

પૂછન = પૂછવા લોક લગે = લોકા લાગ્યા બુધી સાગર = બુદ્ધિવંતો નામ = નામ કહ્યા = કહ્યું

અંગ-૪૨, તાપસલોક પ્રવેશકો | ૨૬૯

હમ = મેં અમૃત સાગર = અમૃતસાગર જન લોકનકું = જનલોકના વાસીઓને દેઈ = આપી મમ = મારું ધ્યાના = ધ્યાન
મહરલોક = મહરલોક ફેરી = પછી કીયા = કર્યું પીયાના = પ્રસ્થાન.

અનુવાદ

બુદ્ધિવંત લોકો મને પૂછવા લાગ્યા ત્યારે મેં અમૃતસાગર નામ કહ્યું. જનલોકને મારું ધ્યાન આપી, પછી મહરલોક તરફ પ્રસ્થાન કર્યું.

ભાવાર્થ

મહરલોકના બુદ્ધિવંત નિવાસીઓ ઉત્કંઠાપૂર્વક તેમના નામ અંગે પૂછવા લાગ્યા ત્યારે પરમગુરુએ તેમનું નામ અમૃતસાગર કહ્યું. જનલોકવાસીઓને કેવલજ્ઞાનથી ચેતાવી જે લક્ષબોધ આપ્યો હતો તે મુજબ અમરમંત્ર અને પ્રગટ જાપનું ધ્યાન ધરવા માટે કહ્યું. અને ત્યારપછી પરમગુરુએ મહરલોક તરફ પ્રસ્થાન કર્યું.

મહરલોક મંદુસર રાજા, જનકે લોક સબેકી સકાજા;
હમ દેખત સબહી ઉઠી ધાયે, મહરપતિ ભોવન પધરાયે. ૯

શબ્દાર્થ

મહરલોક = મહરલોકના મંદુસર રાજા = મંદુસર નામના રાજા જનકે = જેના લોક = નિવાસી
સબેકી = બધા સકાજા = સત્કર્મ કરવાવાળા હમ દેખત = મને જોઈને સબહી = બધા ઉઠી ધાયે = ઉભા થઈને દોડતા
આવ્યા મહરપતિ = મહરલોકના રાજાના ભોવન = મહેલમાં પધરાયે = પધરામણી કરાવી.

અનુવાદ

મહરલોકના રાજા મંદુસર કે જેના બધા નિવાસી સત્કર્મ કરવાવાળા હતા. મને જોઈને બધા ઉભા થઈને દોડી આવ્યા અને મહરલોકના રાજાએ ભુવનમાં પધરામણી કરાવી.

ભાવાર્થ

મહરલોકના રાજાનું નામ મંદુસર હતું. મહરલોકના બધા જ નિવાસી સત્યના પથ પર ચાલીને સત્કર્મ કરવાવાળા હતા. પરમગુરુનું મહરલોકમાં જેવું આગમન થયું કે તુરત જ બધા રહેવાસીઓ ઉભા થઈને દોડતા સન્મુખ આવીને તેમનું ભાવપૂર્વક સ્વાગત કર્યું અને મહરલોકના રાજાએ પોતાના મહેલમાં પધરામણી કરાવી.

મહરલોકકે રાજા નેકી, ભાવ કહ્યો મમ અતિ વિશેકી;
તિનકે સેવક અજીત સચેતા, ગીરીધજ સ્ત્રણીધજ કીયો અતિહેતા. ૧૦

શબ્દાર્થ

મહરલોકકે = મહરલોકના રાજા = નૃપ નેકી = ન્યાયી ભાવ = પ્રેમ કહ્યો = દર્શાવ્યો મમ = મને અતિ = ઘણો વિશેકી = વિશેષ પ્રમાણમાં તિનકે = તેમના સેવક = પ્રધાન અજીત = અજીત સચેતા = સચેતા ગીરીધજ = ગીરીધજ સ્ત્રણીધજ = સ્ત્રણીધજ કીયો = કર્યો અતિહેતા = ઘણો સ્નેહ.

અનુવાદ

મહરલોકના રાજા ન્યાયી હતા. તેમણે મને અતિ વિશેષ પ્રમાણમાં ભાવ દર્શાવ્યો. અજીત, સચેત, સ્ત્રણીધજ અને ગીરીધજ નામના તેમના પ્રધાનોએ મને ઘણો સ્નેહ કર્યો.

ભાવાર્થ

મહરલોકના રાજા ખૂબ ન્યાયી હતા. પરમગુરુ પ્રત્યે તેમણે ખૂબ જ વિશેષ પ્રમાણમાં આદર સત્કાર કરીને પોતાનો પ્રેમ ભાવ દર્શાવ્યો. અજીત, સચેત, ગીરીધજ અને સ્ત્રણીધજ નામના તેમના પ્રધાનોએ પણ પરમગુરુ પ્રત્યે ઘણો જ આદર સત્કાર કરી સ્નેહપૂર્વકની લાગણી દર્શાવી.

ઓર સકલ લોકનકે ભાવા, હમ સબકુ સત્ વસ્ત બતાવા;
બોહોતીક દિન હમકુ તાંહાં રાખા, નામ મેરા સચુતામણી ભાખા. ૧૧

શબ્દાર્થ

ઓર = બીજા સકલ = બધા લોકનકે = નિવાસીઓનો ભાવા = સ્નેહ હમ = મેં સબકુ = સર્વને સત્ વસ્ત = સત્ય પદ બતાવા = બતાવ્યું બોહોતીક = ઘણા દિન = દિવસો હમકુ = મને તાંહાં = ત્યાં રાખા = રાખ્યો નામ = નામ મેરા = મારું સચુતામણી = સચૂતામણી ભાખા = બતાવ્યું.

અનુવાદ

બીજા બધા મહરલોકવાસીઓનો ભાવ જોઈને મેં સર્વને સત્ પદ બતાવ્યું. ત્યાં મને ઘણા દિવસો રાખ્યો અને મારું નામ સચૂતામણી બતાવ્યું.

ભાવાર્થ

મહરલોકના અન્ય નિવાસીજનો પ્રેમ-ભાવ પરમગુરુ પ્રત્યે ઘણો હતો. પરમગુરુએ ત્યાં કૈવલકર્તાના પરમપદનું જે શાશ્વત જ્ઞાન હતું તે દર્શાવ્યું. મદુંસર રાજાએ પરમગુરુને પોતાના મહેલમાં ઘણા દિવસો સુધી રાખ્યા, અને સત્સંગનો લાભ લીધો. ત્યાં પરમગુરુએ પોતાનું નામ સચૂતામણી બતાવ્યું.

જબ તાંહાંથે હમ ચંચલ ભયેઉ, લોક સકલ ઉદાસી થયેઉ;
જબ આઈ પરનીપત કીનો, પ્રગટ જાપ સચુતામણી દીનો. ૧૨

શબ્દાર્થ

જબ = જ્યારે તાંડાંથે = ત્યાંથી હમ = હું ચંચલ = ચંચળ ભયેઉ = થયો લોક સકલ = બધા જ નિવાસી ઉદાસી = ઉદાસ થયેઉ = થયા જબ = જ્યારે આઈ = આવીને પરનીપત = પ્રણામ કીનો = કર્યો પ્રગટ જાપ = મંત્ર સચૂતામણી = સચૂતામણી દીનો = આપ્યો.

અનુવાદ

જ્યારે ત્યાંથી હું (આગળના ધામમાં જવા માટે) ચંચળ થયો ત્યારે મહરલોકના નિવાસી બધા ઉદાસ થયા. જ્યારે આવીને પ્રણામ કર્યા ત્યારે મેં સચૂતામણીનો જાપ આપ્યો.

ભાવાર્થ

મહરલોકને કૈવલકર્તાના પરમપદનું જ્ઞાન દર્શાવી શાશ્વત કર્તાપદની સમજ આપી જાગ્રત કર્યા બાદ જ્યારે પરમગુરુ ત્યાંથી બીજા ધામમાં જવા માટેની ચંચળતા દર્શાવી, ત્યારે મહરલોકના બધા નિવાસી ઉદાસ થયા. વળી, જ્યારે વિદાય વખતે પરમગુરુના ચરણોમાં ઝૂકીને નમસ્કાર કર્યા, ત્યારે બધાને 'સચૂતામણી' નો પ્રગટ જાપ આપ્યો.

ગુપ્તમંત્ર શીખવાયો ઓરુ, ધ્રુવમંડળ આયે હમ બહોરુ;
ઓર લોક સબ અગબગ છાડે, ચેતાયે જેતને ભયે આડે. ૧૩

શબ્દાર્થ

ગુપ્તમંત્ર = ગુપ્ત અમરમંત્ર શીખવાયો = શીખવાડ્યો ઓરુ = પણ ધ્રુવમંડળ = ધ્રુવજીના ધામમાં આયે = આવ્યો હમ = હું બહોરુ = પછી ઓર = બીજા લોક = ધામ સબ = બધા અગબગ = આજુબાજુના છાડે = છોડી દીધા ચેતાયે = જ્ઞાનથી જાગ્રત કર્યા જેતને = જેટલા ભયે = આવ્યા આડે = માર્ગમાં.

અનુવાદ

ગુપ્ત મંત્ર પણ શીખવાડ્યો, પછી હું ધ્રુવમંડળમાં આવ્યો. જેટલા માર્ગમાં આવ્યા તેટલાને ચેતાવ્યા જ્યારે આજુબાજુના બીજા બધા ધામો છોડી દીધા.

ભાવાર્થ

મહરલોકના નિવાસીઓને પ્રગટમંત્રની સાથો સાથ કૈવલકર્તાને પામવા માટેનો જે ગુપ્ત અમરમંત્ર હતો તે પણ શીખવાડ્યો. ત્યાર પછી પરમગુરુ ધ્રુવમંડળમાં પધાર્યા. મહરલોકથી નીકળી સીધા ધ્રુવમંડળમાં આવતાં આજુબાજુના ધામોમાં તેમને મુકામ કર્યા નહીં. માત્ર પોતાના માર્ગમાં આવતા હતા તે ધામોને જ કૈવલજ્ઞાનથી જાગ્રત કર્યા હતા.

જાંહાં જાંહાં હમકુ આદર કીના, તેહી તેહી લોકન મહાપદ દીના; બીન આદર દીના નહીં પાવુ, સીધે ડગર ડગર ચલી આવુ. ૧૪

શબ્દાર્થ

જાંહાં જાંહાં = જ્યાં જ્યાં હમકુ = મારો આદર = સત્કાર કીના = કર્યો તેહી તેહી = તે તે લોકન = ધામને
મહાપદ = પરમપદનું જ્ઞાન દીના = આપ્યું બીન આદર = સત્કારને અયોગ્ય દીના = ધર્યો નહીં = નહીં પાવુ = પગ
સીધે = સીધો ડગર ડગર = રસ્તે રસ્તે ચલી આવુ = ચાલી આવ્યો.

અનુવાદ

જ્યાં જ્યાં મારો સત્કાર કર્યો તે તે ધામને પરમપદનું જ્ઞાન આપ્યું. મારા સત્કારને અયોગ્ય ધામમાં મેં પગ ધર્યો નહીં. અને સીધે સીધો રસ્તે રસ્તે ચાલી આવ્યો.

ભાવાર્થ

પરમગુરુને પોતાના સ્વાગત સ્વીકારવા માટે યોગ્ય જે ધામ લાગ્યાં તે ધામમાં તેઓ ગયા અને સર્વનું સ્વાગત સ્વીકાર્યું અને તે તે ધામોમાં કેવલજ્ઞાન દર્શાવીને પરમપદ પામવા માટેનો લક્ષબોધ આપી પરમપદના જ્ઞાનથી જાગ્રત કર્યા. તેઓને જે ધામ પોતાના સત્કારને યોગ્ય ન લાગ્યા ત્યાં તેઓએ પોતાના ચરણ પણ ધર્યા નહીં અને પોતાના માર્ગે ગમન કરીને સીધે સીધા ચાલી નીકળીને ધ્રુવના ધામમાં આવ્યા.

ભૂરલોક ગાંધર્વ ઓરુ કીન્દ્ર, એ છાંડે ચોથા બોહોરુ ઈન્દ્ર; અબ સુનીયો ધ્રુકા સનમાના, જીનકે ઉર અહોનિશ હરિધ્યાના. ૧૫

શબ્દાર્થ

ભૂરલોક = ભૂરલોક ગાંધર્વ = ગાંધર્વલોક ઓરુ = અને કીન્દ્ર = કીન્દ્રલોક એ છાંડે = એ છોડી દીધા
ચોથા = ચોથા બોહોરુ = પછી ઈન્દ્ર = ઈન્દ્રલોક અબ = હવે સુનીયો = સાંભળો ધ્રુકા = ધ્રુવજીના સનમાના = સન્માન
જીનકે = જેમના ઉર = હૃદયમાં અહોનિશ = અહર્નિશ હરિધ્યાન = વિષ્ણુનું ધ્યાન.

અનુવાદ

ભૂરલોક ગાંધર્વલોક અને કીન્દ્રલોક પછીના ચોથા ઈન્દ્રલોકને છોડી દીધા. હવે ધ્રુવના સન્માન અંગે સાંભળો કે જેમના હૃદયમાં અહર્નિશ વિષ્ણુનું ધ્યાન છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુએ પોતાનો સત્કાર કરવા યોગ્ય ન લાગ્યા તેવા ભૂરલોક, ગાંધર્વલોક, કીન્દ્રલોક અને ચોથા ઈન્દ્રલોકમાં રોકાયા નહીં. અને કેવલજ્ઞાનથી જાગ્રત કર્યા સિવાય તે ધામોને છોડીને

સીધા જ ધ્રુવના ધામમાં પધાર્યા.

હવે ધ્રુવજી દ્વારા તેમનું કેવું સન્માન કરવામાં આવ્યું તે વિગત જણાવે છે. જે ધામમાં ધ્રુવજી અહર્નિશ શ્રી વિષ્ણુનું જ ધ્યાન ધરે છે.

**કુટુંબ સહિત સબહી હરખાયે, હમ દેખત ઉઠી લાગે પાયે;
બહોત કરે સનમાન સહેતર, લેઈ ગયે જાંહાં આપન્યે ઘર ભીતર. ૧૬**

શબ્દાર્થ

કુટુંબ સહિત = પરિવારજનો સહિત **સબહી** = બધા **હરખાયે** = હર્ષ ઘેલા બન્યા **હમ** = મને **દેખત** = જોતાંની સાથે **ઉઠી** = ઉભા થઈને **લાગે** = લાગ્યા **પાયે** = પગે **બહોત કરે** = બહુ જ કર્યું **સનમાન** = સન્માન, સત્કાર **સહેતર** = પ્રેમપૂર્વક **લેઈ ગયે** = લઈ ગયા **જાંહાં** = જ્યાં **આપન્યે** = પોતાના **ઘર ભીતર** = ભોવનની અંદર.

અનુવાદ

પરિવારજનો સહિત બધા હર્ષઘેલા બન્યા અને મને દેખતાની સાથે ઉભા થઈને પગે લાગ્યા. પ્રેમપૂર્વક મારું બહુ જ સન્માન કર્યું અને જ્યાં પોતાનું ભુવન હતું ત્યાં અંદર લઈ ગયા.

ભાવાર્થ

ધ્રુવજીએ પોતાના પરિવાર સહિત હર્ષઘેલા બનીને ભાવપૂર્વક પરમગુરુનું બહુ સન્માન કર્યું. બધાએ પોતાના સ્થાનેથી ઉભા થઈને પરમગુરુના ચરણોમાં નીચા નમીને નમસ્કાર કર્યા. ધ્રુવજીએ પરમગુરુને જ્યાં પોતાનું ભુવન હતું ત્યાં લઈ જઈને સન્માનપૂર્વક પધરામણી કરાવી.

**અતિ આનંદમયે સુખ સેહેજા, સુગંધી કાહા કહુ તીન હેજા;
તેહી આસન મોઈ લેઈ બેસારા, પ્રણિપત કીનો પરિવારા. ૧૭**

શબ્દાર્થ

અતિ = ઘણું **આનંદમયે** = આનંદદાયી **સુખ** = સુખદાયી **સેહેજા** = બીછાણું **સુગંધી** = સુગંધ **કાહા** = શું **કહું** = કહું **તીન હેજા** = તેના ફોરમની **તેહી** = તે **આસન** = બીછાણા **મોઈ** = મને **લેઈ** = લઈ જઈને **બેસારા** = બેસાડ્યો **પ્રણિપત** = પ્રણામ **કીનો** = કર્યા **પરિવારા** = કુટુંબીજનોએ.

અનુવાદ

ખૂબ આનંદદાયી અને સુખદાયી બીછાણું હતું તેની સુગંધીની ફોરમનું શું વર્ણન કરું? તે આસન ઉપર મને લઈ જઈને બેસાડ્યો. પછી કુટુંબીજનોએ પ્રણામ કર્યો.

ભાવાર્થ

ધ્રુવજીએ પોતાના ભુવનમાં જે પલંગ ઉપર આનંદદાયી અને સુખકારી બીછાણાં હતાં, તેવા પલંગ ઉપર પરમગુરુને બિરાજમાન કરાવવા માટેની વ્યવસ્થા કરી હતી. વળી, તેમાં છાંટેલા અત્તરની સુગંધી સાત્વીક અને મનને પ્રફુલ્લિત કરનારી હતી. તેવા આસન ઉપર પરમગુરુને લઈ જઈને બિરાજમાન કરાવ્યા. ત્યારબાદ બધા જ કુટુંબીજનોએ સામે બેસીને મસ્તક નમાવીને પ્રણીપત કર્યાં.

તબ ચર્યા બુઝી કુશલતા, હમ અનુભવ ખોલે સાક્ષાતા;
સુનત જ્ઞાન સબકે મન ભાવા, ધન્ય હમેરે ભાયગ તુમ આવા. ૧૮

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે ચર્યા = જ્ઞાન સંબંધી વાતચીત બુઝી = નીકળી કુશલતા = કુશળતાના સમાચાર હમ = મેં અનુભવ = જાતેમાણેલું ખોલે = ખુલ્લો કર્યો સાક્ષાતા = પ્રત્યક્ષ સુનત = સાંભળતાં જ જ્ઞાન = સમજણ સબકે = બધાને મન = મનમાં ભાવા = ગમ્યું ધન્ય = ધન્ય બન્યા હમેરે = અમારા ભાયગ = નસીબ તુમ = તમો આવા = આવ્યા, પધાર્યા.

અનુવાદ

જ્યારે કુશળતાના સમાચાર સહિત જ્ઞાન સંબંધી ચર્યા નીકળી ત્યારે મેં પ્રત્યક્ષ રીતે જે અનુભવ હતો તે ખુલ્લો કર્યો. સાંભળતાં જ બધાના મનમાં જ્ઞાન ગમ્યું. અને કહેવા લાગ્યા કે અમારા નસીબ કે તમો આવ્યા, જેથી અમો ધન્ય બની ગયા.

ભાવાર્થ

પધરામણી દરમિયાન ધ્રુવજીના પરિવાર અંગે પરમગુરુએ કુશળતાના સમાચાર પૂછ્યા અને જ્ઞાન સંબંધી વાર્તાલાપ કર્યો. ત્યારે પરમગુરુએ પોતાના અનુભવ સિદ્ધ કેવલજ્ઞાનનો જે મહીમા હતો તે વધુ સ્પષ્ટતા કરીને સમજ પડે તે રીતે સમજાવ્યો. સત્સંગ સાંભળતાં જ બધાનાં મન હરખાઈ ગયાં અને પરમગુરુ દ્વારા જણાવેલ કેવલજ્ઞાન સૌને ગમ્યું. જેથી બધા કહેવા લાગ્યા કે તેઓ ભાગ્યવાન છે, કારણ કે પરમગુરુએ પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપે આવીને દર્શન દીધાં જેથી તેઓ ધન્યતા અનુભવે છે.

કરતારથ કીનો તુમ આજુ, કેવલ શબ્દ સુનાયે અવાજુ;
ધ્રુવમંડળ હુતા જન જેતા, શબ્દ સુની મમ ભયે સયેતા. ૧૯

શબ્દાર્થ

કરતારથ = કૃતાર્થ કીનો = કર્યા તુમ = તમોએ આજુ = આજે કેવલ = કેવલજ્ઞાન શબ્દ = વાણી

સુનાયે = સંભળાવી અવાજુ = અવાજ ધ્રુવમંડળ = ધ્રુવમંડળ હુતા = હતા જન = નિવાસી જેતા = જેટલા શબ્દ સુની = વાણી સાંભળીને મમ = મારી ભયે = થયા સચેતા = સચેત.

અનુવાદ

કૈવલજ્ઞાનની વાણીનો અવાજ સંભળાવીને તમોએ આજે કૃતાર્થ કર્યા છે. ધ્રુવમંડળના જેટલા નિવાસી હતા તેટલા મારી વાણી સાંભળીને સચેત થયા.

ભાવાર્થ

પરમગુરુના મુખારવિંદથી નીકળેલા કૈવલજ્ઞાનના શબ્દોનો અવાજ સાંભળીને ધ્રુવમંડળમાં રહેતા બધા જ નિવાસીજનો એક અવાજે ઉચ્ચાર કરવા લાગ્યા કે તેઓ આજે કૃતાર્થ થઈ ગયા. વળી, કૈવલજ્ઞાનના ગૂઢાર્થ ભરેલા બોધથી પોતાના હૃદયમાં જ્ઞાનરૂપ પ્રકાશ ફેલાયો છે તેમ માની લીધું અને પોતે જ્ઞાન સાંભળ્યા બાદ જાગ્રત થયા છે તેવો પ્રત્યેક નિવાસી અહેસાસ અનુભવવા લાગ્યા.

કરનલગે ચરયા હમ સ્વામી, અદ્ભુત જ્ઞાન ક્યારી જામી;
એક એકત્યે બૂઝા બહુ પ્રશ્ના, સમજ અગાધ કરી આકળ્ના. ૨૦

શબ્દાર્થ

કરનલગે = કરવા લાગ્યા ચરયા = સંવાદ હમ = હું સ્વામી = માલિકની અદ્ભુત = અલૌકિક જ્ઞાન ક્યારી = જ્ઞાન કચેરી જામી = ભરાઈ એક એકત્યે = વ્યક્તિગત રીતે બૂઝા = પૂછ્યા બહુ = ઘણા પ્રશ્ના = પ્રશ્ન સમજ = સમજણ અગાધ = પાર વગરની કરી = કરી આકળ્ના = ઈંતેજારીની તીવ્રતા.

અનુવાદ

જ્યારે અદ્ભુત જ્ઞાન કચેરી જામી ત્યારે હું માલિક અંગે સંવાદ કરવા લાગ્યો. ઈંતેજારીની તીવ્રતા કરીને વ્યક્તિગત રીતે બહુ પ્રશ્નો પૂછ્યા ત્યારે તેમણે અગાધ સમજ આપી.

ભાવાર્થ

ધ્રુવજ્ઞાના ભુવનમાં જ્યારે અદ્ભુત જ્ઞાન કચેરી ભરાઈ હતી, ત્યારે પરમગુરુએ કૈવલકર્તાની સમજ દર્શાવતા પુરાતન કૈવલજ્ઞાનની ચર્ચા કરવા લાગ્યા. ત્યાં બેઠેલા દરેક ધ્રુવમંડળના નિવાસીજનો વ્યક્તિગત રીતે અલગ-અલગ પોતાની ઈંતેજારીની તીવ્રતાના આધારે જ્યારે પ્રશ્નો પૂછવા લાગ્યા, ત્યારે તેના જવાબમાં પરમગુરુએ પણ તેના અનુસંધાનમાં અગાધ કૈવલજ્ઞાનને ખૂબ જ સરળતાથી સમજાવ્યું. સર્વે ધ્રુવ નિવાસીઓના પ્રશ્નોના યોગ્ય ખુલાસો કરીને બધાને જ્ઞાનથી જાગ્રત કર્યા.

જેહે જેહને હુતી આકંક્ષા, બુઝતહી હમ ટાખ્યા સંશા;
જબ છૂટ્યા સંશે સરવનકા, તબ નાખ્યા મત આપને મનકા. ૨૧

શબ્દાર્થ

જેહે જેહને = જેણે જેણે હુતી = હતી આકંક્ષા = ઈચ્છા, ઉત્કંઠા બુઝતહી = પૂછતાંની સાથે જ હમ = મેં
ટાખ્યા = દૂર કર્યા સંશા = સંશયો જબ = જ્યારે છૂટ્યા = નાશ થયા સંશે = સંશયો સરવનકા = બધાના તબ = ત્યારે
નાખ્યા = ત્યજી દીધા મત = માન્યતા આપને = પોતાની મનકા = મનમાં હતી તે.

અનુવાદ

જેણે જેણે જે આકાંક્ષા હતી તે પૂછતાંની સાથે જ મેં તેમના સંશયો દૂર કર્યા. જ્યારે બધાના
સંશયો છૂટ્યા ત્યારે પોતાના મનની માન્યતાને ત્યજી દીધી.

ભાવાર્થ

ધ્રુવમંડળના નિવાસીજનોએ જેણે જેણે પોતાના મનમાં જે કાંઈ પૂછવાની આકાંક્ષા હતી
તે મુજબ તેઓએ પરમગુરુને સવાલો પૂછ્યા. દરેકના સવાલોના પરમગુરુએ જવાબ આપીને
તેમના મનમાં રહેલા સંશયોને દૂર કર્યા. જ્યારે બધાના મનમાં રહેલા સંશયો દૂર થયા ત્યારે
દરેકે પોતપોતાના મનમાં જે પહેલેથી દઢ કરેલી જે માન્યતા અને સમજ હતી તે ત્યજી દીધી અને
પરમગુરુનો બોધ ગ્રહણ કર્યા (અપનાવ્યો).

કૈવલમંત્ર કહ્યો મેં જબહી, સ્વાંત્ય બુંદવત ગ્રહ્યો સબહી;
અતી દંઢતા ઉપની સરવનકુ, કૈવલ જ્ઞાન કહ્યો જબ જનકુ. ૨૨

શબ્દાર્થ

કૈવલમંત્ર = “કૈવલ” પ્રગટ મંત્ર કહ્યો = કહ્યો મેં = મેં જબહી = જ્યારે સ્વાંત્ય બુંદવત = સ્વાતિ નક્ષત્રના
વરસતા વરસાદના બિંદુની જેમ ગ્રહ્યો = ગ્રહણ કર્યા સબહી = બધાએ અતી = ઘણી દંઢતા = ધીરતા ઉપની = ઉપજી
સરવનકુ = દરેકમાં કૈવલ જ્ઞાન = કૈવલકર્તાનું જ્ઞાન કહ્યો = કહ્યું જબ = જ્યારે જનકુ = ધ્રુવમંડળનાં નિવાસીઓને.

અનુવાદ

જ્યારે મેં “કૈવલ” મંત્ર કહ્યો ત્યારે સ્વાતિ નક્ષત્રમાં વરસતા વરસાદના બુંદની જેમ બધાએ
ગ્રહી લીધો. નિવાસીજનોને જ્યારે કૈવલજ્ઞાન કહ્યું ત્યારે દરેકનામાં ઘણી ધીરતા ઉપજી.

ભાવાર્થ

પરમગુરુએ જ્યારે “કૈવલ” પ્રગટ મંત્ર કહ્યો ત્યારે જેમ સ્વાતિ નક્ષત્રમાં વરસતા વરસાદના
બિંદુઓને રાહ જોઈને બેઠેલાં છીપ બિંદુને પોતાના મુખમાં ઝીલી લે છે, તેવી જ રીતે ધ્રુવમંડળના

રહેવાસીઓએ તે પ્રગટ મંત્રને પોતાના અંતરમાં ધારણ કરી દીધો. ઉપસ્થિત સભામાં પરમગુરુએ કેવલજ્ઞાનને સરળ રીતે જ્યારે સમજાવ્યું ત્યારે બધા જ શ્રોતાઓના મનમાં પરમગુરુ તેમજ કેવલજ્ઞાન પ્રત્યે વિશ્વાસ સંપાદન થયો.

**દુ આનંદ અતિ સુખ પાયે, ધન્ય સ્વામી મમ લોક ચેતાયે;
માસ ચતુર હમ તાંહી નિવાસે, અહોનિશ અનભે જ્ઞાન પ્રકાસે. ૨૩**

શબ્દાર્થ

દુ = ધ્રુવજી આનંદ = ખુશ અતિ = ઘણા સુખ પાયે = સુખ પ્રાપ્ત કર્યું ધન્ય સ્વામી = હે સ્વામી ! આપને ધન્યવાદ છે કે મમ = મારા લોક = ધામને ચેતાયે = જ્ઞાનથી જાગ્રત કર્યો માસ ચતુર = ચાર માસ હમ = હું, તાંહી = ત્યાં નિવાસે = રોકાયો અહોનિશ = અહર્નિશ અનભે = નિર્ભયતાપૂર્ણ જ્ઞાન = સમજ પ્રકાસે = પ્રસિદ્ધ કર્યો.

અનુવાદ

ધ્રુવજી ઘણા આનંદિત થઈને સુખી થતાં કહેવા લાગ્યા કે હે સ્વામી ! આપને ધન્યવાદ છે કે આપે મારા ધામને જ્ઞાનથી જાગ્રત કર્યો. હું ત્યાં ચાર માસ રોકાયો અને અહર્નિશ નિર્ભયતાપૂર્વક જ્ઞાનને પ્રસિદ્ધ કર્યું.

ભાવાર્થ

ધ્રુવજી ઘણા આનંદ વિભોર બનીને બહુ સુખ અનુભવવા લાગ્યા અને પરમગુરુને ધન્યવાદ આપતાં કહેવા લાગ્યા કે ઘણું સારું થયું કે તેમના પધારવાથી ધ્રુવમંડળના સર્વે રહેવાસીજનો જ્ઞાનથી જાગ્રત થયા છે. પરમગુરુ ત્યાં ચાર માસ સુધી રોકાયા. અને તે દરમિયાન અહર્નિશ નિર્ભયતાપૂર્વક કેવલજ્ઞાનનો સત્સંગ કરીને સર્જનહાર પક્ષે જે જ્ઞાન અજ્ઞાણ્યું હતું તેણે પ્રસિદ્ધ કરીને દર્શાવ્યું.

**બહોરુ હમ તાંહાંથે ઉઠી આયે, દુ મંડળ સબ લોક દુખાયે;
દુ કીની અસ્તુત અપારા, ફેરી આઈઓ સ્વામી મમ દ્વારા. ૨૪**

શબ્દાર્થ

બહોરુ = ત્યાર પછી હમ = હું તાંહાંથે = ત્યાંથી ઉઠી આયે = ઊઠીને ચાલવા લાગ્યો દુ મંડળ = ધ્રુવજીના ધામમાં સબ = બધા લોક = નિવાસીજનો દુખાયે = દુઃખી થયા દુ કીની = ધ્રુવજીએ કરી અસ્તુત અપારા = ઘણી સ્તુતિ કરી કે ફેરી આઈઓ = ફેરીથી આવજો સ્વામી = પ્રભુ મમ દ્વારા = મારા આંગણે.

અનુવાદ

ત્યારપછી હું ત્યાંથી ઉઠીને ચાલવા લાગ્યો ત્યારે ધ્રુવમંડળના બધા નિવાસીજનો દુઃખી

થયા. ધ્રુવજીએ ઘણી સ્તુતિ કરી કે હે સ્વામી ! ફરીથી મારા આંગણે આવજો.

ભાવાર્થ

પરમગુરુને લાગ્યું કે ધ્રુવજીના ધામમાં રહેતા બધા જ નિવાસીઓ કૈવલજ્ઞાનથી જાગ્રત થઈ ગયા છે. ત્યાંથી ઉઠીને તેઓ બીજા ધામમાં જવા માટે જ્યારે ચાલવા લાગ્યા ત્યારે ધ્રુવમંડળના બધા નિવાસીજનો ખૂબ જ દુઃખી થયા, અને મનમાં પસ્તાવો કરવા લાગ્યા. ધ્રુવજીએ પરમગુરુને હૃદયના ભાવથી ખૂબ જ સ્તુતિ-પ્રાર્થના કરીને કહ્યું કે તેમના આંગણે ફરીથી સ્વામી પધારવાનું રાખે, જેથી પરિવારજનો સહિત બધા જ લોકનિવાસીઓને સેવા કરવાનો અવસર પ્રાપ્ત થાય.

**તાંહાં દીના હમ અંગ આકારુ, અવિગત્ય સાહેબ નામ હમારુ;
સબકે ઉર અવિગત્ય દેઢ વાયે, એહી વિધિ હમ દુલોક ચેતાયે. ૨૫**

શબ્દાર્થ

તાંહાં = ત્યાં દીના = આપ્યું હમ = મેં અંગ આકારુ = દેહનું અવિગત્ય સાહેબ = અવિગત્ય સાહેબ
નામ = નામ હમારુ = મારું સબકે = બધાના ઉર = હૃદયમાં અવિગત્ય = અવિગત્ય દેઢ વાયે = દેઢ કરાવ્યું
એહી વિધિ = આ પ્રમાણે હમ = મેં દુલોક = ધ્રુવજીના ધામને ચેતાયે = જ્ઞાનથી જાગ્રત કર્યું.

અનુવાદ

ત્યાં મેં મારા દેહનું નામ અવિગત્ય સાહેબ આપ્યું. બધાના હૃદયમાં અવિગત્ય દેઢ કરાવ્યું.
આ પ્રમાણે મેં ધ્રુવમંડળને જ્ઞાનથી જાગ્રત કર્યું.

ભાવાર્થ

પરમગુરુએ ત્યાં તેમના દિવ્યદેહનું નામ અવિગત્ય સાહેબ આપ્યું. અને ધ્રુવલોકના બધા જ રહેવાસીજનોના મનમાં અવિગત્ય રહેલા કૈવલપતિના પરમપદમાં વિશ્વાસ સંપાદન કરાવ્યો.
આ પ્રમાણે પરમગુરુએ ધ્રુવમંડળને કૈવલજ્ઞાનથી જાગ્રત કર્યું.

કરી પરણામ રહે તાંહાં સબહી, આયે કુવેર ઋષિમંડળ જબહી, ૨૬

શબ્દાર્થ

કરી પરણામ = પ્રણામ કરીને રહે = રહ્યા તાંહાં = ત્યાં સબહી = બધા આયે = આવ્યા કુવેર = કુવેરસ્વામી
ઋષિમંડળ = ઋષિમંડળ જબહી = જ્યારે.

અનુવાદ

પ્રણામ કરીને બધા ત્યાં રહ્યા જ્યારે કુવેરસ્વામી ઋષિમંડળમાં આવ્યા.

ભાવર્થ

પરમગુરુએ જ્યારે ધ્રુવમંડળથી વિદાય લીધી ત્યારે ઉપસ્થિત ધ્રુવજીના પરિવારજનો સહિત બધા જ ધ્રુવવાસીઓ પરમગુરુને હૃદયના શુદ્ધભાવથી પ્રણામ કરતા રહ્યા, ત્યારે પરમગુરુ ત્યાંથી નીકળીને ઋષિમંડળમાં પધાર્યા.

અંગ-૪૩

ઋષિમંડળ પ્રવેશ કરનકો

ઋષિમંડળ સબ અસ્થિર તારા, ચલત ચલત હમ કીયા જુહારા;
સપ્તઋષિ મીલીયે ઉરલાઈ, કેવલ કિરતી તાંહાં હમ ગાઈ. ૧

શબ્દાર્થ

ઋષિમંડળ = ઋષિમંડળ સબ = બધા અસ્થિર = અસ્થિર તારા = તારા ચલત ચલત = ચાલતાં ચાલતાં
હમ = મને કીયા = કર્યો જુહારા = જુહાર, પ્રણામ સપ્તઋષિ = સપ્તઋષિઓ મીલીયે = મળ્યા ઉરલાઈ = હૃદયના
ભાવથી કેવલ કિરતી = કેવલકર્તાના યશગાન તાંહાં = ત્યાં હમ = મેં ગાઈ = ગાયા.

અનુવાદ

ઋષિમંડળમાં બધા અસ્થિર તારાઓ છે. જેમણે ચાલતાં ચાલતાં મને નમસ્કાર કર્યા.
સપ્તઋષિ હૃદયના ભાવથી મને મળ્યા. ત્યાં મેં કેવલકર્તાના યશગાન ગાયા.

ભાવાર્થ

ઋષિમંડળમાં બધા અસ્થિર તારાઓ રહેલા છે. જેથી બધા જ ઋષિમુનિ તારાના રૂપમાં
ત્યાં ચાલતા હોય છે. જ્યારે પરમગુરુ ઋષિમંડળમાં પ્રવેશ્યા ત્યારે બધા ઋષિમંડળના ઋષિ
ઘણોએ ચાલતાં ચાલતાં જ પરમગુરુને પ્રણામ કર્યા. સપ્તઋષિઓ હૃદયના અત્યંત સ્નેહપૂર્વક
ભાવ ધારણ કરી પરમગુરુને જ્યારે મળ્યા ત્યારે પરમગુરુએ પણ ચાલતાં ચાલતાં જ કેવલકર્તાના
યશગાન ગાયા અને ઋષિમંડળને કેવલજ્ઞાન સંભળાવ્યું.

સૂની કેવલ કીર્તિ ઋષિ જબહી, અતી આનંદ ભયે મન તબહી;
જબ હમ કેવલ લક્ષ બતૈયો, એ નિજ નામ અહોનિશ ગૈયો. ૨

શબ્દાર્થ

સૂની = સાંભળી કેવલ કીર્તિ = કેવલકર્તાના યશ ઋષિ = ઋષિમુનિઓ જબહી = જ્યારે
અતી આનંદ = ઘણા આનંદિત ભયે = થયા મન = મન તબહી = ત્યારે જબ = જ્યારે હમ = મેં
કેવલ લક્ષ = કેવલકર્તાનો લક્ષબોધ બતૈયો = બતાવ્યો એ નિજ નામ = એ આદિનામ અહોનિશ = રાત-દિવસ
ગૈયો = સ્મરણ કરજો.

અનુવાદ

ઋષિઓએ કેવલકર્તાના યશગાન જ્યારે સાંભળ્યા ત્યારે તેમના મન અત્યંત આનંદિત થયાં. જ્યારે મેં કેવલકર્તાનો લક્ષબોધ બતાવ્યો ત્યારે કહ્યું કે રાત-દિવસ તે આદિનામનું સ્મરણ કરજો.

ભાવાર્થ

પરમગુરુના સ્વમુખે જ્યારે ઋષિમુનિજનોએ કેવલકર્તાના યશ-ગાન સાંભળ્યા ત્યારે સૌના હૃદયમાં અત્યંત આનંદ છલકાયો અને બધા બહુ ખુશ થયા. વળી, પરમગુરુએ બધા જ ઋષિમુનિને કેવલકર્તાનું ભજન સ્મરણ કરવા માટે પ્રગટ અને ગુપ્ત અમરમંત્ર ને દર્શાવી અંશ-અંશીનો લક્ષબોધ આપ્યો અને બધાને રાત-દિવસ તે આદિ નામનું સ્મરણ કરવા માટે જણાવ્યું.

ઋષિ લાગે બુઝનકુ સારા, કહો સ્વામી કુન નામ તુમારા;
તબ હમ બોલે આઘ વિચારી, પરમપુરુષ કીયો નામ ઉચારી. ૩

શબ્દાર્થ

ઋષિ = ઋષિમુનિ લાગે = લાગ્યા બુઝનકુ = પૂછવા સારા = બધા કહો સ્વામી = હે સ્વામી કહો કુન = શું નામ = નામ તુમારા = તમારું તબ = ત્યારે હમ = હું બોલે = બોલ્યો આઘ વિચારી = આદિનો વિચાર કરીને પરમપુરુષ = પરમપુરુષ કીયો = કહ્યું નામ = નામ ઉચારી = બોલીને.

અનુવાદ

બધા ઋષિ પૂછવા લાગ્યા કે હે સ્વામી ! તમારું નામ શું છે તે કહો ? ત્યારે હું આદિનો વિચાર કરીને બોલ્યો કે પરમપુરુષ નામ છે.

ભાવાર્થ

ઋષિમંડળના બધા જ ઋષિમુનિઓ કેવલજ્ઞાનને સાંભળ્યા પછી પરમગુરુને તેમના નામ અંગે જ્યારે પૂછવા લાગ્યા ત્યારે પરમગુરુએ આદિ પરમપદનો વિચાર કરીને પોતાનું નામ પરમપુરુષ છે તેમ જણાવ્યું.

ઋષિમંડળ જાને સબ કોઈ, પરમપુરુષ પરમેશ્વર ઓઈ;
યેમ જાણી સબને શીર નાયે, બહોરુ હમ શનીમંડળ આયે. ૪

શબ્દાર્થ

ઋષિમંડળ = ઋષિમંડળના જાને = જાણ્યા કે સબ કોઈ = બધા પરમપુરુષ = પરમપુરુષ પરમેશ્વર = પરમેશ્વર ઓઈ = છે યેમ = એવું જાણી = જાણીને સબને = બધાએ શીર નાયે = મસ્તક નમાવીને વંદન

કર્તા બહોરુ = ત્યાર પછી હમ = હું શનીમંડળ = શનિમંડળમાં આયે = આવ્યો.

અનુવાદ

ઋષિમંડળના સર્વ કોઈ ઋષિએ પરમપુરુષને પરમેશ્વર છે એમ જાણીને બધાએ મસ્તક નમાવીને વંદન કર્યા. ત્યારપછી હું શનિમંડળ આવ્યો.

ભાવાર્થ

ઋષિમંડળના બધા જ ઋષિ સહિત સપ્તઋષિઓએ પણ જાણ્યું કે ઋષિમંડળમાં પધારેલા પરમપુરુષ તો સાક્ષાત્ પરમેશ્વર છે. તેવું જાણીને બધાએ તેમના ચરણોમાં મસ્તક જૂકાવીને પ્રણામ કર્યા. ત્યારપછી પરમગુરુ ઋષિમંડળથી નીકળીને શનિમંડળમાં પધાર્યા.

શનીમંડળ ચલતાંહી ચેતાયે, તાંહાં હમ કૈવલ લક્ષ દેઢાયે;
તાંહાં જબ નામ હમારા બુઝા, પરમપુરુષ કીના નહીં દુજા. પ

શબ્દાર્થ

શનીમંડળ = શનિમંડળ ચલતાંહી = ચાલતાં જ ચેતાયે = જ્ઞાનથી જાગ્રત કર્યો તાંહાં = ત્યાં
કૈવલ લક્ષ = કૈવલકર્તાનો લક્ષ દેઢાયે = દેઢ કરાવ્યો તાંહાં = ત્યાં હમ = મેં જબ = જ્યારે નામ = નામ હમારા = મારું
બુઝા = પૂછ્યું પરમપુરુષ = પરમપુરુષ કીના = કહ્યું નહીં દુજા = બીજું નહીં.

અનુવાદ

શનિમંડળને ચાલતાં જ જ્ઞાનથી જાગ્રત કર્યા. ત્યાં મેં કૈવલકર્તાનો લક્ષ દેઢ કરાવ્યો. ત્યાં જ્યારે મારું નામ પૂછ્યું ત્યારે બીજું નહીં પણ પરમપુરુષ કહ્યું.

ભાવાર્થ

જ્યારે પરમગુરુ શનિમંડળમાં આવ્યા ત્યારે તેઓએ ચાલતાં ચાલતાં જ ત્યાં ના રહેવાસીઓને કૈવલજ્ઞાનથી જાગ્રત કર્યા. ત્યાં તેમણે કૈવલકર્તાનો લક્ષબોધ આપી સર્વને કર્તાનું સ્મરણ દેઢ કરાવ્યું. જ્યારે તેમનું નામ પૂછવામાં આવ્યું ત્યારે તેમણે બીજું નામ ન દેતાં પરમપુરુષ નામ જણાવ્યું.

પરમપુરુષ કરી સબને ગાવા, શનીમંડળ સર્વે સુખ પાવા;
બોહોરુ હમ ગુરુ મંડળ સધારે, બૃહસ્પતિ અતી નેહ વધારે. ૬

શબ્દાર્થ

પરમપુરુષ = પરમપુરુષ કરી = કરીને સબને = બધાયે ગાવા = ગાવા લાગ્યા શનીમંડળ = શની મંડળ

सर्वे = बधा सुभ पावा = भुश थया बोडोरु = त्यार पछी डम = हुं गुरु मंडण = गुरु मंडण सधारे = सिधाव्यो
बृहस्पति = बृहस्पति अती = घणो नेड = प्रेम वधारे = वधार्था.

अनुवाढ

परमपुरुषनो उय्यार करीने बधा गावा लाग्या. शनिमंडणमां बधा भुश थया. त्यारपछी हुं गुरुमंडण सिधाव्यो. त्यां बृहस्पति साथे घणो स्नेड वधार्थो.

भावार्थ

परमगुरुअे ज्यारे पोतानुं नाम परमपुरुष कहुं त्यारे शनिमंडणना बधा रडेवासीओ परमपुरुष शब्दनो उय्यार करीने बोलवा लाग्या-गावा लाग्या. आ रीते शनिमंडणने डेवलज्ञानथी ज्यारे जअत कर्तुं त्यारे त्यानां रडेवासी बधा भुश थया.

त्यारपछी परमगुरु गुरुमंडण तरङ्ग जवा रवाना थया. गुरुमंडणना अधिपति तरीडे रडेला बृहस्पति साथे तेमणे भूब स्नेड-प्रीति वधारी.

तांछां पण लक्ष क्खा डम तेडी, ब्रहस्पति लये सनेडी;
मेरा पण तेडका तेड नामा, जेडी कीना आग्ये ऋषि धामा. ७

शब्दार्थ

तांछां = त्यां पण = परंतु लक्ष = बोध क्खा = क्खो डम = में तेडी = ते ज ब्रहस्पति = बृहस्पति
लये = थया सुध = शुद्ध सनेडी = स्नेडी मेरा पण = मारुं पण तेडका तेड = तेनुं ते ज नामा = नाम
जेडी कीना = जे कहुं आग्ये = आगण ऋषि धामा = ऋषिमंडणमां.

अनुवाढ

त्यां पण में ते ज लक्ष क्खो. जेथी बृहस्पति शुद्ध स्नेडी थया. मारुं पण तेनुं ते ज नाम जे आगण ऋषिमंडणमां कहुं डतुं ते ज कहुं.

भावार्थ

परमगुरुअे जे लक्ष बधी जग्याअे आय्यो डतो ते मुजब डेवलकर्तानो लक्ष गुरुमंडणमां पण आय्यो. जेथी गुरुमंडणना अधिपति बृहस्पति ऋषिअे परमगुरु साथे प्रीतिपूर्वकनो व्यवहार करीने शुद्ध स्नेडथी रडेवा लाग्या. ज्यारे तेमणे नाम पूछ्युं त्यारे परमगुरुअे तेनुं ते ज नाम कहुं, जे आगण ऋषिमंडणमां कहुं डतुं.

बडोरु डम मंगलपे गईया, तेका ते लक्ष तांछी कळीया;
ईरी आये बुधका जांछां वासा, तांछी डम सत् शब्द प्रकाशा. ८

શબ્દાર્થ

બહોરુ = ત્યાર પછી હમ = હું મંગલપે = મંગળ ઉપર ગઈયા = ગયો તેકા તે = તેનો તે જ લક્ષ = ધ્યાન તાંહી = ત્યાં કહીયા = કહ્યો ફેરી = પછી આયે = આવ્યો બુધકા = બુદ્ધનો જાંહાં = જ્યાં વાસા = નિવાસ તાંહી = ત્યાં હમ = મેં સત્ શબ્દ = સત્પદનો બોધ પ્રકાશા = પ્રસિદ્ધ કર્યો.

અનુવાદ

ત્યાર પછી હું મંગળ ઉપર ગયો, તેનો તે જ લક્ષ ત્યાં કહ્યો. પછી જ્યાં બુદ્ધનો નિવાસ હતો ત્યાં આવ્યો. મેં ત્યાં સત્પદનો બોધ પ્રસિદ્ધ કર્યો.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ બૃહસ્પતિ ઋષિના ગુરુમંડળથી નીકળી મંગળગ્રહ ઉપર પધાર્યા. ત્યાં પણ તેમણે તેનો તે જ કૈવલકર્તાનો લક્ષ બધાને દર્શાવ્યો. ત્યારબાદ ત્યાંથી પ્રસ્થાન કરીને જ્યાં બુધ નિવાસ કરતા હતા તેમના ધામમાં આવ્યા. ત્યાં તેઓએ શાશ્વત કૈવલકર્તાના પરમપદની સમજ દર્શાવતા અલૌકિક કૈવલલક્ષનો બોધ જાહેર કર્યો.

સત્ શબ્દ મહાટેર અગાધા, બુધ મીલીએ છોડી મન માદા;
કૈવલ ધ્યાન કહ્યો હમ જબહી, બુધ આનંદ ભયે મન તબહી. ૯

શબ્દાર્થ

સત્ શબ્દ = સત્પદના શબ્દની મહાટેર = મહાવાણી અગાધા = અગાધ બુધ = બુધ મીલીએ = મળ્યા છોડી = ત્યજીને મન = મનની માદા = મર્યાદા કૈવલ ધ્યાન = કૈવલકર્તાનું ધ્યાન કહ્યો = કહ્યું હમ = મેં જબહી = જ્યારે બુધ = બુધ આનંદ ભયે = આનંદિત થયા, મન = મન તબહી = ત્યારે.

અનુવાદ

સત્ શબ્દની વાણી મહાન અગાધ હતી. જેથી બુધ મનની મર્યાદા ત્યજીને મળ્યા. કૈવલકર્તાનું ધ્યાન ધરવા માટે જ્યારે મેં કહ્યું ત્યારે બુધ મનમાં આનંદિત થયા.

ભાવાર્થ

શાશ્વત કૈવલકર્તાના પરમપદની સમજ દર્શાવતી કૈવલજ્ઞાનની વાણી મહાન અગાધ હતી. જેના કારણે બુધ પોતે મનની માન-મર્યાદા ત્યજીને પરમગુરુને મળ્યા. પરમગુરુએ કૈવલકર્તાનું ધ્યાન ધરવાનું કહીને જ્યારે લક્ષ-બોધ આપ્યો, ત્યારે બુધના મનમાં આનંદની લાગણી વર્તાવા લાગી.

પીછે હમ શુક જાંહાં આયે, દેખતહી ઉઠી લાગે પાયે;
કરી અસ્તુતિ મહા દીન હોઈ, તુમ આદિપુરુષ હો કોઈ. ૧૦

શબ્દાર્થ

પીછે = પછીથી હમ = હું શુક = શુક જાંહાં = જ્યાં આયે = આવ્યો દેખતહી = દેખતાંની સાથે જ ઉઠી = ઉભા થઈ લાગે પાયે = પગે લાગ્યા કરી અસ્તુતિ = સ્તુતિ કરીને મહા દીન હોઈ = બહુ વિનમ્ર ભાવે થઈ તુમ = તમો આદિપુરુષ = આદિપુરુષ હો = છો કોઈ = કોઈ.

અનુવાદ

પછી હું શુક જ્યાં હતા ત્યાં આવ્યો, મને દેખતાંની સાથે જ તે ઉભા થઈને પગે લાગ્યા. મહા વિનમ્રભાવે થઈને સ્તુતિ કરતાં કહેવા લાગ્યા કે તમો કોઈ આદિપુરુષ છો.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ બુધના ધામમાંથી શુકાચાર્ય જ્યાં નિવાસ કરતા હતા ત્યાં પધાર્યા. તેઓને ત્યાં આવતા જોઈને શુકાચાર્ય તરત જ પોતાના આસનેથી ઉભા થઈને પરમગુરુને મસ્તક નમાવી પ્રણામ કર્યા. મહા વિનમ્રભાવ ધારણ કરીને તેઓ પરમગુરુની સ્તુતિ-પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા અને કહેવા લાગ્યા કે ચોક્કસ તેઓ કોઈ આદિપુરુષ છે.

બહોત કહ્યા અવગુણ આપનકા, બલિરાજા જાયે હરી તાંહાંકા;
તેહી અપરાધે ડરપત ફરહું, મહાજન દેખી ચરને પરહું. ૧૧

શબ્દાર્થ

બહોત = બહુ કહ્યા = કહ્યા અવગુણ = અવગુણો આપનકા = પોતાના બલિરાજા = બલિરાજા જાયે = માગે હરી = વિષ્ણુ તાંહાંકા = ત્યાં તેહી = તે અપરાધે = અપરાધને કારણે ડરપત = ડરના માર્યા ફરહું = ફરતા રહેવું મહાજન = મોટા પુરુષ દેખી = જોઈને ચરને પરહું = પગે લાગું છું.

અનુવાદ

બલિરાજાને ત્યાં વિષ્ણુ વામનસ્વરૂપે માંગવા આવ્યા હતા ત્યારના પોતાના બહુ અવગુણોને કહ્યા. તે અપરાધને કારણે ડરના માર્યો ફર્યા કરું છું અને મહાપુરુષો જોઈને ચરણે પડું છું.

ભાવાર્થ

બલીનામના દૈત્યરાજાને ત્યાં વિષ્ણુ પોતાનું વામન સ્વરૂપ ધરીને ગયા હતા. બલિએ તેમણે માંગવા કહ્યું ત્યારે વિષ્ણુએ સંકલ્પ કરીને હાથમાં જળ મુકવા કહ્યું. જ્યારે બલિરાજા હાથમાં જળ લેવા જતા હતા ત્યારે તેમના ગુરુ શુકાચાર્ય ઝારીના નાળીયામાં ભરાઈ ગયા

અને પાણી પડવા ન દીધું. વિષ્ણુ સમજી ગયા અને દર્ભની સળી ઘોંચીને શુક્રાચાર્યની એક આંખ જ્યારે ફોડી ત્યારે કાણામાંથી જળ બહાર આવ્યું. આવા પોતાના જે અવગુણો હતા તે પરમગુરુ આગળ દર્શાવવા લાગ્યા. અને તે અપરાધને કારણે તેઓ ડરના માર્યા ફર્યા કરે છે તેમ જણાવ્યું વળી, અપરાધમાંથી મુક્ત થવા જ્યારે કોઈ મહાપુરુષ મળે છે ત્યારે તેમના ચરણે પડે છે તેવો શુક્રાચાર્યે ખુલાસો કર્યો.

**અતી વિજ્ઞાન કહ્યો વાજનકુ, સ્વાંતભયો શુકરકે મનકુ;
તાંહાં હમ નામ તેહકાતેહ લીના, કેવલલક્ષ લખાઈ દિના. ૧૨**

શબ્દાર્થ

અતી = ઘણું **વિજ્ઞાન** = વિશેષ ગતિનું જ્ઞાન **કહ્યો** = કહ્યું **વાજનકુ** = તે જનને **સ્વાંતભયો** = શાંતિ થઈ **શુકરકે મનકુ** = શુક્રાચાર્યના મનમાં **તાંહાં** = ત્યાં **હમ** = મેં **નામ** = નામ **તેહકાતેહ** = તેનું તે **જ લીના** = દીધું **કેવલલક્ષ** = કેવલકર્તાનો લક્ષ **લખાઈ દિના** = લખાવી દીધો.

અનુવાદ

તે જનને અતિ વિશેષ ગતિનું જ્ઞાન કહ્યું ત્યારે શુક્રના મનને શાંતિ થઈ. ત્યાં મેં તેનું તે જ નામ દીધું અને કેવલકર્તાનો લક્ષ લખાવી દીધો.

ભાવાર્થ

અપરાધથી ગભરાયેલા શુક્રાચાર્યને ચાર વેદથી પરનું અતિ ગૂઢાર્થ ભરેલું અંશ-અંશીનો લક્ષ દર્શાવતું વિશેષ ગતિવાળું કેવલજ્ઞાન વિસ્તારપૂર્વક સમજાવ્યું, તેથી શુક્રાચાર્યના મનમાં શાંતિનો અહેસાસ થયો. જ્યારે તેમણે પરમગુરુને નામ પૂછ્યું ત્યારે તેઓએ તેનું તે જ નામ એટલે કે પરમપુરુષ નામનો ઉલ્લેખ કર્યો. પરમગુરુએ શુક્રમંડળમાં જઈને સક્તાપતિ કેવલકર્તાનો લક્ષ-બોધ દઈને પ્રગટ અને ગુપ્ત અમરમંત્ર દરેકના દિલોમાં લખાવી દીધો. જેથી બધા પરમપદ પામવા માટેની ભક્તિમાં રચ્યા-પચ્યા રહીને તે મંત્રનું રટણ કર્યા કરે છે.

**ફેરી તારામંડળ હમ આના, તાંહાં તેહ કા તેહ કીના જ્ઞાના;
સત્ શબ્દકી ટેર સુનાઈ, કેવલલક્ષ પુરાતન ગાઈ. ૧૩**

શબ્દાર્થ

ફેરી = ત્યાર પછી **તારામંડળ** = તારામંડળમાં **હમ** = હું **આના** = આવ્યો **તાંહાં** = ત્યાં **તેહ કા તેહ** = તેનું તે જ **કીના** = કહ્યું **જ્ઞાના** = જ્ઞાન **સત્ શબ્દકી** = સત્પદના શબ્દની **ટેર** = વાણી **સુનાઈ** = સંભળાવી **કેવલલક્ષ** = કેવલકર્તાનો લક્ષ **પુરાતન** = આદિ-અનાદિનો **ગાઈ** = ગાયો.

અનુવાદ

ત્યારપછી હું તારામંડળમાં આવ્યો. ત્યાં તેનું તે જ જ્ઞાન કહ્યું. સત્શબ્દની વાણી સંભળાવીને પુરાતન કેવલલક્ષ ગાયો.

ભાવાર્થ

શુક્રાચાર્યના ધામને ત્યજીને પરમગુરુ તારામંડળમાં આવ્યા. તારામંડળમાં પણ તેમણે તેનું તે જ જ્ઞાન એટલેકે અંશ-અંશીનો લક્ષને દર્શાવતું કેવલજ્ઞાન સંભળાવ્યું. શાશ્વત પરમપદનો ઉપદેશ આપીને સૃષ્ટિના પ્રારંભ પહેલાં પણ હતા, સૃષ્ટિના પ્રસાર દરમિયાન જે રહેલા છે અને સૃષ્ટિના પ્રલયકાળ પછી પણ જેઓ પોતાના કેવલધામમાં રહે છે એવા આદિ-અનાદિ કેવલકર્તાના લક્ષને દર્શાવ્યો.

સત્ શબ્દ ઉરઘન ઉર લાવા, તબ સબકે મનમેં હમ ભાવા;
કરી આદર મીલીયે સબ કોઈ, મહાજનકી બુઝ હોતી સોઈ. ૧૪

શબ્દાર્થ

સત્ શબ્દ = શાશ્વતપદનો બોધ ઉરઘન = તારા ઉર = હૃદયમાં લાવા = ગ્રહણ કર્યો તબ = ત્યારે સબકે = બધાના મનમેં = મનમાં હમ = હું ભાવા = પ્રિય લાગવું કરી = કરીને આદર = સત્કાર મીલીયે = મળ્યા સબ કોઈ = સર્વ કોઈ મહાજનકી = સત્યનિષ્ઠ અને સેવા પરાયણ મહાપુરુષો બુઝ = સમજશક્તિ હોતી = હતી સોઈ = તેવા.

અનુવાદ

જ્યારે તારાઓએ સત્ શબ્દ હૃદયમાં ગ્રહણ કર્યો ત્યારે બધાના મનમાં પ્રિય લાગ્યો. જેમની સમજશક્તિ હતી તેવા બધા જ સત્યનિષ્ઠ મહાપુરુષો મારો આદર-સત્કાર કરીને સર્વ કોઈ મને મળ્યા.

ભાવાર્થ

તારામંડળના સર્વ રહેવાસીઓએ જ્યારે શાશ્વત પરમપદનો લક્ષબોધ હૃદયમાં ગ્રહણ કર્યો, ત્યારે બધાને પરમગુરુ અતિ પ્રિય લાગ્યા. તારામંડળમાં રહેલા દૈવીપુરુષોમાં જેઓની સમજશક્તિ શાશ્વતપદને સમજવા માટે સક્ષમ હતી, તેવા તમામ સત્યનિષ્ઠ અને સેવા પરાયણ મહાપુરુષો હૃદયના સાચા ભાવથી આદર-સત્કાર કરીને પરમગુરુને મળ્યા.

ઓર રજોગુનકે સબ યારી, જીનકુ હરિભક્તિ નહીં પ્યારી;
સો દેખાદેખી શિર નાયે, સત શબ્દ ઉર નહીં સમજાયે. ૧૫

શબ્દાર્થ

ઓર = બીજા રજોગુણકે = રજોગુણના સબ = બધા યારી = આશકી જીનકુ = જેઓને હરિભક્તિ = પ્રભુની ભક્તિ નહીં પ્યારી = પ્રિય નથી સો = તેઓ દેખાદેખી = એકબીજાનું જોઈને અનુકરણ કરવું શિર = માથું નાયે = નમાવ્યું સત શબ્દ = શાશ્વતપદનો બોધ ઉર = હૃદયમાં નહીં = નથી સમજાયે = સમજ્યા.

અનુવાદ

બીજા બધા રજોગુણના આશકી હતા જેઓને પ્રભુભક્તિ પ્રિય ન હતી. જેઓ સત શબ્દને હૃદયમાં સમજ્યા નથી, તેઓએ દેખાદેખી માથું નમાવ્યું.

ભાવાર્થ

તારામંડળના સત્યનિષ્ઠ મહાપુરુષો સિવાયના બીજા પુરુષો રજોગુણમાં આશક હતા તેઓને પ્રભુની ભક્તિ પ્યારી લાગતી ન હતી. પરમગુરુએ જ્યારે શાશ્વત પદનો બોધ સમજાવ્યો ત્યારે આવા રજોગુણીવૃત્તિ ધરાવનારાઓ પોતાના હૃદયમાં જ્ઞાનબોધ સમજ્યા નહીં. છતાં તેઓ એકબીજાનું જોઈને અનુકરણ કર્યા કરતા અને પોતે જ્ઞાનને સમજ્યા હોય તેવો દેખાવ કરવા પુરતું પરમગુરુની સમક્ષ માથું નમાવતા હતા.

**જીને સમજ્યા તીને સત કરી માના, આઘ પુરુષ હમકુ કરી જાના;
કહન લગે મંડળ સબ તારા, હમ કબ હોયે મનખ અવતારા. ૧૬**

શબ્દાર્થ

જીને = જેમણે સમજ્યા = સમજ પ્રાપ્ત કરી તીને = તેમણે સત કરી માના = સાચું છે એમ કરીને માન્યું આઘ પુરુષ = પુરાણા પુરુષ હમકુ = મને કરી = કરીને જાના = જાણ્યા કહન લગે = કહેવા લાગ્યા મંડળ સબ તારા = તારામંડળના સર્વ તારાઓ હમ = અમોને કબ = ક્યારે હોયે = થશે, મળશે મનખ = મનુષ્ય અવતારા = અવતાર.

અનુવાદ

જેમણે સમજ પ્રાપ્ત કરી તેમણે સાચું છે એમ કરીને માન્યું અને મને આદિપુરુષ કરીને જાણ્યા. તારામંડળના સર્વ તારાઓ કહેવા લાગ્યા કે અમોને મનુષ્ય અવતાર ક્યારે મળશે ?

ભાવાર્થ

જેઓએ પોતાના હૃદયમાં શાશ્વત પરમપદનો અગાધ લક્ષ્યબોધ સમજપૂર્વક અને એકાગ્ર ચિત્તે ગ્રહણ કર્યો તેઓએ પરમગુરુના ગૂઢાર્થ ભરેલા કૈવલજ્ઞાનનો બોધ સાચો છે એમ માનીને મનમાં સહર્ષ સ્વીકારી લીધો. તારામંડળમાં પધારેલા પરમગુરુ કોઈ આઘ પુરુષ છે એવું માનીને તેમને ઓળખવા લાગ્યા. બધા તારાઓ પરમગુરુને કહેવા લાગ્યા કે તેઓને હવે માનવદેહ ક્યારે પ્રાપ્ત થશે ?

જો મનુષ્ય તન હમહી પઈયે, તો સત્સંગ તમારો કરીયે;
આંહાં હમ ચલત ચલત કાહા કરહી, સસુમાર ધીરજ નહીં ધરહી. ૧૭

શબ્દાર્થ

જો = જો મનુષ્ય = મનુષ્ય તન = દેહ હમહી = અમે પઈયે = પ્રાપ્ત કરીએ તો = તો સત્સંગ = ધાર્મિક વાર્તાલાપ તમારો = તમારો કરીયે = કરીએ આંહાં = અહીંયા હમ = અમે ચલત ચલત = ચાલતા ચાલતા કાહા કરહી = કેવી રીતે કરીએ સસુમાર = શિશુમાર ચક્ર ધીરજ = ધીરતા નહીં = નથી ધરહી = ધારણ કરતું.

અનુવાદ

જો અમે મનુષ્ય દેહ પ્રાપ્ત કરીએ તો તમારો સત્સંગ કરીએ. અહીંયાં તો શિશુમાર ધીરજ ધરતું જ નથી તો અમો ચાલતાં ચાલતાં કેવી રીતે કરીએ ?

ભાવાર્થ

જો તારાઓ મનુષ્ય દેહ પ્રાપ્ત કરે તો જ ગૂઢાર્થ ભરેલા કૈવલજ્ઞાન અંગે પરમગુરુ સાથે જ્ઞાનની ચર્ચા કરી શકે, પરંતુ ત્યાં (તારામંડળમાં) તો શિશુમાર ચક્ર સદાને માટે ભ્રમણ કરતું હોઈ કદી સ્થિર થઈને રહેતું જ નથી. જેથી તારાઓ પણ ચાલતા જ રહેતા હોય છે, પરિણામે તેઓ (તારાઓ) સત્સંગ કેવી રીતે કરી શકે ?

તાતે હમ ઈચ્છત અવતારા, અવનીકે પર વારંવારા;
તમ સંગે જીવ પદ સદ છૂટે, માયા મોહ અતીબલ તૂટે. ૧૮

શબ્દાર્થ

તાતે = તેથી હમ = અમે ઈચ્છત = ઈચ્છા રાખીએ છીએ અવતારા = જન્મ અવની કે પર = પૃથ્વી ઉપર વારંવારા = વારે ઘડીએ તમ સંગે = તમારી સાથેના સત્સંગથી જીવ પદ = જીવપણું સદ = સદાને માટે છૂટે = નાશ પામે માયા મોહ = માયા પ્રત્યેનો લગાવ અતીબલ = પ્રબળ તૂટે = નાશ પામે

અનુવાદ

તેથી અમે પૃથ્વી ઉપર વારે ઘડીએ (વારંવાર) જન્મ ઈચ્છીએ છીએ. જેથી તમારી સાથેના સત્સંગથી જીવપણું સદાને માટે નાશ પામે અને પ્રબળ માયાનો મોહ પણ તૂટે.

ભાવાર્થ

એટલા માટે જ શિશુમાર ચક્રના કારણે ફરતા તારાઓ વારે ઘડીએ પૃથ્વી ઉપર માનવ જન્મ ઈચ્છે છે. જેથી પરમગુરુ સાથે કૈવલજ્ઞાનનો સત્સંગ કરી શકે અને તેમનું જીવપણું હંમેશને માટે નાશ પામે. વળી, હૃદયમાં રહેલી મહાપ્રબળ એવી સર્વ વ્યાપક માયાનો મોહ છૂટી શકે.

એહવું જ્ઞાન અપાર તમારું, સબકે મન આયો પતિયારું;
તુમ જેસે પુરુષા નહીં આવા, કેવલ લક્ષ ન કોઉ સુનાવા. ૧૯

શબ્દાર્થ

એહવું = એવું જ્ઞાન = જ્ઞાન અપાર = અગાધ તમારું = તમારું સબકે = બધાના મન = મન આયો = આવ્યો
પતિયારું = વિશ્વાસ તુમ જેસે = તમારા જેવા પુરુષા = પુરુષ નહીં આવા = આવ્યા નથી કેવલ લક્ષ = કેવલકર્તાનો
લક્ષ ન = નહીં કોઉ = કોઈએ સુનાવા = સંભળાવ્યો.

અનુવાદ

બધાના મનમાં વિશ્વાસ આવ્યો કે એવું અગાધ તમારું જ્ઞાન છે. તમારા જેવા પુરુષ આવ્યા નથી અને કેવલકર્તાનો લક્ષ પણ કોઈએ સંભળાવ્યો નથી.

ભાવાર્થ

જ્ઞાનચર્યા દરમિયાન પરમગુરુએ કથેલ કેવલજ્ઞાન અગાધ છે તેવો વિશ્વાસ તારામંડળના તારાઓને પણ આવ્યો. એટલે તારાઓ કહેવા લાગ્યા કે આદિપુરુષ જેવા કોઈ જ્ઞાની તારામંડળમાં પહેલા આવ્યા નથી. અને કેવલકર્તાનો લક્ષ કોઈએ સંભળાવ્યો નથી.

આગ્યે એક પુરુષ આયે તે, તુમ જેસી બાની કહેતે તે;
કહે તેહકા તેહ હોહુ તુમહી, યેસી પરખ પરત હે હમહી. ૨૦

શબ્દાર્થ

આગ્યે = અગાઉ એક = એક પુરુષ = પુરુષ આયે તે = આવ્યા હતા તુમ જેસી બાની = તમારા જેવી વાણી
કહેતે તે = કહેતા હતા કહે = કહો તેહકા તેહ = તેના તે જ હોહુ તુમહી = તમો છો યેસી = એવી પરખ = ખબર
પરત હે = પડે છે હમહી = અમોને.

અનુવાદ

અગાઉ એક પુરુષ આવ્યા હતા. અને તમારા જેવી જ વાણી કહેતા હતા. કહો, તેના તે જ તમો છો ? એવી અમોને ખબર પડે છે.

ભાવાર્થ

તારામંડળમાં અગાઉ એક જ્ઞાની પુરુષ આવ્યા હતા. તેઓ પરમગુરુ જેવી જ ચાર વેદની પાર રહેલા પરમપદ અંગેની સમજ દર્શાવતી વાણી બોલતા હતા. તારાઓને એ પ્રમાણે માલુમ પડતાં કહેવા લાગ્યા કે તેના તે જ પુરુષ પાછા તો આવ્યા નથી ને !

સો જુગમાંહી કબીર કહાયે, જીવન કોટ અનંત ચેતાયે;
એસા હો પુરુષા તુમ કોઈ, લક્ષમતે દેખા હમ સોઈ. ૨૧

શબ્દાર્થ

સો = તેઓ જુગમાંહી = જગતમાં કબીર કહાયે = સંત કબીર કહેવાયા જીવન કોટ અનંત = અનંત કોટી જીવોને ચેતાયે = ચેતાવ્યા એસા હો = એવા છો પુરુષા = પુરુષ તુમ = તમો કોઈ = કોઈ લક્ષમતે = જ્ઞાનના પક્ષે દેખા = જોયા હમ = અમે સોઈ = તો.

અનુવાદ

જગતમાં તેઓ સંત કબીર કહેવાયા. જેમણે અનંત કોટી જીવોને ચેતાવ્યા છે. જ્ઞાનના પક્ષે અમે જોયા તો તમો એવા જ કોઈ પુરુષ જાણાઓ છો.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ તે અંગે ખુલાસો કરતાં તારાઓને જણાવે છે કે તે જ્ઞાની પુરુષ જગતમાં સંત કબીર તરીકે ઓળખાયા છે. તેમણે કરોડો જીવોને ચાર વેદથી પાર કોઈ પદ છે તેવું જણાવીને જ્ઞાનોપદેશ કર્યો છે. પરમગુરુએ દર્શાવેલ જ્ઞાન પક્ષે જોતાં તો એવા જ કોઈ જ્ઞાની પુરુષ ફરી પાછા આવ્યા તેવું તારાઓને લાગ્યું.

તબ હમ નામ લીયા તીન આગે, જેહે કહેતે આયે ઋષિ જાગે;
નામ સુના સમજે મનમાંહી, અબ સ્વામી રાખો શરનાંહી. ૨૨

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે હમ = મેં નામ લીયા = નામ જણાવ્યું તીન આગે = તેમની આગળ જેહે = જે કહેતે = કહેતો આયે = આવ્યો ઋષિ જાગે = ઋષિમંડળના જનોને નામ સુના = નામ સાંભળતાં જ સમજે = સમજ્યા મનમાંહી = મનમાં અબ = હવે સ્વામી = પ્રભુ રાખો = રાખો શરનાંહી = શરણમાં

અનુવાદ

ત્યારે મેં જે ઋષિમંડળમાં ત્યાંના જનોને જે અગાઉ કહેતો આવ્યો હતો તે જ નામ તેમની આગળ જણાવ્યું. નામ સાંભળતાં જ તેઓ મનમાં સમજી ગયા અને કહેવા લાગ્યા કે હે સ્વામી! હવે અમને (તમારા) શરણમાં રાખો.

ભાવાર્થ

આ પ્રમાણેના વાર્તાલાપ પછી પરમગુરુએ પોતાનું નામ જે અગાઉ ઋષિમંડળમાં ગયા હતા અને ત્યાં જે (નામ) દર્શાવ્યું હતું તેનું તે જ 'પરમપુરુષ' નામ તારામંડળમાં પણ દર્શાવ્યું.

તારામંડળના બધા પરમપુરુષ નામ સાંભળીને મનમાં સમજી ગયા કે આ કોઈ અલૌકિક જ્ઞાની પુરુષ છે. જેથી પરમપુરુષ તેમના શરણમાં સદાને માટે રાખે એ પ્રમાણે તારામંડળના સૌ તારાઓ વિનંતી કરવા લાગ્યા.

**ત્રીનકુ શરન હમારે કરહી, કેવલ લક્ષ રખો નિસ્તરહી;
બોહોરુ હમ શશીમંડળ આયે, કુટુંબ સહિત શશીકે સુખ પાયે. ૨૩**

શબ્દાર્થ

ત્રીનકુ = તેઓને શરન = શરણમાં હમારે = અમારા કરહી = કર્યા કેવલ લક્ષ = કેવલકર્તાનો લક્ષ રખો = રાખો નિસ્તરહી = ભવપાર થશો બોહોરુ = ત્યાર પછી હમ = હું શશીમંડળ = ચંદ્રના મંડળમાં આયે = આવ્યો કુટુંબ સહિત = પરિવાર સાથે શશીકે = ચંદ્રના સુખ પાયે = શાંતિ થઈ, ખુશ થયા.

અનુવાદ

તેઓને અમારા શરણમાં કર્યા અને કહ્યું કે કેવલલક્ષ ગ્રહણ કરીને રાખો જેથી ભવપાર થશો. ત્યાર પછી હું ચંદ્રમંડળમાં આવ્યો. ત્યાં ચંદ્રનાં પરિવાર સહિત બધા ખુશ થયા.

ભાવાર્થ

વિનંતીનો સ્વીકાર કરીને પરમગુરુએ મોક્ષ વાંચિત સર્વ તારાઓને પોતાના શરણમાં લીધા. ત્યાં પણ કેવલજ્ઞાનનો અગાધ લક્ષબોધ સમજાવ્યો અને કહ્યું કે જો તેઓ દ્વારા કેવલકર્તાનું લક્ષ ભજન કરવામાં આવશે તો તેઓનો જરૂર મોક્ષ થશે. ત્યારબાદ પરમગુરુ તારામંડળને ત્યજીને ચંદ્રમંડળમાં પધાર્યા. ત્યાં ચંદ્ર સહિત પરિવારના સર્વજનો ખુશ થયા.

**મહા આનંદ અતી સુખ દીનો, તાંહાં પણ હમ કેવલલક્ષ કીનો;
ચંદરકી જેતની અરધંગી, જ્ઞાન સુની મન ભઈ ઉમંગી. ૨૪**

શબ્દાર્થ

મહા આનંદ = અતિ આનંદ અતી સુખ = ઘણું સુખ દીનો = આપ્યું તાંહાં = ત્યાં પણ = પણ હમ = મેં કેવલલક્ષ = કેવલકર્તાનો બોધ કીનો = કહ્યો ચંદરકી = ચંદ્રની જેતની = જેટલી અરધંગી = અર્ધાંગના જ્ઞાન સુની = જ્ઞાન સાંભળીને મન = મનથી ભઈ = થઈ ઉમંગી = આનંદિત.

અનુવાદ

ત્યાં પણ મેં કેવલલક્ષ કહ્યો અને અતિ આનંદ કરાવીને ઘણું સુખ આપ્યું. ચંદ્રની જેટલી અર્ધાંગના હતી તે મારું જ્ઞાન સાંભળીને મનમાં આનંદિત થઈ.

ભાવાર્થ

ચંદ્રના શશીમંડળમાં પણ પરમગુરુએ સકર્તાપતિ કેવલકર્તાનો અગાધ લક્ષ્મીબોધ કહ્યો અને ત્યાંના બધા રહેવાસીઓને સત્સંગનો લાભ આપી ઘણો આનંદ કરાવ્યો અને બહુ જ ખુશ કર્યા. વળી, કેવલકર્તાનું અલૌકિક કેવલજ્ઞાન સાંભળીને ચંદ્રની જેટલી પટરાણીઓ હતી તે સર્વે અત્યંત આનંદવિભોર બની હતી.

**કુટુંબ સહિત ચરનન મમ રાયે, કહન લગે સદ્ગુરુ તુમ સાયે;
તબ હમ દીના કેવલ ધ્યાના, રવિમંડળ જબ કીયા પિયાના. ૨૫**

શબ્દાર્થ

કુટુંબ સહિત = પરિવાર સાથે **ચરનન** = ચરણમાં **મમ** = મારા **રાયે** = મગ્ન થયા **કહન લગે** = કહેવા લાગ્યા **સદ્ગુરુ** = સદ્ગુરુ **તુમ** = તમો **સાયે** = સાચા **તબ** = ત્યારે **હમ** = મેં **દીના** = આપ્યું **કેવલ ધ્યાના** = કેવલકર્તાનું ધ્યાન ધરવા અંગેની સમજ **રવિમંડળ** = સૂર્યમંડળ **જબ** = ત્યારે **કીયા** = કર્યું **પિયાના** = પ્રસ્થાન.

અનુવાદ

જ્યારે મેં કેવલકર્તાનું ધ્યાન ધરવા અંગેની સમજ આપી ત્યારે પરિવાર સહિત બધા મારા ચરણમાં મગ્ન થયા અને કહેવા લાગ્યા કે તમો સાચા સત્ગુરુ છો. ત્યારબાદ રવિમંડળમાં પ્રસ્થાન કર્યું.

ભાવાર્થ

શશીમંડળમાં પરમગુરુએ જ્યારે અગાધ કેવલજ્ઞાનની સમજ આપીને સકર્તાપતિનું ધ્યાન ધરવા અંગેની જ્યારે સમજ આપી ત્યારે પરિવાર સહિત બધા પરમગુરુના ચરણમાં નમન કરીને વંદન કરવા લાગ્યા. તેઓ જ્ઞાનમગ્ન બનીને કહેવા લાગ્યા કે પરમગુરુ ખરેખર સાચા સત્ગુરુ છે. ત્યારપછી પરમગુરુએ શશીમંડળમાંથી નીકળીને રવિમંડળ તરફ પ્રસ્થાન કર્યું.

**દેખી દિનકર દોઉ કર જોરા, અરુણ સહિત બહુ કીયા નીહોરા;
રવિકો તે જ અતિબલ રાજે, મેરા પણ તન અવિગત્ય છાજે. ૨૬**

શબ્દાર્થ

દેખી = જોઈ **દિનકર** = સૂર્ય **દોઉ કર** = બંને હાથ **જોરા** = જોડીને **અરુણ સહિત** = અરુણ સહિત **બહુ** = ખૂબ જ **કીયા** = કર્યા **નીહોરા** = દર્શન કરવા **રવિકો** = સૂર્યનું **તે જ** = પ્રકાશ **અતિબલ** = પ્રબળ **રાજે** = પ્રકાશવું, શોભવું, દેખાવું **મેરા** = મારું **પણ** = પણ **તન** = શરીર **અવિગત્ય** = અવ્યક્ત **છાજે** = શોભતું.

અનુવાદ

અરુણ સહિત સૂર્ય બે હાથ જોડીને ખૂબ જ દર્શન કર્યા. સૂર્યનું તેજ પ્રબળ પ્રકાશતું હતું. જ્યારે મારું પણ અવ્યક્ત શરીર શોભતું હતું.

ભાવાર્થ

જેવા પરમગુરુ સૂર્યમંડળમાં પ્રવેશ્યા ત્યાં સૂર્ય અને તેના રથના સારથી એવા અરુણ પણ બે હાથ જોડીને નેત્રના પલકારા કર્યા વિના સતત હૃદયમાં ઉમંગ લાવીને પરમગુરુના દિવ્ય દેહને નીરખતા રહ્યા. સૂર્યનો પ્રબળ તેજોમય પ્રકાશ પ્રકાશી રહ્યો હતો. તેમ પરમગુરુનો દિવ્ય દેહ પણ અવિગત્ય હોઈ સૂર્યના પ્રબળ તેજ સામે એટલો જ શોભાયમાન હતો.

અવ્યાકત મેરો તન સોઈ, સૂરજ આંચ ન લાગે કોઈ;
કેતેક દિન હલમલ તાંહાં રહીયા, કેવલ જ્ઞાન પુરાતન કહીયા. ૨૭

શબ્દાર્થ

અવ્યાકત = અવ્યાકત તત્ત્વ મેરો = મારો તન = દેહ સોઈ = છે સૂરજ = સૂર્ય આંચ = ગરમી, ઝાળ ન લાગે = લાગે નહીં કોઈ = કોઈપણ પ્રકારની કેતેક દિન = કેટલાક દિવસ હલમલ = હળીમળીને તાંહાં = ત્યાં રહીયા = રહ્યા કેવલ જ્ઞાન = કેવલકર્તાનું જ્ઞાન પુરાતન = પુરાણું કહીયા = કહ્યું.

અનુવાદ

મારો અવ્યાકત દેહ છે તેથી કોઈપણ પ્રકારે સૂર્યની ઝાળ લાગતી નથી. ત્યાં કેટલાક દિવસ હળીમળીને રહ્યો અને પુરાતન કેવલજ્ઞાન કહ્યું.

ભાવાર્થ

પરમગુરુનો દિવ્ય દેહ અવ્યાકત તત્ત્વનો હોવાથી તેમના દેહને સૂર્યની કાળઝાળ ગરમીનો પ્રભાવ અસર કરી શકે નહીં. પરમગુરુ ત્યાં કેટલાક દિવસ બધાની સાથે હળીમળીને રહ્યા. તે દરમિયાન તેમણે રવિમંડળના સર્વ રહેવાસીઓને પુરાણા પુરુષ-સકર્તા પતિ કેવલકર્તાનો અગાધ અંશ-અંશીનો લક્ષ દર્શાવતા અલૌકિક કેવલજ્ઞાનનો બોધ કહી સમજાવ્યો.

સુની પુરાતન કેવલ જ્ઞાના, સમજ ગયે રવિ સુઘડ સહ્યાના;
અહો મહા અદ્ભુત કોઈ દેશા, તુમ સ્વામી કોઈ અકલ નરેશા. ૨૮

શબ્દાર્થ

સુની = શ્રવણ કરી પુરાતન = અનાદિ કેવલ જ્ઞાના = કેવલકર્તાનું જ્ઞાન સમજ ગયે = સમજ ગયા રવિ = સૂર્ય સુઘડ = ચતુર સહ્યાના = વિવેકી અહો = હે મહા = મહાન અદ્ભુત = અલૌકિક કોઈ = કોઈ

દેશા = દેશ તુમ = તમો સ્વામી = પ્રભુ કોઈ = કોઈ અકલ = અકળ નરેશા = નરપતિ.

અનુવાદ

પુરાતન કેવલજ્ઞાન શ્રવણ કરીને ચતુર અને વિવેકી સૂર્ય સમજી ગયા અને કહેવા લાગ્યા કે, હે સ્વામી ! તમો કોઈ અદ્ભુત દેશના અકળ નરપતિ જણાઓ છો.

ભાવાર્થ

આદિ અનાદિ કેવલજ્ઞાન શ્રવણ કરીને ચતુર અને વિવેકી સૂર્યનારાયણ દેવ મનોમન સમજી ગયા. પરમગુરુને સૂર્યદેવ કહેવા લાગ્યા કે તેમના મંડળમાં કોઈ અલૌકિક ધામના અકળ નરપતિ પધાર્યા છે.

કહો કરુણાકર કાંડાંસે આવા, અરુઠ અગાધ લક્ષ જો લાવા;
તબ હમ કીના આદ મકાના, કેવલથે નિજ ક્રિયા પિયાના. ૨૯

શબ્દાર્થ

કહો = કહી જણાવો કરુણાકર = કૃપા કરીને કાંડાંસે = ક્યાંથી આવા = આવ્યા અરુઠ = મહાન અગાધ = ગહન લક્ષ = બોધ જો = જે લાવા = લાવ્યા તબ = ત્યારે હમ = મેં કીના = કહ્યું આદ = અનાદિ મકાના = ધામ કેવલથે = કેવલથી નિજ = મૂળ ક્રિયા = કર્યું પિયાના = પ્રસ્થાન.

અનુવાદ

મહાન અગાધ લક્ષ જે લાવ્યા છો તે તેમજ આપ ક્યાંથી (પધાવ્યા) આવ્યા છો ? તે કૃપા કરીને કહો. ત્યારે આદિધામ દર્શાવીને કહ્યું કે મેં નિજકેવલથી પ્રસ્થાન કર્યું છે.

ભાવાર્થ

સૂર્યએ પરમગુરુને કૃપા કરીને જણાવવા કહ્યું કે તેઓ મહાન અગાધ કેવલજ્ઞાનનો લક્ષ જે લાવ્યા છે તે, તેમજ તેઓ ક્યાંથી આવ્યા છે ? તેના પ્રત્યુત્તરમાં પરમગુરુએ ખુલાસો કર્યો કે તેઓ આદિ-અનાદિ એવા પુરાતન કેવલકર્તાના કેવલધામમાંથી આવ્યા છે. વળી, જે પરમગતિનો લક્ષ લાવ્યા છે તે પણ નિજ કેવલકર્તા તરફથી જ લઈને વિશ્વમાં આવ્યા છે.

હમ હંસા કેવલધામનકા, કરન પઠાયે કાજ લોકનકા;
કેવલકી આજ્ઞા જબ હોઈ, તબ હમ કીયા પીયાના સોઈ. ૩૦

શબ્દાર્થ

હમ = હું હંસા = હંસ સ્વરૂપ કેવલધામનકા = કેવલધામનો કરન = કરવા પઠાયે = મોકલ્યો કાજ = કલ્યાણ લોકનકા = લોકોના કેવલકી = કેવલકર્તાની આજ્ઞા = હુકમ જબ હોઈ = જ્યારે થયો તબ = ત્યારે હમ = મેં

કીયા પીયાના = પ્રસ્થાન કર્યું સોઈ = છે.

અનુવાદ

હું કેવલધામનો હંસ છું અને લોકોના કલ્યાણ કરવા મોકલ્યો છે. જ્યારે કેવલની આજ્ઞા થઈ ત્યારે મેં તે ધામમાંથી પ્રસ્થાન કર્યું છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ પરમ વિશેષ પાટવી અંશના નાતે કેવલધામમાં શુદ્ધ અણીઅગ્ર અંકુરિત હંસ સ્વરૂપે કેવલકર્તાના સાંનિધ્યમાં રહેતા હતા. જ્યારે કેવલકર્તાએ હુકમ કર્યો કે બ્રહ્માંડમાં જઈ સર્વ દેવીધામો સહિત પૃથ્વીના સર્વ જીવોને કેવલજ્ઞાનનો લક્ષ આપીને તેમને જાગ્રત કરો. જેથી અંશ અખંડ કેવલ મુક્તિ પામી શકે. કેવલકર્તાની આજ્ઞા થતાં જ કેવલવેત્તા પુરુષ કેવલધામમાંથી પ્રસ્થાન કરીને બ્રહ્માંડમાં આવ્યા છે.

સો હંસા હમ તન ધરી આયે, ચૌદ લોક ચેતાવન ચાહાયે;
સુની મમ બચન ધામ કેવલકે, ધન્ય સ્વામી તાંહાંથે આયે ચલકે. ૩૧

શબ્દાર્થ

સો હંસા = તે હંસ હમ = હું તન = દેહ ધરી = ધારણ કરી આયે = આવ્યો ચૌદ લોક = ચૌદ લોક ચેતાવન = જ્ઞાનથી જાગ્રત ચાહાયે = ઈચ્છાથી સુની = સાંભળી મમ = મારા બચન = વચનો ધામ કેવલકે = કેવલધામના ધન્ય સ્વામી = હે સ્વામી ! આપને ધન્યવાદ છે તાંહાંથે = ત્યાંથી આયે = આવ્યા ચલકે = ચાલતા.

અનુવાદ

તે જ હંસ હું દેહ ધારણ કરીને ચૌદ લોકને જ્ઞાનથી જાગૃત કરવાની ઈચ્છાથી આવ્યો છું. મારા કેવલધામ અંગેના વચન સાંભળીને સૂર્ય કહેવા લાગ્યા કે હે સ્વામી ! આપને ધન્યવાદ છે કે આપ ત્યાંથી ચાલતા આવ્યા છો.

ભાવાર્થ

કેવલધામમાંથી કેવલકર્તાના સાંનિધ્યમાં રહેલા પરમવિશેષ પાટવી અંશ પોતે દિવ્યદેહ ધારણ કરીને બ્રહ્માંડમાં આવ્યા છે. તેમનો આશય કરોડો કલ્પોથી વિખૂટા પડેલા ચૌદ લોકના અંશોને કેવલજ્ઞાનથી જાગૃત કરી પાછા કેવલધામમાં પહોંચાડવાનો છે. પરમગુરુના આવવાનો આશય અને કેવલધામ અંગેની વાણી સાંભળીને સૂર્યદેવ અત્યંત આનંદમાં આવી ગયા. કેવલધામમાંથી અંતરિક્ષના માર્ગે ગમન કરીને સૂર્યમંડળમાં આવ્યા તે બદલ સૂર્યદેવ પોતાને ભાગ્યશાળી સમજી પરમગુરુને ધન્યવાદ આપવા લાગ્યા.

જેતને લોક ઓલંગી આયે, કહો સ્વામી કાહા સબી ચેતાયે;
તબ હમ બોલે લક્ષ ઉછાહુ, હા હમ ચેતાયે સબ કાહુ. ૩૨

શબ્દાર્થ

જેતને = જેટલા લોક = ધામ ઓલંગી = ઓળંગીને આયે = આવ્યા કહો સ્વામી = સ્વામી કહો કે
કાહા = શું સબી = બધા ચેતાયે = ચેતાવ્યા તબ = ત્યારે હમ = હું બોલે = બોલ્યો લક્ષ = ધ્યાન ઉછાહુ = ઉમંગભેર
હા = હા હમ = મેં ચેતાયે = ચેતાવ્યા સબ કાહુ = સર્વ કોઈને.

અનુવાદ

હે સ્વામી ! કહો કે જેટલા ધામ ઓળંગી આવ્યા છો, શું તે બધા જ ચેતાવ્યા ! ત્યારે હું લક્ષ
અંગે ઉમંગભેર બોલ્યો કે હા, મેં સૌને (સર્વ કોઈને) ચેતાવ્યા છે.

ભાવાર્થ

સૂર્યદેવ પોતાના મનમાં આવેલા વિચારને પ્રસ્તુત કરતાં પરમગુરુને પૂછે છે કે માર્ગમાં
આવેલા બધા જ દૈવી ધામોને કૈવલજ્ઞાનથી જાગૃત કર્યા કે નહીં ? ત્યારે પરમગુરુએ પોતાનો
અલૌકિક લક્ષ જ્યાં જ્યાં આપ્યો હતો તે અંગે ઉમંગભેર પ્રત્યુત્તર આપ્યો કે તેઓએ માર્ગમાં
આવેલા બધા જ દૈવી ધામોને કૈવલજ્ઞાનથી જાગૃત કર્યા છે.

જબ દિનકર દીનતા હોય રાયે, સત્ સત્ સ્વામી તુમ સાયે;
મહા મંતર સૂરકુ સુનવાયે, બોહોરુ હમ પોમી પર આયે. ૩૩

શબ્દાર્થ

જબ = જ્યારે દિનકર = સૂર્ય દીનતા હોય = નમ્રતાપૂર્વક થઈ રાયે = રાજી થયા સત્ સત્ = સાચે સાચ
સ્વામી = પ્રભુ તુમ = તમો સાયે = સાચા મહા મંતર = મહામંત્ર સૂરકુ = સૂર્યને સુનવાયે = સંભળાવ્યો
બોહોરુ = ત્યારબાદ, પછી હમ = હું પોમી પર = પૃથ્વી પર આયે = આવ્યો.

અનુવાદ

જ્યારે સૂર્યદેવ રાજી થયા ત્યારે નમ્રતાપૂર્વક કહેવા લાગ્યા કે સાચે સાચ તમો સાચા
સ્વામી છો. સૂર્યને મહામંત્ર સંભળાવ્યો ત્યારબાદ હું પૃથ્વી પર આવ્યો.

ભાવાર્થ

પરમગુરુના વચનો સાંભળીને સૂર્યદેવ ખુશ થઈ નમ્રતાપૂર્વક પરમગુરુના ચરણે પડ્યા
અને કહેવા લાગ્યા કે તેઓ સાચેસાચ સાચા સ્વામી છે. ત્યારે પરમગુરુએ સૂર્યદેવ ના કાનમાં
અમરમંત્ર સંભળાવ્યો તથા લક્ષ-ભજન કરવા જણાવ્યું. ત્યારબાદ સૂર્યલોકથી નીકળીને દિવ્ય

પરમગુરુએ પૃથ્વી તરફ પ્રયાણ કર્યું.

સત્ કુવેર લેઈ જ્ઞાન ગગનકુ, પાવ ધર્યા પોમી ચેતનકુ. ૩૪

શબ્દાર્થ

સત્ કુવેર = સત્ કુવેર સ્વામી લેઈ = લઈને જ્ઞાન = સમજ ગગનકુ = અંતરીક્ષનું પાવ ધર્યા = પગ મૂક્યો
પોમી = પૃથ્વી ચેતનકુ = જ્ઞાનથી જાગ્રત કરવા.

અનુવાદ

સત્ કુવેરસ્વામીએ અંતરીક્ષની સમજ લઈને પૃથ્વી ચેતવવા માટે પગ મૂક્યો.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર અંતરીક્ષના ધામોને કૈવલજ્ઞાનથી જાગ્રત કરીને તે તે ધામોની સઘળી માહિતી લઈને પૃથ્વીના જીવોને અંશ-અંશીનો લક્ષ આપીને કૈવલજ્ઞાનથી જાગ્રત કરવા માટે પૃથ્વી પર પધાર્યા.

અંગ-૪૪

પોમી પર પ્રવેશ પ્રથમ પુષ્કરદ્વીપકો

ચેતાવન પોમીકી પરજા, કાયમ પંથ ગાડા હમ ગરજા;
પ્રથમ સૃષ્ટિ સધારે હમહી, જ્ઞાન વિના ભવમે બહુ તમહી. ૧

શબ્દાર્થ

ચેતાવન = ચેતાવવા પોમીકી = પૃથ્વીની પરજા = પ્રજા કાયમ પંથ = કાયમપંથ ગાડા = ગાઢ હમ = મેં
ગરજા = ગર્જના સહિત પ્રથમ = સૌથી પહેલાં સૃષ્ટિ = સૃષ્ટિ સધારે = સીધા આવવું હમહી = હું જ્ઞાન વિના = જ્ઞાન
સિવાય ભવમે = જગતમાંબહુ તમહી = ઘણો અંધકાર.

અનુવાદ

પૃથ્વીની પ્રજાને ચેતાવવા માટે મેં કાયમપંથની ગાઢ ગર્જનાપૂર્વક સમજ આપી. જ્યારે હું
પ્રથમ સૃષ્ટિ પર સીધો આવ્યો ત્યારે જગતમાં જ્ઞાન વિના ઘણો અંધકાર છવાયેલો હતો.

ભાવાર્થ

પૃથ્વીના જીવોને જ્ઞાનથી જાગ્રત કરવા માટે પરમગુરુએ પુષ્કળ ગર્જનાપૂર્વક રજૂઆતો
કરીને કાયમપંથની સ્થાપના કરી. જ્યારે તેઓ રવિમંડળથી સીધા પૃથ્વી પર પધાર્યા ત્યારે તેમણે
પોતાના ચૈતન અંશ સ્વરૂપ અને અંશ જેની સજાતીનો છે એવા અંશી-સર્જનહારના સાચા લક્ષ
વિના જ અજ્ઞાન રૂપી અંધકારમાં જગતના જીવોને જીવતા જોયા.

રવિમંડળ છોડી જબ આયે, પહેલે પુષ્કરદ્વીપ ચેતાયે;
પુષ્કરમેં જબ કીયા પીયાના, તાંહાં હમ કાયમ નામ કહ્યાના. ૨

શબ્દાર્થ

રવિમંડળ = સૂર્યના ધામ છોડી = તજીને જબ = જ્યારે આયે = આવ્યો પહેલે = પ્રથમ પુષ્કરદ્વીપ = પુષ્કરદ્વીપ
ચેતાયે = જ્ઞાનથી જાગ્રત કર્યો પુષ્કરમેં = પુષ્કરદ્વીપમાં જબ = જ્યારે કીયા = કર્યો પીયાના = પ્રવેશ તાંહાં = ત્યાં
હમ = મેં કાયમ નામ = કાયમ પુરુષ એવું નામ કહ્યાના = કહ્યું.

અનુવાદ

રવિમંડળને છોડીને જ્યારે આવ્યો ત્યારે પ્રથમ પુષ્કરદ્વીપ ચેતાવ્યો. પુષ્કર (દ્વીપ)માં જ્યારે
પ્રવેશ કર્યો ત્યાં મેં 'કાયમપુરુષ' નામ કહ્યું.

ભાવાર્થ

સૂર્યદેવના ધામને કૈવલજ્ઞાનથી જાગ્રત કર્યા બાદ પરમગુરુ સીધા પૃથ્વી પર પધાર્યા. ત્યાં સૌથી પ્રથમ પુષ્કરદ્વીપને કૈવલજ્ઞાનથી જાગ્રત કર્યો. જ્યારે પુષ્કરદ્વીપમાં પરમગુરુ પધાર્યા ત્યારે તેઓએ તેમનું નામ 'કાયમપુરુષ' જણાવ્યું.

**હમ કાયમ કૈવલ મમ સ્વામી, ચેતાવન પઠયે બહુ નામી;
તાંહાં હમ જ્ઞાન પસાર્યા પાસા, પુષ્કરદ્વીપ ભયે સબ દાસા. ૩**

શબ્દાર્થ

હમ = હું કાયમ = સનાતન કૈવલ = કૈવલકર્તા મમ = મારા સ્વામી = પતિ ચેતાવન = જ્ઞાનથી જાગ્રત કરવા પઠયે = મોકલ્યો બહુ નામી = જેમનાં અનેક નામ છે એવા પ્રભુ તાંહાં = ત્યાં હમ = મેં જ્ઞાન = જ્ઞાન, સમજ પસાર્યા = પ્રસારો કર્યો પાસા = દાવ પુષ્કરદ્વીપ = પુષ્કરદ્વીપ ભયે = થયા સબ = બધા દાસા = અનુયાયી.

અનુવાદ

હું સનાતન છું તેમ કૈવલ મારા પતિ છે. તે બહુનામીએ મને જ્ઞાનથી જાગ્રત કરવા મોકલ્યો છે. ત્યાં મેં જ્ઞાનનો દાવ પસાર્યો, જેથી પુષ્કરદ્વીપમાં બધા અનુયાયી બન્યા.

ભાવાર્થ

કાયમ પુરુષ, સર્જનહારના પરમ વિશેષ પાટવી અંશ હોઈ સનાતન છે. વળી, અંશો જેના સજાતિ છે એવા અંશી કૈવલકર્તા પોતે કૈવલવેત્તા પુરુષ સહિત સર્વ અંશોના પતિ (સ્વામી) છે. જેઓ અનેક નામોથી વિભૂષિત છે એવા બહુનામી કૈવલકર્તાએ જ પોતાના સાંનિધ્યમાં રહેલા પાટવી અંશને વિશ્વમાં કર્તાનો સંદેશો પહોંચાડવા તથા જગતના જીવોને અંશ-અંશીનું જ્ઞાન આપવા માટે મોકલ્યા છે. કાયમપુરુષે પુષ્કરદ્વીપમાં કર્તાના પક્ષને દઢ કરવા માટે કૈવલજ્ઞાનનો ખૂબ જ પ્રસારો કર્યો છે, જેથી પુષ્કરદ્વીપમાં તેમના ઘણાં બધા અનુયાયીઓ બન્યાં.

**અતિ કીર્તિ કૈવલકી ગાઈ, તબ પુષ્કર લોકુ રુચી આઈ;
પૂછન લાગે પ્રેમ સનેસુ, કહો સ્વામી કૈવલકા દેસુ. ૪**

શબ્દાર્થ

અતિ = ઘણા કીર્તિ = યશ કૈવલકી = કૈવલકર્તાના ગાઈ = ગાયા તબ = ત્યારે પુષ્કર લોકુ = પુષ્કરદ્વીપના માનવોને રુચી આઈ = આનંદ થયો પૂછન લાગે = પૂછવા લાગ્યા પ્રેમ સનેસુ = પ્રેમપૂર્વક કહો = કહો સ્વામી = પ્રભુ કૈવલકા = કૈવલકર્તાનો દેસુ = ધામ.

અનુવાદ

કૈવલકર્તાના ઘણા યશ ગાયા ત્યારે પુષ્કરના લોકો આનંદિત થયા અને પ્રેમપૂર્વક પૂછવા લાગ્યા કે હે સ્વામી ! કૈવલકર્તાના ધામ અંગે કહો.

ભાવાર્થ

કાયમપુરુષે પુષ્કરદ્વીપમાં કૈવલજ્ઞાનના પ્રચાર દરમિયાન સર્જનહાર કૈવલકર્તાના ખૂબ જ યશગાન ગાયા. તેમણે સગુણ નિર્ગુણથી તિત એવા સકર્તા સિદ્ધાંતનું સ્થાપન કરી સર્જનહારની સાચી સમજ દર્શાવી. જેથી પુષ્કરદ્વીપની પ્રજાને ખૂબ જ આનંદ થયો. આરતવંત અનુયાયી પ્રેમપૂર્વક કાયમપુરુષને કૈવલધામ અંગે તેમના મનમાં ઊઠેલા સવાલો પૂછવા લાગ્યા. અને વિશેષ માહિતી જણાવવા માટે વિનંતી કરવા લાગ્યા.

કૈવલ દેશ કહ્યા હમ કાજુ, રહેણી કરણી સહીત સમાજુ;
ચલે સકલ રહેણી કૈવલકી, છોડ દેઈ કરીયા સબ હલકી. ૫

શબ્દાર્થ

કૈવલ દેશ = કૈવલધામ કહ્યા = કહ્યું, સમજાવ્યું હમ = મેં કાજુ = પ્રયોજન માટે રહેણી કરણી = આચાર વિચાર સહીત = સાથે સમાજુ = અનુયાયી વર્ગ ચલે સકલ = બધા પાળવા લાગ્યા રહેણી = આચરણ કૈવલકી = કૈવલપંથ મુજબની છોડ દેઈ = છોડી દઈ કરીયા = કર્મ સબ = બધા હલકી = અલ્પ.

અનુવાદ

અનુયાયી વર્ગને તેમના પ્રયોજન માટે કૈવલધામ સહિત રહેણી-કરણી અંગે સમજાવ્યું. જેથી અલ્પ કર્મો છોડી દઈને કૈવલધર્મ મુજબ બધા રહેણી-કરણી પાળવા લાગ્યા.

ભાવાર્થ

અનુયાયી વર્ગને તેમના આત્મ કલ્યાણના પ્રયોજન માટે કૈવલધામની વિસ્તૃત માહિતી સહિત તેમને પાળવા યોગ્ય આચાર-વિચાર અંગે કાયમપુરુષે સાચી સમજ આપી. કાયમપુરુષની આજ્ઞાનું સમજપૂર્વક પાલન કરવાથી બધાએ દેવી-દેવતાઓની અલ્પ કર્મકાંડી જે નાશવંત ઉપાસના હતી તે ત્યજી દીધી. ત્યારબાદ તેઓ કૈવલધર્મની આચાર સંહિતા મુજબ રહેણી-કરણી પાળીને બધા સાત્ત્વિક અને વૈરાગમય જીવન જીવવા લાગ્યા.

કૈવલ લક્ષ સબે ઉર રાખ્યા, સમજ પડે તેસા હમ ભાખ્યા;
પુષ્કરકે જેતન્યે નરનારી, સનમુખ ભયે જો જો અધિકારી. ૬

શબ્દાર્થ

કેવલ લક્ષ = કેવલકર્તાનો લક્ષ સબે = સૌએ ઉર રાખ્યા = હૃદયમાં ધારણ કર્યા સમજ પડે = સમજમાં આવે તેસા = તેવી રીતે હમ = મેં ભાખ્યા = બોધ કર્યો પુષ્કરકે = પુષ્કરદ્વીપના જેતન્યે = જેટલા નરનારી = સ્ત્રી પુરુષ સનમુખ ભયે = નજર સમક્ષ બેઠા જો જો = જે જે અધિકારી = પાત્રતા પામેલા.

અનુવાદ

સમજ પડે તેવી રીતે મેં બોધ કર્યો જેથી સૌએ કેવલકર્તાનો લક્ષ હૃદયમાં ધારણ કર્યો. પુષ્કરદ્વીપના જેટલા સ્ત્રી-પુરુષો હતા તે પૈકી જે જે પાત્રતા પામેલા (અધિકારી) હતા. તેટલા નજર સમક્ષ બેઠા.

ભાવાર્થ

પુષ્કરદ્વીપના નગરજનોને સમજ પડે તેવી રીતે કાયમપુરુષે પરમપદ પામવા માટે કેવલજ્ઞાનનો બોધ કર્યો. અંશ-અંશીનો લક્ષ દર્શાવતી આ વાણી સર્વ નરનારીઓએ હૃદયમાં ધારણ કરી. પુષ્કરદ્વીપના જેટલા સ્ત્રી-પુરુષો હતા, તેમાં જે જે જ્ઞાનને પચાવી શક્યા અને જેઓ આરતવંત હતા તેવા પાત્રતા ધરાવતા સ્ત્રી-પુરુષો કાયમપુરુષની નજર સમક્ષ બેઠા એટલે કે તેઓએ શરણુ સ્વીકાર્યું અને એકાગ્રતાપૂર્વક બોધ ગ્રહણ કરવા લાગ્યા.

આંન્ય સકલ સબ ભૂલે ભરમા, સમજ પડ્યા નહીં કેવલ ધર્મા;
પુષ્કરદ્વીપ રહે જો રાઈ, તાકી કથા કહુ સમજાઈ. ૭

શબ્દાર્થ

આંન્ય સકલ = બીજા બધા સબ = સર્વે ભૂલે = ભુલા પડ્યા ભરમા = ભ્રમણામાં સમજ = સમજણ પડ્યા નહીં = પડી નહીં કેવલ ધર્મા = કેવલધર્મ અંગે પુષ્કરદ્વીપ = પુષ્કરદ્વીપ રહે = રહેતા જો = જે રાઈ = રાજા તાકી = તેની કથા = વૃતાંત કહુ = કહું છું સમજાઈ = સમજાવીને.

અનુવાદ

બીજા બધા સર્વે ભ્રમણામાં ભૂલ્યા જેથી કેવલધર્મની સમજ પડી નહીં. પુષ્કરદ્વીપના જે રાજા રહેતા હતા તેની કથા સમજાવીને કહું છું.

ભાવાર્થ

શરણે આવેલા સિવાયના બીજા બધા માનવો શૂદ્ર ઉપાસનાની ભ્રમણામાં ભુલા પડ્યા હતા. તેઓને પરમગુરુ દ્વારા સમજાવેલ ચાર વેદના જ્ઞાનથી પરે રહેલા એવા પરમપદનું જ્ઞાન દર્શાવતા કેવલધર્મ અંગેની સમજ પડી નહીં.

હવે પુષ્કરદ્વીપની પ્રજાજનો ઉપર રાજ કરતા જે રાજા છે તેમનું વૃતાંત કાયમપુરુષ કહી સમજાવે છે.

નામ જાહાકો અલીરથ બાજે, અંબુ શહેર અસ્થાન બીરાજે;
તાકો હે પરધાન દલીલ, બુદ્ધિવંત મહા ચતુર અસીલ. ૮

શબ્દાર્થ

નામ જાહાકો = જેનું નામ અલીરથ = અલીરથ બાજે = ખ્યાતિ પામેલ અંબુ શહેર = અંબુ શહેર
અસ્થાન = સ્થાને બીરાજે = રાજ સિંહાસન પર બિરાજમાન તાકો હે = તેમને હતો પરધાન = વજીર દલીલ = દલીલ
બુદ્ધિવંત = બુદ્ધિશાળી મહા ચતુર = ઘણો હોશિયાર અસીલ = ખાનદાન.

અનુવાદ

અંબુ શહેરના રાજ સિંહાસન સ્થાને બિરાજમાન ખ્યાતિ પામેલ રાજા કે જેનું નામ અલીરથ હતું. તેમને દલીલ નામે વજીર હતો જે બુદ્ધિશાળી, ઘણો જ હોશિયાર અને ખાનદાન હતો.

ભાવાર્થ

પુષ્કરદ્વીપમાં આવેલ અંબુ શહેરના રાજમહેલમાં રાજ-સિંહાસન પર શોભાયમાન ખ્યાતિ પામેલ રાજાનું શુભ નામ અલીરથ હતું. સમગ્ર રાજ્યનો કારભાર સંભાળનાર પ્રધાનનું નામ દલીલ હતું. તે (પ્રધાન) ખૂબ જ બુદ્ધિશાળી હોશિયાર અને ખાનદાન હતો.

ન્યાય કરન નીતિ સબ જાને, રાય સહિત પરતીતિ આને;
એક સહેસ્ત્ર સત જાકુ રાની, તામે દ્વાદશ અતી સહ્યાની. ૯

શબ્દાર્થ

ન્યાય કરન = ન્યાય કરવાની નીતિ = રીત સબ જાને = બધું જાણનાર રાય સહિત = રાજા સહિત
પરતીતિ = વિશ્વાસ આને = સંપાદન કરવું એક સહેસ્ત્ર સત = અગિયાર સો જાકુ = જેને રાની = રાણી તામે = તેમાં
દ્વાદશ = બાર અતી = ઘણી સહ્યાની = શાણી.

અનુવાદ

ન્યાય કરવાની બધી રીત જાણતો હતો. જેથી રાજા સહિત બધાનો વિશ્વાસ સંપાદિત કર્યો હતો. રાજા કે જેને અગિયાર સો રાણી હતી. જેમાં બાર ઘણી જ શાણી (વિવેકી) હતી.

ભાવાર્થ

રાજાનો જે દલીલ દીવાન હતો તે ન્યાય કરવાની રાજનીતિ-સામ, દામ, દંડ અને ભેદ

સહિતની નીતિનો જાણકાર હોઈ બધી જ રીતે નિપુણ હતો. ન્યાયી કુશળતાને લીધે તેણે રાજા સહિત સમગ્ર નગરજનોનો વિશ્વાસ સંપાદન કર્યો હતો.

અલીરથ રાજાને અગિયાર સો રાણી હતી. જેમાં બાર રાણી ઘણી જ વિવેકી હતી.

**દાદસમેં દે કહીયે જેઠી, વચન શકે નહીં જાકો મેટી;
તાકો અહીલા સહીલા નામું, સત્વગુણી મહાશીલ વિરામું. ૧૦**

શબ્દાર્થ

દાદસમેં = બારમાં દે = બે કહીયે = કહેવાય જેઠી = મોટી વચન = બોલ શકે નહીં = કરી શકે નહીં
જાકો = જેના મેટી = મિથ્યા તાકો = તેમનું અહીલા = અહીલા સહીલા = સહીલા નામું = નામ સત્વગુણી = સત્વગુણ
ધરાવતી મહાશીલ = મહાન ચારિત્ર્યવાન વિરામું = શાંત.

અનુવાદ

બારમાં બે મોટી કહેવાય જેના બોલ કોઈ મિથ્યા ન કરી શકે. તેમનું અહીલા અને સહીલા નામ હતું. જેઓ સત્વગુણી, મહાન ચારિત્ર્યવાન અને શાંત હતી.

ભાવાર્થ

રાજાની બાર રાણીઓ જે વિવેકી હતી. તેમાં રાજાની માનીતી એવી બે પટરાણીઓ હતી. તેમનો બોલ પરિવારજનો સહિત રાજમહેલમાં કોઈપણ ઉલ્લંઘન કરી શકતા નહીં. તેમનાં નામ અહીલા અને સહીલા હતાં. તે બંને પટરાણીઓ વિશેષ સત્વગુણી, મહાન ચારિત્ર્યવાન અને શાંત સ્વભાવની હતી.

**જાકે પુત્ર સોલસેં સાહુ, તામે શ્રેષ્ઠ સુરમા આહુ;
અષ્ટમાંહી પોમીપતિ એક, જે જાયો સહુ મોહોર વીસેક. ૧૧**

શબ્દાર્થ

જાકે = જેમના પુત્ર = પુત્ર સોલસેં સાહુ = સોળસો સાઈઠ તામે = તેમાં શ્રેષ્ઠ = મહાન, મોટા
સુરમા = શૂરવીર આહુ = આઠ અષ્ટમાંહી = આઠમાં પોમીપતિ = ભૂપતિ એક = એક જે = જે જાયો = જન્મ્યો
સહુ = સૌથી મોહોર = પહેલાં વીસેક = પરાક્રમી.

અનુવાદ

જેમના સોળસો ને સાઠ પુત્રો હતા. તેમાં મહાન શૂરવીર આઠ હતા. આઠમાં એક ભૂપતિ હતો. જે સૌથી પહેલાં જન્મેલો અને પરાક્રમી હતો.

ભાવાર્થ

અલીરથ રાજાને સોળસો ને સાઠ પુત્રો હતા. તે રાજકુંવરોમાં આઠ ઘણા જ શૂરવીર હતા. તે આઠ પુત્રો પૈકી એક રાજવી હતો. જે સૌથી પ્રથમ જન્મેલો (સૌથી મોટો) અને પરાક્રમી હતો.

લલીરથ કહીયે જીનકો નામા, તેજવંત નિકસો પિતુ દામા;
એહી પરીવાર સહિત કરે રાજુ, સકલ ધરમકો સારે કાજુ. ૧૨

શબ્દાર્થ

લલીરથ = લલીરથ કહીયે = કહેવાતું જીનકો = જેનું નામા = નામ તેજવંત = યશસ્વી નિકસો = નીપજ્યો
પિતુ = પિતા દામા = સમોવડીયો એહી = તે પરીવાર = કુટુંબીજન સહિત = સહિત કરે રાજુ = રાજ કરતો
સકલ = બધા ધરમકો = ધર્મનો સારે = સારી રીતે કાજુ = કર્તવ્યોની.

અનુવાદ

જેનું નામ લલીરથ કહેવાતું. જે પિતાની જેમ સમોવડીયો અને યશસ્વી નીપજ્યો હતો. તે પરિવાર સાથે રહીને રાજ કરતો હતો અને પોતાના બધા જ કર્તવ્યો સારી રીતે નિભાવતો હતો.

ભાવાર્થ

અલીરથ રાજાના પાટવી રાજકુંવરનું નામ લલીરથ હતું. તે રાજકુંવર પણ તેના પિતાની જેમ જ સમોવડીઓ, યશસ્વી અને બહાદૂર નીપજ્યો હતો. લલીરથ રાજકુંવર રાજમહેલમાં તેના સર્વ કુટુંબીજનો સહિત હળીમળીને રહેતો હતો. પોતાના નિષ્પક્ષતા ભર્યા અમલથી તમામ પ્રજા ઉપર રાજ્ય કારભાર ચલાવતો હતો. વળી, રાજ્યની તમામ પ્રજા પ્રત્યેના બધા જ કર્તવ્યોનું કુશળતાપૂર્વક પાલન કરીને પોતાની ફરજ સારી રીતે નિભાવતો હતો.

તે રાજા ઘરે કોઈ એક જોગી, આઈ ચઢો કઈ સહેજ સંજોગી;
બેઠો બાગ ધકાઈ ધુનીયાં, માને રાઈ પીછે સબ દુનિયાં. ૧૩

શબ્દાર્થ

તે રાજા ઘરે = તે રાજાના રાજ દરબારમાં કોઈ = કોઈક એક = એક જોગી = યોગી પુરુષ આઈ ચઢો = આવી ચઢ્યો કઈ = કોઈક સહેજ સંજોગી = સહેજસહેજ સંજોગવસાત્ બેઠો બાગ = બાગમાં જઈ બેઠો ધકાઈ ધુનીયાં = ધુણી ધખાવીને માને = મનથી સ્વીકારવું રાઈ = રાજા પીછે = પછી સબ = તમામ દુનિયાં = પ્રજાજનો.

અનુવાદ

તે રાજાના રાજ દરબારમાં કોઈ સહેજસહેજ સંજોગોવસાત્ એક યોગી આવી ચઢ્યો. તે બાગમાં ધુણી ધખાવીને બેઠો હતો. રાજા પછી તમામ પ્રજાજનો પણ માનવા લાગી.

ભાવાર્થ

અલીરથ રાજાના રાજનગરમાં સંજોગવસાત્ કોઈ એક અવધૂત આવી ચઢ્યા. તેઓ ગામના પાદરે આવેલા બગીચામાં અગ્નિકુંડ પ્રગટાવીને યોગમાં બેઠા હતા. રાજા પોતે તે અવધૂતનું શ્રદ્ધાપૂર્વક ભાવ ધારણ કરીને સન્માન કરતો હતો, વળી, મનમાં વિશ્વાસ લાવીને આદર-સત્કાર પણ કરતો હતો. જેથી રાજાને અનુસરીને પ્રજા પણ તે અવધૂતને માન આપતી હતી.

જોગીસુ રાજા અતી રાયો, રાણી સહિત ભાવ નહીં કાયો;
કુટુંબ સહિત રાજા તાંહાં જાઈ, પ્રકંમા દેઈ લાગે પાઈ. ૧૪

શબ્દાર્થ

જોગીસુ = અવધૂતથી રાજા = રાજા અતી = ઘણા રાયો = ખુશ હતો રાણી સહિત = રાણી સાથે ભાવ = આદર નહીં કાયો = ઓછી નહીં કુટુંબ સહિત = પરિવારજનો સહિત રાજા તાંહાં જાઈ = રાજા ત્યાં જતો પ્રકંમા દેઈ = પરિક્રમા કરીને લાગે પાઈ = પગે લાગતો.

અનુવાદ

જોગીથી રાજા ઘણો ખુશ હતો તથા રાણી સહિત બધાનો પ્રેમ ઓછો ન હતો. પરિવારજનો સહિત રાજા ત્યાં જતો અને પરિક્રમા કરીને પગે લાગતો.

ભાવાર્થ

યોગીના હઠ-યોગની સ્થિતિ જોઈ અલીરથ રાજા ખૂબ જ પ્રસન્ન હતા. રાજમહેલની બધી જ રાણીઓ સહિત સમસ્ત પરિવારજનોનો પ્રેમ પણ અવધૂત પ્રત્યે ઓછો ન હતો. નગરજનો સહિત બધા જ તે યોગી પ્રત્યે ખુશ હતા. બગીચામાં અવધૂત જ્યાં ધૂણી ધખાવીને બેઠા હતા ત્યાં પોતાના પરિવારજનો સાથે રાજા જતા હતા અને તેમની (અવધૂતની) પરિક્રમા કરીને તેમનાં ચરણોમાં મસ્તક ઝુકાવતા હતા.

તેહી બાગ હમ એક દિન ગયેઉ, જોગીસે ભેટા જબ ભયેઉ;
તબ ચરયા કાઢી હમ દોઈ, તેહી અવસર દૂજા નહીં કોઈ. ૧૫

શબ્દાર્થ

તેહી = તે બાગ = બગીચામાં હમ = હું એક દિન = એક દિવસ ગયેઉ = ગયો હતો જોગીસે = જોગી સાથે ભેટા = મેળાપ જબ = જ્યારે ભયેઉ = થયો તબ = ત્યારે ચરયા = સંવાદ કાઢી = કર્યો હમ દોઈ = અમે બંનેએ તેહી અવસર = તે સમયે દૂજા નહીં કોઈ = બીજું કોઈ હતું નહીં.

અનુવાદ

તે બગીચામાં હું એક દિવસ ગયો હતો ત્યારે યોગી સાથે જ્યારે મેળાપ થયો ત્યારે અમે બંનેએ ત્યાં સંવાદ કર્યો. તે સમયે બીજું કોઈ હતું નહીં.

ભાવાર્થ

જે બગીચામાં અવધૂત ધૂણી ધખાવીને બેઠા હતા ત્યાં એક દિવસ કાયમપુરુષ (પરમગુરુ) ગયા, ત્યારે અવધૂત સાથે મળવાનો અવસર પ્રાપ્ત થયો હતો. તે વખતે કાયમપુરુષ અને અવધૂત એ બંને વચ્ચે જ્ઞાનનો વાર્તાલાપ (ચર્ચા) થયો હતો. આ સમયે બગીચામાં માત્ર બંને જણા એકલા જ હતા, પરંતુ તે વખતે તેમની આસપાસ બીજું કોઈ હતું નહીં.

જોગીસુ બુઝા હમ જ્ઞાના, આધીન હોઈ અતિ દીન અયાના;
તબ જોગી બોલે મન ખોલી, તીન દેવ રાખી મત ઓલી. ૧૬

શબ્દાર્થ

જોગીસુ = યોગીનું બુઝા = જાણવા માટે હમ = મેં જ્ઞાના = જ્ઞાન આધીન હોઈ = વિવશ થઈ
અતિ દીન = બહુ નમ્રતાપૂર્વક અયાના = અજાણ્યા તબ = ત્યારે જોગી = યોગી બોલે = બોલ્યા મન ખોલી = ખુલ્લા
દિલથી તીન દેવ = ત્રણ દેવતાઓ રાખી = રાખીને મત ઓલી = સિદ્ધાંતની આળ.

અનુવાદ

યોગીનું જ્ઞાન જાણવા માટે મેં વિવશ થઈ બહુ નમ્રતાપૂર્વક અજાણ્યા થઈને પૂછ્યું. ત્યારે યોગી ત્રણ દેવતાના સિદ્ધાંતની આળ રાખીને ખુલ્લા દીલથી બોલ્યા.

ભાવાર્થ

અવધૂત કેટલું જ્ઞાન જાણે છે તેની પરીક્ષા કરવા માટે કાયમપુરુષે અજાણ્યા બનીને ખૂબ જ વિવશ થઈ નમ્રતાપૂર્વક પૂછ્યું. તે વખતે અવધૂતે ત્રણ ગુણાત્મક દેવતા - બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશને દર્શાવતા સગુણ સિદ્ધાંતની ઓથ લઈને ખુલ્લા દિલથી સવિસ્તાર જ્ઞાનચર્ચા કરી.

સાત્ત્વિક જ્ઞાન કહ્યા અતિ સારા, તીન દેવ થાપે અધિકારા;
તીન દેવ ઓરુ ચોથી માયા, સબકી આઘ નિરંજન રાયા. ૧૭

શબ્દાર્થ

સાત્ત્વિક = સત્ત્વગુણ પ્રધાન જ્ઞાન = જ્ઞાન કહ્યા = કહ્યું અતિ સારા = બહુ જ સારી રીતે
તીન દેવ = ત્રણ દેવતાઓ થાપે = સ્થાપન કર્યું અધિકારા = મુખ્ય તીન દેવ = ત્રણ દેવતાઓ ઓરુ = અને ચોથી = ચોથી
માયા = આઘશક્તિ, મહામાયા સબકી = સર્વની આઘ = આદિ નિરંજન રાયા = જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજન પુરુષ.

અનુવાદ

બહુ સારી રીતે સત્ત્વગુણપ્રધાન જ્ઞાન કહ્યું અને મુખ્ય ત્રણ દેવતાઓનું સ્થાપન કર્યું. ત્રણ દેવ અને ચોથી માયા કહીને સર્વની આદ્યે નિરંજનરાયનું જ્ઞાન કહ્યું.

ભાવાર્થ

અવધૂતે બહુ સારી રીતે સત્ત્વગુણ પ્રધાન જ્ઞાન ઉચ્ચારીને પ્રથમ મુખ્ય ત્રણ મહાન દેવતાઓ - બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને શંકરની સર્વોપરિતા દર્શાવીને તેમનું આરાધ્ય દેવ તરીકે સ્થાપન કર્યું. ત્યારબાદ ત્રણ દેવોથી ઉપર ચોથી આદ્યશક્તિ-મહામાયાને દર્શાવીને તે સર્વની આદ્યે જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજન પુરુષને દર્શાવ્યા. આમ, જ્યાં સુધી પોતાની સમજ હતી ત્યાં સુધીનું જ્ઞાન કાયમપુરુષ આગળ રજૂ કર્યું.

**આંહાંલુ જોગી કથીયા જ્ઞાના, જ્યોત સ્વરૂપ માંહી અટકાના;
તબ હમ બોલે બચન અગાધા, અહો યોગી તુમ કાલહી સાધા. ૧૮**

શબ્દાર્થ

આંહાંલુ = અહીંયાં સુધી જોગી = યોગી કથીયા = બોલ્યા, કહ્યું જ્ઞાના = જ્ઞાન જ્યોત સ્વરૂપ = જ્યોતિસ્વરૂપ માંહી = માં અટકાના = અટક્યા તબ = ત્યારે હમ = હું બોલે = બોલ્યો બચન = વાણી અગાધા = અગાધ અહો યોગી = હે યોગી તુમ = તમોએ કાલહી = કાળનેજ સાધા = સાધ્યો છે.

અનુવાદ

અહિં સુધી યોગી જ્ઞાન બોલ્યા અને જ્યોતિસ્વરૂપમાં અટક્યા. ત્યારે હું અગાધ વચનો દ્વારા બોલ્યો કે હે યોગી ! તમોએ તો કાળને જ સાધ્યો છે.

ભાવાર્થ

અવધૂતે ત્રણ દેવ-બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ તથા આદ્યશક્તિ મહામાયા અને આદિ નિરંજનપુરુષ સુધીનું જ્ઞાન ઉચ્ચાર્યું. ત્યારબાદ અંતે નિરંજન જ્યોત સ્વરૂપને સર્વોપરિ સ્થાપીને અટક્યા. ત્યાર પછી કાયમપુરુષે કર્તા દ્વારા બક્ષેલ અગાધ જ્ઞાનના બળે અવધૂતને સમજાવ્યું કે તેણે (અવધૂતે) તો કાળની જ સાધના કરેલી છે, તેથી નિરંજન પદમાં પોતાની વૃત્તિ સ્થિર કરીને રાખેલી હોઈ તેઓ આગળ વધ્યા જ નથી.

**દેખા જોગી જ્ઞાન તુમારા, આંહાં લ્યૌ તો સબ કાલ પસારા;
તબ જોગી પૂછન મમ લાગા, યાત્યે જ્ઞાન કહ્યુ હે આગા. ૧૯**

શબ્દાર્થ

દેખા = જોયું જોગી = અવધૂત જ્ઞાન = જ્ઞાન તુમારુ = તમારું આંહાં લ્યો = અહીંયાં સુધી તો = તો સબ = બધો જ કાલ પસારા = કાળનો પ્રસારો તબ = ત્યારે જોગી = અવધૂત પૂછન = પૂછવા મમ = મને લાગા = લાગ્યા યાત્યે = આથી જ્ઞાન = જ્ઞાન કછુ હે = કાંઈ છે આગા = આગળ.

અનુવાદ

હે યોગી ! તમારું જ્ઞાન જોયું. અહીંયા સુધી તો બધો જ કાળનો પસારો છે. ત્યારે યોગી મને પૂછવા લાગ્યા કે આથી પરે (આગળ) કોઈ (વધારે) જ્ઞાન છે ?

ભાવાર્થ

કાયમ પુરુષે યોગી દ્વારા દર્શાવેલ જ્ઞાન સાંભળીને જણાવ્યું કે નિરંજન પુરુષ સુધી તો કાળનો પસારો હોઈ બધું નાશવંત છે. કારણ કે મહાપ્રલય કાળે તો પાંચે પ્રકારના દેહ સહિત સર્જનહાર દ્વારા રચાયેલી સર્વ ઉત્પત્તિમાંથી કાંઈજ ઉગરતું ન હોવાથી બધાનો નાશ થવાનો છે. ત્યારે યોગી મનમાં મૂઝાયા અને પૂછવા લાગ્યા કે શું નિરંજનથી પરે (આગળ) કોઈ જ્ઞાન ખરું ?

અહો સ્વામી તુમ કહાંસે આવા, હમકુ ભારે બોલ સુનાવા;
હમ જાનુ તુમ હો કોઈ ભગતા, આપી જ્ઞાન કરું મન મુગતા. ૨૦

શબ્દાર્થ

અહો સ્વામી = હે સ્વામી તુમ = તમો કહાંસે = ક્યાંથી આવા = આવ્યા હમકુ = મને ભારે બોલ = ગૂઢાર્થ ભરેલી વાણી સુનાવા = સંભળાવી હમ જાનુ = હું સમજતો હતો કે તુમ = તમો હો કોઈ = કોઈ છો ભગતા = ભક્ત આપી જ્ઞાન = જ્ઞાન આપીને કરું મન મુગતા = મનની ઈચ્છા સંતોષી મુક્ત કરું.

અનુવાદ

હે સ્વામી ! તમો ક્યાંથી આવ્યા છો ? જેથી મને ગૂઢાર્થ ભરેલી વાણી સંભળાવી. હું તો સમજતો હતો કે તમો કોઈ ભક્ત છો. જેથી જ્ઞાન આપીને તેના મનની ઈચ્છા સંતોષી મુક્ત કરું.

ભાવાર્થ

કાયમપુરુષના મુખમાંથી નીકળેલી ગૂઢાર્થ ભરેલી વાણી સાંભળી અવધૂત આશ્ચર્યમાં ડૂબી ગયા. તેઓ પરમગુરુને પૂછવા લાગ્યા કે “હે સ્વામી ! તમે ક્યાંથી આવ્યા છો ?” અવધૂત મનમાં એમ સમજતા હતા કે આ તો કોઈ જ્ઞાન તૃષા ભક્ત હશે કે જેને જ્ઞાન આપીને તેના મનની ઈચ્છા સંતોષીને મુક્ત કરીશ.

તબ ચરયા કાઢી ભિન્ન ભિન્ના, સો તો સબ તુમ કાલહી કીના;
મેરા તો મન યાંહાં લ્યૌ રાયા, જ્યોત સ્વરૂપ કહ્યા પદ સાયા. ૨૧

શબ્દાર્થ

તબ = તેથી ચરયા = ચર્યા કાઢી = કર્યા ભિન્ન ભિન્ના = જુદી જુદી રીતે સો તો = તે તો સબ = બધી
તુમ = તમોએ કાલહી = નાશવંત કીના = કહ્યું મેરા તો = મારું તો મન = મન યાંહાં લ્યૌ = અહીંયા સુધી
રાયા = રંગાયું જ્યોત સ્વરૂપ = જ્યોતિસ્વરૂપ કહ્યા = કહ્યું પદ સાયા = સાચું પદ.

અનુવાદ

તેથી જુદી જુદી રીતે ચર્યા કાઢી, પરંતુ તે તો બધી તમોએ નાશવંત છે એમ કહ્યું. મારું મન તો અહીંયાં સુધી રંગાયું હતું. તેથી જ જ્યોતિસ્વરૂપને સાચું પદ કહ્યું છે.

ભાવાર્થ

કોઈ ભક્ત છે તેમ જાણીને જ અવધૂતે કાયમપુરુષ સાથે જુદી જુદી રીતે સગુણ પદને સર્વોપરી દર્શાવતો સંવાદ કરી સગુણ સિદ્ધાંતનું પ્રતિપાદન કરતું જ્ઞાન કથ્યું, પરંતુ તે જ્ઞાનને કાયમપુરુષે તો નાશવંત છે એમ કહી ત્યાં સુધી તો કાળનો ચારો છે એમ જણાવ્યું. અવધૂતનું મન તો નિરંજન પુરુષમાં લીન થયું હોવાથી જ્યોતિસ્વરૂપને સાચું અને શ્રેષ્ઠ પદ તરીકે સ્થાપન કર્યું છે.

દંષ્ટ તમારી તો બહુ આધી, તુમ કીરપાએ જોયું જાગી;
મેરી હદ તુમકુ સબ કીની, સો સ્વામી તુમહી લેઈ ચીની. ૨૨

શબ્દાર્થ

દંષ્ટ = દંષ્ટિ તમારી = તમારી તો = તો બહુ આધી = ઘણી દૂરની તુમ = તમારી કીરપાએ = કૃપાએ
જોયું જાગી = જાગ્રત થઈને નિહાળ્યું મેરી = મારી હદ = મર્યાદા તુમકુ = તમને સબ = બધી કીની = કહી સો = તે
તો સ્વામી = પ્રભુ તુમહી = તમોએ લેઈ ચીની = જાણી લીધી.

અનુવાદ

તમારી દંષ્ટિ તો ઘણી જ દૂરની છે, તે તમારી કૃપા એ જ મેં જાગૃત થઈને નિહાળ્યું. મારી મર્યાદા તમોને બધા જ કહી દીધી. તે હે સ્વામી ! તે તો અમોએ જાણી લીધી છે.

ભાવાર્થ

કાયમપુરુષની કૃપાથી જાગૃત થઈને જોતાં અવધૂતને માલુમ પડ્યું કે કાયમપુરુષનાં અલૌકિક જ્ઞાન લોચનની નજર તો નિરંજનથી પણ પારના પદોને જોવાની ક્ષમતા ધરાવે છે.

અવધૂતે પોતાના જ્ઞાનની મર્યાદા જણાવી. જેથી કાયમપુરુષે સઘળું જાણી લીધું કે અવધૂત માત્ર જ્યોતિસ્વરૂપમાં જ અટક્યા છે.

**અબ સ્વામી કહો જ્ઞાન તુમારા, જાથે ભયે ભવજલ પારા;
કહે કુવેર સુનો હો જોગી, તુમ હો નિજ કરતાર વિજોગી. ૨૩**

શબ્દાર્થ

અબ = હવે સ્વામી = પ્રભુ કહો = કહો જ્ઞાન = જ્ઞાન તુમારા = તુમારું જાથે = જેથી ભયે = થવાય ભવજલ પારા = ભવસાગરથી પાર કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે સુનો હો જોગી = હે જોગી સાંભળો તુમ હો = તમો છો નિજ કરતાર = આદિ સર્જનહાર વિજોગી = અજાણ્યા.

અનુવાદ

હવે હે સ્વામી ! તમારું જ્ઞાન કહો જેથી ભવસાગર પાર થવાય. કુવેરસ્વામી કહે છે કે હે યોગી સાંભળો ! તમો તો આદિ સર્જનહારના જ્ઞાનથી અજાણ્યા છો.

ભાવાર્થ

અવધૂત કાયમપુરુષને વિનંતી કરે છે અને તેમનું જ્ઞાન જણાવવા કહે છે. જેથી આ ભવસાગરના બંધન રૂપ જન્મ-મરણના ફેરામાંથી મુક્ત થવાય. પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર યોગીને ખુલાસો કરે છે કે તેમની (અવધૂતની) સમજ આદિ સર્જનહારના (પરમપદના) જ્ઞાનથી અજાણ્યા છે. અર્થાત્ સાચા સર્જનહારના સત્યજ્ઞાનથી તેઓ વાકેફ નથી.

અંગ-૪૫

યોગી સંવાદકો

તબ હમ બોલે કરી ટહંકારા, સુનબે જોગી જ્ઞાન હમારા;
તિન ગુન શક્તિ ઓરુ જ્યોતિ, જાકો માંન સકલ જગ સરાતી. ૧

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે હમ = હું બોલે = બોલ્યો કરી = કરીને ટહંકારા = ટંકાર સુનબે = સાંભળી લે જોગી = અવધૂત જ્ઞાન હમારા = મારું જ્ઞાન તિન ગુન = ત્રણ ગુણ શક્તિ = આદ્યશક્તિ ઓરુ = અને જ્યોતિ = જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજન જાકો = જેમને માંન = માનીને સકલ = બધા જગ = જગતમાં સરાતી = સરાહના.

અનુવાદ

ત્યારે હું ટહંકાર કરીને બોલ્યો કે હે જોગી ! મારું જ્ઞાન સાંભળી લે. ત્રણ ગુણ, શક્તિ અને જ્યોતિસ્વરૂપ છે જેમને જગતમાં બધા શ્રેષ્ઠ માનીને સરાહના કરે છે.

ભાવાર્થ

ત્યારે કાયમપુરુષ ગર્જનાયુક્ત વાણીથી અવધૂતને તેમનું જ્ઞાન સાંભળાવતાં કહે છે. તેઓ જણાવે છે કે જગત રજોગુણી બ્રહ્મા, સતોગુણી વિષ્ણુ, તમોગુણી શંકર તેમજ આદ્યશક્તિ મહામાયા અને જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજનને મહાન અધિપતિ દેવતાઓ તરીકે માને છે તથા તેમની જ (જગતમાં) સરાહના કરે છે. એટલું જ નહીં, પરંતુ તેમનું પૂજા-પાઠ તથા ભજન સ્મરણ કરે છે. કારણ કે ત્રણ ગુણો જગતમાં સંવર્ધન, પોષણ અને સંહાર કરવાનું કાર્ય કરે છે. વળી, ભવના કારણરૂપ આદ્યશક્તિ અને જ્યોતિસ્વરૂપ છે જે વિભાગે કરીને સર્વ વ્યાપક છે.

તમહુ પણ તાકુ ભજો સોઈ, કાલ જાલ બંચો નહીં કોઈ;
જ્યોત સ્વરૂપ પરે પરિબ્રહ્મ, નિગમ નયેતિ કરી ગાવત મર્મ. ૨

શબ્દાર્થ

તમહુ પણ = તમે પણ તાકુ = તેમને જ ભજો = ભક્તિ કરો સોઈ = છો કાલ જાલ = કાળની ઝાળમાં બંચો નહીં = બચી શકે નહીં કોઈ = કોઈપણ જ્યોત સ્વરૂપ = જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજન પરે = થી પર પરિબ્રહ્મ = બ્રહ્મથી પરે રહેલું પરમ તત્ત્વ નિગમ = ચાર વેદ નયેતિ = જેનો કોઈ અંત નથી કરી = કહીને ગાવત = ગાય છે મર્મ = ભેદ.

અનુવાદ

તમે પણ તેમને જ ભજો છો કે જેમાં કોઈ કાળની કાળમાંથી બચી શકતું નથી. જ્યોતિસ્વરૂપથી પરે પરબ્રહ્મ છે. જેને માટે ચાર વેદમાં “ન ઈતિ” કહીને તેના ભેદને ગાયો છે.

ભાવાર્થ

અવધૂત પણ ત્રણ ગુણોના અધિપતિ દેવ આઘશક્તિ અને નિરંજનને જ ભજે છે, પરંતુ મહાપ્રલયકાળની ખપ્પરમાં તેમાંથી કોઈ બચી શકતું નથી અર્થાત્ તે બધા જ નાશવંત છે. જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજનથી પર પૂર્ણ બ્રહ્મપદ છે. ચાર વેદમાં બ્રહ્મ પદ માટે ‘નેતિ’ પોકારીને તેનો ભેદ ગાયો છે. અર્થાત્ તેનું રહસ્ય માલુમ ન પડ્યું તેમ દર્શાવ્યું છે.

બ્રહ્મ પરે એકાદશ ધામુ, દ્વાદશમે કૈવલ વિસરામુ;
સો કૈવલ કર્તા હમ ચીના, આન દેવ સબ છાંડ અનીના. ૩

શબ્દાર્થ

બ્રહ્મ = બ્રહ્મ પરે = ઉપર એકાદશ ધામુ = અગિયાર તબક દ્વાદશમે = બારમામાં કૈવલ = કૈવલકર્તા
વિસરામુ = મુકામ સો = તે કૈવલ કર્તા = કૈવલ સર્જનહાર હમ = મેં ચીના = જાણ્યા આન દેવ = બીજા દેવતાઓ
સબ = બધા છાંડ = ત્યજી અનીના = એકમાત્ર.

અનુવાદ

બ્રહ્મથી ઉપર અગિયાર ધામ છે અને બારમામાં કૈવલનો મુકામ છે. તેથી બીજા બધા દેવોને ત્યજી એકમાત્ર તે કૈવલકર્તાને મેં જાણ્યા છે.

ભાવાર્થ

બ્રહ્મ (મહામંડ તબક)થી ઉપર અગિયાર ધામ આવેલા છે. બારમું ધામ અનંત બ્રહ્માંડાધીશ સર્જનહાર કૈવલકર્તાનું કૈવલધામ છે કે જ્યાં તેઓ સદાને માટે બિરાજમાન રહે છે. કાયમપુરુષ કહે છે કે તેથી જ તેઓ અહીંના ત્રણ ગુણોના દેવતા-બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહેશ-આઘશક્તિ, નિરંજન, બ્રહ્મપદ અને બે શૂન્ય સિવાયના બાકીના અગિયાર ધામમાં બિરાજમાન પુરુષો સહિતના સર્વે દેવતાઓને ત્યજી બારમાં ધામમાં બિરાજમાન એકમાત્ર કૈવલકર્તાને જ જાણ્યા છે અને જણાવે છે.

તુમ છાંડો યેસે દેવ આનુ, તો હમ દીજે કૈવલ જ્ઞાનુ;
તબ જોગી આધીન હોઈ બોલા, તુમ સ્વામી કોઈ સામ્રથ ચોલા. ૪

શબ્દાર્થ

તુમ = તમે છાંડો = ત્યજી દો યેસે = એવા દેવ = દેવોનું આનુ = અભિમાન તો = તો હમ = હું

દીજે = આપુ કેવલ જ્ઞાનુ = કેવલકર્તાનું જ્ઞાન તબ = ત્યારે જોગી = યોગી આધીન હોઈ = નમ્ર થઈ બોલા = બોલ્યા
તુમ = તમે સ્વામી = પ્રભુ કોઈ = કોઈ સામ્રથ = સમર્થ ચોલા = દેહધારી.

અનુવાદ

તમે એવા દેવતાનું અભિમાન છોડી દો તો હું તમને કેવલજ્ઞાન આપું. ત્યારે યોગી નમ્ર થઈ બોલ્યા કે હે સ્વામી ! તમે કોઈ સામ્રથ દેહધારી છો.

ભાવાર્થ

કાયમપુરુષે કહ્યું કે જો યોગી અન્ય દેવતાઓનું અભિમાન છોડી દે તો જ તેઓ તેમને કેવલજ્ઞાન સમજાવે. ત્યારે યોગી અતિ નમ્ર બનીને સમર્પિત થઈ બોલ્યા કે ખરેખર કાયમપુરુષ તો સમર્થ દેહધારી છે.

યેસા જ્ઞાન અપાર તુમારા, ગદ્ ગદ્ કંઠ ભયે હમ સારા;
છોડી મત જોગી જન ભઈયા, તબ કેવલ મંતર હમ કહીયા. ૫

શબ્દાર્થ

યેસા = એવું જ્ઞાન = જ્ઞાન અપાર = અથાહ તુમારા = તમારું ગદ્ ગદ્ કંઠ = ગળગળા કંઠે, આનંદથી પ્રસન્ન
ભયે = થયો હમ = હું સારા = ઘણો છોડી = ત્યજી મત = માન્યતા જન = સેવક ભઈયા = બન્યા તબ = ત્યારે
જોગી = યોગી કેવલ મંતર = કેવલમંત્ર હમ = મેં કહીયા = કહ્યો.

અનુવાદ

તમારું એવું અથાહ જ્ઞાન છે. ત્યારે હું આનંદથી ઘણો જ પ્રસન્ન થયો. યોગી માન્યતા ત્યજીને સેવક બન્યા, ત્યારે મેં કેવલમંત્ર કહ્યો.

ભાવાર્થ

યોગી જ્યારે સમર્પિત થઈને વિનમ્ર ભાવે કહેવા લાગ્યા કે કાયમપુરુષ એક સમર્થ દેહધારી છે. તેમણે કથેલું જ્ઞાન અથાહ છે. પોતાની સઘળી માન્યતા હતી તે ત્યજીને યોગી કાયમપુરુષના સેવક બન્યા. ત્યારે કાયમપુરુષ ગદ્ગદિત કંઠે થઈને ઘણા પ્રસન્ન થયા. તેમને કેવલકર્તાની લક્ષ ભજન વિધિ સમજાવીને પ્રગટ કેવલમંત્ર આપ્યો.

કેવલ મંત્ર સૂનો જબ કરના, તબ જોગી ગ્રહીયે મમ શરના;
તુમ સ્વામી સતગુરુ મમ દાતા, આજ ભયો કિરતારથ તાતા. ૬

શબ્દાર્થ

કેવલ મંત્ર = કેવલમંત્ર સૂનો = સાંભળ્યો જબ = જ્યારે કરના = કાનમાં તબ = ત્યારે જોગી = અવધૂત

ગ્રહીયે = ગ્રહણ કર્યું મમ શરના = મારું શરણ તુમ સ્વામી = હે સ્વામી ! તમો સતગુરુ = સદ્ગુરુ મમ દાતા = મારા દાતા આજ ભયો = આજે થયો કિરતારથ = કૃતાર્થ તાતા = પિતા, ગુરુ.

અનુવાદ

જ્યારે કેવલમંત્ર કાનમાં સાંભળ્યો ત્યારે યોગીએ મારું શરણું ગ્રહણ કર્યું. હે સ્વામી ! તમો સદ્ગુરુ અને મારા દાતા છો, તેથી હે ગુરુદેવ ! આજે હું કૃતાર્થ થયો છું.

ભાવાર્થ

અવધૂતે જ્યારે કાનમાં કેવલકર્તાને પામવાનો પ્રગટ કેવલમંત્ર અને ગુપ્ત અમરમંત્ર સાંભળ્યો કે તુરંત જ તેમણે કાયમપુરુષનું શરણું ગ્રહણ કર્યું અને ચરણમાં દંડવત્ પ્રણામ કર્યાં. તેઓ કાયમપુરુષને મોક્ષ આપનાર દાતા તથા સદ્ગુરુની ઉપમા આપીને કહેવા લાગ્યા કે આજનો દિવસ ખરેખર તેમના માટે ધન્યતાનો દિવસ છે. કારણ કે તેમને ગુરુ તરફથી મોક્ષ પ્રાપ્ત થયો હોય તેવી અનુભૂતિ થાય છે.

એતના દિન ભરમ્યો ભવમાંહી, તુમ ઉગારી લીનો સાંઈ;
જ્ઞાન અગાધ કર્યો હમ જબહી, સ્વાંત ભયે યોગી મન તબહી. ૭

શબ્દાર્થ

એતના દિન = આટલા દિવસ ભરમ્યો = ભ્રમણમાં ભટક્યો ભવમાંહી = જગતમાં તુમ = તમોએ ઉગારી લીનો = બચાવી લીધો સાંઈ = સ્વામી જ્ઞાન અગાધ = ગૂઢાર્થ ભરેલું જ્ઞાન કર્યો = કહ્યું હમ = મેં જબહી = જ્યારે સ્વાંત ભયે = શાંત થયું યોગી = યોગીનું મન = મન તબહી = ત્યારે.

અનુવાદ

જગતમાં આટલા દિવસ ભ્રમણમાં ભટક્યો, પરંતુ હે સ્વામી ! તમોએ મને બચાવી લીધો. જ્યારે મેં ગૂઢાર્થ ભરેલું જ્ઞાન કહ્યું ત્યારે યોગીનું મન શાંત થયું.

ભાવાર્થ

યોગીને સમજાયું કે જ્યારથી તેમણે દીક્ષા ગ્રહણ કરી ત્યારથી અત્યાર સુધી જગતમાં તેઓ માત્ર ભ્રમણાઓમાં જ ભટક્યા કર્યાં છે, પરંતુ સત્ય સમજ પ્રાપ્ત કરી શક્યા નથી. કાયમપુરુષના શરણમાં આવ્યા પછી જન્મ-મરણના ફેરામાંથી બચી ગયા છે તેવો તેમણે અહેસાસ રજૂ કર્યો. કાયમપુરુષે જ્યારે ગૂઢાર્થ ભરેલું કેવલજ્ઞાન સવિસ્તાર જણાવ્યું ત્યારે જ યોગીનું મન શાંત થયું. તેમને પ્રતીતિ થઈ કે તેમણે જે શરણું સ્વીકાર્યું છે તે ખરેખર યોગ્ય અને સાચું જ છે એટલે હવે બીજે ક્યાંય ભટકવાની જરૂર નથી.

અમરસિદ્ધ યોગીકા નામુ, બોહોરુ હમ આયે જાંહાં વિસરામુ;
જબ જોગી અપને જન ભયેઉ, સો કીર્તિ રાજાપે ગયેઉ. ૮

શબ્દાર્થ

અમરસિદ્ધ = અમર સિદ્ધ યોગીકા નામુ = યોગીનું નામ બોહોરુ = પછી હમ = હું આયે = આવ્યો
જાંહાં = જ્યાં વિસરામુ = જ્યાં મુકામ કર્યો હતો તે સ્થાને જબ = જ્યારે જોગી = અવધૂત અપને = મારા જન = સેવક
ભયેઉ = થયા સો = તે કીર્તિ = ખ્યાતિ રાજાપે = રાજા પાસે ગયેઉ = પહોંચી ગઈ.

અનુવાદ

તે યોગીનું નામ અમરસિદ્ધ પુરુષ હતું. ત્યાર પછી મેં જ્યાં મુકામ કર્યો હતો તે સ્થાને આવ્યો. જ્યારે યોગી મારા સેવક થયા ત્યારે તે ખ્યાતિ રાજા પાસે પહોંચી ગઈ.

ભાવાર્થ

આ યોગીનું નામ અમરસિદ્ધ પુરુષ હતું. યોગીને કૈવલમંત્રની દીક્ષા આપ્યા બાદ કાયમપુરુષ જ્યાં પોતે મુકામ કર્યો હતો તે સ્થાને આવ્યા. જ્યારે યોગી કાયમપુરુષના સેવક બન્યા ત્યારે તેની માહિતી વાયુવેગે રાજ્યની રૈયત (પ્રજા) સહિત (રાજમહેલમાં) રાજા સુધી પહોંચી ગઈ.

તબ રાજા યોગીપે ગઈયા, કુન પુરુષ તુમકુ ચેતઈયા;
તબ જોગી કહે સુનહો રાયા, કાયમ પુરુષ કોઈક યાંહાં આયા. ૯

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે રાજા = નૃપ યોગીપે = યોગી પાસે ગઈયા = ગયા કુન પુરુષ = ક્યા પુરુષે તુમકુ = તમને
ચેતઈયા = જ્ઞાનોપદેશથી જાગ્રત કર્યા તબ = ત્યારે જોગી = અવધૂત કહે = કહે છે સુનહો રાયા = હે રાજા ! સાંભળો
કાયમ પુરુષ = કાયમ પુરુષ કોઈક = કોઈ યાંહાં = અહીંયા આયા = આવ્યા હતા.

અનુવાદ

ત્યારે રાજા યોગી પાસે ગયા અને પૂછ્યું કે ક્યા પુરુષે તમને જ્ઞાનથી જાગ્રત કર્યા ? ત્યારે યોગી કહે છે કે હે રાજા સાંભળો ! કોઈક કાયમપુરુષ અહીંયા આવ્યા હતા.

ભાવાર્થ

અમરસિદ્ધ પુરુષ ખુદ કાયમપુરુષને શરણે થયા તેવી લોકવાયકાને સાંભળી રાજા પણ તે તપસ્વી પાસે ગયા. રાજાએ તેમને પૂછ્યું કે કોણ એવા સમર્થ પુરુષ છે કે અવધૂતને જ્ઞાનથી જાગ્રત કર્યા ? ત્યારે રાજાના પ્રશ્નના જવાબમાં અવધૂતે કોઈક કાયમપુરુષ નામના સમર્થ પુરુષ બગીચામાં આવ્યા હતા તે અંગેની સ્પષ્ટતા કરી.

સો પુરુષે પ્રથમ મમ બુઝા, જ્ઞાન કર્યા હમ જાંહાં લ્યો સુઝા;
તબ પુરુષા મુખ બોલે બેના, બોધ અગાધ જ્ઞાનકે નૈના. ૧૦

શબ્દાર્થ

સો = તે પુરુષે = મહાપુરુષે પ્રથમ = પહેલાં મમ = મને બુઝા = પૂછ્યું જ્ઞાન કર્યા = જ્ઞાન ચર્ચા કરી
હમ = હું જાંહાં લ્યો = જ્યાં સુધી સુઝા = જાણતો હતો તબ = ત્યારે પુરુષા = મહાપુરુષે મુખ = મુખારવિંદથી
બોલે બેના = વચનો બોલ્યા બોધ અગાધ = અગાધ બોધ જ્ઞાનકે = જ્ઞાનયુક્ત નૈના = દષ્ટિ.

અનુવાદ

તે પુરુષે પ્રથમ મને પૂછ્યું ત્યારે (મેં) હું જાણતો હતો તેટલી જ્ઞાનચર્ચા કરી. ત્યારે જ્ઞાનયુક્ત
દષ્ટિ ધરાવતા મહાપુરુષે તેમના સ્વમુખે અગાધ બોધ દર્શાવતા વચનો બોલ્યા.

ભાવાર્થ

કાયમપુરુષે તપસ્વી-યોગીને તેના જ્ઞાનની સમજ જણાવવા અંગે પૂછતાં યોગી-તપસ્વીએ
વિચાર્યું કે કોઈ ભક્તજન જ્ઞાનની સમજ લેવા આવ્યા છે. તેથી જેટલું જાણતા હતા તેટલી
સગુણ સિદ્ધાંતની સમજ આપતી જ્યારે જ્ઞાન ચર્ચા કરી ત્યારે જેમની જ્ઞાન સભર દષ્ટિ છે
એવા સમર્થ જ્ઞાની કાયમપુરુષે તેમના સ્વમુખે અગાધ કૈવલજ્ઞાનનો બોધ સમજાવતા વચનો
ઉચ્ચાર્યા.

જો જો હમહી જ્ઞાન કહ્યાના, સો ઉનકુ સબ કાલ ઠરાના;
જ્યોત સ્વરૂપ લગે કહી માયા, તીનકી પર પરિબ્રહ્મ દેઢાયા. ૧૧

શબ્દાર્થ

જો જો = જે જે હમહી = મેં, અમે જ્ઞાન = જ્ઞાન કહ્યાના = કહ્યું સો = તે ઉનકુ = તેમણે સબ = બધું
કાલ ઠરાના = નાશવંત ઠરાવ્યું જ્યોત સ્વરૂપ = જ્યોતિસ્વરૂપ લગે = સુધી કહી માયા = માયા કહી
તીનકી પર = તેનાથી પરે પરિબ્રહ્મ = પૂર્ણ બ્રહ્મ દેઢાયા = દર્શાવ્યું.

અનુવાદ

મેં જે જે જ્ઞાન કહ્યું તે બધું જ તેમણે નાશવંત ઠરાવ્યું. જ્યોતિસ્વરૂપ સુધી માયા કહીને
તેનાથી પરે પરિબ્રહ્મ દર્શાવ્યું.

ભાવાર્થ

જ્યારે તપસ્વી-યોગીએ પોતાની સમજ પ્રમાણે જેટલું જેટલું જ્ઞાન જાણતા હતા તે
કાયમપુરુષને જ્યારે જણાવ્યું ત્યારે કાયમપુરુષે સગુણ પદો બધા જ નાશવંત છે તેમ સાબિત

કરી દર્શાવ્યું. જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજન સુધીના બધા જ પદો માયિક છે તેવું દર્શાવીને કાયમપુરુષે શ્રેષ્ઠ બ્રહ્મપદને સ્થાપ્યું.

**બ્રહ્મ પરે દ્વાદશ અસ્થાના, તાંહાં થાપે કૈવલ નીઘાના;
તબ હમ બુઝે કૈવલ મર્મ, લક્ષ કહ્યો સ્વામી ન્હે: કર્મ. ૧૨**

શબ્દાર્થ

બ્રહ્મ પરે = સચરાચર વ્યાપક બ્રહ્મથી ઉપર **દ્વાદશ** = બાર **અસ્થાના** = ધામ **તાંહાં** = ત્યાં **થાપે** = સ્થાપના કર્યું **કૈવલ** = કૈવલકર્તા **નીઘાના** = આદિ કારણરૂપે **તબ** = ત્યારે **હમ** = મેં **બુઝે** = જાણ્યું **કૈવલ મર્મ** = કૈવલનો ભેદ **લક્ષ કહ્યો** = સિદ્ધાંત સમજાવ્યો **સ્વામી** = પ્રભુ **ન્હે: કર્મ** = ન્હે: કર્મી.

અનુવાદ

બ્રહ્મથી ઉપર બાર ધામ છે. ત્યાં આદિ કારણ રૂપે રહેલા કૈવલકર્તાનું સ્થાપન કર્યું. જ્યારે સ્વામીએ ન્હે: કર્મી લક્ષ કહ્યો, ત્યારે મેં કૈવલકર્તાનો મર્મ જાણ્યો.

ભાવાર્થ

સગુણ પદથી પર શ્રેષ્ઠ નિર્ગુણ બ્રહ્મપદ રહેલું છે. તે બ્રહ્મપદથી ઉપર (આગળ) અગિયાર તબક છે. ત્યાર પછી (બે શૂન્યને ગણતરીમાં ન લેતા) બારમું કૈવલધામ છે. આ કૈવલધામમાં સર્વ ઉત્પત્તિના કારણ રૂપે રહેલા આદિ કૈવલકર્તા સદાને માટે બિરાજમાન રહે છે. કાયમપુરુષે ન્હે: કર્મી સકર્તા સિદ્ધાંતનો લક્ષ સવિસ્તાર જ્યારે સમજાવ્યો ત્યારે યોગીએ વિશ્વના સાચા સર્જનહાર કૈવલકર્તા વિશે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું. આ પ્રમાણે અખંડ પરમપદનો જે સાચો મર્મ હતો તે તેમને જાણ્યો.

**જબ ઉન કીના કૈવલ લક્ષા, સમજ પરી હમ લીની દક્ષા;
જોગી બચન સૂનો જબ રાઈ, દો સ્વામી તે પુરુષ બતાઈ. ૧૩**

શબ્દાર્થ

જબ = જ્યારે **ઉન** = તેમણે **કીના** = કહ્યો **કૈવલ લક્ષા** = કૈવલનો લક્ષ **સમજ પરી** = સમજણ પડી **હમ** = મેં **લીની દક્ષા** = દીક્ષા ગ્રહણ કરી **જોગી** = યોગી **બચન** = વાણી **સૂનો** = સાંભળી **જબ** = જ્યારે **રાઈ** = રાજા **દો સ્વામી** = આપો સ્વામી **તે** = તે **પુરુષ** = મહાપુરુષ **બતાઈ** = બતાવી.

અનુવાદ

જ્યારે તેમણે કૈવલકર્તાનો લક્ષ કહ્યો અને મને સમજ પડી ત્યારે મેં દીક્ષા લીધી. રાજાએ જ્યારે યોગીનાં વચનો સાંભળ્યા ત્યારે (રાજાએ) કહ્યું કે હે સ્વામી ! તે પુરુષને બતાવી આપો.

ભાવાર્થ

કાયમપુરુષે કેવલકર્તાનો લક્ષ જ્યારે સમજાવ્યો ત્યારે તે તપસ્વીએ (યોગીએ) શાંત ચિત્તે સાંભળ્યો. તેમને મનમાં વિશ્વાસ આવ્યો કે કાયમપુરુષે દર્શાવેલું સકર્તા સિદ્ધાંતનું જ્ઞાન સર્વોપરી છે અને કેવલકર્તા સાથે જ સર્વના કારણરૂપે રહેલા સર્જનહાર છે. ત્યારબાદ કાયમપુરુષનું શરણું સ્વીકારીને દીક્ષા ગ્રહણ કરી. તપસ્વી-યોગીનું સર્વ વૃત્તાંત સાંભળતાની સાથે જ રાજાએ સમર્થ પુરુષને મળવાની આતુરતા દર્શાવી અને હાલમાં તેમનો મુકામ ક્યાં છે ? તે જણાવવા વિનંતી કરી.

તબ યોગી કીના અસ્થાના, જાંહાં મમ આસન હુતા પીયાના;
એતની સૂની રાઈ ઘરે ગઈયા, રાણી સહીત કુટુંબકુ કહીયા. ૧૪

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે યોગી = તપસ્વી કીના = કહ્યું અસ્થાના = સ્થાન જાંહાં = જ્યાં મમ = મારી આસન = બેઠક હુતા = હતી પીયાના = આવીને એતની = એટલું સૂની = સાંભળી રાઈ = રાજા ઘરે ગઈયા = મહેલમાં ગયા રાણી સહીત = રાણી સાથે કુટુંબકુ = પરિવાર જનોને કહીયા = કહ્યું.

અનુવાદ

ત્યારે તપસ્વીએ સ્થાન કહ્યું કે જ્યાં આવીને મેં મારી બેઠક જમાવી હતી. આટલું સાંભળીને રાજા પોતાના ઘરે ગયા અને રાણી સહિત પરિવાર જનોને કહ્યું.

ભાવાર્થ

રાજાના સવાલનો જવાબ આપતાં કાયમપુરુષ જ્યાં પ્રસ્થાન કરીને પોતાની બેઠક જમાવીને બેઠા હતા તે સ્થાન અંગે અમરસિદ્ધ પુરુષે માહિતી આપી. એ સાંભળતાં જ રાજા એક પણ ક્ષણનો વિલંબ કર્યા સિવાય રાજામહેલમાં ગયા. તપસ્વી (યોગી) સાથેની બધી જ વાત રાજાએ પોતાની રાણીઓ સહિત બધા જ પરિવારજનોને કહી સંભળાવી.

તબ ઉપજો સબકે મન ભાવા, કુટુંબ સહીત મીલનેકુ આવા;
બહુ વિધિ ભેટ સામગ્રી લાયે, પૂજા કરી મોઈ આંન ચઢાયે. ૧૫

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે ઉપજો = ઉત્પન્ન થયો સબકે = બધાના મન = મનમાં ભાવા = હેત કુટુંબ સહીત = પરિવારજનો સાથે મીલનેકુ = મળવા માટે આવા = આવ્યા બહુ વિધિ = બહુ પ્રકારના ભેટ સામગ્રી = દક્ષિણાની વસ્તુઓ લાયે = લાવ્યા પૂજા કરી = ચંદન પુષ્પ વગેરે ચડાવી આરાધના કરી મોઈ = મને આંન = પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક ચઢાયે = અર્પણ કરી.

અનુવાદ

ત્યારે બધાના મનમાં ભાવ ઉપજ્યો અને પરિવાર સહિત મળવા માટે આવ્યા. બહુ પ્રકારની ભેટ સામગ્રી લાવ્યા. મારી પૂજા કરીને પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક અર્પણ કરી.

ભાવાર્થ

રાજાના સ્વમુખે ઉચ્ચારાયેલ કાયમપુરુષની પ્રશંસાનાં વચનો સાંભળીને રાજમહેલની બધી રાણીઓ તેમજ પરિવારના દરેક સભ્યોના મનમાં કાયમપુરુષ માટે હેતુભાવ પ્રગટ થયો. તેથી દર્શને જવા માટેનો નિરધાર કર્યો. રાજા પરિવારજનો સહિત પોતાનું રાજ્યાભિમાન ત્યજીને એક સેવકના રૂપમાં જ્યાં કાયમપુરુષ બિરાજમાન હતા ત્યાં દર્શન કરવા ગયા. સાથે બહુ પ્રકારની દાન-દક્ષિણા તેમજ નૈવેદ્ય સહિતની પ્રાસાદિક રકમો પણ લઈને ગયા. તે બધું તેમણે કાયમપુરુષની પૂજા કર્યા બાદ પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક અર્પણ કર્યું.

રાજા આઈ ચરણ શિર નાચે, બોહોરુ કુટુંબ પરે સબ પાયે;
ઓરુ આયે પરધાન દલીલા, ઉનકે કુટુંબ સહિત કરી ભેલા. ૧૬

શબ્દાર્થ

રાજા = નૃપ આઈ = આવીને ચરણ = ચરણોમાં શિર નાચે = માથુ નમાવે બોહોરુ = ત્યાર પછી કુટુંબ = પરિવારજનો પરે = પડ્યા સબ પાયે = બધા પગે લાવ્યા ઓરુ = અને આયે = આવ્યા પરધાન = વજર દલીલા = દલીલ ઉનકે = તેના કુટુંબ સહિત = પરિવાર સાથે કરી ભેલા = ભેગા કરીને આવ્યા હતા.

અનુવાદ

રાજા આવીને ચરણોમાં મસ્તક નમાવે છે અને ત્યાર પછી પરિવારજનો બધા પગે લાગ્યા. વળી, દલીલ વજર તેના પરિવારને સાથે ભેગા કરીને આવ્યા હતા.

ભાવાર્થ

અલીરથ રાજા પોતાના પરિવાર સાથે કાયમપુરુષના દર્શનાર્થે ગયા હતા. સૌ પ્રથમ રાજાએ અત્યંત વિનમ્રભાવે કાયમપુરુષના ચરણોમાં મસ્તક ઝુકાવીને નમસ્કાર કર્યા. ત્યાર પછી વજર દલીલ પણ તેમના પરિવારજનો સહિત બધાને ભેગા કરીને આવ્યા હતા. પરિવારજનો સહિત બધા જ દર્શનાર્થીઓ કાયમ પુરુષને પગે લાગ્યા હતા.

પૂછન લગે રાય પરધાનુ, કહો સ્વામી અપનો મત જ્ઞાનુ;
તબ હમ જ્ઞાન ગૂઢારથ ખોલા, રાજા સહિત પ્રધાન હી ડોલા. ૧૭

શબ્દાર્થ

પૂછન લગે = પૂછવા લાગ્યા રાય પરધાનુ = રાજા અને વજર કહો સ્વામી = હે સ્વામી ! કહો
અપનો મત = આપની માન્યતા જાનુ = જ્ઞાન તબ = ત્યારે હમ = મેં જ્ઞાન ગૂઢારથ = ગૂઢાર્થ જ્ઞાન ખોલા = દર્શાવ્યું
રાજા સહિત = રાજા સાથે પ્રધાન હી = વજર પણ ડોલા = ડોલવા લાગ્યા.

અનુવાદ

રાજા અને વજર પૂછવા લાગ્યા કે હે સ્વામી કહો ! તમારું જ્ઞાન અને માન્યતા જણાવો.
એટલે મેં ગૂઢાર્થ જ્ઞાન દર્શાવ્યું ત્યારે રાજા સહિત વજર પણ ડોલવા લાગ્યા.

ભાવાર્થ

અલીરથ રાજા અને દલીલ પ્રધાન બંનેએ તેમનામાં રહેલી જ્ઞાન પ્રાપ્તિની
આતુરતાનો અંત લાવીને વિનમ્ર ભાવે જ્ઞાન સભર સિદ્ધાંતની સમજ જણાવવા માટે
જ્યારે વિનંતી કરી ત્યારે કાયમપુરુષે પોતાનામાં કંડારાયેલું જે અલૌકિક કેવલજ્ઞાન હતું
તે રાજા, વજર અને તેમના પરિવારજનો સમક્ષ સવિસ્તાર પ્રસન્ન વદને પ્રસ્તુત કર્યું.
તેમણે તે બધું જ જ્ઞાન સરળતાથી સમજી શકાય તે રીતે સમજાવ્યું. તેથી જ્ઞાન-સત્સંગ
શ્રવણ કરવામાં તલ્લીન બનેલા રાજા અને વજર બંને ખૂબ જ આનંદમાં આવી જઈ
પ્રસન્ન મને ડોલવા લાગ્યા.

કહન લગ્યા ધન્ય ધન્ય હો સ્વામી, નહીં કોઈ જ્ઞાન તુમારી દામી;
અબ સ્વામી હમકુ દો દછા, કુટુંબ સહીત તુમ કીજે રછા. ૧૮

શબ્દાર્થ

કહન લગ્યા = કહેવા લાગ્યા ધન્ય ધન્ય = ધન્યવાદ હો સ્વામી = હે સ્વામી ! નહીં કોઈ = કોઈ નથી
જ્ઞાન = જ્ઞાન તુમારી = તમારા દામી = બરોબરી અબ = હવે સ્વામી = પ્રભુ હમકુ = અમને દો = આપો
દછા = દીક્ષા મંત્ર કુટુંબ સહીત = પરિવાર સાથે તુમ = તમે કીજે = કરો રછા = રક્ષા.

અનુવાદ

(તેઓ) કહેવા લાગ્યા કે હે સ્વામી ! તમોને ધન્યવાદ છે. તમારા જ્ઞાનની બરોબરી કોઈ જ
નથી. હવે હે સ્વામી ! અમને દીક્ષા મંત્ર આપો અને પરિવાર સહિત તમે રક્ષા કરો.

ભાવાર્થ

રાજા અને વજર બંને કાયમપુરુષને ધન્યવાદ આપવા લાગ્યા. તેઓ કહેવા લાગ્યા કે સકર્તા
સિદ્ધાંતનું પ્રતિપાદન કરતા 'કેવલજ્ઞાન' ની બરોબરી કરી શકે એવું દુનિયામાં અન્ય કોઈજ
જ્ઞાન નથી. બંને મહાપુરુષો (રાજા અને વજર) કાયમપુરુષને ધન્યવાદ આપે છે અને પોતાના

પરિવાર સહિત પ્રજાજનોની રક્ષા કરવા જણાવે છે. સાથે સાથે કૃપા કરીને ગુરુ મંત્રનો બોધ આપવા હૃદયનાં શુદ્ધ ભાવથી પ્રાર્થના કરે છે.

**તબ હમ દક્ષા દેઈ સરવનકુ, કુટુંબ સહિત પરધાન નરપકુ;
અહીલા સહીલા કો અતી ભાવુ, સ્વામી અપને ઘરે પધરાવુ. ૧૯**

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે હમ = મેં દક્ષા = ગુરુબોધ દેઈ = આપ્યો સરવનકુ = તમામને કુટુંબ સહિત = પરિવાર સહિત
પરધાન = વજીર નરપકુ = રાજાને અહીલા સહીલા કો = અહીલા અને સહીલાનો અતી = અત્યંત ભાવુ = ભાવ
સ્વામી = પ્રભુ, પતિ અપને ઘરે = આપણા ઘેરે (મહેલે) પધરાવુ = પધરામણી કરાવીએ.

અનુવાદ

ત્યારે મેં રાજા અને પ્રધાન સહિત તમામ પરિવાર જનોને ગુરુબોધ આપ્યો. અહીલા અને સહીલાનો અત્યંત ભાવ હતો તેથી કહેવા લાગ્યા કે હે સ્વામી ! આપણા મહેલમાં પધરામણી કરાવીએ.

ભાવાર્થ

હૃદયના શુદ્ધ ભાવની વિનંતી સ્વીકારી કાયમપુરુષે અલીરથ રાજા અને દલીલ વજીર સહિત ઉપસ્થિત પરિવારના બધા સભ્યોને ગુરુમંત્રનો બોધ આપીને સેવક બનાવ્યા. આ સમયે રાજાની બંને પટરાણી અહીલા અને સહીલાનો ઘણો જ ભાવ હતો તેથી બે હાથ જોડીને પોતાના પતિરાયને વિનંતી કરવા લાગ્યા કે હવે આપણે સૌએ સમર્થ પુરુષ પાસેથી દીક્ષા ગ્રહણ કરી છે, તો સેવક તરીકે આપણે પણ આપણા કર્તવ્યનું પાલન કરવા કાયમપુરુષને આપણા મહેલમાં પધરામણી માટે આમંત્રણ આપવું જોઈએ.

**તબ રાજા કહે ભાયગ નીકા, ચરન પરે જો દ્વાર સ્વામીકા;
બહુ વિધિ બાજા ગાન કરાયે, ગાજત બાજત લેઈ પધરાયે. ૨૦**

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે રાજા કહે = રાજા કહેવા લાગ્યા ભાયગ નીકા = આપણા ભાગ્ય ખુલ્યા ચરન પરે = ચરણો પડે જો
= જો દ્વાર = દરબારમાં સ્વામીકા = પ્રભુના બહુ વિધિ = ઘણા પ્રકારના બાજા = વાજિંત્રો ગાન કરાયે = વગડાવ્યા
ગાજત બાજત = વાજતે-ગાજતે લેઈ પધરાયે = લઈ જઈને પધરામણી કરાવી.

અનુવાદ

ત્યારે રાજા કહે છે કે જો સ્વામીના આપણા દ્વારે ચરણ પડે તો આપણા ભાગ્ય ખુલ્યા સમજો.

ત્યાર પછી ઘણા પ્રકારના વાજિંત્ર વગડાવ્યા અને વાજતે ગાજતે લઈ જઈને પધરામણી કરાવી.

ભાવાર્થ

અહીલા અને સહીલા ઉમદા વિચારો અને કાયમપુરુષની પધરામણી પ્રત્યેની સાત્ત્વિક ભાવના સભર વિનંતીને માન આપી રાજા પણ કહેવા લાગ્યા કે જો સ્વામીના ચરણ રાજદ્વારે પડે તો આપણે બધા ઘણા ભાગ્યશાળી કહેવાઈએ. એમ કહી રાજાએ કાયમપુરુષને પોતાના રાજમહેલમાં પધરામણી કરવા માટેનું આમંત્રણ આપ્યું. આમંત્રણ સ્વીકારતાની સાથે જ રાજા અને પ્રધાન ઉમંગભેર પોતાના મહેલમાં ગયા. પરિવાર સહિત સૌ ભેગા મળીને સ્વાગત માટેની તૈયારીઓ કરી. રાજ્યમાં જેટલા વાજિંત્રો હતા તે બધા એકઠા કરીને કુશળ સંગીતકારો દ્વારા વગડાવ્યા. આમ, હાથીની અંબાડી ઉપર કાયમપુરુષને બિરાજમાન કરાવી વાજતે-ગાજતે પોતાના રાજમહેલમાં લઈ જઈને પધરામણી કરાવી.

સિંહાસન પર લેઈ બેસારે, ધૂપ દીપ આરતી ઉતારે;
રાણી સકલ સેવામાં રાથી, રાજા સહિત ભાવ નહીં બાચી. ૨૧

શબ્દાર્થ

સિંહાસન = સિંહની આકૃતિવાળી રાજગાદી પર = ઉપર લેઈ બેસારે = લઈ જઈને બેસાડ્યા ધૂપ = સુગંધિત દ્રવ્ય દીપ = દીવો આરતી ઉતારે = આરતી ઉતારી રાણી સકલ = બધી રાણીઓ સેવામાં = સરભરા કરવામાં રાથી = મગ્ન બની રાજા સહિત = રાજા સહિત ભાવ = હેત નહીં બાચી = ઓછો ન હતો.

અનુવાદ

મને લઈ જઈને સિંહાસન પર બેસાડ્યો અને ધૂપ-દીપ સહિત આરતી ઉતારી. બધી રાણીઓ સરભરામાં મગ્ન બની. હતી. વળી, રાજા સહિત ભાવ પણ ઓછો ન હતો.

ભાવાર્થ

વાજતે ગાજતે રાજ દરબારમાં પ્રવેશ્યા બાદ અલીરથ રાજા કાયમપુરુષને પોતાના રાજ દરબારમાં લઈ ગયા. ત્યાં ગાલીચા અને બિછાનાથી સુશોભિત રત્નજડિત રાજ સિંહાસન પર બિરાજમાન કરાવ્યા. રાણીઓ દ્વારા અગાઉથી તૈયારીઓ કરી હતી તે મુજબ પૂજાની સામગ્રી સુગંધિત દ્રવ્યોથી પુજા કરી પુષ્પહાર પહેરાવી અને દીપ પ્રગટાવી બધા પરિવારજનો ભેગા મળીને આરતી ઉતારી.

અલીરથ રાજાની જે અગીયારસો રાણી હતી તે સૌના દિલમાં કાયમપુરુષ પધાર્યાનો ઉમંગ અપાર હતો. બધી રાણીઓ નિષ્કામભાવથી હરખાતી અને આનંદઘેલી બનીને શુદ્ધ અને સાત્ત્વિક

ભોજનના થાળ તૈયાર કરવા સહિતની અન્ય સરભરા કરવામાં તલ્લીન બની હતી. જેમાં રાજા સહિત બધાનો ભાવ પણ ઓછો ન હતો.

**કેતેક દિન રાજા ઘરે રહીયા, કેવલ લક્ષ પક્ષ હમ કહીયા;
બોહોરુ બહુ પરધાન સેવાયે, અપને ઘરે લેઈ લેઈ પધરાયે. ૨૨**

શબ્દાર્થ

કેતેક દિન = કેટલાક દિવસ રાજા ઘરે = રાજાના મહેલમાં રહીયા = રહ્યો કેવલ લક્ષ = કેવલકર્તાના બોધ પક્ષ = સિદ્ધાંત હમ = મેં કહીયા = કહ્યો બોહોરુ = ત્યાર પછી બહુ = ઘણી પરધાન = વજીર સેવાયે = સેવા અપને = પોતાને ઘરે = ઘેરે લેઈ લેઈ = વારંવાર લઈ જઈને પધરાયે = પધરામણી કરાવી.

અનુવાદ

કેટલાક દિવસ રાજાના મહેલમાં રહ્યો. તે દરમિયાન મેં કેવલકર્તાનો લક્ષ અને સિદ્ધાંત કહ્યો. ત્યાર પછી પ્રધાને પણ પોતાના ઘરે વારંવાર લઈ જઈને પધરામણી કરાવીને ઘણી જ સેવા કરી.

ભાવાર્થ

કાયમપુરુષ કેટલાક દિવસ સત્સંગ માટે રાજમહેલમાં રોકાયા. તે દરમિયાન તેમણે સગુણ અને નિર્ગુણથી પરે (તિત) એવા સર્કતાસિદ્ધાંત સમજાવીને અગાધ કેવલજ્ઞાનનો લક્ષબોધ આપ્યો. જ્ઞાન સાંભળ્યા બાદ ભાવવિભોર બની સેવાનો ઘણો ભાવ ધરાવતા દલીલ પ્રધાને પણ પોતાના ઘરે લઈ જઈને કાયમપુરુષની ઘણા વખત પધરામણી કરાવી તથા હૃદયના શુદ્ધ ભાવથી ઘણી સરભરા કરી. આ પ્રમાણે સમગ્ર પરિવારજનોએ સેવાનો અલભ્ય લાભ લીધો.

**ભાવ પ્રિત અતિ પ્રેમ વધારે, ગાઉ ગાઉ બહુ દેશ સધારે;
કહે કુવેર કેવલ કીરતકી, બાઢી પેજ અતી જતમતકી. ૨૩**

શબ્દાર્થ

ભાવ = હેત પ્રિત = પ્રીત અતિ પ્રેમ = ઘણો સ્નેહ વધારે = વધાર્યા ગાઉ ગાઉ = ગામે ગામ બહુ = સમગ્ર દેશ = મુલક સધારે = સિધાવવું કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે કેવલ = કેવલકર્તાની કીરતકી = કીર્તિ બાઢી = વધારી પેજ = યુક્તિ અતી = ઘણી જતમતકી = જતમતપણે.

અનુવાદ

ભાવપ્રિત અને અધિક પ્રેમ વધાર્યો હોવાથી હું ગામે ગામ અને સમગ્ર દેશમાં સિધાવ્યો. કુવેરસ્વામી કહે છે કે જતમતપણે ઘણી જ યુક્તિપૂર્વક કેવલકર્તાની કીર્તિ વધારી.

ભાવર્થ

રાજા, વજીર અને રાજ્યની સમસ્ત રૈયતનો ઘણો પ્રેમભાવ તેમજ સ્નેહના કારણે કાયમપુરુષ ગામો ગામ અને સમગ્ર મુલકમાં પધરામણીએ ગયા. પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે આ પ્રવાસ દરમિયાન જતમતપણે ઘણી યુક્તિપૂર્વક કૈવલકર્તાના ગુણગાન ગાઈને આખા મુલકમાં કૈવલકર્તાની કીર્તિ ફેલાવી.

અંગ-૪૬

અવધૂત બોધકો

બોહોરુ એક પર્વતકે અવધૂ, આઈ ચઢો વિધિ સંયોગ સમંધુ;
પતંજલિ સાહાસ્તરકે વેતા, ઓર પંચકો લહે સંકેતા. ૧

શબ્દાર્થ

બોહોરુ = વળી એક = એક પર્વતકે = પર્વત ઉપરના અવધૂ = અવધૂત આઈ ચઢો = આવી ચઢ્યો
વિધિ સંયોગ = કુદરતી સંજોગો વસાત સમંધુ = યોગાનુયોગે પતંજલિ સાહાસ્તરકે = પતંજલિ શાસ્ત્રના
વેતા = જાણકાર ઓર = અને પંચકો = પાંચેયના લહે = જાણે સંકેતા = તાત્પર્ય.

અનુવાદ

વળી, પર્વત ઉપરના એક અવધૂત કુદરતી સંજોગોવસાત્ યોગાનુયોગ ત્યાં આવી ચઢ્યા.
તેઓ પતંજલિ શાસ્ત્ર સહિત પાંચેય શાસ્ત્રના તાત્પર્યને જાણતા હતા.

ભાવાર્થ

તેવામાં એક પર્વત ઉપર ઘણા લાંબા સમયથી જેમનો મુકામ હતો તેવા એક વયોવૃદ્ધ અવધૂત
કુદરતી સંયોગને વશ થઈ ત્યાં આવી ચઢ્યા. આ અવધૂત પતંજલિ શાસ્ત્રના નિષ્ણાત હતા.
સાથે સાથે બીજા પણ પાંચ શાસ્ત્રનો ઘણો સારાંશ પણ તેઓ જાણતા હતા.

જાકી ગત પાતાલ ગયેકી, સધે સિદ્ધિ બહુ અમર રહેકી;
અગમ નિગમ કઘુ જાનત ભેવા, યેસા કોઈ બડ જોગી દેવા. ૨

શબ્દાર્થ

જાકી = જેમણે ગત = જ્ઞાન પાતાલ ગયેકી = પાતાળમાં જવાનું સધે સિદ્ધિ = સાધનાથી સિદ્ધિ
બહુ = ઘણી અમર રહેકી = અમર રહેવાની અગમ નિગમ = ભૂત અને ભવિષ્ય કઘુ = કોઈક જાનત = જાણતા
ભેવા = મર્મ યેસા = એવા કોઈ = કોઈક બડ જોગી દેવા = મહાન દૈવત્વ ધરાવતા યોગી.

અનુવાદ

જેમણે અમર રહેવાની આઘ લઈ ઘણી સિદ્ધિઓ સાધી હતી. તેમને પાતાળમાં જવાનું
જ્ઞાન હતું તેમજ ભૂત અને ભવિષ્યના મર્મને જાણતા હતા. એવા કોઈક મહાન દૈવત્વ ધરાવતા
યોગી હતા.

ભાવાર્થ

આ અવધૂતે અમર રહેવાની કળા સહિત ઘણા પ્રકારની સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત કરી હતી. પતંજલિ શાસ્ત્રના જ્ઞાતા હોવાને કારણે પાતાળમાં જવાની યુક્તિ તેઓ સારી રીતે જાણતા હતા. ભૂતકાળ અને ભવિષ્યકાળનો કેટલોક મર્મ પણ જાણતા હતા. એવા તેઓ મહાન દૈવત્વ ધરાવતા અવધૂત હતા.

**સો પુરુષા મીલીયે મોઈ આહી, હમ કીનો આદર અતી ચાહી;
કરન લગે ચરચા અતી ગાઢી, પતંજલિ શાસ્ત્ર મત કાઢી. ૩**

શબ્દાર્થ

સો = તે પુરુષા = મહાપુરુષ મીલીયે = મળ્યા મોઈ = મને આહી = અહીંયાં હમ કીનો = મેં કર્યો આદર = સન્માન અતી ચાહી = ખૂબ ચાહનાભેર કરન લગે = કરવા લાગ્યા ચરચા = શાસ્ત્રાર્થ અતી ગાઢી = ઘણો ઊંડો પતંજલિ શાસ્ત્ર = પતંજલિ શાસ્ત્ર મત કાઢી = માન્યતાને આધારે.

અનુવાદ

તે પુરુષ મને અહીંયાં મળ્યા ત્યારે મેં ખૂબ ચાહના ભેર આદર કર્યો. તેઓ પતંજલિ શાસ્ત્રની માન્યતાના આધારે ઘણો ઊંડો શાસ્ત્રાર્થ કરવા લાગ્યા.

ભાવાર્થ

તે અવધૂત જ્યાં કાયમપુરુષ બિરાજમાન હતા ત્યાં સહેજ સહેજ આવીને મળ્યા. કાયમપુરુષે ઘણા જ ભાવપૂર્વક તેમનો આદર સત્કાર કર્યો. આવતાની સાથે જ પોતાનામાં રહેલી સિદ્ધિના બળને પ્રદર્શિત કરવા માટે પતંજલિ શાસ્ત્રના જ્ઞાનનો આધાર લઈ તેઓ કાયમપુરુષ સાથે ગૂઢાર્થ ભર્યો શાસ્ત્રાર્થ કરવા લાગ્યા.

**અથરવેદ અનુકરમ દેઢાવા, શ્રુતી સહિત કાંડ જશ ગાવા;
મહાવાયક તીનું અથરકે, સાધે સુત્ર જીવ ઈશ્વરકે. ૪**

શબ્દાર્થ

અથરવેદ = અથર્વવેદ અનુકરમ = ક્રમાનુસાર દેઢાવા = દેઢ કરાવીને શ્રુતી = વેદના શ્લોક સહિત = સાથે કાંડ = વેદના અધ્યાય જશ ગાવા = કીર્તિ બોલ્યા મહાવાયક = મહાવાક્ય તીનું = ત્રણેય અથરકે = અથર્વવેદના સાધે = સિદ્ધ કરી બતાવ્યા સુત્ર = એકતા જીવ ઈશ્વરકે = જીવ અને ઈશ્વરની.

અનુવાદ

ક્રમાનુસાર અથર્વવેદને દેઢ કરાવી શ્રુતિ સહિત વેદના અધ્યાયની કીર્તિ બોલ્યા. (યશ ગાવા,

વખાણ કર્યા). અથર્વવેદના ત્રણ મહાવાક્યોને સિદ્ધ કરી બતાવ્યા તેમજ જીવ અને ઈશ્વર પદની એકતા કરીને દર્શાવી.

ભાવાર્થ

અવધૂતે અથર્વવેદને સ્પર્શતા વિવિધ વિષયો એક પછી એક એમ ક્રમાનુસાર દેહ કરાવીને શ્રુતિ સહિત વેદના આધારે કર્મકાંડ, જ્ઞાનકાંડ અને ઉપાસનાકાંડને લગતા વિષય ઉપર ઘણી ચર્ચા કરીને માત્ર તેના જ ગુણગાન (યશગાન) ગાયા કર્યા. અથર્વવેદના ત્રણ મહાવાક્યો ‘અયં, અહો નિર્મલ’ નો સવિસ્તાર અર્થ સમજાવીને છેલ્લે જીવ અને ઈશ્વરના પદની એકતા દર્શાવીને બંને પદોને સ્થાપિત કર્યા.

નાંહાંના વિધ્ય સાધન અવિલોકી, સંસ્કૃત બોલી અશ્લોકી;
એહી પરકાર કરન લગે વાદુ, દેખાવન ભયે છલબલ જાદુ. ૫

શબ્દાર્થ

નાંહાંના વિધ્ય = જુદા જુદા પ્રકારની સાધન = સાધના અવિલોકી = અવલોકન કરીને સંસ્કૃતબોલી = સંસ્કૃત ભાષા બોલી અશ્લોકી = શ્લોક એહી પરકાર = એ પ્રકારે કરન લગે = કરવા લાગ્યા વાદુ = વાદ-વિવાદ દેખાવન = દેખાડવા ભયે = લાગ્યા છલબલ જાદુ = છળકપટભર્યા મંત્ર-તંત્ર કે હાથ ચાલાકીની કરામત.

અનુવાદ

જુદા જુદા પ્રકારની સાધનાઓનું અવલોકન કરાવી સંસ્કૃત ભાષામાં શ્લોક બોલવા લાગ્યા. એ પ્રકારે વાદ-વિવાદ કરવા લાગ્યા તથા છળકપટભર્યા મંત્ર-તંત્રથી કરામત દેખાડવા લાગ્યા.

ભાવાર્થ

અવધૂત જુદા જુદા પ્રકારની સાધનાઓની સમજ આપીને સંસ્કૃત ભાષામાં શ્લોક બોલવા લાગ્યા. તેઓ કાયમપુરુષ સાથે મિથ્યા વાદ-વિવાદ કરવા લાગ્યા. તે ઉપરાંત છળકપટ દ્વારા કરામતના ખેલ ખેલીને મંત્ર-તંત્રથી પ્રપંચભર્યા હાથ ચાલાકીના દાવપેચ બતાવવા લાગ્યા.

આસન અધર રહે અવનીત્યે, પલટે સ્વરૂપ અકલકલા નિત્યે;
લોક સકલ સબ અચરજ ભયેઉ, અવધૂકે ચરીતર ચીત ગયેઉ, ૬

શબ્દાર્થ

આસન = બેઠક અધર રહે = અદ્ધર રહેતા અવનીત્યે = પૃથ્વીથી પલટે સ્વરૂપ = દેખાવ બદલે અકલ = અદ્ભુત કલા = કળા નિત્યે = લગાતાર લોક = નગરજનો સકલ = બધા સબ = તમામ અચરજ = આશ્ચર્યચક્તિ ભયેઉ = થયા અવધૂકે = અવધૂતના ચરીતર = પાખંડી ખેલ ચીત = ચિત્ત ગયેઉ = પરોવીને.

અનુવાદ

પૃથ્વીથી અદ્ધર બેઠક રાખીને રહેતા તથા અદ્ભુત કળા કરી લગાતાર સ્વરૂપ બદલતા હતા. અવધૂતના આવા પાખંડી ખેલમાં બધા લોકો ચિત્ત પરોવીને જોતા અને તમામ આશ્ચર્ય ચકિત થયા હતા.

ભાવાર્થ

પોતાની સિદ્ધિના બળે અવધૂત પૃથ્વીથી અદ્ધર આસન જમાવીને બેસતા. વળી, અદ્ભુત કરામત દર્શાવી લગાતાર (સતત) પોતાનું બાહ્ય સ્વરૂપ બદલતા હતા. કાયમપુરુષના દર્શનાર્થે આવેલા નગરજનો આ અવધૂતના પાખંડી ખેલને એકાગ્ર ચિત્તે નિહાળીને મઝા માણતા હતા અને આશ્ચર્યચકિત થતા હતા.

ચરિતર જોઈ સબકે મન ડોલે, ત્યૌ અવધૂત અહંકતી ધરી ફૂલે;
જ્યાંહાં લ્યૌ પહોંચ હુતી અવધૂકી, ત્યાંહાં લ્યૌ જ્ઞાન કથ્યો બલબુકી. ૭

શબ્દાર્થ

ચરિતર જોઈ = પાખંડી ખેલ જોઈને સબકે = બધાના મન ડોલે = મન ડોલવા લાગ્યા ત્યૌ = તેમ તેમ અવધૂત = અવધૂત અહંકતી = અહંકાર ધરી = ધારણ કરી ફૂલે = તાને ચઢ્યો જ્યાંહાં લ્યૌ = જ્યાં સુધી પહોંચ હુતી = સમજશક્તિ હતી અવધૂકી = અવધૂતની ત્યાંહાં લ્યૌ = ત્યાં સુધી જ્ઞાન = જ્ઞાન કથ્યો = ઉચ્ચાર્ય બલબુકી = શક્તિ અજમાવીને.

અનુવાદ

પાખંડી ખેલ જોઈને બધાના મન ડોલવા લાગ્યા. તેમ તેમ અવધૂત અહંકાર ધારણ કરીને તાને ચઢ્યો. જ્યાં સુધી અવધૂતની સમજશક્તિ હતી ત્યાં સુધી તેણે શક્તિ અજમાવીને જ્ઞાન ઉચ્ચાર્યું.

ભાવાર્થ

અવધૂતના પાખંડી કરતૂતો નિહાળીને એકત્રિત થયેલા નર-નારીઓનાં મન મંત્ર-મુગ્ધ બનીને ડોલવા લાગ્યા. જેમ જેમ તેને પ્રજા તરફથી હાકારો મળતો ગયો તેમ તેમ અવધૂત પોતાની અહંકારી વૃત્તિને બે લગામ કરીને તાને ચઢતો ગયો તથા ફાવે તેમ બબડાટ (બફાટ) કરવા લાગ્યો. જ્યાં સુધી તેની સમજશક્તિ હતી ત્યાં સુધી તેણે પરાક્રમી બનીને જ્ઞાનનો ઉચ્ચાર કર્યો.

હમ બોલે ફેરી ફટકારી, મહા અનુભવ અદ્વૈત સમારી;
સૂન અવધૂ ગૂઢ જ્ઞાન હમારા, અગમ નિગમ ક્યા કરત લવારા. ૮

શબ્દાર્થ

હમ બોલે = હું બોલ્યો ફેરી = પછી ફટકારી = ધૃતકારીને મહા અનુભવ = મહાન પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન
અદ્વૈત = દ્વૈતનો અભાવ સમારી = આશરો લઈ સૂન = સાંભળો અવધૂ = અવધૂત ગૂઢ જ્ઞાન = ગૂઢાર્થ ભરેલું જ્ઞાન
હમારા = મારું અગમ નિગમ = ભૂત અને ભવિષ્ય ક્યા = શું કરત = કરે છે લવારા = લવરી.

અનુવાદ

પછી હું અદ્વૈત પદના મહાન અનુભવનો આશરો લઈને ધૃતકારીને બોલ્યો કે હે અવધૂત !
ભૂત-ભવિષ્યની શું લવરી કરે છે ? મારું ગૂઢાર્થ ભરેલું જ્ઞાન સાંભળ.

ભાવાર્થ

ત્યાર પછી કાયમપુરુષ કળી ન શકાય તેવા અદ્વૈતરૂપે રહેલ કેવલપદના મહાન અનુભવનો
આશરો લઈ અવધૂતને ધૃતકારીને કહેવા લાગ્યા કે (અવધૂતે) તેને ભૂત ભવિષ્યનો લવારો બંધ
કરી, ગૂઢાર્થ ભરેલા અગાધ કેવલજ્ઞાનનો મર્મને સાંભળવા જણાવ્યું.

હમકુ ક્યા છલબલ દેખલાવે, જાદુથે યું જુગ ભરમાવે;
તુમ નહીં ચીનત જ્ઞાન હમારા, દેખ્યા અવધુ ભરમ તુમારા. ૯

શબ્દાર્થ

હમકુ = અમને ક્યા = શું છલબલ = પાખંડી ખેલ દેખલાવે = બતાવે છે જાદુથે = કરામતથી યું = આ રીતે
જુગ = જગતને ભરમાવે = ભ્રાંતિમાં નાખવું તુમ = તું નહીં = નથી ચીનત = જાણતો જ્ઞાન = જ્ઞાન હમારા = મારું
દેખ્યા = જોયા અવધુ = અવધૂત ભરમ = આંબર તુમારા = તમારો.

અનુવાદ

અમને પાખંડી ખેલ શું બતાવે છે ? આ રીતે કરામતથી જગતને શું ભ્રાંતિમાં નાંખે છે ? હે
અવધૂત ! તમારો આંબર જોયો, પરંતુ તું મારું જ્ઞાન જાણતો નથી.

ભાવાર્થ

અવધૂતે સાધના દ્વારા સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરેલી વિદ્યાના બળથી જગતને પાખંડી ખેલ બતાવે છે.
મંત્ર મોહની વિદ્યાથી જગતના અજ્ઞાની જીવોને ભ્રાંતિવશ કરીને ભરમાવે છે. અવધૂતની આવી
કરામત ભરેલી ચતુરાઈ જગતના બધા લોકોએ જોઈ લીધી, પરંતુ તેણે (અવધૂતે) અલૌકિક
કેવલજ્ઞાન જાણ્યું નથી, એમ કાયમપુરુષ સ્પષ્ટતા કરે છે.

જ્યૌ બાજગર બાજ રચહી, જ્ઞાન વિના બાજમેં પચહી;
તેસે તુમ બાજગર જોગી, તીનુ ગુન માયાકે ભોગી. ૧૦

શબ્દાર્થ

જ્યો = જેમ બાજીર = જાદુગર બાજી = ખેલ રચડી = ખેલે જ્ઞાન વિના = જ્ઞાન સિવાય બાજીમેં = ખેલમા પચડી = મગ્ન થઈને રહેવું તેસે = તેવી જ રીતે તુમ = તમે બાજીર = ખેલાડી જોગી = યોગી તીનુ ગુન = ત્રણ લક્ષણાત્મક ગુણો માયાકે = આઘશક્તિના ભોગી = રચ્યા પચ્યા રહેનાર.

અનુવાદ

જેમ બાજીર હાથ ચાલાકીના ખેલ ખેલીને તે જ્ઞાન સિવાય ખેલમાં જ મગ્ન થઈને રહે છે. તેવી જ રીતે હે યોગી ! તમે બાજીર જેવા છો. માયાના ત્રણ ગુણમાં જ રચ્યા પચ્યા રહો છો.

ભાવાર્થ

સંસારમાં જેમ કોઈ હાથ ચાલાકીના ખેલ ખેલનાર બાજીર જ્યારે પોતાના દાવ-પેચ પ્રજાને દેખાડે છે, ત્યારે તે સંપૂર્ણ રીતે પોતાના ખેલમાં જ રસબસ થઈને તમાસો નિહાળનાર ભોળી જનતાના મનને આશ્ચર્યચક્તિ કરતો હોય છે. તેને પોતાની સિદ્ધિ સિવાય બીજું વિશિષ્ટ જ્ઞાન કાંઈ હોતું નથી. કાયમપુરુષ યોગીને જણાવે છે કે અવધૂત પણ બાજીરની જેમ જ પોતે સિદ્ધ કરેલી સિદ્ધિઓમાં જ રાચે છે. આઘશક્તિ તેમજ તેમના દ્વારા ઉત્પન્ન થયેલા બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશની ભક્તિમાં જ રચ્યાપચ્યા રહે છે, પરંતુ તેમને તેથી પર રહેલા પદોનું કે પોતાના સ્વ ચૈતન અંશ સ્વરૂપનું જ્ઞાન નથી.

**મહાવાયક ઓરુ જ્ઞાન અથરકા, તુમકુ બાઢા માન અમરકા;
એ તો સહુ ઓરલ્યા વહેવારા, દૃષ્ટાંતે કરી કહું નિરધારા. ૧૧**

શબ્દાર્થ

મહાવાયક = મહા વાક્ય ઓરુ = અને જ્ઞાન અથરકા = અથર્વવેદનું જ્ઞાન તુમકુ = તમને બાઢા = ઘણું માન = અભિમા અમરકા = લાંબા આયુષ્યનું એ તો સહુ = આ બધું તો ઓરલ્યા = જગતપક્ષનો વહેવારા = વ્યવહાર, રવૈયો દૃષ્ટાંતે = ઉદાહરણ દ્વારા કરી = કરીને કહું = કહું છું નિરધારા = નક્કી, ચોક્કસ.

અનુવાદ

અથર્વવેદ અને મહાવાક્યોનું જ્ઞાન તેમજ લાંબા આયુષ્યનું તમોને ઘણું જ અભિમાન છે, પરંતુ એ તો બધું જગતપક્ષનો રવૈયો (વ્યવહાર) છે. જે ઉદાહરણ દ્વારા નક્કી કરીને કહું છું.

ભાવાર્થ

અથર્વવેદ અને તેના ત્રણ મહાવાક્યોનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરેલું હોવાથી તેમજ લાંબા આયુષ્યને કારણે અવધૂતને ઘણું જ અભિમાન થયેલું છે. કાયમપુરુષ કહે છે કે આ બધી સંપત્તિ તો દેહ હશે ત્યાં સુધી રહેવાની છે, એટલે કે નાશવંત છે. એ બધું તો માત્ર જગતપક્ષના વ્યવહાર પુરતું જ

કામ આવવાનું છે, પરંતુ પરમપદની પ્રાપ્તિ અર્થે તે બાધારૂપ છે. જે અંગે તેઓ દૃષ્ટાંત દર્શાવીને સુનિશ્ચિત કરે છે.

**વરસ સહસ્ર જીવત તરુ વરખ્યા, જાનત નહીં ગુરુજ્ઞાનકી પરખ્યા;
પર્વત રહે કહી કાલ અપારા, તોહુ ન લહે નિજલક્ષ વિચારા. ૧૨**

શબ્દાર્થ

વરસ સહસ્ર = હજારો વર્ષ જીવત = જીવંત રહે છે તરુ વરખ્યા = વનસ્પતિ જાતિ જાનત નહીં = જાણતા નથી ગુરુજ્ઞાનકી = ગુરુના જ્ઞાનની પરખ્યા = પરખ પર્વત = પહાડ રહે = રહે છે કહી કાલ = કેટલાક કાળ અપારા = ઘણા તોહુ ન લહે = તો પણ જાણતા નથી નિજલક્ષ = પોતાનો લક્ષ વિચારા = વિચાર.

અનુવાદ

વનસ્પતિ જાતિમાં ઘણા વૃક્ષો હજારો વર્ષ સુધી જીવંત રહે છે, છતાં ગુરુના જ્ઞાનની પરખ જાણતા નથી. વળી, ઘણા પહાડો (પર્વતો) પણ કેટલાય કાળ સુધી રહે છે, પરંતુ તે પણ નિજલક્ષનો વિચાર જાણતા નથી.

ભાવાર્થ

અઢાર ભાર વનસ્પતિ જાતિમાં ઘણા વૃક્ષો હજારો વર્ષ સુધી આયુષ્ય ભોગવીને જીવંત રહે છે, છતાં પણ તેમને જગતમાં ગુરુ તરફથી મળતા જ્ઞાનની પરખ હોતી નથી. તેવી જ રીતે પૃથ્વી પર ઉપસી આવેલા ઘણા પહાડ કેટલાયે કાળ સુધી અડોલ રહે છે, છતાં પણ તેઓ નિજલક્ષની સમજ જાણી શકતા નથી.

**અમર રહેકા એહી અતબારા, અવધૂ દેખો કરી વિચારા;
મહાવાયક બારુ વેદનકે, તુમ તો જાનત તીન અથરકે. ૧૩**

શબ્દાર્થ

અમર રહેકા = લાંબુ આયુષ્ય ભોગવીને રહેનારની એહી = આવી અતબારા = પ્રતિષ્ઠા અવધૂ = અવધૂત દેખો = નિહાળો કરી = કરીને વિચારા = વિચાર મહાવાયક = મહાવાક્યો બારુ = બાર વેદનકે = વેદોના તુમ તો = તમે તો જાનત = જાણો છો તીન = ત્રણ અથરકે = અથર્વવેદના.

અનુવાદ

સંસારમાં લાંબુ આયુષ્ય ભોગવીને રહેનારની આવી પ્રતિષ્ઠા છે. માટે હે અવધૂત ! આ હકીકત વિચાર કરીને નિહાળો. વળી, ચાર વેદના કુલ બાર મહાવાક્યો છે. જ્યારે તમે તો માત્ર અથર્વવેદના ત્રણ ને જ જાણો છો.

ભાવાર્થ

સંસારમાં લાંબુ આયુષ્ય જાળવી રાખનારની આવી પ્રતિષ્ઠા જન માનસમાં સ્થાપિત થયેલી છે. માટે અવધૂતે આ હકીકત નિહાળીને પોતાના અંતર મનમાં ઝાંખીને વિચાર કરવો જોઈએ. વળી, બ્રહ્માજી દ્વારા વદેલા ચાર વેદના કુલ બાર મહાવાક્યો છે. જ્યારે અવધૂત તો માત્ર અથર્વવેદના ત્રણ જ મહાવાક્યોથી માહિતગાર છે.

**અયંગ અહો નિરમલ નિરધારા, ઓરુ કહું નવકે નિસ્તારા;
સદ ચિદ આનંદ અહં બ્રહ્મ અસ્મી, રઘુ જજૂર ગાવત ગુણ જસમી. ૧૪**

શબ્દાર્થ

અયંગ = હું પોતે આત્મરૂપ **અહો** = મારો કર્તા અન્ય કોઈ જ નથી **નિરમલ** = સર્વથી હું નિરાળો હોઈ સર્વમાં સમાનપણે સમાઈને વ્યાપક રહેલો છું **નિરધારા** = નક્કી **ઓરુ** = અને **કહું** = કહું છું **નવકે** = નવના **નિસ્તારા** = સવિસ્તાર **સદ** = સર્વ પ્રકારના બીજક **ચિદ** = શક્તિરૂપ હિરણ્ય-ગર્ભિત અંકુર **આનંદ** = સ્ફૂરાયમાન થવાથી મળતો આનંદ **અહં** = હું પોતે કર્તારૂપ **બ્રહ્મ** = વ્યાપક બ્રહ્મ **અસ્મી** = માયાથી રહિત પથરાયેલી તે પદની અસ્મિતા **રઘુ** = ઋગ્વેદ **જજૂર** = યજુર્વેદ **ગાવત ગુણ** = ગુણગાન ગાયા **જસમી** = યશ.

અનુવાદ

અયંગ, અહો અને નિર્મલ નક્કી કરેલા છે. અને હવે નવનો સવિસ્તાર કરી કહું છું. સદ્, ચિદ્, આનંદ અને અહં, બ્રહ્મ, અસ્મિ તે ઋગ્વેદ અને યજુર્વેદના યશ દર્શાવતા ગુણગાન ગાયા છે.

ભાવાર્થ

અથર્વવેદના ત્રણ મહાવાક્યો-અયંગ, અહો અને નિર્મલ નક્કી કરેલા છે. જે અવધૂત સારી રીતે જાણે છે. કાયમપુરુષ હવે બાકીના નવ મહાવાક્યો અંગે સવિસ્તાર રીતે નિર્ણય કરીને જણાવે છે. સદ્, ચિદ્ અને આનંદ એમ ત્રણ વાક્યો ઋગ્વેદના નિયોડ સ્વરૂપે છે. જ્યારે અહમ્, બ્રહ્મ અને અસ્મિ એ ત્રણ મહાવાક્યો યજુર્વેદના નિયોડ સ્વરૂપે બ્રહ્માજીએ દર્શાવ્યા છે. આમ જે તે વાક્યો થકી જે તે વેદની કીર્તિના ગુણગાન ગાયા છે.

**સામ ગાયત તમ પદ તદ અસીકુ, એ દ્વાદસ મુનિજન મત રસીકુ;
નયેતી નયેતી કરી સબને ગાવા, નિરાલંબ પદ હાથ ન આવા. ૧૫**

શબ્દાર્થ

સામ = સામવેદ **ગાયત** = ગાય છે **તમ પદ** = જીવ ત્રણેય કાળમાં સત્ય શાશ્વત પદ છે **તદ** = ઈશ્વરરૂપ થવા ક્રિયા કરવી **અસીકુ** = તમ અને તદ બંનેને પોતાનામાં સમાવીને અવિકાર રૂપ રહેવું તે **એ** = આ **દ્વાદસ** = બાર

મુનિજન = ઋષિમુનિઓ મત = માન્યતા રસીકુ = રહસ્યને જાણનાર નયેતી નયેતી = ન ઈતિ ન ઈતિ કરી = કરીને સબને = બધાએ ગાવા = ગાયુ નિરાલંબ = વળથી રહિત પદ = સ્થાન હાથ ન આવા = જાણી શક્યા નહીં.

અનુવાદ

સામવેદ તમપદ, તદ્પદ અને અસીપદને ગાય છે. આ બારની માન્યતાના રહસ્યને જાણવાવાળા મુનિજનો છે. ‘ન ઈતિ’ ‘ન ઈતિ’ કરીને બધાએ વર્ણવી છે, પરંતુ વળથી રહિત પદ કોઈજ જાણી શક્યા નથી.

ભાવાર્થ

સામવેદમાં તમપદ, તદ્પદ અને અસિપદના યજ્ઞ ગાયા છે. આ બારે મહાવાક્યોના રહસ્યને જાણવાવાળા આદિકાળમાં થયેલા ઋષિજનો અને મુનિજનો છે. આદિ બ્રહ્માજીની આઘ લઈ બધા જ્ઞાની પુરુષોએ નેતિ-નેતિનો પોકાર કરીને બ્રહ્મપદના યજ્ઞગાન ગાયા છે, પરંતુ બ્રહ્મપદથી પરે રહેલા વળથી રહિત એવા કેવલકર્તાના પરમપદને કોઈ જાણી શક્યા નથી.

**તુમ ભી પણ તામે પચી મરહી, અથરવેદ વાયક ઉર ધરહી;
અગમ નિગમત્યે સોઈ પદ ન્યારા, તો ક્યા જાને વેદ બિયારા, ૧૬**

શબ્દાર્થ

તુમ ભી પણ = તમો પણ તામે = તેમાં પચી મરહી = ડૂબી મરો છો અથરવેદ = અથર્વવેદના વાયક = મહાવાક્યો ઉર = હૃદયમાં ધરહી = ધારણ કરી અગમ નિગમત્યે = ભૂત અને ભવિષ્યથી સોઈ પદ = તે સ્થાન ન્યારા = અલગ તો = તે પછી ક્યા જાને = શું જાણે વેદ બિયારા = બાપળા વેદ.

અનુવાદ

અથર્વવેદના મહાવાક્યો હૃદયમાં ધારણ કરીને તમે પણ તેમાં ડૂબી મરો છો. ભૂત અને ભવિષ્યથી તે પદ ન્યારું છે. તો પછી વેદ બિયારા તે શું જાણી શકે ?

ભાવાર્થ

અથર્વવેદના ત્રણ મહાવાક્યો હૃદયમાં ધારણ કરીને અવધૂત પણ તેમાં જ મગ્ન થઈ મહાલે છે. આઘ, મધ્ય અને અંતની ઘટમાળથી જે પરમપદ ન્યારું છે, તો પછી તે અલૌકિક શાશ્વત પરમપદને નેતિનો પોકાર કરીને અટકેલા લાયાર વેદ કેવી રીતે જાણી શકે ?

**વેદુકે વક્તા નિજ બ્રહ્મા, સો ભી નહીં જાનત મૂલ મર્મા;
તો સાહાસ્તર કરતા ક્યા જાને, જે ભૂલ્યા ભવની કળ ભાને. ૧૭**

શબ્દાર્થ

વેદુકે વક્તા = વેદના વદનારા નિજ બ્રહ્મા = આદિ બ્રહ્મા સો ભી = તે પણ નહીં = નથી જાનત = જાણતા
મૂલ = ઉત્પત્તિ સ્થાન મર્મા = રહસ્ય તો = તો પછી સાહાસ્તર = શાસ્ત્રોના કરતા = રચનારા કયા = શું જાણે = જાણે
જે = જેઓ ભૂલ્યા = ભુલા પડ્યા ભવની = દુનિયાની કળ = કરામત ભાને = ભાન.

અનુવાદ

વેદના વદનાર આદિ બ્રહ્મા તે પણ મૂળના રહસ્યને જાણતા નથી, તો પછી જે દુનિયાની કરામતમાં ભાન ભુલ્યા છે તેવા શાસ્ત્રના રચનાર શું જાણે ?

ભાવાર્થ

ચાર વેદના વક્તા આદિ બ્રહ્માજી પણ સર્વની ઉત્પત્તિના કારણ રૂપે રહેલા આદિકર્તાના પરમપદના રહસ્યને જાણતા નથી. તેથી તેઓ બ્રહ્મપદમાં જ અટકીને નેતિનો પોકાર કર્યો છે, તો પછી વેદનું અધ્યયન કરીને બનાવેલા શાસ્ત્રોના રચયિતા શું જાણી શકે ? કારણ કે તેઓ પણ કર્તા (સર્જનહાર) દ્વારા રચેલ નાશવંત દુનિયાની ઉત્પત્તિ, વૃદ્ધિ અને અંતની યુક્તિભરી કતની કરામતમાં જ ભુલા પડેલા છે.

શેષ શાસ્ત્ર પતંજલિ કરીયા, સો ભી રટ રેરા ઉર ધરીયા;
રરંકાર પરે ઝંકારા, અક્ષરકે ઉત્પન્ન કરનારા. ૧૮

શબ્દાર્થ

શેષ = શેષજી શાસ્ત્ર પતંજલિ = પતંજલિ શાસ્ત્ર કરીયા = રચ્યું સો ભી = તેમણે પણ રટ = રટણ કરે છે
રેરા = રરંકાર ઉર ધરીયા = હૃદયમાં ધારણ કર્યું રરંકાર = રરંકાર-રકાર, મકાર અને ઉકાર પરે = થી, ઉપર
ઝંકારા = ઝંકાર અક્ષરકે = અક્ષરોના ઉત્પન્ન કરનારા = ઉત્પત્તિના કારણ રૂપ, ઉત્પન્ન કરનારા.

અનુવાદ

પતંજલિ શાસ્ત્ર શેષજીએ રચ્યું, પરંતુ તેમણે પણ રરંકારને હૃદયમાં ધારણ કરીને રટે છે. જ્યારે રરંકારથી ઉપર તો ઝંકાર છે જે અક્ષરના ઉત્પન્ન કરનારા છે.

ભાવાર્થ

અર્થવેદનો અભ્યાસ કરીને જ્ઞાની શેષજીએ પતંજલિ શાસ્ત્રની રચના કરી છે, પરંતુ તેઓ પણ રરંકારને હૃદયમાં ધારણ કરીને રટણ કરતા રહ્યા છે. જ્યારે રરંકાર પદથી ઉપર મહાન ઝંકારપદ આવેલું છે. જે અક્ષરોના કારણ રૂપે હોઈ કક્ષાક્ષરીના બાવન અક્ષરોની ઉત્પત્તિના કારણરૂપે છે.

સો કહીયે અક્ષર ભગવાના, જાથે સહુ અક્ષર ઉતપાના;
વેદ ભયે ઉનહુતે ચારી, ગાયત્રી ચોવીસ પસારી. ૧૯

શબ્દાર્થ

સો = તે કહીયે = કહેવાયા અક્ષર ભગવાના = અક્ષર ભગવાન જાથે = જેના થકી સહુ = બધા
અક્ષર ઉતપાના = અક્ષરો ઉદ્ભવ્યા વેદ = વેદ ભયે = થયા ઉનહુતે = તેનાથી ચારી = ચાર ગાયત્રી ચોવીસ = ચોવીસ
ગાયત્રી પસારી = પ્રસારો.

અનુવાદ

જેના થકી બધા અક્ષર ઉદ્ભવ્યા છે તેથી તે અક્ષર ભગવાન કહેવાયા. ચાર વેદ અને
ચોવીસ ગાયત્રીનો પ્રસારો તેનાથી ઉદ્ભવ્યો છે.

ભાવાર્થ

જેના થકી બારાખડીના બાવન અક્ષરોનો ઉદ્ભવ થયો છે. તેવા ઝુંકાર પદને અક્ષરોના
ભગવાન કહેવાયા છે, ચોવીસ પ્રકારની ગાયત્રીનો પ્રસારો અને ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ
અને અથર્વવેદ પણ તેનાથી જ ઉદ્ભવ પામેલા છે.

પ્રણાયમ સાધન વિપરકે, કુંભક રેચક પોરક સ્વરકે;
એ સર્વે ઉનસે ઉપજાના, ખટ શાહાસ્ત્ર મત પકરે જ્ઞાના. ૨૦

શબ્દાર્થ

પ્રણાયમ = પ્રાણાયામ સાધન = સાધના વિપરકે = વિપ્રોના કુંભક = કુંભસ્થ રેચક = રેચક પોરક = પ્રેરક
સ્વરકે = શ્વાસના એ સર્વે = તે બધુ ઉનસે = તેનાથી ઉપજાના = ઉદ્ભવ્યું ખટ = છ શાહાસ્ત્ર = શાસ્ત્ર મત = માન્યતા
પકરે જ્ઞાના = પકડીને જ્ઞાન કથે છે.

અનુવાદ

વિપ્રો શ્વાસને રેચક, પ્રેરક અને કુંભક કરી પ્રાણાયમની સાધના કરે છે તે અને છ શાસ્ત્રની
માન્યતાને પકડીને જે જ્ઞાન કથે છે તે સર્વ તેનાથી ઉદ્ભવ્યું છે.

ભાવાર્થ

આદિ અનાદિકાળથી ઋષિમુનિ, વિપ્રો તથા સાધક પુરુષો શ્વાસને રેચક, પ્રેરક અને કુંભક
પ્રાણાયામની સાધના કરે છે તેવા પ્રાણાયામની ગતિ ઝુંકાર પદમાંથી ઉત્પન્ન થયેલ છે. વળી, ચાર
વેદના અધ્યયન બાદ જ્ઞાની મહાપુરુષોએ જે છ પ્રકારના દર્શનોનું પ્રતિપાદન કરીને બનાવેલા છ શાસ્ત્ર
છે તેની માન્યતાને પકડીને જે જ્ઞાન કથવામાં આવે છે, તેની ઉત્પત્તિના કારણરૂપે પણ ઝુંકાર પદ છે.

એ અક્ષરકા કહ્યા વિસ્તારા, અક્ષરાતીત ઉનહુતે ન્યારા;
નિજાનંદ નિજધામ કહાવે, અક્ષરાતીત હરિ તાંહી રહાવે. ૨૧

શબ્દાર્થ

એ = તે અક્ષરકા = અક્ષરોનો કહ્યા વિસ્તારા = વિસ્તાર જણાવ્યો અક્ષરાતીત = અક્ષરોથી પર ઉનહુતે = તેનાથી પણ ન્યારા = ભિન્ન નિજાનંદ = નિજમાં આનંદ કરનારા નિજધામ = મૂળધામ કહાવે = કહેવાય અક્ષરાતીત હરિ = અક્ષરાતીત પ્રભુ તાંહી = ત્યાં રહાવે = રહે છે.

અનુવાદ

આ પ્રમાણે અક્ષરનો વિસ્તાર જણાવ્યો. જ્યારે અક્ષરાતીત તેનાથી પણ ન્યારા છે. જે નિજાનંદ કરનારનું નિજધામ કહેવાય, જ્યાં અક્ષરાતીત પ્રભુ રહે છે.

ભાવાર્થ

કાયમપુરુષે અવધૂતને અક્ષરનો વિસ્તાર જણાવ્યો અને ખુલાસો કર્યો કે અક્ષરાતીત પદ તેનાથી પર અને ન્યારું છે. જ્યાં અક્ષરાતીત પ્રભુ નિવાસ કરે છે. તે ધામ નિજાનંદ કરનારાઓનું નિજધામ કહેવાય છે.

અનંત કોટ સખીયન કે ભોગી, લીલાવૈ નર પુરુષ સંજોગી;
અખંડ ભોમ્ય જાંહાં રાસ વિલાસા, અક્ષરાતીત ખેલે નિસવાસા. ૨૨

શબ્દાર્થ

અનંત કોટ = કરોડો સખીયન કે = સહેલીઓનો ભોગી = વિલાસી લીલાવૈ નર પુરુષ = લીલામય પુરુષોત્તમ સંજોગી = વિહારી અખંડ = અમર્યાદિત, સમગ્ર ભોમ્ય = ભૂમિ જાંહાં = જ્યાં રાસ વિલાસા = ગોળ ફૂંટડીયે ફરી રમતાં આનંદ કરવો અક્ષરાતીત = અક્ષરાતીત ખેલે = રમે નિસવાસા = નિત્ય.

અનુવાદ

લીલામય પુરુષોત્તમ વિહારી જે અનંત કોટિ સહેલીઓના ભોગી છે, તે અક્ષરાતીત પુરુષ અખંડ ભૂમિ પર રાસલીલા નિત્ય ખેલે છે.

ભાવાર્થ

જે માત્ર લીલામાં જ મશગૂલ છે એવા લીલામય વિહારી પુરુષોત્તમ પુરુષ અનંતકોટિ સહેલીઓ સાથે આનંદનો ઉપભોગ કરે છે. એવા અક્ષરાતીત પુરુષ પોતાના અમર્યાદિત ભૂમિમાં નિત્ય રાસલીલાનો ખેલ ખેલીને આનંદ માણી રહ્યા છે.

સકલ વિશ્વ વૈભવકો યારી, કલંક રહીત કહાવે બ્રહ્મચારી;
તિનકે પર પરિબ્રહ્મ રહાવે, રુપ રંગ કછુ રેખના કહાવે. ૨૩

શબ્દાર્થ

સકલ વિશ્વ = સમસ્ત દુનિયા વૈભવકો = સુખાકારીના યારી = આશિક કલંક રહીત = લાંછન વિના કહાવે = કહેવાય છે બ્રહ્મચારી = સંસારની માયાજાળમાં લપટાયો નથી તેવા બ્રહ્મચાર્યવ્રત પાળનાર તિનકે પર = તેનાથી ઉપર પરિબ્રહ્મ = પરિબ્રહ્મપદ રહાવે = રહેલું છે રુપ = આકાર રંગ = દેખાવ કછુ = કાંઈ રેખના = જરાપણ નહીં કહાવે = કહેવાય.

અનુવાદ

સમસ્ત દુનિયાના વૈભવનો આશિક હોવા છતાં, લાંછન વગરના બ્રહ્મચારી કહેવાય છે. તેઓની પર પરિબ્રહ્મ રહેલું છે. તે રૂપ, રંગ કાંઈ જરાપણ ન કહેવાય તેવું છે

ભાવાર્થ

સમસ્ત દુનિયાના જેટલા વૈભવ છે તેટલા બધા જ વૈભવના આશિક હોવા છતાં કલંક જેમને લાગતું નથી તેવા અક્ષરાતીત પુરુષ બ્રહ્મચારી કહેવાય છે. મહામંડ ઈડ ઉપર અનુક્રમ ઈડ આવેલું છે, જેમાં પરિબ્રહ્મ અને અવ્યાક્રતપુરુષ બિરાજમાન છે. એવા પરિબ્રહ્મ પુરુષનું જે પરિબ્રહ્મ પદ છે. જે સદાને માટે રૂપ, રંગથી રહિત અવ્યક્તરૂપે હોઈ જરાપણ દૃષ્ટિમાં આવતું નથી.

નિગમ નયેતી કરી તાહી પોકારે, પાદુ પાણ્ય બિન અગમ ઉચ્ચારે;
અક્ષરાતીત ધ્યાન ધરે જીનકો, છૂટ કલંક જાય નિશદિનકો. ૨૪

શબ્દાર્થ

નિગમ = વેદ નયેતી = નેતિ કરી = કહીને તાહી = તે પદનો પોકારે = પોકાર કરે છે પાદુ = પગ પાણ્ય = હાથ બિન = વિના અગમ = અવિગત ઉચ્ચારે = કહે છે અક્ષરાતીત = અક્ષરાતીત ધ્યાન ધરે = ધ્યાન ધરે છે જીનકો = તેનું છૂટ કલંક જાય = કલંક છૂટી જાય નિશદિનકો = નિત્ય.

અનુવાદ

વેદ નેતિ કહીને તે પદનો પોકાર કરે છે જે હાથ-પગ વિનાનું અવિગત છે તેવું કહે છે. અક્ષરાતીત પોતાનાં કલંક છૂટી જાય તે માટે નિત્ય તેનું ધ્યાન ધરે છે.

ભાવાર્થ

બ્રહ્માજી પાણ પોતાના ચાર વેદમાં તે પરિબ્રહ્મપદ માટે 'નેતિ' કહીને પોકાર કરે છે. તેમણે જણાવ્યું છે કે તે અવિગત બ્રહ્મપદ હાથ અને પગ વિનાનું (વગરનું) અર્થાત્ હલન

ચલન કર્યા વગરનું સ્થિર પદ છે. અક્ષરાતીત પુરુષ પોતાનાં કલંક દૂર થાય તે માટે નિત્ય અને અવિગત એવા પરિબ્રહ્મપદનું ધ્યાન ધરે છે. માટે જ તે પુરુષ કલંક રહિત થયેલા હોઈ બ્રહ્મચારી કહેવાય છે.

**અખિલ ધામ તિનકે પર રાજે, તામે પુરુષ અલેખ બિરાજે;
તિનકી શોભા ક્યા મમ બરનું, કહત ના પોંચત જોર અક્ષરનું. ૨૫**

શબ્દાર્થ

અખિલ ધામ = અખિલ ધામ તિનકે પર = તેના ઉપર રાજે = શોભે તામે = તેમાં પુરુષ અલેખ = અલેખ પુરુષ
બિરાજે = બિરાજમાન છે તિનકી શોભા = તેની સુંદરતા ક્યા = શું મમ બરનું = હું વર્ણન કરું કહત ના પોંચત = વર્ણન
કરતાં પહોંચતું નથી જોર = બળ અક્ષરનું = અક્ષરોનું.

અનુવાદ

તેના ઉપર અખિલ ધામ શોભે છે. તેમાં અલેખ પુરુષ બિરાજમાન છે. તેની શોભાનું વર્ણન કરતાં અક્ષરોનું બળ પહોંચતું નથી તો હું શું વર્ણન કરું ?

ભાવાર્થ

અનુક્રમ ઈંડની ઉપર અખિલ ઈંડ (તબક) આવેલું છે. તેમાં અલેખ પુરુષ પોતાના અખિલ ધામમાં બિરાજમાન છે. તેવા અલેખ અને અજર પુરુષનું અખિલ ધામ ઘણું જ શોભાયમાન છે, પરંતુ તેની ઐશ્વર્યતાનું વર્ણન કરતાં અક્ષરોનું બળ પહોંચતું ન હોવાથી કાયમપુરુષ તેવા અવર્ણનીય ધામનું વર્ણન કેવી રીતે કરે ?

**તિનકી પર અચૂત અવિધામા, પુરુષ બિરાજે અકલ ન્હે: કામા;
તિન ઉપમાકા ક્યા કહું જ્ઞાના, અલેખ પુરુષ જાકો ધરે ધ્યાના. ૨૬**

શબ્દાર્થ

તિનકી પર = તેની ઉપર અચૂત અવિધામા = અચૂત સ્વામીનું અવિગત ધામ પુરુષ બિરાજે = પુરુષ બિરાજમાન
છે અકલ ન્હે: કામા = અકળ ન્હે: કર્મી તિન = તેની ઉપમાકા = મહિમા ક્યા કહું = શું કહું જ્ઞાના = સમજ
અલેખ પુરુષ = અલેખ પુરુષ જાકો = જેનું ધરે ધ્યાના = ધ્યાન ધરે છે.

અનુવાદ

તેના ઉપર અચૂત સ્વામીનું ધામ છે. જ્યાં અકળ ન્હે: કર્મી પુરુષ બિરાજમાન છે તેના મહિમાની સમજ (જ્ઞાન) હું શું કહું ? કારણ કે અલેખ પુરુષ તેનું ધ્યાન ધરે છે.

ભાવાર્થ

અખિલધામની ઉપર અચ્યૂતસ્વામીનું અવિગત ધામ આવેલું છે. ત્યાં અકલ, ન્હેઃકર્મા અને અજર પુરુષ બિરાજમાન છે. તે ધામના અલૌકિક મહિમાની સમજ એવી તો અતુલ્ય (અજોડ) છે, કે અખિલધામના અધિપતિ અલેખ પુરુષ પણ તેવા અચ્યૂત અવિગત ધામનું ધ્યાન ધરે છે.

**અચંત ધામ તિનકી હે પારા, અજર પુરુષ જામે સરદારા;
તિનકી પર પંચુ અસ્થાના, વાસ વસત જાંહાં પુરુષ પુરાના. ૨૭**

શબ્દાર્થ

અચંત ધામ = અચંત ધામ તિનકી હે પારા = તેની ઉપર છે અજર પુરુષ = અજર પુરુષ જામે = જેના સરદારા = અધિપતિ તિનકી પર = તેના ઉપર પંચુ = પાંચ અસ્થાના = તબક વાસ વસત = નિવાસ કરે છે જાંહાં = જ્યાં પુરુષ પુરાના = પુરાણા પુરુષ.

અનુવાદ

અચંત ધામ તેની ઉપર છે જેના અધિપતિ અજરપુરુષ છે. તેના ઉપર પાંચ તબક છે જ્યાં પુરાણા પુરુષ નિવાસ કરે છે.

ભાવાર્થ

અચ્યૂતધામ ઉપર અચંતધામ આવેલું છે. અચંતધામના અધિપતિ અજર પુરુષ છે. તેના ઉપર પાંચ તબક છે. એવા પાંચેય તબકોમાં અલગ-અલગ બે બે પુરાણા પુરુષ નિવાસ કરે છે.

**સો પંચુ અસ્થાન અનુપા, જાનત નહીં જ્ઞાની ભડભૂપા;
વિરંચી વિષ્ણુ મહાવેશા, શક્તિ જ્યોત લહે નહીં લેશા. ૨૮**

શબ્દાર્થ

સો પંચુ = તે પાંચે અસ્થાન = તબક અનુપા = અનુપમ જેની કોઈ ઉપમા ન આપી શકાય તેવા જાનત નહીં = જાણતા નથી જ્ઞાની ભડભૂપા = મોટા જ્ઞાની મહાજનો વિરંચી = બ્રહ્મા વિષ્ણુ = વિષ્ણુ મહાવેશા = મહેશ શક્તિ = આદ્યશક્તિ મહામાયા જ્યોત = જ્યોતિ સ્વરૂપ નિરંજન લહે નહીં = જાણે નહીં લેશા = સહેજપણ.

અનુવાદ

તે પાંચેય તબક અનુપમ છે જેને મોટા જ્ઞાની મહાજનો પણ જાણતા નથી. વળી, બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ, આદ્યશક્તિ અને જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજન સહેજ પણ જાણતા નથી.

ભાવાર્થ

અચંત તબક્કની ઉપર બીજા જે પાંચ ધામ આવેલા છે તે પાંચેય ધામ ઉપમા ન આપી શકાય તેવા અનુપમ છે. વિશ્વના મોટા (મહાન) જ્ઞાની કહેવાતા મહાજનો પણ આ ધામોથી અજાણ છે. વળી, સૃષ્ટિના પ્રારંભકાળના મહાદેવ તરીકે ગણાતા બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહેશ, આદ્યશક્તિ, મહામાયા અને સર્વોપરિ જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજન પણ આ ધામોથી અજ્ઞાત છે.

તો જીવનકી કુન બસાઈ, ઉતસે નહીં કોઈ આવે જાઈ;
તો તીનકા બરનન ક્યા કરહુ, વરથા શાને અકથ ઉચરહુ. ૨૯

શબ્દાર્થ

તો = તો જીવનકી = જીવોની કુન = શી બસાઈ = વિસાત ઉતસે = ત્યાંથી નહીં = નથી કોઈ = કોઈ આવે જાઈ = આવતું કે જતું તો = તો પછી તીનકા = તેનું બરનન = વર્ણન ક્યા કરહુ = શું કરું વરથા = વૃથા શાને = શા માટે અકથ = અવર્ણનીયનું ઉચરહુ = વર્ણન કરું.

અનુવાદ

તો જીવોની શી વિસાત, કારણ કે ત્યાંથી કોઈ આવતું કે જતું નથી. તો પછી તેનું વર્ણન શું કરું? અર્થાત્ અકથનું વૃથા વર્ણન શા માટે કરું?

ભાવાર્થ

મોટા મોટા જ્ઞાની પુરુષો કે મહાન દેવતાઓ પણ જો અજ્ઞાત હોય તો પછી જીવદશામાં જીવતા સામાન્ય જીવોની જાણમાં ન આવે તે સમજી શકાય તેવી વાત છે. વળી, તે પાંચ ધામમાંથી પૃથ્વી પર કોઈ આવતું કે જતું નથી. માટે કાયમપુરુષ શા માટે જે અવર્ણનીય ધામ છે તેનું વર્થ વર્ણન કરે ?

જો ઉતસે પાઉ કોઈ જંતા, નામ નવેશ બતાવહુ તંતા;
તીનકી પાર અલેપમ ધામા, પુરુષ રહે જહાં અજિત અનામા. ૩૦

શબ્દાર્થ

જો = જો ઉતસે = ત્યાંથી પાઉ = પગ, ચરણ કોઈ = કોઈક જંતા = અંશ, જન નામ = નામ નવેશ = ઠામ બતાવહુ = બતાવું તંતા = તેમનું તીનકી = તેની પાર = પરે અલેપમ ધામા = અલેપમ ધામ પુરુષ રહે જહાં = જ્યાં પુરુષ રહે છે અજિત અનામા = અજિત અને અનામી.

અનુવાદ

જો ત્યાંથી કોઈ જન ચરણ ધરે તો તેમનું નામ નવેશ બતાવું. તેની પાર અલેપમ ધામ છે.

જ્યાં અજિત અને અનામી પુરુષ રહે છે.

ભાવાર્થ

તે પાંચેય ધામમાંથી કોઈ અંશ મહામંડ ઈંડમાં આવતો જ નથી, તો પછી કાયમપુરુષ તેમનું નામ અને ઠામ કેમ કરીને બતાવે ? તે પાંચેય ધામથી ઉપર અલેપમ ધામ આવેલું છે ત્યાં અજિત અને અનામી પુરુષ નિવાસ કરે છે.

અરુઢ શૂન્ય તિન પર અદ્ભુતા, વસ્તી નહીં સોહી ધામ અઘૂતા;
અલીલ શૂન્ય તિન પર અભિરાજે, તા પર કેવલધામ બિરાજે. ૩૧

શબ્દાર્થ

અરુઢ શૂન્ય = અરુઢ શૂન્ય તિન પર = તેના ઉપર અદ્ભુતા = અલૌકિક વસ્તી નહીં = કોઈ ન રહેતું હોવાથી
સોહી ધામ = તે ધામ અઘૂતા = અજોન્ય અલીલ શૂન્ય = અલીલ શૂન્ય તિન પર = તેની ઉપર અભિરાજે = ઘણું
શોભનારું તા પર = તેનાથી પણ પરે કેવલધામ = કેવલકર્તાનું ધામ બિરાજે = સ્થિર રહેલું.

અનુવાદ

તેના ઉપર અલૌકિક અરુઢ શૂન્ય છે જ્યાં વસ્તી ન હોવાથી તે ધામ અજોન્ય છે. અલીલ શૂન્ય તેના ઉપર અભિરાજે છે અને તેનાથી પણ પરે સ્થિર થયેલું કેવલધામ છે.

ભાવાર્થ

અલેપમ ધામથી ઉપર આશ્ચર્ય પમાડે તેવું અરુઢ શૂન્ય છે જ્યાં માત્ર બ્રહ્મપ્રકાશ વ્યાપકરૂપે પથરાયેલો છે, પરંતુ કોઈ પુરુષ બિરાજમાન નથી તેથી ત્યાં અંશ કે કોઈ દેહનો વૃદ્ધિ ક્રમ ન હોવાથી અજોન્ય અને સ્પર્શ્યા વગરનું શોભી રહ્યું છે. તેના ઉપર અલીલ શૂન્ય શોભે છે અને છેલ્લે અલીલ શૂન્યથી ઉપર સ્થિર થઈને સદાને માટે નિત્ય રહેલું કેવલકર્તાનું કેવલધામ શોભાયમાન છે.

સો કેવલકા હંસા હમહી, અવધૂ ગતિ નહીં જાનત તુમહી;
કહે કુવેર સૂન હો અવધૂ, તુમ ત્રિગુણ માયકે સમધુ. ૩૨

શબ્દાર્થ

સો = તે કેવલકા = કેવલકર્તાના હંસા = હંસ હમહી = હું છું અવધૂ = અવધૂત ગતિ = માહિતી
નહીં જાનત = જાણતા નથી તુમહી = તમે કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે સૂન હો અવધૂ = હે અવધૂત ! સાંભળ
તુમ = તમો ત્રિગુણ = ત્રણ ગુણ માયકે = આદ્યશક્તિના સમધુ = નાતો જોડીને રહેનારા સાધક.

અનુવાદ

હે અવધૂત ! તમે માહિતી જાણતા નથી કે તે કેવલનો જ હું હંસ છું. કુવેરસ્વામી કહે છે કે હે અવધૂત સાંભળ ! તમે તો ત્રણ ગુણ અને માયાની સાથે નાતો જોડીને રહેનારા સાધક છો.

ભાવાર્થ

કાયમપુરુષ તો તે પુરાતન કેવલધામના હંસ પુરુષ છે જે વાત અવધૂત જાણતો નથી. પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર અવધૂતને કહી સંભળાવે છે કે તે (અવધૂત) તો માત્ર ત્રિગુણાત્મક દેવતાઓ અને આઘશક્તિ મહામાયાની સાથે નાતો જોડીને સાધનામાં તલ્લીન બન્યા છે.

અંગ-૪૭

અવધૂત શેષ સંવાદકો

શેષ નહીં જાનત વા પદકુ, તો કેસે પાવે તુમ સધકુ;
જુદા યોગી જ્ઞાન તુમારા, તુમ હો ભવ ભરમાવનહારા. ૧

શબ્દાર્થ

શેષ = શેષજી નહીં જાનત = જાણતા નથી વા = તે પદકુ = પદને તો = તો પછી કેસે = કેવી રીતે પાવે = પ્રાપ્ત કરો તુમ = તમે સધકુ = સાધના કરીને જુદા = ખોટું યોગી = અવધૂત જ્ઞાન = જ્ઞાન તુમારા = તમારું તુમ હો = તમે છો ભવ = જગતને ભરમાવનહારા = ભ્રમણામાં નાંખનારા.

અનુવાદ

શેષજી તે પદ જાણતા નથી તો તમો સાધના કરીને કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરો ? હે અવધૂત ! તમારું જ્ઞાન ખોટું છે. તમે જગતને ભ્રમણામાં નાંખનારા છો.

ભાવાર્થ

કાયમપુરુષ સ્પષ્ટતા કરે છે કે શેષનારાયણ રરંકાર પદથી ઉપર આવેલા પદોના જ્ઞાતા નથી. જો શેષજી પોતે તે પદોથી અજ્ઞાત હોય તો પછી અવધૂત સાધના કરીને કેવી રીતે તેવા પરમપદોની સમજ મેળવી શકે ? તેથી નિશ્ચિત થાય છે કે અવધૂતનું જ્ઞાન ખંડિત અને બાદલું છે. તે માત્ર પોતાની સિદ્ધિઓના બળના પ્રતાપે જગતના ભોળા જીવોને ચમત્કારોમાં અંજાવીને ભરમાવે છે.

તુમ દદ્યા લીની શેષનસે, રરંકાર ભજન નિશદિનસે;
રેરાતો કરતવ હમ કીના, સો તુમકુ આગલ કહી દીના. ૨

શબ્દાર્થ

તુમ = તમોએ દદ્યા = દીક્ષા લીની = લીધી શેષનસે = શેષજી પાસેથી રરંકાર = રરંકાર ભજન = ભક્તિ નિશદિનસે = રાત-દિવસ રેરાતો = રરંકાર તો કરતવ = રચના પૈકીનું હમ = મેં કીના = કહ્યું સો = તે તુમકુ = તમને આગલ = આગળ કહી દીના = કહી દીધું.

અનુવાદ

તમોએ શેષજી પાસેથી દીક્ષા લીધી છે અને રરંકારની ભક્તિ રાત-દિવસ કરો છો, પરંતુ મેં રરંકાર તો કતવી (રચના પૈકીનું) પદ કહ્યું છે, તે તમોને આગળ કહી દીધું છે.

ભાવાર્થ

અવધૂતે શેષ નારાયણ પાસેથી દીક્ષા ગ્રહણ કરી છે. તેઓ (અવધૂત) શેષજી દ્વારા બતાવેલ રરંકાર પદની અહર્નિશ ભક્તિ કરે છે. જ્યારે કાયમપુરુષે તો અગાઉ અવધૂતને ખુલાસો (સ્પષ્ટતા) કરીને જણાવ્યું છે કે રરંકાર તો સર્જનહાર દ્વારા કરેલ ઉત્પત્તિ પૈકીનું હોઈ કતવી પદ છે.

તબ અવધૂ બોલે અહંકારે, ફોરુ શિષ શેષનકે દ્વારે;
તુમકુ પણ તાંહી લેઈ જાઉ, એહી જ્ઞાન તાંહી કહેવરાઉ. ૩

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે અવધૂ = અવધૂત બોલે = બોલ્યા અહંકારે = મગરૂરી દાખવીને ફોરુ = ફોડુ શિષ = માથું શેષનકે = શેષજીના દ્વારે = આંગણે તુમકુ = તમને પણ = પણ તાંહી = ત્યાં લેઈ જાઉ = લઈ જઈશ એહી = આ જ્ઞાન = જ્ઞાન તાંહી = ત્યાં કહેવરાઉ = કહેવરાવીશ.

અનુવાદ

ત્યારે અવધૂત મગરૂરી દાખવીને બોલ્યા કે શેષજીના આંગણે મારું માથું ફોડું તથા તમને પણ ત્યાં લઈ જઈને આ જ્ઞાન ત્યાં કહેવરાવીશ.

ભાવાર્થ

કાયમપુરુષ દ્વારા કરેલ સ્પષ્ટતાભર્યા શબ્દો સાંભળીને અવધૂત ક્રોધાયમાન થઈ ગર્વપૂર્વક બોલ્યા કે જો તેવું જ હોય તો તેઓ શેષજીના આંગણે જઈને માથું ફોડશે. વળી, કાયમપુરુષને પાતાળમાં શેષજી સમક્ષ લઈ જઈને રરંકારથી ઉપરના પદોની આઘ લઈ કૈવલકર્તા અંગેનું જ્ઞાન તેમના મુખે જ કહેવરાવશે.

એસા કહી અવધુ ઉલઝાણા, મમ શબ્દ ઉર લાગ્યા બાણા;
અવધુકે મન હુવા અચંભા, મુદી આંખ ભયે ગત સંભા. ૪

શબ્દાર્થ

એસા કહી = એવું કહીને અવધુ = અવધૂત ઉલઝાણા = મૂંઝવણમાં પડ્યા મમ શબ્દ = મારા શબ્દો ઉર = હૃદયમાં લાગ્યા બાણા = બાણ જેવા લાગ્યા અવધુકે મન = અવધૂતના મન હુવા = થયું અચંભા = આશ્ચર્ય મુદી આંખ = આંખ મીચીને ભયે = થયા ગત સંભા = સ્તબ્ધ.

અનુવાદ

એવું કહીને અવધૂત મૂંઝવણમાં પડ્યા. મારા શબ્દો હૃદયમાં બાણ સમાન લાગ્યાં જેથી અવધૂતના મનમાં આશ્ચર્ય થયું. અને આંખો મીચીને સ્તબ્ધ થયા.

ભાવાર્થ

પોતાનું માથું શેષજીના દ્વારે વધેરવાનું જણાવ્યું તો ખરું, પરંતુ અવધૂત આવું કહીને મૂંઝવણમાં પડ્યા. કાયમપુરુષના જ્ઞાનમય શબ્દો અવધૂતના હૃદયમાં બાણ સમાન લાગ્યા જેના કારણે અવધૂતનું મન વિસ્મય (આશ્ચર્ય) અનુભવવા લાગ્યું તથા તે આંખો મીંચીને સ્તબ્ધ બની ગયા.

**તબ હમહી અંતરગત્ય ભયેઉ, અવધુ સહીત શેષ ઘરે ગયેઉ;
પલક એકમેં ગયે પાતાલા, અવધૂ ખોલી દષ્ટ નિહાલા. ૫**

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે હમહી = હું પણ અંતરગત્ય = અદૃશ્ય ભયેઉ = થયો અવધુ = અવધૂત સહીત = સાથે શેષ = શેષજીના ઘરે = ધામમાં ગયેઉ = ગયો પલક એકમેં = એક પળવારમાં ગયે = ગયા પાતાલા = પાતાળ અવધૂ = અવધૂતે ખોલી દષ્ટ = આંખો ખોલીને નિહાલા = નીહાળ્યું.

અનુવાદ

ત્યારે હું પણ અદૃશ્ય થયો અને અવધૂત સહિત શેષજીના ધામમાં ગયો. એક પળવારમાં પાતાળ ગયા, ત્યારે અવધૂતે આંખો ખોલીને નિહાળ્યું.

ભાવાર્થ

જ્યારે અવધૂત આંખો મીંચી સ્તબ્ધ થયા ત્યારે કાયમપુરુષ પણ ત્યાંથી અદૃશ્ય (અંતર ધ્યાન) થયા. અવધૂત સહિત તે બંને જણા એક પળવારમાં પાતાળ જઈ શેષજીના ધામમાં પહોંચ્યા. જ્યારે આંખો ખોલીને અવધૂતે નિહાળ્યું તો.....

**તબ દેખા શેષનકે દ્વારા, સુત દારા ધન ધામ પસારા;
જબ અવધૂત ચીત્તમે ચીતવાયા, પુષ્કરથા તો યાંહાં કુન લાયા. ૬**

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે દેખા = દેખ્યો શેષનકે દ્વારા = શેષજીના આંગણે સુત = પુત્ર દારા = પત્ની ધન = સંપત્તિ ધામ = રહેઠાણ પસારા = પ્રસારો જબ = ત્યારે અવધૂત = અવધૂત ચીત્તમે ચીતવાયા = ચિત્તમાં ચિંતન કરવા લાગ્યા પુષ્કરથા = પુષ્કરદ્વીપમાં હતો તો = તો પછી યાંહાં = અહીંયાં કુન લાયા = કોણ લાવ્યું.

અનુવાદ

ત્યારે શેષજીના આંગણે સ્ત્રી, પુત્ર, સંપત્તિ અને રહેઠાણનો પ્રસારો દેખ્યો. ત્યારે અવધૂત ચિત્તમાં ચિંતન કરવા લાગ્યા કે પુષ્કરદ્વીપમાં હતો તો પછી અહીંયાં કોણ લાવ્યું ?

ભાવાર્થ

જેવી આંખો ખોલી કે તરત જ અવધૂતે શેષજીના આંગણે સ્ત્રી, પુત્ર, સંપત્તિનો ખજાનો અને વૈભવશાળી રહેઠાણનો પ્રસારો નિહાળ્યો. ત્યારે અવધૂત પોતાને પુષ્કરદ્વીપમાંથી અહીંયાં કોણ લાવ્યું ? તે અંગે ચિંતમાં ચિંતવન કરતા કરતા બબડવા લાગ્યો.

યેસે કહી અવધૂ રંગ ભિન્ના, બોહોરુ શેષ આદર અતિ કીના;
કુટુંબ સહિત શેષન સુખ પાવા, હમકુ દેખ યરન લપટાવા. ૭

શબ્દાર્થ

યેસે = એવું કહી = કહીને અવધૂ = અવધૂત રંગ ભિન્ના = ખુશ ખુશાલ બોહોરુ = પછી શેષ = શેષજીએ આદર = સન્માન અતિ = ઘણો કીના = કર્યો કુટુંબ સહિત = પરિવાર સાથે શેષન = શેષ નારાયણ સુખ પાવા = ખુશ થયા હમકુ = મને દેખ = જોઈ યરન લપટાવા = પગે લાગ્યા.

અનુવાદ

એવું કહીને અવધૂત ખુશ-ખુશાલ થયા. પછી શેષજીએ ઘણું જ સન્માન કર્યું અને પરિવાર સહિત શેષ નારાયણ ખુશ થયા. તેમજ મને જોઈને પગે લાગ્યા.

ભાવાર્થ

એવું બોલીને અવધૂત ખુશ-ખુશાલ થયા. ત્યારબાદ શેષ નારાયણે પોતાના આંગણે આવેલા પોતાના શિષ્ય અવધૂતનું અને સાથે આવેલા કાયમપુરુષનું ખૂબ જ સન્માન કર્યું. કાયમપુરુષને નિહાળી પરિવાર સહિત પાતાળના સર્વે નાગજનો આનંદ અનુભવવા લાગ્યા. તેઓ પણ કાયમપુરુષના ચરણોમાં દંડવત્ પ્રણામ કરવા લાગ્યા.

પૂછન લાગે મોઈ શેષ સહ્યાના, આધીન હોઈ અતિ દીન અયાના;
કહો સ્વામી કુન ધામ તુમારા, કેસે પાવ ધારે મમ દ્વારા. ૮

શબ્દાર્થ

પૂછન લાગે = પૂછવા લાગ્યા મોઈ = મને શેષ સહ્યાના = શાણા શેષનારાયણ આધીન હોઈ = વિનમ્ર બની અતિ = ઘણા દીન = ગરીબ અયાના = અજાણ્યા કહો સ્વામી = હે સ્વામી કહો કે કુન = ક્યું ધામ તુમારા = તમારું ધામ કેસે = કેમ ? પાવ ધારે = પધાર્યા મમ = મારા દ્વારા = આંગણે.

અનુવાદ

અજાણ્યા હોવાથી ઘણા જ દિન થઈને શાણા શેષ નારાયણ વિનમ્ર બની મને પૂછવા લાગ્યા કે હે સ્વામી ! તમારું ધામ ક્યું છે અને મારા આંગણે કેમ પધાર્યા છો ?

ભાવાર્થ

શાણા શેષનારાયણ અજાણ્યા હોઈ પોતે જાણવા ઉત્સુક હોવાથી ઘણી વિનમ્રતાપૂર્વક સરળ સ્વભાવે પરમગુરુને તેમના ધામ અંગે પૂછવા લાગ્યા. વળી, તેમનું પાતાળમાં શેષનારાયણનાં આંગણે પધારવાના પ્રયોજન અંગે પૂછવા લાગ્યા.

**અતિ આકત તુમારી દેખી, તુમ હો કોઉક પુરુષ વિશેખી;
તબ અવધૂ બોલે અકુલાઈ, લાગ્યો ધાઈ શેષનકે પાઈ. ૯**

શબ્દાર્થ

અતિ = મહાન આકત = સ્વરૂપ તુમારી = તમારુ દેખી = જોઈને તુમ હો = તમે છો કોઉક = કોઈક પુરુષ વિશેખી = મહાન વિભૂતિવાન પુરુષ તબ = ત્યારે અવધૂ = અવધૂત બોલે = બોલ્યા અકુલાઈ = વ્યાકુળ બનીને લાગ્યો ધાઈ = દોડીને લાગ્યા શેષનકે પાઈ = શેષજીને પગે.

અનુવાદ

તમારું મહાન સ્વરૂપ જોઈને મને લાગે છે કે તમે મહાન વિભૂતિવાન કોઈક પુરુષ છો. ત્યારે અવધૂત વ્યાકુળ બનીને દોડ્યા અને શેષજીને પગે લાગ્યા અને બોલ્યા કે.....

ભાવાર્થ

કાયમપુરુષનું દિવ્ય સ્વરૂપ નિહાળીને શેષનારાયણ બોલી ઊઠ્યા કે નિશ્ચિત કોઈ મહાન વિભૂતિવાન પુરુષ તેમના આંગણે પધાર્યા છે, ત્યારે વ્યાકુળતા અનુભવતો અવધૂત દોડીને શેષનારાયણને ચરણોમાં નમસ્કાર કરવા લાગ્યા અને બોલવા લાગ્યા કે....

**કહુ સ્વામી ઉનકી ગત મોઈ, એ તો પુરુષ અકલ હે કોઈ;
જ્ઞાન ધ્યાન ઉનકે મત ન્યારા, અસંખ્ય લોક પર ગતિ અપારા. ૧૦**

શબ્દાર્થ

કહુ = કહું છું સ્વામી = પ્રભુ ઉનકી = તેમની ગત = ગતિ મોઈ = હું એ તો = આ તો પુરુષ અકલ = અલૌકિક પુરુષ હે = છે કોઈ = કોઈક જ્ઞાન = સમજ ધ્યાન = ચિંતન ઉનકે = તેમનો મત = સિદ્ધાંત ન્યારા = અલગ અસંખ્ય લોક = અસંખ્ય ધામ પર = ઉપર ગતિ = દૃષ્ટિ, જ્ઞાન અપારા = અપાર.

અનુવાદ

હે સ્વામી ! હું તેમની ગતિ કહું છું. આ તો કોઈ અલૌકિક પુરુષ છે. તેમનો જ્ઞાન અને ધ્યાનનો સિદ્ધાંત ન્યારો જ છે. વળી, તેમની ગતિ અપાર હોઈ અસંખ્ય લોક ઉપર પ્રસરેલી છે.

ભાવાર્થ

કાયમપુરુષ કાંઈ પણ પ્રત્યુત્તર વાળે તે પહેલાં જ શેષનારાયણની ઉત્કંઠા નિહાળી અવધૂત સન્મુખ આવીને તરત જ બોલવા લાગ્યા. અવધૂતે કાયમપુરુષના સ્વમુખે જે સાંભળ્યું છે તે જ્ઞાન ગતિને તેઓ હવે આતુર બની શેષનારાયણને જણાવે છે. આ કાયમપુરુષ તો કોઈ અલૌકિક મહાપુરુષ છે. તેમનું જ્ઞાન અને ધ્યાન દર્શાવતો સિદ્ધાંત ન્યારો છે. વળી, કાયમપુરુષની જ્ઞાન દૃષ્ટિ તો અપાર હોઈ અસંખ્ય ધામ ઉપર પ્રસરેલી છે.

**જો તુમ જપતહી રરંકારા, સહસ્ત્ર મુખ સ્વાંતી ગ્રહી સારા;
તીનકી પર કેતેક કહે ધામા, એક એકસે ગાઈને ગુન ગ્રામા. ૧૧**

શબ્દાર્થ

જો = જે તુમ = તમે જપતહી = જાપ જપો છો રરંકારા = રરંકારનો સહસ્ત્ર મુખ = હજાર ફેણ સ્વાંતી ગ્રહી = શાંતિ ગ્રહણ કરવાના સારા = ઉદ્દેશ તીનકી પર = તેના ઉપર કેતેક કહે = કેટલાક કહે છે ધામા = તબક એક એકસે = એક એકથી અધિક ગાઈને = દર્શાવીને ગુન ગ્રામા = ગુણગાન.

અનુવાદ

શાંતિ ગ્રહણ કરવાના ઉદ્દેશથી હજાર ફેણ દ્વારા તમો જે રરંકારના જાપ જપો છો, તેના ઉપર કેટલાક ધામ કહે છે. તેમણે એક એકથી અધિકતાવાળાં દર્શાવીને ગુણગાન ગાયાં છે.

ભાવાર્થ

હજાર ફેણવાળા શેષનારાયણ શાંતિ ગ્રહણ કરવા માટે જે રરંકારના જાપ જપે છે, પરંતુ તે રરંકાર ધામ ઉપર કેટલાક ધામ આવેલા છે. તેવું કાયમપુરુષ કહે છે. આ બધા જ ધામોનું એક એકથી અધિકતાવાળાં દર્શાવીને તેના ગુણાનુવાદ કાયમપુરુષે ગાઈને દર્શાવ્યા છે.

**કેતેહ કહે કરતાકે કરતા, આપ આપને ધામનકા ધરતા;
એસેહી ધામ કહે બોહોતેરા, સામ્રથ ભેદ અનંત અનેરા. ૧૨**

શબ્દાર્થ

કેતેહ કહે = કેટલાક તો કહ્યા કરતાકે કરતા = માલિકના પણ માલિક આપ આપને = પોતપોતાના ધામનકા = ધામના ધરતા = ધારણ કરનારા એસેહી = તેવા ધામ = ધામ કહે = કહ્યા બોહોતેરા = ઘણા બધા સામ્રથ ભેદ = સામર્થ્યતાનાં રહસ્ય અનંત = અંત રહિત અનેરા = અનેરું, અલૌકિક.

અનુવાદ

કેટલાક તો માલિકના પણ માલિક છે જે પોતપોતાના ધામને ધારણ કરે છે. એવા તો ઘણા

બધા ધામ કહ્યા, જેની સામર્થ્યતાનાં રહસ્ય અંત રહિત અને અનેરો છે.

ભાવાર્થ

બધા પોતપોતાના ધામને ધારણ કરીને રહેલા હોવા છતાં કેટલાક તો માલિકના પણ માલિક છે. એટલે કે એક ધામને ધારણ કરીને રહેનારા ધામી તેના ઉપરના ધામના ધામીની સ્તુતિ પ્રાર્થના કરતા હોય છે. એવા તો ઘણા બધા ધામો કહ્યા છે. જેની સામર્થ્યતામાં એક ધામથી બીજા ધામ અધિક સામર્થ્યવાન હોવાથી તેની સાચી માહિતી કાયમપુરુષ આપે છે. દરેકની સામર્થ્યતાનો તફાવત અંત રહિત અને અલૌકિક છે.

**કેતીક શૂન્ય કહી બોહોતેરી, વાકી પણ ગત્ય અકલ અનેરી;
ભિન્ન ભિન્ન સમજાવી ભેદા, શૂન્ય ધામ વિધિ કરી નખેદા. ૧૩**

શબ્દાર્થ

કેતીક = કેટલાક શૂન્ય = શૂન્ય કહી = કહ્યા બોહોતેરી = વિશાળ વાકી = તે પણ = પણ ગત્ય = ગતિ, જ્ઞાન અકલ = અકળ અનેરી = ચઢિયાતું ભિન્ન ભિન્ન = જુદા જુદા સમજાવી = સમજણ આપીને ભેદા = મર્મ શૂન્ય ધામ = શૂન્યધામ વિધિ કરી = વિધિવત્ નિર્ણય કરીને નખેદા = કશું જ ન હોવાપણું.

અનુવાદ

કેટલાક વિશાળ શૂન્ય કહ્યા તે જ્ઞાન પણ અકળ અને ચઢિયાતું છે. તે દરેકના જુદા જુદા ભેદ સમજાવી શૂન્યધામમાં કશું જ ન હોવાપણાનો વિધિવત્ રીતે નિર્ણય કરીને દર્શાવ્યો છે.

ભાવાર્થ

આ ઉપરાંત કાયમપુરુષે કેટલાક વિશાળ પ્રમાણમાં પથરાયેલા શૂન્યની ભૂમિકા જણાવી. તે જ્ઞાન સંસારમાં કોઈએ પણ કહ્યું ન હોવાથી કળી ન શકાય તેવું અને વિશિષ્ટપણે ચઢિયાતું જ્ઞાન છે. આ દરેક શૂન્યના અલગ અલગ ભેદ સમજાવીને શૂન્યમાં કોઈપણ પ્રકારની વૃદ્ધિ કે ઉત્પત્તિ ન હોવાપણાનો વિધિવત્ રીતે નિર્ણય કરીને દર્શાવ્યો છે.

**અસંખ્ય ધામ ધણી છોડ વિલાપા, સબકે શિર કેવલપદ થાપા;
સો કેવલકા એહી નિજ હંસા, અબ બૂઝો મન હોય આકંસા. ૧૪**

શબ્દાર્થ

અસંખ્ય = ઘણા ધામ ધણી = ધામોના અધિપતિ છોડ = ત્યજીને વિલાપા = ઝંખના સબકે શિર = સૌથી મહોર, દરેકને માથે કેવલપદ = કેવલકર્તાનું પરમપદ થાપા = સ્થાપ્યું સો = તે કેવલકા = કેવલકર્તાના એહી = આ નિજ હંસા = મૂળ હંસ અબ = હવે બૂઝો = પૂછો મન હોય = મનમાં હોય આકંસા = અપેક્ષા.

અનુવાદ

અસંખ્ય ધામોના અધિપતિની ઝંખના છોડીને દરેકને માથે કેવલપદ સ્થાપ્યું છે. તે કેવલના આ આદિ હંસપુરુષ છે. હવે મનમાં કાંઈ અપેક્ષા હોય તો પૂછો.

ભાવાર્થ

કાયમપુરુષે એકથી એક ચઢિયાતા ધામોની ઐશ્વર્યો ધરાવતા સામર્થ્યવાન અધિપતિની ઝંખના ત્યજી બધાના શિર પર શોભાયમાન એવા કેવલકર્તાના પરમપદની સ્થાપના કરી છે. તે કેવલકર્તાના પરમવિશેષ પાટવી અંશ એવા આ આદિ હંસપુરુષ છે. આવું ઉચ્ચારણ કર્યા બાદ છેવટે અવધૂતે શેષનારાયણને જણાવ્યું કે હજુ પણ કોઈ પ્રકારની વિશેષ જ્ઞાનયુક્ત માહિતી જાણવાની અપેક્ષા હોય તો જાતે જ પૂછીને ખુલાસો કરો.

**એતની કહી અવધૂ ચૂપ રહીયા, બોહોરુ શેષ સચેતન ભઈયા;
જબ કેવલકીર્તિ સૂન પયેઉ, શેષ સહસ્ત્ર ફની સનમુખ ભયેઉ. ૧૫**

શબ્દાર્થ

એતની કહી = એટલું બોલીને અવધૂ = અવધૂત ચૂપ રહીયા = ચૂપ રહ્યા બોહોરુ = ત્યારબાદ શેષ = શેષનારાયણ સચેતન = સાવધ ભઈયા = થયા જબ = જ્યારે કેવલકીર્તિ = કેવલકર્તાના યશ સૂન પયેઉ = સાંભળતાની સાથે જ શેષ સહસ્ત્ર ફની = હજાર ફેણવાળા શેષનારાયણ સનમુખ = નજર સમક્ષ ભયેઉ = થયા.

અનુવાદ

આટલું બોલીને અવધૂત ચૂપ રહ્યા ત્યારબાદ શેષ સાવધ થયા. જ્યારે કેવલકર્તાના યશ સાંભળતાની સાથે જ હજાર ફેણધારી શેષનારાયણ નજર સમક્ષ થયા.

ભાવાર્થ

આ પ્રમાણે પોતાનું મંતવ્ય રજૂ કરીને અવધૂતે બોલવાનું બંધ કર્યું. ત્યારબાદ શેષનારાયણ પણ સમસ્ત વૃત્તાંત ધ્યાનપૂર્વક સાંભળતાંની સાથે જ પોતાની ચિત્તવૃત્તિ જાગૃત કરીને સાવધાન થયા. અવધૂતના મુખે જ્યારે કેવલકર્તાના યશ સાંભળ્યા કે તરત જ હજાર ફેણધારી શેષનારાયણ અવધૂત તરફ જે મુખ હતું તે ફેરવીને પોતાના મુખને કાયમપુરુષ સમક્ષ કર્યું.

**કરન લગે વિનંતી કર જોરી, ચીન્યા નહીં મેરી મત ભોરી;
કાંહાં કેવલ કાંહાં તિનકા હંસા, અબ સ્વામી ટાળો ભવ સંસા. ૧૬**

શબ્દાર્થ

કરન લગે = કરવા લાગ્યા વિનંતી = આજીજી કર જોરી = હાથ જોડીને ચીન્યા = ઓળખ્યા નહીં = નથી

મેરી = મારી મત ભોરી = ભોળી બુદ્ધિ કાંઠાં = ક્યાં કૈવલ = કૈવલકર્તા કાંઠાં = ક્યાં તિનકા હંસા = તેમના હંસ પુરુષ
અબ = હવે સ્વામી = પ્રભુ ટાળો = દૂર કરો ભવ સંસા = ભવ સંકટ.

અનુવાદ

હાથ જોડીને આજીજી કરવા લાગ્યા કે મારી ભોળી બુદ્ધિના કારણે ઓળખી શક્યો નહીં.
ક્યાં કૈવલકર્તા અને ક્યાં તેમના હંસ પુરુષ ! હવે સ્વામી ! ભવ સંકટ દૂર કરો.

ભાવાર્થ

શેષનારાયણ હાથ જોડીને કાયમપુરુષને આજીજી કરવા લાગ્યા અને પોતાની ભોળપણપણાને
કારણે કાયમપુરુષને ન ઓળખી શક્યા તેનો પસ્તાવો દર્શાવ્યો. કૈવલકર્તાના પરમપદની
અને કૈવલકર્તાના પરમવિશેષ પાટવી હંસ પુરુષની સામર્થ્યતાને લક્ષમાં લઈ જન્મ-મરણ રૂપ
ભવસંકટમાંથી મુક્તિ બક્ષવા માટે કાલાવાલા કરવા લાગ્યા.

અહો મહાભાયગ કોઈ મેરે, સ્વામી સહેજ પધાર્યા ઘેરે;
કૈવલપદ અદ્ભુત મહાનેતા, તુમ સ્વામી તિનકા હો વેતા. ૧૭

શબ્દાર્થ

અહો = અહો મહાભાયગ = સારા નસીબે કોઈ મેરે = મારા કોઈ સ્વામી = પ્રભુ સહેજ = સહજ સહેજ
પધાર્યા = પધરામણી કરી ઘેરે = રહેઠાણે કૈવલપદ = કૈવલકર્તાનું પરમપદ અદ્ભુત = અલૌકિક મહાનેતા = સર્વોપરિ
તુમ = તમો સ્વામી = પ્રભુ તિનકા = તેના હો = છો વેતા = જાણકાર, જણાવવાવાળા.

અનુવાદ

મારા કોઈ સારા નસીબે સ્વામી સહેજસહેજ ઘરે પધાર્યા છે. કૈવલપદ અદ્ભુત અને
સર્વોપરી છે. હે સ્વામી ! તમો તેના વેતા છો.

ભાવાર્થ

શેષનારાયણના કોઈ મહાન નસીબને કારણે કાયમપુરુષ સહેજસહજ (કુદરતી સંયોગોને
આધીન થઈ) પાતાળમાં પધાર્યા છે. શેષનારાયણને અહેસાસ થયો કે કૈવલકર્તાનું પદ અદ્ભુત
અને બ્રહ્માંડના સર્વ પદોથી પર ચક્રવર્તી પરમપદ છે. માત્ર કાયમપુરુષ તેવા પરમપદના
જાણવાવાળા કૈવલવેતા પુરુષ છે.

મેરે તો કૈવલ નીજ તુમહી, તુમસે પઈ કૈવલપદ ગમહી;
નહીંતર તો હમકુ કાંઠાં સૂઝે, હમ સમરણ લાગે તે દૂઝે. ૧૮

શબ્દાર્થ

મેરે તો = મારે માટે તો કેવલ નીજ = આદિ કેવલકર્તા તુમહી = તમે છો તુમસે = તમારા થકી જ પઈ = પળી
કેવલપદ = કેવલકર્તાના પરમપદની ગમહી = સમજ નહીંતર તો = તેવું ના થયું હોત તો હમકુ = મને કાંઈ = ક્યાંથી
સૂઝે = માલુમ પડે હમ = હું તો સમરણ = સ્મરણ લાગે તે = લાગ્યો હતો દૂઝે = અન્યના.

અનુવાદ

મારે માટે તો આદિ કેવલકર્તા તમે જ છો. તમારા થકી જ કેવલપદની સમજ પડી છે. તેવું ના થયું હોત તો મને ક્યાંથી માલુમ પડે ? કારણ કે હું તો અન્યના સ્મરણમાં લાગ્યો હતો.

ભાવાર્થ

શેષનારાયણ માટે તો કાયમપુરુષ (કેવલવેત્તા પુરુષ) જ આદિ કેવલકર્તા સમાન છે. કારણ કે તેમના થકી જ કેવલકર્તાના પરમપદની યથાયોગ્ય સમજ મેળવી શક્યા છે. (પ્રાપ્ત કરી શક્યા છે) જો આવા સંજોગો ઉભા ન થયા હોત તો શેષનારાયણને કેવલકર્તાનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું ન હોત, કારણ કે તેઓ તો રરંકારના જ જાપ જપ્યા કરતા હતા.

અબ સ્વામી કહો જ્ઞાન તુમારા, જતમત પંથ સહીત વિસ્તારા;
તબ હમ બોલે સુરત સમારી, સુનહો શેષ અવન્ય શીર ધારી. ૧૯

શબ્દાર્થ

અબ = હવે સ્વામી = પ્રભુ કહો = જણાવો જ્ઞાન = સમજ તુમારા = તમારું જતમત પંથ = જેમ છે તેમ પંથ
સહીત = સાથે વિસ્તારા = વિગતવાર તબ = ત્યારે હમ = હું બોલે = બોલ્યો સુરત = સુરતા સમારી = ધારણ કરી
સુનહો = સાંભળો શેષ = શેષનારાયણ અવન્ય = પૃથ્વી શીર ધારી = મસ્તક ઉપર ધારણ કરનારા.

અનુવાદ

હવે સ્વામી ! જેમ છે તેમ પંથ સહિત તમારું જ્ઞાન વિગતવાર જણાવો. ત્યારે હું સુરતા ધારણ કરીને બોલ્યો કે પૃથ્વીને મસ્તક ઉપર ધારણ કરના હે શેષનારાયણ ! તમે સાંભળો.

ભાવાર્થ

શેષનારાયણે વિનમ્રભાવે કાયમપુરુષને કેવલકર્તાની સાચી સમજ પડે તે માટેનું જતમતપણે પંથ સહિત કેવલજ્ઞાન વિસ્તારપૂર્વક જણાવવા વિનંતી કરી. ત્યારે કાયમપુરુષે સુરતા પ્રસારીને જે કાંઈ જણાવે છે તેને પૃથ્વીને પોતાના શિર પર ધારણ કરનાર શેષજીને સાંભળવા અનુરોધ કરે છે.

મહા દંઢતા ધરણીધર રખીયો, શબ્દ અગાધ મેરા ઉર લખીયો;
તુમ નહીં જાનત આપ તમારું, તાતે કહતહી વારમવારું. ૨૦

શબ્દાર્થ

મહા દંઢતા = અત્યંત ધીરજ ધરણીધર = પૃથ્વીને ધારણ કરનાર શેષનારાયણ રખીયો = રાખો શબ્દ = વાણી
અગાધ = અગાધ મેરા = મારા ઉર = હૃદયમાં લખીયો = લખી ઘો તુમ નહીં જાનત = તમે જાણતા નથી આપ = સ્વ
ચૈતન સ્વરૂપ તમારું = તમારું તાતે = તેથી કહતહી = કહું છું વારમવારું = વારે ઘડીએ.

અનુવાદ

તમો તમારું સ્વ ચૈતન સ્વરૂપને જાણતા નથી, તેથી હું તમને વારે ઘડીએ કહું છું કે પૃથ્વીને ધારણ કરનાર હે શેષજી ! તમે અત્યંત ધીરજ રાખો અને મારા અગાધ શબ્દોને હૃદયમાં લખી દેજો.

ભાવાર્થ

શેષજી પોતાને હજાર ફેણધારી તરીકે ઓળખાવે છે, પરંતુ તેઓ પોતાના ચૈતન અંશના શુદ્ધ સ્વરૂપને જાણતા નથી. તેથી કાયમપુરુષ વારે વારે કહે છે કે પૃથ્વીને ધારણ કરીને રહેલા શેષનારાયણને અત્યંત ધીરજ ધારણ કરીને અગાધ કેવલજ્ઞાનની વાણી સાંભળવા કાયમપુરુષ અનુરોધ કરે છે અને હૃદયમાં તેની નોંધ લેવા માટે જણાવે છે.

ભજન તુમારા રરંકારા, તાકે તો હો તુમ કરતારા;
સો સમજણ ગત નહીં હે તુમહી, અબ દેખો લખી દેવત હમહી. ૨૧

શબ્દાર્થ

ભજન = જાપ તુમારા = તમારા રરંકારા = રરંકારના તાકે તો = તેના તો હો = છો તુમ = તમે
કરતારા = કારણરૂપ સો = તે સમજણ = જ્ઞાન ગત = ગતિ નહીં હે = નથી તુમહી = તમને અબ = હવે દેખો = જુઓ
લખી દેવત = નોંધાવી દઉં છું હમહી = હું.

અનુવાદ

તમારા જાપ રરંકારના છે, પરંતુ તેના કારણ રૂપે તો તમે જ છો. તે જ્ઞાનની ગતિ તમોને નથી માટે હવે જુઓ કે હું તમોને નોંધાવી દઉં છું.

ભાવાર્થ

શેષનારાયણ રરંકારના જાપ જપે છે. તેઓ જેનું રટણ કરે છે તેના કારણરૂપે તો તે પોતે જ છે, પરંતુ આ ગૂઢાર્થ ભરેલા જ્ઞાનની સાચી સમજ શેષજીને નથી. માટે કાયમપુરુષ હવે તેમને તે જ્ઞાનની સ્પષ્ટતા કરીને બતાવે છે. જેથી શેષજી તેની નોંધ પોતાના હૃદયમાં લઈ શકે.

ચૈતન રુપ શેષ નિજ તુમહી, તાકે અંશ શ્વાસ ભઈ દમહી;
વાદંસે ઉપજે સોહંકારા, સોહંસે પ્રગટે ઓહંકારા. ૨૨

શબ્દાર્થ

ચૈતન રુપ = ચૈતન સ્વરૂપ શેષ = શેષજી નિજ તુમહી = મૂળ તમારું તાકે = તે થકી અંશ = અંશ શ્વાસ = પ્રાણ ભઈ = થયો દમહી = શ્વાસોશ્વાસ વાદંસે = મૂળ શ્વાસોશ્વાસથી ઉપજે = ઉત્પન્ન થાય સોહંકારા = સોહંકાર સોહંસે = સોહંકારથી પ્રગટે = ચેતન થાય ઓહંકારા = ઓહંકાર.

અનુવાદ

હે શેષજી ! મૂળ તો તમારું ચૈતન સ્વરૂપ છે. તે અંશ થકી પ્રાણ શ્વાસોશ્વાસવત્ થયો. તે મૂળ શ્વાસોશ્વાસમાં પ્રથમ સોહંકાર ઉપજ્યો અને સોહંકારથી ઓહંકાર ચેતન થયો.

ભાવાર્થ

કાયમપુરુષ શેષજીને જણાવે છે કે તેમનું આદિ મૂળ સ્વરૂપ તો ચૈતન અંશ સ્વરૂપ છે. તે શરીરમાં પ્રવેશ પામેલા પવનને શ્વાસોશ્વાસમાં રૂપાંતર કરે છે. જ્યારે ચૈતન અંશનો આભાસ પડે છે ત્યારે મૂળ જે શ્વાસોશ્વાસની ક્રિયા થઈ તેમાં પ્રથમ સોહંકાર પ્રણવ ચેતનવાન બનીને શરીરમાંથી રેચકની ગતિ કરે છે અને તે ચેતનવાન થયેલ સોહંકાર પ્રણવથી ઓહંકાર પ્રણવ ચેતનવંત થઈ શરીરમાં પ્રેરકની ગતિ કરે છે.

ૐ સે રેરા ઉપજઈયા, તાકુ શેષ કાહા રટ રહીયા;
અબ દેખો નિજ દષ્ટ પસારી, યાંહાં લ્યૌ તો સબ મંડ તુમારી. ર૩

શબ્દાર્થ

ૐ સે = ઓમકારથી રેરા = રરંકાર ઉપજઈયા = ઉત્પન્ન થયા તાકુ = તેનું શેષ = શેષનારાયણ કાહા = શા માટે રટ રહીયા = રટણ કર્યા કરો છો અબ દેખો = હવે જુઓ નિજ = પોતાની દષ્ટ પસારી = દષ્ટિને પ્રસારી યાંહાં લ્યૌ = અહીંયા સુધી તો = તો સબ = બધી મંડ = રચના, મંડાણ તુમારી = તમારી.

અનુવાદ

ૐકારથી રરંકાર ઉપજાયું છે અને તેનું હે શેષજી ! શા માટે રટણ કર્યા કરો છો ? હવે તો દષ્ટિ પ્રસારીને જુઓ કે અહીંયાં સુધી તો બધું મંડાણ તમારું જ છે.

ભાવાર્થ

ૐકારથી રરંકાર ઉપજાયું છે. એટલે કે રરંકારના કારણરૂપે ૐકાર પ્રણવ છે જે અવાજના સ્પંદનોને વેગ આપે છે. શરીરમાં રમણ કરી રહેલા તે રરંકારના જાપ શેષજી રટે છે. તેથી કાયમપુરુષ તેઓને આવા જાપ શા માટે જપ્યા કરો છો ? તેમ પૂછે છે. હવે તો શેષજીએ પોતાની જ્ઞાન દષ્ટિને પ્રસારીને નિહાળવું જોઈએ કે અહીંયાં સુધીના તત્ત્વોની ચૈતનતાના વિસ્તારનું જે મંડાણ છે તે તો ચૈતનઅંશને આભારી છે અર્થાત્ પ્રણવની ચેતનતા માટે આપનપુ ચૈતન અંશ

સ્વરૂપ જ કારણભૂત છે.

**કુલ કરતા તુમહી નહીં ચીન્યા, રરંકાર રટણ રંગ ભીન્યા;
જાંહાં લ્યૌ આપના આપ ન લેખ્યા, તાંહાં લ્યૌ કરતા કરતવ પેખ્યા. ૨૪**

શબ્દાર્થ

કુલ કરતા = સમસ્ત ઉત્પત્તિના રચનારને **તુમહી** = તમોએ **નહીં** = નથી **ચીન્યા** = ઓળખ્યા
રરંકાર = રરંકારના જાપ **રટણ** = રટવામાં **રંગ ભીન્યા** = તલ્લીન બન્યા છો **જાંહાં લ્યૌ** = જ્યાં સુધી
આપના આપ = પોતાનું નિજ ચૈતન અંશ સ્વરૂપ **ન** = નહીં **લેખ્યા** = ઓળખ્યું **તાંહાં લ્યૌ** = ત્યાં સુધી
કરતા કરતવ = કર્તા દ્વારા રચાયેલું ક્રત **પેખ્યા** = નિહાળ્યું.

અનુવાદ

સમસ્ત ઉત્પત્તિના રચનારને તમોએ ઓળખ્યા નથી તેથી રરંકારના જાપ રટણમાં તલ્લીન બન્યા છો. જ્યાં સુધી પોતાના નિજ ચૈતન અંશ સ્વરૂપને ન ઓળખ્યું ત્યાં સુધી કર્તા દ્વારા રચાયેલ ક્રતને જ નિહાળ્યું કહેવાય.

ભાવાર્થ

સમસ્ત બ્રહ્માંડની રચના જેણે રચેલી છે તેવા અવિનાશી સર્જનહાર કેવલધણીને શેષજીએ ઓળખ્યા નથી. તેના કારણે જ તેઓ નિશ્ચિન રરંકારના જાપનું રટણ કરવામાં મગ્ન બન્યા છે. પરમગુરુ કહે છે કે જ્યાં સુધી પોતાના નિજ ચૈતન અંશના શુદ્ધ સ્વરૂપને જાણ્યું નથી ત્યાં સુધી સર્જનહાર દ્વારા રચવામાં આવેલ નાશવંત રચનાને જ નિહાળ્યું છે તેમ કહેવાય.

**આપ કહીયે ચૈતન ચીદ રુપા, જાતે પ્રગટે સોહં અનુપા;
સોહંસે ઉપજે ઝંકારા, યાત્યે ચૌદેઈ લોક પસારા. ૨૫**

શબ્દાર્થ

આપ = પોતાનું **કહીયે** = કહેવાય **ચૈતન ચીદ** = ચૈતન ચિદાકાર **રુપા** = સ્વરૂપ **જાતે** = જેના થકી
પ્રગટે = ચૈતનવંત થાય **સોહં અનુપા** = અનુપમ એવો સોહંગ પ્રણાયમ **સોહંસે** = સોહંગ પ્રણાયમથી **ઉપજે** = ચેતનમય બને **ઝંકારા** = ઝંકાર પ્રણાયમ **યાત્યે** = આ રીતે **ચૌદેઈ લોક** = ચૌદલોક **પસારા** = પ્રસારો.

અનુવાદ

પોતાનું ચૈતન ચિદ સ્વરૂપ કહેવાય છે. જેનાથી અનુપમ સોહંગ પ્રણવ ચેતનવંત થાય છે. સોહંગ પ્રણવથી ઝંકાર પ્રણાયમ ચેતનવંત બને છે. આ રીતે ચૌદલોક પ્રસારેલા છે.

ભાવાર્થ

બ્રહ્માંડમાં આવેલા સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ, કારણ, મહાકારણ તથા પરમકારણ દેહ તો નાશવંત તત્ત્વોના સમૂહથી બનેલા ઘાટ છે. તે ઘાટને ચેતનવંત કરનાર પોતાનું ચિદાકાર ચૈતન અંશ સ્વરૂપ છે. જેના આભાસ થકી ઘાટના બધા જ તત્ત્વો ચેતનતા પ્રદાન કરે છે. પરિણામે સમગ્ર ઘાટ ચેતનવંત બને છે. તેમાં અંશના સામાન્ય આભાસે કરીને પ્રથમ સોહંગ પ્રણાયમ ચેતનવંત થઈને કાર્યરત બને છે. પછી ચેતનવંત થયેલ સોહંગ પ્રણવની ચેતનતાથી તે ઝુંકાર પ્રણાયમને સચેતન કરીને કાર્યાન્વીત કરે છે. આ પ્રમાણે અન્યોન્ય તત્ત્વોને ચેતનતા પહોંચવાથી સમસ્ત ઘાટના બધા જ જડ તત્ત્વો ચલાયમાન થાય છે. આ જ ક્રમાનુસાર ચૌદ લોકના બધા જ જીવંત ઘાટનો પ્રસારો થયેલો છે.

રેરા તો લોકનમેં આયા, સો તુમહી કર્તા કરી ગાયા;
કહો તુમકુ પ્રથમ કુન મલીયા, યેસા ભજન બતાયા છલીયા. ૨૬

શબ્દાર્થ

રેરા = રરંકાર તો = તો લોકનમેં = ચૌદલોકમાં આયા = આવેલું સો = તેને તુમહી = તમે કર્તા કરી = સર્જનહાર તરીકે ગણીને ગાયા = આલેખ્યુ કહો = કહો તુમકુ = તમને પ્રથમ = પ્રારંભમાં કુન મલીયા = કોણ મળ્યું યેસા = આવું ભજન = રટણ બતાયા = બતાવ્યું છલીયા = છળકપટવાળું.

અનુવાદ

રરંકાર તો ચૌદલોકમાં આવેલું છે તેને તમે સર્જનહાર ગણીને આલેખ્યું છે. પ્રથમ તમને કોણ મળ્યું કે આવું છળકપટવાળું રટણ બતાવ્યું? તે કહો.

ભાવાર્થ

રરંકાર તો ચૌદલોકની ઉત્પત્તિમાં સમાયેલું છે જે એક સર્જનહારની રચનાના સંદર્ભે ઉત્પત્તિનો ભાગ છે. જ્યારે શેષનારાયણ તો રરંકારના પદને સમસ્ત સૃષ્ટિના સર્જનહાર છે તેમ માનીને તેના જાપ જપે છે. પરમગુરુ પ્રશ્ન કરીને જણાવવા માટે કહે છે કે આવું છળકપટવાળું જ્ઞાન પ્રથમથી શેષનારાયણને કોણે આપ્યું?

કહે કુવેર સૂનો નર શેષા, કુને દીયા તુમકુ ઉપદેશા. ૨૭

શબ્દાર્થ

કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે સૂનો = સાંભળો નર શેષા = શેષ નારાયણ પુરુષ કુને = કોણે દીયા = આપ્યું તુમકુ = તમને ઉપદેશા = ઉપદેશ.

अनुवाद

कुवेरस्वामीजी कहे छे के छे शेषनारायण पुरुष ! सांभणो के तमने कोशे उपदेश आप्यो ?

भावार्थ

परमगुरु श्रीमत् करुणासागर शेषनारायणने प्रारंभमां कोशे उपदेश आप्यो ? ते अंगे भुलासो करवा माटे शेषजने कही संभणावे छे.

અંગ-૪૮

શેષ બોધકો

તબ બોલે શેષા સત્વાઈ, મોઈ મીલીયે સોહી દેવું બતાઈ;
માંડ કહું પ્રથમ મૂલ તણી, ઉપજી સૃષ્ટિ તાંહાં લ્યૌ ગણી. ૧

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે બોલે = બોલ્યા શેષા = શેષ નારાયણ સત્વાઈ = સત્યપણે મોઈ = મને મીલીયે = મળ્યા સોહી = તે દેવું બતાઈ = બતાવી દઉં માંડ = માંડીને કહું = કહું પ્રથમ = પહેલાં મૂલ = આદિ તણી = ની ઉપજી = ઉત્પત્તિ થઈ સૃષ્ટિ = દુનિયા તાંહાં લ્યૌ = ત્યાં સુધી ગણી = ગણતરી કરીને.

અનુવાદ

ત્યારે શેષજી સત્યપણે બોલ્યા કે મને જે મળ્યા છે તે વિશે સૌ પ્રથમ આદિથી માંડીને સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ થઈ ત્યાં સુધીની ગણતરી કરીને બતાવી દઉં છું.

ભાવાર્થ

કાયમપુરુષના વચનો સાંભળતાની સાથે જ શેષનારાયણે સત્યતાનો આશરો લઈને પ્રત્યુત્તર વાળ્યો કે સૌ પ્રથમ આદિ પ્રારંભકાળથી માંડીને સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન થઈ ત્યાં સુધીના સમયાંતરે જે હકીકત બની તે સર્વ વિગત ગણતરી કરીને તેનું ક્રમાનુસાર વર્ણન હવે પછી તે બતાવે છે.

નિરંજનથે પ્રથમ ભઈ માયા, માયાકે સુત ત્રીન ગુન જાયા;
સો ત્રીન ભયે સૃષ્ટિકે કરતા, ચૌદ લોક ઉપજાવન હરતા. ૨

શબ્દાર્થ

નિરંજનથે = નિરંજનથી પ્રથમ = પહેલાં ભઈ માયા = માયા બની માયાકે = માયાના સુત = પુત્ર ત્રીન = ત્રણ ગુણ = ગુણો જાયા = પુત્રી સો ત્રીન = તે ત્રણ ભયે = બન્યા સૃષ્ટિકે કરતા = જગત ઉત્પન્ન કરનારા ચૌદ લોક = ચૌદલોક ઉપજાવન = ઉત્પન્ન હરતા = વિનાશ કરનારા.

અનુવાદ

નિરંજનથી પ્રથમ માયા બની. માયાથી ત્રણ ગુણોવાળા પુત્રો અને પુત્રી થઈ. તે ત્રણે ચૌદલોકની આદ્ય લઈ સૃષ્ટિના ઉત્પન્ન (ઉત્પત્તિ) અને વિનાશ કરનારા કર્તા બન્યા.

ભાવાર્થ

જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજન પુરુષ દ્વારા સૌ પ્રથમ અંજની રૂપ મહામાયાની ઉત્પત્તિ કરવામાં આવી. આ બંનેના સંયોગે કરીને રજોગુણી બ્રહ્મા, સતોગુણી, વિષ્ણુ અને તમોગુણી શંકર એમ ત્રણ પુત્રો તથા સાવિત્રી, લક્ષ્મી અને ઉમિયા પુત્રીઓ પેદા થયાં. આ ત્રણેય દેવતાઓ ચૌદલોકની આદ્ય લઈ સમસ્ત જગતની ઉત્પત્તિ અને વિનાશના કારણરૂપે રહ્યા છે.

પ્રથમ દાનવ દેવ ઉપાયે, સૃષ્ટિ ઉપર લાઈ આન બસાયે;
દહીત ગયે દેવનકુ ખાઈ, ખોજ ખોજ નહીં દીયા રહાઈ. ૩

શબ્દાર્થ

પ્રથમ = પહેલાં દાનવ = દૈત્યો દેવ = દેવતા ઉપજાયે = ઉત્પન્ન કર્યા સૃષ્ટિ ઉપર = પૃથ્વી પર લાઈ આન = લઈ આવીને બસાયે = વસાવ્યા દહીત = દૈત્યો ગયે = ગયા દેવનકુ = દેવતાઓને ખાઈ = ભક્ષણ કરી ખોજ ખોજ = ખોળી-ખોળીને નહીં = નથી દીયા રહાઈ = રહેવા દીધા.

અનુવાદ

પહેલાં દેવો અને દૈત્યો ઉત્પન્ન કર્યા. તેમને પૃથ્વી ઉપર લઈ આવીને વસાવ્યા. દૈત્યોએ ખોળી ખોળીને દેવોનું ભક્ષણ કરી ગયા અને રહેવા દીધા નહીં.

ભાવાર્થ

પ્રથમ આ ત્રણ ગુણાત્મક દેવી-દેવતાઓ અને અન્ય દેવો અને દૈત્યોને ઉત્પન્ન કર્યા. જે કાંઈ ઉત્પન્ન કર્યા તે બધાને પૃથ્વી ઉપર લઈ આવ્યા અને અહીંયાં જ વસાવ્યા. દૈત્યોએ આકાશ, પાતાળ અને સમુદ્રમાંથી ખોળી ખોળીને દેવોનો સંહાર કર્યો. તેમણે એક પણ દેવતાને જીવતા રહેવા દીધા નહીં.

બહોત બેર તીનકુ દીયે મારી, તીન ગુણ આયુધ કર ધારી;
તો ભી સૃષ્ટિ નહીં કોઈ બંચી, રચી રચી થાકે વિષ્ણુ વિરંચી. ૪

શબ્દાર્થ

બહોત બેર = ઘણી વખત તીનકુ = તેમનો દીયે મારી = સંહાર કર્યો તીન ગુણ = ત્રણ ગુણ આયુધ = હથિયાર, શસ્ત્ર કર = હાથમાં ધારી = ધારણ કરી તો ભી = તો પણ સૃષ્ટિ = જગતમાં નહીં કોઈ = કોઈ નહીં બંચી = બચ્યું રચી રચી = ઉત્પન્ન કરી કરીને થાકે = થાક્યા વિષ્ણુ = વિષ્ણુ વિરંચી = બ્રહ્મા.

અનુવાદ

ત્રણ ગુણોએ હાથમાં શસ્ત્રો ધારણ કરીને ઘણી વખત તેમનો સંહાર કર્યો અને વિષ્ણુ તથા

બ્રહ્મા ઉત્પત્તિ કરી કરીને થાક્યા તો પણ જગતમાં કોઈ બચ્યું નહીં.

ભાવાર્થ

બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ એમ ત્રણેય ગુણોના દેવતાઓએ પોતાના હાથમાં શસ્ત્રો ધારણ કરીને ઘણી વખત દૈત્યોનો સંહાર કર્યો. વળી, વિષ્ણુ અને બ્રહ્માજી તો ઉત્પત્તિ કરી કરીને થાક્યા તેમ છતાં દૈત્યોના પરાક્રમ અને ત્રાસદાયક નરસંહારથી પૃથ્વી ઉપર કોઈ બચ્યું નહીં.

જબ સંકટ તીનુ ગુન પાયે, અદબદ કહી કર્તા રટ લાયે;
બ્રહ્મા સોઈ સહસ્ત્ર મુખધારી, વિષ્ણુ સો જો ભૂજા હજારી. ૫

શબ્દાર્થ

જબ = જ્યારે સંકટ = આપત્તિ તીનુ ગુન = ત્રણેય ગુણો પાયે = પામ્યા અદબદ = મોંઘમ કહી = કહીને કર્તા = માલિક રટ લાયે = રટણ કરવા લાગ્યા બ્રહ્મા = બ્રહ્માજી સોઈ = તે સહસ્ત્ર મુખ ધારી = હજાર મુખ ધારી વિષ્ણુ = વિષ્ણુ સો = તે જો = જો ભૂજા હજારી = હજાર હાથ.

અનુવાદ

જ્યારે ત્રણેય ગુણો આપત્તિ પામ્યા ત્યારે બ્રહ્મા જે હજાર મુખધારી હતા તે અને વિષ્ણુ જે હજાર હાથવાળા હતા તે અદબદ કહીને માલિકનું રટણ કરવા લાગ્યા.

ભાવાર્થ

જ્યારે તે ત્રિગુણાત્મક દેવતાઓ સંકટ (આપત્તિ) અનુભવવા લાગ્યા ત્યારે નિઃસહાય બનેલા આ ત્રણેય દેવતાઓ સહાયતા માટે કોઈક તો કર્તા છે તેવું કહીને અદબદ રહેલા માલિકનું રટણ કરવા લાગ્યા. જેમાં બ્રહ્માજી હજાર મુખે અને વિષ્ણુ હજાર હાથ ધારણ કરીને સ્તુતિ-પ્રાર્થના કરતા રહ્યા.

ત્રાહે ત્રાહે કરી અગમ વિલોકે, કરે પોકાર સાર અશ્લોકે;
એહી પરકાર ધ્યાન ધરી નિત્યે, કરત વિલાપ કેતેઈ જુગ વિત્યે. ૬

શબ્દાર્થ

ત્રાહે ત્રાહે = બચાવો બચાવો કરી અગમ વિલોકે = અલૌકિક પદનું નિરીક્ષણ કરી કરે પોકાર = પોકાર કરે સાર = સહાય અશ્લોકે = શ્લોકના એહી પરકાર = આ પ્રકારે ધ્યાન ધરી = ધ્યાન ધરીને નિત્યે = સદા કરત = કરતાં વિલાપ = આર્કદ કેતેઈ = કેટલાયે જુગ = યુગ વિત્યે = વીતી ગયા.

અનુવાદ

અલૌકિક પદનું નિરીક્ષણ કરીને બચાવો, બચાવો કહી સહાય માટે શ્લોકનો પોકાર કરવા લાગ્યા. આ પ્રકારે સદા ધ્યાન ધરીને આકંઠ કરતાં કેટલાયે યુગો વીતી ગયા.

ભાવાર્થ

અલૌકિક અને અગમ્ય પદના કોઈક તો કર્તા હશે તેવો નિર્ણય કરીને ત્રણેય દેવતાઓ પોતાની હયાતી જળવાઈ રહે તે માટે દયા અને રક્ષાની પ્રાર્થના કરતાં શ્લોકનો પોકાર કરવા લાગ્યા. આ પ્રમાણે નિશદિન મોંઘમ રહેલા પરમપદનું ધ્યાન ધરીને આકંઠભર્યું રુદન કરતાં કેટલાયે યુગો વીત્યા.

ગગનગીરા જબ ગઈ ત્રાહનકી, સૂની કલપંત તિનુ ગુન મનકી;
તબ પુરુષા કોઈ દેહ ધરી આયા, બ્રહ્મા વિષ્ણુકુ દરશાયા. ૭

શબ્દાર્થ

ગગનગીરા = આકાશવાણી જબ = જ્યારે ગઈ = પહોંચી ત્રાહનકી = આપત્તિની સૂની = સાંભળી કલપંત = કલ્યાંત તિનુ ગુન = ત્રણ ગુણ મનકી = મનનું તબ = ત્યારે પુરુષા કોઈ = કોઈ પુરુષ દેહ ધરી આયા = દેહ ધારણ કરીને આવ્યા બ્રહ્મા = બ્રહ્મા વિષ્ણુકુ = વિષ્ણુને દરશાયા = દર્શન આપ્યા.

અનુવાદ

જ્યારે આપત્તિની આકાશવાણી પહોંચી અને ત્રણ ગુણોના મનનું કલ્યાંત સાંભળ્યું, ત્યારે કોઈ પુરુષ દેહ ધારણ કરીને આવ્યા અને બ્રહ્મા, વિષ્ણુને દર્શન આપ્યાં.

ભાવાર્થ

જ્યારે દુઃખદાયક આકાશવાણીનો પોકાર કોઈ અલૌકિક પુરુષને પહોંચ્યો ત્યારે તેમને બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ એમ ત્રણેય દેવતાઓના મનની કલ્યાંતભરી વાણી સાંભળી. કલ્યાંત સાંભળતાની સાથે જ તે અલૌકિક પુરુષ દેહ ધારણ કરીને આવ્યા હતા, અને બ્રહ્મા અને વિષ્ણુને દર્શન આપ્યા હતા.

ક્ષમા ક્ષમા ઈયું શબ્દ ઉચ્ચારે, કહો સુત ક્યૌ આતુર પોકારે;
જો સંકટ હોય સોઈ સબ કીજે, હમ તેહી ત્રાસ મીઠાઈ દીજ. ૮

શબ્દાર્થ

ક્ષમા ક્ષમા = માફી માફી ઈયું = એમ શબ્દ ઉચ્ચારે = શબ્દનો ઉચ્ચાર કરે કહો = કહો સુત = પુત્ર ક્યૌ = શા માટે? આતુર પોકારે = આતુરતાભર્યો પોકાર કરો છો? જો = જો સંકટ = આપત્તિ હોય = હોય સોઈ = તે સબ = બધું કીજે = કહો હમ = હું તેહી = તે ત્રાસ = પીડા મીઠાઈ દીજે = દૂર કરીશ.

અનુવાદ

ક્ષમા ક્ષમા એમ શબ્દો ઉચ્ચાર કરીને કહેવા લાગ્યા કે હે પુત્ર ! કહો કે શા માટે આતુરતા ભર્યા પોકાર કરો છો ? જે કાંઈ આપત્તિ હોય તે બધું કહો જેથી હું તે ત્રાસ દૂર કરીશ.

ભાવાર્થ

દર્શન આપનાર અલૌકિક પુરુષ ક્ષમા ક્ષમા એમ શબ્દનું ઉચ્ચારણ કરીને બ્રહ્મા તથા વિષ્ણુને આક્રંદભર્યા પોકાર કરવા માટેનું કારણ પૂછવા લાગ્યા. તેમના પર આવેલા સંકટ માટે જણાવવા કહ્યું કે જેથી તેઓ આવી પડેલા દુઃખનું નિવારણ કરી દે.

જબ બ્રહ્મા વિષ્ણુ મુખ બોલે, આધીન હોય દીનતા દલ ખોલે;
અહો સ્વામી સંકટ અતિ ભારી, દાનવ દેવ લીયા સબ મારી. ૯

શબ્દાર્થ

જબ = ત્યારે બ્રહ્મા = બ્રહ્મા વિષ્ણુ = વિષ્ણુ મુખ બોલે = મુખેથી બોલ્યા આધીન હોય = વિવશ હોવાથી દીનતા = ઉદાસીનતાપૂર્વક દલ ખોલે = ખુલ્લા હૃદયે અહો સ્વામી = હે સ્વામી ! સંકટ = આપત્તિ અતિ ભારી = ઘણી જ મોટી દાનવ = દૈત્ય દેવ = દેવ લીયા = લીધા સબ = બધા મારી = સંહાર, નાશ.

અનુવાદ

ત્યારે બ્રહ્મા અને વિષ્ણુ વિવશ હોવાથી ઉદાસીનતાપૂર્વક ખુલ્લા હૃદયે મુખેથી બોલ્યા કે હે સ્વામી ! આપત્તિ (સંકટ) તો ઘણી જ મોટી છે. કારણ કે દાનવોએ બધા દેવોનો સંહાર કર્યો છે.

ભાવાર્થ

દુઃખનું નિવારણ કરીશ, તેવા દર્શન આપનાર મહાપુરુષના શબ્દોને સાંભળતાં જ બ્રહ્મા અને વિષ્ણુ વિવશ દશામાં હતાં. તેઓ નતમસ્તકે ઉદાસીનતાપૂર્વક હૃદયનો ભાવ દર્શાવતાં મુખેથી બોલવા લાગ્યા. પોતાના ઉપર મહાન સંકટ વ્યાપેલું છે તેમ કહેતાં જણાવ્યું કે રાક્ષસોએ હાહાકાર મચાવ્યો છે અને બધા દેવતાઓનો સંહાર કર્યો છે.

હમકુ પણ બહુ ત્રાસ પમાડે, કરી કરી યુદ્ધ લડે અતી ઘાડે;
તોહુ દાનવ ગંજા નવ ગઈયા, તાતે હમ પોકાર કરઈયા. ૧૦

શબ્દાર્થ

હમકુ = અમને પણ = પણ બહુ = ઘણો ત્રાસ = જુલમ પમાડે = ગુજારે, દે કરી કરી યુદ્ધ = યુદ્ધ કરી કરીને લડે અતી ઘાડે = ખૂબ ભારે પ્રમાણમાં સંગ્રામ કર્યો તોહુ = તોય દાનવ = દૈત્યો ગંજા નવ ગઈયા = પરાજય પામતા નથી તાતે = તેથી હમ = અમે પોકાર કરઈયા = પોકાર કરીયે છીએ.

અનુવાદ

અમને પણ બહુ જુલમ ગુજારે છે. યુદ્ધ કરી કરીને ખૂબ જ ભારે પ્રમાણમાં સંગ્રામ કર્યો, તોય પણ દાનવ પરાજય પામતા નથી. તેથી અમો પોકાર કરીએ છીએ.

ભાવાર્થ

બ્રહ્મા અને વિષ્ણુ કહેવા લાગ્યા કે દૈત્યો તેમના ઉપર ઘણો જુલમ ગુજારે છે. દૈત્યોના જુલમ રોકવા બ્રહ્મા અને વિષ્ણુએ અનેક વાર યુદ્ધ કરી કરીને ખૂબ જ ભારે પ્રમાણમાં સામનો પણ કર્યો. તેમ છતાં, દાનવો પરાજય પામવાનું નામ જ લેતા નથી. આવા પ્રકારના દુઃખનું નિવારણ થાય અને યોગ્ય સહાયતા ઉપલબ્ધ થાય તે માટે તેઓએ અદબદ પદનો પોકાર કર્યો હતો.

અબ સ્વામી સંકટ સબ કાપો, મારી દહીત અભે કરી થાપો;
તબ સ્વામી સંગ્રામ રચઈયા, મારી દહીત ને દેવ બચઈયા. ૧૧

શબ્દાર્થ

અબ = હવે સ્વામી = પ્રભુ સંકટ = કષ્ટ સબ = બધાં કાપો = નષ્ટ કરો મારી = સંહાર કરી દહીત = દૈત્ય અભે કરી થાપો = નિર્ભયતા પ્રદાન કરો તબ = ત્યારે સ્વામી = પ્રભુ સંગ્રામ રચઈયા = યુદ્ધ-સંગ્રામ કર્યો મારી = હણી દહીત = દૈત્યો ને = અને દેવ = દેવોને બચઈયા = બચાવ્યા.

અનુવાદ

હવે પ્રભુ ! બધા કષ્ટને નષ્ટ કરો અને દૈત્યોનો સંહાર કરી નિર્ભયતા પ્રદાન કરો. ત્યારે પ્રભુએ મહા સંગ્રામ કરી દૈત્યોને હણીને દેવોને બચાવ્યા.

ભાવાર્થ

બ્રહ્મા અને વિષ્ણુએ પોતાના ઉપર થતા બધા જ અત્યાચારો અને જુલમો નષ્ટ કરવા માટે દૈત્યોનો સંહાર કરીને નિર્ભયતા પ્રદાન કરવા માટે આજીજી કરી. દેવોને સહાયતા કરવા માટે તે મહાપુરુષે પોતાની અદ્ભુત દૈવી શક્તિના બળે મહા સંગ્રામ કરી પૃથ્વી પરના સમગ્ર દૈત્યોનો સંહાર કર્યો અને પોતાના શરણમાં રક્ષણ આપી દેવોને બચાવ્યા.

મહા અદ્ભુત ભયો યુદ્ધ જબહી, આતુલ વીતુલ ધરા ભઈ તબહી;
જબ હમહી ચીતમે ચીતવઈયા, અવની પર હલહલ કા ભઈયા. ૧૨

શબ્દાર્થ

મહા = ભારે અદ્ભુત = આશ્ચર્ય પમાડે તેવું ભયો = થયું યુદ્ધ = યુદ્ધ જબહી = જ્યારે આતુલ વીતુલ = આકુળ

વ્યાકુળ ધરા = પૃથ્વી ભઈ = થઈ તબહી = ત્યારે જબ = જ્યારે હમહી = હું પણ ચીતમે ચીતવઈયા = ચિત્તમાં ચિંતવત્ કરવા લાગ્યો અવની પર = પૃથ્વી ઉપર હલહલ = કોલાહલ કા ભઈયા = કેમ થયો.

અનુવાદ

જ્યારે ભારે આશ્ચર્ય પમાડે તેવું યુદ્ધ થયું ત્યારે ધરા આકુળ વ્યાકુળ થઈ. હું પણ ચિત્તમાં ચિંતવન કરવા લાગ્યો. કે પૃથ્વી ઉપર ઘણો જ શોરબકોર કેમ થયો છે ?

ભાવાર્થ

જ્યારે પૃથ્વી ઉપર ભારે આશ્ચર્ય પમાડે તેવું મહા યુદ્ધ ખેલાયું ત્યારે ધરતી ધ્રુજવા લાગી અને આકુળ વ્યાકુળ થઈ આમ તેમ ડોલવા લાગી. પૃથ્વીનો ભાર સહન કરી રહેલા શેષનારાયણ પૃથ્વીના ધ્રુજારાને કારણે ચિત્તમાં ચિંતવન દ્વારા ચિંતાતુર બન્યા. ભારે શોરબકોરથી થતા ધમધમાટ કેમ થાય છે તે જાણવા માટેના કારણે પૃથ્વી ઉપર જવા આતુર થયા.

તબ હમ રુપ યુગલ લઈયે, એક આંહાં ને એક તાંહાં પઠઈયે;
અવની પર હમ જઈ નિહાલા, કરતહી યુદ્ધ પુરુષ સોઈ ભાલા. ૧૩

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે હમ = હું, મેં રુપ = સ્વરૂપ યુગલ = બે લઈયે = લીધા એક આંહાં = એક અહીંયા ને = અને એક તાંહાં = એક ત્યાં પઠઈયે = મોકલી આપ્યું અવની પર = પૃથ્વી ઉપર હમ = મેં જઈ = જઈને નિહાલા = નિહાળ્યું કરતહી યુદ્ધ = યુદ્ધ કરતા પુરુષ સોઈ = તે પુરુષને ભાલા = જોયા.

અનુવાદ

ત્યારે મેં બે સ્વરૂપ લીધાં એક અહીં અને એક ત્યાં મોકલી આપ્યું. પૃથ્વી પર મેં જઈને નિહાળ્યું તો તે પુરુષને યુદ્ધ કરતા જોયા.

ભાવાર્થ

ત્યારે પૃથ્વી પર થતા કોલાહલથી વિચલિત થયેલા શેષનારાયણે બે સ્વરૂપ ધારણ કર્યાં. જેમાંનું એક સ્વરૂપ પાતાળમાં રાખ્યું અને બીજા સ્વરૂપને પૃથ્વી ઉપર મોકલી આપ્યું. જ્યારે શેષનારાયણ પૃથ્વી ઉપર આવીને નિહાળે છે, તો તેમણે દૈત્યો સાથે મહાસંગ્રામ કરતા તે પુરુષને જોયા હતા.

માર માર સબ દહીત હઠાયે, જબ વા પુરુષ ગુનાંપે આયે;
કરન લગે વિનતી તીનુ દેવા, ધૂપદીપ પુષ્પાદિક સેવા. ૧૪

શબ્દાર્થ

માર માર = સંહાર કરી કરીને સબ = બધા દહીત = દૈત્ય હઠાયે = નાશ કર્યો જબ = જ્યારે વા = તે પુરુષ = પુરુષ ગુનાંપે = ત્રણ ગુણોની પાસે આયે = આવ્યા કરન લગે = કરવા લાગ્યા વિનતી = આજીજી તીનુ દેવા = ત્રણેય દેવતાઓ ધૂપદીપ પુષ્પાદિક = ધૂપ દીપ અને પુષ્પોથી સેવા = પૂજા-અર્ચના.

અનુવાદ

સંહાર કરી કરીને બધા દૈત્યોનો નાશ કર્યો. જ્યારે તે પુરુષ ત્રણ ગુણો પાસે આવ્યા ત્યારે, ત્રણ દેવતાઓ ધૂપ, દીપ અને પુષ્પાદિથી પૂજા અર્ચના કરીને આજીજી કરવા લાગ્યા.

ભાવાર્થ

યુદ્ધના મહાસંગ્રામ દરમિયાન એક એક કરીને તે મહાપુરુષે બધા જ દૈત્યોનો નાશ કર્યો. ત્યાર પછી તે મહાપુરુષ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ પાસે આવ્યા. મહાપુરુષને જોતાં જ ત્રણે દેવતાઓએ ધૂપ, દીપ અને પુષ્પ આદિ સુગંધિત દેવ્યોથી તે મહાપુરુષની પૂજા, અર્ચના કરીને આજીજી કરવા લાગ્યા.

હમ હી પણ લાગે તીનુ પાઈ, કરી સ્તુતિ મહા દીનતાઈ;
તબ પુરુષે મોઈ પ્રિત બોલાયે, અવની છોડ શેષ કયૌ આયે. ૧૫

શબ્દાર્થ

હમ હી પણ = હું પણ લાગે = લાગ્યો તીનુ પાઈ = તેમને પગે કરી સ્તુતિ = પ્રાર્થના કરી મહા દીનતાઈ = વિનમ્ર ભાવથી તબ પુરુષે = ત્યારે પુરુષે મોઈ = મને પ્રિત બોલાયે = પ્રેમપૂર્વક બોલાવ્યો અવની છોડ = પૃથ્વી છોડીને શેષ = શેષ નારાયણ કયૌ આયે = કેમ આવ્યા.

અનુવાદ

હું પણ તેમને પગે લાગ્યો તેમજ અત્યંત વિનમ્રભાવે પ્રાર્થના કરી. ત્યારે તે પુરુષે મને પ્રેમપૂર્વક બોલાવ્યો અને પૂછ્યું કે હે શેષનારાયણ ! પૃથ્વી છોડીને કેમ આવ્યા ?

ભાવાર્થ

શેષનારાયણે પણ તે મહાપુરુષના ચરણોમાં દંડવત્ પ્રણામ કરીને વિનમ્રભાવે સ્તુતિ-પ્રાર્થના કરી. ત્યારે તે મહાપુરુષે શેષનારાયણને પ્રેમપૂર્વક તેમની પાસે બોલાવ્યા અને પૃથ્વી છોડીને અહીં આવવા માટેનું પ્રયોજન અંગે પૂછ્યું.

જબ હમ બોલે દીન ઉચારે, સુની આયે અવની ધમકારે;
અબ કર્તા કહો નામ તુમારા, સો હરદે રહે ધ્યાન હમારા. ૧૬

શબ્દાર્થ

જબ = ત્યારે હમ = હું બોલે = બોલ્યો દીન ઉચારે = વિનમ્રતાથી ઉચ્ચાર કરીને સુની = સાંભળીને
આયે = આવ્યો અવની ધમકારે = પૃથ્વીનો ખળભડાટ અબ = હવે કર્તા = પ્રભુ કહો = કહો નામ તુમારા = તમારું
નામ સો = જેથી હરદે રહે = હૃદયમાં રહેવા પામે ધ્યાન = સ્મરણ હમારા = અમારા.

અનુવાદ

ત્યારે હું વિનમ્રતાથી ઉચ્ચાર કરીને બોલ્યો કે પૃથ્વીના ખળભડાટ સાંભળીને આવ્યો છું.
હવે હે પ્રભુ! તમારું નામ કહો જેથી અમારા હૃદયમાં ધ્યાન રહેવા પામે.

ભાવાર્થ

ત્યારે શેષનારાયણ ખૂબ જ વિનમ્રતાપૂર્વ ઉચ્ચાર કરીને બોલ્યા કે પૃથ્વી ઉપર થઈ રહેલા
ભયંકર ધબકારાને લીધે ધરતી ધ્રુજવા લાગી, તેની અસહ્ય ચિંતા થતાં તેનું કારણ જાણવા માટે
તેઓ અહીં આવ્યા છે. આમ કહીને તે પુરુષને માલિક તરીકેનું સંબોધન કરીને નામ અંગે પૂછ્યું,
જેથી તેઓ હૃદયમાં તે નામનું સ્મરણ કરી ધ્યાન ધરી શકે.

તબ પુરુષે નિજ નામ કહ્યાના, રરંકાર જપ દીના ધ્યાના;
જબસે ધ્યાન મેરો રરંકારા, સો સ્વામી કરી કહ્યો વિસ્તારા. ૧૭

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે પુરુષે = પુરુષે નિજ = પોતાનું નામ = નામ કહ્યાના = કહ્યું રરંકાર = રરંકાર જપ = જાપ
દીના = આપ્યો ધ્યાના = ધ્યાન ધરવા માટે જબસે = ત્યારથી ધ્યાન = ધ્યાન મેરો = મારું રરંકારા = રરંકારનું
સો = તે સ્વામી = પ્રભુ કરી કહ્યો વિસ્તારા = વિસ્તાર કરીને કહ્યું.

અનુવાદ

ત્યારે પુરુષે પોતાનું નામ કહ્યું અને રરંકારનો જાપ ધ્યાન ધરવા માટે આપ્યો. ત્યારથી મારું
ધ્યાન રરંકારનું છે. હે પ્રભુ! તે વિસ્તાર કરીને કહ્યું છે.

ભાવાર્થ

ત્યારે તે મહાપુરુષે પોતાનું નામ જણાવ્યું અને રરંકારના જાપનું ધ્યાન ધરવા માટે આદેશ
આપ્યો. ત્યારથી શેષનારાયણ રરંકારનું ધ્યાન ધરે છે. આ પ્રમાણે આદિ પ્રારંભકાળમાં જે હકીકત
બની હતી તેનું વિસ્તારપૂર્વક વૃતાંત શેષનારાયણે કહી સંભળાવ્યું.

વિરંચી વિષ્ણુ આસકૈયે, જબસે રામ વેદોમે લખૈયે;
હમ બોલે સૂન શેષ નરેશા, બુઝો નામ તુમે દેહી ભેસા. ૧૮

શબ્દાર્થ

વિરંચી = બ્રહ્મા વિષ્ણુ = વિષ્ણુ આસકૈયે = આશ્ચર્યચક્તિ થઈ ગયા જબસે = ત્યારથી જ રામ = રામ શબ્દ વેદોમે = વેદોમાં લખ્યેયે = લખાયો હમ બોલે = હું બોલ્યો સૂન = સાંભળો શેષ નરેશા = શેષ નારાયણ બુઝો = પૂછ્યું નામ = નામ તુમે = તમોને દેહી = આપ્યું ભેસા = ઘાટનું.

અનુવાદ

બ્રહ્મા અને વિષ્ણુ આશ્ચર્યચક્તિ થઈ ગયા અને લાગ્યું કે ત્યારથી જ વેદમાં રામ શબ્દ લખાયેલો છે. હું બોલ્યો કે હે શેષનારાયણ ! સાંભળો કે નામ પૂછ્યું એટલે તમોને ઘાટનું નામ આપ્યું છે.

ભાવાર્થ

શેષનારાયણે વધુમાં કહ્યું કે બ્રહ્મા અને વિષ્ણુ તે સમયે આશ્ચર્યચક્તિ થઈ ગયા હતા. વળી, તેમણે મનોમન વિચાર કર્યો કે તેના કારણે જ ચાર વેદમાં રરંકાર પુરુષ માટે જ “રામ” શબ્દનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હોવો જોઈએ. કાયમપુરુષે તાત્કાલિક તેનો ખુલાસો કરતાં શેષનારાયણને જણાવ્યું કે હકીકતમાં તો નામ પૂછવામાં આવતાં તે મહાપુરુષે જે શરીર (સ્વરૂપ) ધારણ કરીને આવ્યા હતા તે ઘાટનું નામ રરંકાર છે તેમ જણાવ્યું હતું.

સો પુરુષે દેહીકા નામ લીના, નિજ ચૈતન તુમહી નહીં ચીના;
સો દેહીકા નામ રરંકારા, જો સમરો તુમ શેષ બચારા. ૧૯

શબ્દાર્થ

સો = તે પુરુષે = પુરુષે દેહીકા = ઘાટનું નામ = નામ લીના = આપ્યું નિજ ચૈતન = મૂળ (આદિ) ચૈતન સ્વરૂપ તુમહી = તમોએ નહીં = નથી ચીના = ઓળખ્યું સો = તે દેહીકા = ઘાટનું નામ = નામ રરંકારા = રરંકાર જો = તે સમરો = સ્મરણ કરો તુમ = તમે શેષ = શેષ નારાયણ બચારા = લાચાર.

અનુવાદ

તે પુરુષે ઘાટનું નામ આપ્યું, પરંતુ તમોએ મૂળ ચૈતનને ઓળખ્યું નથી. તે ઘાટનું નામ રરંકાર છે જેનું હે લાચાર શેષજી ! તમે સ્મરણ કરો છો.

ભાવાર્થ

જે સ્વરૂપ ધારણ કરીને મહાપુરુષ આવ્યા હતા તે ઘાટનું નામ તેમણે શેષનારાયણને જણાવ્યું હતું, પરંતુ શેષનારાયણ મૂળ ચૈતન સ્વરૂપને ઓળખી શક્યા નહીં. કાયમપુરુષ તેનો ખુલાસો કરતાં કહે છે કે તે પુરુષે ઘાટનું નામ રરંકાર છે તેમ બતાવ્યું હોવાથી તે નામના જ જાપનું લાચાર બનેલા શેષજી રટણ કરે છે.

સો પુરુષા નિરંજન આયે તે, ઉનકે સુત તીન ગુન જાયે તે;
સો નિરંજન સમરન રરંકારા, તુમકુ પણ તેહી દીના સારા. ૨૦

શબ્દાર્થ

સો = તે પુરુષા = પુરુષ નિરંજન = જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજન આયે તે = આવ્યા હતા ઉનકે = તેમના
સુત = સંતાન તીનુ = ત્રણ ગુણ = ગુણો જાયે = જાયા, પુત્રી તે = હતા સો = તે નિરંજન = નિરંજન સમરન = સ્મરણ કરે
રરંકારા = રરંકારનું તુમકુ = તમોને પણ = પણ તેહી = તે દીના = આપ્યું સારા = સાર રૂપ.

અનુવાદ

તે નિરંજન પુરુષ આવ્યા હતા. તેમના સંતાન ત્રણ ગુણ અને પુત્રી હતા. તે નિરંજન રરંકારનું
સ્મરણ કરે છે. તેથી તમોને પણ તે સાર રૂપે આપ્યું.

ભાવાર્થ

દૈત્યોનો સંહાર કરી દેવોની રક્ષા કરવા જે પુરુષ આવ્યા હતા તે બીજું કોઈ નહીં, પરંતુ
નિરંજનપુરુષ પોતે જ હતા. તેમના પુત્રો, બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ છે તથા સાવિત્રી લક્ષ્મી
અને પાર્વતી પુત્રીઓ છે. તે સૌ નિરંજન પુરુષને ઉદ્દેશીને રરંકારના જાપ જપે છે અને તેથી જ
તેમણે પણ શેષનારાયણને તે સાર રૂપ જાપ જપવા માટે આદેશ આપ્યો છે.

અબ સુનીયો ચૈતન ચીદ બાની, કરુણામયે કૈવલ નિશાની;
તબ શેષા સનમુખ ચીત લાયે, જ્ઞાન હમેરા મનમે ભાયે. ૨૧

શબ્દાર્થ

અબ = હવે સુનીયો = સાંભળો ચૈતન ચીદ = ચિદાકાર રૂપ, શાશ્વત ચૈતન સ્વરૂપ બાની = વાણી
કરુણામયે = કરુણામય કૈવલ = કૈવલકર્તા નિશાની = ચિદ્ન તબ = ત્યારે શેષા = શેષનારાયણ સનમુખ = સન્મુખ
ચીત લાયે = ચિત્ત જોડ્યું જ્ઞાન હમેરા = મારું જ્ઞાન મનમે = મનમાં ભાયે = ગમ્યું.

અનુવાદ

હવે કરુણામયે કૈવલકર્તાની નિશાની રૂપે રહેલા ચિદાકારરૂપ શાશ્વત ચૈતન સ્વરૂપની વાણી
સાંભળો. ત્યારે શેષનારાયણ ચિત્ત સન્મુખ લાવ્યા અને મારું જ્ઞાન મનમાં ગમ્યું.

ભાવાર્થ

કાયમપુરુષ હવે શેષનારાયણને કરુણામયે કૈવલકર્તાની કરુણામય નિશાની રૂપે રહેલા
શાશ્વત ચૈતન અંશ સ્વરૂપના સંદર્ભે જ્ઞાન સાંભળાવે છે. શેષનારાયણ પણ પોતાનું ચિત્ત
કાયમપુરુષની સન્મુખ કરીને એકાગ્રતાથી સાંભળે છે. તેમના હાવભાવ ઉપરથી જણાય છે કે

ઘાટમાં શાશ્વત સ્વરૂપે રહેલા ચૈતન્યઅંશનાં જ્ઞાનની વાણી શેષનારાયણને મનમાં ગમી છે.

**કૈવલમંત્ર દીયો શેષનકુ, ભઈ પરતીત અતી તન મનકુ;
તબ અવધુ દછા મોઈ લીની, હમહીકુ કર્તાપદ ચીની. ૨૨**

શબ્દાર્થ

કૈવલમંત્ર = કૈવલનામનો પ્રગટ જાપ દીયો = આપ્યો શેષનકુ = શેષ નારાયણને ભઈ = થયો, થઈ
પરતીત = પ્રતીતિ અતી = ઘણી તન મનકુ = તન અને મનથી તબ = ત્યારે અવધુ = અવધૂત દછા = દીક્ષા
મોઈ = મારી લીની = લીધી હમહીકુ = મને જ કર્તાપદ = કર્તાનું પરમપદ ચીની = જાણી.

અનુવાદ

તન અને મનથી ઘણી પ્રતીતિ થઈ. જ્યારે શેષનારાયણને કૈવલમંત્ર આપ્યો, ત્યારે અવધૂતે મને જ કર્તા પદ જાણીને મારી પાસે દીક્ષા લીધી.

ભાવાર્થ

જ્યારે શેષનારાયણને મન અને તનમાં જ્યારે ઘણો વિશ્વાસ સંપાદિત થયો ત્યારે ગુરુમંત્રના સ્વરૂપે કાયમપુરુષે “કૈવલ” નામનો પ્રગટ જાપ જપવા જણાવ્યું. આ બધું જ જ્ઞાન અવધૂત પણ સાંભળતો હતો. તેથી તેણે પણ કાયમપુરુષ પોતેજ સાક્ષાત્ કર્તા છે તેમ જાણીને, કાયમપુરુષ પાસેથી દિક્ષા ગ્રહણ કરીને લક્ષ બોધ સ્વીકાર્યો.

**પંથ બતાયે કાયમ નામા, સુની પાયે નિજ શેષ વિરામા;
કૈવલકા જતમત સબ કીના, નિજપદ લક્ષ લખાઈ દીના. ૨૩**

શબ્દાર્થ

પંથ = ધર્મનો માર્ગ બતાયે = બતાવ્યો કાયમ નામા = કાયમ નામ સુની = સાંભળી પાયે = પામ્યા
નિજ શેષ = આદિ શેષનારાયણ વિરામા = શાંતિ કૈવલકા = કૈવલકર્તાના જતમત = જતમતપણે સબ = બધા જ
કીના = કહી નિજપદ લક્ષ = આદિ પરમપદનો લક્ષ લખાઈ દીના = જણાવી દીધો.

અનુવાદ

પંથનું નામ કાયમપંથ બતાવ્યું. તે સાંભળી આદિ શેષનારાયણ શાંત પામ્યા. કૈવલકર્તાની બધી જ હકીકત જતમતપણે કહીને આદિ પરમપદનો લક્ષ જણાવી દીધો.

ભાવાર્થ

કાયમપુરુષે પોતાના પંથનું નામ કાયમપંથ છે તેમ દર્શાવ્યું. તેમણે કૈવલકર્તાની

વિશેષતા અને કેવલધામની સઘળી હકીકત જતમતપણે વર્ણવીને આદિ પરમપદનો લક્ષ જણાવી દીધો. જ્ઞાનોપદેશ સાંભળ્યા બાદ આદિ શેષનારાયણ આત્મસંતોષ અનુભવતાં શાંત પામ્યા.

**તબ શેષા સ્વાધીન મોઈ ભઈયા, કેવલ જ્ઞાન ધ્યાન લખ લઈયા;
બહુ પરકાર સેવા મમ કીની, નાગ સહિત નાગણી રંગભીની. ૨૪**

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે શેષા = શેષનારાયણ સ્વાધીન = સમર્પિત મોઈ = મને ભઈયા = થયા કેવલ જ્ઞાન = કેવલકર્તાનું જ્ઞાન ધ્યાન = સ્મરણ લખ = લક્ષ લઈયા = લીધો બહુ પરકાર = બહુ રીતે સેવા = સરભરા મમ = મારી કીની = કરી નાગ સહિત = નાગદેવતા સહિત નાગણી = નાગણ રંગભીની = તરબોળ.

અનુવાદ

ત્યારે શેષનારાયણ મને સમર્પિત થયા અને કેવલજ્ઞાન ધ્યાન તથા લક્ષ લીધો. વળી, નાગ સહિત નાગણોએ પણ તરબોળ થઈને મારી બહુ રીતે સરભરા કરી.

ભાવાર્થ

ત્યારે શેષનારાયણ પરમગુરુને સંપૂર્ણ સમર્પિત થયા તથા હૃદયમાં કેવલજ્ઞાન અને લક્ષ ભજન વિધિની સંપૂર્ણ સમજ અંકિત કરી લીધી. પાતાળના નરેશ શેષનારાયણ અને તેમની અર્ધાંગના રૂપે રહેલ નાગણો પણ સેવામાં ખૂબ જ તરબોળ થઈ કાયમપુરુષને પ્રસન્ન કરવા ઘણી રીતે સરભરા કરી.

**નાના વિધકે મેવા પાતાલી, બહુ પવરાવે રસીક રસાલી;
બોહોતીક દિન નાગનપે રહીયા, સકલ લોક નાગન ચેતૈયા. ૨૫**

શબ્દાર્થ

નાના વિધકે = બહુ પ્રકારના મેવા = ખાદ્ય સામગ્રી પાતાલી = પાતાળની બહુ પવરાવે = ઘણું રસપાન કરાવે રસીક રસાલી = સ્વાદિષ્ટ અને રસપૂર્ણ બોહોતીક = ઘણાક દિન = દિવસ નાગનપે = નાગલોકમાં રહીયા = રહ્યો સકલ = સમસ્ત લોક = ધામ નાગન = નાગનું ચેતૈયા = જ્ઞાનથી જાગ્રત કર્યું.

અનુવાદ

પાતાળની બહુ પ્રકારના સ્વાદિષ્ટ અને રસપૂર્ણ ખાદ્ય સામગ્રીનું ઘણું રસપાન કરાવ્યું. નાગલોકમાં ઘણા-દિવસ રહ્યો અને સમસ્ત નાગલોકને જ્ઞાનથી જાગ્રત કર્યું.

ભાવાર્થ

શેષનારાયણ અને તેમના પરિવારજનોએ પાતાળની બહુ પ્રકારની સ્વાદિષ્ટ અને રસપૂર્ણ ખાદ્ય સામગ્રીનું રસપાન કાયમપુરુષને કરાવ્યું. પાતાળમાં આવેલા નાગલોકમાં કાયમપુરુષ ઘણા દિવસ રોકાયા. રોકાણ દરમિયાન સત્સંગના સથવારે નાગ અને નાગણીના સમસ્ત લોકને કેવલકર્તાના પરમપદની સમજ આપીને કેવલજ્ઞાનથી જાગ્રત કર્યા.

**બહુ પ્રકાર સમજ દેઈ સબકુ, દીનો કેવલ ધ્યાન આરંભકુ;
એહી પ્રકાર પાતાલ પસારા, કીના પાવન અહીં પરીવારા. ૨૬**

શબ્દાર્થ

બહુ પ્રકાર = ઘણા પ્રકારની સમજ = સમજણ દેઈ = આપી સબકુ = બધાને દીનો = આપ્યો
કેવલ ધ્યાન = કેવલકર્તાનું ધ્યાન આરંભકુ = જાપનો શુભારંભ કરવા એહી પ્રકાર = એ પ્રમાણે
પાતાલ પસારા = પાતાળમાં ફેલાવો કીના = કર્યા પાવન = પવિત્ર અહીં પરીવારા = નાગના કુટુંબીજનોને.

અનુવાદ

બધાને ઘણા પ્રકારની સમજણ આપી કેવલકર્તાનો લક્ષ આપ્યો અને ધ્યાનનો શુભારંભ કરવા જણાવ્યું. આ પ્રમાણે નાગના કુટુંબીજનોને પાવન કરી પાતાળમાં જ્ઞાનનો ફેલાવો કર્યો.

ભાવાર્થ

નાગલોકના સર્વ નાગ-નાગણોને કેવલજ્ઞાન દર્શાવતી અનેક પ્રકારની સમજણ તેમજ જ્ઞાનોપદેશ આપીને દરેકને કેવલલક્ષ આપ્યો અને ગુપ્ત અમરમંત્ર જપવા માટેનો શુભારંભ કરાવડાવ્યો. આ રીતે કાયમપુરુષે શેષનારાયણના કુટુંબીજનોની આદ્ય લઈ સમસ્ત પાતાળના નાગ- નાગણોને જ્ઞાનગંગાથી પાવન કરી કેવલજ્ઞાનનો ફેલાવો વધાર્યો.

સત્કુવેર શેષન સમજાયે, અવધુ સહિત અવન પર આયે. ૨૭

શબ્દાર્થ

સત્કુવેર = સત્કુવેરસ્વામી શેષન = શેષનારાયણને સમજાયે = સમજાવીને અવધુ સહિત = અવધૂત સાથે અવન પર = પૃથ્વી ઉપર આયે = આવ્યા.

અનુવાદ

સત્ કુવેરસ્વામી શેષનારાયણને સમજાવી અવધૂત સહિત પૃથ્વી ઉપર આવ્યા.

ભાવર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગરે પાતાળમાં કૈવલજ્ઞાનની સમજ દર્શાવી, અને આદિ શેષનારાયણ અને તેમના પરિવારની આઘ લઈ સમસ્ત નાગલોકને લક્ષ-ભજનવિધિનો આરંભ કરાવ્યો. ત્યારબાદ અવધૂતને લઈને તેઓ પૃથ્વી ઉપર પાછા પધાર્યા.

અંગ-૪૯

અવધૂત લોક દેઢાવનકો

જબ અવની પર કીયા પીયાના, કરન લગે અવધુ નિજ જ્ઞાના;
લોક સકલકુ બરજન લાગે, કર્તા ક્યો નહીં ચિનો અભાગે. ૧

શબ્દાર્થ

જબ = જ્યારે અવની પર = પૃથ્વી ઉપર કીયા = કર્યું પીયાના = પ્રસ્થાન કરન લગે = કરવા લાગ્યા
અવધુ = અવધૂત નિજ જ્ઞાના = સ્વનું જ્ઞાન લોક સકલકુ = સમસ્તજનોને બરજન લાગે = ગર્જનાપૂર્વક વાણી ઉચ્ચારવા
લાગ્યા કર્તા = સર્જનહાર ક્યો = કેમ ? નહીં ચિનો = ઓળખતા નથી અભાગે = ભાગ્યહીન.

અનુવાદ

જ્યારે પૃથ્વી પર પ્રસ્થાન કર્યું ત્યારે અવધૂત સ્વનું જ્ઞાન કરવા લાગ્યા. સમસ્તજનોને
ગર્જનાપૂર્વક વાણી ઉચ્ચારવા લાગ્યા હે અભાગી ! સર્જનહારને કેમ ઓળખતા નથી ?

ભાવાર્થ

જ્યારે કાયમપુરુષ અવધૂત સાથે પૃથ્વી ઉપર પાછા આવ્યા ત્યારે અવધૂત પુષ્કરદ્વીપના
તમામ નગરજનોને આદિ સર્જનહારની અને આપનપુ સ્વરૂપની સમજ દર્શાવતા કેવલજ્ઞાનનો
ઉપદેશ કરવા લાગ્યા. વળી, ચૈતન સ્વરૂપને દર્શાવતાં તેઓ પોકાર કરીને બોલવા લાગ્યા કે
ભાગ્યહીન જીવો સર્જનહાર કેવલકર્તાને શા માટે ઓળખતા નથી ? તેવો સવાલ પૂછવા લાગ્યા.

શેષ સકલ સૃષ્ટિકુ ધરીયા, સો ભી પણ ઉનકુ ગુરુ કરીયા;
હમ ભી પણ હુતે અભિમાની, લેઈ દછા કર્તા નિજ જાની. ૨

શબ્દાર્થ

શેષ = શેષનારાયણ સકલ = સમસ્ત સૃષ્ટિકુ = પૃથ્વીને ધરીયા = ધારણ કરીને રહેલા સો ભી = તેઓએ પણ
ઉનકુ = એમને ગુરુ કરીયા = ગુરુ તરીકે સ્વીકાર્યા હમ ભી પણ = હું પણ હુતે = હતો અભિમાની = અહંકારી
લેઈ = લઈને દછા = દીક્ષા કર્તા નિજ = નિજકર્તા જાની = જાણ્યા.

અનુવાદ

શેષનારાયણ કે જેઓ સમસ્ત સૃષ્ટિને ધારણ કરીને રહ્યા છે, તેઓએ પણ એમને ગુરુ કર્યા
છે. હું પણ અહંકારી હતો, પરંતુ દીક્ષા લઈ નિજકર્તાને જાણ્યા છે.

ભાવાર્થ

શેષનારાયણ કે જેઓ સમસ્ત પૃથ્વીને ધારણ કરીને રહ્યા છે, તેમણે પણ સમર્પિત થઈને કાયમપુરુષને ગુરુ તરીકે સ્વીકાર્યા છે. અવધૂત પોતે પણ અહંકારી હતા છતાં શેષનારાયણનું સમર્પણ અને કેવલજ્ઞાનનો મહિમા સાંભળ્યા બાદ નિજકર્તા જ પોતે સ્વરૂપ ધારણ કરીને કાયમપુરુષના સ્વરૂપે પધાર્યા છે તેમ જાણીને તેમની દીક્ષા ગ્રહણ કરી.

તબ લોકન ભઈ અતિ પ્રતિતિ, અવધૂ જ્ઞાન સૂની રસ રીતિ;
પુષ્કર દીપ લોક નર નારી, ભઈ મમ શરણ ખલક સબ સારી. ૩

શબ્દાર્થ

તબ = જ્યારે લોકન ભઈ = લોકોને થયો અતિ = બહુ પ્રતિતિ = વિશ્વાસ અવધૂ જ્ઞાન = અવધૂત તરફથી જ્ઞાન સૂની = સાંભળી રસ રીતિ = પ્રેમ અને સમર્પણતા ભર્યો વ્યવહાર પુષ્કર દીપ લોક = પુષ્કરદ્વીપના લોકો નરનારી = સ્ત્રી પુરુષો ભઈ = થયા, આવ્યા મમ = મારા શરણ = શરણમાં ખલક સબ સારી = સમસ્ત આલમના.

અનુવાદ

જ્યારે અવધૂત તરફથી જ્ઞાન અને પ્રેમપૂર્વકનો સમર્પણભર્યો વ્યવહાર જોયો ત્યારે લોકોને બહુ વિશ્વાસ થયો. પુષ્કરદ્વીપમાં રહેતા સમસ્ત આલમના સ્ત્રી અને પુરુષો મારા શરણમાં આવ્યા.

ભાવાર્થ

અવધૂત દ્વારા કહેવામાં આવતા અલૌકિક કેવલજ્ઞાનને સાંભળી અને તેમની પ્રેમપૂર્વકની સમર્પણવાળી ભાવના નિહાળીને લોકોના હૃદયમાં કાયમપુરુષ પ્રત્યે ખૂબ જ વિશ્વાસ સંપાદન થયો. જેથી પુષ્કરદ્વીપમાં રહેતા સમસ્ત આલમના સ્ત્રી-પુરુષો કાયમપુરુષના શરણમાં આવ્યા.

હોત મેલા નિશદિન અધિકાઈ, બહુ વિધિ ભીર પુરુષ ઓર માઈ;
તેત્રીસ કોડ કથા હમ જ્ઞાના, પુષ્કરદ્વીપકે મધ્ય નિદાના. ૪

શબ્દાર્થ

હોત મેલા = મેળો ભરાતો નિશદિન = દરરોજ અધિકાઈ = અધિક પ્રમાણમાં બહુ વિધિ = ઘણા જાતિના ભીર = ભીડ પુરુષ ઓર માઈ = સ્ત્રી અને પુરુષો તેત્રીસ = તેત્રીસ કોડ = કરોડ કથા = ઉચ્ચારણ કર્યું હમ જ્ઞાના = મેં જ્ઞાન પુષ્કરદ્વીપકે = પુષ્કરદ્વીપના મધ્ય = માં નિદાના = નક્કી, ચોક્કસ

અનુવાદ

દરરોજ અધિકને અધિક પ્રમાણમાં માણસોનો મેળો ભરાતો. જેમાં અનેકો સ્ત્રી-પુરુષોની ભીડ થતી. પુષ્કરદ્વીપમાં નિશ્ચિતરૂપે તેત્રીસ કરોડ શબ્દોના જ્ઞાનનું મેં ઉચ્ચારણ કર્યું.

ભાવાર્થ

જેમ જેમ લોકોમાં કીર્તિ ફેલાતી ગઈ તેમ તેમ દરરોજ અધિકને અધિક પ્રમાણમાં માણસોનો જમાવડો થવા લાગ્યો. જેમાં આબલવૃદ્ધો સહિત સૌ અલગ-અલગ જ્ઞાતિના સ્ત્રી-પુરુષો દર્શનાર્થે આવવા લાગ્યા. તેઓ કથા-સત્સંગનો લહાવો માણતા હતા. કાયમપુરુષે કેવલજ્ઞાન સમજાવતા તેત્રીસ કરોડ શબ્દોનું ઉચ્ચારણ કરીને પુષ્કરદ્વીપના સમગ્ર વિસ્તારમાં કેવલજ્ઞાનનો ફેલાવો કર્યો.

**કાયમ પંથ ચલો અતી ભારી, શિષ્ય શાખા લીલા વિસ્તારી;
મુંડિત પણ કીના બહોતેરા, ઘરબારી અગણિત બહુ ચેરા. ૫**

શબ્દાર્થ

કાયમ પંથ = કાયમપંથ ચલો = ફેલાયો અતી ભારી = બહુ મોટા પ્રમાણમાં શિષ્ય શાખા = શિષ્યોની શાખામાં લીલા વિસ્તારી = ધાર્મિક પ્રચારનો વિસ્તાર કર્યો મુંડિત = ત્યાગી શિષ્ય પણ = પણ કીના = કર્યા બહોતેરા = ઘણા ઘરબારી = ગૃહસ્થી અગણિત = અસંખ્ય બહુ = ઘણા બધા ચેરા = સેવક.

અનુવાદ

કાયમપંથનો બહુ મોટા પ્રમાણમાં ફેલાવો થયો અને શિષ્યોની શાખામાં તેમજ ધાર્મિક પ્રચારનો વિસ્તાર વધાર્યો. મુંડિત શિષ્યો પણ ઘણા કર્યા અને અસંખ્ય ગૃહસ્થી સેવકો પણ ઘણા બધા થયા.

ભાવાર્થ

કાયમપુરુષના ધાર્મિક પ્રચાર અભિયાન દ્વારા ચાલતી વિવિધ પ્રવૃત્તિઓને કારણે કાયમપંથનો ખૂબ જ મોટા પ્રમાણમાં ફેલાવો થયો. અને દૂર દૂર સુધી શાખાઓ ખોલી, તેથી શિષ્યોમાં પણ ઘણો વધારો થયો. કાયમપુરુષના સાંનિધ્યમાં દિક્ષા ગ્રહણ કરીને મુંડિત શિષ્યો પણ અનેક થયા, તેમજ અસંખ્ય ગૃહસ્થી સેવકો અને ઘણા બધા શિષ્યો પણ શરણમાં આવીને કાયમ પંથના (કેવલજ્ઞાનના) અનુયાયી બન્યા.

**તબ અસ્થલ મુનમ એક થાપે, કારભાર તિનકુ સબ આપે;
રાજા પ્રજાકુ સમજાવા, સોહી શિષ્ય મમ તોલ બઢાવા. ૬**

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે અસ્થલ = મઠ મુનમ = મહંત એક = એકની થાપે = નિમણૂક કરી કારભાર = વહીવટ તિનકુ = તેમને સબ = બધો આપે = આપ્યો રાજા = રાજા પ્રજાકુ = રૈયતને સમજાવા = સમજાવ્યું સોહી = તે શિષ્ય = સાધુ મમ = મારા તોલ = સરખા બઢાવા = માનજો.

અનુવાદ

ત્યારે મઠના મહંત તરીકે એકની નિમણૂક કરી. બધો વહીવટ તેમને આપ્યો. રાજા અને રૈયતને સમજાવ્યું કે તે સાધુને મારા સમાન માનજો.

ભાવાર્થ

સમસ્ત પુષ્કરદ્વીપના વિસ્તારમાં જ્યારે કાયમપંથનો ફેલાવો વ્યવસ્થિત રીતે થયો અને કાયમપંથના અસંખ્ય ગૃહસ્થી અનુયાયી બન્યા. ત્યારે જે મુંડિત સાધુ હતા, તેમાંથી યોગ્ય અધિકારી પાત્રતા ધરાવતા શિષ્યને મહંત તરીકે નક્કી કરી સમગ્ર મઠનો વહીવટ અને જવાબદારી સોંપવામાં આવી. ત્યાંના અલીરથ રાજા સહિત સમગ્ર રૈયતને કાયમ-પુરુષે સમજાવ્યું કે હવે પછી મઠના વહીવટ માટે જવાબદારી સોંપેલા મહંતને ઉત્તરાધિકારી તરીકેનું સન્માન આપવું.

હમ તો દ્વીપ ઓરનકુ જાઈ, ઉને સેવા તુમ કરીયો ભાઈ;
પોપદાસ શિષ્ય નામ ધરાવા, બોહોરુ કુવેર સાગદ્વીપ આવા. ૭

શબ્દાર્થ

હમ તો = હું તો દ્વીપ = દ્વીપ ઓરનકુ = બીજા જાઈ = જઈશ ઉને = એમની સેવા = સારવાર તુમ = તમો કરીયો = કરજો ભાઈ = આત્મબંધુ પોપદાસ = પોપદાસ શિષ્ય = સેવક, સંત, મહંત નામ = નામ ધરાવા = પાડ્યું બોહોરુ = ત્યારબાદ, પછી કુવેર = કુવેરસ્વામી સાગદ્વીપ = સાગદ્વીપ આવા = આવ્યા.

અનુવાદ

હું તો બીજા દ્વીપમાં જઈશ માટે હે આત્મબંધુઓ ! તમો એમની સેવા કરજો. તે મહંતનું નામ પોપદાસ પાડ્યું, ત્યારપછી કુવેરસ્વામી સાગદ્વીપ પધાર્યા.

ભાવાર્થ

કાયમપુરુષે કાયમપંથના પ્રચાર પ્રસારનું કાર્ય પુષ્કરદ્વીપમાં પૂર્ણ કર્યા બાદ મુંડિત શિષ્યો પૈકી જે યોગ્ય અધિકારી શિષ્ય હતા, તેમની ઉત્તરાધિકારી તરીકે નિમણૂક કરીને પોપદાસ એવું નામ આપ્યું. આત્મબંધુત્વના નાતે બધાને સલાહ આપી કે પુષ્કરદ્વીપના બધા જ કાયમપંથીઓએ તે મહંતની સેવા કરવી. ત્યારબાદ પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર સાગદ્વીપમાં પધાર્યા.

અંગ-૫૦

દ્વિતીય સાગદ્વીપકો

સાગદ્વીપ અવિકાસ અનુપા, તાંહાં હમ ધરીયા અકલ સ્વરૂપા;
શહેર એક ગુંજાવર હુતા, તાંહાં હમ હોઈ બેઠે અવધૂતા. ૧

શબ્દાર્થ

સાગદ્વીપ = સાગદ્વીપ અવિકાસ = ખૂબ વિસ્તારવાળો અનુપા = ઉપમા આપી ન શકાય તેવો તાંહાં = ત્યાં
હમ = મેં ધરીયા = ધારણ કર્યું અકલ સ્વરૂપા = કળી ન શકાય તેવો ઘાટ શહેર = શહેર એક = એક ગુંજાવર = મહાન,
વિશાળ હુતા = હતું તાંહાં = ત્યાં હમ = હું હોઈ બેઠે = બનીને બિરાજ્યો અવધૂતા = અવધૂત.

અનુવાદ

સાગદ્વીપ ખૂબ વિસ્તાર પામેલો અને અનુપમ છે. ત્યાં મેં અકળ સ્વરૂપ ધારણ કર્યું. એક
વિશાળ શહેર હતું ત્યાં હું અવધૂત બનીને બિરાજ્યો.

ભાવાર્થ

સાગદ્વીપનો વિસ્તાર ખૂબ જ મોટો અને ઉપમા આપી ન શકાય તેવો હતો. ત્યાં કાયમપુરુષે
કળી ન શકાય તેવો અકળ સ્વરૂપવાળો દિવ્ય દેહ ધારણ કર્યો. વિશાળ વિસ્તારમાં પથરાયેલું
એક શહેર હતું ત્યાં તેઓ અવધૂત બનીને બિરાજમાન થયા.

અનંગપુર જાકો હે નામા, દેશપતિ રાજા તેહી ગામા;
તેહી શહેર એક સરોવર ભારે, બંધે ઘાટ પથ્થરકે સારે. ૨

શબ્દાર્થ

અનંગપુર = અનંગપુર જાકો = જેનું હે = છે નામા = નામ દેશપતિ રાજા = દેશના અધિપતિ રાજા તેહી = તે
ગામા = નગર તેહી = તે શહેર = નગર એક = એક સરોવર = તળાવ ભારે = વિશાળ બંધે ઘાટ = ઘાટ બાંધેલા
પથ્થરકે = પથ્થરના સારે = બધા.

અનુવાદ

જેનું નામ અનંગપુર છે. તે જ નગરમાં દેશના અધિપતિ રાજા રહે છે. તે નગરમાં એક
વિશાળ (મોટું) સરોવર આવેલું છે. જેના ઘાટ બધા પથ્થરથી બાંધેલા છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ જ્યાં અવધૂતનું સ્વરૂપ ધારણ કરીને બિરાજમાન છે. તે બહોળા વિસ્તારવાળા શહેરનું નામ અનંગપુર હતું. આ શહેર દેશનું વડુ મથક તરીકે ગણાય છે, કારણ કે ત્યાં દેશના અધિપતિ રાજાનો રાજમહેલ હતો. તે નગરમાં એક અતિ સુંદર અને વિશાળ વિસ્તારમાં પથરાયેલું સરોવર કે જેના ચારે બાજુ જુદા જુદા ઘાટનું બાંધકામ થયેલું હતું. જે બાંધકામ માત્ર પથ્થરોથી જ કરવામાં આવેલું હતું.

સો સરોવર હમ બેઠે જાઈ, આસન સામી તીર જમાઈ;
સોઈ શહેર એક શાહ બડભારી, રાજ દિવાન હુતો અધિકારી. ૩

શબ્દાર્થ

સો = તે સરોવર = તળાવ હમ = હું બેઠે જાઈ = જઈને બેઠો આસન = બેઠક સામી તીર = સામે કિનારા
જમાઈ = જમાવીને સોઈ = તે શહેર = નગર એક = એક શાહ = વણિક બડભારી = નગરશેઠ રાજ દિવાન = રાજાના પ્રધાન હુતો = હતા અધિકારી = અમલદાર.

અનુવાદ

હું તે સરોવરના સામે કિનારે જઈને આસન જમાવીને બેઠો હતો. તે શહેરના એક વણિક-નગરશેઠ હતા. જે રાજાના પ્રધાન અમલદાર હતા.

ભાવાર્થ

તે વિશાળ સરોવરના સામે કાંઠે જઈને પરમગુરુ અવધૂતના સ્વરૂપે પોતાનો મુકામ સુનિશ્ચિત કરીને બિરાજમાન થયેલા હતા. રાજધાની ગણાતા તે શહેરમાં એક ધનવાન વણિક નગરશેઠ હતા. જેઓ રાજ સિંહાસન પર બિરાજમાન રાજાના રાજદ્વારી મુખ્ય અમલદાર (વજીર) તરીકે જવાબદારી સંભાળતા હતા.

એક દિન મનમેં કીયો વિચારા, દેખ્યો ઘરમેં દ્રવ્ય અપારા;
અરધંગી જ્ઞાને સમજાઈ, બહોત દ્રવ્ય આપન્યે કુન ખાઈ. ૪

શબ્દાર્થ

એક દિન = એક દિવસ મનમેં = મનમાં કીયો વિચારા = વિચાર કર્યો દેખ્યો = જોઈને ઘરમેં = ઘરમાં
દ્રવ્ય = ખજાનો અપારા = અઢળક અરધંગી = પત્ની જ્ઞાને = જ્ઞાનથી સમજાઈ = સમજાવી બહોત = ખૂબ, અધિક
દ્રવ્ય = સંપત્તિ આપન્યે = આપણી કુન ખાઈ = કોણ વાપરશે ?

અનુવાદ

ઘરમાં અઢળક ખજાનો જોઈને એક દિવસ મનમાં વિચાર કર્યો અને પોતાની પત્નીને પણ

જ્ઞાનથી સમજાવી કે આપણી ખૂબ સંપત્તિ છે તે કોણ વાપરશે ?

ભાવાર્થ

એક દિવસ નગરશેઠના મનમાં પોતાના ઘરે એકત્રિત કરેલી અઢળક (અત્યાધિક) સંપત્તિ જોઈ, ત્યારે વિચાર આવ્યો. તેણે પોતાની પત્નીને પાસે બેસાડીને બધી હકીકત વ્યવહારીક જ્ઞાનથી જણાવીને સમજાવતાં કહ્યું કે તેમના ઘરમાં જે અઢળક નાણાંનો ખજાનો ભેગો થયો છે તેને કોણ વાપરશે ? ત્યારબાદ બંનેએ તેની સમજપૂર્વક ચર્ચા વિચારણા કરી.

તબ અરધંગી આનંદ પામી, ઈચ્છા હોય તો ખર્ચો સ્વામી;
શાહ કહે સાજન સહુ મેલું, સાઠ કોસ લ્યો જ્ઞાતી ભેલું. પ

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે અરધંગી = પત્ની આનંદ પામી = ખુશ થઈ ઈચ્છા હોય તો = મરજી હોય તો ખર્ચો = ખર્ચ કરો સ્વામી = પતિ શાહ = શેઠ કહે = કહે સાજન = મહેમાન સહુ = બધા મેલું = મળીને સાઠ કોસ = સાઈઠ ગાઉ લ્યો = સુધી જ્ઞાતી = જ્ઞાતિજનો ભેલું = ભેગા કરું.

અનુવાદ

ત્યારે પત્ની ખુશ થઈ અને કહેવા લાગી કે ઈચ્છા હોય તો હે પતિદેવ ! ખર્ચ કરો. શેઠ કહે કે બધા મળીને સાઠ ગાંઉ સુધી જ્ઞાતિજનોને મહેમાન તરીકે ભેગા કરીએ.

ભાવાર્થ

ત્યારે શેઠાણી ખૂબ જ આનંદ વિભોર બની ગયાં અને શેઠની ઉત્કંઠાના (ઈચ્છાના) સૂરમાં સૂર પુરાવીને સંમતિ આપતાં કહેવા લાગ્યાં કે શેઠે નાણાંને યોગ્ય રીતે ખર્ચ કરીને તેમની ઈચ્છાને જરૂર પૂર્ણ કરવી જોઈએ. શેઠે પણ પ્રત્યુત્તર વાળ્યો અને સાઠ ગાંઉ સુધીના મુલકમાં વસતા જ્ઞાતિજનોને મહેમાનગીરી માટે આમંત્રણ પાઠવીને ભેગા કરવાનો (શેઠાણી સમક્ષ) પ્રસ્તાવ મૂક્યો.

અરધંગી કહે તુમહી જાનો, મોસે ક્યા અંદેશો આનો;
તબ ઉન શાહે મેલાઈ નાતિ, ગાઉ ગાઉ લખ ભેજી પાતિ. ઈ

શબ્દાર્થ

અરધંગી = ધર્મ પત્ની કહે = કહે તુમહી જાનો = તમને ખબર મોસે = મારા પ્રત્યે ક્યા = શા માટે અંદેશો = શંકા આનો = લાવો છો તબ = ત્યારે ઉન = તે શાહે = શેઠે મેલાઈ = ભેગી કરવા નાતિ = જ્ઞાતિજનો ગાઉ ગાઉ = ગામેગામ લખ = લખીને ભેજી પાતિ = આમંત્રણ પત્રિકા મોકલી.

અનુવાદ

પત્ની કહે કે તમે જાણો ! મારા પ્રત્યે શા માટે સંદેહ લાવો છો ? ત્યારે તે શેઠે જ્ઞાતિને ભેગી કરવા માટે ગામોગામ આમંત્રણ પત્રિકા લખીને મોકલી.

ભાવાર્થ

શેઠાણી કહેવા લાગ્યા કે તેમના ઉપર કોઈપણ પ્રકારની શંકા લાવવાની જરૂર નથી. કારણ કે શેઠની જે ઈચ્છા હોય તેમાં તેમનો પણ સંપૂર્ણ સાથ અને સહયોગ છે. શેઠાણીનો સંમતિ દર્શાવતો હકારાત્મક પ્રત્યુત્તર સાંભળતાં જ શેઠે ગામોગામ પત્રિકાઓ મોકલીને જ્ઞાતિજનોને મેળાવડામાં પધારવા માટે વિનંતી કરી.

આયે શાહ સકલ મીલી સારા, કાર્તિક માસ પુનમકે વારા;
મેલા મીલે અપાર અનંતુ, વેગે ગનત ન આવે અંતુ. ૭

શબ્દાર્થ

આયે = આવ્યા શાહ = વણિકજનો સકલ = બધા મીલી સારા = ભેગા મળીને કાર્તિક માસ = કારતક માસ પુનમકે વારા = પૂર્ણિમાના દિવસે મેલા મીલે = મેળાનું આયોજન થયું અપાર અનંતુ = ઘણા મોટા પ્રમાણમાં વેગે = ઉતાવળે ગનત = ગણતરી કરતાં ન આવે અંતુ = છેડો આવે તેમ નથી.

અનુવાદ

વણિકજનો બધા ભેગા મળીને આવ્યા. કારતક માસની પૂર્ણિમાના દિવસે ઘણા મોટા પ્રમાણમાં મેળાવડાનું આયોજન થયું. જેની ઉતાવળે ગણતરી કરતાં પણ છેડો આવે તેમ નથી.

ભાવાર્થ

કાર્તિક માસની પૂર્ણિમાના દિવસે ખૂબ જ મોટા પ્રમાણમાં મેળાવડો જામ્યો. આબાલવૃદ્ધ મળી વણિક જ્ઞાતિજનો બહુ જ મોટા પ્રમાણમાં ભેગા મળ્યા. ગૃહસ્થ જ્ઞાતિજનોની સંખ્યા અપાર હોવાથી ઉતાવળે પણ ગણતરી કરવામાં આવે તો પણ તેનો છેડો આવી શકે તેમ ન હતો.

બાગ બગીચે આસન કરીયા, કેતેક ગાઉ ભીતર ઉતરીયા;
સમદરશી શાહુકાર સહ્યાના, આસપાસ ગૌભેખ બોલાના. ૮

શબ્દાર્થ

બાગ બગીચે = બગા અને બગામાં આસન = મુકામ કરીયા = કર્યા કેતેક ગાઉ = કેટલાકને ગામની ભીતર = અંદર ઉતરીયા = ઉતારો આપ્યો સમદરશી = સમાન દૃષ્ટિકોણ ધરાવતા શાહુકાર = શેઠ સહ્યાના = શાણા આસપાસ = આજુબાજુના ગૌભેખ = ગોપાલક અને ભેખધારીયોને બોલાના = નિમંત્ર્યા.

અનુવાદ

બાગ બગીચામાં મુકામ કર્યો તો કેટલાકને ગામની અંદર ઉતારો આપ્યો. સમાન દૃષ્ટિકોણ ધરાવતા શાણા નગરશેઠે આજુબાજુના ગોપાલક અને ભેખધારીઓને પણ નિમંત્ર્યા હતા.

ભાવાર્થ

આમંત્રિત મહેમાનો માટે શહેરમાં જેટલા બાગ-બગીચા હતા તેમાં અને કેટલાકને ગામની અંદર ઉતારાની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી હતી. સૌ પ્રત્યે સમાન દૃષ્ટિકોણ ધરાવતા શાણા નગરશેઠે પોતાના જ્ઞાતિજનો ઉપરાંત ગોપાલકો અને ભેખધારી સંત-મહંતોને પણ નિમંત્રણ આપીને મેળાવડામાં પધારવા આમંત્રણ આપ્યું હતું.

મોકુ પણ નુંતા તાંહાં આયે, વરતીયા એક શાહે પઠવાયે;
સ્વામી તુમકુ નુતા દેઉ, પાક જમો કે સીધા લેઉ. ૯

શબ્દાર્થ

મોકુ = મને પણ = પણ નુંતા = નોતરું તાંહાં = ત્યાં આયે = આવ્યું વરતીયા = સંદેશાવાહક એક = એક શાહે = શેઠે પઠવાયે = મોકલ્યો સ્વામી = પ્રભુ તુમકુ = તમોને નુતા દેઉ = નોતરું આપું છું પાક જમો = પાકું ભોજન જમશો કે = કે સીધા લેઉ = રાંધ્યા વગરનું અનાજ સામગ્રી લેશો.

અનુવાદ

મને પણ ત્યાંનું નોતરું આવ્યું. શેઠે એક સંદેશાવાહકને મોકલ્યો અને તે કહેવા લાગ્યો કે હે સ્વામી ! તમોને નોતરું આપું છું કે પાકું ભોજન જમશો કે સીધું લેશો ?

ભાવાર્થ

ઉદાર હૃદયના નગરશેઠે સરોવરના સામે કિનારે બેઠેલા અવધૂતને પણ જમવા માટે પધારવાનું નિમંત્રણ આપવા માટે એક સંદેશાવાહકને મોકલ્યો હતો. જમવાનું નિમંત્રણ આપવા ગયેલ વ્યક્તિએ વિનમ્રભાવે અવધૂતને મેળાવડામાં નગરશેઠને આંગણે જમવા માટે પધારવા નિમંત્રણ આપ્યું. તેઓ પ્રાસાદીકરૂપે પાકું ભોજન જમશે કે સીધું લેશે તેવી પૃષ્ઠા કરી (પૂછ્યું).

હમ તીનું દીના શુદ્ધ જબાપુ, પાક જમુ જો પહેલા આપુ;
ગયો વરતીયો શાહકુ કીના, જો હમહી પ્રત્યુતર દીના. ૧૦

શબ્દાર્થ

હમ = મેં તીનું = તેને દીના = આપ્યો શુદ્ધ જબાપુ = ચોખ્ખો પ્રત્યુતર પાક જમુ = પાકું ભોજન જમીશ જો = જો

પહેલા આપુ = સૌ પ્રથમ થાળ તૈયાર કરીને આપશો તો ગયો વરતીયો = સંદેશવાહક ગયો શાહકુ કીના = શેઠને કહ્યું
જો = જે હમહી = મેં પ્રત્યુત્તર દીના = પ્રત્યુત્તર વાળ્યો હતો તે

અનુવાદ

મેં તેને ચોખ્ખો જવાબ આપ્યો કે જો પહેલા થાળ તૈયાર કરીને આપશો તો પાકું જમીશ.
સંદેશવાહક ગયો અને મેં જે પ્રત્યુત્તર વાળ્યો હતો તે શેઠને કહ્યો.

ભાવાર્થ

અવધૂતે સ્પષ્ટપણે જવાબ વાળ્યો કે રસોઈ તૈયાર થાય અને સૌપ્રથમ થાળ તૈયાર કરીને
જો તેમણે પ્રસાદી તરીકે ધરવામાં આવશે તો જ તેઓ તૈયાર ભોજન જમશે. અવધૂતનો જવાબ
સાંભળતાંની સાથે જ સંદેશવાહક નગરશેઠને ઘરે ગયો અને અવધૂત દ્વારા મળેલ પ્રત્યુત્તર
શબ્દસહ શેઠને જણાવી દીધો.

ધન્ય ધન્ય કીનો શાહ શેઠાણી, જોગેશ્વર સોઈ પરમાની;
બેટા એક શાહકુ હુતા, અન્ય કછુ પરિવારહી નુતા. ૧૧

શબ્દાર્થ

ધન્ય ધન્ય = ધન્યવાદ છે તેવું કીનો = કહ્યા શાહ શેઠાણી = શેઠ અને શેઠાણીએ જોગેશ્વર = યોગીરાજ
સોઈ = તે પરમાની = પ્રામાણિક બેટા એક = એક પુત્ર શાહકુ = શેઠને હુતા = હતો અન્ય = બીજું કછુ = કાંઈ
પરિવારહી = પુત્ર-પરિવાર, સંતાન નુતા = ન હતા.

અનુવાદ

શેઠ-શેઠાણીએ જાણ્યું કે તે કોઈ પ્રામાણિક યોગીરાજ લાગે છે. તેમ કહી ધન્યવાદ કહ્યા. તે
શેઠને એક પુત્ર હતો, પરંતુ અન્ય કોઈ સંતાન ન હતા.

ભાવાર્થ

નગરશેઠ અને શેઠાણી અવધૂતના વળતા ઉત્તરને સાંભળતાંની સાથે જ મનમાં હરખાવા
લાગ્યા. તેમણે વિચાર્યું કે કોઈ મહાન પ્રામાણિક યોગીરાજ લાગે છે એટલે ધન્યવાદ આપવા
લાગ્યા.

શેઠ-શેઠાણીને સંતાનમાં એક પુત્ર હતો. તે સિવાય પરિવારમાં બીજું કોઈ સંતાન હતું નહીં.

તેહી અવસર તીને સરપ હી કાટા, ડારત હાથ સકરકે માટા;
મરી ગયો તુરત ન લાગી વારા, હેહાકાર ભયો સંસારા. ૧૨

શબ્દાર્થ

તેહી અવસર = તે ટાણે તીને = તેણે સરપ હી કાટા = સર્પે ડંસ માર્યો ડારત હાથ = હાથ નાંખતા સકરકે માટા = સાકરના માટલામાં મરી ગયો = મૃત્યુ પામ્યો તુરત = તરત ન લાગી વારા = વાર લાગી નહીં હેહાકાર ભયો = હાહાકાર થયો સંસારા = સંસારમાં, આખા નગરમાં.

અનુવાદ

તે ટાણે તેણે સાકરના માટલામાં હાથ નાંખતા સર્પે ડંસ માર્યો અને તુરત જ મૃત્યુ પામ્યો, જેમાં સહેજ પણ વાર લાગી નહીં. જેથી સમગ્ર નગરમાં હાહાકાર થયો.

ભાવાર્થ

મેડાવડા ટાણે જ એક દુઃખદ ઘટના બની. શેઠના એકના એક વ્હાલસોયા કુંવરને સાકરના માટલામાંથી સાકર કાઢતાં તેમાં ભરાઈ રહેલા સર્પે ડંસ માર્યો. થોડી જ ક્ષણોમાં તે પુત્ર મરણને શરણ થયો. અચાનક આવી દુઃખદ બીના (ઘટના) બનતા જ શેઠ-શેઠાણી અત્યંત વ્યાકુળ બનીને રુદન કરવા લાગ્યાં. આ દુઃખદ સમાચાર વાયુવેગે સમગ્ર શહેરમાં પ્રસરી ગયાં. પરિણામે સમગ્ર નગરમાં હાહાકાર વર્તાયો.

રોવન લાગે નર ઓર નારી, સજન કુટુંબ વાકુલ ભયો ભારી;
રોવે મહાજન મેલે આયે, શોકાતુર હોયે અતિ પસ્તાયે. ૧૩

શબ્દાર્થ

રોવન લાગે = રુદન કરવા લાગ્યા નર ઓર નારી = સ્ત્રી અને પુરુષો સજન કુટુંબ = કૌટુંબિક સ્વજનો વાકુલ ભયો = વ્યાકુળતા અનુભવી ભારી = બહુ રોવે = રુદન કરે મહાજન = આમંત્રિત જ્ઞાતિજનો મેલે આયે = મેળામાં આવેલ શોકાતુર હોયે = શોક મગ્ન બન્યા અતિ = ઘણા પસ્તાયે = પસ્તાવા લાગ્યા.

અનુવાદ

સ્ત્રી અને પુરુષો રુદન કરવા લાગ્યા તેમજ કૌટુંબિક સ્વજનો પણ બહુ જ વ્યાકુળ બન્યા. મેળામાં આવેલા આમંત્રિત જ્ઞાતિજનો પણ રુદન કરવા લાગ્યા તથા શોક મગ્ન બનીને પસ્તાવા લાગ્યા.

ભાવાર્થ

આવા દુઃખદ ભર્યા માઠા સમાચાર વાયુવેગે સમગ્ર શહેરમાં ફેલાઈ ગયા. જેથી મેળામાં એકત્રિત થયેલા તમામ સ્ત્રી-પુરુષો આર્કંદભર્યુ રુદન કરવા લાગ્યા. શેઠ-શેઠાણીના જે કુટુંબી સ્વજનો હતા તે પણ ખૂબ જ વ્યાકુળ બન્યા. મેળામાં આમંત્રિત કરેલા તમામ જ્ઞાતિજનો પણ અતિ કલ્પાંત કરવા લાગ્યા. તેઓ શોકમગ્ન બનીને શેઠ-શેઠાણી ઉપર આવી પડેલી આકસ્મિક

કુદરતી આફતને લીધે મનોમન ખૂબ જ પસ્તાવો કરવા લાગ્યા.

રોવે નગર જે તે નર લોઈ, પુત્ર મૂવો બંચે નહીં કોઈ;
રોવે નાતી ઓર પરનાતી, બરન અઢાર ઠગોરે છાતી. ૧૪

શબ્દાર્થ

રોવે = રુદન કરે નગર = શહેરના જે તે = જેટલા હતા તેટલા નર લોઈ = સ્ત્રી પુરુષો પુત્ર મૂવો = પુત્ર મરણ પામ્યો બંચે નહીં કોઈ = જેથી હવે બીજું કોઈ રહ્યું નથી રોવે નાતી = જ્ઞાતિજનો રોવા લાગ્યા ઓર = અને પરનાતી = અન્ય જ્ઞાતિજનો બરન અઢાર = અઢારે વર્ણના ઠગોરે છાતી = છાતી કૂટવા લાગ્યા.

અનુવાદ

શહેરના જેટલા હતા તેટલા સ્ત્રી-પુરુષો રુદન કરવા લાગ્યા. કારણ કે પુત્ર મરણ પામ્યો, જેથી હવે બીજું કોઈ રહ્યું નહીં. જ્ઞાતિજનો તેમજ અન્ય જ્ઞાતિજનો પણ રોવા લાગ્યા. આમ અઢારે વર્ણના લોકો છાતી કૂટવા લાગ્યા.

ભાવાર્થ

અનંગપુર શહેરના જેટલા હતા તેટલા તમામ આબાલવૃદ્ધ સ્ત્રી-પુરુષો રુદન કરવા લાગ્યા. કારણ કે શેઠ-શેઠાણીનો એકનો એક પુત્ર મરણ પામ્યો. હવે કુળની વંશાવલીમાં કોઈ રહ્યું ન હતું. શહેરના તેમજ મહેમાનગતિએ આવેલા બધા જ સગાં-સંબંધી વણિક જ્ઞાતિજનો તથા અન્ય જ્ઞાતિના સભ્યો પણ કલ્યાંત કરવા લાગ્યા. શહેરની અઢારે વર્ણના નગરજનો અત્યંત આક્રંદપૂર્વક છાતી કૂટવા લાગ્યા.

રોવે રાજા રોવે ઓર રાણી, મૂર્છાંગત ભઈ શેઠ શેઠાણી;
સગા સહોદર કલ્યાંત કરહી, ગરી પરે ધરન ધીરજ નવ ધરહી. ૧૫

શબ્દાર્થ

રોવે = રુદન કરે રાજા = રાજા રોવે = રુદન કરે ઓર રાણી = અને રાણી પણ મૂર્છાંગત = બેભાન ભઈ = થયાં, બન્યાં શેઠ શેઠાણી = શેઠ અને શેઠાણી સગા સહોદર = સગા અને સ્નેહી સંબંધી કલ્યાંત કરહી = કલ્યાંત કરવા લાગ્યા ગરી પરે = ઢળી પડ્યા ધરન = જમીન પર ધીરજ નવ ધરહી = હિંમત ન રહેવાથી.

અનુવાદ

રાજા રુદન કરે અને રાણી પણ રુદન કરવા લાગ્યા શેઠ-શેઠાણી તો બેભાન જ બન્યા અને હિંમત ન રહેવાથી જમીન પર ઢળી પડ્યા. સગા-સંબંધી અને સ્નેહીજનો પણ કલ્યાંત કરવા લાગ્યાં.

ભાવાર્થ

પોતાના વજીરને ત્યાં અચાનક અસહ્ય બનેલી આકસ્મિક દુઃખદ ઘટનાના સમાચારને લીધે રાજા અને રાણી પણ ખૂબ જ રુદન કરવા લાગ્યા. વળી, શેઠ-શેઠાણી તો અસહ્ય આકંદને કારણે મૂર્છા પામ્યા અને વેદના સહન ન કરી શકવાથી તેઓ જમીન ઉપર ઢળી પડ્યા. શેઠ-શેઠાણીના આમંત્રણને માન આપીને પધારેલા સર્વ સગાં-સંબંધી જનો તથા સ્નેહીજનો પણ ધીરજ ખૂટતાં કલ્પાંત કરવા લાગ્યા.

**કાગારોળ ભયો કુળમાંડી, કોઉ કાઉકુ કધુ સૂઝત નાંડી;
એક પહોર રોયે સબ ગાહાઢે, પીછે ઘરતે મુડદા કાઢે. ૧૬**

શબ્દાર્થ

કાગારોળ = રડારોળ ભયો = ચાલી, થઈ કુળમાંડી = કુટુંબમાં કોઉ કાઉકુ = કોઈ કોઈને પણ કધુ = કાંઈપણ સૂઝત નાંડી = સૂઝતું નહીં એક પહોર = ત્રણ કલાક જેટલો સમય રોયે = રુદન કરતા સબ = બધા ગાહાઢે = અતિ આકંદપૂર્વક પીછે = પછી ઘરતે = ઘરેથી મુડદા કાઢે = મૃદદેહ કાઢ્યો.

અનુવાદ

કુટુંબમાં રડારોળ ચાલી જેથી કોઈને પણ કાંઈ સૂઝતું નહીં. એક પહોર સુધી બધા આકંદપૂર્વક રુદન કરતા રહ્યા. પછી ઘરેથી મૃતદેહને કાઢ્યો

ભાવાર્થ

પૂર્ણિમાના પવિત્ર દિવસે અણધારી આવી પડેલી કુદરતી આફતને કારણે શેઠના કુટુંબમાં રડારોળ થવા માંડી. અચાનક બનેલી ઘટનાને કારણે તેના ઉપાય માટે શું થઈ શકે? તે અંગે કોઈને કાંઈપણ સૂઝતું ન હતું. ત્રણેક કલાક સુધી બધા ખૂબ જ આકંદપૂર્વક રુદન અને છાતી કૂટતા રહ્યા. છેવટે અંતિમ સંસ્કાર માટે બાળકના મૃતદેહને સ્મશાને લઈ જવા માટે ઘરની બહાર કાઢ્યો.

**મેલા સહિત કુટુંબ સબ ધાયે, રોવત પીટત મરહટ લાયે;
હુતા સ્મશાન જાંહાં હમ બેસે, સહ્યો ન જાય કલ્પાંતહી કેસે. ૧૭**

શબ્દાર્થ

મેલા સહિત = મેળાવડામાં આવેલા કુટુંબ = કુટુંબિજનો સબ = બધા ધાયે = દોડ્યા રોવત પીટત = રોકકળ અને છાતી પીટતાં મરહટ = સ્મશાને લાયે = લાવ્યા હુતા = હતું સ્મશાન = સ્મશાન જાંહાં = જ્યાં હમ બેસે = હું બેઠો હતો સહ્યો ન જાય = સહન ન થાય કલ્પાંતહી = કલ્પાંત કેસે = કેવી રીતે.

અનુવાદ

મેળામાં આવેલા બધા કુટુંબીજનો (શેઠની મદદે) દોડ્યા. તેઓ રોકકડ અને છાતી પીટતાં સ્મશાને લાવ્યા. જ્યાં સ્મશાન હતું ત્યાં જ હું બેઠો હતો તેથી સહી ન શકાય તેવું કલ્પાંત હોઈ કેવી રીતે સહન થઈ શકે ?

ભાવાર્થ

મેળાવળામાં આવેલા સર્વે આમંત્રિત જ્ઞાતિજનો અને કુટુંબીજનો સહિત બધા જ મૃતદેહની પાછળ પાછળ રોકકળ કરતા અને છાતી કૂટતાં કૂટતાં મૃત બાળકને સ્મશાને લઈને આવ્યા. તે સમયે જ્યાં સ્મશાન હતું ત્યાં જ પરમગુરુ અવધૂતના રૂપમાં બેઠા હતા. સ્મશાન યાત્રાના સર્વ ડાઘુઓનું કલ્પાંત અને આર્કંદભર્યું રુદન કોઈપણ રીતે તેમને સહન થાય તેમ ન હતું.

તબ હમ બોલે ક્યા હે ભાઈ, કુન શાહકે સુત ગિરાઈ;
તબ એક શાહે ઉત્તર દીનો, પુત્ર મૂવો જીને મેલો કીનો. ૧૮

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે હમ = હું બોલે = બોલ્યો ક્યા હે ભાઈ = હે ભાઈ ! શું છે કુન શાહકે = ક્યા શેઠનો સુત = પુત્ર ગિરાઈ = ગુજરી ગયો છે તબ = ત્યારે એક શાહે = એક વણિકે ઉત્તર દીનો = જવાબ આપ્યો પુત્ર = પુત્ર મૂવો = મૃત્યુ પામ્યો જીને = જેમણે મેલો કીનો = મેળાવડો કર્યો છે.

અનુવાદ

ત્યારે હું બોલ્યો કે હે ભાઈ ! શું છે ? ક્યા શેઠનો પુત્ર ગુજરી ગયો છે ? ત્યારે એક વણિકે જવાબ આપ્યો કે જેમણે મેળાવડો કર્યો છે તેમનો પુત્ર મૃત્યુ પામ્યો છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુએ સ્મશાનમાં મૃત્યુદેહ લઈને ગયેલા ડાઘુઓને પ્રશ્ન કર્યો કે ક્યા શેઠનો પુત્ર મરણ પામ્યો છે ? ત્યારે એક વણિક બંધુએ પ્રત્યુત્તર આપતા જણાવ્યું કે આ શહેરના નગરશેઠ કે જેમણે આ મેળાવડાનું આયોજન કરીને સર્વ સ્નેહીજનોની આઘ લઈ સાધુ-સંત પુરુષ તેમજ ગોવાળોને આમંત્ર્યા છે, તે જ શેઠનો એકનો એક પુત્ર નાગના ડંસ લાગવાથી અકાળે મૃત્યુને શરણ થયો છે.

તેહી અવસર હમકુ દયા આઈ, મુડદા લીના પાસ મંગાઈ;
કૈવલકા આરાધન કરીયા, મુખ મે લેઈ ચરણોદિક ધરીયા. ૧૯

શબ્દાર્થ

તેહી = તે અવસર = પ્રસંગે હમકુ = મને દયા આઈ = દયા આવી મુડદા = મૃતકના શબને લીના પાસ મંગાઈ = પાસે મંગાવી લીધો કેવલકા આરાધન કરીયા = મનમાં કેવલકર્તાનું ચિંતવન કર્યું મુખ મે = મુખમાં લેઈ = લઈને ચરણોદિક = પવિત્ર ચરણામૃત ધરીયા = મૂક્યું.

અનુવાદ

તે પ્રસંગે મને દયા આવી જેથી મુડદાને પાસે મંગાવી લીધું. મનમાં કર્તાનું ચિંતન કર્યું. હાથમાં પાણી લઈને તે પવિત્ર ચરણામૃત તેના મુખમાં મૂક્યું.

ભાવાર્થ

આવા દુઃખદ પ્રસંગને નિહાળી અવધૂતના સ્વરૂપે બિરાજમાન કરુણાના સાગરને દયા આવી. જેથી તે મૃત્યુ પામેલા પુત્રના શબને તેમની પાસે મંગાવ્યું. પરમગુરુએ શુદ્ધ ચૈતન ભાવે વિશ્વના સર્જનહાર કેવલકર્તાનું ચિંતવન કરીને પોતાની હથેળીમાં લીધેલું પવિત્ર ચરણામૃત તે મૃત બાળકના મુખમાં મૂક્યું.

આયા જીવ સચેતન ભઈયા, લોક સકલ સબ જય જય કહીયા;
શેઠ શેઠાણી ગ્રહીયે પાઉ, અહો પરમેશ્વર કાંહાંથે આઉ. ૨૦

શબ્દાર્થ

આયા જીવ = જીવ આવ્યો સચેતન ભઈયા = સજીવન થયો લોક સકલ સબ = બધો જ માનવ સમાજ જય જય = જય હો જય હો કહીયા = કહેવા લાગ્યા શેઠ શેઠાણી = શેઠ અને શેઠાણી ગ્રહીયે પાઉ = ચરણમાં પડ્યા અહો પરમેશ્વર = હે ભગવંત ! કાંહાંથે = ક્યાંથી આઉ = પધાર્યા.

અનુવાદ

જીવ આવતાં જ સજીવન થયો. જેથી બધા લોકો જય હો... જય હો... ઉચ્ચારવા લાગ્યા. શેઠ અને શેઠાણી ચરણમાં પડ્યા બાદ કહેવા લાગ્યા કે હે અહો હે ભગવંત ! ક્યાંથી પધાર્યા છો ?

ભાવાર્થ

જેવું ચરણામૃત મુખમાં મૂક્યું કે તરત જ મૃત બાળકમાં પ્રાણ સંચર્યો અને જીવ આવતાં જ તે બાળક સજીવન થયો. આ ચમત્કાર નિહાળી સ્મશાન યાત્રામાં આવેલા સર્વ આબાલ-વૃદ્ધ સ્ત્રી-પુરુષો અને ગોપાલક સહિત સંત-મહંતો આશ્ચર્યચક્તિ થઈ ગયાને જય જયકાર કરવા લાગ્યા. શેઠ અને શેઠાણી પણ ખૂબ જ પ્રસન્ન થયા એટલે અવધૂતના ચરણોમાં પડી વંદન કરવા લાગ્યા. તેઓ પરમગુરુને કહેવા લાગ્યા કે અહો હે ભગવંત ! આપની પધરામણી ક્યા લોકથી અહીં થઈ છે ?

મેરે સુત જીવાવન સ્વામી, દેહ ધરી આયે અંતરયામી;
મેલા કુટુંબ અયંબા ભઈયા, પરમેશ્વર પરમેશ્વર કહીયા. ૨૧

શબ્દાર્થ

મેરે = મારા સુત = પુત્રને જીવાવન = સજીવન કરવા માટે સ્વામી = પ્રભુ દેહ ધરી = દેહ ધારણ કરીને
આયે = આવ્યા અંતરયામી = પરમેશ્વર મેલા = મેળામાં પધારેલા સર્વે કુટુંબ = પરિવારના સભ્યો
અયંબા ભઈયા = આશ્ચર્ય પામ્યા પરમેશ્વર પરમેશ્વર = પરમાત્મા પરમાત્મા કહીયા = કહેવા લાગ્યા.

અનુવાદ

મારા પુત્રને સજીવન કરવા માટે અંતરયામી પ્રભુ દેહ ધારણ કરીને આવ્યા છે. મેળાવડામાં
પધારેલા સર્વ જ્ઞાતિજનો અને પરિવારના સભ્યો આશ્ચર્ય પામ્યા તેમજ પરમાત્મા પરમાત્મા
એમ કહેવા લાગ્યા.

ભાવાર્થ

શોકનું વાતાવરણ આનંદમાં પલટાતાં શેઠ શેઠાણીના હરખનો પાર રહ્યો નહીં અને હૃદયના
ઊમળકાથી પ્રસન્ન વદને બોલવા લાગ્યા કે તેમના અકાળે મૃત્યુ પામેલા પુત્રને સજીવન કરવા માટે
જ સ્વયં અંતર્યામી પ્રભુ પરમેશ્વર માનવદેહ ધારણ કરીને અહીં પધાર્યા છે. મૃત પુત્રને સજીવન
થયેલો જોઈને મેળાવડામાં આવેલ સમગ્ર જ્ઞાતિજનો અને શેઠ-શેઠાણી તેમજ કુટુંબીજનો પણ
હરખઘેલા બનીને આશ્ચર્યચક્તિ થઈ ગયા. પ્રભુ સ્વયં-સાક્ષાત્ સ્વરૂપે પધાર્યા છે, તેવું કહીને
તેઓ પરમેશ્વર-પરમેશ્વર પોકારીને જયજયકાર કરવા લાગ્યા.

ધઈ ધઈ ચરણે સબ લપટાયે, બિનુ તપ દાન કીયે હરિ પાયે;
કહન લગે સબકુ હરિ મલીયા, જન્મ-મરણ ભયે સંકટ ટળીયા. ૨૨

શબ્દાર્થ

ધઈ ધઈ = દોડી દોડીને ચરણે = ચરણમાં સબ = બધા લપટાયે = લપેટાયા બિનુ = વિના તપ દાન = તપશ્ચર્યા
અને દાન-દક્ષિણા કીયે = કર્યા હરિ = પ્રભુ પાયે = પ્રાપ્ત થયા કહન લગે = કહેવા લાગ્યા સબકુ = બધાને હરિ = પ્રભુ
મલીયા = મળ્યા જન્મ-મરણ = જન્મ અને મરણ ભયે = ભય સંકટ = દુઃખ ટળીયા = ટળી ગયું.

અનુવાદ

તપશ્ચર્યા કે દાન-દક્ષિણા કર્યા વિના પ્રભુ પ્રાપ્ત થયા છે તેમ માની બધા દોડી દોડીને
ચરણમાં લપટાયા. કહેવા લાગ્યા કે બધાને પ્રભુ મળ્યા, જેથી જન્મ-મરણના ભયનું સંકટ હતું
તે ટળી ગયું.

ભાવાર્થ

કઠોર તપની આરાધના કે દાન-દક્ષિણા આપ્યા વિના પ્રભુ પ્રાપ્ત થયા છે તેવો મનમાં વિશ્વાસ દઢ થવાથી ઉપસ્થિત સર્વે સ્ત્રી-પુરુષો પણ અવધૂત પુરુષના ચરણમાં નમીને પ્રણામ કરવા લાગ્યા. બધાના મુખમાં માત્ર એક જ સૂર નીકળ્યો હતો કે પૂર્ણિમાના શુભ દિવસે પ્રભુએ બધાને દર્શન દીધા છે. જેથી હવે જન્મ-મરણના ભયનું જે સંકટ હતું તે દૂર થયું છે.

**જાણી ખબર શહેર સબ ધાયે, ચલી શકત જેતના જો પાયે;
રાજા સહિત ખબર સૂન પાવા, કુટુંબ સહિત આઈ શિશ નમાવા. ૨૩**

શબ્દાર્થ

જાણી ખબર = સમાચાર જાણીને શહેર સબ = નગરના બધા ધાયે = દોડતા આવ્યા ચલી શકત = ચાલી શકતા હતા, તેટલા જેતના = જેટલા જો પાયે = જે પગથી રાજા સહિત = રાજા સાથે ખબર = સમાચાર સૂન પાવા = સાંભળ્યા કુટુંબ સહિત = પરિવારજનો સાથે આઈ = આવીને શિશ નમાવા = મસ્તક નમાવીને વંદન કર્યા.

અનુવાદ

નગરના જેટલા પગેથી ચાલી શકતા હતા તેટલા બધા જ સમાચાર જાણીને દોડતા આવ્યા. રાજા સહિત બધાએ સમાચાર સાંભળ્યા. જેથી રાજા પણ કુટુંબ સહિત આવીને મસ્તક નમાવી વંદન કર્યો.

ભાવાર્થ

નગરશેઠનો પુત્ર કે જે સર્પ ડંસથી અકાળે મૃત્યુ પામ્યો હતો. તેના પુનર્જીવિત થયાના સમાચાર આખા નગરમાં વાયુવેગે ફેલાઈ ગયા. જે પગે ચાલી શકતા હતા તે બધા જ નગરજનો દોડતા (સ્મશાને) દર્શનાર્થે આવ્યા કે જ્યાં પરમગુરુ અવધૂત સ્વરૂપે બેઠેલા હતા. જ્યારે રાજા સહિત બધા નગરજનોએ સમાચાર સાંભળ્યા ત્યારે જાણ થતાંની (ખબર પડતાંની) સાથે જ રાજા પણ પોતાની પત્ની અને પરિવારજનો સહિત રાજદરબારમાંથી નીકળી સીધા જ સ્મશાને આવ્યા. તેમણે દાસ ભાવે અવધૂત (શ્રીમત્ કરુણાસાગરના) ચરણોમાં મસ્તક નમાવીને વંદન કર્યા.

**રાજા કહે સૂનો નર લોઈ, નહીં આ યોગી કર્તા સોઈ;
તબ શાહુકારને સોજ મગાઈ, ધૂપ દીપ આરતી ઉતરાઈ. ૨૪**

શબ્દાર્થ

રાજા કહે = રાજા કહેવા લાગ્યા સૂનો = સાંભળો નર લોઈ = સ્ત્રી-પુરુષો નહીં આ યોગી = આ અવધૂત નથી કર્તા સોઈ = પરમેશ્વર છે તબ = ત્યારે શાહુકારને = નગર શેઠે સોજ મગાઈ = પૂજા માટેની સાધન સામગ્રી મંગાવી ધૂપ દીપ આરતી ઉતરાઈ = ધૂપ અને દીપ પ્રગટાવીને આરતી ઉતારી.

અનુવાદ

રાજા કહેવા લાગ્યા કે હે સ્ત્રી-પુરુષો ! તમે સાંભળો કે આ અવધૂત નથી, પરંતુ પરમેશ્વર છે. ત્યારે નગરશેઠે પૂજાની સામગ્રી મંગાવીને ધૂપ અને દીપ પ્રગટાવીને આરતી ઉતારી.

ભાવાર્થ

રાજા, રાણી અને તેમના પરિવારજનોની ઉપસ્થિતિ થતાં જ રૈયતમાં અતિ ઉત્સાહ અને આનંદની લાગણી ફેલાઈ. રાજા સર્વ નગરજનોને કહેવા લાગ્યા કે પુત્રને જીવીત કરનાર આ કોઈ અવધૂત નથી, પરંતુ સાક્ષાત પરમેશ્વરે માનવદેહ ધારણ કરીને આપણા સૌને પૂર્ણિમાનાં પવિત્ર દિવસે દર્શન દીધાં છે. તે દરમિયાન નગર શેઠે ખાસ સેવક મોકલીને પોતાના ઘરેથી પૂજા માટેની સાધન સામગ્રી મંગાવી. પછી ધૂપ અને દીપ પ્રગટાવીને રાજા અને નગરશેઠ સહિત સર્વે પરિવારજનોએ ઉમંગભેર પરમગુરુની આરતી ઉતારી.

**કરી આરતી સબને લેઈ, નરનારી હોઈ પરમ સનેઈ;
તબ રાજા કહે સૂનહો શાહુ, સ્વામી મેરે ઘરે પધરાવું. ૨૫**

શબ્દાર્થ

કરી આરતી = આરતી કરીને **સબને લેઈ** = બધાએ લીધી **નરનારી** = સ્ત્રી અને પુરુષો **હોઈ** = થયા **પરમ સનેઈ** = અતિ આનંદિત **તબ** = ત્યારે **રાજા કહે** = રાજા કહેવા લાગ્યા **સૂનહો શાહુ** = શેઠ તમે સાંભળો **સ્વામી** = પ્રભુ **મેરે ઘરે** = મારા મહેલમાં **પધરાવું** = પધરામણી કરાવું.

અનુવાદ

આરતી કરીને બધાએ લીધી ત્યારે સ્ત્રી-પુરુષો અતિ આનંદિત થયા. રાજા કહેવા લાગ્યા કે હે શેઠ ! તમે સાંભળો કે સ્વામીને મારા મહેલમાં પધરામણી કરાવું.

ભાવાર્થ

અવધૂત સ્વામીની ઉમંગકાભેર આરતી કર્યા પછી તે આરતી ઉપસ્થિત સર્વ નગરજનોએ લીધી. સર્વ સ્ત્રી-પુરુષો અતિ આનંદિત થયા. રાજા પોતે પણ ખૂબ જ ખુશ થયા, ત્યારે અવધૂત સ્વામીને પોતાના મહેલમાં પધરામણી કરાવવા માટે શેઠને કહેવા લાગ્યા.

**શેઠ શેઠાણી આધીન હોઈ, રાજાસુ વિનતી કરે દોઈ;
પ્રથમ મેરે ઘરે પધરાવું, કુટુંબ સહિત પાવન કરવાવું. ૨૬**

શબ્દાર્થ

શેઠ શેઠાણી = શેઠ અને શેઠાણી **આધીન હોઈ** = વિનમ્ર ભાવે **રાજાસુ** = રાજાને **વિનતી કરે** = વિનંતી કરે છે

દોઈ = બંને પ્રથમ = પહેલાં મેરે ઘરે = મારા ઘરે પધરાવું = પધરામણી કરાવડાવું કુટુંબ સહિત = પરિવારજનો સહિત પાવન કરવાવું = પવિત્ર કરાવું.

અનુવાદ

શેઠ-શેઠાણી બંને વિનમ્રભાવે રાજાને વિનંતી કરે છે કે પહેલાં મારે ઘરે પધરામણી કરાવું અને કુટુંબ સહિત પવિત્ર કરાવું.

ભાવાર્થ

રાજાનો વિચાર જાણતાની સાથે જ નગરશેઠ અને શેઠાણી બંને અતિ વિનમ્રભાવે રાજાને વિનંતીપૂર્વક સમજાવવા લાગ્યા કે પ્રથમ અવધૂત સ્વામીને મહેલમાં નહીં, પરંતુ તેમના પોતાના નિવાસસ્થાને પધરામણી કરાવીએ, જેથી પરિવારજનો સહિત આમંત્રણને માન આપી મેળામાં પધારેલા સૌ પાવન થાય અને દર્શન તેમજ સત્સંગનો લાભ પણ લઈ શકે.

વળી મેરે ઘરે મેલા આજુ, દિન સપરમો સરવ સમાજુ;
અતિ આગ્રહ તાતે હમ કરહુ, સ્વામી સહિત આપ સંચરહુ. ૨૭

શબ્દાર્થ

વળી = અને મેરે ઘરે = મારા આંગણે મેલા = મેળાવડો આજુ = આજે દિન સપરમો = શુભ દિવસ સરવ સમાજુ = સમસ્ત સમાજ માટે અતિ = ઘણો આગ્રહ = આજીજી તાતે = તેથી હમ = હું કરહુ = કરું છું સ્વામી સહિત = પ્રભુ સાથે આપ = તમો સંચરહુ = પધારો.

અનુવાદ

વળી, મારે આંગણે આજે મેળાવડો છે અને સમસ્ત સમાજ માટે શુભદિવસ છે. માટે હું ઘણો જ આગ્રહ કરું છું કે હે રાજા ! સ્વામી સહિત આપ પણ પધારો.

ભાવાર્થ

વળી, શેઠને આંગણે આજે મેળાવડો છે. એટલે સમાજના બધા જ સ્ત્રી-પુરુષો ભેગા થયા હોવાથી અનેરો ઉત્સવ હોઈ શુભ દિવસ છે. એને કારણે જ નગરશેઠ અતિ વિનમ્રભાવે આજીજી કરીને પહેલાં તેમને ઘરે પ્રભુની પધરામણી કરવાનું રાજાને સૂચન કરે છે. વળી, પ્રભુની સાથે રાજાને પણ પોતાના ઘેરે પધારવા માટે જણાવે છે અને ભાવથી આગ્રહ પણ કરે છે.

પુત્ર જીવાયો સ્વામી મેરો, જબ સે ભયો પહેલો હું ચેરો;
તે માટે પહેલાં પધરાવું, સેવક મેલા સહિત કરાવું. ૨૮

શબ્દાર્થ

પુત્ર = સુત, બાળક જીવાયો = સજીવન કર્યા સ્વામી = પ્રભુએ મેરો = મારો જબ સે = તેથી ભયો = થયો પહેલો = પ્રથમ હું = હું ચેરો = શિષ્ય તે માટે = તેટલા માટે પહેલાં = પ્રથમ પધરાવું = પધરામણી કરાવું સેવક = શિષ્ય મેલા સહિત = મેળાવડાના આમંત્રિત બધા નરનારી શુંદ્રાં કરાવું = બનાવું.

અનુવાદ

સ્વામીએ મારો પુત્ર સજીવન કર્યા છે તેથી પ્રથમ હું તેમનો શિષ્ય થયો છું. તેટલા માટે જ પહેલાં હું પધરામણી કરાવું અને મેળા સહિત બધાને તેમના સેવક બનાવું.

ભાવાર્થ

અવધૂત સ્વામીએ નગરશેઠના મૃત પુત્રને સજીવન કર્યો તેથી કૃપાપાત્ર શિષ્ય બનવાનો અવસર પ્રથમ શેઠને પ્રાપ્ત થયો હોવાથી શેઠ પોતાના ઘરે પ્રથમ પધરામણી કરાવવા માટે આગ્રહ રાખતા હોય છે. વળી, પોતે તો શરણું સ્વીકારીને દીક્ષા ગ્રહણ કરે, પરંતુ મેળામાં પધારેલા સર્વ અવધૂત સ્વામીના સેવક બને તેવો પણ પધરામણી કરાવવા પાછળનો શેઠનો આશય છે.

રાજા કહે તમેરા ભાવુ, પીછે તે હમહી લેઈ જાવુ;
તબ શેઠે સુખપાલ મગાઈ, ઉછવ કરત કરત લેઈ જાઈ. ૨૯

શબ્દાર્થ

રાજા કહે = રાજા કહેવા લાગ્યા તમેરા ભાવુ = તમારી જેવી ઈચ્છા પીછે = પછીથી, ત્યારબાદ તે = તેમણે હમહી = હું લેઈ જાવુ = લઈ જઈશ તબ = ત્યારે શેઠે = નગરશેઠે સુખપાલ = પાલખી મગાઈ = મંગાવી ઉછવ કરત કરત = વાજતે ગાજતે, ઉત્સવ કરતાં કરતાં લેઈ જાઈ = લઈ ગયા.

અનુવાદ

રાજા કહે કે તમારી જેવી ઈચ્છા. તેમને હું પછી લઈ જઈશ. ત્યારે શેઠે પાલખી મંગાવી અને વાજતે ગાજતે ઉત્સવ કરતાં કરતાં લઈ ગયા.

ભાવાર્થ

સમજુ અને વિવેકી રાજા તરફથી હકારાત્મક પ્રતિસાદ મળ્યો. શેઠની જે ઈચ્છા હતી તે મુજબ પ્રથમ પધરામણી કરાવવા માટે રાજાએ તૈયારી દર્શાવી. શેઠના ઘરે પધરામણી થઈ જાય પછી રાજા પોતાના મહેલમાં અવધૂત સ્વામીની પધરામણી કરાવશે તેવું જણાવ્યું. રાજાના ખુલાસાથી નગરશેઠ ખૂબ જ ખુશ થયા. તેણે પોતાના નોકર-ચાકરોને હુકમ કરીને પાલખી મંગાવી. ત્યારબાદ વાજતે-ગાજતે ધોળ-મંગળના ગાન સહિત ઉત્સાહ અને ઉમંગ સાથે નાચતાં-કૂદતાં શેઠના ઘરે લઈ ગયાં.

કહે કુવેર કરી હમ દઈયા, રાય સહિત શાહ કે ઘરે ગઈયા. ૩૦

શબ્દાર્થ

કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે કરી હમ = હું કરી દઈયા = કરુણા કરીને રાય = રાજા સહિત = સાથે
શાહ કે ઘરે = નગરશેઠને ઘરે ગઈયા = ગયો

અનુવાદ

કુવેરસ્વામીજી કહે છે કે હું કરુણા કરીને રાજા સહિત નગરશેઠના ઘરે ગયો.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી કહે છે કે તેઓ પણ કરુણા કરીને નગરશેઠનું ભાવભર્યું આમંત્રણ સ્વીકારીને પ્રથમ રાજા સહિત નગરશેઠને ઘરે પધરામણીએ ગયા.

અંગ-૫૧

શેઠ ઘરે પ્રવેશ કરન પરચાકો

કરી પધરામણી નીકે પૂજા, છાંડી દેવ સકલ સબ દુજા;
શેઠ શેઠાણી કહે શિર નામી, બડભાગી કિના તુમ સ્વામી. ૧

શબ્દાર્થ

કરી પધરામણી = પધરામણી કરાવીને નીકે પૂજા = તેમણે પૂજા કરી છાંડી = ત્યજ દેવ = દેવતાઓ
સકલ સબ દુજા = અન્ય તમામ શેઠ શેઠાણી = શેઠ અને શેઠાણી કહે = કહેવા લાગ્યા શિર નામી = મસ્તક નમાવીને
બડભાગી = અમોને ઘણા જ ભાગ્યશાળી કિના = કર્યા તુમ = તમોએ સ્વામી = પ્રભુ.

અનુવાદ

પધરામણી કરાવીને તેમણે અન્ય તમામે તમામ દેવતાઓને ત્યજીને પૂજા કરી. શેઠ-શેઠાણી
મસ્તક નમાવીને કહેવા લાગ્યા કે હે સ્વામી ! તમોએ તો અમોને ઘણા ભાગ્યશાળી કર્યા.

ભાવાર્થ

અનેરા ઉત્સવનો લહાવો લેવામાં કોઈપણ જાતની ક્યાસ રાખ્યા વિના શેઠ-શેઠાણીએ
અવધૂત સ્વામીની પોતાને ઘરે પધરામણી કરાવી. તેમણે ખૂબ જ ભક્તિભાવપૂર્વક પૂજા
આરાધના કરી. સાચુ શરણું પ્રાપ્ત થયું છે તેવો મનમાં દૃઢ વિશ્વાસ આવતાં ઘરમાં જે અન્ય
દેવી-દેવતાઓની ઉપાસના હતી તે ત્યજી દીધી. શેઠ-શેઠાણી ખૂબ જ આનંદ-વિભોર થઈને
અવધૂત સ્વામીની કૃપા પ્રાપ્ત કરવા વારંવાર માથું નમાવીને વંદન કર્યા કરે છે. તેઓ પોતાના
આંગણે સાક્ષાત પ્રભુએ પધારીને કૃતાર્થ કરી દીધા (ભાગ્યશાળી કર્યા) તેવો અહેસાસ
અનુભવે છે.

કુટુંબ સહિત વંદે મમ પાવુ, વંદે શાહ મેલે જો આવુ;
તાર પીછે ભોજનકી ઠાની, શાક પાક સમાર્યો શેઠાની. ૨

શબ્દાર્થ

કુટુંબ સહિત = કુટુંબીજનો સહિત વંદે = નમે મમ પાવુ = મારા ચરણોમાં વંદે = નમે શાહ = વણિક
મેલે જો આવુ = જેઓ મેળાવડામાં આવ્યા તાર પીછે = ત્યારબાદ ભોજનકી ઠાની = ભોજનની વારી
શાક પાક સમાર્યો = પાકી રસોઈ અને શાક તૈયાર કર્યા શેઠાની = શેઠાણીએ.

અનુવાદ

કુટુંબીજનો સહિત મારા ચરણોમાં વંદન કરી મને પગે લાગ્યા અને જેઓ મેળામાં આવ્યા હતા તે વણિકજનોએ પણ વંદન કર્યા. ત્યાર પછી ભોજનની વારી કે જેમાં શેઠાણીએ પાકી રસોઈ અને શાક તૈયાર કર્યા.

ભાવાર્થ

શેઠ-શેઠાણીના પૂજન આરતી અને નમસ્કાર વિધિ પૂરી થતાં જ ઘરના સર્વે કુટુંબીજનોએ અવધૂત સ્વામીના શરણમાં શિર નમાવીને આશીર્વાદ લીધા બાદ જેટલા મેળામાં આવ્યા હતા તે બધા જ વણિક બંધુઓએ પણ શિશ જૂકાવીને આશીર્વાદ લીધા. ત્યાર પછી ભોજનનો વારો આવ્યો. જેમાં શેઠાણીએ ખૂબ જ ભાવપૂર્વક વિવિધ પ્રકારના શાકભાજી સુધાર્યા અને થાળ ધરાવવા માટે ભોજનની પાકી (સંપૂર્ણ) સામગ્રી તૈયાર કરી.

કરી રસોઈ ભોગ લગાયે, બિરા પાન સોપારી ખાયે;
પહેલા ભોજન હમ હી પાયા, પીછે મેલા કુટુંબ જમાયા. ૩

શબ્દાર્થ

કરી રસોઈ = રસોઈ તૈયાર કરીને ભોગ = થાળ લગાયે = લગાવ્યો બિરા પાન = પાનનું બીડું સોપારી = સોપારી ખાયે = ખાધી પહેલા = પ્રથમ ભોજન = ભોજન, ખોરાક, જમણ હમ હી = હું જ પાયા = ખાધું, જમ્યો પીછે = ત્યારબાદ મેલા = મેળાવડામાં આવેલા જ્ઞાતિજનો કુટુંબ = કુટુંબીજનો જમાયા = જમાડ્યા.

અનુવાદ

રસોઈ તૈયાર કરીને થાળ લગાવ્યો અને પાનનું બીડું તથા સોપારી ખાધાં. પહેલા હું જ ભોજન જમ્યો, ત્યારબાદ કુટુંબીજનો અને મેળામાં આવેલા જ્ઞાતિજનોને જમાડ્યા.

ભાવાર્થ

જેવી રસોઈ તૈયાર થઈ કે તરત જ અવધૂત સ્વામી માટે થાળ તૈયાર કર્યો. પરમગુરુને બાજટ પર બિરાજમાન કરાવીને સામે થાળ મૂક્યો. શેઠાણી દ્વારા બનાવેલ રસોઈ પ્રેમથી પરમગુરુ જમ્યા અને જમ્યા બાદ પાનનું બીડું તથા સોપારી પણ ખાધી. સૌ પ્રથમ અવધૂત સ્વામીને ભોજન કરાવ્યું ત્યારબાદ મેળામાં આમંત્રિત સર્વ ભેખધારી સંતો-મહંતોની આઘ લઈ ગોપાલક સહિત સમસ્ત કુટુંબીજનોએ પ્રસાદી લીધી.

જમે રાય સૌ શહેર સમેતા, યાયક માંગણ બરનું કેતા;
સબકાહુ પરિપૂરણ કીના, પીછે શાહ શેઠાણી લીના. ૪

શબ્દાર્થ

જમે = જમ્યા રાય = રાજા સૌ = બધા શહેર સમેતા = નગરજનો સહિત યાયક માંગણ = જાયક અને ભિક્ષુક બરનું કેતા = કેટલાકનું વર્ણન કરું સબકાહુ = બધાને પરિપૂરણ કીના = સંપૂર્ણ રીતે જમાડ્યા, સૌને પેટ ભરીને જમાડ્યા પીછે = ત્યારબાદ પાછળથી શાહ શેઠાણી = શેઠ અને શેઠાણી લીના = લીધો, જમ્યા.

અનુવાદ

રાજા, નગરજનો, યાયક અને ભિક્ષુકો સહિત સર્વે જમ્યા જેમાં કેટલાકનું વર્ણન કરું ? બધાને સંપૂર્ણ રીતે ભોજન જમાડ્યા બાદ છેલ્લે શેઠ-શેઠાણીએ ભોજન લીધું.

ભાવાર્થ

તદ ઉપરાંત રાજા સહિત રાજવી પરિવાર તેમજ નગરના સર્વ જ્ઞાતિજનોની આઘ લઈ તમામ જાયક અને ભિક્ષુક જનોને પણ જમાડ્યા. જમણ જમવામાં અગણિત સંખ્યા હોઈ પરમગુરુ કેટલાકનું વર્ણન કરે ? પ્રસાદીક સામગ્રી બધાને ભરપેટ જમાડી જેમાં કોઈ વ્યક્તિ બાકી રહી નહીં. બધાને સંપૂર્ણ સંતોષ થાય તેમ જમાડ્યા પછી છેલ્લે શેઠ અને શેઠાણીએ પ્રસાદી લીધી. (ભોજન લીધું).

ભૂખી આત્મા કોઉ ન રાખી, સગાલશા સમ સૌ કહે સાખી;
બોહોરુ ચર્યા હમહી કાઢી, રાજસભાએ જોડાની ઘાઢી. ૫

શબ્દાર્થ

ભૂખી = ભૂખ્યા આત્મા = જીવ કોઉ ન રાખી = કોઈને રાખ્યા નહીં સગાલશા = શેઠ સગાળશા સમ = સમાન સૌ કહે = બધા કહેવા લાગ્યા સાખી = ઈજ્જત બોહોરુ = ત્યારબાદ ચર્યા = સત્સંગ હમહી = મેં કાઢી = શરૂ કર્યો રાજસભાએ = રાજા સહિતની સભા જોડાની = જોડાઈ ઘાઢી = મોટી સંખ્યામાં.

અનુવાદ

કોઈપણ જીવને ભૂખ્યા રાખ્યા નહીં તેથી સૌ સગાળશા શેઠની સમાન ઈજ્જતદાર બધા કહેવા લાગ્યા. ત્યારબાદ રાજસભામાં મોટી સંખ્યામાં લોકો (કરવા) જોડાયા હોવાથી ત્યાં મેં સત્સંગ શરૂ કર્યો.

ભાવાર્થ

આખા શહેરમાં કોઈપણ વ્યક્તિ ભૂખ્યો ન રહ્યો. તે પ્રમાણેની વ્યવસ્થા આદરીને દરેકને સંપૂર્ણ તૃપ્ત થાય તેવું ભોજન કરાવ્યું. જેથી લોકો નગરશેઠને શેઠ સગાળશા સમાન ઈજ્જત કરીને તેમના વખાણ કરવા લાગ્યા. નગરશેઠના નિવાસ સ્થાને જ રાજા સહિત દરબાર ભરાયો. ત્યાં મોટી સંખ્યામાં નગરજનો પણ એકત્રિત (એકઠા) થયા હોવાથી અવધૂત સ્વામીએ જ્ઞાનચર્યા

કાઢીને સત્સંગ સત્રની શરૂઆત કરી.

જે જીનકુ સંશે સો બુઝા, દીયા જબાપ સકલ મમ સુઝા;
એકુ પ્રશ્ન નહીં અટકાના, વાર પાર બહુ વિધિ મમ જ્ઞાના. ૬

શબ્દાર્થ

જે જીનકુ = જેના જે પ્રમાણેના સંશે = સંશયો સો = તે બુઝા = પૂછ્યા દીયા જબાપ = પ્રત્યુત્તર આપ્યો
સકલ = બધાને મમ = મને સુઝા = જે સૂઝ પડી તે મુજબ એકુ = એકપણ પ્રશ્ન = સવાલ નહીં અટકાના = અટક્યો
નહીં વારપાર = અગાધ બહુ વિધિ = બહુ પ્રકારનું મમ = મારું જ્ઞાના = જ્ઞાન.

અનુવાદ

જેના જે પ્રમાણેના સંશયો હતા તે પૂછ્યા. મને જે સૂઝ પડી તે મુજબ બધાને પ્રત્યુત્તર આપ્યો. એકપણ સવાલમાં અટકાયો નહીં કારણ કે મારું જ્ઞાન બહુ પ્રકારનું હોઈ અગાધ છે.

ભાવાર્થ

સત્સંગ સત્મામાં ઉપસ્થિત નગરજનો પૈકી જેના મનમાં જે પ્રમાણેના સંશયો હતા, તે પરમગુરુ સમક્ષ વિના સંકોચે રજૂ કરવામાં આવ્યા. પરમગુરુએ પણ પોતાની વાર-પાર વિનાની અગાધ જ્ઞાન ગતિ અને સર્જનહાર દ્વારા આપેલી વિભૂતિના પ્રતાપે દરેક સવાલોના જવાબ સહેજ પણ અટક્યા સિવાય આપ્યા. આ રીતે દરેકને સંતોષ થાય તે મુજબ જે અગાધજ્ઞાન હતું તે સમજાવ્યું.

અગમ અગોચર કથીયા મરમા, સમજયા વાકા ભાગ્યા ભરમા;
શક્તિ જ્યોત બ્રહ્મકી પારુ, કેવલજ્ઞાન કરો નીરધારુ. ૭

શબ્દાર્થ

અગમ = અગમ્ય અગોચર = ગોચર નથી તેવું કથીયા = કહ્યો મરમા = મર્મ સમજયા = સમજણ પડી
વાકા = તેઓના ભાગ્યા = દૂર થયા ભરમા = સંશય શક્તિ = આદ્યશક્તિ જ્યોત = જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજન
બ્રહ્મકી = સચરાચર વ્યાપક બ્રહ્મ પારુ = થી પરે કેવલજ્ઞાન = કેવલકર્તાનું જ્ઞાન કરો = કર્યો નીરધારુ = નિર્ધાર.

અનુવાદ

અગમ અને અગોચરના મર્મને કહ્યો જેથી જેમને સમજ પડી તેઓના સંશયો દૂર થયા. વળી, આદ્યશક્તિ, નિરંજન અને બ્રહ્મથી પરે રહેલા કેવલજ્ઞાનનો નિર્ધાર કર્યો.

ભાવાર્થ

પરમગુરુએ જ્ઞાનચર્યા દરમિયાન આદ્યશક્તિ મહામાયા અને જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજન

સહિત નાશવંત પદોની હદને દર્શાવી. વળી, સર્જનહારના નૂર રૂપે પથરાયેલા સચરાચર વ્યાપક બ્રહ્મની પણ સમજ આપી. છેલ્લે સગુણ અને નિર્ગુણથી પરે રહેલા અગમ અને અગોચર એવા કેવલકર્તાના પરમપદના મર્મને પણ સમજાવ્યો. કેવલજ્ઞાનને સર્વોપરિ તરીકે દર્શાવીને સકર્તા સિદ્ધાંત દઢ કરાવ્યો. શ્રોતાજનોમાં જેમની કુશાગ્ર બુદ્ધિ અને (એક ચિત્તા) એકાગ્રતા હતી તેમને આ જ્ઞાન સમજમાં આવ્યું (સમજાયું) જેથી તેમના મનમાં રહેલી ભ્રાંતિઓ દૂર થઈ.

**ઈંડ પિંડ બ્રહ્માંડ હી ફોરી, સુરત નિરંતર સંધી દોરી;
કેવલ કંથ પુરાતન સોઈ, સિદ્ધાંતે આકંત પરોઈ. ૮**

શબ્દાર્થ

ઈંડ = મહામંડ ઈંડ પિંડ = ઘાટ, દેહ બ્રહ્માંડ હી = બ્રહ્માંડને ફોરી = ફોડીને સુરત = સુરતા નિરંતર = અતૂટ સંધી દોરી = એકતા સાંધી કેવલ કંથ = કેવલધણી પુરાતન સોઈ = પુરાણા છે સિદ્ધાંતે = છેવટનો નિર્ણય દ્વારા આકંત = આકંદ, શબ્દ પરોઈ = જોડીને.

અનુવાદ

ઈંડ, પિંડ અને બ્રહ્માંડને ફોડીને સુરતાની અતૂટ એકતા સાધીને જે પૂરાણા કેવલધણી છે તેમના સિદ્ધાંતને આકંદપૂર્વક ચિત્ત જોડીને દર્શાવ્યો.

ભાવાર્થ

નાશવંત શરીર, મહામંડ ઈંડ અને બ્રહ્માંડથી પર સજ્જાજાણ રૂપે રહેલા પુરાણા કેવલકર્તાની સાથે પ્રણવની સાધના દ્વારા સુરતાની અતૂટ એકતા સાધી, ચિત્ત જોડીને પરમગુરુએ સકર્તા સિદ્ધાંતનો આધાર લઈ શબ્દોનો પોકાર કર્યો. આમ સમગ્ર નગરજનોને જ્ઞાનોપદેશ કરી કેવલકર્તાનું પદ દર્શાવ્યું.

**એકમેક અનભે પદ ભઈયા, સભા મધ્યે તદવત્ થઈ રહીયા;
સહેજ સમાધ્ય લાગી તેહી વારે, દિવ્ય રૂપ દેખ્યો સંસારે. ૯**

શબ્દાર્થ

એકમેક = એકતાર, એકરૂપ અનભે પદ = નિર્ભય પદ સાથે ભઈયા = થયા સભા મધ્યે = સભામાં તદવત્ = તદાકાર થઈ = થઈને રહીયા = રહ્યો સહેજ સમાધ્ય લાગી = થોડીવાર સમાધિવત્ રહ્યો તેહી વારે = તે સમયે દિવ્ય રૂપ = દિવ્ય સ્વરૂપ દેખ્યો = જોયું સંસારે = જગતે.

અનુવાદ

તે દરમિયાન જ્યારે નિર્ભયપદ સાથે એકમેક થયો ત્યારે સભામાં તદાકાર થઈને રહ્યો.

થોડીવાર સમાધિવત્ રહ્યો તે સમયે જગતે દિવ્ય સ્વરૂપ જોયું.

ભાવાર્થ

જ્યારે નિર્ભયતાવાળા પદની સાથે એકતા થતાં એટલે કે પિંડના હંગનું કૈવલકર્તાના મહદ્દહંગ સાથે જોડાણ થતાં પરમગુરુ સભાગૃહમાં જ કર્તા સાથે તદાકાર થઈ ગયા. જેથી સહેજ સમાધિવત્ સ્થિતિમાં રહ્યા, તે સમયે સભાગૃહમાં બેઠેલા તમામ નગરજનોએ પરમગુરુના દિવ્ય સ્વરૂપનાં દર્શન કર્યાં.

**સભા સકલ સબ છકીત ભયાની, સબકી સુધ બુધ વિસર ગયાની;
એક પહોર પકી પલ ખોલે, તબ ઝઝૂકાર કરી હમ બોલે. ૧૦**

શબ્દાર્થ

સભા સકલ સબ = સમસ્ત સભાના સભાજનો સર્વ છકીત = આશ્ચર્ય ચકિત ભયાની = થયા સબકી = દરેકની સુધ બુધ = સાનભાન વિસર ગયાની = વિસ્મૃતિ પામવું એક પહોર = ત્રણ કલાકનો સમય ગાળો પકી = પૂરો થતાં પલ ખોલે = આંખ ખોલી તબ = ત્યારે ઝઝૂકાર કરી = ગર્જના કરીને હમ = હું બોલે = બોલ્યો.

અનુવાદ

સમસ્ત સભાના સભાજનો આશ્ચર્યચકિત થયા અને દરેકની સાન-ભાન વિસ્મૃતિ પામી ત્રણ કલાકનો સમય પૂરો થતાં આંખો ખોલી ત્યારે હું ગર્જના કરીને બોલ્યો.

ભાવાર્થ

પરમગુરુના દિવ્ય સ્વરૂપનાં દર્શન કરતાની સાથે સમસ્ત સભાના સભાજનો આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા. બધા જ પોતાની મૂળ સભાન અવસ્થા ખોઈ બેઠા. અને વિસ્મૃતિ પામીને દિવ્ય સ્વરૂપમાં જ ગરકાવ થઈ ગયા. ત્રણ કલાકનો સમયગાળો વિત્યા બાદ પરમગુરુએ આંખો ખોલી અને ગર્જનાયુક્ત વાણીથી વિસ્મૃતિને કારણે સૂમસામ બનેલી સભાને સંબોધવા લાગ્યા.

**સભા સુન ચૈતન હોય જાજી, કૈવલજ્ઞાન કહ્યો તબ ગાજી;
સુની મમ જ્ઞાન ગૂઢ ઘનઘોરા, કામ કોધ તન કંપે ચોરા. ૧૧**

શબ્દાર્થ

સભા = મેળાવડો સુન = સૂનમૂન ચૈતન = સચેતન હોય = થઈ જાજી = વિશેષ કૈવલજ્ઞાન = કૈવલકર્તાનું જ્ઞાન કહ્યો = કહ્યું તબ = ત્યારે ગાજી = ગર્જના કરીને સુની = સાંભળી મમ = મારું જ્ઞાન = જ્ઞાન ગૂઢ = ગૂઢાર્થ ભરેલું ઘનઘોરા = ભયંકર, ગાઢું કામ = વાસના કોધ = ગુસ્સો તન = શરીર કંપે = ધ્રુજે ચોરા = તસ્કર.

અનુવાદ

સૂનમૂન સભા વિશેષ સચેતન થઈ ત્યારે ગર્જના કરીને ગૂઢાર્થ ભરેલું કૈવલજ્ઞાન કહ્યું. મારું ગૂઢાર્થ ભરેલું ઘનઘોર જ્ઞાન સાંભળીને શરીરમાં રહેલા તસ્કરરૂપ વાસના અને ગુસ્સો ધ્રુજવા લાગ્યા.

ભાવાર્થ

પરમગુરુની ગર્જનાયુક્ત વાણી સાંભળતાં જ સૂનમૂન થઈને બેઠેલી જન-સભામાં વિશેષ ચેતનતા આવી. ત્યાં ઉપસ્થિત સૌ શ્રોતાજનોએ સચેતન થઈને પોતાની ચિત્તવૃત્તિને પરમગુરુ સન્મુખ કરી. બધા સચેતન જણાતાં પરમગુરુએ પોકાર કરીને ગૂઢાર્થ ભરેલા ભયાનક (વિકરાળ) કૈવલજ્ઞાનને ખૂબ જ ભારપૂર્વક રજૂ કર્યું. અતિ ગર્જનાયુક્ત કથેલા કૈવલજ્ઞાન સાંભળતાંની સાથે જ શરીરમાં તસ્કરરૂપે રહેલા માયિક વાસના અને ક્રોધ જેવા અવગુણો કાંપવા લાગ્યા.

સભા સકલ સ્વાંતીવત્ ભયેઉ, કામ ક્રોધ મદ ભાગી ગયેઉ;
તબ રાજા પરજાપતિ આયે, કર્તા કૃથારથકુ આયે. ૧૨

શબ્દાર્થ

સભા = પરિષદ સકલ = સમસ્ત સ્વાંતીવત્ = શાંતિમય ભયેઉ = થઈ કામ = વાસના ક્રોધ = ગુસ્સો
મદ = ગર્વ ભાગી ગયેઉ = દૂર થયા તબ = ત્યારે રાજા પરજાપતિ = પ્રજાપાલક મહીપતિ આયે = આવ્યા
કર્તા = સર્જનહાર કૃથારથકુ = કૃતાર્થ કરવા આયે = પધાર્યા.

અનુવાદ

સમસ્ત સભા શાંતિમય થઈ અને કામ, ક્રોધ તથા મદ દૂર થયા, ત્યારે પ્રજાપાલક મહીપતિ આવ્યા અને બોલ્યા કે હે કર્તા ? આપ કૃતાર્થ કરવા પધાર્યા છો.

ભાવાર્થ

સત્સંગ સભામાં બિરાજમાન સર્વે શ્રોતાજનોના શરીરમાં રહેલાં માયિક વાસના, ગર્વ અને ગુસ્સો નાશ પામતાં દરેકના મન સંપૂર્ણપણે શાંતિ અનુભવવા લાગ્યા. ત્યારે પ્રજાપાલક મહીપતિ સભાની આગળ આવીને પરમગુરુની સમક્ષ ઊભા રહ્યા અને બે હાથ જોડી નત્ મસ્તકે કહેવા લાગ્યા કે નગરજનના અહોભાગ્ય કે મોક્ષાર્થ માટે સ્વયં પ્રભુ પધાર્યા છે.

નહીં આ બાની મનુષ્ય દેવનકી, તીન દેવ શક્તિ જયોતનકી;
વેદ ક્તેબ સર્વ મત ખંડી, ગાયે કૈવલ એક અખંડી. ૧૩

શબ્દાર્થ

નહીં = નથી આ = આ બાની = વાણી મનુષ્ય = મનુષ્ય દેવનકી = દેવતાઓની તીન દેવ = ત્રણ દેવતા-બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ શક્તિ = આદ્યશક્તિ જ્યોતનકી = જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજનના જેવી વેદ = બ્રહ્મા દ્વારા વદેલ ચાર વેદ કતેબ = ચાર ધર્મ ગ્રંથો-કિતાબ સર્વ = બધા મત = સિદ્ધાંત ખંડી = ખંડન કરી ગાયે = વર્ણવ્યા કેવલ = કેવલકર્તા એક અખંડી = એક અવિનાશી.

અનુવાદ

આ વાણી મનુષ્ય, સામાન્ય દેવતાઓ, ત્રણ દેવ, આદ્યશક્તિ અને નિરંજનના જેવી નથી. કારણ કે વેદ અને કિતાબના બધા જ સિદ્ધાંતોનું ખંડન કરીને એક અવિનાશી કેવલકર્તાનું વર્ણન કરે છે.

ભાવાર્થ

રાજા વધુ સ્પષ્ટતા કરતાં કહે છે કે પરમગુરુના સ્વમુખે નીકળેલી વાણી સંસારના વિદ્વાન માનવો, સામાન્ય દેવતાઓ, ત્રણ મહાદેવો, આદ્યશક્તિ મહામાયા અને જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજનના જેવી નથી. કારણ કે પરમગુરુ દ્વારા ઉચ્ચારાયેલી આ વાણી તો સંસારમાં ઉપલબ્ધ ચાર વેદ અને કિતાબ સહિત ધર્મગ્રંથોમાં દર્શાવેલ સગુણ અને નિર્ગુણ સિદ્ધાંતનું પ્રતિપાદન કરતી બધી જ વિચારધારાનું ખંડન કરી એક અવિનાશી કેવલકર્તાનું સ્થાપન કરીને દર્શાવે છે.

માટે પુરુષ અલૌકિક આયે, કે કતકે કલા પઠાયે;
એહીં પ્રકાર તોલ સબ કરીયા, બોહોરુ હમ બાની ઉચરીયા. ૧૪

શબ્દાર્થ

માટે = તેથી પુરુષ = પુરુષ અલૌકિક = અદ્ભુત આયે = પધાર્યા કે = અથવા કતકે = સર્જનહારે કલા = કરામત પઠાયે = મોકલ્યા એહીં પ્રકાર = આ પ્રકારે તોલ = તુલના, કિંમત સબ = બધી કરીયા = કરી બોહોરુ = ત્યારબાદ હમ = હું, મેં બાની = વાણી ઉચરીયા = ઉચ્ચારી.

અનુવાદ

તેથી અલૌકિક પુરુષ પધાર્યા છે અથવા તો કર્તાએ કરામત જણાવવા મોકલ્યા છે. આ પ્રકારે બધી તુલના કરી, ત્યારબાદ મેં વાણી ઉચ્ચારી.

ભાવાર્થ

તેથી એવું લાગે છે કે વિશ્વમાં કોઈ અલૌકિક પુરુષ પધાર્યા છે. અથવા તો સર્જનહારે પોતાની યુક્તિ (જ્ઞાન, શક્તિ, કલા) જણાવવા ખાસ સંદેશાવાહકને મોકલ્યા છે. આ પ્રમાણે રાજાએ ઉપસ્થિત નગરજનોની સમક્ષ પરમગુરુની તુલના કરીને તેમની મહત્તા દર્શાવી. ત્યારબાદ

પરમગુરુએ ઉપસ્થિત શ્રોતાજનો સમક્ષ પોતાની સાચી પરખ દર્શાવતી જ્ઞાનસભર વાણીનો ઉચ્ચાર કર્યો.

**સુનો રાજા કહી દેહુ મમ ભેવા, કેવલપુરુષ દેવાધિદેવા;
તિનકે અંશ કલા હમ આવા, લોક ચતુરદશકુ ચેતાવા. ૧૫**

શબ્દાર્થ

સુનો રાજા = હે રાજા ! સાંભળો કહી દેહુ = કહી દઉં છું મમ = મારા ભેવા = સ્વરૂપ કેવલપુરુષ = કેવલપુરુષ દેવાધિદેવા = દેવના પણ દેવ તિનકે અંશ = તેમનો અંશ કલા = કળારૂપી હમ = હું આવા = આવ્યો છું લોક ચતુરદશકુ = ચૌદલોકને ચેતાવા = જ્ઞાનથી જાગૃત કરવા.

અનુવાદ

હે રાજા ! હું મારા સ્વરૂપ વિશે કહી દઉં છું તે સાંભળો કે જે દેવાધિદેવ કેવલપુરુષ છે, તેમનો હું કલારૂપે અંશ છું અને ચૌદલોકને જ્ઞાનથી જાગૃત કરવા આવ્યો છું.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ રાજાને ઉદ્દેશીને પોતાના સ્વરૂપ અંગેની સાચી હકીકત દર્શાવે છે. વિશ્વમાં જેટલા કરુણામય દેવતાઓ છે તેમના પણ ઈષ્ટ એવા દેવાધિદેવ કરુણેશ કેવલપુરુષ છે. તેવા સર્વોપરી કેવલકર્તાના કલારૂપ પરમવિશેષ પાટવી અંશ રૂપે કેવલવેત્તા પુરુષ છે. જે કર્તાની આજ્ઞાને અનુસરીને અંશ-અંશીનો લક્ષ દર્શાવતા કેવલજ્ઞાનથી ચૌદલોકને જાગૃત કરવા વિશ્વમાં પધાર્યા છે.

**કરન સકલ જીવનકે કાજા, કેવલ લક્ષ લાયે હમ રાજા;
તબ રાજા પૂછો શિર નામી, નામ તુમારો કહીયે સ્વામી. ૧૬**

શબ્દાર્થ

કરન = કરવા સકલ = સમસ્ત જીવનકે = જીવોના કાજા = કલ્યાણ કાર્યો કેવલ લક્ષ = કેવલકર્તાનો લક્ષ લાયે = લાવ્યો હમ = હું રાજા = નરપતિ તબ = ત્યારે રાજા = નરપતિ પૂછો = પૂછ્યું શિર નામી = મસ્તક નમાવીને નામ = નામ તુમારો = તમારું કહીયે = કહો સ્વામી = પ્રભુ.

અનુવાદ

હે રાજા ! સમસ્ત જીવોના કાર્યો કરવા માટે હું કેવલલક્ષ લાવ્યો છું. ત્યારે રાજાએ મસ્તક નમાવીને પૂછ્યું કે હે પ્રભુ ! આપનું નામ કહો.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ રાજાને સ્પષ્ટ રીતે જણાવે છે કે તેઓ કર્તાના આદેશથી જગતના સમસ્ત અંશોનું કલ્યાણ કરવા માટે કેવલકર્તાનો લક્ષ લઈને વિશ્વમાં આવ્યા છે. અહીં આવવા માટેનો આવા પરમાર્થના કાર્યનો ઉદ્દેશ સાંભળીને રાજાના મનમાં પ્રશ્ન ઉદ્ભવે છે. ત્યારે મસ્તક નમાવી અવધૂત સ્વામીને તેમનું નામ જણાવવા વિનંતી કરે છે.

**તબ હમ નામ હમારા લીના, અયમ પુરુષ અવિનાશી કીના;
રાજા કહે ધન્ય ધન્ય અવિનાશી, અયમ્ પુરુષ કેવલ કે વાસી. ૧૭**

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે હમ = મેં નામ = નામ હમારા = મારું લીના = લીધું અયમ પુરુષ અવિનાશી = અવિનાશી અયમ્ પુરુષ કીના = કહ્યું રાજા કહે = રાજા કહેવા લાગ્યા ધન્ય ધન્ય = ધન્યવાદ છે અવિનાશી અયમ્ પુરુષ = અવિનાશી અયમ્ પુરુષ કેવલ કે વાસી = કેવલધામના નિવાસી.

અનુવાદ

ત્યાર મેં મારું નામ લીધું અને અવિનાશી અયમપુરુષ કહ્યું. રાજા કહેવા લાગ્યા કે હે કેવલવાસી અવિનાશી અયમપુરુષ ! તમોને ધન્યવાદ છે.

ભાવાર્થ

ત્યારે અવધૂતસ્વામીએ પોતાનું નામ રાજાને જણાવ્યું અને અવિનાશી અયમપુરુષ એવું નામ કહ્યું. નામ સાંભળતાની સાથે જ નત્મસ્તકે ઉભેલા રાજાના મુખમાંથી બોલ સરી પડ્યા. અને કેવલધામવાસી અવિનાશી અયમપુરુષને અનંતવાર ધન્યવાદ આપવા લાગ્યા.

**પૂરણ ભાયગ પોમી પાવ ધારે, જીવા જોજન કાજ સધારે;
રાજા કહે દઠા મોઈ દીજે, કુટુંબ સહિત આપનો કરી લીજે. ૧૮**

શબ્દાર્થ

પૂરણ ભાયગ = પૂર્ણ ભાગ્ય પોમી = પૃથ્વી પાવ ધારે = પધાર્યા જીવા = જીવો જોજન = સમસ્ત રચના કાજ = કાર્ય સધારે = ઉદ્ધાર કરવા રાજા કહે = રાજા કહેવા લાગ્યા દઠા = દીક્ષા મોઈ = મને દીજે = આપો કુટુંબ સહિત = પરિવારજનો સહિત આપનો = પોતાનો કરી લીજે = કરી લ્યો.

અનુવાદ

પૂર્ણ ભાગ્ય છે કે આપ સમસ્ત જીવોના ઉદ્ધારનું કાર્ય કરવા માટે પૃથ્વી પર પધાર્યા છો. રાજા કહેવા લાગ્યા કે મને દીક્ષા આપો અને પરિવારજનો સહિત પોતાનો કરી લ્યો.

ભાવાર્થ

રાજાએ જણાવ્યું કે સમસ્ત જગતના જીવોના જન્મ-મરણરૂપી ભવ સંકટને મુક્ત કરવા માટેના મહાન કાર્યને પૂર્ણ કરવા માટે અવિનાશી કાયમપુરુષ વિશ્વમાં પધાર્યા છે. તેથી સૌના પૂર્ણ અહોભાગ્ય કહેવાય. રાજાએ પણ પોતાની ઈચ્છા વ્યક્ત કરી અને પોતાને ગુરુમંત્ર આપી દાસ બનાવવા વિનંતી કરી. વળી, પરિવારજનો સહિત દરેકને તેમના શરણમાં આશ્રય આપીને સદાને માટે પોતાના કરી રાખે, તેવી હૃદયના શુદ્ધભાવથી પ્રાર્થના કરી.

શેઠ શેઠાણી પણ યેમ કીનું, હમકુ દો ઉપદેશ સ્વામીનું;
સભા શાહ સબહી સુખ પાયે, સાઠ કોસકે જેતન્યે આયે. ૧૯

શબ્દાર્થ

શેઠ શેઠાણી = શેઠ અને શેઠાણી પણ = પણ યેમ કીનું = એવું જ કહ્યું હમકુ દો = અમોને પણ આપો ઉપદેશ = ઉપદેશ સ્વામીનું = હે સ્વામી ! સભા શાહ = વણિકજનોની સભા સબહી = બધા સુખ પાયે = સંતુષ્ટ થયા સાઠ કોસકે = સાઠ કોસના વિસ્તારમાંથી જેતન્યે આયે = જેટલાં આવ્યા.

અનુવાદ

શેઠ શેઠાણીએ પણ એવું જ કહ્યું કે હે સ્વામી ! અમોને પણ ઉપદેશ આપો. સાઠ કોસથી જેટલા આવ્યા હતા તે બધા વણિક સભાજનો સંતુષ્ટ થયા.

ભાવાર્થ

રાજા દ્વારા મનની ઈચ્છા રજૂ કરતાની સાથે જ બાજુમાં ઊભેલા નગરશેઠ અને શેઠાણીએ પણ નત્મસ્તકે રાજાની ઈચ્છા મુજબ પોતાની ઈચ્છા પ્રગટ કરી અને જ્ઞાનોપદેશ આપીને શિષ્ય તરીકે સ્વીકારવા બે હાથ જોડીને વિનંતી કરી. આ સંવાદ સાંભળી સાઠ કોસના વિસ્તારમાંથી આમંત્રણને માન આપી મેળાવડામાં એકત્રિત થયેલા વણિક જ્ઞાતિજનો પણ સંતોષ અનુભવ્યો અને સાંત્વન પામ્યા.

તે સબ કહે હમકુ દો દહા, મોક્ષ હમારા મેલે લહા;
તબ હમ કીનો કરી પોકારા, મેરા મત ખંડેકી ધારા. ૨૦

શબ્દાર્થ

તે સબ = તે બધા કહે = કહેવા લાગ્યા હમકુ દો = અમને આપો દહા = દીક્ષા મોક્ષ = મુક્તિ હમારા = અમોને મેલે = મળે લહા = લક્ષ તબ = ત્યારે હમ = મેં કીનો = કહ્યું કરી = કરીને પોકારા = ગર્જના મેરા મત = મારો માર્ગ (પક્ષ) ખંડેકી ધારા = તલવારની ધાર જેવો છે.

અનુવાદ

તે બધા કહેવા લાગ્યા કે અમોને મુક્તિ મળે તે માટે અમને પણ દીક્ષા આપો. ત્યારે મેં ગર્જના કરીને કહ્યું કે મારો માર્ગ તલવારની ધાર જેવો છે.

ભાવાર્થ

સભાગૃહમાં એકત્રિત થયેલા બધા જ વણિક જ્ઞાતિજનો પણ નગરશેઠ અને શેઠાણીના સૂરમાં સૂર પરોવીને કહેવા લાગ્યા કે તેમનો પણ અંતિમ લક્ષ જન્મ-મરણના ભવફેરામાંથી મુક્તિ મેળવવાનો છે. બંને હાથ જોડીને પરમગુરુને વિનંતી કરવા લાગ્યા, કે તેઓ પણ ગુરુમંત્ર સ્વીકારી શિષ્ય બનવા માટે આતુર છે. ત્યારે અવિનાશી અયમપુરુષે ગર્જના કરીને સભાને કહ્યું કે તેમના દ્વારા સ્થાપિત કૈવલજ્ઞાનનું પ્રતિપાદન કરતો કાયમપંથ તલવારની ધાર જેવો છે.

સામ્રત હો તો હો ઉપદેશા, રાખી શકો જો જતમત રહેશા;
તબ સબહી બોલે દીન હાંઈ, રહેશ રખાવન તુમહો સાંઈ. ૨૧

શબ્દાર્થ

સામ્રત = સમર્થ હો તો = હોય તો હો = લેજો ઉપદેશા = લક્ષ રાખી શકો = પાળી શકો જો = જો જતમત = સારધાર રીતે રહેશા = રહેણી-કરણી તબ = ત્યારે સબહી = બધા બોલે = બોલ્યા દીન હાંઈ = આધીન બનીને રહેશ = રહેણી કરણી રખાવન = રાખાવવાવાળા તુમહો = તમે છો સાંઈ = સ્વામી.

અનુવાદ

જો સારધાર રીતે રહેણી-કરણી પાળી શકવા સમર્થ હોય તો જ ઉપદેશ લેજો. ત્યારે બધા આધીન થઈને બોલ્યા કે હે સ્વામી ! રહેણી-કરણી રખાવવાવાળા તમે જ છો.

ભાવાર્થ

પરમગુરુએ સ્પષ્ટતા કરતાં જણાવ્યું કે જે વ્યક્તિ સારધાર રીતે રહેણી-કરણી પાળવા માટે શક્તિમાન હોય તે જ વ્યક્તિએ ઉપદેશ ગ્રહણ કરવો જોઈએ. ત્યારે બધાએ વિનમ્રતાપૂર્વક આધીન થઈને પ્રત્યુત્તર વાળ્યો કે રહેણી-કરણી પાળવા માટે શક્તિ આપવી અને યુસ્તપણે પળાવવી એ તો પરમગુરુની કૃપા ઉપર આધારિત છે.

જીવદશા હમકુ જુગ કેરી, તુમ ચેતાયે કિરપા પેરી;
તાતે ચૂક કછુ નહીં પરહી, સ્વામી દદ્યા વેગે કરહી. ૨૨

શબ્દાર્થ

જીવદશા = જીવની અજ્ઞાન દશા હમકુ = અમોને જુગ = જગત કેરી = ની તુમ = તમારી ચેતાયે = જ્ઞાનથી જાગૃત કર્યા કિરપા = કૃપા પેરી = પેર, દશા તાતે = તેથી ચૂક = ભૂલ કછુ નહીં = કોઈપણ નહીં પરહી = પડશે સ્વામી = પ્રભુ દછા = દીક્ષા, ગુરુમંત્ર વેગે = ઉતાવળો કરહી = કરજો.

અનુવાદ

અમોને જગતની જીવદશા છે, પરંતુ તમારી કૃપાથી જ્ઞાન દ્વારા જાગૃત દશા થાય. તેથી કોઈપણ ભૂલ પડશે નહીં, માટે હે સ્વામી ! દીક્ષાના કાર્યમાં ઉતાવળ કરજો.

ભાવાર્થ

જગતના જીવોને આપનપુ અને પતિપદની સાચી સમજ ન હોવાથી બધા અજ્ઞાનદશામાં જીવે છે, પરંતુ જો પરમગુરુની કૃપા થકી માનવીની જ્ઞાન દ્વારા જાગૃત દશા થાય તો જ તેમની સ્થિતિમાં પરિવર્તન આવે. એક વખત જાગૃતતા આવે પછી માનવીને ભૂલ કરવાનો અવકાશ ન રહે. બધા વણિક જ્ઞાતિ બંધુઓ ભૂલ પડશે નહીં. તેવી ખાતરી આપતાં પરમગુરુને દિક્ષી આપવા માટે પ્રાર્થના કરતાં વિનંતી કરે છે કે કોઈપણ પ્રકારે સહેજ પણ વિલંબ કર્યા વિના ગુરુમંત્ર આપીને શરણમાં લઈ લો.

તબ દછા દીની સબ કાઉ, રાજા પરજા સહિત ચેતાવુ;
પહેલે દીની શાહ શેઠાણી, પીછે રાજાને ઓરુ રાણી. ૨૩

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે દછા = દીક્ષા દીની = દીધી સબ કાઉ = સર્વજનોને રાજા = નગરપતિ પરજા = રૈયત સહિત = સાથે ચેતાવુ = જ્ઞાનથી જાગૃત પહેલે = પ્રથમ દીની = આપી શાહ શેઠાણી = નગરશેઠ અને શેઠાણી પીછે = ત્યારબાદ રાજાને = રાજાને ઓરુ = અને રાણી = રાણી.

અનુવાદ

ત્યારે સર્વ કોઈને દીક્ષા દીધી અને રાજા અને રૈયત સહિત સર્વજનોને જ્ઞાનથી જાગૃત કર્યા. જેમાં પ્રથમ નગરશેઠ અને શેઠાણીને અને ત્યારબાદ રાજા અને રાણીને આપી.

ભાવાર્થ

ઉપસ્થિત સર્વે સભાજનોની ઉત્કંઠા અને પ્રત્યુત્તરને સાંભળતાં પરમગુરુ પ્રસન્ન થયા. અને રાજા સહિત સર્વે નગરજનોને કંઠી ઉપદેશ દ્વારા ગુરુમંત્ર આપીને સેવક તરીકે સ્વીકાર્યા. જેમાં સૌ પ્રથમ શહેરના નગરશેઠ અને શેઠાણીને અને ત્યારબાદ નગરના નગરપતિ અને રાણીને બોધ આપ્યો.

તાર પીછે પરજા પરમોધે, મેલા સહિત મંત્ર દેઈ બોધે;
કૈવલ મંત્ર સબે ઉર રાખા, રહેણી સહિત હમે જો ભાખા. ૨૪

શબ્દાર્થ

તાર પીછે = ત્યારબાદ પરજા = રૈયત પરમોધે = ઉપદેશ આપ્યો મેલા સહિત = મેળાવડામાં ઉપસ્થિત સર્વે
મંત્ર = મંત્ર દેઈ = આપીને બોધે = બોધ આપ્યો કૈવલ મંત્ર = કૈવલમંત્ર સબે = બધાએ ઉર રાખા = હૃદયમાં ધારણ
કરી લીધું રહેણી સહિત = રહેણી-કરણી સહિત હમે = મેં જો = જો ભાખા = કહ્યું હતું તે.

અનુવાદ

ત્યારબાદ રૈયતને ઉપદેશ આપ્યો. આમ મેળાવડામાં આવેલ સૌને મંત્ર આપીને બોધ
આપ્યો. કૈવલમંત્રની આદ્ય લઈ રહેણી-કરણી સહિત મેં જે કહ્યું હતું તે બધું જ બધાએ હૃદયમાં
ધારણ કરી લીધું.

ભાવાર્થ

ત્યાર પછી ઉપસ્થિત નગરજનોને એક એક કરીને મંત્ર દીક્ષા આપી. આમ સભાગૃહમાં
ઉપસ્થિત સૌ નર-નારીને કૈવલજ્ઞાનનો ઉપદેશ આપીને કંઠી બોધ કર્યો. સાથે સાથે પ્રગટ “કૈવલ”
મંત્રનો પણ લક્ષ બોધ આપ્યો. બધાએ પરમગુરુના જણાવ્યા મુજબ રહેણી-કરણી સહિત કૈવલ
મંત્ર અને અન્ય બધી જ સમજને પોતપોતાના હૃદયમાં ધારણ કરી.

બોહોરુ પૂછન લાગે ધામુ, કહો સ્વામી પંથનકા નામુ;
તબ હમ કીના કાયમ પંથા, ધામ વસે જાંહાં કૈવલ કંથા. ૨૫

શબ્દાર્થ

બોહોરુ = ત્યાર પછી પૂછન લાગે = પૂછવા લાગ્યા ધામુ = ધામ કહો સ્વામી = હે સ્વામી ! કહો
પંથનકા = પંથનું નામુ = નામ તબ = ત્યારે હમ કીના = મેં કહ્યો કાયમ પંથા = કાયમપંથ ધામ = સ્થાન
વસે = નિવાસ કરે, રહે જાંહાં = જ્યાં કૈવલ કંથા = = કૈવલધણી.

અનુવાદ

ત્યાર પછી પૂછવા લાગ્યા કે હે સ્વામી ! ધામ અને પંથનું નામ કહો. ત્યારે મેં કાયમપંથ
કહ્યો અને જ્યાં કૈવલધણી નિવાસ કરે છે તે ધામ કહ્યું.

ભાવાર્થ

જ્ઞાનોપદેશ હૃદયમાં ધારણ કર્યા બાદ બધા પરમગુરુને તેમના મત-પંથ અને તેઓ કયા
ધામથી આવ્યા છે તે અંગે પૂછવા લાગ્યા. ત્યારે પરમગુરુએ તેનો પ્રતિઉત્તર આપતાં પંથનું

નામ “કાયમપંથ” જણાવીને જ્યાં કેવલધણી સદાને માટે નિવાસ કરે છે તેવા કેવલધામની માહિતી આપી.

**કેવલજ્ઞાન ધ્યાન મત ગાયે, બેર બેર સબકુ શિખવાયે;
દિન સપ્ત લ્યૌ કથીયા જ્ઞાના, કહે કુવરે મેલા વિખરાના. ૨૬**

શબ્દાર્થ

કેવલજ્ઞાન = કેવલકર્તાનું જ્ઞાન ધ્યાન = ધ્યાન ધરવાની રીત મત = પંથ ગાયે = વર્ણવ્યો બેર બેર = વારંવાર સબકુ = બધાને શિખવાયે = સમજાવ્યું દિન સપ્ત = સાત દિવસ લ્યૌ = સુધી કથીયા જ્ઞાના = જ્ઞાનોપદેશ કર્યો કહે કુવરે = કુવેરસ્વામી કહે છે કે મેલા = મેળાવડો વિખરાના = સમાપન થયો.

અનુવાદ

કેવલજ્ઞાન, ધ્યાન અને પંથને વર્ણવ્યો અને વારંવાર બધાને સમજાવ્યો. કુવેરસ્વામી કહે છે કે સાત દિવસ સુધી જ્ઞાનોપદેશ કર્યો, ત્યારબાદ મેળાવડાનું સમાપન થયું.

ભાવાર્થ

ભેગા થયેલ સમસ્ત સભાજનોને પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગરે અંશ-અંશી પદને દર્શાવતું કેવલજ્ઞાન સમજાવ્યું. કેવલકર્તાનું ધ્યાન કેવી રીતે ધરવું તે તથા કાયમપંથ અંગેની પણ સંપૂર્ણ માહિતી વારંવાર સમજાવી. સાથે સાથે રહેણી-કરણી દ્વારા ચરી પાળવા અંગેની સમજથી પણ (વાકેફ) અવગત કર્યા. આમ, સત્સંગ સભા સાત દિવસ સુધી ચાલી. પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે ત્યારબાદ સભાનું સમાપન થયું. અંતે આમંત્રણને માન આપી પધારેલા સૌ વણિક જ્ઞાતિજનો, સાધુ-સંત-મહંતો સહિત સૌ નર-નારી પોતપોતાના ઘરે પાછા ફર્યા.

અંગ-૫૨

જન પ્રમોદ પરચાકો

બિછરત મેલા કીયા વિલાપુ, હમ આશિષ દેઈ જપીયો જાપુ;
શાહ સકલ મીલી કહે કર જોરી, ખીય લીયો દર્શનકુ દોરી. ૧

શબ્દાર્થ

બિછરત = વિખેરાતાં મેલા = મેળાવડો કીયા = કર્યો વિલાપુ = વિલાપ હમ = મેં આશિષ દેઈ = આશીર્વાદ આપીને જપીયો = જપજો જાપુ = મંત્ર શાહ સકલ = બધા વણિક જ્ઞાતિજનો મીલી = મળીને, થઈને કહે = કહેવા લાગ્યા કર જોરી = હાથ જોડીને ખીય લીયો = ખૂબ આપજો દર્શનકુ = દર્શન માટે દોરી = બીજી વખત.

અનુવાદ

મેળો વિખેરાતાં વિલાપ કરવા લાગ્યા ત્યારે મેં આશીર્વાદ આપી મંત્ર જપવાનું કહ્યું. બધા વણિકજનો મળીને બે હાથ જોડી કહેવા લાગ્યા કે હવે બીજી વખત ખૂબ દર્શન આપજો ?

ભાવાર્થ

મેળાનું સમાપન થતા એકત્રિત સૌ નર-નારી વિખેરાયા અને વિદાય વખતે હૃદય ભરાય આવતાં, આંખોમાંથી આંસુ લૂછતાં લૂછતાં વિલાપ કરવા લાગ્યા. પરમગુરુએ સૌને સાંત્વના આપીને આશીર્વાદ આપ્યા તથા કૈવલમંત્રના જાપ જપવા જણાવ્યું. વણિક જ્ઞાતિજનો સૌ ભેગા મળીને બે હાથ જોડી વિનંતી કરવા લાગ્યા કે તેઓને ફરીવાર દર્શનનો વિશેષ લહાવો હવે ક્યારે મળશે ?

કહે આપે કબહી તાંહાં આવો, મન ગમતો લઈએ હમ લહાવો;
બિનુ આપન્યે ઘરે અંતરયામી, પર ઘરે સેવ બને નહીં સ્વામી. ૨

શબ્દાર્થ

કહે = કહેવા લાગ્યા આપે = આપ કબહી = ક્યારે તાંહાં = ત્યાં આવો = આવશો મનગમતો = મનને ગમે તેવો લઈએ = લઈએ હમ = અમે લહાવો = લાભ બિનુ = સિવાય આપન્યે ઘરે = પોતાને ઘરે અંતરયામી = મનોવૃત્તિને જાણવાવાળા પર ઘરે = પારકા ઘરે સેવ = સેવા બને નહીં = થઈ શકે નહીં સ્વામી = પ્રભુ.

અનુવાદ

કહેવા લાગ્યા કે ત્યાં ક્યારે આવશો કે જેથી મનગમતો લહાવો અમે લઈએ. હે અંતરયામી !

પોતાના ઘર સિવાય પારકે ઘરે પ્રભુ સેવા થઈ શકે નહીં.

ભાવાર્થ

વણિક જ્ઞાતિજનો પરમગુરુને પોતાના ઘરે પધરામણી કરવા જણાવે છે. જેથી તેઓ તેમની મનપસંદ સેવા-ચાકરી તથા ભોગ ધરાવીને સત્સંગનો પણ લાભ લઈ શકે. વળી, પરિવાર સહિત ઘરને પણ પાવન કરી શકાય. તેઓ સ્પષ્ટતા કરતાં કહે છે કે પોતાના ઘરે ભાવપૂર્વક જેવી અને જેટલી થઈ શકે તેટલી સેવા અન્યને ઘરે કરવી હોય તો પણ શક્ય ન બને.

તેહી માટે નિજ ઘરે લેઈ જાવું, કહો સ્વામી તુમ કબહી આવું;
દીના પ્રત્યુતર હમ સારા, જબ તેડો તબ ભાવ તમારા. ૩

શબ્દાર્થ

તેહી માટે = તેટલા માટે નિજ ઘરે = પોતાને ઘરે લેઈ જાવું = લઈ જઈએ કહો સ્વામી = હે સ્વામી કહો તુમ = તમે કબહી = ક્યારે આવું = પધારશો દીના = આપ્યો પ્રત્યુતર = વળતો જવાબ હમ સારા = મેં સારી રીતે જબ = જ્યારે તેડો = તેડાવો તબ = ત્યારે ભાવ = પ્રેમ તમારા = તમારો.

અનુવાદ

તે માટે પોતાને ઘરે લઈ જઈએ તેથી હે પ્રભુ ! કહો કે તમો ક્યારે પધારશો ? ત્યારે મેં સારી રીતે વળતો જવાબ આપ્યો કે જ્યારે તમારો ભાવ થાય અને તેડાવો ત્યારે.

ભાવાર્થ

પોતાના મનની ઈચ્છા મુજબ ભાવથી સેવા થાય તે માટે વણિક જ્ઞાતિજનો પોતાના ઘરે પધરામણી કરાવવા માટે આગ્રહ રાખે છે. તેથી પધરામણી માટે ક્યારે પધારશો ? એવી પરમગુરુને વિનંતી કરે છે. તેનો સારી રીતે વળતો જવાબ આપતાં પરમગુરુ પણ વૈષ્ણવોના હૃદયનો ભાવ થાય અને જ્યારે આમંત્રણ આપીને તેડાવે ત્યારે આવવા માટેની હૈયા ધારણ સહિત ખાતરી આપે છે.

કરી પરણામ પંથ સબ લાગા, ગયે જાંહાં આપ આપની જાગા;
મેલા સબ આપને ઘરે ગઈયા, બોહોરુ હમ શાહકે તહાં રહીયા. ૪

શબ્દાર્થ

કરી પરણામ = નમસ્કાર કરી પંથ સબ લાગા = બધા માર્ગે ચાલવા લાગ્યા ગયે = ગયા જાંહાં = જ્યાં આપ આપની = પોતપોતાની જાગા = રહેઠાણ મેલા = મેળાવડો સબ = બધા આપને ઘરે = પોતાના ઘરે

ગઈયા = ગયા બોહોરુ = ત્યારે હમ = હું શાહકે તહાં = નગરશેઠને ત્યાં રહીયા = રહ્યો.

અનુવાદ

નમસ્કાર કરી જ્યાં પોતપોતાનું રહેઠાણ હતું તે માર્ગે બધા ચાલવા લાગ્યા. આમ, મેળામાં આવેલા બધા પોતપોતાના ઘરે ગયા. ત્યારે હું નગરશેઠને ત્યાં રહ્યો.

ભાવાર્થ

ભાવપૂર્વક પરમગુરુનાં દર્શન કરીને બે હાથ જોડી નત્મસ્તકે વંદન કરી મેળામાં પધારેલા સૌએ દુઃખી હૃદયે વિદાય લીધી અને પોતપોતાના રહેઠાણ તરફ જવાના રસ્તે ચાલવા લાગ્યા. આ રીતે નગરશેઠના આમંત્રણને માન આપી મેળામાં પધારેલા શાહ જ્ઞાતિના બધા જ નર-નારીજનો પોતપોતાના ઘરે ગયા. જ્યારે પરમગુરુ નગરશેઠને ત્યાં જ રોકાયા.

શાહકી સેવા ક્યા મમ બરનુ, કુટુંબ સહિત ભયે અશરન શરનુ;
ભાવ પ્રિત્ય દિન દિન અધિકારી, સૂપી રહે તન મન નરનારી. ૫

શબ્દાર્થ

શાહકી સેવા = નગરશેઠની સેવા ક્યા = શું મમ = હું બરનુ = વર્ણન કરું કુટુંબ સહિત = પરિવારજનો સહિત ભયે = થયા અશરન શરનુ = જેઓ શરણમાં ન હતા તે શરણમાં ભાવ પ્રિત્ય = પ્રેમ અને સ્નેહ દિન દિન = દિવસે દિવસે અધિકારી = વધતો ગયો સૂપી રહે = સમર્પિત કરીને રહેવા લાગ્યાં. તન મન = તન અને મન નરનારી = સ્ત્રી અને પુરુષો.

અનુવાદ

નગરશેઠની સેવાનું હું શું વર્ણન કરું ? કારણ કે જે શરણમાં ન હતા તે પરિવારજનો સહિત બધા શરણે થયા. દિવસે દિવસે પ્રેમ અને સ્નેહ વધતો ગયો જેથી સ્ત્રી-પુરુષો તન-મન સમર્પિત કરીને રહેવા લાગ્યાં.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ પ્રત્યે નગરશેઠની સેવા અવર્ણનીય હતી. વળી, જે પરિવારજનોએ શરણું સ્વીકાર્યું ન હતું તેવા બધા જ આબાલવૃદ્ધ સૌ પરમગુરુના શરણમાં આવ્યા. બધાના હૃદયમાં દિવસે દિવસે પરમગુરુ પ્રત્યનો પ્રેમ-ભાવ તથા સ્નેહ અધિકાધિક વધતો જ ગયો. તમામ સ્ત્રી-પુરુષો સાંસારિક જવાબદારીઓથી મુક્ત થઈને પોતાના તન અને મન સંપૂર્ણપણે સમર્પિત કરીને રહેતાં હતાં.

રવિ શેઠ શાહકો હે નામા, દેશ પરગણા જાને ગામા;
શેઠાણી લુકમાબાઈ જાકે, અમીચંદ સુત કહીયે તાકે. ૬

શબ્દાર્થ

રવિ શેઠ = રવિ શેઠ શાહકો હે = નગરશેઠનું હતું નામા = નામ દેશ પરગણા = દેશના અલગ અલગ વિભાગ જાને = પ્રસિદ્ધ હતા ગામા = ગામ શેઠાણી = શેઠાણી લુકમાબાઈ = લુકમાબાઈ જાકે = જેનું, જેમનું અમીચંદ = અમીચંદ સુત = પુત્ર કહીયે = કહેતા તાકે = તેમના.

અનુવાદ

નગરશેઠનું નામ રવિ શેઠ હતું, જેઓ દેશના અલગ-અલગ પરગણાં અને ગામોમાં પ્રસિદ્ધ હતા. શેઠાણી કે જેમનું નામ લુકમાબાઈ અને તેમના પુત્રને અમીચંદ કહેતા.

ભાવાર્થ

નગરશેઠનું નામ રવિ શેઠ હતું, જેમની કીર્તિ દેશના ભિન્નભિન્ન પરગણાં અને ગામેગામમાં ફેલાયેલી હતી. નગરશેઠની પત્નીનું નામ લુકમાબાઈ અને તેમના પુત્રનું નામ અમીચંદ હતું.

અબકે નામ કહું રાજાકે, રાણી સહિત અરધંગી તાકે;
શ્રીડંડ હે નામ રાજાકો, રવિશેઠ પરધાન હે તાકો. ૭

શબ્દાર્થ

અબકે = હવે નામ = નામ કહું = કહું છું રાજાકે = રાજાનું રાણી સહિત = રાણી સહિત અરધંગી = પત્ની તાકે = તેમની શ્રીડંડ = શ્રીડંડ હે = છે નામ = નામ રાજાકો = રાજાનું રવિશેઠ = રવિ શેઠ પરધાન = વજર હે = છે તાકો = તેમના.

અનુવાદ

હવે રાજા સહિત રાણી કે જે તેમની અર્ધાંગના છે તેનાં નામ કહું છું. રાજાનું નામ શ્રીડંડ છે અને રવિ શેઠ તેમના વજર છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ હવે પુષ્કરદ્વીપમાં આવેલા અનંગપુર શહેરના રાજાનું અને તેમની પટરાણીનું નામ જણાવે છે. રાજાનું નામ શ્રીડંડ હતું અને રાજ્યનો કારભાર ચલાવનાર મુખ્ય વજર રવિ શેઠ હતા.

રુસલદે રાણીકા નાંમા, ચતુર શિરોમણી મહાભટ ભાંમા;
કેતેક દિન શાહકે ઘરે રહીયા, સેવા સુમરન મહા સુખ પઈયા. ૮

શબ્દાર્થ

રુસલદે = રુસલદે રાણીકા = રાણીનું નામ = નામ ચતુર = હોશિયાર શિરોમણી = પટરાણી
મહાભટ = ખૂબ જ વિદ્વાન ભાંમા = મોહક સ્ત્રી કેતેક દિન = કેટલાક દિવસ શાહકે ઘરે = નગરશેઠના ઘરે
રહીયા = રહ્યો સેવા સુમરન = સેવા અને સ્મરણ મહા સુખ = ઘણી સુખ-શાંતિ પઈયા = મળી.

અનુવાદ

રાણીનું નામ રુસલદે હતું. જે હોશિયાર, ખૂબ જ વિદ્વાન અને મોહક પટરાણી હતી. કેટલાક દિવસ નગરશેઠને ઘરે રહ્યો અને બધા સેવા તથા સ્મરણથી ખૂબ જ શાંતિ પામ્યા.

ભાવાર્થ

રાજાની પટરાણીનું નામ રુસલદે હતું. જે કુશર્ગ બુદ્ધિ અને ચાતુર્ય ધરાવતી ઘણી જ વિદ્વાન અને અતિ સુંદર (મોહક) રૂપ ધરાવતી પટરાણી હતી. કેટલાક દિવસ અવિનાશી અયમપુરુષ નગરશેઠને ત્યાં રહ્યા હતા. જ્યાં બધાએ તેમણી (પરમગુરુની) સેવા અને સ્મરણનો સારો અવસર પ્રાપ્ત થતાં ખૂબ જ શાંતિ અનુભવી હતી.

બહોરુ રાય લેવનકુ આયે, હસ્તી ઘોરા વાહન લાયે;
સુખપાલો સનમાનુ સહીતુ, બાજંતર ગાવંતાં ગીતુ. ૯

શબ્દાર્થ

બહોરુ = વળી રાય = રાજા લેવનકુ આયે = લેવા માટે આવ્યા હસ્તી = હાથી ઘોરા = ઘોડા વાહન = સવારી
લાયે = લાવ્યા સુખપાલો = પાલખી સનમાનુ = સન્માન સહીતુ = સાથે બાજંતર = વાજિંત્રો ગાવંતાં ગીતુ = ગીત ગાતાં.

અનુવાદ

વળી, રાજા હાથી, ઘોડાની સવારી લઈને લેવા માટે આવ્યા. તેઓ પાલખી સહિત સન્માનપૂર્વક વાજિંત્રો સાથે ગીતો ગાતાં ગાતાં આવ્યાં હતાં.

ભાવાર્થ

નગરના રાજા હોય પછી તેમાં પરમગુરુના આગમનની તૈયારીમાં ક્યાશ ક્યાંથી હોય ! શ્રીહંડ રાજા પોતે પોતાના પ્રધાન, સેવકો અને રાણીઓ સહિત હાથી-ઘોડાની સવારી લઈને પરમગુરુની પધરામણી કરાવવા માટે રવિ શેઠને ઘરે આવ્યા. પાલખીમાં બિરાજમાન કરાવીને સન્માનપૂર્વક પોતાના મહેલમાં પધરામણી કરાવવા માટે જાતજાતના વાજિંત્રો વગડાવીને ધોળ-મંગળ ગીત ગાતાં ગાતાં પરમગુરુને તેડવા (લેવા) માટે આવ્યાં હતાં.

રાજા કહે પધારો સ્વામી, મોઈ પાવન કરો અંતર્યામી;
રાણી સહીત કુટુંબ સબ ચાહે, તુમ સેવા કરવા અકુલાયે. ૧૦

શબ્દાર્થ

રાજા કહે = નગરપતિ કહે પધારો = પધરામણી કરો સ્વામી = પ્રભુ મોઈ = મને, અમોને પાવન = પવિત્ર કરો = કરો અંતર્યામી = અંતર્યામી રાણી સહીત = રાણી સહિત કુટુંબ = પરિવારજનો સબ ચાહે = બધા ચાહના રાખે તુમ સેવા = તમારી સેવા કરવા = કરવા અકુલાયે = આતુર છે.

અનુવાદ

રાજા કહે છે કે હે સ્વામી ! પધરામણી કરો. હે અંતર્યામી ! અમોને પાવન (પવિત્ર) કરો. તમારી સેવા કરવા માટે રાણી સહિત કુટુંબીજનો બધા જ ચાહના રાખે છે અને આતુર પણ છે.

ભાવાર્થ

પ્રધાનને ઘરે આવ્યા બાદ શ્રીડંડ રાજા પરમગુરુને પોતાના મહેલની અંદર પધારવા માટે વિનંતી કરે છે. તેઓ જણાવે છે કે રાજમહેલમાં બધા જ રાણી સહિત કુટુંબીજનોના મનમાં સેવા કરવાનો ખૂબ જ ભાવ છે. તેઓ આતુરતાપૂર્વક રાહ જુએ છે કે અવિનાશી અયમપુરુષ ક્યારે પધારે અને તેમની સેવાનો લ્હાવો મળે !

માટે નાથ વિલંબ નવ કીજે, અભેદાન હમકુ અબ દીજે;
તબ આજ્ઞા હમ લીની શાહકી, બાકુલ રત્ય દેખી રાજાકી. ૧૧

શબ્દાર્થ

માટે = તેથી નાથ = સ્વામી વિલંબ = મોડું નવ = ના કીજે = કરો અભેદાન = અભયદાન હમકુ = અમો અબ = હવે દીજે = આપો તબ = ત્યારે આજ્ઞા = મંજૂરી હમ = મેં લીની = લીધી શાહકી = નગરશેઠની બાકુલ = વ્યાકુળતા રત્ય = આરત દેખી = જોઈને રાજાકી = રાજાની.

અનુવાદ

તેથી હે સ્વામી ! મોડું ના કરો અને અમોને હવે અભયદાન આપો. ત્યારે રાજાની વ્યાકુળતાભરી આરત જોઈને મેં નગરશેઠની મંજૂરી લીધી.

ભાવાર્થ

રાજાના મુખમાંથી શબ્દો સરી પડ્યા અને પોતાના કુટુંબીજનો સહિત બધાને અભયદાન આપવા માટે વિનંતી કરી. વળી, તે સત્કાર્ય માટે હવે મોડું ન કરવા જણાવ્યું. ત્યારે

પરમગુરુએ રાજાની અતિ વ્યાકુળતાભરી ઉત્કંઠા જોઈને રાજમહેલમાં જવા માટે રવિ શેઠ પાસે મંજૂરી લીધી.

શાહ લગે અસ્તુતિ કરનાં, રખો સદા સ્વામી તુમ શરણાં;
નરનારી શાહ કુલકે જેતે, હમ ચાલત પાયે પરે તેતે. ૧૨

શબ્દાર્થ

શાહ = નગરશેઠ, વણિક લગે = લાગ્યા અસ્તુતિ = સ્તુતિ કરનાં = કરવા રખો = રાખજો સદા = સદાને માટે સ્વામી = પ્રભુ તુમ = તમારા શરણાં = શરણમાં નરનારી = સ્ત્રી પુરુષો શાહ કુલકે = વણિક કુટુંબના જેતે = જેટલા હમ = હું ચાલત = ચાલવા માંડ્યો પાયે પરે = પગે પડ્યા તેતે = તેટલા.

અનુવાદ

નગરશેઠ સ્તુતિ કરવા લાગ્યા કે હે પ્રભુ ! તમારા શરણમાં સદાને માટે રાખજો. હું ચાલવા માંડ્યો ત્યારે વણિક કુટુંબના સ્ત્રી પુરુષો જેટલા હતા તેટલા પગે પડ્યા.

ભાવાર્થ

નગરશેઠે પ્રત્યુત્તર વાળતાં પોતાને સદાને માટે શરણમાં રાખવા વિનંતી કરી. જ્યારે પરમગુરુ રાજાને ત્યાં પધરામણી કરવા માટે નગરશેઠના ઘરેથી બહાર પ્રસ્થાન કરતા હતા ત્યારે વણિક કુટુંબના જેટલા સ્ત્રી-પુરુષ હતા તે બધાએ બે હાથ જોડીને વંદન કર્યા તેમજ નીચા નમીને પગે પડ્યા. ત્યારબાદ અશ્રુભીની આંખે ભાવભરી વિદાય આપી.

ગજવાહન હમકુ બેસારે, કંચન છત્રહી નેજા ધારે;
ચોરાસી ઘંટા ઝનકારુ, હસ્તી હીરા લાલ શણગારુ. ૧૩

શબ્દાર્થ

ગજવાહન = હાથીની અંબાડી હમકુ = મને બેસારે = બેસાડ્યો કંચન = સોનાના છત્રહી = છત્ર નેજા = ધજા-પતાકા ધારે = ફરકાવ્યા ચોરાસી ઘંટા = ચોર્યાસી પ્રકારના ઘંટ નાદ ઝનકારુ = બગડાવ્યા હસ્તી = હાથી હીરા = હીરા લાલ = લાલ શણગારુ = શણગાર્યા.

અનુવાદ

મને હાથીની અંબાડી ઉપર બેસાડ્યો અને સોનાનું છત્ર ધર્યું. માર્ગે ધજા-પતાકા ફરકાવ્યા. તેમજ ચોર્યાસી પ્રકારના ઘંટનાદ વગડાવ્યા અને હાથીને હીરા તથા લાલ રંગના કપડાંથી શણગાર્યો હતો.

ભાવાર્થ

પરમગુરુને હાથીની અંબાડી ઉપર બિરાજમાન કરાવીને મસ્તક ઉપર સોનાનું છત્ર ધર્યું. સમગ્ર માર્ગે ધજા-પતાકાઓ લહેરાવી હતી તેમજ ચોર્યાસી પ્રકારના ઘંટનાદ વગાડતાં વગાડતાં રાજમાર્ગે સવારી નીકળી હતી. પરમગુરુ બિરાજમાન હતા તે હાથીને હીરાથી જડેલા લાલ રંગના કપડાંથી શણગાર્યો હતો.

બાજા ભૂંગલ ભેર બજાતે, લેઈ ગયે રાજા ગાતે વાતે;
જબ હમ ગયે રાજ દેવાનુ, રાણી કહે આજ કંચન ભાનુ. ૧૪

શબ્દાર્થ

બાજા = વાજિંત્ર ભૂંગલ = ભૂંગળ ભેર = દુદુંભી બજાતે = વગાડતાં લેઈ ગયે = લઈ ગયા રાજા = નગરપતિ ગાતે વાતે = વાજતે ગાજતે જબ = જ્યારે હમ = હું ગયે = ગયો રાજ દેવાનુ = રાજાના દિવાન ખંડમાં રાણી કહે = રાણી કહેવા લાગી આજ = આજે કંચન ભાનુ = સોનાનો સૂર્ય.

અનુવાદ

વાજિંત્રો, ભૂંગળ અને દુદુંભી વગાડતાં વાજતે ગાજતે રાજા લઈ ગયા. જ્યારે હું રાજાના દિવાન ખંડમાં ગયો ત્યારે રાણી કહેવા લાગ્યાં કે આજે સોનાનો સૂર્ય ઊગ્યો છે.

ભાવાર્થ

શ્રીહંડ રાજાએ પરમગુરુની પધરામણી વાજતે ગાજતે કરાવી, જેમાં વિવિધ પ્રકારના વાજિંત્રો, ભૂંગળ અને દુદુંભીના નાદ ગાજતા હતા. જ્યારે અવિનાશી અયમપુરુષ રાજાના દીવાનખંડમાં પ્રવેશ્યા ત્યારે રુસલદે રાણી અતિ ઉત્સાહ અને ઉમંગપૂર્વક રંગ બે રંગી સુગંધીદાર ફૂલડાથી વધાવવા લાગી. તેમના માટે તો આજે સોનાનો સૂર્ય ઊગ્યો છે તેમ બોલવા લાગી.

ઉત્તમ આસન લેઈ પધરાયે, વિધિ સહિત પૂજા કરવાયે;
કરી સેવા પુષ્પાદિક આદિ, જય જય કીયો સબ દેવ દેવાદી. ૧૫

શબ્દાર્થ

ઉત્તમ = ઉત્કૃષ્ટ આસન = સિંહાસન લેઈ = લઈ જઈને પધરાયે = પધરામણી કરાવી વિધિ સહિત = વિધિપૂર્વક પૂજા = પૂજા કરવાયે = કરાવી કરી = કરીને સેવા = અર્પણ, આરાધના, નિષ્કામ ભક્તિ પુષ્પાદિક = વિવિધ પ્રકારના ફૂલો આદિ = વગેરે જય જય = જયજયકાર કીયો = કર્યો સબ = બધાએ દેવ દેવાદી = દેવાધિદેવ.

અનુવાદ

ઉત્કૃષ્ટ સિંહાસન ઉપર લઈ જઈને પધરામણી કરાવી. વિધિપૂર્વક પુષ્પો તથા અન્ય

સામગ્રીથી પૂજા અને આરાધના કરાવી. બધાએ દેવાધિદેવ કહીને જય જયકાર કર્યા.

ભાવાર્થ

શ્રીડંડ રાજાએ પોતાના મહેલમાં આવેલા વિશાળ દિવાનખંડમાં ઉત્કૃષ્ટ સિંહાસન ઉપર આલીશાન બિછાના બિછાવીને પરમગુરુની પધરામણી કરાવી. શહેરના વિદ્વાન બ્રાહ્મણને બોલાવી શ્રીડંડ રાજા અને રુસલદે રાણીએ અવિનાશી અયમપુરુષની વિધિવત્ રીતે પૂજા અને આરાધના કરાવી. ત્યારે ઉપસ્થિત સૌ નગરજનો અને રાજવી કુટુંબીજનોએ દેવાધિદેવ પધાર્યા છે એમ કહીને જય જયકાર કરવા લાગ્યા.

બહોરુ સેવ કરન સબ લાગે, રાણી સહિત પરમ રત્ય પાગે;
કરી રસોઈ છપ્પન ભોગુ, બંજન તલીયો બહુ વિધિ જોગુ. ૧૬

શબ્દાર્થ

બહોરુ = પછી સેવ = આરાધના-પૂજા કરન = કરવા સબ = બધા લાગે = લાગ્યા રાણી સહિત = રાણી સહિત પરમ રત્ય = અતિ આનંદ પાગે = પામ્યા કરી રસોઈ = ભોજન બનાવી છપ્પન ભોગુ = છપ્પન પ્રકારની વાનગી બંજન = શાક તલીયો = તળ્યા બહુ = ઘણા વિધિ = પ્રકારના જોગુ = યુક્તિપૂર્વક.

અનુવાદ

ત્યાર પછી બીજા બધા પૂજા કરવા લાગ્યા. ત્યારે રાણી સહિત સૌ અતિ આનંદ પામ્યા. ઘણા પ્રકારના શાક યુક્તિપૂર્વક તળ્યા અને છપ્પન પ્રકારની વાનગીનું ભોજન બનાવ્યું.

ભાવાર્થ

ત્યાર પછી એકત્રિત થયેલ સર્વ સભાજનો વારા ફરતી પૂજા કરીને પગે લાગ્યા. રાણીઓ સહિત સૌ ઉપસ્થિત કુટુંબીજનો આનંદ પામ્યા. શ્રીડંડ રાજાએ થાળ માટે વિવિધ પ્રકારના લીલા શાકભાજી અને કંદમૂળ સહિતની સામગ્રીને યુક્તિપૂર્વક તળાવી અને બ્રાહ્મણ રસોઈઆઓ દ્વારા છપ્પન પ્રકારના સ્વાદિષ્ટ ભોજનની પ્રસાદી તૈયાર કરાવી.

રાજા સહિત ભોજન હમ કીના, સીત પ્રસાદી સબકુ દીના;
પીછે સુત નારી સબ પાયે, મુખવાસ બીરા પાન કરાયે. ૧૭

શબ્દાર્થ

રાજા સહિત = નગરપતિ સાથે ભોજન = જમણ હમ = મેં કીના = કર્યું સીત પ્રસાદી = બાકીનું ધરાવેલી પ્રસાદી સબકુ = બધાને દીના = પીરસ્યું પીછે = પછી સુત = પુત્ર નારી = સ્ત્રી સબ = બધા પાયે = જમ્યા મુખવાસ = મુખવાસ બીરા પાન = પાનના બીડા કરાયે = કરાવ્યો.

અનુવાદ

રાજા સહિત મેં ભોજન કર્યું. બાકીની ધરાવેલી પ્રસાદી બધાને પીરસી. પછી બધા પુત્રો અને સ્ત્રીઓ જમ્યા. પાનનાં બીડાંનો મુખવાસ કરાવ્યો.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ સાથે બેસીને શ્રીડંડ રાજાએ પણ ભોજન કર્યું. ત્યાર પછી જે બાકીની ધરાવેલી ભોજનની સામગ્રી હતી તે ઉપસ્થિત કુટુંબીજનોની પંગતમાં પીરસવામાં આવી. છેલ્લે રાજાના બધા પુત્રો અને રાણીઓ જમ્યા. ભોજન બાદ મુખવાસમાં પાનના બીડાં આપવામાં આવ્યાં.

ઉત્તમ આસન સેજ બિછાયે, હમકુ તાંડાં લેઈ સૈન કરાયે;
કરી સૈન હમ ઊઠે જબહી, બોધ અગાધ નિકાસો તબહી. ૧૮

શબ્દાર્થ

ઉત્તમ = મોટા આસન = પલંગ સેજ = બિછાનું બિછાયે = બિછાવી હમકુ = મને તાંડાં લેઈ = ત્યાં લઈ જઈ સૈન કરાયે = સુવડાવ્યો કરી સૈન = નિદ્રા કરીને હમ = હું ઊઠે = ઊઠ્યો જબહી = જ્યારે બોધ અગાધ = ગૂંઢાર્થ ભરી જ્ઞાન ચર્યા નિકાસો = કાઢી તબહી = ત્યારે.

અનુવાદ

મોટા પલંગ ઉપર બિછાનું બિછાવીને મને ત્યાં લઈ જઈને સુવડાવ્યો (પોઢાડ્યો). જ્યારે હું નિદ્રા કરીને ઊઠ્યો ત્યારે ગૂંઢાર્થ ભરી જ્ઞાન ચર્યા કાઢી.

ભાવાર્થ

શયનખંડમાં આવેલા આલીશાન પલંગ ઉપર સુંદર ગાલીયા પાથરીને સુવા માટેની પથારી તૈયાર કરાવી. પછી ત્યાં પરમગુરુને લઈ જઈને પોઢાડ્યા. થોડો સમય પોઢણ કર્યા બાદ પરમગુરુ ઊઠીને સભાગૃહમાં ગયા. ત્યાં એકત્ર થયેલા સૌ કુટુંબીજનો સમક્ષ પરમગુરુએ અગાધ કેવલજ્ઞાનની ચર્યાનો પ્રારંભ કર્યો.

બેઠે રાણી ઓરુ રાય સહીતુ, ઓર સકલ રાજાકે મીતુ;
ચર્યા જ્ઞાન અપાર ઉચારે, ભિન્ન ભિન્ન ભાતી વિસ્તારે. ૧૯

શબ્દાર્થ

બેઠે = બેઠા રાણી = રાણી ઓરુ = અને રાય = રાજા સહીતુ = સાથે ઓર = બીજા સકલ = બધા રાજાકે = રાજાના મીતુ = સ્નેહીજનો ચર્યા જ્ઞાન = જ્ઞાનચર્યા અપાર = ઘણી ઉચારે = ઉચ્ચારી ભિન્ન ભિન્ન = જુદી જુદી ભાતી = પ્રકારે વિસ્તારે = વિસ્તારપૂર્વક.

અનુવાદ

રાણી, રાજા અને રાજા સહિત બીજા બધા રાજાના સ્નેહજનો પણ બેઠા ત્યારે ત્યાં ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારે વિસ્તારપૂર્વક ઘણી જ્ઞાન ચર્ચા (કરી) ઉચ્ચારી.

ભાવાર્થ

સત્સંગનો લહાવો લેવા માટે સભાગૃહમાં સર્વ રાણીઓ અને રાજા તેમજ શ્રીહંડ રાજાના બધા સ્નેહીજનો પણ અવિનાશી અયમપુરુષના આગમનની આતુરતાપૂર્વક રાહ જોઈને બેઠાં હતા. પરમગુરુ શયનખંડમાંથી જેવા આરામ કરીને પધાર્યા કે તરત જ તેમણે જુદી જુદી પ્રકારના વિષયો ઉપર વિસ્તારપૂર્વક અગાધજ્ઞાનની ઘણી ચર્ચા શરૂ કરી.

સબકુ જ્ઞાન સમજમેં આયા, કહન લગે તુમ ત્રિભુવનરાયા;
નહીંતર યેસા કુન બતાયે, હમકુ બોધ સમજમેં આવે. ૨૦

શબ્દાર્થ

સબકુ = બધાને જ્ઞાન = જ્ઞાન સમજમેં = સમજણમાં આયા = આવ્યું કહન લગે = કહેવા લાગ્યા
તુમ = તમે ત્રિભુવનરાયા = ત્રણ ભુવનના સ્વામી નહીંતર = એમ ન હોય તો યેસા = તેવું કુન = કોણ બતાયે = બતાવે
હમકુ = અમને બોધ = ઉપદેશ, જ્ઞાન સમજમેં = સમજમાં આવે = આવે.

અનુવાદ

બધાને જ્ઞાન સમજમાં આવ્યું તેથી કહેવા લાગ્યા કે તમે ત્રણ ભુવનના સ્વામી છો. એમ ન હોય તો અમને સમજમાં આવે તેવું જ્ઞાન કોણ બતાવે ?

ભાવાર્થ

ઉપસ્થિત સર્વે શ્રોતાજનોને પરમગુરુ દ્વારા સરળતાપૂર્વક કથેલ અગાધ જ્ઞાનની સમજણ પડી. તેથી સૌ કહેવા લાગ્યા કે ચોક્કસ આ તો ત્રણ ભુવનના સ્વામી સ્વયં દેહ ધારણ કરીને પધાર્યા છે. જો એમ ન હોય તો આવું સગુણ, નિર્ગુણ (દેવ-દેવીઓ અને બ્રહ્મ)ની હદ બતાવી તેનાથી તિત એવા સક્તિ સિદ્ધાંતને પ્રતિપાદન કરતું ગૂઢાર્થ ભરેલું કેવલજ્ઞાનને સારી રીતે તેઓને સમજ પડે તે રીતે કોણ બતાવે ?

હમ ઉપર તુમ ઘાયા પરહી, તાતે સબ ચૈતન બુધ કરહી;
નહીંતર તો હમ મહા જડ હુતે, ભૂલ્યે ભવકે માંહાંય ભભૂતે. ૨૧

શબ્દાર્થ

હમ = અમારી ઉપર = ઉપર તુમ = તમારી ઘાયા = કૃપા દષ્ટિ પરહી = પડી તાતે = તેથી સબ = બધા

ચૈતન = ચૈતન બુધ = બુદ્ધિ કરહી = કરી નહીંતર તો = એમ ન થયું હોત તો હમ = અમે મહા જડ = ઘણા અજ્ઞાની હુતે = હતા ભૂલ્યે ભવકે = ભુલા પડેલા ભવની માંહાંચ = અંદર ભભૂતે = હીન દશામાં રહેત.

અનુવાદ

અમારા ઉપર તમારી કૃપાદૃષ્ટિ પડી તેથી બધાની ચૈતનતાવાળી બુદ્ધિ કરી. નહીંતર તો અમે ઘણા અજ્ઞાની હતા અને ભવની અંદર ભૂલ્યા પડેલા હીનદશામાં રહેતા હોત.

ભાવાર્થ

ઉપસ્થિત સભાજનો ઉપર પરમગુરુની કૃપાદૃષ્ટિ પડી ન હોત તો બધા અજ્ઞાન દશામાં જ જીવતા હોત અને ચૈતનતાવાળી સમજ ગ્રહણ કરવાની શક્તિ ધરવાની બુદ્ધિ ઉજાગ્રત કરી શક્યા ન હોત. વળી, જો એમ ન થયું હોત તો બધા ભવસાગરમાં નાશવંત ઉપાસનાઓમાં ભુલા પડીને હીન દશામાં જીવતા હોત.

સૂર વિના જમ નૈન સબનકે, વસ્ત ન સૂઝે ભોમી ભોવનકે;
ઉગે સૂર સકલ સબ સૂઝે, ત્યૌ તમ કીરપાયે હમ બૂઝે. ૨૨

શબ્દાર્થ

સૂર = સૂર્ય વિના = સિવાય જમ = જેમ નૈન = આંખો સબનકે = સૌની વસ્ત = પદાર્થ ન = નહીં સૂઝ = દેખાય ભોમી = પૃથ્વી ભોવનકે = મકાનનાં ઉગે સૂર = સૂર્ય ઉદય થતાં સકલ સબ = બધું સૂઝે = દેખાય ત્યૌ = તેમ તમ = તમારી કીરપાયે = કૃપાથી હમ = અમોને બૂઝે = જ્ઞાનની સમજ પડે.

અનુવાદ

સૂર્ય વિના જેમ સૌની આંખો પૃથ્વી પરના કે મકાનના પદાર્થો દેખે નહીં, પરંતુ સૂર્ય ઉદય થતાં બધું જ દેખાય છે. તેમ તમારી કૃપાથી અમોને જ્ઞાનની સમજ પડે છે.

ભાવાર્થ

સૂર્યની ગેરહાજરી અર્થાત્ રાત્રિના અંધકારમય વાતાવરણમાં બધાની આંખો પૃથ્વી પરના પદાર્થો કે મકાનમાં રહેલા ઘર વખરીનો સામાન દેખી શકતી નથી, પરંતુ સૂર્યનો ઉદય થતાંની સાથે જ્યારે પ્રકાશ ફેલાય ત્યારે બધી જ વસ્તુ દેખાય છે. તેવી જ રીતે સૂર્યના પ્રકાશ સમાન પરમગુરુની કૃપાદૃષ્ટિ માનવી ઉપર પડે તો અજ્ઞાની માનવીને ગૂઢાર્થ ભરેલું જ્ઞાન પણ સરળ રીતે સમજવાની શક્તિ પ્રદાન થતાં યથાર્થ રીતે જ્ઞાનને સમજી શકે છે.

સાર અસાર સકલ અબ જાના, તુમ કર્તા સદ્ગુરુ પરમાના;
યેસા કહી જ્ઞાને સબ ગલીયા, પીછે એકતા થઈ હલમલીયા. ૨૩

શબ્દાર્થ

સાર અસાર = નાશવંત અને શાશ્વત સકલ અબ = હવે બધું જ જાના = જાણ્યું તુમ = તમે કર્તા = સર્જનહાર
સદ્ગુરુ = સદ્ગુરુ પરમાના = પ્રમાણિત યેસા કહી = એવું કહીને જ્ઞાને = જ્ઞાનમાં સબ = બધા ગલીયા = ડૂબ્યા
પીછે = પછી એકતા થઈ = ભેગા થઈ હલમલીયા = હળ્યા-મળ્યા.

અનુવાદ

શાશ્વત અને નાશવંત એ બધું હવે જાણ્યું. જેથી તમો કર્તાના પ્રમાણિત સદ્ગુરુ છો એવું કહી
બધા જ્ઞાનમાં ડૂબ્યા. ત્યાર પછી સૌ ભેગા મળીને હળ્યા-મળ્યા.

ભાવાર્થ

કથા સત્સંગના શ્રવણ બાદ શ્રોતાજનોને સઘળી જ્ઞાનચર્યા દરમિયાન શાશ્વત અને નાશવંતનો
ભેદ (રહસ્ય) સમજાયો. વળી, પિંડ અને બ્રહ્માંડમાં અંશ-અંશીની સર્વોપરિતાનો પણ ખ્યાલ
આવ્યો અને સૌને શાશ્વતપદની સમજ પડી. એટલે બધાને લાગ્યું કે ચોક્કસ કર્તા દ્વારા કોઈ
પ્રમાણિત સદ્ગુરુને મોકલવામાં આવ્યા છે. આ પ્રમાણેનું મંતવ્ય જણાવ્યા બાદ સૌ એકબીજાને
આત્મબંધુત્વના નાતે પરસ્પર હેતથી ભેટ્યા.

નિશ દિન જ્ઞાન કરતહી યેસે, ચલે સકલ કૈવલકી રહેશે;
કૈવલ કૈવલ સબકો કરહી, અહોનિશ ધ્યાન નિરંતર ધરહી. ૨૪

શબ્દાર્થ

નિશ દિન = દરરોજ જ્ઞાન = જ્ઞાન કરતહી = કરવાથી યેસે = આ પ્રમાણે ચલે = ચાલવા લાગ્યા સકલ = બધા
કૈવલકી રહેશે = કૈવલધર્મની રહેણી કરણી મુજબ કૈવલ કૈવલ = કૈવલ કૈવલનો મંત્ર સબકો = બધાને કરહી = કરવાનું
કરવાથી અહોનિશ = અહર્નિશ ધ્યાન = ચિંતન, લક્ષ નિરંતર = સતત ધરહી = ધરવા લાગ્યા.

અનુવાદ

આ પ્રમાણેનું દરરોજ જ્ઞાન કરવાથી બધા કૈવલધર્મની રહેણીકરણી મુજબ ચાલવા લાગ્યા.
કૈવલ કૈવલના મંત્ર કરવાનું કહેવાથી બધા અહોનિશ સતત ધ્યાન ધરવા લાગ્યા.

ભાવાર્થ

આ પ્રમાણે દરરોજ કૈવલજ્ઞાનનો ઉપદેશ ગ્રહણ કરવાથી બધા શ્રોતાજનો કૈવલધર્મની
રહેણી-કરણી મુજબ આચરણ કરીને જીવન જીવવા લાગ્યા. વળી, કૈવલ... કૈવલના પ્રગટ
મંત્રનો જાપ જપવાના આદેશને ગ્રહણ કરી બધા અહર્નિશ ચિત્તની એકાગ્રતા કરીને કૈવલમંત્રનું
ધ્યાન ધરવા લાગ્યા.

એહી પરકાર બોહોત દિન વિતે, કહે કુવરે સબ ભયે સચિત્તે. ૨૫

શબ્દાર્થ

એહી પરકાર = આ પ્રમાણે બોહોત = ઘણા દિન = દિવસ વિતે = વિત્યા કહે કુવરે = કુવેરસ્વામી કહે છે કે સબ = બધા ભયે = થયા સચિત્તે = સચિત્તપણે.

અનુવાદ

આ પ્રમાણે ઘણા દિવસ વીત્યા. કુવેરસ્વામી કહે છે કે બધા સચિત્તપણે થયા.

ભાવાર્થ

રાજદરબારમાં આ પ્રમાણે જ્ઞાનની ચર્ચા કરતાં ઘણા દિવસો પસાર થયા. પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે સતત જ્ઞાનના શ્રવણને કારણે બધા શ્રોતાજનોએ નાશવંત ઉપાસનાને ત્યજી એકમાત્ર કૈવલજ્ઞાનનો શાશ્વત લક્ષ ગ્રહણ કર્યો. આ પ્રમાણે સૌ કૈવલજ્ઞાનને શ્રવણ કરીને સંપૂર્ણ સચિત્તપણે જાગ્રત થઈ ગયા.

અંગ-૫૩

અન્ય દેશ પ્રવશકો

બોહોરુ એક શહેરકે રાઈ, સુની મમ કિર્તિ મીલનકુ આઈ;
તેહી અવસર હમ હુતે ક્યારી, રાજા પરજા સહિત પસારી. ૧

શબ્દાર્થ

બોહોરુ = ત્યારે, તેવામાં એક = એક શહેરકે = શહેરના રાઈ = નગરપતિ, રાજા સુની = સાંભળી
મમ = મારા કિર્તિ = યશ મીલનકુ = મળવા માટે આઈ = આવ્યા તેહી = તે અવસર = વખતે હમ = હું હુતે = હતો
ક્યારી = સત્સંગ સભા રાજા = નગરપતિ પરજા = પ્રજાજનો સહિત = સાથે પસારી = ભરીને.

અનુવાદ

તેવામાં એક શહેરના રાજા મારા યશ સાંભળીને મળવા માટે આવ્યા. તે વખતે હું, રાજા
અને પ્રજાજનો સહિત જ્ઞાન સત્સંગસભા ભરીને બેઠો હતો.

ભાવાર્થ

તે વખતે સાગદ્વીપના જ એક અન્ય શહેરના નગરપતિ અવિનાશી અયમપુરુષના યશ
સાંભળીને મળવા આવ્યા. તે વખતે પરમગુરુ સત્સંગ સભામાં શ્રીડંડ રાજા, રુસલદેવ રાણી, રવિ
શેઠ, લુકમીબાઈ શેઠાણી સહિત અનંગપુરના નગરજનો સમક્ષ, ઉત્કૃષ્ટ આસન પર બિરાજમાન
થઈને સત્સંગ તથા જ્ઞાન ચર્ચા કરતા હતા.

થોરે દેશ તિનકો અધિકારુ, દામ ભરે શ્રીડંડ દવારુ;
સો રાજા દર્શન જબ કીનો, સૂની મોઈ જ્ઞાન ભયો રંગ ભીનો. ૨

શબ્દાર્થ

થોરે = થોડાક દેશ = મૂલક તિનકો = તેનું અધિકારુ = શાસન દામ ભરે = ખંડણી ભરે શ્રીડંડ દવારુ = શ્રીડંડ
રાજાના રાજદ્વારે સો = તે રાજા = નગરપતિ દર્શન = સ્વરૂપને નીરખવું જબ = જ્યારે કીનો = કર્યો સૂની = સાંભળી
મોઈ = મારું જ્ઞાન = જ્ઞાન ભયો = થયો રંગ ભીનો = તરબોળ.

અનુવાદ

થોડાક મૂલક ઉપર તેનું શાસન હતું. તે શ્રીડંડના રાજદરબારમાં ખંડણી ભરતો હતો. તે
રાજાએ જ્યારે દર્શન કર્યા અને મારું જ્ઞાન સાંભળીને તરબોળ થયો.

ભાવાર્થ

સાગદ્વીપના થોડા મુલક ઉપર તે નગરપતિનું શાસન ચાલતું હતું. જેથી તે રાજા અધિપતિ એવા શ્રીકંડ રાજાના રાજદરબારમાં ખંડણી ભરતો હતો. તે રાજાએ અવિનાશી અયમપુરુષના દર્શન કર્યાં. વળી, સત્સંગ સભામાં પરમગુરુના મુખારવિંદમાંથી નીકળતા જ્ઞાનમય વચનો સાંભળીને એવા તો રંગાયા કે વધુ જ્ઞાન સાંભળવાની હૃદયમાં ઉત્કંઠા જાગી જેથી....

**કરી પ્રણામ બેઠો જબ રાજા, સીંધ સમાન શબ્દ હમ ગાજા;
કૈવલલક્ષ કલા તબ કાઢે, ઊંડારથ અતી મહા ગૂઢ ગાઢે. ૩**

શબ્દાર્થ

કરી = કરીને પ્રણામ = નમસ્કાર બેઠો = બિરાજ્યા જબ = જ્યારે રાજા = નગરપતિ સીંધ સમાન = સિંહની જેમ શબ્દ = વચનો હમ = મેં ગાજા = ઉચ્ચાર્યા કૈવલલક્ષ = કૈવલકર્તાનો લક્ષ કલા = યુક્તિપૂર્વક તબ = ત્યારે કાઢે = ચર્ચામાં લીધો ઊંડારથ = કલ્યાણકારી અતી = ઘણો મહા ગૂઢ = ગૂઢાર્થ ભરેલો ગાઢે = અતિ.

અનુવાદ

જ્યારે પ્રણામ કરીને રાજા બિરાજ્યા ત્યારે મેં સિંહ ગર્જનાની જેમ વચનો ઉચ્ચાર્યો. વળી, ઘણો કલ્યાણકારી તેમજ અતિ ગૂઢાર્થ ભરેલા કૈવલકર્તાના લક્ષને ત્યારે યુક્તિપૂર્વક રીતે ચર્ચામાં લીધો.

ભાવાર્થ

દિલમાં આરત પ્રગટ થતાં જ રાજાએ મુસ્તક ઝુકાવીને નમસ્કાર કર્યાં. ત્યાર પછી પોતાના આસને બિરાજમાન થયા. તે સમયે પરમગુરુએ સિંહ ગર્જનાની જેમ વાણીનો ઉચ્ચાર કર્યો. તેમણે મહાન કલ્યાણકારી એવા કૈવલકર્તાની લક્ષ-ભજનવિધિ દર્શાવતા અતિ ગૂઢાર્થ ભરેલા વિષયની યુક્તિપૂર્વક ચર્ચા કાઢીને કૈવલજ્ઞાનની વિસ્તારપૂર્વક સમજ આપી.

**તિનકે અરથ કરી સમજાયે, ગદ્ગદ્ કંઠ ભયો જબ રાયે;
ગલીત વચન બોલે મુખ બેના, આજ ભયો કૃતારથ એના. ૪**

શબ્દાર્થ

તિનકે = તેના, ત્રણેયના અરથ = અર્થ કરી = કરીને સમજાયે = સમજાવ્યું ગદ્ગદ્ કંઠ = ગદ્ગદિત કંઠે ભયો = થયો જબ = ત્યારે રાયે = રાજા ગલીત = ગળગળા વચન = અવાજે બોલે = બોલ્યા મુખ બેના = મુખેથી વચનો આજ = આજરોજ ભયો = થયો કૃતારથ = સંતુષ્ટ એના = સારી રીતે.

અનુવાદ

તેનો (ત્રણેયનો) અર્થ કરીને સમજાવ્યું ત્યારે રાજા ગદ્ગદિત કંઠે થયો. તેઓ મુખેથી ગળગળા અવાજે વચનો બોલ્યા કે આજે હું સારી રીતે સંતુષ્ટ થયો છું.

ભાવાર્થ

હદ, બેહદ અને અનહદ એટલે કે સગુણ, નિર્ગુણ અને સકર્તા એમ ત્રણે સિદ્ધાંતોનો ખુલાસો કરી કેવલજ્ઞાનની દરેક દષ્ટિકોણથી સમજ પડે તેવા અર્થ કરીને પરમગુરુ દ્વારા સમજાવવામાં આવ્યું. વળી, રેચક, પ્રેરક અને કુંભક એમ ત્રણેય સમદમગતિ થતાં વહેતા સુષમણા નાડીના વહન વખતે જપાતા ગુપ્ત અમરમંત્રની વિગતવાર સમજ સાંભળતાંની સાથે જ નગરપતિ ગદ્ગદિત કંઠે થયા. તેમના મુખમાંથી ગળગળા અવાજે વચનો નીકળ્યા (ઉચ્ચારાયા) કે તેઓ આજે સાચે જ ખૂબ સંતુષ્ટ છે અને પોતાને ખૂબ જ ભાગ્યશાળી માને છે. કારણે આવી અલૌકિક વાણીનું શ્રવણ કરીને પોતાનું જીવન સફળ થયું એમ તેઓ અહેસાસ અનુભવે છે.

કરન લગ્યો સ્તુતિ નીકી, પૂછન લગ્યો પેર ગતીકી;
તબ હમ કીના કેવલ લક્ષા, સુની રાજા જબ લીની દક્ષા. પ

શબ્દાર્થ

કરન = કરવા લગ્યો = લાગ્યો સ્તુતિ = પ્રાર્થના નીકી = પવિત્ર ભાવથી પૂછન લગ્યો = પૂછવા લાગ્યો
પેર = રીત ગતીકી = જ્ઞાન થકી મોક્ષની તબ = ત્યારે હમ = મેં કીના = કહ્યા કેવલ લક્ષા = કેવલકર્તાનો લક્ષ
સુની = સાંભળ્યો રાજા = નગરપતિ જબ = જ્યારે લીની = લીધો દક્ષા = કંઠી ઉપદેશ.

અનુવાદ

પવિત્ર ભાવથી પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો અને જ્ઞાન થકી મોક્ષની રીત પૂછવા લાગ્યો. ત્યારે મેં કેવલલક્ષ કહ્યો. જ્યારે તે સાંભળ્યું ત્યારે રાજાએ કંઠી ઉપદેશ લીધો.

ભાવાર્થ

હૃદયની પ્રામાણિકતાથી અને પવિત્ર ભાવથી રાજા પરમગુરુની સ્તુતિ-પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા તથા જ્ઞાન થકી મોક્ષ પ્રાપ્તિ અર્થે ધરવા યોગ્ય ધ્યાનની વિશેષ સમજ અને રીત પૂછવા લાગ્યા. ત્યારે અવિનાશી કાયમપુરુષે કેવલકર્તાનો અલૌકિક લક્ષ દર્શાવતું કેવલજ્ઞાન સરળ રીતે સમજ પડે તેમ સમજાવ્યું. પરમગુરુના મુખારવિંદમાંથી નીકળેલા વચનો શ્રવણ કરતાની સાથે જ રાજા ભાવવિભોર બની ગયા. તેઓ તુરત જ પરમગુરુના ચરણમાં સેવકભાવે સન્મુખ બેસીને કંઠી ઉપદેશ લઈ કાયમપંથી બન્યા.

લેઈ દિક્ષા સેવક જબ ભયેઉ, કર જોડી હમકુ તબ કહેઉ;
ચલો સ્વામી મમ ઘરે પધારો, કુટુંબ સહિત કારજ સબ સારો. ૬

શબ્દાર્થ

લેઈ = લઈને દિક્ષા = કંઠી ઉપદેશ સેવક = દાસ, અનુયાયી જબ = જ્યારે ભયેઉ = બન્યા
કર જોડી = હાથ જોડીને હમકુ = મને તબ = ત્યારે કહેઉ = કહેવા લાગ્યા ચલો સ્વામી = હે સ્વામી ચાલો મમ ઘરે = અમારા
રાજમહેલમાં પધારો = પધરામણી કરો કુટુંબ સહિત = પરિવારજનો સહિત કારજ = કલ્યાણનું કાર્ય સબ = સર્વે, બધાના
સારો = સફળ કરો.

અનુવાદ

કંઠી ઉપદેશ લઈને જ્યારે રાજા અનુયાયી બન્યા ત્યારે હાથ જોડીને મને કહેવા લાગ્યા કે
હે સ્વામી ! અમારા રાજમહેલમાં પધરામણી કરો અને કુટુંબ સહિત બધાના કલ્યાણનું કાર્ય
સફળ કરો.

ભાવાર્થ

આત્મકલ્યાણ માટે જેમને કેવલજ્ઞાન અનિવાર્ય લાગ્યું છે એવા નગરપતિ પરમગુરુના
શરણાર્થી બનીને કંઠી ઉપદેશ ગ્રહણ કરે છે. અનુયાયી બન્યા પછી બે હાથ જોડીને હૃદયના
સાચા ભાવથી પ્રર્થના કરે છે અને પરમગુરુને રાજમહેલમાં પધારવા માટેનું આમંત્રણ
આપે છે. પોતે તો કૃતાર્થ થયા, પરંતુ પોતાના કુટુંબ અને અન્ય પરિવારજનોનું પણ
કલ્યાણ થાય તથા માનવજીવન સફળ થાય તેવું તેઓ ઈચ્છતા હોય છે, તેથી પધરામણી
માટે વિનંતી કરે છે.

હમ હી તો પાવન થયે આંહી, કુટુંબ સહિત અપાવન તાંહી;
તાકુ કરો કૃતારથ સ્વામી, ભોવન પધારો અંતર્યામી. ૭

શબ્દાર્થ

હમ હી તો = હું તો પાવન = પવિત્ર થયે = થયો આંહી = અહીંયા કુટુંબ સહિત = પરિવારજનો સહિત
અપાવન = અપવિત્ર તાંહી = ત્યાં તાકુ = તેટલા માટે કરો = કરી કૃતારથ = કલ્યાણ સ્વામી = પ્રભુ
ભોવન પધારો = રાજમહેલમાં પધરામણી કરો અંતર્યામી = હૃદયની વાત જાણવાવાળા.

અનુવાદ

હું તો અહીં પવિત્ર થયો, પરંતુ પરિવારજનો સહિત ત્યાં અપવિત્ર છે. તેટલા માટે હે
અંતર્યામી પ્રભુ ! રાજમહેલમાં પધરામણી કરીને તેમનું પણ કલ્યાણ કરો.

ભાવાર્થ

ઉપદેશ ગ્રહણ કર્યા બાદ રાજા તો પરમગુરુની કૃપા પ્રાપ્ત કરીને કૃતાર્થ થયા, પરંતુ રાજમહેલમાં રહેતા બીજા તેમના પરિવારનો હજુ કૃપાથી વંચિત છે. માટે તેમના કલ્યાણ કરવાના ઉત્તમ ઉદ્દેશ્યથી રાજા અવિનાશી અયમપુરુષને પોતાના મહેલમાં પધરામણી માટે વિનંતી કરે છે. જેથી રાણીઓ સહિત સર્વ પરિવારજનો પરમગુરુનાં દર્શન સહિત જ્ઞાનનો લ્હાવો લઈ શકે અને કંઠી ઉપદેશ ગ્રહણ કરીને કૃપા થકી મોક્ષના અધિકારી બની શકે.

તબ ચલવા હમ કીયા પીયાના, શ્રીડંડ રાજા સંકુયાના;
તબ કીના વેગે જઈ આવું, ઉનકે પણ રખીયાઉ ભાવું. ૮

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે ચલવા = જવા હમ = મેં કીયા = કર્યું પીયાના = પ્રસ્થાન શ્રીડંડ રાજા = શ્રીડંડ રાજા સંકુયાના = સંકોચ અનુભવ્યો તબ = ત્યારે કીના = કહ્યું વેગે = ઉતાવળે જઈ આવું = જઈને પાછો આવું ઉનકે = તેમણે પણ = પરંતુ રખીયાઉ = રાખી આવું ભાવું = પ્રેમ.

અનુવાદ

જ્યારે મેં જવા માટે પ્રસ્થાન કર્યું ત્યારે શ્રીડંડ રાજા સંકોચ અનુભવવા લાગ્યા. ત્યારે કહ્યું કે તેમનો પણ પ્રેમ રાખી આવું અને જઈને ઉતાવળે પાછો આવું.

ભાવાર્થ

આમંત્રણને માન આપી રાજાના મહેલમાં પધરામણીએ જવા માટે પરમગુરુએ પ્રસ્થાન કર્યું. ત્યારે શ્રીડંડ અધિપતિ રાજા ભાવવિભોર બનીને મનમાં ઊંડા વિચારમાં પડી ગયા. દુઃખી હૃદય નિહાળીને સાંત્વન આપતાં પરમગુરુએ કહ્યું કે રાજાના પ્રેમને પૂર્ણ કરવા માટે તેઓ ઉતાવળે પધરામણી પતાવીને વહેલી તકે પાછા આવશે.

તબ આનંદમયે નરનારી, સ્વામી જાવો રાજા અધિકારી;
પણ વેગે આઈયો મહારાજા, સબ જીવનકે સારી કાજા. ૯

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે આનંદમયે = હરખઘેલા થયા નરનારી = સ્ત્રી-પુરુષો સ્વામી = પ્રભુ જાવો = જઈ આવો રાજા = નગરપતિ અધિકારી = પાત્રતા ધરાવતા છે પણ = પરંતુ વેગે = વેળાસર આઈયો = આવજો મહારાજા = મહારાજા સબ જીવનકે = બધા જીવોના સારી = સાર્થક કરી કાજા = કલ્યાણના કાર્યો.

અનુવાદ

ત્યારે સ્ત્રી-પુરુષો હરખઘેલા થયા અને કહેવા લાગ્યા કે હે પ્રભુ ! રાજા પાત્રતા ધરાવતા હોઈ જઈ આવો, પરંતુ હે મહારાજા ! બધા જીવોના કાર્યો સાર્થક કરી વેળાસર આવજો.

ભાવાર્થ

પરમગુરુના સાંત્વનદાયી વચનો સાંભળતાંની સાથે જ બધા સ્ત્રી-પુરુષો હરખઘેલા થઈ ગયા. રાજા પાત્રતા ધરાવતા શિષ્ય હોઈ તેમના આમંત્રણને માન આપીને રાજમહેલમાં જવા માટે પરમગુરુને જણાવે છે. વળી, મહારાજ તરીકે સંબોધન કરીને બધા જીવોના કાર્યો સાર્થક કરીને વેળાસર પાછા પધારવા માટેની વિનંતી કરે છે.

યેમ આધીન હોઈ ચરણે નયેઉ, બોહોરુ હમ રાજા ઘરે ગયેઉ;
અતિ આદર કરી લેઈ ગયો રાજા, પેઠત શહેર બજાયે બાજા. ૧૦

શબ્દાર્થ

યેમ = આ પ્રમાણે આધીન હોઈ = આધીન થઈ ચરણે નયેઉ = ચરણમાં નમી વંદન કર્યા
બોહોરુ = ત્યારબાદ હમ = હું રાજા = નગરપતિ ઘરે = મહેલમાં ગયેઉ = ગયો અતિ = ઘણો આદર = સન્માન કરી = કરીને
લેઈ ગયો = લઈ ગયો રાજા = નગરપતિ પેઠત = પ્રવેશતાં, શહેર = શહેરમાં બજાયે બાજા = વાજિંત્રો વગડાવ્યા.

અનુવાદ

આ પ્રમાણે આધીન થઈને ચરણમાં નમી વંદન કર્યા. ત્યારબાદ હું રાજાના મહેલમાં ગયો. રાજા ઘણા સન્માન કરીને લઈ ગયો અને શહેરમાં પ્રવેશતાની સાથે વાજિંત્રો વગડાવ્યા.

ભાવાર્થ

આ પ્રમાણે અતિ વિનમ્ર બનીને સૌ સ્ત્રી-પુરુષોએ પરમગુરુના ચરણોમાં નીચા નમીને વંદન કર્યા. ત્યાર પછી પરમગુરુએ રાજમહેલમાં જવા માટે પ્રસ્થાન કર્યું. જેવા શહેરમાં પ્રવેશ્યા કે રાજાએ અવિનાશી અયમપુરુષનું ખૂબ જ ઊમળકાભેર સ્વાગત કર્યું. જાત જાતનાં વાજિંત્રો વગડાવીને વાજતે ગાજતે સન્માનપૂર્વક રાજમહેલામાં પધરામણી કરાવી.

ઉપમા સહિત મંદિર પધરાયે, રાણી સજન કુટુંબ પરે પાયે;
શહેર સકલ સબ આયો ધાઈ, એક એકપે પહોંચાઈ વધાઈ. ૧૧

શબ્દાર્થ

ઉપમા સહિત = સ્વમાન સાથે મંદિર = મંદિરમાં પધરાયે = પધરામણી કરાવી રાણી = રાણી
સજન = નગરજનો કુટુંબ = પરિવારજનો પરે પાયે = પગે લાગ્યા શહેર સકલ સબ = શહેરના સૌ નગરજનો આયો = આવ્યા

ધાઈ = દોડતા એક એકપે = એકબીજાને પહોંચાઈ = પહોંચાડી વધાઈ = ખુશીના સમાચાર.

અનુવાદ

સ્વમાન સહિત મંદિરમાં પધરામણી કરાવી અને રાણી સહિત સૌ નગરજનો અને કુટુંબીજનો પગે લાગ્યા. આ પ્રમાણે શહેરના સૌ નગરજનો પણ એકબીજાને ખુશીના સમાચાર પહોંચાડીને દોડતાં આવ્યાં હતાં.

ભાવાર્થ

રાજમહેલમાં આવેલા મંદિરના પરિસરમાં અવિનાશી અયમપુરુષની સ્વમાનભેર જ્યારે પધરામણી કરાવી, ત્યારે ઉત્તમ પ્રકારના ગાલીચા અને બિછાનાવાળા રત્નજડિત સિંહાસન ઉપર પરમગુરુને બિરાજમાન કરાવ્યા. ભેગા થયેલા નગરજનો અને રાજા-રાણી તેમજ સૌ કુટુંબીજનો સહિત પરમગુરુ સન્મુખ નત્ મસ્તકે પ્રણામ કરીને બેઠા. વળી, આખા શહેરના રહેવાસીઓ એકબીજા દ્વારા ખુશીના સમાચાર મળતાંની સાથે જ અવિનાશી અયમપુરુષનાં દર્શનાર્થે દોડતાં આવ્યાં હતાં.

જે જીતના જીનકુ હે ભાવું, તેતની ભેટ સામગ્રી લાવું;
ધરી સામગ્રી શરણે સોઈ, પીછે પાય પરે સબ કોઈ. ૧૨

શબ્દાર્થ

જે = જે મુજબ જીતના = જેટલો જીનકુ = જેમનો હે = હોય ભાવું = પ્રેમ તેતની = તેટલી ભેટ = દાન સામગ્રી = વસ્તુ લાવું = લાવે ધરી = મૂકીને સામગ્રી = વસ્તુ શરણે = શરણમાં સોઈ = તે પીછે = પછીથી પાય પરે = પગે લાગે સબ કોઈ = બધા.

અનુવાદ

જે મુજબ જેમનો જેટલો ભાવ હોય તેટલી (તે પ્રમાણે) દાન માટે વસ્તુઓ લાવતા. પછીથી ચરણોમાં વસ્તુ મુકીને બધા પગે લાગતા.

ભાવાર્થ

રાજદરબારમાં રાજગુરુદેવની પધરામણી થયાના વાવળ (સમાચાર) મળતાં જ દર્શનાર્થીઓ જેમના હૃદયમાં જેટલો ભાવ-પ્રેમ હતો તે પ્રમાણે દાન-દક્ષિણા તરીકે સમર્પણ કરવા માટેની ભેટ સામગ્રી લઈને આવતા હતા. બધા જ દર્શનાર્થીઓ ભેટની સામગ્રી પરમગુરુનાં ચરણમાં ભાવપૂર્વક સમર્પણ કરતા અને પછી બે હાથ જોડી સન્મુખ બેસીને પગે લાગતા.

નગરમાંહી નરનારી જે તે, દર્શનકુ આયે સબ તે તે;
કેતેક ભાવ કેતેક કભાવુ, રાજગુરુ જાણી સબ આવુ. ૧૩

શબ્દાર્થ

નગરમાંહી = શહેરમાં નરનારી = સ્ત્રી-પુરુષો જે તે = જેટલા દર્શનકુ = દર્શન કરવા આયે = આવ્યા
સબ = બધા તે તે = તેટલા કેતેક = કેટલાક ભાવ = પ્રેમપૂર્વક કેતેક = કેટલાક કભાવુ = ભાવ વગર રાજગુરુ = રાજાના
ગુરુ જાણી = જાણીને સબ = બધા આવુ = આવ્યા.

અનુવાદ

શહેરમાં જેટલા સ્ત્રી પુરુષો હતા તે તે બધા દર્શન કરવા તો આવ્યા. તેમાં કેટલાક ભાવથી
તો કેટલાક ભાવ (પ્રેમ) સિવાયના, પરંતુ રાજાના ગુરુ (રાજગુરુ) જાણીને સૌ આવ્યા હતા.

ભાવાર્થ

શહેરમાં જેટલા સ્ત્રી-પુરુષો હતા તે બધા પોતપોતાની અનુકૂળતા મુજબ કોઈ ચાલીને તો
કોઈ વાહન દ્વારા પરમગુરુના દર્શનાર્થે રાજમહેલમાં આવ્યા હતા. કેટલાક હૃદયમાં શુદ્ધ ભાવ
ધારણ કરીને તો કેટલાક રાજદરબારમાં રાજાના ગુરુ પધાર્યા છે તેવું જાણીને ભાવ વિના માત્ર
દેખાદેખાથી પણ બધા જ નગરજનો દર્શનાર્થે આવ્યા હતા.

હલીમલી રહે સકલ સબ લોગુ, ભયો આનંદ ગયો સબ સોગુ;
તારપીછે ભોજનકી ઠાની, કરી રસોઈ રાણી મન માની. ૧૪

શબ્દાર્થ

હલીમલી રહે = હળીમળીને રહેતા સકલ સબ = સૌ કોઈ લોગુ = માણસો ભયો = થયા આનંદ = ખુશ,
હરખઘેલા ગયો = દૂર થયો સબ = બધો સોગુ = સંતાપ તાર પીછે = ત્યાર પછી ભોજનકી ઠાની = જમણની તૈયારી
કરી રસોઈ = ભોજન તૈયાર કરી રાણી = રાણીઓ દ્વારા મન માની = મન પસંદ.

અનુવાદ

માણસોનો બધો સંતાપ દૂર થતાં હરખઘેલા બનીને સૌ કોઈ હળીમળીને રહેતા. ત્યાર પછી
ભોજનની તૈયારીમાં રાણીઓએ મનપસંદ રસોઈ તૈયાર કરી.

ભાવાર્થ

નગરના બધા જ સ્ત્રી-પુરુષો દર્શનાર્થે આવ્યા. પરમગુરુના દિવ્ય સ્વરૂપનાં દર્શન કરતાની
સાથે બધાના મનનો સંતાપ દૂર થયો. એટલે સૌ હરખઘેલા બની ગયા. દર્શન બાદ તેઓ
હળીમળીને એકબીજાના ખબર અંતર પૂછવા લાગ્યા.

ત્યાર પછી ભોજન (જમણ)ની તૈયારીઓ થવા લાગી. જેમાં રાણીઓએ વિધ વિધ પ્રકારની મન પસંદ સ્વાદિષ્ટ રસોઈ તૈયાર કરી હતી.

**રાજા હમ લીનો પરસાદુ, અમૃત સમ અન્નકો સૌ સ્વાદુ;
કરી પરસાદ પલંગ બિછાયે, બીરા પાન સોપારી ખાયે. ૧૫**

શબ્દાર્થ

રાજા = નગરપતિ હમ = મેં લીનો પરસાદુ = પ્રસાદી લીધી અમૃત સમ = અમૃત સમાન
અન્નકો સૌ સ્વાદુ = દરેક વાનગીઓનો સ્વાદ કરી પરસાદ = પ્રસાદી લીધા બાદ પલંગ = બિછાનું, આસન
બિછાયે = ઢાળ્યો બીરા પાન સોપારી = પાન બીડા અને સોપારી ખાયે = ખાધાં.

અનુવાદ

મેં અને રાજાએ પ્રસાદી લીધી તે દરેક વાનગીઓનો સ્વાદ અમૃત સમાન હતો. પ્રસાદી લીધા બાદ પલંગ ઢાળ્યો અને સોપારી તથા પાન બીડા ખાધાં.

ભાવાર્થ

રાણી દ્વારા તૈયાર કરેલ સ્વાદિષ્ટ ભોજન પરમગુરુ તથા રાજા બંને સાથે બેસીને જમ્યા. હૃદયના શુદ્ધભાવથી બનાવેલી તમામ વાનગીઓનો સ્વાદ અમૃત સમાન હતો. જમણ (ભોજન) બાદ પાન બીડા અને સોપારી ખાધા. થોડા સમય માટે પરમગુરુને આરામ કરવા માટે સુંદર ગલીયા પાથરીને પલંગ તૈયાર કરવામાં આવ્યો.

**કુટુંબ સહિત રાજા ઓરુ રાણી, હમ આગળ બેઠે સબ આની;
પૂછન લગે સકલ પરિવારુ, કછુ ચર્યા કાઢો કીરતારુ. ૧૬**

શબ્દાર્થ

કુટુંબ સહિત = પરિવારજનો સાથે રાજા = નગરપતિ ઓરુ = અને રાણી = રાણી હમ આગળ = મારી આગળ
બેઠે = બેઠા સબ = બધા આની = આવીને પૂછન લગે = પૂછવા લાગ્યા સકલ = બધા પરિવારુ = કુટુંબીજનો
કછુ = કાંઈક ચર્યા = સત્સંગ કાઢો = કરો કીરતારુ = સ્વામી.

અનુવાદ

રાજા અને રાણી પરિવારજનો સહિત મારી આગળ બધા આવીને બેઠા અને બધા કુટુંબીજનો પૂછવા લાગ્યા કે હે સ્વામી ! કંઈક સત્સંગ કરો.

ભાવાર્થ

ભોજનનો કાર્યક્રમ પૂર્ણ થયા બાદ રાજા પોતાની રાણીઓ અને કુટુંબીજનો સહિત પરમગુરુ જ્યાં આરામ કરતા હતાં ત્યાં પલંગની સામે જઈને બેઠા. થોડી જ્ઞાનની ચર્ચા અને ઉપદેશાત્મક બોધ સહિત સત્સંગ (વાર્તાલાપ) કરવા માટે સમગ્ર પરિવારજનો પરમગુરુને વિનંતી કરવા લાગ્યા.

**અતિ ઉમંગ કરી હમ બોલે, અંતઃકરણ અનુભવ ખોલે;
બ્રહ્મ ભવાટી બરનન કીનો, કેવલ લક્ષ લખાઈ દીનો. ૧૭**

શબ્દાર્થ

અતિ = ઘણો ઉમંગ = ઉમળકો કરી = કરીને હમ = હું બોલે = બોલ્યો અંતઃકરણ = અંતઃકરણ અનુભવ = પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન ખોલે = ખોલ્યો બ્રહ્મ ભવાટી = બ્રહ્મભૂમિકામાં વૃદ્ધિ પામેલી રચના બરનન = વર્ણન કીનો = કર્યું કેવલ લક્ષ = કેવલકર્તાનો લક્ષ લખાઈ દીનો = સમજાવી દીધો.

અનુવાદ

અંતઃકરણનો અનુભવ ખોલ્યો અને ઘણો ઉમળકો કરીને હું બોલ્યો. વળી, બ્રહ્મભૂમિકામાં વૃદ્ધિ પામેલી રચનાનું વર્ણન કર્યું અને કેવલકર્તાનો લક્ષ સમજાવી દીધો.

ભાવાર્થ

રાજા તેમજ તેમના કુટુંબીજનોની વિનંતીને માન આપી પરમગુરુએ ઘણા ઉમળકાભેર જ્ઞાન ચર્ચા શરૂ કરી. પોતાના અંતઃકરણોના અનુભવ થકી જે અનુભવેલું તે બધી હકીકત વિસ્તારપૂર્વક જણાવી. તેમણે કેવલકર્તા દ્વારા રચેલી અને બ્રહ્મભૂમિકામાં વૃદ્ધિ પમાડેલી તમામ રચના પ્રારંભકાળથી અત્યાર સુધીના સમયગાળા દરમિયાન થયેલ વૃદ્ધિ અને અંતનું વર્ણન કર્યું. તદ્ ઉપરાંત નાશવંત દેહમાં સર્વોપરી રહેલા ચૈતન અંશની અને બ્રહ્મથી પરે રહેલા સર્વોપરી અંશીના પરમપદની સમજ આપીને અવિનાશી કેવલકર્તાનો લક્ષ જણાવ્યો.

**પૂરણ પદ પરીબ્રહ્મ પ્રચંડા, સદા સદોદિત અમર અખંડા;
સો કેવલ નિજ પરમ ઉદારા, સભામાં જ કરી કીયો પોકારા. ૧૮**

શબ્દાર્થ

પૂરણ પદ = પરિપૂર્ણ પદ પરીબ્રહ્મ = બ્રહ્મથી પરે રહેલું પ્રચંડા = પ્રચંડ સદા સદોદિત = સદાને માટે અમર = અવિનાશી અખંડા = ખંડિત ન થાય તેવું સો = તે કેવલ = કેવલકર્તા નિજ = પોતે પરમ ઉદારા = મહાન પરોપકારી સભામાં જ = સભાગૃહમાં કરી = કરી કીયો = કહ્યું પોકારા = ગર્જનાયુક્ત વચનો.

અનુવાદ

બ્રહ્મથી પરે રહેલું પરિપૂર્ણ પ્રચંડ પદ જે સદાને માટે અમર અને અખંડ રહેલું છે. તે કૈવલકર્તા પોતે મહાન પરોપકારી છે. સત્માગૃહમાં જ પોકાર કરીને કહ્યું.

ભાવાર્થ

અવિનાશી કાયમપુરુષે સત્માગૃહમાં ગર્જનાયુક્ત વચનોનો ઉચ્ચાર કરીને બ્રહ્મથી પરે રહેલા પરિપૂર્ણ પ્રચંડ પદ કે જે હંમેશને માટે અમર અને અખંડ રહેલું છે, તેની તર્કબદ્ધ રીતે સમજ આપી. પરમપદના સ્વામી સર્જનહાર પોતે કૈવલકર્તા છે જે મહાન પરોપકારી છે. તેમણે જ ઉદારતાનો ભાવ ધારણ કરીને અંશોના કલ્યાણ અને આનંદ માટે વિવિધતાપૂર્ણ મહાન બ્રહ્માંડનું સર્જન કરી સૌ અંશોને સૃષ્ટિમાં રમણ કરવા માટે મોકલ્યા અને દેવી સ્વરૂપોને સંવર્ધન, પાલન-પોષણ અને સંહારની જવાબદારી સોંપીને એક એક કરુણા બક્ષિસ કરી છે.

તબ સબકે ઉર પરમ બસેઉ, દુગ્ધા દલકી દૂર ખસેઉ;
મત પાખંડ સબે પરહરીયા, ઈષ્ટ ઉપાસ આગે જો કરીયા. ૧૯

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે સબકે = બધાના ઉર = હૃદયમાં પરમ બસેઉ = પરમપદની શ્રેષ્ઠ સમજ હૃદયમાં સ્થિર થઈ
દુગ્ધા = અજ્ઞાન દલકી = હૃદયની દૂર ખસેઉ = દૂર થયું, નષ્ટ થઈ મત = માન્યતા પાખંડ = ખંડિત સબે = બધાએ
પરહરીયા = ત્યજી દીધી ઈષ્ટ = દેવોની ઉપાસ = ઉપાસના આગે = પહેલા, અગાઉ જો = જે કરીયા = કરતા હતા.

અનુવાદ

ત્યારે બધાના હૃદયમાં પદની શ્રેષ્ઠ સમજ સ્થિર થઈ જેથી હૃદયનું અજ્ઞાન જ્યારે દૂર થયું, ત્યારે અગાઉ જે દેવોની ઉપાસના કરતા હતા તે પાખંડી માન્યતાને બધાએ ત્યજી દીધી.

ભાવાર્થ

પરમગુરુના સ્વમુખે ઉચ્ચારાયેલ ગર્જનાયુક્ત વિવિધ સિદ્ધાંતોની હૃદને દર્શાવતા વચનો અને સર્વથી શ્રેષ્ઠ સકર્તા સિદ્ધાંતનું પ્રતિપાદન કરતા કૈવલકર્તાના લક્ષને સુણતાંની સાથે જ બધાના હૃદયમાં શ્રેષ્ઠ પરમપદની સમજ ઠરીને સ્થિર થઈ. જેથી હૃદયમાં વર્ષોથી ઘર કરીને જામ્યું હતું તે અજ્ઞાન દૂર થયું. હૃદયમાં શાશ્વત પદના જ્ઞાનનો પ્રકાશ થતાં અગાઉ દેવી-દેવતાઓની જે ઉપાસના કરતા હતા તે તમામ નાશવંત અને કર્મકાંડી માન્યતાઓને બધાએ ત્યજી દીધી.

કૈવલજ્ઞાન જબી હમ સિંયા, તિન આગે સબ પડ ગયે નીયા;
સભા સકલ સબ ભઈ આતુરા, કૈવલજ્ઞાન સૂની ચકયૂરા. ૨૦

શબ્દાર્થ

કૈવલજ્ઞાન = કેવલકર્તાનું જ્ઞાન જબી = જ્યારે હમ = મેં સિંચા = સિંચ્યું તિન આગે = તેની આગળ સબ = બધું પડ ગયે = પડી ગયું નીચા = ફીકું સભા = એકત્રિત માનવ સમુદાય સકલ સબ = બધા ભઈ = થયા આતુરા = આતુર કેવલજ્ઞાન = કેવલકર્તાનું જ્ઞાન સૂની = સાંભળીને ચકચૂરા = તલ્લીન.

અનુવાદ

સભામાં બધા આતુર થયા અને જ્યારે મેં કૈવલજ્ઞાન સિંચ્યું ત્યારે તેની આગળ બધું ફીકું પડી ગયું. કેવલજ્ઞાન સાંભળી બધા તેમાં તલ્લીન બન્યા.

ભાવાર્થ

સભામાં એકત્રિત થયેલ માનવ સમુદાયની આતુરતાને નિહાળીને પરમગુરુએ જ્યારે સૌ સભાના શ્રોતાજનોના હૃદયકમળમાં ગૂઢાર્થ કૈવલજ્ઞાનનું સિંચન કર્યું ત્યારે અગાઉ જે સાંભળેલું ક્તવી જ્ઞાન હતું તે બધાને ફીકું લાગવા માંડ્યું. સભાના સર્વજનો કૈવલકર્તાનું જ્ઞાન શ્રવણ કરીને આનંદમગ્ન બની, તલ્લીન થઈ ડોલવા લાગ્યા.

સબકે મન મમ સ્વાધીન ભયેઉ, વૃત્તિ અચલ નિશ્ચલ સબ થયેઉ;
એકાગ્રહે ચિત્ત કરી કરગરહી, સ્વામિ શિષ તમારા કરહી. ૨૧

શબ્દાર્થ

સબકે મન = બધાનાં મન મમ = મને સ્વાધીન = સ્વહસ્તક ભયેઉ = થયાં વૃત્તિ = ભાવના અચલ = અચળ નિશ્ચલ = અડગ સબ = દરેક થયેઉ = થઈ એકાગ્રહે = એકાગ્ર ચિત્ત = ચિત્ત અંતઃકરણ કરી = કરીને કરગરહી = કરગરવા લાગ્યા સ્વામિ = પ્રભુ શિષ = સેવક તમારા = તમારા કરહી = બનાવો.

અનુવાદ

દરેકની ભાવના અચળ અને અડગ થઈ ત્યારે બધાનાં મન મને સ્વહસ્તક (સ્વાધીન) થયાં. તેઓ એકાગ્રચિત્ત કરીને કરગરવા લાગ્યા કે હે પ્રભુ! તમારા સેવક બનાવો.

ભાવાર્થ

સભાના સર્વ શ્રોતાજનોની ભાવના જ્યારે અચળ અને અડગ થઈ ત્યારે તેઓએ દરેકે પોતાનાં મન સંકલ્પ-વિકલ્પથી રહિત કરીને પરમગુરુને સ્વાધીન (સમર્પિત) થયા. તેઓ સૌ ચિત્તની એકાગ્રતા કરીને પોતાને અનુયાયી બનાવવા માટે પરમગુરુને બે હાથ જોડીને વિનંતી કરવા લાગ્યા.

યેસા જ્ઞાન કાહુ નહીં દેખા, વેદ પુરાણ શાસ્ત્ર બહુ પેખા;
સિધ સાધક સૃષ્ટિ બહુ હોયે, જોગી જતી પુરાતન જોયે. ૨૨

શબ્દાર્થ

યેસા = એવું જ્ઞાન = જ્ઞાન કાહુ = કોઈનું નહીં = નથી દેખા = જોયું વેદ = ચાર વેદ પુરાણ = અઢાર પુરાણ શાસ્ત્ર = છ શાસ્ત્ર બહુ = ઘણા, ખૂબ જ પેખા = જોયા સિદ્ધ = સિદ્ધ પુરુષો સાધક = સાધના કરવાવાળા સૃષ્ટિ = જગતમાં બહુ હોયે = ઘણા હોય છે જોગી = ત્યાગી પુરુષો જતી = સંન્યાસી પુરાતન = પહેલાનાં જોયે = જોયાં.

અનુવાદ

વેદ, પુરાણ અને શાસ્ત્રો બહુ જોયા તથા જગતમાં સિદ્ધ પુરુષો, સાધકો, ઘણા હોય છે. વળી, ત્યાગીપુરુષો અને પુરાતનો સંન્યાસીઓ પણ જોયા, પરંતુ આવું જ્ઞાન કોઈનું જોયું નથી.

ભાવાર્થ

વળી, તેઓ કહેવા લાગ્યા કે દુનિયામાં ચાર વેદ, છ શાસ્ત્ર અને વિવિધ પુરાણોનું ઘણું જ્ઞાન સાંભળ્યું છે, તેમજ જગતમાં ઘણું લાંબુ આયુષ્ય ધરાવતા સિદ્ધ પુરુષો, સાધકો, યોગીપુરુષો અને સંન્યાસીઓ પણ ઘણા જોયા અને સાંભળ્યા છે, તેમ છતાં આ પ્રમાણેનું અલૌકિક જ્ઞાન કોઈએ કહ્યું નથી કે કોઈના દ્વારા સાંભળવામાં આવ્યું પણ નથી.

ઈન્દ્રિ દમન મીલે બહુ રહેશા, કોહુ નહીં જ્ઞાની તુજ જેસા;
ભેખ અનેક દેખ્યા બહુ હમહી, તુમ સરીખા મીલીયા એક તુમહી. ૨૩

શબ્દાર્થ

ઈન્દ્રિ દમન = ઈન્દ્રિયોનો નિગ્રહ કરી મીલે = મળ્યા બહુ = ઘણા રહેશા = રહેણીકરણીવાળા કોહુ = કોઈ નહીં = નથી જ્ઞાની = જ્ઞાનવાન તુજ = તમારા જેસા = જેવા ભેખ = ભેખધારી અનેક = ઘણા દેખ્યા = જોયા બહુ = બધા હમહી = અમે તુમ = તમારી સરીખા = સરખામણી કરી શકે તેવા મીલીયા = મળ્યા એક = એક જ તુમહી = તમે.

અનુવાદ

ઈન્દ્રિયોનો નિગ્રહ કરીને રહેણી-કરણી પાળવાવાળા ઘણા મળ્યા, પરંતુ કોઈ તમારા જેવા જ્ઞાની નથી. વળી, અમે ઘણા બધા ભેખધારીઓ જોયા, પરંતુ તમારા સરીખા તો તમે એક જ મળ્યા.

ભાવાર્થ

પાંચ કર્મેન્દ્રિય અને પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયને કાબુમાં રાખીને તેના નિગ્રહ દ્વારા દીનચર્યા પાળવાવાળા જગતમાં ઘણા મહાપુરુષો મળ્યા છે, પરંતુ પરમગુરુ જેવા અલૌકિક જ્ઞાની અને કૈવલવેત્તા પુરુષ સમગ્ર બ્રહ્માંડમાં કોઈ જ નથી. સંસારમાંથી વિરક્ત બનીને સાધુ જીવન જીવતા ભેખધારીઓ પણ ઘણા જોવા મળે છે, પરંતુ પરમગુરુની સરખામણીમાં તો માત્ર એક પરમગુરુ જ છે. સમસ્ત

બ્રહ્માંડના અન્ય કોઈપણ જ્ઞાનીપુરુષ તેમની તુલનામાં આવી શકે તેમ નથી.

**સો તો સબ તિન ગુનમેં અટક્યા, જ્યોત સ્વરૂપ શક્તિ લ્યો લટક્યા;
કૈવલજ્ઞાન લહ્યા નહીં કોહી, જપ તપ સાધનમેં રહ્યા મોહી. ૨૪**

શબ્દાર્થ

સો તો = તેઓ તો સબ = બધા તિન ગુનમેં = ત્રણ ગુણોવાળા દેવતાઓ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશમાં
અટક્યા = વિરમ્યા જ્યોત સ્વરૂપ = જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજન શક્તિ = આદ્યશક્તિ મહામાયા લ્યો = સુધી
લટક્યા = વળગી રહેવું કૈવલજ્ઞાન = કૈવલકર્તાનું જ્ઞાન લહ્યા = જાણ્યું નહીં = નથી કોહી = કોઈએ જપ = મંત્રનું રટણ
તપ = તપશ્ચર્યા સાધનમેં = સાધનામાં રહ્યા = રહ્યા મોહી = આકર્ષાઈને.

અનુવાદ

તેઓ તો બધા ત્રણ ગુણમાં વિરમ્યા અથવા તો જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજન અને આદ્યશક્તિ સુધી વળગી રહ્યા છે. વળી, જપ, તપ અને સાધનામાં આકર્ષાઈને રહ્યા છે, પરંતુ કોઈએ કૈવલજ્ઞાન જાણ્યું નથી.

ભાવાર્થ

જગતમાં સૌ સાધનાના બળે સિદ્ધિ પામેલા સિદ્ધપુરુષો અને વિવિધ પ્રકારના ભેખધારણ કરીને યુસ્ત રહેણી-કરણી પાળતા ભેખધારીઓ તો ત્રિગુણાત્મક દેવ-બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહાદેવની ભક્તિમાં વિરામ પામ્યા છે. તો કેટલાક જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજન અને આદ્યશક્તિ મહામાયામાં વળગી રહ્યા છે. વળી, તેઓ વિવિધ પ્રકારના મંત્રના જાપ જપતા હોય છે તો કોઈ તપશ્ચર્યા કરીને તથા સાધના દ્વારા મળતી સિદ્ધિઓમાં પરવશ બનીને રહ્યા છે, પરંતુ કોઈએ બ્રહ્મથી પરે રહેલા પરમપદ અંગેનું અલૌકિક કૈવલજ્ઞાન જાણ્યું નથી.

**યાતે હમ તુમસે પતી આયા, તુમહી બોધ અગાધ સુનાયા;
અબ હમકુ ઉપદેશ કરીજે, તુમ હમકુ આપના કર લીજે. ૨૫**

શબ્દાર્થ

યાતે = તેથી હમ = અમોને તુમસે = તમારા ઉપર પતી = વિશ્વાસ આયા = આવ્યો તુમહી = તમોએ જ
બોધ = ઉપદેશ અગાધ = ગૂઢ સુનાયા = સંભળાવ્યો અબ = હવે હમકુ = અમોને ઉપદેશ = બોધ કરીજે = કરીને
તુમ = તમે હમકુ = અમોને આપના = તમારા કર લીજે = કરી લો.

અનુવાદ

તમોએ જ ગૂઢાર્થ ભરેલો બોધ સંભળાવ્યો તેથી અમોને તમારા ઉપર વિશ્વાસ આવ્યો. હવે

અમોને લક્ષ બોધ કરીને તમે અમને તમારા કરી લો.

ભાવાર્થ

પરમગુરુએ વિશ્વમાં જે પરમપદ અંગેનું ગુપ્ત અને ગૂઢાર્થ ભરેલું જે અલૌકિક કૈવલજ્ઞાન હતું તેની યથાર્થ રીતે સાચી સમજ સર્વ શ્રોતાજનોને આપી. બધાના મનમાં તેમના પ્રત્યે વિશ્વાસ સંપાદન થયો. સૌએ કૈવલધર્મ અંગીકાર કરવા માટે કંઠી ઉપદેશ બ્રહ્મણ કરીને કાયમપંથી અનુયાયી બનવાની તૈયારી બતાવી. અને પોતાને સેવક તરીકેનો અધિકાર આપવા વિનંતી કરવા લાગ્યા.

જબ કારજ સરસી હમ જાના, જ્ઞાન તુમારા મે મન માના;
તબ હમ શિષ્ય કીયા સબ કાઉ, મહામંતર કરનનમે સુનાઉ. ૨૬

શબ્દાર્થ

જબ = જ્યારે કારજ = કલ્યાણનું કાર્ય સરસી = સાર્થક હમ = અમારું જાના = જાણ્યું જ્ઞાન = જ્ઞાન તુમારા = તમારા મે = મેં મન = મનમાં માના = માની લીધું, માન્યુ તબ = તે પછી જ હમ = મેં શિષ્ય = સેવક કીયા = બનાવ્યા સબ કાઉ = બધાને મહામંતર = અમરમંત્ર કરનનમે = કાનમાં સુનાઉ = સંભળાવીને.

અનુવાદ

તમારા જ્ઞાનથી જ્યારે અમારા કલ્યાણનું કાર્ય સાર્થક થશે તેવું જાણ્યું ત્યારે મેં મનમાં માની લીધું. અને તે પછી જ મેં કાનમાં અમરમંત્ર સંભળાવીને બધાને સેવક બનાવ્યા.

ભાવાર્થ

કૈવલજ્ઞાન સાંભળ્યા પછી દરેક શ્રોતાજનોના મનમાં વિશ્વાસ સંપાદન થયો કે હવે પરમગુરુએ આપેલા કૈવલજ્ઞાનના સહારે જ જન્મ-મરણનું સંકટ નિશ્ચિતપણે સાર્થક થશે. સર્વના મનમાં નિશ્ચિત થયેલ આવી ભાવનાને જાણ્યા બાદ પરમગુરુએ દરેકને વ્યક્તિગત રીતે કાનમાં ગુપ્ત અમરમંત્ર સંભળાવીને કૈવલધર્મના અનુયાયી તરીકે કંઠી ઉપદેશ આપ્યો અને કાયમપંથી સેવક બનાવ્યા.

રાણી સહિત રાયકુ બોધે, અન્ય લોક ભાવીક પરમોધે;
યલે શહરમે ઘરે ઘેર નૂતા, જમે સકલ હમહી અવધૂતા. ૨૭

શબ્દાર્થ

રાણી સહિત = રાણી સાથે રાયકુ = રાજાને બોધે = બોધ આપ્યો અન્ય લોક = બીજા ભક્તજનો ભાવીક = ભાવુક્ત, ભાવનાવાળા પરમોધે = ઉપદેશ આપ્યો યલે શહરમે = શહેરમાં ચાલુ થયું ઘરે ઘેર = દરેકના ઘરે નૂતા = જમવાનું આમંત્રણ, નોતરું જમે = જમતા સકલ = બધા હમહી અવધૂતા = હું અવધૂત.

અનુવાદ

રાણી સહિત રાજાને બોધ આપ્યો તેમજ અન્ય ભાવિક ભક્તજનોને પણ ઉપદેશ આપ્યો. શહેરમાં દરેકના ઘરેથી જમવાનું નિમંત્રણ ચાલુ થયું. જેમાં હું અવધૂત તરીકે જમ્યા પછી બધા જમતા હતા.

ભાવાર્થ

આ પ્રમાણે પરમગુરુએ શહેરના રાજા અને રાણીઓ સહિત અન્ય મુમુક્ષુ ભાવિક ભક્તજનોને કંઠી ઉપદેશ આપીને અનુયાયી બનાવ્યા. ત્યાર પછી શહેરના બધા ભાવિક ભક્તો જમવા માટે નિમંત્રણ પાઠવવા લાગ્યા. પરમગુરુ પોતે દરેકને ઘરે જઈને અવધૂત સ્વરૂપે પ્રથમ પ્રસાદિક લેતા હતા. પરમગુરુના ભોજન બાદ ઉપસ્થિત આબાલવૃદ્ધ ભક્તજનો જમતા હતા.

પધરામણી કરી કરી કર જોરે, ભામની મંગલ ગાયે મન ભોરે;
ભોવન ભોવન પ્રત્યે પાવ ધારે, નરનારી પૂર નેહ વધારે. ૨૮

શબ્દાર્થ

પધરામણી = બહુમાનપૂર્વક પોતાને ઘરે બોલાવવું અને સત્કાર કરવો તે કરી કરી = કરાવી કરાવીને કર જોરે = હાથ જોડતા ભામની = સ્ત્રીઓ મંગલ = મંગળગીત ગાયે = ગાતાં મન ભોરે = મનમાં ઉમંગ લાવીને ભોવન ભોવન = ઘરે ઘરે પ્રત્યે = પ્રત્યેકના પાવ ધારે = પગલાં પાડતો નરનારી = સ્ત્રી પુરુષો પૂર = નગરના નેહ વધારે = અધિક પ્રેમાતુર થઈ.

અનુવાદ

નગરના સ્ત્રી-પુરુષો અધિક પ્રેમાતુર થઈ પધરામણી કરાવી કરાવી હાથ જોડતા. જ્યારે હું પ્રત્યેકના ઘરે ઘરે જઈને પગલાં પાડતો. ત્યારે સ્ત્રીઓ મનમાં ઉમંગ લાવીને મંગળ ગીતો ગાતાં.

ભાવાર્થ

કાયમપંથી અનુયાયી બન્યા પછી દરેકના મનમાં પરમગુરુ પ્રત્યે હૃદયમાં વિશેષ ગુરુભાવ પ્રગટ થતાં પોતાનું ભોવન પવિત્ર ચરણરજથી પાવન કરવાના ભાવથી પધરામણી માટેનું આમંત્રણ આપતા. પરમગુરુને બહુ જ સન્માનપૂર્વક પોતાને ઘરે બોલાવી પ્રવેશતાની સાથે જ ફૂલોથી સત્કાર કરીને બે હાથ જોડીને હૃદયના સાચા ભાવથી નમન કરતા. શોભાયાત્રાના ટાણે સ્ત્રીઓ મનમાં ઉમંગ લાવીને રાગબદ્ધ રીતે મંગળ ગીતોનાં ગાન કરતી. સમગ્ર નગરનાં સ્ત્રી પુરુષોમાં પધરામણીનો લ્હાવો લેવાનો ઉમંગલો તથા અધિક ભાવ-પ્રેમ જોતાં પરમગુરુ દરેકને ઘરે જઈને પોતાના ચરણ મુક્તા અને ભક્તોના હૃદયમાં પ્રગટેલાં ભાવ પૂર્ણ કરતા.

રાણી રાજધ્વાર જેતી, અહોનિશ લોલીન રહે સબ તેતી;
નરપતિ ભાવ કહા મમ બરનું, રહેન દિવસ લપટ્યો રહે ચરનુ. ૨૯

શબ્દાર્થ

રાણી = રાણીઓ રાજધ્વાર = રાજદરબારમાં જેતી = જેટલી અહોનિશ = હંમેશને માટે, રાત-દિવસ
લોલીન = તલ્લીન રહે = રહેતી સબ તેતી = તેટલી બધી નરપતિ = રાજા ભાવ = સ્નેહ કહા = કેવી રીતે મમ = હું
બરનું = વર્ણન કરું રહેન દિવસ = રાત દિવસ લપટ્યો રહે = વ્યસ્ત રહેતો ચરનુ = ચરણમાં.

અનુવાદ

રાજદરબારમાં જેટલી રાણીઓ હતી તેટલી બધા જ હંમેશને માટે તલ્લીન રહેતી. રાજાના
ભાવનું હું કેવી રીતે વર્ણન કરું? કારણ કે દિવસ-રાત સેવા અર્થે ચરણોમાં જ વ્યસ્ત રહેતો હતો.

ભાવાર્થ

રાજમહેલામાં જેટલી રાણીઓ હતી તે તેટલી બધી જ હૃદયના શુદ્ધ ભાવથી હંમેશને માટે
પરમગુરુની સેવા અને સરભરામાં તલ્લીન બનીને વ્યસ્ત રહેતી હતી. રાજાનો પણ પરમગુરુ
પ્રત્યેનો ભાવ ઓછો ન હતો. તે પણ પોતાની સઘળી જવાબદારીમાંથી મુક્ત થઈને રાત-દિવસ
સેવાના ભાવથી તત્પર બનીને ચરણોમાં લપટાયેલા રહેતા હતા. આમ સમગ્ર રાજમહેલમાં
ભક્તિભાવ ભર્યું પવિત્ર વાતાવરણ જળવાઈ રહેતું.

તાંહાં હમ રહે માસ દિન સાતુ, ભયો ભક્ત રાજા સાક્ષાતુ;
કાયમપંથ પક્ષ દેઢ કીના, કેવલ ધ્યાન પુરાતન દીના. ૩૦

શબ્દાર્થ

તાંહાં = ત્યાં હમ = હું રહે = રહ્યો માસ દિન સાતુ = એક માસને સાત દિવસ ભયો = થયો ભક્ત = સેવક
રાજા = રાજા સાક્ષાતુ = પ્રત્યક્ષરૂપે કાયમપંથ = કાયમપંથ પક્ષ = માર્ગ દેઢ કીના = દેઢ કરાવ્યો
કેવલ ધ્યાન = કેવલકર્તાનું ધ્યાન પુરાતન = અનાદિનું દીના = આપ્યું.

અનુવાદ

ત્યાં હું એક માસ અને સાત દિવસ રહ્યો જેથી રાજા પણ પ્રત્યક્ષરૂપે સાચો ભક્ત થયો. આદિ
અનાદિ કેવલકર્તાનું ધ્યાન આપીને કાયમ પંથના માર્ગને દેઢ કરાવ્યો.

ભાવાર્થ

અવિનાશી અયમપુરુષ રાજમહેલમાં એક માસ અને સાત દિવસ રહ્યા. સમગ્ર રાજદરબારમાં
સત્સંગ અને કથા કીર્તનથી ભક્તિમય વાતાવરણ બની રહેતું. તે દરમિયાન આદિ-અનાદિ

કેવલકર્તાનું ધ્યાન સમજાવીને પરમગુરુએ સૌના હૃદયમાં કાયમપંથનો માર્ગ દઢ કરાવ્યો. રાજા પણ રાજ્યપદનું માન ત્યજીને પ્રત્યક્ષરૂપે સાચા ભક્ત બની પરમગુરુની સેવાનો અણમોલ લહાવો લેતા હતા.

સબ હરિજનકો કીયો સરદારુ, શિખ દેવન દીનો અધિકારુ;
ત્રીછંડ રાય રાજકા નામુ, વસે સદા સુખનપુર ગામુ. ૩૧

શબ્દાર્થ

સબ = દરેક હરિજનકો = અનુયાયીઓના કીયો = કર્યા, નીમ્યા સરદારુ = મુખિયા શિખ દેવન = આદેશ આપવા દીનો = આપ્યો અધિકારુ = અધિકાર ત્રીછંડ રાય = ત્રીછંડરાય રાજકા = નગરપતિનું નામુ = નામ વસે = રહેતા સદા = કાયમ સુખનપુર ગામુ = સુખનપુર નગરમાં.

અનુવાદ

દરેક અનુયાયીઓના મુખિયા નીમ્યા અને આદેશ આપવા માટે અધિકાર આપ્યો. તે રાજાનું નામ ત્રીછંડરાય હતું. જે કાયમ માટે સુખનપુર નગરમાં રહેતા હતા.

ભાવાર્થ

રાજાએ કેવલજ્ઞાન સંપૂર્ણ રીતે પચાવ્યું છે અને મન, વચન તથા કર્મથી કેવલધર્મ અંગીકાર કર્યો છે, તેવી પાત્રતા (યોગ્યતા) નિહાળતાં જ પરમગુરુએ બધા ભક્તજનોને આદેશ આપવા માટેનો અધિકાર આપી આગેવાન તરીકે નીમ્યા. તે રાજાનું નામ ત્રીછંડરાય હતું. તેમનો રાજમહેલ સુખનપુર નગરમાં જ હતો. ત્યાં રહીને જ તેઓ પોતાનો રાજકારભાર ચલાવતા હતા.

તિનકી જેહ જેઠી અરધંગી, પુષ્પલા રાણી નામંગી;
બીજી રાણી હે છતરીસુ, પ્રેમ અતિ ત્રીછંડ પતિસુ. ૩૨

શબ્દાર્થ

તિનકી = તેમની જેહ = જે જેઠી = પટરાણી અરધંગી = અર્ધાંગના પુષ્પલા રાણી = પુષ્પલા રાણી નામંગી = નામ ધરાવતી બીજી = અન્ય રાણી = પત્ની હે = હતી છતરીસુ = છત્રીસ સો પ્રેમ = સ્નેહ અતિ = અત્યંત ત્રીછંડ = ત્રીછંડરાય પતિસુ = ધણી પ્રત્યે.

અનુવાદ

તેમની જે પટરાણી અર્ધાંગના હતી તે રાણી પુષ્પલા નામ ધરાવતી હતી. બીજી છત્રીસ સો રાણીઓ હતી. તેમનો ત્રીછંડરાય પ્રત્યે અત્યંત સ્નેહ હતો.

ભાવાર્થ

તે ત્રીછંડરાય રાજાની જે પટરાણી હતી, તેનું નામ પુષ્પલા રાણી હતું. તે સિવાઈ અન્ય ત્રણ હજાર છસો રાણીઓ પણ હતી. તે દરેક ત્રીછંડરાય રાજાને હૃદયના સાચા પતિવ્રત ભાવથી પ્રેમ કરતી હતી.

**તેહી સબકુ શિખવાઈ ભક્તિ, સેવનકી કરકે બહુ વિગતિ;
બોહોરુ હમ આજ્ઞા તાંહાં લીની, અનંગપુર જાવનકી કીની. ૩૩**

શબ્દાર્થ

તેહી સબકુ = તે બધાંને શિખવાઈ = શીખવાડી ભક્તિ = ભજન કરવું તે સેવનકી = સેવાની કરકે = કરીને બહુ = ઘણી વિગતિ = વિગતે બોહોરુ = પછી હમ = મેં આજ્ઞા = મંજૂરી, રજા તાંહાં = ત્યાંથી લીની = લીધી અનંગપુર = અનંગપુર શહેર જાવનકી = જવા માટે કીની = કહી જણાવી.

અનુવાદ

તે બધાંને ભક્તિ શીખવાડી અને બહુ વિગતે કરીને સેવાની રીત જણાવી. ત્યાર પછી મેં ત્યાંથી અનંગપુર જવા માટે મંજૂરી કહી જણાવી.

ભાવાર્થ

ત્રીછંડરાય રાજા સહિત રાજમહેલની છત્રીસો રાણીઓને વિગતે કરીને પૂજાપાઠ અને અંશ ભાવ ધારણ કરીને કરવા યોગ્ય ભક્તિની રીત શીખવાડી. તમામે તમામ કૈવલજ્ઞાનથી જાગ્રત થયા છે તેવું જણાતા પરમગુરુએ સુખનપુરથી અનંગપુર પ્રસ્થાન કરવા માટે સૌની સમક્ષ પ્રસ્તાવ મૂક્યો અને જવાની તૈયારી દર્શાવી.

**તબ રાજા રાણી વિલખાનુ, કુટુંબ સહિત કલ્પે બહુ પ્રાનુ;
ઓર શહેરકે હરિજન જેતે, હમ આવત વાકુલ ભયે તેતે. ૩૪**

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે રાજા રાણી = રાજા અને રાણી વિલખાનુ = વિયોગથી-વ્યાકુળ થવું કુટુંબ સહિત = પરિવારજનો સાથે કલ્પે = કલ્પાંત કરે બહુ = ઘણા પ્રાનુ = ખેંચાતા શ્વાસથી ઓર = વળી શહેરકે = શહેરના હરિજન = ભક્તજનો જેતે = જેટલા હમ આવત = મારા આવવાથી વાકુલ ભયે = અભિભૂત બન્યા તેતે = તેટલા.

અનુવાદ

ત્યારે રાજા અને રાણીઓ સહિત પરિવારજનો વિયોગને કારણે વ્યાકુળબનીને ખેંચાતા શ્વાસે બહુ કલ્પાંત કરવા લાગ્યા. વળી, નગરના જેટલા ભક્તજનો હતા તેટલા બધા મારા

આવવાથી અભિભૂત (આકુળ-વ્યાકુળ) બન્યા.

ભાવાર્થ

પરમગુરુએ અનંગપુર તરફ જવા માટે જ્યારે પ્રસ્થાન કર્યું ત્યારે રાજા અને રાજમહેલની બધી જ રાણીઓ સહિત સર્વ પરિવારજનો વિયોગ સહન ન થતાં આકુળ વ્યાકુળ બની ગયાં અને અત્યંત ખેંચાતા શ્વાસે કલ્પાંત કરવા લાગ્યા. વળી, સુખનપુર નગરના જેટલા કાયમપંથી ભક્તજનો હતા તે તમામ મનની અસ્થિરતા અનુભવતા અશાંત ચિત્તે રુદન કરવા લાગ્યા.

**કોસ એક પહોંચાવન આયે, રોવત મૂખ સબકે કુમલાયે;
પીછે સબ જ્ઞાનસે સમજાવા, હરદે હમારા ધ્યાન લખાવા. ૩૫**

શબ્દાર્થ

કોસ એક = એક ગાઉ, દોઢ માઈલનું અંતર પહોંચાવન = વળાવવા આયે = આવ્યા રોવત મૂખ = રુદન કરતા મોઢે સબકે = બધાના કુમલાયે = કરમાઈ ગયાં પીછે = ત્યારપછી સબ = સૌને જ્ઞાનસે = જ્ઞાનથી સમજાવા = સમજાવ્યું હરદે = હૃદયમાં હમારા = મારું ધ્યાન = ધ્યાન લખાવા = ધરવાનું.

અનુવાદ

એક ગાઉ સુધી રુદન કરતા મુખે વળાવવા માટે જ્યારે આવ્યા ત્યારે બધાનાં મુખ કરમાઈ ગયાં હતાં. ત્યાર પછી સૌને જ્ઞાનથી સમજાવ્યું અને હૃદયમાં મારું ધ્યાન ધરવાનું કહ્યું.

ભાવાર્થ

સુખનપુર નગરના રાજા-રાણી અને સર્વે ભક્તજન રુદન કરતાં કરતાં એક ગાઉ સુધી પરમગુરુને વળાવવા માટે જ્યારે ગયા ત્યારે મનમાં દુઃખની અનુભૂતી અને કલ્પાંતને કારણે સૌના મુખ કરમાઈ ગયાં હતાં. પરમગુરુએ સૌને પાછા વળવા માટે જ્ઞાનની ઓથ રાખીને સમજાવ્યા. તેમણે આશ્વાસન આપ્યું કે સર્વેએ અગાઉ જે જ્ઞાન સમજાવ્યું છે તે મુજબ દેહભાવ ત્યજી અંશ ભાવ ધારણ કરીને ગુપ્ત અમરમંત્રના જાપ જપવા તથા ચૂસ્તપણે રહેણી-કરણી પાળીને વૈરાગ્યપૂર્ણ જીવન જીવવા જણાવ્યું. વળી, આદેશ આપ્યો કે તેમની ગેરહાજરીમાં ત્રીછંડરાય રાજાને ઉત્તરાધિકારી તરીકે ગણીને તેમના કહ્યામાં વર્તવું.

દેહી જ્ઞાન સબકુ ઉલટાયે, સત્કુવેર અનંગપુર આયે. ૩૬

શબ્દાર્થ

દેહી = આપી જ્ઞાન = સમજ સબકુ = દરેકને ઉલટાયે = પાછા વાળ્યા સત્કુવેર = સત્કુવેરસ્વામી અનંગપુર આયે = અનંગપુર આવ્યા.

अनुवाद

ज्ञान आपीने दरेकने पाछा वाण्या. सत् कुवेरस्वामी अनंगपुर आव्या.

भावार्थ

अेकगाउ सुधी वणाववा आवेला सुभनपुरना सौ कायमपंथी भक्तजनोने कैवलज्ञाननी आपरी समज आपीने सांत्वन आप्युं अने सुभनपुर जवा माटे पाछा वाण्या. अविनाशी अयमपुरुष सुभनपुर नगरथी नीकणी अनंगपुर शहरेमां पाछा आव्या.

અંગ-૫૪

અનંગપુર પ્રવેશ જન પ્રમોદકો

અનંગપુર જબહી હમ આવા, શાહ સહિત રાજા સુખ પાવા;
રુસલદે રાણી હરખાની, આનંદી શાહ ઘરે શેઠાની. ૧

શબ્દાર્થ

અનંગપુર = અનંગપુર જબહી = જ્યારે હમ = હું આવા = આવ્યો શાહ સહિત = નગરશેઠ સહિત
રાજા = નગરપતિ સુખ પાવા = ખુશ થયા રુસલદે રાણી = રુસલદે રાણી હરખાની = હરખાયાં આનંદી = આનંદ
પામી શાહ ઘરે = નગરશેઠની ઘરે શેઠાની = શેઠાણી.

અનુવાદ

જ્યારે હું અનંગપુર આવ્યો ત્યારે નગર શેઠ સહિત રાજા ખુશ થયા. તેમજ રુસલદે રાણી
પણ હરખાયાં અને નગરશેઠને ઘરે શેઠાણી પણ આનંદિત પામ્યાં.

ભાવાર્થ

અવિનાશી અયમપુરુષ જેવા ત્રીછંડરાય રાજાના સુખનપુર નગરથી પાછા અનંગપુર શહેરના
રાજમહેલમાં પધાર્યા ત્યારે નગરનાં રવિ શેઠ સહિત શ્રીહંડ રાજા ખુશ થયા. તેમજ રાજમહેલનાં
પટરાણી રુસલદે રાણી પણ હરખલેલા બન્યાં. અને નગરશેઠનાં ઘરે લુકમાબાઈ શેઠાણી પણ
આનંદ પામ્યા.

ઓર સકલ પૂરકે નરનારી, પ્રેમ બઢયો સબકુ અધિકારી;
રેન પરી દિવસ સબ ગયેઉ, રાણી રાય ગોષ્ટી મમ ભયેઉ. ૨

શબ્દાર્થ

ઓર = અને સકલ = બધા પૂરકે = નગરના નરનારી = સ્ત્રી, પુરુષ પ્રેમ = સ્નેહ બઢયો = વધ્યો
સબકુ = બધાનો અધિકારી = અધિક રેન પરી = રાત્રિ થઈ દિવસ = દહાડો સબ ગયેઉ = પૂરો પસાર થતાં
રાણી રાય = રાજા અને રાણી ગોષ્ટી = ચર્ચા મમ = મારી સાથે ભયેઉ = થઈ, કરી.

અનુવાદ

અને નગરના બધા સ્ત્રી-પુરુષો છે તે બધાનો સ્નેહ અધિક વધ્યો. દિવસ પૂરો પસાર થતાં
રાત્રિ થઈ ત્યારે રાજા અને રાણીએ મારી સાથે ચર્ચા કરી.

ભાવાર્થ

વળી, અનંગપુર શહેરમાં પ્રવેશતાં જ જે રીતે આદર સત્કાર અને સન્માન મળતું જોતાં લાગ્યું કે સર્વ સ્ત્રી પુરુષોના હૃદયનો સ્નેહ પહેલાંના કરતાં અધિક જણાયો. રાજમહેલમાં પધાર્યા બાદ દિવસ પસાર થતાં જ્યારે સંધ્યાકાળ થયો ત્યારે શ્રીહંડ રાજા અને રાણી પરમગુરુની સમક્ષ સુખનપુરના નિવાસ દરમિયાન થયેલા અનુભવો અને મંતવ્યો બાબતે સન્મુખ બેસીને વાતચીત કરવા લાગ્યા.

રાણી રાય પૂછન જબ લાગે, તાંહાં સ્વામી કેસે રસ પાગે;
સમાચાર સબ હમ કહી દીના, સુખનપુર સુખ જો જો લીના. ૩

શબ્દાર્થ

રાણી = રાણી રાય = રાજા પૂછન = પૂછવા જબ = જ્યારે લાગે = લાગ્યા તાંહાં = ત્યાં સ્વામી = પ્રભુ કેસે = કેવો રસ પાગે = આનંદ પ્રગટ્યો સમાચાર = ઘટેલી સાચી બીનાની હકીકત સબ = સર્વે હમ = મેં કહી દીના = કહી દીધા સુખનપુર = સુખનપુર સુખ = ખુશી જો જો = જે જે લીના = લીધી, માણી.

અનુવાદ

જ્યારે રાજા-રાણી પૂછવા લાગ્યા કે હે પ્રભુ ! ત્યાં કેવો આનંદ પ્રગટ્યો ? સુખનપુરમાં જે જે ખુશી માણી તે સર્વ સમાચાર મેં કહી દીધા.

ભાવાર્થ

અનંગપુરના શ્રીહંડ રાજા અને રૂસલદે રાણી જ્યારે પરમગુરુને પૂછવા લાગ્યા કે ત્રીછંડરાય રાજા અને પુષ્પલા રાણીના રાજમહેલમાં નિવાસ દરમિયાન કેવા પ્રકારના સત્સંગની રમઝટ જામી અને પરિવારજનોએ કેવો આનંદ માણ્યો ? રાજા-રાણી અને નગરજનો દ્વારા કેવો પ્રતિસાદ રહ્યો ? ત્યારે પરમગુરુએ જેવી બીના ઘટેલી (બની હતી) તે તથા સર્વે ભક્તજનોએ જે પ્રકારનો સત્સંગનો આનંદ માણ્યો હતો તે બધી જ સાચી હકીકત વિસ્તારપૂર્વક જણાવી દીધી.

ત્રીછંડ રાયકા અતી બડ હેતુ, સુપી રહ્યો ઘરબાર સમેતુ;
રાણી સહીત સેવ બહુ કીની, પ્રેમ સહીત નિશદિન રંગભીની. ૪

શબ્દાર્થ

ત્રીછંડ રાયકા = ત્રીછંડ રાજાનો અતી બડ = બહુ વિશેષ હેતુ = હેતુ સુપી રહ્યો = સોંપીને રહેતા ઘરબાર = કુટુંબ કબીલો સમેતુ = સમસ્ત રાણી સહીત = રાણીઓ સાથે સેવ = સેવા બહુ કીની = બહુ કરી પ્રેમ સહીત = પ્રેમપૂર્વક નિશ દિન = રાતદિવસ રંગભીની = તરબોળ.

અનુવાદ

ત્રીછંડરાય રાજાનો બહુ વિશેષ હેત હોવાથી સમસ્ત કુટુંબ-કબીલાને સેવામાં સોંપીને રહેતા. વળી, રાણીઓ સહિત બધાએ બહુ સેવા કરી. રાત-દિવસ તેઓ પ્રેમપૂર્વક (સેવામાં) તરબોળ રહેતા.

ભાવાર્થ

ત્રીછંડરાય રાજાના હૃદયમાં પરમગુરુ પ્રત્યે અધિક સ્નેહ પ્રગટ્યો હોવાથી તેઓ રાજકારભાર ત્યજી પોતે તેમજ રાજમહેલના પોતાના કુટુંબીજનો સહિત સૌ સેવામાં ઘણા વ્યસ્ત રહેતા હતા. પુષ્પલા પટરાણી સહિત અન્ય રાણીઓ પણ રાત-દિવસ હૃદયના શુદ્ધ ભાવથી સેવા, સત્સંગ અને સમાગમમાં જ તરબોળ બનીને પૂર્ણ સમર્પિત થઈ રહેતી હતી.

ઓર શહેરકે સઘળે લોગુ, ભાવ અતી નરનાર સંજોગુ;
ભોવન ભોવન હમકુ પધરાયે, મંગળ ધોળ કામનીયાં ગાયે. ૫

શબ્દાર્થ

ઓર = વળી શહેરકે = નગરના સઘળે લોગુ = તમામ નગરજનો ભાવ અતી = અત્યંત ભાવપૂર્વક
નરનાર = સ્ત્રી પુરુષો સંજોગુ = સાથે મળીને ભોવન ભોવન = ઘરે ઘરે હમકુ = મારી પધરાયે = પધરામણી કરાવે
મંગળ ધોળ = ધોળ અને મંગળ ગીતો કામનીયાં = સૌભાગ્યવતી સ્ત્રીઓ ગાયે = ગાતાં.

અનુવાદ

વળી, નગરના નર-નારી સહિત તમામ નગરજનો અત્યંત ભાવપૂર્વક સાથે મળીને ઘરે ઘરે મારી પધરામણી કરાવતા અને સૌભાગ્યવતી સ્ત્રીઓ ધોળ-મંગળના ગીતો ગાતાં હતાં.

ભાવાર્થ

વળી, સુખનપુર નગરનાં નર-નારી સહિત તમામ નગરજનો અત્યંત ભાવપૂર્વક ભેગા મળીને પરમગુરુને ઘરે ઘરે પધરામણી કરાવતાં હતાં. તે દરમિયાન નગરની સૌભાગ્યવતી સ્ત્રીઓ પણ રાગબદ્ધ રીતે ધોળ અને મંગળગીતો ગાતાં ગાતાં શોભાયાત્રામાં સામેલ થઈને આનંદ માણતી હતી.

એહી પરકાર કરી મમ સેવા, લાયે લાય ધરે બહુ વિધિ મેવા;
તબ રાજા રાણી સુખ પામી, તુમસે કુન અજર કરે સ્વામી. ૬

શબ્દાર્થ

એહી પરકાર = આ પ્રમાણે કરી = કરીને મમ સેવા = મારી સેવા લાયે લાય = લાવવા લાગ્યા ધરે = સમર્પિત

બહુ વિધિ = ઘણા પ્રકારના મેવા = સૂકા મેવા અને માવામાંથી બનાવેલી મીઠાઈ તબ = ત્યારે રાજા રાણી = નગરપતિ અને રાણીઓ સુખ પામી = આનંદ પામી તુમસે = તમારા સિવાય કુન = કોણ અજર = મુક્તિ, જન્મ મરણમાંથી છુટકારો કરે = કરે, બક્ષે સ્વામી = પ્રભુ.

અનુવાદ

આ પ્રમાણે મારી સેવા કરીને ઘણા પ્રકારના મેવા લાવીને સમર્પિત કરતા હતા. ત્યારે રાજા-રાણી આનંદ પામીને કહેવા લાગ્યા કે હે પ્રભુ ! તમારા સિવાય અમોને કોણ મુક્તિ બક્ષશે ?

ભાવાર્થ

આ પ્રમાણે સમસ્ત નગરજનો પરમગુરુની સન્માનપૂર્વક આગતા-સ્વાગતા અને ભક્તિ-ભાવ કરતા હતા. વળી, પ્રસાદી માટે સૂકા મેવા સહિત શુદ્ધ મેવાની મીઠાઈઓ બનાવીને તેમજ ભેટ-સોગાદ લાવી પરમગુરુના ચરણોમાં સમર્પિત કરતા હતા. ત્રીછંડરાય રાજા અને પુષ્પલા રાણી પણ પરમગુરુને કહેતા કે તેમના સિવાય આ જગતમાં જન્મ અને મરણના બંધન (સંકટ)માંથી મુક્તિ અપાવનાર બીજું કોઈ જ નથી.

ભલી કરી હરિજન કરી આયે, યશ કીર્તિ જુગમેં પસરાયે;
ગુંજ કરત રજની ગઈ વીતી, ભયો પ્રભાત ચલી જ્યૌ રીતી. ૭

શબ્દાર્થ

ભલી કરી = સારું કર્યું હરિજન = અનુયાયી કરી આયે = બનાવીને આવ્યા યશ કીર્તિ = પ્રતિષ્ઠા જુગમેં = જગતમાં પસરાયે = ફેલાશે ગુંજ = ચર્ચા વિચારણા કરત = કરતાં રજની = રાત્રિ ગઈ વીતી = પસાર થઈ ભયો = થયો પ્રભાત = સવાર ચલી = ચાલી જ્યૌ = જે પ્રમાણે રીતી = પ્રણાલી.

અનુવાદ

સારું કર્યું કે અનુયાયી બનાવીને આવ્યા, જેથી જગતમાં પ્રતિષ્ઠા ફેલાશે. આમ ચર્ચા-વિચારણા કરતાં રાત્રિ પસાર થઈ ને જ્યારે સવાર થયું ત્યારે જે પ્રમાણે પ્રણાલી હતી તેમ દિનચર્ચા ચાલી.

ભાવાર્થ

વળી, શ્રીહંડ રાજા અને રુસલદે રાણી કહેવા લાગ્યા કે કાયમપંથી અનુયાયીઓમાં વધારો થયો તે સારું થયું, જેના કારણે જગતમાં કૈવલધર્મની કીર્તિ અધિકને અધિક ફેલાશે. આ પ્રમાણે ખુલ્લા દિલથી ચર્ચા-વિચારણા કરતાં કરતાં રાત્રિ ક્યાંય પસાર થઈ ગઈ તે ખબર જ ન પડી, અને સવાર થતાંની સાથે જે અગાઉ પ્રણાલિકા પ્રસ્થાપિત થઈ હતી તે મુજબ નિત્યક્રમ ચાલુ થયો.

સેવા પૂજા કરન સબ લાગે, પ્રિત રીત હુતી જે આગે;
બોહોત બેર શાહકે ઘરે ગઈયા, કરી કરી નૂતા ને પધરઈયા. ૮

શબ્દાર્થ

સેવા પૂજા = ઈષ્ટદેવ પ્રતિ શ્રદ્ધા, સન્માન, વિનય અને સમર્પણ ભાવ પ્રગટ કરનારું કાર્ય કરન = કરવા
સબ લાગે = બધા લાગ્યા પ્રિત = સ્નેહ રીત = પ્રથા હુતી = હતી જે = જે આગે = અગાઉ
બોહોત બેર = ઘણી બધી વખત શાહકે = નગરશેઠને ઘરે = ઘરે ગઈયા = ગયો કરી કરી નૂતા ને = નોતરું આપી આપીને
પધરઈયા = પધરામણી કરાવી.

અનુવાદ

અગાઉ જે પ્રથા હતી તે મુજબ સ્નેહથી બધા સેવા-પૂજા કરવા લાગ્યા. ઘણી વખત નગરશેઠને ઘરે ગયો, કેમકે નોતરું આપી આપીને પધરામણી કરાવી.

ભાવાર્થ

અગાઉ જે મુજબની પ્રથા પ્રસ્થાપિત કરી હતી તે મુજબ વિધિવત્ રીતે સ્નેહથી સૌ સેવા-પૂજા કરવામાં વ્યસ્ત થઈ ગયા હતા. રવિ શેઠે જમવાનું આમંત્રણ આપી ઘરે પધરામણી માટે પરમગુરુને વારંવાર વિનંતી કરતા. તેથી પરમગુરુ ઘણી વખત તેમને ઘરે પધરામણીએ ગયા હતા.

ઓર નગરકે ભાવિક લોકુ, ભોવન ભોવન જીમાયે મોકુ;
દિન દિન ભાવ બઢયો નરનારી, રાજ દરબાર ભીર ભઈ ભારી. ૯

શબ્દાર્થ

ઓર = બીજા નગરકે = નગરના ભાવિક = ભક્તિભાવવાળા લોકુ = નગરજનો ભોવન ભોવન = ઘરે-ઘરે
જીમાયે = જમાડતા મોકુ = મને દિન દિન = રોજ બરોજ ભાવ = સ્નેહ બઢયો = વધ્યો નરનારી = સ્ત્રી-પુરુષો
રાજ દરબાર = રાજમહેલના દરબારમાં ભીર = ભીડ ભઈ = થઈ, થવા લાગી ભારી = ઘણી.

અનુવાદ

નગરના બીજા ભાવિક જનો પણ મને ઘરે-ઘરે જમાડતાં. રોજબરોજ સ્ત્રી-પુરુષોને સ્નેહ વધતાં રાજદરબારમાં ઘણી ભીડ થવા લાગી.

ભાવાર્થ

રવિ શેઠને અનુસરીને નગરના બીજા ભક્તિ-ભાવ ધરાવતા ભાવિક કાયમપંથી ભક્તજનો પણ જ્યારે જ્યારે મોકો મળે ત્યારે ત્યારે તેમના ઘરે પરમગુરુની પધરામણી કરાવતા અને મહા પ્રસાદીની વ્યવસ્થા કરીને પરમગુરુને પ્રેમથી ભોજન કરાવતા હતા. દિન પ્રતિદિન નગરના સર્વે

સ્ત્રી-પુરુષોનાં હૃદયમાં પરમગુરુ પ્રત્યેનો સ્નેહ અધિકને અધિક વધવા લાગ્યો. જેથી દર્શનની ભીડ જામતી અને સત્સંગ-સમાગમ શ્રવણ કરવા રાજમહેલનાં (દરબારમાં) સભાખંડમાં મોટી સંખ્યામાં કાયમપંથી ભક્તોની ભીડ ઉમટી પડતી.

**તબ એક દિન હમ રાયકુ કીના, મેરે તો મઠ ચહીયે ભીના;
રાજા કહે તુમ જો ઉર ધરહુ, હુકમ કરો તો અબહી કરહુ. ૧૦**

શબ્દાર્થ

તબ = તેથી એક દિન = એક દિવસ હમ = મેં રાયકુ = રાજાને કીના = કહ્યું મેરે તો = મારે તો મઠ = આશ્રમ, ચહીયે = જોઈએ ભીના = અલગ રાજા કહે = નગરપતિ કહેવા લાગ્યા તુમ = તમારા જો = જેવી ઉર ધરહુ = હૃદયની ભાવના હુકમ કરો = આજ્ઞા કરો તો = તો અબહી = હમણાં જ કરહુ = બનાવડાવું.

અનુવાદ

તેથી મેં એક દિવસ રાજાને કહ્યું કે મારે તો અલગ આશ્રમ જોઈએ. રાજા કહે જેવી તમારા હૃદયની ભાવના. આપ આજ્ઞા કરો તો હમણાં જ બનાવડાવું.

ભાવાર્થ

રાજદરબારમાં ભક્તોની ભીડ વધતાં એક દિવસ પરમગુરુએ રાજા સમક્ષ ઈચ્છા દર્શાવી કે અલગ નિવાસ સ્થાન માટેનું આશ્રમનું નિર્માણ કરીને સત્સંગનું કાર્ય ત્યાંથી થાય તેવી વ્યવસ્થા કરો. રાજાએ પણ પરમગુરુની હાર્દિક ભાવનાને વધાવતાં જણાવ્યું કે આજ્ઞા કરો તો તેઓ હમણાં જ નિર્માણનું કાર્ય આગળ વધારે અને ભવ્ય મંદિર તૈયાર કરાવડાવે.

**તબ હમ હુકમ તરત હી દીના, જબ રાજાએ મંદિર કીના;
પરિપૂરણ મંદિર જબ ભઈયા, હમકુ લેઈ ફેરી તાંહાં પધરઈયા. ૧૧**

શબ્દાર્થ

તબ = તેથી હમ = મેં હુકમ = આદેશ તરત હી = તરત જ દીના = આપ્યો, કરી જબ = જેથી રાજાએ = નગરપતિએ મંદિર = દેવાલય કીના = બનાવ્યું પરિપૂરણ = સંપૂર્ણ રીતે મંદિર = દેવાલય જબ = જ્યારે ભઈયા = બન્યું હમકુ = મને લેઈ = લઈ જઈને ફેરી = પછી તાંહાં = ત્યાં પધરઈયા = પધરાવ્યો.

અનુવાદ

તેથી મેં તુરત જ આદેશ આપ્યો જેથી રાજાએ મંદિર બનાવ્યું. જ્યારે મંદિર સંપૂર્ણ રીતે બન્યું ત્યારે મને પછી લઈ જઈને ત્યાં પધરાવ્યો.

ભાવાર્થ

રાજા તરફથી હકારાત્મક પ્રત્યુત્તર મળતાં જ પરમગુરુએ પણ તુરત જ મંદિરના નિર્માણનું કાર્ય આરંભ કરવા માટે આદેશ કર્યો. જેથી શ્રીહંડ રાજાએ મંદિરના નિર્માણનું કાર્ય ચાલુ કરાવ્યું. જ્યારે મંદિર સંપૂર્ણ રીતે તૈયાર થયું ત્યારે પરમગુરુને રાજમહેલમાંથી વાજતે-ગાજતે વિદાય આપીને નવનિર્મિત મંદિરમાં પધરામણી કરાવી.

**જાહા દિન મંદિર મોહી પધરાયે, તેહી દિન રાજા શહેર જમાયે;
શેઠે લેઈ પ્રતિષ્ઠા કરહી, લક્ષ મોહોર પૂજા તાંહાં ધરહી. ૧૨**

શબ્દાર્થ

જાહા દિન = જે દિવસે મંદિર = મંદિરમાં મોહી = મારી પધરાયે = પધરામણી કરાવી તેહી દિન = તે દિવસે રાજા = નગરપતિએ શહેર = નગર જમાયે = જમાડ્યું શેઠે = નગરશેઠે લેઈ = લઈને પ્રતિષ્ઠા કરહી = પ્રતિષ્ઠા કરીને લક્ષ મોહોર = એક લાખ સોના મહોર પૂજા = ભેટ તાંહાં = ત્યાં ધરહી = ધરી.

અનુવાદ

જે દિવસે મંદિરમાં મારી પધરામણી કરાવી તે દિવસે રાજાએ શહેર જમાડ્યું. શેઠે લઈને પ્રતિષ્ઠા કરીને ત્યાં લાખ સોનામહોર ભેટ ધરી.

ભાવાર્થ

રાજામહેલમાંથી વાજતે-ગાજતે પરમગુરુએ જે દિવસે નવનિર્મિત મંદિરમાં પધરામણી કરી તે દિવસે શ્રીહંડ રાજાએ ભંડારાનું આયોજન કરી ભાવપૂર્વક અનંગપુર નગરના સમગ્ર નગરજનોને જમાડ્યા હતા. વળી, આ શુભ પ્રસંગે નગરશેઠે પણ પરમગુરુની પ્રતિષ્ઠા કરીને એક લાખ સોનામહોર ભેટ તરીકે અર્પણ કરી.

**ઓર શહેરકે મહાજન દૂજા, જીન જેતની સંપત ધરી પૂજા;
કરી પૂજા આપને ઘરે ગઈયા, બોહોરુ હમ મંદિરમેં રહીયા. ૧૩**

શબ્દાર્થ

ઓર = વળી શહેરકે = નગરના મહાજન = પ્રતિષ્ઠિત વ્યક્તિઓ દૂજા = બીજા જીન = જેની જેતની = જેટલી સંપત = સમૃદ્ધિ ધરી પૂજા = પૂજા સામગ્રી સમર્પિત કરી કરી = કરી પૂજા = પૂજન આપને ઘરે = પોતાના ઘરે ગઈયા = ગયા બોહોરુ = ત્યારબાદ હમ = હું મંદિરમેં રહીયા = મંદિરમાં રહ્યો.

અનુવાદ

વળી, નગરના બીજા પ્રતિષ્ઠિત વ્યક્તિઓએ જેની જેટલી સમૃદ્ધિ તેટલી પૂજાસામગ્રી

સમર્પિત કરી, પૂજન કરીને પોતાના ઘરે ગયા. ત્યારબાદ હું મંદિરમાં રહ્યો.

ભાવાર્થ

વળી, નગરના બીજા પ્રતિષ્ઠિત વેપારીઓ અને સંપત્તિવાન ભક્તજનોએ પોતાનું ગજુ હોય તેટલી ભેટ પરમગુરુના ચરણોમાં સમર્પિત કરી. આમ, બધા જ નગરજનો ભાવપૂર્વક પરમગુરુનું પૂજન કરીને ભેટ સામગ્રી સમર્પિત કર્યા પછી પોતપોતાના ઘરે ગયા. જ્યારે પરમગુરુ પોતે નવનિર્મિત મંદિરમાં જ રોકાયા.

રાજા શાહ સહિત સોહાવે, નિશદિન દર્શનકુ સબ આવે;
કેતેક દિન યેસે ગયે વીતી, જ્ઞાન ધ્યાન કરતાં રસ રીતી. ૧૪

શબ્દાર્થ

રાજા = નગરપતિ શાહ = વણિક શેઠ સહિત = સાથે સોહાવે = શોભાવવું નિશદિન = દરરોજ દર્શનકુ = દર્શનાર્થે સબ = બધા આવે = આવતા કેતેક દિન = કેટલાક દિવસ યેસે = એ પ્રમાણે ગયે વીતી = પસાર થઈ ગયા જ્ઞાન = જ્ઞાન ધ્યાન = ધ્યાન કરતાં = કરતાં રસ = આનંદથી રીતી = નિત્યક્રમ કરતાં.

અનુવાદ

રાજા અને વણિક શેઠ સાથે શોભાયમાન થતા (તેમજ) દરરોજ બધા દર્શનાર્થે આવતા. જ્ઞાન, ધ્યાન અને આનંદથી નિત્યક્રમ કરતાં. એ પ્રમાણે કેટલાક દિવસો વીતી ગયાં.

ભાવાર્થ

મંદિરમાં શ્રીહંડ રાજા અને રવિ શેઠ દર્શનાર્થે પધારીને મંદિરની શોભામાં અભિવૃદ્ધિ કરતા. વળી, નગરના સર્વ નગરજનો પણ સવાર-સાંજ દર્શન કરવા આવતા હતા. કૈવલજ્ઞાનના સત્સંગ અને ધ્યાન-ભજન વિધિ સહિત નિત્યક્રમનો સર્વ ઉપસ્થિત ભક્તજનો આનંદપૂર્વક લાભ લેતા. આ પ્રમાણેના ભક્તિભાવભર્યા વાતાવરણમાં કેટલાક દિવસો વીતી ગયા.

ગાઉ ગાઉકે તેડા આવે, તાંહાં હમ જઈ જઈકે રુચી પાવે;
શિષ સાખા કીના બોહોતેરુ, સહસ્ત્ર એક ઘરકા મૂડેરુ. ૧૫

શબ્દાર્થ

ગાઉ ગાઉકે = ગામે ગામથી તેડા = આમંત્રણ આવે = આવતા તાંહાં = ત્યાં હમ = હું જઈ જઈકે = વારંવાર જઈને રુચી પાવે = ખુશ કરતો શિષ = શિષ્યો સાખા = શાખા કીના = પ્રસારી બોહોતેરુ = મોટા પ્રમાણમાં સહસ્ત્ર એક = એક હજાર ઘરકા = મુખ્ય મંદિરના મૂડેરુ = મુંડિત કરી.

અનુવાદ

ગામે ગામથી આમંત્રણ આવતાં હોવાથી હું વારંવાર ત્યાં જઈને સૌને ખુશ કરતો. મુખ્ય મંદિરમાં એક હજાર શિષ્યો મુંડિત કરી શાખાઓ મોટા પ્રમાણમાં પ્રસારી.

ભાવાર્થ

અનંગપુર શહેરની આજુબાજુના ગામે ગામથી પરમગુરુને પધરામણી માટે આમંત્રણ આવતા હતાં. ઘણા માઈલોના લાંબા અંતર કાપીને પણ વારંવાર પરમગુરુ સત્સંગ અને ધર્મ પ્રચાર અર્થે અનુયાયીઓના ઘરે જતા અને સર્વને પધરામણીનો લહાવો આપીને ખુશ કરતા. મુખ્ય મંદિરમાં એક હજાર મુંડિત સાધુઓને દીક્ષા આપી અને અલગ અલગ ગામોમાં શાખાઓ ખોલીને કાયમપંથી અનુયાયીઓનો ઘણા મોટા પ્રમાણમાં ફેલાવો કર્યો. આ પ્રમાણે અલૌકિક એવા કૈવલજ્ઞાનનો ઘણો જ પ્રચાર-પ્રસાર કર્યો હતો.

પંથ ચલા કાયમ અતી કરડા, અન્ય ધરમ સબ માનહીં મરડા;
કૈવલ કીર્તિ દ્વીપમેં ફોરી, રીતા પક્ષ પડે સબ ઓરી. ૧૬

શબ્દાર્થ

પંથ ચલા કાયમ = કાયમપંથ ફૂલ્યોફાલ્યો અતી કરડા = અત્યંત વેગથી અન્ય ધરમ = બીજા ધર્મો સબ = બધા માનહીં મરડા = સન્માન ઓછું થવા લાગ્યું કૈવલ કીર્તિ = કૈવલકર્તાના યશ દ્વીપમેં = દ્વીપમાં ફોરી = ફેલાતાં રીતા = ફીક્કા પક્ષ = ધાર્મિક માન્યતા પડે = પડ્યા સબ = બધા ઓરી = બીજા.

અનુવાદ

કાયમપંથ અત્યંત વેગથી ફૂલ્યો ફાલ્યો જેથી બીજા બધા ધર્મોનું સન્માન ઓછું થવા લાગ્યું. દ્વીપમાં કૈવલકર્તાનો યશ ફેલાતાં બીજા બધા પક્ષ ફીક્કા પડ્યા.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ દ્વારા થતા જ્ઞાનના પ્રચાર-પ્રસાર અને સત્સંગના પ્રભાવથી તથા વિવિધ શાખાઓ દ્વારા થતા કાર્યક્રમો અને મુંડિત સાધુઓના પ્રવાસની અસર વર્તાવાથી કાયમપંથ સમગ્ર દ્વીપમાં ફૂલ્યો-ફાલ્યો. જેના પરિણામે સગુણ અને નિર્ગુણ સિદ્ધાંતોની માન્યતાવાળા વિવિધ ધર્મોનું સન્માન ઓસરવા લાગ્યું. સમસ્ત સાગદ્વીપમાં કૈવલકર્તાનો યશ ફેલાવાથી બીજા બધા પક્ષોની જે બોલબાલા હતી તે નિસ્તેજ થવા લાગી.

પુરુષ નાર પક્ષી કૈવલકે, ભયે સકલ સાયે તનમનકે;
રહેન દિવસ જંબે જુગદીસા, ઉપાસના કૈવલ નિજ ઈશા. ૧૭

શબ્દાર્થ

પુરુષ = નર નાર = સ્ત્રી, નારી પક્ષી = પક્ષની તરફેણ કરનાર કેવલકે = કેવલકર્તાના ભયે = થયા
સકલ = તમામ સાયે = સાચા તનમનકે = તન અને મનથી રહેન દિવસ = રાત્રિ અને દિવસે જંખે = જંખના કરતા
જુગદીસા = જગતના માલિકની ઉપાસના = હંગની એકતાથી કરાતું સ્મરણ અને ધ્યાન કેવલ નિજ = નિજ કેવલ
ઈશા = માલિક.

અનુવાદ

તમામ નર-નારી કેવલકર્તાના પક્ષની તરફેણ કરનાર થયા. સાચા તન-મનથી દિવસ-રાત્રિ જગતના માલિકની જંખના કરતા. તથા નિજ કેવલ માલિકની ઉપાસના કરતા.

ભાવાર્થ

સકર્તા સિદ્ધાંત અપનાવી કેવલકર્તાના પક્ષની તરફદારી કરનાર સાગદ્વીપના કાયમપંથી સર્વ નર-નારી તન અને મનથી દિવસ-રાત્રિ જગતના માલિકની જ જંખના કરતા હતા. કર્તા માલિકને મળવાની આતુરતાને લીધે વિરહની વેદનાના વિરહાગ્નિમાં સતત તપતા હોવાથી માત્રને માત્ર નિજ કેવલકર્તાનું હંગની એકતા સાધીને અંશ ભાવે ધ્યાન-ભજનવિધિ મુજબ પ્રગટ મંત્ર જપીને ગુપ્ત અમરમંત્રના જાપનું રટણ કર્યા કરતા હતા.

કેવલ કેવલ મયે સબ ભઈયા, રાગદ્વેષ લોકનકે ગઈયા;
વીસ કરોડ કથા તાંહાં જ્ઞાના, શિર કેવલ ધરીયા હમ બાના. ૧૮

શબ્દાર્થ

કેવલ કેવલ = કેવલ કેવલ મયે = મય સબ = બધા ભઈયા = બન્યા રાગદ્વેષ = રાગ અને દ્વેષ
લોકનકે = માનવોના ગઈયા = દૂર થયા વીસ કરોડ = વીસ કરોડ કથા = ઉચ્ચાર્યું તાંહાં = ત્યાં જ્ઞાના = જ્ઞાન
શિર = માથે કેવલ = કેવલકર્તા ધરીયા = ધારણ કર્યું હમ = મેં બાના = બાનું.

અનુવાદ

માનવોના રાગ-દ્વેષ દૂર થયા જેથી બધા કેવલ કેવલમય બન્યા. માથે કેવલકર્તાનું બાનું ધારણ કરીને ત્યાં મેં વીસ કરોડ શબ્દોનું જ્ઞાન ઉચ્ચારણ કર્યું.

ભાવાર્થ

કેવલજ્ઞાનની યથાર્થ સમજ પડવાથી આત્મબંધુત્વનો ભાવ જાગૃત થતાં કાયમપંથી અનુયાયીઓમાં રાગ અને દ્વેષ નાશ પામ્યા. વિકાર રહિત થયેલા અંતઃકરણોને લીધે બધા શુદ્ધ ચૈતન ભાવે કેવલ કેવલના પ્રગટ જાપનું રટણ કરવામાં તલ્લીન બન્યા. તેઓ કેવલમય બનીને અંશભાવે ભક્તિભાવ કરવા લાગ્યા. પરમગુરુએ પોતાના શિર ઉપર કેવલકર્તાનું બાનું (રક્ષા

કવચ) ધારણ કરીને કૈવલજ્ઞાન સમજાવતાં સાગદ્વીપમાં વીસ કરોડ શબ્દોનું ઉચ્ચારણ કર્યું.

**સો બાની સબને અભીયાસી, ઘટ ઘટ સરવ નિરંતર વાસી;
તે માટે સમજે સબ કોઈ, શબ્દ અમોઘ લક્ષ ચિત્ત પ્રોઈ. ૧૯**

શબ્દાર્થ

સો = તે બાની = વાણી સબને = બધાએ અભીયાસી = ધ્યાનપૂર્વક ઘટ ઘટ = દરેકે હૃદયમાં સરવ = બધુ જ નિરંતર = હંમેશને માટે વાસી = ધારણ કરી તે માટે = તેટલા માટે સમજે = સમજી ગયા સબ કોઈ = બધા શબ્દ = શબ્દ અમોઘ = લાભકારી લક્ષ = જ્ઞાન ચિત્ત = ચિત્ત અંતઃકરણમાં પ્રોઈ = પરોવી.

અનુવાદ

તે વાણી બધાએ ધ્યાનપૂર્વક સમજી અને દરેકે હૃદયમાં હંમેશને માટે ધારણ કરી. તે માટે બધાએ લક્ષ ચિત્તમાં પરોવીને અમોઘ શબ્દને સૌ સમજી ગયા.

ભાવાર્થ

પરમગુરુના મુખારવિંદમાંથી નીકળેલી સકર્તા સિદ્ધાંતની સમજ આપતી કૈવલજ્ઞાનની વાણીને સર્વ શ્રોતાજનોએ હૃદયમાં ધ્યાનપૂર્વક ઉતારી અને હંમેશ માટે ધારણ કરી રાખી. આ સમજ ત્યારે જ શક્ય બની જ્યારે તેમણે કૈવલકર્તાના સકર્તા સિદ્ધાંતના લક્ષને ચિત્તમાં પરોવી રાખ્યો અને જ્ઞાનના અમોઘ શબ્દોને શુદ્ધ ભાવથી સમજી ગયા.

**શાહ રાયકી કાહા કહુ કરની, દોઈ ભયે જ્ઞાની અગ હરની;
કરે પરમોઘ ઓરનકે જેસે, હોય ગયે સામ્રથ મહાભટ યેસે. ૨૦**

શબ્દાર્થ

શાહ = નગરશેઠ રાયકી = નગરપતિની કાહા કહુ = શું કહું કરની = કાર્યશૈલી દોઈ ભયે = બંને થયા, બન્યા જ્ઞાની = જ્ઞાનવાન અગ = અજ્ઞાન હરની = નાશ કરનાર કરે = કરે પરમોઘ = શ્રેષ્ઠ જ્ઞાનોપદેશ ઓરનકે = બીજાને જેસે = જાણે કે હોય ગયે = થઈ ગયા સામ્રથ = સમર્થ મહાભટ = મોટા પંડિત યેસે = આ રીતે

અનુવાદ

નગરશેઠ અને નગરપતિની કાર્યશૈલી અંગે શું કહું ? બંને અજ્ઞાનનો નાશ કરનારા જ્ઞાની થયા. બીજાઓને શ્રેષ્ઠ જ્ઞાનોપદેશ કરતા, જાણે કે આ રીતે સમર્થ મોટા પંડિત થઈ ગયા હોય.

ભાવાર્થ

રવિ શેઠ અને શ્રીહંડ રાજાની કાર્યશૈલી મહાન હતી. તેઓ બંને અજ્ઞાનતાનો નાશ કરનારા

જ્ઞાનવાન બન્યા હતા. જાણે કે તેઓ સમર્થ અને મહાન પંડિત થઈ ગયા હોય તે પ્રમાણે તેઓ અન્ય અલ્પ સમજ ધરાવતા અજ્ઞાની ભક્તજનોનું અજ્ઞાન દૂર કરી શ્રેષ્ઠ જ્ઞાનોપદેશ કરતા હતા.

**ઓર મુંડિતમે કેતેક થઈયા, જ્ઞાની દરશી અનુભવી ભઈયા;
તબ હમ મનમે કીયા વિચારા, આહી દ્વીપ ચેતા સબ સારા. ૨૧**

શબ્દાર્થ

ઓર = વળી મુંડિતમે = મુંડિત સાધુઓમાં કેતેક = કેટલાક થઈયા = થયા જ્ઞાની = જ્ઞાની દરશી = આત્મદર્શી અનુભવી = અનુભવ પ્રાપ્ત કરેલ પુરુષ ભઈયા = થયા તબ = ત્યારે હમ = મેં મનમે = મનમાં કીયા = કર્યો વિચારા = વિચાર આહી = આ દ્વીપ = દ્વીપ ચેતા = જ્ઞાનથી જાગ્રત (ચેતનવંત) થયો સબ = સમસ્ત સારા = સારી રીતે.

અનુવાદ

વળી, મુંડિત સાધુમાં કેટલાક જ્ઞાની થયા, તો કોઈ દર્શી અને અનુભવી થયા. ત્યારે મેં મનમાં વિચાર કર્યો કે આ સમસ્ત દ્વીપ હવે સારી રીતે જ્ઞાન થકી જાગ્રત થયો છે.

ભાવાર્થ

વળી, મુંડિત સાધુઓમાં કેટલાક આત્મજ્ઞાની થયા તો કોઈ આત્મદર્શી અને અનુભવી થયા. આમ, સમસ્ત સાગદ્વીપના કાયમપંથી સંત અને ભક્તજનોની આવી સ્થિતિ નિહાળતાં, પરમગુરુ મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા કે હવે કેવલજ્ઞાનથી સૌમાં સારી રીતે જાગૃતિ આવી ગઈ છે. એટલે કે ભક્તોએ જુની પરંપરાગત સગુણ અને નિર્ગુણ સિદ્ધાંતની માન્યતાને સમજપૂર્વક છોડીને બધા અંશના કલ્યાણ અને મુક્તિ માટે કેવલકર્તાનું ભજન-સ્મરણ કરતા થઈ ગયા છે. આ પ્રમાણે સકર્તા સિદ્ધાંત સંપૂર્ણ રીતે દૃઢતાપૂર્વક અપનાવવાથી કાયમપંથનો અભૂતપૂર્વ ફેલાવો થયો છે.

**અંતરધ્યાન ભયા હમ જબહી, દેહ સહિત લોકાઈ રહે તબહી;
કલ્યાંત કીયો રાજા ઓર રાણી, અતિ વિલખાયે શાહ શેઠાણી. ૨૨**

શબ્દાર્થ

અંતરધ્યાન = અદૃશ્ય ભયા = થયો હમ = હું જબહી = જ્યારે દેહ સહિત = શરીર સાથે લોકાઈ રહે = લોકોની દૃષ્ટિથી પર થઈને રહ્યો તબહી = ત્યારે કલ્યાંત = આર્કંદભર્યું રુદન કીયો = કર્યું રાજા = નગરપતિ ઓર = અને રાણી = રાણી અતિ = ઘણા વિલખાયે = તલપવા લાગ્યા શાહ = નગરશેઠ શેઠાણી = શેઠાણી.

અનુવાદ

હું જ્યારે અદૃશ્ય થયો ત્યારે દેહ સહિત લોકોની દૃષ્ટિથી પર થઈને રહ્યો તેથી રાજા અને રાણીએ કલ્યાંત કર્યું તેમજ શેઠ અને શેઠાણી ઘણા તલપવા લાગ્યા.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ જ્યારે પોતાના દિવ્ય દેહ સહિત અદૃશ્ય થઈને અલૌકિકપણે લોકોની દૃષ્ટિથી પર થઈને રહ્યા ત્યારે ઉપસ્થિત સૌ ભક્તજનો પોતાના ચર્મચક્ષુથી પરમગુરુના દર્શનીય સ્વરૂપ ન નિહાળતાં આઘાત અનુભવવા લાગ્યા. શ્રીહંડ રાજા અને રુસલદે રાણી પરમગુરુના જવાથી ચોધાર આંસુ વહાવીને હૃદય કંપાવે તેવું આકંઠભર્યું રુદન કરવા લાગ્યા. જ્યારે રવિ શેઠ અને લુકમાબાઈ શેઠાણી વિયોગ સહન ન થતાં વ્યાકુળ બનીને તલપવા લાગ્યાં.

**સહસ્ત્ર સંત મંદિરકે વાસી, સો સબહી મન ભયે ઉદાસી;
ઓર શહેરકે હરિજન જેતે, સબ મીલી રોવન લાગે તેતે. ૨૩**

શબ્દાર્થ

સહસ્ત્ર = એક હજાર સંત = મુંડિત સાધુ મંદિરકે વાસી = મંદિરમાં નિવાસ કરવાવાળા સો = તે સબહી = બધાના મન = મન ભયે = થયાં ઉદાસી = શોકાતુર ઓર = વળી શહેરકે = નગરના હરિજન = ભક્તજનો જેતે = જેટલા સબ = બધા મીલી = ભેગા મળીને રોવન લાગે = રુદન કરતા તેતે = તેટલા.

અનુવાદ

એક હજાર સંત જે મંદિરમાં નિવાસ કરવાવાળા હતા તે બધાનાં મન શોકાતુર થયાં. વળી, નગરના જેટલા ભક્તજનો હતા તેટલા બધા ભેગા મળીને રુદન કરવા લાગ્યા.

ભાવાર્થ

કૈવલજ્ઞાનથી જાગ્રત એવા મુંડિત એક હજાર સંત પુરુષો જે મંદિરમાં જ નિવાસ કરતા હતા તે બધાના મન શોકાતુર બન્યાં. વળી, પરમગુરુ અંતરધ્યાન થયાના સમાચાર પવનવેગે સમગ્ર નગરમાં પ્રસરી જતાં નગરના જેટલા કાયમપંથી ભક્તજનો હતા તેટલા ભેગા મળીને પ્રભુએ પોતાની માયા સંકેલી અંતરધ્યાન થઈ ગયા તેથી હવે કોના દર્શન કરીને હૈયું ઠારીશું? એમ બોલીને શોકમાં મગ્ન બની રુદન કરવા લાગ્યા.

**બહોરુ સાકુટ બહુ પસ્તાના, પરમેશ્વર હમ નહીં પહેયાના;
યેસે શહેર સકલ કલપાયે, દિન તીના લ્યૌ અન્ન નહીં ખાયે. ૨૪**

શબ્દાર્થ

બહોરુ = વળી સાકુટ = અધર્મી બહુ = ઘણા પસ્તાના = પશ્ચાતાપ કરવા લાગ્યા પરમેશ્વર = સાક્ષાત પ્રભુ હમ નહીં = અમે નહીં પહેયાના = ઓળખ્યા યેસે = આવી રીતે શહેર = નગર સકલ = સમસ્ત કલપાયે = કલ્યાંત કરવા લાગ્યું દિન તીના લ્યૌ = ત્રણ દિવસ સુધી અન્ન = અનાજ નહીં ખાયે = ખાધું નહીં.

અનુવાદ

વળી, અધર્મી જીવો બહુ પશ્ચાતાપ કરવા લાગ્યા કે પરમેશ્વરને અમે ઓળખ્યા નહીં. આ રીતે સમસ્ત નગર કલ્પાંત કરવા લાગ્યું અને ત્રણ દિવસ સુધી અન્ન ખાધું નહીં.

ભાવાર્થ

તદ્ ઉપરાંત નગરમાં જેટલા અધર્મી અને દુષ્ટ જીવો હતા તેમણે પણ પરમગુરુના અંતરધ્યાન થવાના સમાચાર જ્યારે જાણ્યા ત્યારે ખૂબ જ પશ્ચાતાપ કરવા લાગ્યા. તેમને પણ મનમાં થયું કે સાક્ષાત્ પ્રભુ પધાર્યા છતાં ઓળખી ન શકવાનો હૃદયમાં ખેદ અને શોકનો અફસોસ કરવા લાગ્યા. આ પ્રમાણે સમસ્ત અનંગપુર નગરના નગરજનો કલ્પાંત કરવા લાગ્યા. વિરહની વેદના અને શોકાતુર પરિસ્થિતિમાં ત્રણ ત્રણ દિવસ પસાર થયા. ઘણાએ તો ત્રણ દિવસ સુધી ભોજન લીધા સિવાય જ ભૂખ્યા રહ્યા.

રાજા શાહ બેઠે પનઠાની, દર્શન બીન તજૂ પ્રાણ નિશાની;
યૌ આકૂલ વ્યાકુલ જન થઈયા, કહે કુવેર હમ પ્રગટ ભઈયા. ૨૫

શબ્દાર્થ

રાજા = નગરપતિ શાહ = નગરશેઠ બેઠે = બેઠા પનઠાની = પ્રતિજ્ઞા લઈને દર્શન બીન = પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપે નિહાળ્યા સિવાય તજૂ = ત્યાગ કરું, ત્યજુ પ્રાણ નિશાની = પ્રણવની સંજ્ઞા યૌ = આ રીતે આકૂલ વ્યાકુલ = આકળ વિકળ જન = ભક્તજનો થઈયા = બન્યા કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે હમ = મેં પ્રગટ ભઈયા = દર્શન દીધાં.

અનુવાદ

નગરપતિ અને નગરશેઠ બંને દર્શન વિના પ્રણવની સંજ્ઞા ત્યજવાની પ્રતિજ્ઞા લઈને બેઠા. આ રીતે ભક્તજનો આકુળ-વ્યાકુળ બન્યા. કુવેરસ્વામી કહે છે કે મેં દર્શન દીધાં.

ભાવાર્થ

અનંગપુરના નગરપતિ શ્રીહંડરાય રાજા અને વજીર રવિ શેઠ બંનેએ જ્યાં સુધી પ્રભુનાં દર્શન ન થાય ત્યાં સુધી અન્નજળનો ત્યાગ કરીને પ્રાણ ત્યજી દેવા સુધીની પ્રતિજ્ઞા લીધી. આ પ્રમાણે સમસ્ત નગરજનો આકુળ-વ્યાકુળ બન્યા. કાયમપંથી ભક્તજનોના હૃદયસ્પર્શી કલ્પાંત અને સાચી હાર્દિક ભાવનાને લક્ષમાં લઈને પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે તેમણે દર્શન દેવા માટે પોતાનો અવિનાશ અયમપુરુષનો અલૌકિક દિવ્ય દેહને પ્રગટ કર્યો.

અંગ-૫૫

પરચાકો

દીનો દરસ સકલ સુખ પાયે, મુગતાફલ લાઈ રાઈ વધાયે;
અગર કપૂરે આરતી કીની, ભેટ સામગ્રી અતી બહુ દીની. ૧

શબ્દાર્થ

દીનો = આપ્યાં દરસ = દર્શન સકલ = બધા સુખ પાયે = હરખઘેલા બન્યા મુગતાફલ = મોતી
લાઈ = લાવીને રાઈ = રાજાએ વધાયે = વધાવી લીધા અગર કપૂરે = અગર અને કપૂરથી આરતી = આરતી
કીની = કરી ભેટ સામગ્રી = દાન દક્ષિણાની સામગ્રી અતી બહુ = ઘણી બધી દીની = આપી.

અનુવાદ

દર્શન આપ્યાં ત્યારે બધા હરખઘેલા બન્યા અને રાજાએ મોતી લાવીને પરમગુરુને વધાવી
લીધા. વળી, અગર અને કપૂરથી આરતી કરીને ઘણી બધી ભેટ સામગ્રી આપી.

ભાવાર્થ

અવિનાશી અયમપુરુષે ફરીથી અલૌકિક દિવ્ય દેહ પ્રગટ કરીને દર્શન આપ્યાં. દર્શન
કરતાંની સાથે જ બધાના હૃદયમાં આનંદનો પાર ન રહ્યો. તેઓ હરખઘેલાં બનીને જય જયકાર
કરવા લાગ્યા. શ્રીહંડ રાજાએ પણ અતિ આનંદિત થઈ ભાવપૂર્વક મોતીનો થાળ રાજમહેલમાંથી
મગાવી પરમગુરુને વધાવ્યા તથા અગર અને કપૂરથી આરતી ઉતારી. તેમણે પરમગુરુના
ચરણોમાં અણમોલ ભેટ સામગ્રી દક્ષિણા પેટે અર્પણ કરીને પગે લાગ્યા અને આશીર્વાદ લીધા.

શહેર સકલ હરખાયે ભારી, દર્શનકુ દોડે નરનારી;
આનંદમયે હરિજન સબ ભઈયા, શોક સકલ દલથી દૂર ગઈયા. ૨

શબ્દાર્થ

શહેર સકલ = સમસ્ત નગરજનો હરખાયે = ખુશ થયા ભારી = ઘણા દર્શનકુ = દર્શન કરવા દોડે = દોડ્યા
નરનારી = સ્ત્રી પુરુષો આનંદમયે = આનંદિત હરિજન = હરિભક્ત સબ = બધા ભઈયા = થયા શોક = સંતાપ
સકલ = બધો દલથી = હૃદયમાંથી દૂર ગઈયા = દૂર થયો.

અનુવાદ

સમસ્ત નગરજનો ઘણા ખુશ થયા અને સ્ત્રી-પુરુષો દર્શન કરવા દોડ્યા. બધા હરિભક્તો
૪૬૦ | અગાધ બોધ દ્વીપ સમુંદ્ર ગ્રંથ: ભાગ ૧

આનંદિત થયા. જેથી હૃદયમાંથી બધો શોક દૂર થયો.

ભાવાર્થ

આનંગપુર નગરના સમસ્ત નગરજનોમાં આનંદની લાગણી પ્રસરી ગઈ. બધા સ્ત્રી-પુરુષો હરખઘેલા બનીને દર્શન કરવા મંદિરે દોડ્યા. ભક્તજનો બધા આનંદ વિભોર બન્યા. જેથી તેમના હૃદયમાં પરમગુરુના જવાની જે ગમગીની (દુઃખની લાગણી, દીલગીરી) હતી તે બધી દૂર થઈ.

સાધુ સકલ ભયે હે આનંદુ, જીવન પ્રાણ આયે દીનબંધુ;
સ્વામી તુમ બીના સહો ન જાઈ, મઠ મંદિર સબ ખાવા ધાઈ. ૩

શબ્દાર્થ

સાધુ = સંતપુરુષ સકલ = બધા ભયે = થયા હે = છે આનંદુ = આનંદિત જીવન પ્રાણ = જીવનના પ્રાણરૂપ આયે = આવ્યા દીનબંધુ = ગરીબોના બેલી સ્વામી = પ્રભુ તુમ બીના = તમારા સિવાય સહો ન જાઈ = રહેવાતું ન હતું મઠ મંદિર = સાધુ સંન્યાસીને રહેવાનું મંદિરવાળું નિવાસ સબ = બધું ખાવા ધાઈ = ભક્ષણ કરવા દોડતું હોય.

અનુવાદ

બધા સંતપુરુષો આનંદિત થયા છે, કારણ કે જીવનના પ્રાણરૂપ ગરીબોના બેલી આવ્યા તેથી તેઓ કહેવા લાગ્યા કે તમારા સિવાય રહેવાતું ન હતું. મઠ મંદિર બધું ભક્ષણ કરવા દોડતું હોય તેમ લાગતું હતું.

ભાવાર્થ

મંદિરમાં નિવાસ કરતા સર્વ મૂંડિત સંત પુરુષોમાં આનંદની લાગણી ફેલાઈ. જેથી તેઓ પણ નિસ્તેજ બનેલા ઘટમાં ફરી પ્રણવનો સંચાર થયો તેવો અહેસાસ અનુભવવા લાગ્યા. કારણ કે જીવનના પ્રાણરૂપ ગરીબોના બેલી પાછા પધાર્યા છે. વળી, છેલ્લા ત્રણ દિવસ કેવી રીતે વિતાવ્યા તેની સ્થિતિનું વર્ણન કરતાં કહેવા લાગ્યા કે પરમગુરુનો વિયોગ તેઓ સહન ન કરી શકવાથી આકુળ વ્યાકુળ બન્યા હતા. તેમને જાણે મંદિર સહિત સંતોનું નિવાસ સ્થાન ભીતી,ભય અને દહેશતભર્યું લાગતાં નિર્જીવ અને ડરામણું ભાસતું હતું.

ભલે પધારે અવિગત નાથા, હમકુ ક્યૌ નહીં લેઈ ગયે સાથા;
તબ સંતન સબકુ હમ કહીયા, પ્રગટ ભયે જાણી તુમ દઈયા. ૪

શબ્દાર્થ

ભલે પધારે = સારું કર્યું કે પાછા પધાર્યા અવિગત નાથા = અવિગત પ્રભુ હમકુ = અમોને ક્યૌ = કેમ

નહીં = નહીં લેઈ ગયે = લઈ ગયા સાથા = સાથે તબ = ત્યારે સંતન = સંતપુરુષોને સબકુ = બધાને હમ = મેં કહીયા = કહ્યું પ્રગટ ભયે = હાજર થયો જાણી = જાણીને તુમ = તમારી દઈયા = દયા.

અનુવાદ

હે અવિગત પ્રભુ ! પાછા પધાર્યા તે સારું કર્યું, પરંતુ અમોને સાથે કેમ ન લઈ ગયા ? ત્યારે બધા સંતોને મેં કહ્યું કે તમારી દયા જાણીને જ પ્રત્યક્ષ હાજર થયો છું.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ પાછા ફર્યા (પધાર્યા) તેથી સર્વ સંતોને આનંદ થયો અને તેઓ અવિનાશી અયમપુરુષને ધન્યવાદ આપવા લાગ્યા. તેઓ હાથ જોડીને કહેવા લાગ્યા કે આવ્યા તે તો સારું કર્યું, પરંતુ જતી વખતે તેમને સાથે કેમ ન લઈ ગયા ? ત્યારે સંતોની લાગણીસભર વ્યથાનો પ્રત્યુત્તર વાળતા પરમગુરુએ કહ્યું કે તેઓ પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપે હાજર થયા છે તેનો મુખ્ય ઉદ્દેશ સંતો પર કૃપા કરવા માટેનો જ છે. અર્થાત્ સંતપુરુષોની લાગણીને માન આપીને જ દયાળુ પ્રભુએ કૃપા કરી અને પોતે પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપે હાજર થયા છે.

અબ બહોરુ હમહી તો જાસી, પૂછ લોહો જે જીનકુ આસી;
તબ રાજા ઓરુ શાહ શેઠાણી, સંત સહિત હરિજન દુઃખ માની. ૫

શબ્દાર્થ

અબ = હવે બહોરુ = પછી હમહી = હું તો = તો જાસી = જવાનો છું પૂછ લોહો = પૂછી લ્યો જે = જેવી જીનકુ = જેમની આસી = ઈચ્છા તબ = ત્યારે રાજા = નગરપતિ ઓરુ = અને શાહ શેઠાણી = નગરશેઠ અને શેઠાણી સંત = સંતપુરુષો સહિત = સાથે હરિજન = ભક્તજનો દુઃખ માની = મનમાં દુઃખનો અહેસાસ કરવા લાગ્યા.

અનુવાદ

હવે પછી હું તો જવાનો છું. તેથી જેવી જેમની ઈચ્છા હોય તે પૂછી લો. ત્યારે રાજા, શેઠ-શેઠાણી, સંતો અને ભક્તજનો સહિત (સર્વ) સૌ મનમાં દુઃખનો અહેસાસ કરવા લાગ્યા.

ભાવાર્થ

પરમગુરુએ સ્પષ્ટતા કરી કે તેઓ અહીં રોકાવાના નથી, પરંતુ પાછા જવાના છે. જેથી કોઈ વ્યક્તિને જે કાંઈ ઈચ્છા હોય તે પૂછી શકે છે. ત્યારે ફરી પાછા નગરપતિ, નગરશેઠ, શેઠાણી અને સંતપુરુષો સહિત સૌ ભક્તજનો મનમાં દુઃખનો અહેસાસ કરવા લાગ્યા.

અબ સ્વામી જો બોહોરુ પધારો, હમકુ સંગે લેઈ સધારો;
તુમ બિન હમ રહીને ક્યા કરહુ, સહ્યો ન જાય ઝૂરી ઝૂરી મરહુ. ૬

શબ્દાર્થ

અબ = હવે સ્વામી = પ્રભુ જો = જો બોહોરુ = પાછા પધારો = પધારવાના હોય તો હમકુ = અમોને સંગે = સાથે લેઈ સધારો = લઈને જ સીધાવજો તુમ બિન = તમારા સિવાય હમ = અમે રહીને = રહીને ક્યા = શું કરહુ = કરીશુ સહ્યો ન જાય = સહન થતું નથી ઝૂરી ઝૂરી = ઝૂરી ઝૂરીને મરહુ = મરીશું.

અનુવાદ

હવે જો પાછા જ પધારવાના હોય તો હે પ્રભુ ! અમોને સાથે લઈને જ સીધાવજો. તમારા વિના અમો રહીને શું કરીશું ? વિયોગ સહન ન થવાથી ઝૂરી ઝૂરીને મરીશું.

ભાવાર્થ

ઉપસ્થિત સર્વે કાયમપંથી સંતો અને ભક્તો પરમગુરુને વિનંતી કરે છે કે જો તેઓ પાછા જ જવાના હોય તો તેમની સાથે સૌને લઈ જ જવાનો વિચાર કરે. કારણ કે પરમગુરુની ઉપસ્થિતિ સિવાય બધા કોને શરણે નિશ્ચિત થઈને રહે ? અને શું કરે ? વળી, પરમગુરુનો વિયોગ સહન ન થવાથી બધા ઝૂરી ઝૂરીને પ્રાણ ત્યાગ કરશે તેવી પણ વાત ઉચ્ચારી.

તલપે મીન સૂકે જબ નીરા, આકુલ વ્યાકુલ હોઈ તજે શરીરા;
તેસે તુમ બિના હમ ક્યૌ જજે, પહેતા પ્રાણ સબનકા લીજે. ૭

શબ્દાર્થ

તલપે = તરફડે મીન = માછલી સૂકે જબ નીરા = જ્યારે પાણી સૂકાય જાય આકુલ વ્યાકુલ = બાવરું અને બેચેન હોઈ = થઈ તજે શરીરા = શરીરનો ત્યાગ કરે તેસે = તેવી જ રીતે તુમ બિના = તમારા વગર હમ = અમે ક્યૌ જજે = કેવી રીતે જીવંત રહી શકીશુ ? પહેલા = પ્રથમ પ્રાણ = જીવ સબનકા = બધાના લીજે = લઈ લો.

અનુવાદ

જ્યારે પાણી સૂકાય ત્યારે માછલી તરફડે છે અને આકુળ-વ્યાકુળ થઈ શરીરનો ત્યાગ કરે છે. તેવી જ રીતે તમારા વગર અમે કેવી રીતે જીવંત રહી શકીશું ? માટે પહેલાં બધાના પ્રાણ લઈ લો.

ભાવાર્થ

તળાવ કે જળાશયો જ્યારે સૂકાઈ જાય ત્યારે તેમાં આનંદમય જીવન જીવતી માછલી તરફડે છે અને આકળ-વિકળ થઈ જાય છે. વળી, પાણીના અભાવથી શરીરનો ત્યાગ કરે છે. પાણી સિવાય ન રહી શકનાર માછલી અંતે મરણને શરણ થાય છે. તેવી જ રીતે ઉપસ્થિત સર્વ કાયમપંથીઓનું કહેવું છે કે પરમગુરુ સિવાય તેઓ કેવી રીતે જીવી શકે ? તેથી પ્રથમ તેમના પ્રાણનો અંત લાવીને બધાને કૈવલકર્તાના શરણમાં મોકલી દો પછી જ જવાનું વિચારજો.

તબ હમ જ્ઞાન અગાધ ઉચારા, સબ ઘટ વ્યાપક સ્વરૂપ હમારા;
હમ તો અકળ પુરુષ અવિનાશી, જન કારણ આયે દેહ પ્રકાશી. ૮

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે હમ = મેં, હું જ્ઞાન અગાધ = અગાધ કૈવલ જ્ઞાન ઉચારા = ઉચ્ચાર કર્યો સબ = બધા જ ઘટ = ઘાટ
વ્યાપક = વ્યાપેલું સ્વરૂપ = શરીર હમારા = મારું હમ તો = હું તો અકળ = અકલ પુરુષ અવિનાશી = અવિનાશી
પુરુષ જન કારણ = જીવોને કારણે આયે = આવ્યો દેહ પ્રકાશી = દેહ ધારણ કરીને.

અનુવાદ

ત્યારે મેં અગાધ જ્ઞાન ઉચ્ચારણ કર્યું કે મારું સ્વરૂપ દરેક ઘાટમાં વ્યાપેલું છે. હું તો અકળ
અને અવિનાશી પુરુષ છું, પરંતુ જીવોના કારણે દેહ ધારણ કરીને આવ્યો છું.

ભાવાર્થ

ત્યારે પરમગુરુએ સાંત્વન આપતાં અગાધ કૈવલજ્ઞાનનું ઉચ્ચારણ કર્યું. વળી,
સમજાયું કે તેમનું શરીર જે પ્રત્યક્ષ દેખાય છે તે તો માત્ર પ્રગટ સ્વરૂપ છે, પરંતુ જે
વ્યાપક દિવ્ય ચૈતન યિદ્ સ્વરૂપ છે તે તો જ્ઞાન સ્વરૂપ છે જે પ્રત્યેક સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ,
કારણ-મહાકારણ અને પરમકારણ દેહોમાં માપક રીતે વ્યાપેલું છે. પરમગુરુ તો
સર્જનહાર કૈવલકર્તાના પરમવિશેષ પાટવી અંશના નાતે અકળ અને અવિનાશી પુરુષ
છે જે હંમેશને માટે કૈવલધામમાં કર્તાના સાંનિધ્યમાં રહેવાવાળા છે. માત્ર કર્તાની
આજ્ઞાથી તેઓ જીવમાત્રના કલ્યાણ માટે જ દિવ્ય દેહ ધારણ કરીને અહીં અંશ-અંશીનો
લક્ષ આપવા અર્થે વિશ્વમાં પધાર્યા છે.

તાતે તુમ ધોખા મત ધરહુ, હમતો મન માને સો કરહુ;
બોહોત લોક ઓલંગી આયે, તેહી સર્વનકુ જ્ઞાન બતાયે. ૯

શબ્દાર્થ

તાતે = તેથી તુમ = તમો ધોખા = પશ્ચાતાપ મત = નહીં ધરહુ = ધારણ કરશો હમતો = હું તો
મન માને સો = મનમાં ઈચ્છા થાય તે પ્રમાણે કરહુ = કરીશ બોહોત = ઘણા લોક = ધામ ઓલંગી = ઓળંગીને
આયે = આવ્યો તેહી = તે સર્વનકુ = બધાને જ્ઞાન = જ્ઞાન બતાયે = સમજાવ્યું.

અનુવાદ

તેથી તમો પશ્ચાતાપ ધારણ કરશો નહીં. કારણ કે હું તો મનમાં ઈચ્છા થાય તે પ્રમાણે કરીશ.
ઘણા ધામ ઓળંગીને આવ્યો છું અને ત્યાં બધાને જ્ઞાન સમજાવ્યું છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ સમજાવે છે કે તેમનો પ્રગટ દેહ હોય કે ન હોય તે માટે કોઈએ પશ્ચાતાપ કે માહું લગાડવાનું નથી. કારણ કે સર્જનહારની આજ્ઞાનું પાલન કરવું તે તેમનું કર્તવ્ય છે. તેથી બધા જ અંશોને કેવલજ્ઞાનથી જાગ્રત કરવા માટે તેઓ બંધાયેલા છે. એટલે એક દ્વીપમાં તેમનું કાર્ય પૂરું થાય ત્યારે તેઓ તેમના મનની ઈચ્છા અનુસાર નિર્ણય લઈને, અન્ય દ્વીપોમાં પણ જવાના છે. અત્યાર સુધીમાં તેમણે ચૌદલોકનાં ઘણા બધા દેવી ધામો ઓળંગ્યા છે અને દરેક ધામોમાં નિવાસ કરતા અંશોને કેવલજ્ઞાનથી જાગ્રત કરીને આવ્યા છે. આ પ્રમાણે હજુ બીજા દ્વીપો પણ ચેતાવવાના બાકી છે.

**હમ નહીં કહી માયા લપટાતે, ચૌદ લોક મેં ફરતહુ યાતે;
તો તુમસે કેસે બંધાઉ, દેવ શક્યા નહીં રોકી કાઉ. ૧૦**

શબ્દાર્થ

હમ = હું નહીં = નથી કહી = ક્યારેય માયા = પ્રકૃતિ લપટાતે = લપટાતો ચૌદ લોક મેં = ચૌદલોકમાં ફરતહુ = વિચરણ કરું છું યાતે = તેથી તો = તો તુમસે = તમારાથી કેસે = કેમ કરીને બંધાઉ = બંધનમાં રહું દેવ = દેવી પુરુષો શક્યા નહીં રોકી = રોકી શક્યા નહીં કાઉ = ક્યારેય પણ.

અનુવાદ

હું ક્યારેય માયામાં લપટાતો નથી તેથી ચૌદલોકમાં વિચરણ કરું છું, તો તમારાથી કેમ કરીને બંધનમાં રહું? કારણ કે દેવો ક્યારેય પણ રોકી શક્યા નથી.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ અલૌકિક દિવ્ય દેહધારી નર પુરુષ છે. તેમના દેહને પ્રાકૃતિક ગુણો કે અવ્યાકૃત માયાના તત્ત્વોની અસર વર્તાતી નથી. તેથી તેઓ માયામાં કદી પણ લપટાતા નથી. એટલે જ તેઓ અંતરીક્ષના ચૌદેય દેવી ધામોને ચેતાવ્યા છતાં કોઈ પણ દેવી શક્તિ તેમને સ્થિર થવા વિચલિત કરી શકી નથી કે અટકાવી શકી નથી, તો પછી આ દ્વીપમાં માયિક બંધનોથી તેઓ કેવી રીતે બંધાય કે રોકાય ?

**જો લોપુ તો હમ આંહાં ક્યાંથી, નિકસી શકું નહીં દેવ માંહાંથી;
માટે સમજી ગ્રહો નિજ જ્ઞાના, બહોરુ ધરીયો હમેરા ધ્યાના. ૧૧**

શબ્દાર્થ

જો = જો લોપુ તો = લોપાયમાન થાઉં તો હમ = હું આંહાં = અહીંયા ક્યાંથી = કેવી રીતે હોય નિકસી શકું = નીકળી શક્યો નહીં = ન હોત દેવ માંહાંથી = દેવી ધામોમાંથી માટે = તેથી સમજી = સમજપૂર્વક ગ્રહો = ધારણ કરો નિજ જ્ઞાના = મૂળ જ્ઞાનને બહોરુ = પછી ધરીયો = ધરો હમેરા ધ્યાના = મારું ધ્યાન.

અનુવાદ

જો લોપાયમાન થયો હોત તો હું અહીંયાં ક્યાંથી હોત ? અને દૈવી ધામોમાંથી નીકળી શક્યો ન હોત. માટે સમજપૂર્વક નિજજ્ઞાન ગ્રહો અને પછી મારું ધ્યાન ધરો.

ભાવાર્થ

જો પરમગુરુ માયામાં લોપાયમાન થયા હોત તો દૈવી ધામોની અપાર માયાજાળ અને વૈભવશાળી વિભૂતિનાં પ્રભાવમાં આવીને રોકાઈ ગયા હોત. જો માયાને વશ થઈ રોકાયા હોત તો અહીં ક્યાંથી આવી શક્યા હોત ? તેથી પરમગુરુ જણાવે છે કે દરેકે આપનપુ અને પતિપદને દર્શાવતું આદિ કૈવલજ્ઞાન સમજપૂર્વક ગ્રહણ કરીને રહેવું. આ ઉપરાંત માયિક ગુણોના પ્રભાવમાં લોપાયમાન થયા વગર તેમના દ્વારા જે રીતે લક્ષ-ભજન વિધી દર્શાવવામાં આવી છે તે મુજબ અહર્નિશ કૈવલકર્તાનું ધ્યાન ધરવું.

જો હમ લક્ષ બતઈયા આગે, જડ ચૈતન કરી વિવિધ વિભાગે;
શ્રેષ્ઠ સરાડે ઉગરી વસ્ત, તે તમને કરી હસ્તો હસ્ત. ૧૨

શબ્દાર્થ

જો = જે રીતે, જે હમ = મેં લક્ષ = જ્ઞાનોપદેશ બતઈયા = બતાવ્યો આગે = આગળ જડ = નિર્જીવ ચૈતન = સજીવ કરી = કરીને વિવિધ = જુદી જુદી રીતે વિભાગે = ભાગલા પાડીને શ્રેષ્ઠ = સર્વોપરી સરાડે = સરવાળે ઉગરી વસ્ત = બાકી રહેતી વસ્તુ તે = તે તમને = તમોને કરી = કરી આપી હસ્તો હસ્ત = પ્રત્યક્ષ.

અનુવાદ

જડ અને ચૈતનના વિવિધ ભાગ કરીને મેં આગળ જે રીતે લક્ષ બતાવ્યો છે તથા સરવાળે બાકી રહેતી તે સર્વોપરી વસ્તુ તમોને પ્રત્યક્ષ કરી આપી છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુએ અગાઉ પિંડ અને બ્રહ્માંડના ન્યાયે કરીને દર્શાવ્યું છે કે જડ તત્ત્વોથી બંધાયેલા દેહમાં ચૈતનતા બક્ષનાર સર્વોપરી અંશ છે, અને તેવી જ રીતે બ્રહ્માંડમાં નાશવંત ઉત્પત્તિના કારણરૂપે રહેલા સર્વોપરી શાશ્વત સર્જનહાર અંશી છે. વળી, શાશ્વત અને નાશવંતના ભેદ પાડીને અંતે બાકી ઉગરતી વસ્તુરૂપ જે ચૈતન છે તેને અગાઉ ન્યાયપૂર્ણ રીતે દર્શાવ્યું છે. તેમજ સકર્તા સિદ્ધાંતનું સ્થાપન કરી અલૌકિક કૈવલજ્ઞાનની સમજ આપી અંશ-અંશીનો લક્ષ બતાવ્યો છે. જેમાં દેહનો નાશ થતાં બાકી ઉગરતા ચૈતન અંશ અને મહા-પ્રલયકાળે બધી જ ઉત્પત્તિ નાશ પામતાં છેલ્લે ઉગરતા સર્વોપરી અંશીની સમજ પ્રત્યક્ષ કરીને દર્શાવી છે.

અહોનિશ તેનો કરો અભ્યાસ, તો હમ સદા તુમારી પાસ;
દેહધારી હમકુ મત દેખો, ચૈતન રુપ સનાતન પેખો. ૧૩

શબ્દાર્થ

અહોનિશ = રાત-દિવસ તેનો = તેનો કરો = કરો અભ્યાસ = પુનરુક્તિ તો = તો હમ = હું
સદા = સર્વદા તુમારી પાસ = તમારી પાસે દેહધારી = દેહ ધારણ કરેલું સ્વરૂપ હમકુ = મને મત દેખો = જુઓ નહીં
ચૈતન રુપ = ચૈતન સ્વરૂપ સનાતન = અખંડ પેખો = નિહાળો.

અનુવાદ

રાત-દિવસ તેનો અભ્યાસ કરશો તો હું સર્વદા તમારી પાસે છું. મને દેહધારી તરીકે ન જુઓ, પરંતુ અખંડ ચૈતન સ્વરૂપને નિહાળો.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ સાંત્વન આપતાં જણાવે છે કે તેમના દર્શવિલા અંશ-અંશીના લક્ષણું જે અંશ હમેશને માટે અવિલાન કરશે તેની સમીપ સદાને માટે તેઓ અપ્રત્યક્ષ સ્વરૂપે હાજર રહેશે. દૃષ્ટિમાં આવતા પ્રગટ દિવ્ય દેહધારી તરીકે તેમને ઓળખવાના નથી કે તેમના સ્વરૂપને માત્ર ચર્મ-ચક્ષુએ નિહાળવાનું નથી, પરંતુ તેમના શાશ્વત ચૈતન ચિદ્ સ્વરૂપને અનુભવરૂપી દિવ્ય ચક્ષુની સુરતા દ્વારા નિહાળવાનું છે. તે સ્વરૂપ સાથે જ નાતો જોડીને અંશભાવે અહર્નિશ કૈવલકર્તાનું સ્મરણ કરવાનું છે.

યેસે જ્ઞાન કરી સમજાયે, સ્વરૂપ સમ્યાકો શોક મીટાયે;
તબ સાધુ હરિજન યૌ બોલે, રાજા શાહ સહિત મન બોલે. ૧૪

શબ્દાર્થ

યેસે = આ પ્રમાણેનું જ્ઞાન = સમજ કરી = આપીને સમજાયે = સમજાવ્યા સ્વરૂપ = ઘાટ, આકાર
સમ્યાકો = વીલસાઈ જાય તે અંગે શોક = સંતાપ મીટાયે = દૂર કર્યા તબ = ત્યારે સાધુ = મુંડિત સંત
હરિજન = ભક્તજનો યૌ = આ પ્રમાણે બોલે = બોલ્યા રાજા = નગરપતિ શાહ = નગરશેઠ સહિત = સાથે
મન બોલે = મનમાં જે હોય તે ખુલ્લું કરીને કહેવા લાગ્યા.

અનુવાદ

આ પ્રમાણે જ્ઞાન આપીને સમજાવ્યા જેથી સ્વરૂપ વિલસાવાનો શોક દૂર કર્યો. ત્યારે સાધુ, ભક્તજન, રાજા અને શેઠ સહિત મનમાં જે હતું તે ખુલ્લું કરીને આ મુજબ કહેવા લાગ્યા.

ભાવાર્થ

પરમગુરુએ આ પ્રમાણે વિસ્તારપૂર્વક સમજ આપીને દરેકના મનમાં રહેલા ઉદ્દવેગને શાંત

પાડ્યો. તેઓએ ન્યાયપૂર્ણ સમજ દર્શાવી કે પ્રગટ દેહની હાજરી અનિવાર્ય નથી. માટે તેઓ દેહથી અંતરધ્યાન થાય તો પણ કોઈએ સંતાપ કરવાની જરૂર નથી.

સમજની સ્પષ્ટતાથી સર્વના હૃદય હળવાં (હલકાં) થયાં અને પ્રગટ દેહની મમતા હતી તે સમાઈ જવાથી હૃદયમાં સંતાપ હતો તે પણ નાશ પામ્યો. ત્યારે સંત-પુરુષો, ભક્તજનો, નગરપતિ અને નગરશેઠ સહિત સૌ મનમાં જે હતું તે ખુલ્લું કરીને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા કે....

**સ્વામી કોઈ જન મઠમેં થાપો, થોરી કલા તુમારી આપો;
તો મહિમા મંદિરકો ચાલે, સહુ હરિજન કરો તેહી હવાલે. ૧૫**

શબ્દાર્થ

સ્વામી = પ્રભુ કોઈ = કોઈક જન = વ્યક્તિ મઠમેં થાપો = મંદિરમાં ઉત્તરાધિકારી તરીકે નક્કી કરો
થોરી = થોડી કલા = વિભૂતિ તુમારી = તમારી આપો = બક્ષિસ કરો તો = તેથી મહિમા = મહાત્મ્ય
મંદિરકો ચાલે = મંદિરનો ફેલાયા કરે સહુ = બધા હરિજન = ભક્તજનો કરો = કરો તેહી = તેમને હવાલે = આજ્ઞાધીન.

અનુવાદ

હે પ્રભુ! મંદિરમાં કોઈ વ્યક્તિને ઉત્તરાધિકારી તરીકે નક્કી કરો અને થોડી તમારી વિભૂતિ (કલા) બક્ષિસ કરો. તેથી મંદિરનું મહાત્મ્ય ફેલાયા કરે અને બધા ભક્તજનો તેમને હવાલે કરો.

ભાવાર્થ

સર્વ ઉપસ્થિત મહાનુભાવો અને ભક્તો હૃદયની વાતને ખુલ્લી મૂકતાં એક જ અવાજે કહેવા લાગ્યા કે પરમગુરુએ હવે મંદિરનો યોગ્ય વહીવટ થાય અને ઉત્તરોત્તર કૈવલધર્મનો ફેલાવો થાય તે માટે જે જ્ઞાની તથા યોગ્ય અધિકારી જણાય તેવા સંતને ઉત્તરાધિકારી તરીકે નક્કી કરીને મઠના ગાદીપતિ તરીકે સ્થાપવા જોઈએ. વળી, તેઓ સફળતાપૂર્વક વહીવટ કરી શકે તે માટે પરમગુરુએ કૃપા કરીને થોડી વિભૂતિ તેમને બક્ષિસ કરવી જોઈએ. તેમજ દરેક હરિભક્તોને તેમની આજ્ઞામાં રહે તેવું બંધારણ તૈયાર કરીને સંસ્થાનું ગઠબંધન કરવા વિનંતી કરી.

**તબ હમ શિષ્ય સહ્યાના થાપે, શિર ધરી હસ્ત અગમગત્ય આપે;
મુક્તરામ જનકા હે નામુ, જ્ઞાન શિરોમણી પુરુષ ન્હે: કામુ. ૧૬**

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે હમ = મેં શિષ્ય = ચેલો સહ્યાના = બુદ્ધિમાન, શાણા થાપે = નિમણૂક કરી શિર = માથે
ધરી = મૂકી હસ્ત = હાથ અગમગત્ય = અગમ ગતિ આપે = બક્ષી મુક્તરામ = મુક્તરામ જનકા હે = જેમનું હતું
નામુ = નામ જ્ઞાન શિરોમણી = જ્ઞાનમાં નિપૂણ પુરુષ = પુરુષ ન્હે: કામુ = નિષ્કામી.

અનુવાદ

ત્યારે મેં જે બુદ્ધિમાન શિષ્ય હતા તેની નિમણૂક કરી અને માથે હાથ મૂકીને અગમગતિ બક્ષી. જેમનું નામ મુક્તરામ હતું. જે જ્ઞાનમાં નિપૂણ અને નિષ્કાર્મી પુરુષ હતા.

ભાવાર્થ

ત્યારે અવિનાશી કાયમપુરુષે પોતાના એક હજાર મુંડિત સાધુઓ પૈકી જે શ્રેષ્ઠ બુદ્ધિમાન સંત હતા. તેમની ઉત્તરાધિકારી તરીકે નિમણૂક કરી અને તેમના માથા પર હાથ મૂકીને અગમગતિની શક્તિ બક્ષિસ કરી. એવી યોગ્ય પાત્રતા ધરાવતા શિરોમણી સંતનું નામ મુક્તરામદાસ હતું. જેમણે ખરેખર ! કેવલજ્ઞાન પરિપૂર્ણ રીતે હૃદયમાં ઉતાર્યું હતું. તેઓ મન, વચન અને કર્મથી નિષ્કામી બની કર્તા સાથે અહોર્નિશ સૂરતા જોડીને જીવન જીવતા હતા.

સબ હરિજનકુ કહ્યો સમજાઈ, એહી મમ તોલ રહો લોલાઈ;
યૌ સર્વનકુ પ્રતિત બઢાઈ, દીનો આતમ જ્ઞાન દઢાઈ. ૧૭

શબ્દાર્થ

સબ = બધા હરિજનકુ = અનુયાયીઓને કહ્યો સમજાઈ = સમજાવીને કહ્યું એહી = એમને મમ = મારા તોલ = સમાન રહો લોલાઈ = આજ્ઞામાં રહેજો યૌ = આ રીતે સર્વનકુ = દરેકમાં પ્રતિત = વિશ્વાસ બઢાઈ = વધાર્યો દીનો = દીધું આતમ જ્ઞાન = આત્મજ્ઞાન દઢાઈ = દઢ કરાવ્યું.

અનુવાદ

બધા અનુયાયીઓને સમજાવીને કહ્યું કે એમને મારા સમાન ગણીને આજ્ઞામાં રહેજો. આ રીતે દરેકમાં વિશ્વાસ વધાર્યો ત્યારબાદ આત્મજ્ઞાન દઢ કરાવી દીધું.

ભાવાર્થ

ઉપસ્થિત બધા જ અનુયાયી ભક્તજનોને સમજાવીને પરમગુરુએ જણાવ્યું કે મુક્તરામદાસને તેમના તુલ્ય સમજીને તેમની આજ્ઞામાં બધાએ રહેવાનું છે. આ રીતે બધા જ ભક્તજનોના મનમાં મુક્તરામ પ્રત્યે વિશ્વાસ વધાર્યો અને દરેકના હૃદયમાં શાશ્વત અંશ-અંશીપદ દર્શાવતું આત્મજ્ઞાન દઢ કરાવ્યું.

તાતે સ્વાંતી સબ જન પાયે, સ્વરૂપ છોડાઈ અરુપ લખાયે;
અરુપ આરાધન સબ કોઈ લાગે, સ્વરૂપ લક્ષ જ્ઞાનતે ત્યાગે. ૧૮

શબ્દાર્થ

તાતે = તેથી સ્વાંતી = સાંત્વન સબ = બધા જન = ભક્તજનો પાયે = પામ્યા સ્વરૂપ = આકાર

છોડાઈ = છોડાવીને અરુપ = નિરાકાર લખાયે = સમજ આપી અરુપ = નિરાકાર આરાધન = ઉપાસના સબ કોઈ = સર્વ કોઈ
લાગે = લાગ્યા સ્વરૂપ લક્ષ = આકારનો મત જ્ઞાનનતે = જ્ઞાન થકી ત્યાગે = ત્યાગ્યો.

અનુવાદ

તેથી સર્વભક્તજનો સાંત્વન પામ્યા ત્યારે આકાર છોડાવીને નિરાકારની સમજ આપી. સર્વ કોઈ નિરાકારની આરાધના કરવા લાગ્યા અને જ્ઞાન થકી સાકારનો લક્ષ ત્યાગ્યો.

ભાવાર્થ

આત્મજ્ઞાન દેઢ થતાં સર્વ કાયમપંથી ભક્તજનોના હૃદયમાં ઉદ્ભવેલો ઉદ્વેગ શાંત પામ્યો. ત્યારે પરમગુરુએ બધાને સાકાર સ્વરૂપોની ઉપાસનાનો ત્યાગ કરીને નિરાકાર સ્વરૂપની ભક્તિ કરવા માટેની સમજ આપી. જ્ઞાનની અનુભૂતિ અને સાચી સમજ પ્રાપ્ત થતાં જ બધાએ મન અંતઃકરણમાં વ્યક્ત સ્વરૂપને સમર્પિત થવાવાળી જે વિચારધારા દેઢ થઈ હતી તે ત્યજીને માત્ર નિરાકાર ચૈતન ચિદ્ સ્વરૂપને લક્ષમાં લઈ પરમપદની આરાધના તેમજ પ્રગટ અને ગુપ્ત અમરમંત્રના જાપનું રટણ કરવા લાગ્યા.

સ્વામી નહીં પંચુ ભૂતનકા, અઉઠ હાથ ધારી દેહનકા;
વ્યાપક વિશ્વ ચરાચર રહીયા, સો નિજ અંશ આપનપુ કહીયા. ૧૯

શબ્દાર્થ

સ્વામી = પ્રભુ નહીં = નથી પંચુ ભૂતનકા = પાંચ મહાભૂતના અઉઠ હાથ = સાડાત્રણ હાથ ધારી = ધરાવતા દેહનકા = દેહધારી વ્યાપક = સર્વમાં સમાયેલું, સર્વત્ર વ્યાપીને રહેલું વિશ્વ = જગત ચરાચર = સ્થાવર-જંગમ રહીયા = રહેલા સો = તે નિજ = મૂળ અંશ = અંશ આપનપુ = સ્વ ચૈતન સ્વરૂપ કહીયા = કહ્યું.

અનુવાદ

પ્રભુ પાંચ મહાતત્ત્વોના કે સાડા ત્રણ હાથ ધરાવતા દેહધારી નથી, પરંતુ સ્થાવર-જંગમ સહિત વિશ્વમાં વ્યાપક રૂપે રહેલા તે નિજ ચૈતન અંશ જેવું તેમનું સ્વ ચૈતન સ્વરૂપ કહ્યું.

ભાવાર્થ

પરમગુરુએ પોતાની ઓળખાણ આપતાં સ્પષ્ટતા કરી કે તેમનો દિવ્ય દેહ પાંચ મહાતત્ત્વોનાં બંધારણથી બનેલો નથી. વળી, તેઓ સાડાત્રણ હાથવાળા સ્થૂળ દેહ ધરાવતા દેહધારી પણ નથી. સમસ્ત વિશ્વમાં સ્થાવર-જંગમ સહિત ચોર્યાસી લાખ પ્રકારના સ્થૂળ ઘાટમાં વસતા સામાન્ય ચૈતનઅંશની જેમ જ પ્રતિબિંબરૂપે આ દિવ્યદેહમાં નિજ ચૈતન અંશનું ચૈતન ચિદ્રાકાર શુદ્ધ હંસ સ્વરૂપ છે તેવું જાણવું.

તો દેહનકા ક્યા અભ્યાસા, સ્વામી હે સબ ઘટ પરકાસા;
યેસા જ્ઞાન સબનકુ ભઈયા, મુખ નહીં બોલે મનકી લહીયા. ૨૦

શબ્દાર્થ

તો = ત્યારે દેહનકા = દેહનો ક્યા = શા માટે અભ્યાસા = અભ્યાસ સ્વામી હે = પ્રભુ છે સબ = બધા
ઘટ = ઘાટ પરકાસા = પ્રકાશિત યેસા = એવી જ્ઞાન = સમજ સબનકુ = બધાને ભઈયા = થયું મુખ = મુખથી
નહીં બોલે = બોલા નહીં મનકી = મનનું લહીયા = જાણ્યું.

અનુવાદ

ત્યારે દેહનો અભ્યાસ શા માટે? પ્રભુ તો બધા ઘાટમાં પ્રકાશમાન છે. મુખથી બોલ્યા નહીં,
પરંતુ મનનું જાણ્યું કે આવું જ્ઞાન બધાને થયું છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ સમક્ષ કોઈ ભક્તજન મુખેથી વચનો ઉચ્ચાર્યા વગર શાંત બનીને સંતુષ્ટ થઈને રહ્યા.
ત્યારે બધાના મનમાં જે સમજ પ્રસ્થાપિત થઈ હતી તે સજાણ પુરુષ એવા પરમગુરુએ જણી કે હવે
બધાને આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું છે. જેથી સ્થૂળદેહનું હવે મમત્વ કોઈ રાખશો નહીં. બધાને સમજ
પડી છે કે જડ તત્ત્વોના બંધારણથી બંધાયેલ નાશવંત દેહમાં ચૈતન્યઅંશ સ્વામી તરીકે પ્રકાશમાન
છે. જેની સાચી ઓળખ પ્રાપ્ત કરીને હવે પછી તેના ઉર્ધ્વગમન માટે પ્રયત્નશીલ બની સતત કર્તાનું
જ ચિંતવન કરવું જોઈએ. વળી, પરમગુરુને પણ વ્યક્ત સ્વરૂપે નહીં, પરંતુ જ્ઞાન સ્વરૂપે જ તેઓ
વ્યાપક રીતે રહેલા છે તેનો ખ્યાલ રાખીને જ કૃપા પ્રાપ્ત કરવા તેમની ભક્તિ કરવી જોઈએ.

તબ હમ જાને સબ કોઈ ચેતા, અબ નહીં કોઈ અજ્ઞાન અચેતા;
જબ તન ત્યાગન લીલા ઠાહે, સબ હરિજન ઓરુ ભેખ બોલાયે. ૨૧

શબ્દાર્થ

તબ = ત્યારે હમ = મેં જાને = જાણ્યું સબ કોઈ = બધા ચેતા = જ્ઞાનથી જાગ્રત થયા અબ = હવે નહીં = નથી
કોઈ = કોઈ અજ્ઞાન = અજ્ઞાની અચેતા = જ્ઞાનની ચેતના વગરના જબ = જ્યારે તન ત્યાગન = શરીર ત્યાગવાનું
લીલા = લૌકિકતા ઠાહે = નક્કી કર્યું સબ = બધા હરિજન = ભક્તજનો ઓરુ = અને ભેખ = ભેખધારીઓને
બોલાયે = બોલાવ્યા.

અનુવાદ

ત્યારે મેં જાણ્યું કે બધા જ્ઞાનથી જાગ્રત થયા છે. હવે કોઈ અજ્ઞાની કે (કોઈ) અચેત રહ્યા
નથી. જ્યારે શરીર ત્યાગવાની લૌકિકતા નક્કી કર્યું, ત્યારે બધા ભક્તજનો અને ભેખધારીઓને
બોલાવ્યા.

ભાવાર્થ

પરમગુરુને ખ્યાલ આવ્યો કે સાગદ્વીપના બધા સંત-ભક્તજનો કેવલજ્ઞાનથી જાગ્રત થયા છે. હવે કોઈ અજ્ઞાની કે અચેત (જ્ઞાનથી અંધ) રહ્યા નથી. તેથી તેમણે પોતાના દિવ્યદેહની જે લૌકિકતા હતી તે સમેટીને બીજા દ્વીપમાં જવા માટેનો નિર્ણય જાહેર કર્યો. એટલે ગામે ગામના બધા કાયમપંથી ભક્તજનો તથા મુંડિત ભેખધારીઓને આમંત્રણ પત્રિકા મોકલીને તેડાવ્યા.

**દિવસ પંચ લ્યૌ હલમલ કીના, હેતારથ હરિજનકા લીના;
કરી પહેરામણી છેલ્લે દિનકી, લેઈ મઠકે સંતે જનજનકી. ૨૨**

શબ્દાર્થ

દિવસ પંચ = પાંચ દિવસ લ્યૌ = સુધી હલમલ કીના = હળીમળીને કર્યો હેતારથ = પ્રેમભાવ હરિજનકા = ભક્તજનોનો લીના = લીધો કરી પહેરામણી = ભેટ-પૂજા કરી છેલ્લે દિનકી = છેલ્લા દિવસની લેઈ = સ્વીકારી મઠકે સંતે = મઠના સંતે જનજનકી = દરેક ભક્તજનોની.

અનુવાદ

પાંચ દિવસ સુધી હળી-મળીને આનંદ કર્યો અને ભક્તજનોનો પ્રેમભાવ લીધો. દરેક ભક્તજનોએ છેલ્લા દિવસની જે ભેટ-પૂજા કરી તે મઠના સંતે સ્વીકારી.

ભાવાર્થ

પાંચ દિવસના સત્સંગ સભાનું આયોજન કરીને દૂર દૂરથી જે કાયમપંથી ભક્તજનો આવ્યા હતા તેઓએ હળીમળીને જ્ઞાનનો લહાવો આનંદપૂર્વક લીધો. પરમગુરુએ પણ દરેકનો પ્રેમભાવ સ્વીકાર્યો. મેળામાં આવેલા દરેક ભક્તજનોએ અંતિમ દિવસની ભેટ સામગ્રી પરમગુરુના ચરણોમાં પહેરામણી સ્વરૂપે સમર્પિત કરીને હૃદયના સાચા ભાવથી પૂજા-અર્ચના કરી. બધા જ ભક્તજનોની આ અંતિમ દિવસની આવેલી બધી જ ભેટ-સામગ્રી મઠના ઉત્તરાધિકારી શ્રી મુક્તરામદાસ સંતે સ્વીકારી.

**બહોરુ હમ સંતનકુ દીની, અભ્યાગત મેલાકે ચીની;
હરિજન ભયે ગદકંઠ અનાથા, છાને રાખે શિર દેઈ હમ હાથા. ૨૩**

શબ્દાર્થ

બહોરુ = ત્યાર પછી હમ = મેં સંતનકુ = સંતપુરુષોને દીની = આપી અભ્યાગત = અતિથિ મેલાકે = મેળામાં પધારેલા ચીની = ઓળખી હરિજન = ભક્તજનો ભયે = થયા ગદકંઠ = ગદ્ગદિત કંઠે અનાથા = નિરાધાર છાને રાખે = છાના રાખ્યા શિર દેઈ = માથા પર મૂકી હમ = મેં હાથા = હાથ.

અનુવાદ

ત્યારપછી મેં મેળામાં પધારેલા અતિથિ સંતોને ઓળખીને દક્ષિણા આપી. નિરાધાર ભક્તજનો ગદ્ગદિત કંઠે થયા ત્યારે મેં માથે હાથ મૂકીને ઇાના રાખ્યા.

ભાવાર્થ

ત્યારબાદ પરમગુરુએ પણ મેળામાં પધારેલા અતિથિ સંત-મહાત્માઓને ઓળખી ઓળખીને વ્યક્તિગત રીતે દક્ષિણા આપી. ભક્તજનો હવે અનાથ અને નિરાધાર બન્યા છે એવો અહેસાસ અનુભવવા લાગ્યા તથા ગદ્ગદીત કંઠે રુદન કરવા લાગ્યા ત્યારે પરમગુરુએ દરેક કાયમપંથીના માથે હાથ મૂકીને સાંત્વના આપી તથા રુદન ન કરવાનું કહીને ઇાના રાખ્યા.

**ફેરી મીલીયે સબકુ ઉરધારી, બહોરુ હમ લીલા વિસ્તારી;
પુષ્પ સાજ ભોમી સૈન કરીયા, સત્ કુવેર જબ તન પરહરીયા. ૨૪**

શબ્દાર્થ

ફેરી મીલીયે = ફરીથી મળીશું સબકુ = બધાને ઉરધારી = હૈયા ધારણ આપી બહોરુ = પછી, ત્યારબાદ હમ = હું લીલા વિસ્તારી = અંતરધ્યાન થયો પુષ્પ સાજ = પુષ્પોની શૈયા ભોમી = જમીન ઉપર સૈન = પથારી કરીયા = કરી સત્ કુવેર = સત્ કુવેરસ્વામી જબ = જ્યારે તન = શરીર પરહરીયા = ત્યાગ કર્યો.

અનુવાદ

ફરીથી મળીશું એવી બધાને હૈયા ધારણ આપી. કુવેરસ્વામી કહે છે કે જ્યારે હું અંતરધ્યાન થયો, ત્યારે જમીન ઉપર પુષ્પોની શૈયા સમાન પથારી કરી.

ભાવાર્થ

અવિનાશી અયમપુરુષે છેલ્લે દરેકને સત્ કેવલ કહીને ફરીથી કેવલધામમાં મળીશું તેવી હૈયા ધારણ આપી ત્યારબાદ પોતાના દિવ્ય દેહને અવ્યક્ત કરીને અંતરધ્યાન થયા. અવિનાશી અયમપુરુષે જ્યારે સાગદ્વીપમાં શરીરનો ત્યાગ કર્યો ત્યારે જમીન ઉપર પુષ્પોની શૈયા જેવી પથારી થઈ ગઈ.

યોપાઈ અનુસુચી

યોપાઈ	સ્કંધ	યોપાઈ	પેજ
ઊં			
ઊં પ્રથમ પરણામ ધામપ, જીનું સકલ પરાપર;...	મંગલાચરણ	૧	૧
ઊં સે રેરા ઉપજઈયા, તાકુ શેષ કાહા રટ રહીયા;...	અંગ-૪૭	૨૩	૩૫૬
અ			
અગણિત ઈંડ કટાક્ષ પાક્ષ, વસુ તમ પદ પરમ;...	મંગલાચરણ	૪	૨
અદ્વૈતે કહું દ્વૈત વિલાસ, તત્ત્વ ભેદ હારદ પરકાસ;...	અંગ ૧	૧	૮
અગમગતિ બોલું છું બોલ, લક્ષ અગાધ અનાહદ તોલ;...	અંગ ૧	૪	૧૦
અદ્વૈત તલાં ઉંગેરે નવ આપ, આપ વિના પરનો શો યાપ;...	અંગ-૪	૨	૨૩
અણ બોલ્યા બીજા અદ્ભુત, સુનક આદે ઋષભ નવ સુત;...	અંગ-૫	૩	૨૮
અષ્ટાવક જનક અજગર, છતે પંડ દેહાતીત પર;...	અંગ-૫	૪	૨૮
અદ્વૈતે પણ તે ઘર નથી, તો દ્વૈત શાંભાંથી કોડે કથી;...	અંગ-૫	૬	૩૦
અથરવેદ અદકો સરવથી, ત્રિ શહાસ્તર કાહાજ્યાં તેમથી;...	અંગ-૭	૪	૩૮
અજ્ઞાનીને દરશે ભૂત, તમ હરિજનને હરિ અદ્ભુત;...	અંગ-૧૨	૧	૬૧
અમર નથી અવધી ત્યો રહે, પછે પંડ છોડીને વહે;...	અંગ-૧૩	૬	૬૮
અવિચલ નહીં રહે કોઈ દેહ ધરી, કુવેર અવિચલ વસ્તુ ધરી;...	અંગ-૧૩	૮	૭૦
અમર રહે જો અદકા યાપ, તો લોમસ કહી દિન રાખી કાય;...	અંગ-૧૫	૧	૭૬
અષ્ટાવક જયારે આવીયા, સહસ્ત્ર ઈંડયાસી છોડાવીયા;...	અંગ-૧૫	૨	૭૬
અનુભવીનું પણ જ્ઞાની નામ, તે જ્ઞાનીનું કહુ વરણામ;...	અંગ-૨૧	૧	૧૦૬
અધ્યાય સાતમે જોજે જયા, રખે વલોવતા બધી કથા;...	અંગ-૨૩	૫	૧૨૦
અલી પંખી વાસે વલગે, મણિધર શુદ્ધ ચંદન જઈ લગે;...	અંગ-૨૬	૨	૧૪૧
અબકા જ્ઞાન સૂનો ધર ભાવુ, આઘ અંત વરાંતાં સૂનાવુ;...	અંગ-૩૦	૧	૧૬૮
અબ સુનીયો અથરકા જ્ઞાના, જામે અટેકે મુસલમાના;...	અંગ-૩૪	૧	૧૮૮
અબકે બચન કહત ગંભીરા, જાનત નહીં ખુદરત કે પીરા;...	અંગ-૩૬	૧	૨૧૧
અગમ દેશ અવિગત્યકા આદુ, જનમ મરણ નહીં વાદ વિવાદુ;...	અંગ-૩૭	૩	૨૧૮
અહોનિશ અગણિત અનભે મેવા, તાંહાં નહીં કોઈ...	અંગ-૩૮	૨	૨૩૦
અવ્યાકત શક્તિએ ધામુ, તાંહાં હમ કેતેક દિન વિસરામુ;...	અંગ-૪૧	૧	૨૫૬
અતિ દયાલ તાંહાંકે લોકુ, સદા સમાજ નાં હરખ ને શોકુ;...	અંગ-૪૧	૧૧	૨૬૧
આસન સિદ્ધ લગાયે સુમતા, તાંહાં બેઠે સ્વામી દઢ મુમતા;...	અંગ-૪૨	૨	૨૬૬
અતી આનંદ બહોત દીન કીના, જનકેલોક ભયે રંગભીના;...	અંગ-૪૨	૭	૨૬૮
અતિ આનંદમયે સુખ સેહેજા, સુગંધી કાહા કહુ તીન હેજા;...	અંગ-૪૨	૧૭	૨૭૪
અતી વિજ્ઞાન કલ્હો વાજનકુ, સ્વાંતભયો શુકરકે મનકુ;...	અંગ-૪૩	૧૨	૨૮૭
અવ્યાકત મેરો તન સોઈ, સૂરજ આંચ ન લાગે કોઈ;...	અંગ-૪૩	૨૭	૨૮૫
અતિ કીર્તિ કેવલકી ગાઈ, તબ પુકર લોકુ રચી આઈ;...	અંગ-૪૪	૪	૩૦૧
અહો સ્વામી તુમ કહાંસે આવા, હમકુ ભારે બોલ સુનાવા;...	અંગ-૪૪	૨૦	૩૧૦
અબ સ્વામી કહો જ્ઞાન તુમારા, જાથે ભયે ભવજલ પારા;...	અંગ-૪૪	૨૩	૩૧૨
અમરસિદ્ધ યોગીકા નામુ, બોહોરુ હમ આયે જાંહાં વિસરામુ;...	અંગ-૪૫	૮	૩૧૭
અથરવેદ અનુકરમ દંઝાવા, શ્વેતી સહિત કાંડ જશા વાવા;...	અંગ-૪૬	૪	૩૨૮
આસન અધર રહે અવનીત્યે, પલટે સ્વરૂપ અકલકલા નિત્યે;...	અંગ-૪૬	૬	૩૨૮
અમર રહેકા એહી અતબારા, અવધૂ દેખો કરી વિચારા;...	અંગ-૪૬	૧૩	૩૩૩
અયંગ અહો નિરમલ નિરધારા, ઓરુ કહું નવકે નિસ્તારા;...	અંગ-૪૬	૧૪	૩૩૪
અનંત કોટ સપીચન કે ભોગી, લીલાવૈ નર પુરુષ સંજોગી;...	અંગ-૪૬	૨૨	૩૩૮
અચંત ધામ તિનકી હે પારા, અજર પુરુષ જામે સદારા;...	અંગ-૪૬	૨૭	૩૪૧
અરુઢ શૂન્ય તિન પર અદ્ભુતા, નહીં સોહી ધામ અછૂતા;...	અંગ-૪૬	૩૪૩	

યોપાઈ	સ્કંધ	યોપાઈ	પેજ
અતિ આકત તુમારી દેખી, તુમ છો કોઈક પુરુષ વિશેખી;...	અંગ-૪૭	૮	૩૪૮
અસંખ્ય ધામ ધણી છોડ વિલાપા, સબકે શિર કેવલપદ યાપા;...	અંગ-૪૭	૧૪	૩૫૧
અહો મહાભાયગ કોઈ મેરે, સ્વામી સહેજ પધાર્યાં ધેરે;...	અંગ-૪૭	૧૭	૩૫૩
અબ સ્વામી કહો જ્ઞાન તુમારા, જતમત પંથ સહીત વિસ્તારા;...	અંગ-૪૭	૧૮	૩૫૪
અબ સ્વામી સંકટ સબ કાપો, મારી દહીત અભે કરી યાપો;...	અંગ-૪૮	૧૧	૩૬૫
અબ સુનીયો ચૈતન ચીંદ બાની, કરુણામયે કેવલ નિશાની;...	અંગ-૪૮	૨૧	૩૭૦
અનંગપુર જાકો હે નામા, દેશપતિ રાજા તેહી ગામા;...	અંગ-૫૦	૨	૩૭૮
અરધંગી કહે તુમહી જાનો, મોસે ક્યા અંદેશો આનો;...	અંગ-૫૦	૬	૩૮૧
અગમ અગોચર કથીયા મરમા, સમજયા વાકા ભાગ્યા ભરમા;...	અંગ-૫૧	૭	૩૮૮
અબકે નામ કહું રાજકે, રાણી સહિત અરધંગી તાકે;...	અંગ-૫૨	૭	૪૧૪
અતિ ઉમંગ કરી હમ બોલે, અંતઃકરણ અનુભવ ખોલે;...	અંગ-૫૩	૧૭	૪૩૪
રાણી સહિત રાયકુ બોલે, અન્ય લોક ભાવીક પરમોલે;...	અંગ-૫૩	૨૭	૪૩૮
અનંગપુર જાબહી હમ આવા, શાહ સહિત રાજા સુખ પાવા;...	અંગ-૫૪	૧	૪૪૬
અબ બહોરુ હમહી તો જાસી, પૂછ લોહો જે જાનકુ આસી;...	અંગ-૫૫	૫	૪૬૨
અબ સ્વામી જો બોહોરુ પધારો, હમકુ સંગે લેઈ સધારો;...	અંગ-૫૫	૬	૪૬૨
અહોનિશ તેનો કરો અભ્યાસ, તો હમ સદા તુમારી પાસ;...	અંગ-૫૫	૧૩	૪૬૭
અખિલ ધામ તિનકે પર રાજે, તામે પુરુષ અલેખ બિરાજે;...	અંગ-૪૬	૨૫	૩૪૦
આ			
આપ કહીયે ચૈતન ચીંદ રુપા, જાતે પ્રગટે સોહં અનુપા;...	અંગ-૪૭	૨૫	૩૫૭
આગલ છે વાણી અટપટી, અરથીને થારો યટપટી;...	અંગ ૧	૫	૧૦
આત્મ દ્રોહ તાંહાં નહીં જ્ઞાના, જ્ઞાન વિના તો જીવ નિધાના;...	અંગ-૨૮	૮	૧૬૬
આસન પર મમ લેઈ બેસારા, દીનો સુખ અતિ પ્રેમ આપારા;...	અંગ-૪૨	૫	૨૬૮
આગ્યે એક પુરુષ આયે તે, તુમ જેસી બાની કહેતે તે;...	અંગ-૪૩	૨૦	૨૮૧
આંચ સકલ સબ ભૂલે ભરમા, સમજ પડ્યા નહીં કેવલ ધર્મા;...	અંગ-૪૪	૭	૩૦૩
આંહાંલુ જોગી કથીયા જ્ઞાના, જયોત સ્વરૂપ માંહી અટકાના;...	અંગ-૪૪	૧૮	૩૦૮
આયે શાહ સકલ મીલી સારા, કાર્તિક માસ પુનમકે વારા;...	અંગ-૫૦	૭	૩૮૨
આયા જીવ સચેતન ભઈયા, લોક સકલ સબ જય જય કહીયા;...	અંગ-૫૦	૨૦	૩૮૮
ઈ			
ઈંદુનું ઝલકણ અપમહી, પણ જલમેં ઈંદુ કાઈ નહીં;...	અંગ-૧૭	૪	૮૬
ઈંડ પિંડ બ્રહ્માંડ હી કોરી, સુરત નિરંતર સંધી દોરી;...	અંગ-૫૧	૮	૪૦૦
ઈન્દ્રિ દમન મીલે બહુ રહેશા, કોહુ નહીં જ્ઞાની તુજ જેસા;...	અંગ-૫૩	૨૩	૪૩૭
ઉ			
ઉજાગર અરુણામયે સ્વામી, બસે સદા સતલોક સધામી;...	અંગ-૪૧	૧૩	૨૬૨
ઉતમ આસન લેઈ પધારાયે, વિધિ સહિત પૂજા કરવાયે;...	અંગ-૫૨	૧૫	૪૧૮
ઉતમ આસન સેજ બિછાયે, હમકુ તાંહાં લેઈ સૈન કરાયે;...	અંગ-૫૨	૧૮	૪૨૦
ઉપમા સહિત મંદિર પધારાયે, રાણી સજન કુટુંબ પરે પાયે;...	અંગ-૫૩	૧૧	૪૩૦
ઉભય બ્રહ્મ હોય જીવ નિદાન, સમજી શકે ના શુદ્ધ નિશાન;...	અંગ-૨૦	૨	૧૦૧
ઊંચે કુલ ઊંચા નવ સદે, જયો પર્વત પર વૃક્ષ ન વધે;...	અંગ-૨૧	૬	૧૦૮
ઞ			
જાપિ સકલ ઘરે જો હોય ગયા, ઈંદ્રિજીત તે શાના રહ્યા;...	અંગ-૨૨	૩	૧૧૪
જાપિમંડળ સબ અસ્થિર તારા, ચલત ચલત હમ ક્રીયા જુહારા;...	અંગ-૪૩	૧	૨૮૧
જાપિ લાગે ભુઝનકુ સારા, કહો સ્વામી કુન નામ તુમારા;...	અંગ-૪૩	૩	૨૮૨
જાપિમંડળ જાને સબ કોઈ, પરમપુરુષ પરમેશ્વર ઓઈ;...	અંગ-૪૩	૪	૨૮૨

ચોપાઈ	સ્કંધ	ચોપાઈ	પૈજ
એ			
એક બ્રહ્મથી દૂષ્ટો ભ્રમ, તેહેનો કહી સમજવું મર્મ;...	અંગ-૨	૧	૧૩
એ સર્વે વિદ્યાનો વાદ, ઈશ્વરપદને તો એ ભાષ;...	અંગ-૩	૬	૨૧
એક એકથી અદકા ભલવાન, ઈશ્વર તેહના તેહ નિદાન;...	અંગ-૪	૩	૨૪
એ સ્થલ છે આસે અજમાલ, વેતા હોય તો પામે નાહાલ;...	અંગ-૫	૭	૩૧
એમ કરતાં ડૂબ્યો સંસાર, કોઈ ન ઉતર્થો ભવજલ પાર;...	અંગ-૧૧	૬	૫૮
એવા જ્ઞાનને મૂકી દૂર, કર્તવને શું વલગો ભૂર;...	અંગ-૧૫	૩	૭૭
એવો છે જ્ઞાનીનો લક્ષ, કહે કુવેર નહીં પશ્ચાપક્ષ.	અંગ-૧૭	૮	૮૯
એવા જ્ઞાની કોઈક એક, બાકી બાના ધારી ભેખ;...	અંગ-૧૮	૧	૯૦
એકમેક થઈ રહો મલતાન, અહંપણાનું મૂકી માન;...	અંગ-૧૯	૪	૯૭
એવા પુરુષ પોમી પર ધન્ય, વિચરે તાંહાં તાંહાં કરે પાવન;...	અંગ-૨૧	૪	૧૦૭
એક બ્રહ્મથી સરવે થયું, ચૈતન વ્યાપ સકલમે રહ્યું;...	અંગ-૨૩	૧	૧૧૮
એકમેક આંહાના આંહા ત્યાંય, સકલ ભેખના સતગુરુ સાંય;...	અંગ-૨૪	૩	૧૨૪
એક એક અંગ દેવ સર્વ ગ્રહ્યું, કેવલપદ સર્વાંગે રહ્યું;...	અંગ-૨૬	૧	૧૪૧
એ સહુ બાંધ્યા કારણ કલે, કેવલ ચૈતનથી ચલવલે;...	અંગ-૨૭	૨	૧૪૭
એકાદિક તામે ઘર મંડા, તીન પરજ એકવીસ બ્રહ્માંડા;...	અંગ-૨૯	૫	૧૬૪
એક એક પુરુષને એક એક નારી, એહી વિધિ વિશ્વ સકલ વિસ્ત... અંગ-૨૯	૬	૧૬૪	
એક એક પુરુષકે એતે એતે જોરા, કેવલધામને ભસતહી ભહોરા;...	અંગ-૩૮	૭	૨૩૩
એહવી ઉગ્ર ગતિ હંસનકી, મહા ગિરવા કેવલકે જનકી;...	અંગ-૩૯	૧૪	૨૪૭
એહવું જ્ઞાન અપાર તમારું, સખકે મન આયો પતિયારું;...	અંગ-૪૩	૧૯	૨૮૦
એતના દિન ભરખો ભવમાંહી, તુમ ઉગારી લીનો સાંઈ;...	અંગ-૪૫	૭	૩૧૬
એ અક્ષરકા કલા વિસ્તારા, અક્ષરતાતિ ઉનહુતે ન્યારા;...	અંગ-૪૬	૨૧	૩૩૮
એસા કહી અવધુ ઉલગાણા, મમ શબ્દ ઉર લાગ્યા બાણા;...	અંગ-૪૭	૪	૩૪૬
એતની કહી અવધુ ચુપ રહીયા, બોહોરુ શેષ સચેતન ભઈયા;...	અંગ-૪૭	૧૫	૩૫૨
એક દિન મનમેં કીયો વિચારા, દેખ્યો ઘરમેં દ્રવ્ય અપારા;...	અંગ-૫૦	૪	૩૮૦
એકમેક અનભે પદ ભઈયા, સભા મધ્યે તદવત્થ થઈ રહીયા;...	અંગ-૫૧	૯	૪૦૦
એહી પરકાર બોહોલ દિન વિતે, કહે કુવેર સભ ભયે સચિત્તે.	અંગ-૫૨	૨૫	૪૨૪
એહી પરકાર કરી મમ સેવા, લાયે લાય ધરે બહુ વિધિ મેવા;...	અંગ-૫૪	૬	૪૪૮
ઓ			
ઓર સકલ બાટનમે અટક્યા, જ્ય તપ સંજમે નેમમાં લટક્યા;...	અંગ-૩૭	૯	૨૨૩
ઓર ધામ છોડે દશ દોઈ, તાંહાં હમ લી વિલમે નહીં કોઈ;...	અંગ-૪૦	૭	૨૫૫
ઓર સકલ લોકનકે ભાવા, હમ સખકુ સત્ વસ્ત બતાવા;...	અંગ-૪૨	૧૧	૨૭૧
ઓર રજેગુનકે સખ યારી, જનકુ હરિભક્તિ નહીં ધ્યારી;...	અંગ-૪૩	૧૫	૨૮૮
ઓર સકલ પૂરકે નરનારી, પ્રેમ બહ્યો સખકુ અધિકારી;...	અંગ-૫૪	૨	૪૪૬
ઓર શહેરકે સઘણે લોગુ, ભાવ અતી નરનાર સંજેગુ;...	અંગ-૫૪	૫	૪૪૮
ઓર નગરકે ભાવિક લોકુ, ભોવન ભોવન જમાયે મોકુ;...	અંગ-૫૪	૯	૪૫૦
ઓર શહેરકે મહાજન દૂજ, જન જૈતની સંપત ધરી પૂજ;...	અંગ-૫૪	૧૩	૪૫૨
ઓર મુંડિતમે કેતક થઈયા, જ્ઞાની દરશી અનુભવી ભઈયા;...	અંગ-૫૪	૨૧	૪૫૭
ઓ			
ઓઈ હાથ દેહ ધારી થયા, જકત જીવ પર કરવા દયા;...	અંગ-૨૩	૮	૧૨૨
અં			
અંતરધ્યાન ભયા હમ જબહી, દેહ સહિત લોકાઈ રહે તબહી;...	અંગ-૫૪	૨૨	૪૫૭
ક			
કાલાગ્રહે કૃષ્ણ જનમીયા, ગુપ્ત ગોકુલમેં જઈને રમીયા;...	અંગ-૩	૧	૧૮
કરી કોષ જરાસંધ ચઢ્યો, દીધી પૂઠ ને કેડે પગ્યો;...	અંગ-૩	૨	૧૮
કહી સમજવું તેનો દક્ષ, જાંહાં ન મલે લક્ષી ને લક્ષ;...	અંગ-૬	૪	૩૪

ચોપાઈ	સ્કંધ	ચોપાઈ	પૈજ
કપીલ દેવ સમજ્યાં માત, ભાગ ત્યાગ કરતાં સાક્ષાત;...	અંગ-૮	૬	૪૪
કરી સમજવું તેહેનો અરથ, કાંકણ હાથ અરીસો તરત;...	અંગ-૯	૪	૪૭
કેવલ કર કલને જઈ અંડે, ચૈતન થઈ સરવે નીમડે;...	અંગ-૧૦	૪	૫૨
કર્તવ તો કષ્ટાનાં નીચ, જ્ઞાન થકી કહેવાયા ઊચ;...	અંગ-૧૪	૭	૭૪
કોટી જ્ઞાની અનુભવી અનેક, તામે કેવલવેતા એક;...	અંગ-૧૮	૯	૯૪
કહીશ નહીં જુદા બે નર્યા, અનુભવીમેં જો આણી ભર્યા;...	અંગ-૨૦	૭	૧૦૪
કેવલવેતા પુરુષ પરાય, અબ સ્તુતિ કરું મેં તાય;...	અંગ-૨૪	૧	૧૨૩
કેવલવેતા પશ્ચ એમ કહે, કેવલ વસ્ત યરાચર રહે;...	અંગ-૨૫	૧૬	૧૩૯
કેવલ ચુંબક બીજા મૂરત્ય, અનંત શોટ હેર્થ જોઈ હુરત્ય;...	અંગ-૨૬	૬	૧૪૪
કેવલપદ જેમ સહુથી સરસ, તેમ વેતા તેમના મહાદ પુરુષ;...	અંગ-૨૬	૮	૧૪૫
કેવલ કર્તા કંકર દેવ, તેનો કહી સમજવ્યો ભેવ;...	અંગ-૨૭	૧	૧૪૭
કહું એકાવન આંગુલ મર્મ, જ્ઞાની દરશીના જે બ્રહ્મ;...	અંગ-૨૭	૯	૧૫૧
કેવલ અંશ અલગ સરવથી, તનમે તન જ્યો ગત સારથી;...	અંગ-૨૮	૪	૧૫૫
કહેશો કેવલ કર્તા કયમ, તેહેની સમજ બતાવું તમ;...	અંગ-૨૮	૫	૧૫૬
કર્તા જ્યોત સ્વરૂપ ભી નાંહિ, જાકો સુરત શક્તમેં હેરાહી;...	અંગ-૨૯	૧૦	૧૬૬
કેવલવેતા પાઈયે આપુ, તો હરિ મિલનકો નહીં સંતાપુ;...	અંગ-૩૧	૧૨	૧૭૯
કેવલ ને કેવલના વેતા, એક મેક નિજ લક્ષ રહેતા;...	અંગ-૩૨	૧	૧૮૦
કેવલ અકલ અરુપ અદૃષ્ટ, કારજ દ્વારે વેતા શ્રેષ્ઠ;...	અંગ-૩૨	૩	૧૮૧
કહે કુવેર ભવકુ કરુ પારા, જો કોહુ બિને વચન હમારા.	અંગ-૩૨	૧૬	૧૮૯
કેવલ સો બચનાતીત કલાવે, યા કોહી લક્ષ બચનમેં પાવે;...	અંગ-૩૩	૧૫	૧૯૭
કહત ચતુરતો મારફત રાહુ, લાહુત મકાન અતિ પરવાહુ;...	અંગ-૩૪	૮	૨૦૨
કાદર કુદરતકા કહુ જ્ઞાના, કાદર કીરતર કુદરત જાંહાંના;...	અંગ-૩૬	૨	૨૧૧
કાલ ન કર્મ ન ધર્મ ના ધોખા, યારુ મુક્તિ નાં પહોંચત મોખા;...	અંગ-૩૭	૫	૨૨૦
કરમ ભરમથી કેવલ અલગ, વ્યાપ સતંતર સુતર સલંગ;...	અંગ-૩૭	૧૭	૨૨૮
કેવલ પદ કરુણામય કર્તા, ધ્યાન ધરત અગણિત અથ હરતા;...	અંગ-૩૮	૧	૨૩૦
કોટીક રવિ શશી તે જ પ્રકાશા, એક નારીકે રોમ ઉજાશા;...	અંગ-૩૮	૧૦	૨૩૫
કેવલ હુકમ હંસ લેઈ શીરા, અત્યાકત વત ધરે શરીરા;...	અંગ-૩૯	૧	૨૪૦
કેવલ શબ્દ સકલ શિર ગાજે, સુનત ભરમ બ્રહ્માદિક ભાજે;...	અંગ-૩૯	૧૩	૨૪૭
કહે કુવેર હમ કેવલ હંસા, જો બુઝો ટાહુ ભલ સંસા.	અંગ-૩૯	૨૧	૨૫૧
કૃષ્ણ સાથ સખહી સમજાયે, કિપાસિંધુ તાંહાં નામ ધરાયે;...	અંગ-૪૧	૩	૨૫૭
કેતક દિન હમ તાંહાં રચી પાયે, લક્ષ અગાધ તીનું સુનવાયે;...	અંગ-૪૨	૩	૨૬૭
કુટુંબ સહિત સખહી હરમાયે, હમ દેખત ઉઠી લાગે પાયે;...	અંગ-૪૨	૧૬	૨૭૪
કરતારથ કીનો તુમ આજુ, કેવલ શબ્દ સુનાયે અવાજુ;...	અંગ-૪૨	૧૯	૨૭૫
કરનલગે યરયા હમ સ્વામી, અદ્ભુત જ્ઞાન ક્યારી જામી;...	અંગ-૪૨	૨૦	૨૭૬
કેવલમંત્ર કલ્પો મેં જબહી, સ્વાંત્ય બુંદવત ગ્રંથો સખહી;...	અંગ-૪૨	૨૨	૨૭૭
કરી પરણામ રહે તાંહાં સખહી, આયે કુવેર ઋષિમંડળ જબહી,	અંગ-૪૨	૨૬	૨૭૯
કુટુંબ સહિત ચરનન મમ રાયે, કહન લગે સદ્ગુરુ તુમ સાયે;...	અંગ-૪૩	૨૫	૨૮૪
કહો કરુણાકર કાંહાંસે આવા, અરુઢ અગાધ લક્ષ જો લાવા;...	અંગ-૪૩	૨૯	૨૯૬
કેવલ દેશ કલા હમ કાજુ, રહેણી કરણી સહીત સમાજુ;...	અંગ-૪૪	૫	૩૦૨
કેવલ લક્ષ સભે ઉર રાખ્યા, સમજ ધરે તેસા હમ ભાખ્યા;...	અંગ-૪૪	૬	૩૦૨
કેવલ મંત્ર સૂનો જબ કરના, તબ જોગી ગ્રહીયે મમ શરના;...	અંગ-૪૫	૬	૩૧૫
કહન લગ્યા ધન્ય ધન્ય હો સ્વામી, નહીં કોઈ જ્ઞાન તુમારી દામી;...	અંગ-૪૫	૧૮	૩૨૨
કેતક દિન રાજ ધરે રહીયા, કેવલ લક્ષ હમ કહીયા;...	અંગ-૪૫	૨૨	૩૨૫
કહુ સ્વામી ઉનકી ગત મોઈ, એ તો પુરુષ અકલ હે કોઈ;...	અંગ-૪૭	૧૦	૩૪૯
કેતક કહે કરતાકે કરતા, આપ આપને પામનકા પરતા;...	અંગ-૪૭	૧૨	૩૫૦
કેતીક શૂન્ય કહી બોહોતેરી, વાકી પશ્ચ ગત્ય અકલ અનેરી;...	અંગ-૪૭	૧૩	૩૫૧

ચોપાઈ	સ્કંધ	ચોપાઈ	પેજ
કરન લગે વિનંતી કર જોરી, ચીન્યા નહીં મેરી મત ભોરી;...	અંગ-૪૭	૧૬	૩૫૨
કુલ કરતા તુમહી નહીં ચીન્યા, રરંકાર રટણ રંગ ભીન્યા;...	અંગ-૪૭	૨૪	૩૫૭
કહે કુવેર સૂનો નર શેષા, કુને દીપા તુમકુ ઉપદેશા.	અંગ-૪૭	૨૭	૩૫૮
કેવલમંત્ર દીપો શેષનકુ, ભઈ પરતીત અતી તન મનકુ;...	અંગ-૪૮	૨૨	૩૭૧
કાયમ પંથ ચલો અતી ભારી, શિષ્ય શાપા લીલા વિસ્તારી;...	અંગ-૪૮	૫	૩૭૭
કાગારોળ ભયો કુળમાંહી, કોઈ કાઉકુ ક્રુકુ સુઝત નાંહી;...	અંગ-૫૦	૧૬	૩૮૭
કરી આરતી સખને લેઈ, નરનારી હોઈ પરમ સનેઈ;...	અંગ-૫૦	૨૫	૩૮૨
કહે કુવેર કરી હમ દઈયા, રાય સહિત શાહ કે ઘેરે ગઈયા.	અંગ-૫૦	૩૦	૩૮૫
કરી પયરામણી નીકે પૂજા, છાંડી દેવ સકલ સખ દુજા;...	અંગ-૫૧	૧	૩૮૬
કુટુંબ સહિત વંદે મમ પાવુ, વંદે શાહ મેલે જો આવુ;...	અંગ-૫૧	૨	૩૮૬
કરી રસોઈ ભોગ લગાયે, બિરા પાન સોપારી ખાયે;...	અંગ-૫૧	૩	૩૮૭
કરન સકલ જીવનકે કાજા, કેવલ લક્ષ લાયે હમ રાજા;...	અંગ-૫૧	૧૬	૪૦૪
કેવલજ્ઞાન ધ્યાન મત ગાયે, ભેર ભેર સખકુ શિખવાયે;...	અંગ-૫૧	૨૬	૪૧૦
કહે આપે કબહી તાંહાં આવો, મન ગમતો લઈએ હસ લહાવો;...	અંગ-૫૨	૨	૪૧૧
કરી પરજામ પંથ સખ લાગા, ગયે જાંહાં આપ આપની જાગા;...	અંગ-૫૨	૪	૪૧૨
કરી પ્રજામ બેઠો જબ રાજા, સીધ સમાન શબ્દ હમ ગાજા;...	અંગ-૫૩	૩	૪૨૬
કરન લગ્યો સ્તુતિ નીકી, પૂછન લગ્યો પેર ગતીકી;...	અંગ-૫૩	૫	૪૨૭
કુટુંબ સહિત રાજા ઓરુ રાણી, હમ આગળ બેઠે સખ આની;...	અંગ-૫૩	૧૬	૪૩૩
કેવલજ્ઞાન જબી હમ સિચા, તિન આગે સખ પડ ગયે નીચા;...	અંગ-૫૩	૨૦	૪૩૫
કોસ એક પહોંચાવન આયે, રોવત મૂખ સખકે દુમલાયે;...	અંગ-૫૩	૩૫	૪૪૪
કેવલ કેવલ મયે સખ ભઈયા, રાગદ્રેષ લોકનકે ગઈયા;...	અંગ-૫૪	૧૮	૪૫૫
ખ			
ખેચરકી ગત્ય નાંહી ન પેખે, સો કેવલવેના ક્યો લેખે;...	અંગ-૩૨	૧૪	૧૮૮
પુદ પુદા તુમકુ નહીં ચીના, જીને પરદે વિસવાસ રહીના;...	અંગ-૩૫	૩	૨૦૭
ગ			
ગયો અમલ હાચમને મરે, તેની આણ્ણે કુણ ઉગરે;...	અંગ-૧૧	૩	૫૭
ગયા સધામ કષ્ટા ને રામ, ત્યાર પીછે કેહનું કુર્પુ કામ;...	અંગ-૧૧	૭	૫૮
ગુરુ ખરા જે આપે જ્ઞાન, પરકરતીનું મોડે માન;...	અંગ-૧૬	૧	૮૦
ગુપ્તમંત્ર શીખવાયો ઓરુ, ધ્રુવમંડળ આયે હમ બહોરુ;...	અંગ-૪૨	૧૩	૨૭૨
ગગનગીરા જબ ગઈ ઝાહનકી, સૂની કલપંત તિનુ ગુન મનકી;...	અંગ-૪૮	૭	૩૬૩
ગજવાહન હમકુ બેસારે, કંચન છત્રહી નેજા ધારે;...	અંગ-૫૨	૧૩	૪૧૭
ગાઉ ગાઉકે તેડા આવે, તાંહાં હમ જઈ જઈકે રૂચી પાવે;...	અંગ-૫૪	૧૫	૪૫૩
ચ			
ચૈતન યોજ ચેહેનાવે વસ્ત, જહાં નવ દીસે ઉદે ને અસ્ત;...	અંગ-૧૬	૪	૮૧
ચાર અવસ્થાનાં જે રુપ, નિખશિખ સર્વે સહીત અનુપ;...	અંગ-૧૬	૫	૮૨
ચોદ કોડ જોતાં મનુવેપ, મનસ ક્રિયાવંત નિકસે એક;...	અંગ-૧૮	૪	૮૧
ચતુરલક્ષ દરશી મેળવી, જોતાં નિકસે એક અનુભવી;...	અંગ-૧૮	૮	૮૩
ચિદ્ર નામને રહી દરશા ચરણ, કહે કુવેર ધન્ય અશરણ ચરણ	અંગ-૨૩	૯	૧૨૨
ચુંબકનો ચલકારો ગ્રહી, જડ મેટી ચૈતન થઈ રહી;...	અંગ-૨૬	૫	૧૪૩
ચૈતનકુ નહીં પરલે કાલ, આઘ સનાતન વસ્ત નિરાલ;...	અંગ-૩૧	૮	૧૭૬
ચૈતન દષ્ટ જુવે શુદ્ધદીશા, આપ વ્યાપ ભઈ પરમ પરીશા;...	અંગ-૩૧	૧૦	૧૭૮
ચૈતન ધાત કરી જડ પૂજે, સો કેસે નિજ પદકુ બુજે;...	અંગ-૩૭	૧૦	૨૨૩
ચેતાવન પોમીકી પરજા, કાયમ પંથ ગાડા હમ ગરજા;...	અંગ-૪૪	૧	૩૦૦
ચરિતર જોઈ સખકે મન ડોલે, ત્યો અવધૂત અહંકંતી ધરી ફૂલે;...	અંગ-૪૬	૭	૩૩૦
ચૈતન રૂપ શેષ નિજ તુમહી, તાકે અંશ થાસ ભઈ દમહી;...	અંગ-૪૭	૨૨	૩૫૫

ચોપાઈ	સ્કંધ	ચોપાઈ	પેજ
જ			
જે જે કેવલનાથ, સનાતન સર્વ કંતારન;...		મંગલાચરણ	૨ ૧
જય કરુણામયે કંથ અંત, મધ્ય આઘ પરાપર;...		મંગલાચરણ	૮ ૫
જવદશા સદ પામે મરણ, ઈશ્વરપદ ભાગે જૂઈ શરણ;...	અંગ ૧	૨	૮
જવતણું આલંબન ઈષ્ટ, આ અનુભવમે જાય સમષ્ટ;...	અંગ ૧	૩	૮
જંબુ સીધ જેમ વનમાં રહે, તે દેખો કોઈને નવ દહે;...	અંગ-૫	૨	૨૮
જાણી લક્ષ રહ્યા અદબદ, રહેણી રહે કહાયા સિદ્ધ;...	અંગ-૫	૫	૩૦
જે બોલે બીજુ થાપીયું, પોતાનું નિજપદ નવ લહું;...	અંગ-૬	૩	૩૩
જે જેનું આલોચન કરે, કુવેર મન રૂપ તાંહાં તેવું ધરે.	અંગ-૧૧	૮	૬૦
જમ પરજાપતિ ચકી ન્યાય, કીટી બહોત ફસી તાંહાં આય;...	અંગ-૧૩	૪	૬૭
જે જેને અસ્થાને દેવ, તેનો ઉર લખાવે ભેવ;...	અંગ-૧૬	૩	૮૧
જહદા જહદ કહીયે લક્ષણા, ધે ધાતા કહેતાં નહીં મણા;...	અંગ-૧૬	૭	૮૩
જયો પંકજ પત જલમં રહે, તેમ સરખા સહમં થઈ વહે;...	અંગ-૧૭	૩	૮૬
જનમ મરણ સંકટ જીવનાં, જ્ઞાનીને મળતાં સહુ કના;...	અંગ-૧૮	૩	૮૭
જો કદપિ પાવે અનુભવી, તેના ફલની શી કહું ચવી;...	અંગ-૧૮	૫	૮૮
જેમ ગારુડી મોહરને સ્વરે, શુદ્ધ નાગ મંતરે ઉર ધરે;...	અંગ-૨૦	૪	૧૦૩
જો શ્રવ કોઈ આવે મમ હાટ, તો સમજાવી ધાલું ઘાટ;...	અંગ-૨૦	૫	૧૦૩
જે તે જાતિમં દેહ ધરે, સામ્રથથી થઈ બેસે સરે;...	અંગ-૨૧	૧૦	૧૧૧
જિતેન્દ્રિય ગીતામે કહું, તો તેમને શું નહીં હોય હેયું;...	અંગ-૨૨	૪	૧૧૫
જગ સમજાવ્યું બિંદુ કહી, પણ ભક્તિ મહિમા નવ લહી;...	અંગ-૨૨	૫	૧૧૫
જે જેહના ઉપાસક દેવ, તે તેહના અદકા અહમંવે;...	અંગ-૨૪	૭	૧૨૬
જે જેને શરણાંગત રહ્યા, તે તેના હરિ વ્યાપક કહ્યા;...	અંગ-૨૪	૧૧	૧૨૮
જયાં જયાં નાભિ ત્યાં ત્યાં વાસ, માટે વિશ્વુ સ્વપં પ્રકાશ;...	અંગ-૨૫	૨	૧૩૧
જંગમને સંતાન પરસરે, ફલ લગવે સ્થાવર તરુવરે;...	અંગ-૨૫	૪	૧૩૨
જગ્રતમે મન સુપનમે બુધ, સપોપતિ અહંકાર સસુધ;...	અંગ-૨૫	૭	૧૩૪
જ્યોત સ્વરૂપ ઉપાસીક જેહ, ભમર ગુફામે કહે હો છે;...	અંગ-૨૫	૧૨	૧૩૭
જીવ જેત જાતિ મત બહુ, જલ જીવનથી ચૈતન સહુ;...	અંગ-૨૭	૭	૧૫૦
જલમં કર્તા જલનું હેજ, જીનતે તન બંધાય સપેજ;...	અંગ-૨૮	૬	૧૫૬
જો કહેશો કવિતા વાદસે, તો ઈશ્વરના કર્તા કોણ હશે;...	અંગ-૨૮	૧૨	૧૬૦
જ્યોતિસ્વરૂપ કીયા નિરચારા, યાંહાં ત્યો શિવકા જ્ઞાન સમારા;...	અંગ-૩૦	૩	૧૬૮
જહરે જુગમં કહત પોકારી, કેવલ લક્ષ ગ્રહો નર નારી;...	અંગ-૩૨	૭	૧૮૩
જે જે શાહાસ્તર નામ આધારા, આરંભન મહી રુપ ગચવારા;...	અંગ-૩૨	૧૦	૧૮૫
જાપ ન જોગ ન ભોગ ન ભેદા, વ્યાપક વસ્ત ન છોજ ન છોદા;...	અંગ-૩૭	૭	૨૨૧
જો વિભૂતિ ઈશ્વર નહીં પાવે, તો જીવનકી કુન બસાવે;...	અંગ-૩૮	૩	૨૪૧
જો હલકા ભારે પહેચાનો, જ્ઞાન દષ્ટ શબ્દકુ છાનો;...	અંગ-૩૮	૧૬	૨૪૮
જો હંસાકા કિયા બખાના, દેહ પંચુ સુનવાયે જ્ઞાના;...	અંગ-૪૦	૧	૨૫૨
જુગ પરમોધ કરન હમ આયે, કુલ કર્તા નિજ આપ પદાયે;...	અંગ-૪૦	૩	૨૫૩
જબ કેવલપદસે હમ આવા, તબ પરથમ નિરંજન વિલમાવા;...	અંગ-૪૦	૬	૨૫૪
જબ તાંહાંયે હમ ચંચલ ભયેઉ, લોક સકલ ઉઠાસી થયેઉ;...	અંગ-૪૨	૧૨	૨૭૧
જાંહાં જાંહાં હમકુ આદર કીના, તેહી તેહી લોકન મહાપદ દીના;...	અંગ-૪૨	૨૭૩	
જેહ જેહને હુતી આકંશા, બુઝતહી હમ ટાળ્યા સંશા;...	અંગ-૪૨	૨૧	૨૭૭
જીને સમજ્યા તીને સત કરી માના, આઘ પુરુષ હમકુ કરી જાના;...	અંગ-૪૩	૨૮૮	
જો મનુષ્યા તન હમહી પઈયે, તો સત્સંગ તમારો કરીયે;...	અંગ-૪૩	૧૭	૨૮૮
જેતને લોક ઓલંગી આયે, કહો સ્વામી કાહા સબી ચેતાયે;...	અંગ-૪૩	૩૨	૨૯૭
જબ દિનકર દીનતા હોય રાયે, સત્ સત્ સ્વામી તુમ સાયે;...	અંગ-૪૩	૩૩	૨૯૮
જાકે પુત્ર સોલસે સાહુ, તામે શ્રેષ્ઠ સુરમા આહુ;...	અંગ-૪૪	૧૧	૩૦૫
જોગીસુ રાજા અતી રાયો, રાણી સહિત ભાવ નહીં કાયો;...	અંગ-૪૪	૧૪	૩૦૭

ચોપાઈ	સ્કંધ	ચોપાઈ	પૈજ
જોગીસુ બુજા હમ જ્ઞાના, આધીન હોઈ અતિ દીન અચાના;...	અંગ-૪૪	૧૬	૩૦૮
જો જો હમલી જ્ઞાન કલ્યાના, સો ઉનકુ સબ કાલ દરના;...	અંગ-૪૫	૧૧	૩૧૮
જબ ઉન કીના કેવલ લક્ષા, સમજ પરી હમ લીની દક્ષા;...	અંગ-૪૫	૧૩	૩૧૯
જાકી ગત ખાતાલ ગયેકી, સર્વે સિદ્ધિ બહુ અમર રહેકી;...	અંગ-૪૬	૨	૩૨૭
જયો બાજીગર બાજી રચલી, જ્ઞાન વિના બાજીને પચલી;...	અંગ-૪૬	૧૦	૩૩૧
જો ઉતસે પાઉ કોઈ જંતા, નામ નવેશ બતાવહુ તંતા;...	અંગ-૪૬	૩૦	૩૪૨
જો તુમ જપતલી રરંકારા, સહસ્ત્ર મુખ સ્વાંતી પ્રહી સારા;...	અંગ-૪૭	૧૧	૩૫૦
જબ સંકટ તીનુ ગુન પાયે, અદબદ કલ્પી કર્તા રત લાયે;...	અંગ-૪૮	૫	૩૬૨
જબ બ્રહ્મા વિષ્ણુ મુખ બોલે, આધીન હોય દીનતા દલ બોલે;...	અંગ-૪૮	૯	૩૬૪
જબ હમ બોલે દીન ઉચારે, સુની આયે અવની ધમકારે;...	અંગ-૪૮	૧૬	૩૬૭
જબ અવની પર કીયા પીયાના, કરન લગે અવપુ નિજ જ્ઞાના;...	અંગ-૪૯	૧	૩૭૫
જાણી ખબર શહેર સબ ધાયે, ચલી શકત જેતના જો પાયે;...	અંગ-૫૦	૨૩	૩૯૧
જમે રાય સૌ શહેર સમેતા, યાચક માંગણ બરનું કેતા;...	અંગ-૫૧	૪	૩૯૭
જે જનકુ સંશે સો બુજા, દીયા જબાપ સકલ મમ સુજા;...	અંગ-૫૧	૬	૩૯૯
જવદશા હમકુ જુગ કેરી, તુમ ચેતાયે ડિરયા પેરી;...	અંગ-૫૧	૨૨	૪૦૭
જે જતના જનકુ હે ભાવું, તેતની ભેટ સામકી લાવું;...	અંગ-૫૩	૧૨	૪૩૧
જબ કારજ સરસી હમ જાના, જ્ઞાન તુમારો મે મન માના;...	અંગ-૫૩	૨૬	૪૩૯
જાહા દિન મંદિર મોહી પધરાયે, તેહી દિન રાજા શહેર જમાયે;...	અંગ-૫૪	૧૨	૪૫૨
જો લોપુ તો હમ આંહાં ક્યાંથી, નિકસી શુકુ નહીં દેવ માંહાંથી;...	અંગ-૫૫	૧૧	૪૬૫
જો હમ લલ્લ બતઈયા આગે, જગ ચૈતન કરી વિવિધ વિભાગે;...	અંગ-૫૫	૧૨	૪૬૬
ત			
તો અજ્ઞાની જગ ક્યાં પૂજે, પ્રગટ સતગુરુને જઈ બૂજે;...	અંગ-૩૭	૧૮	૨૨૮
તાકે સુખ સીમા કાહા બરનું, રોમ તે જ કોટી સુર નરનું;...	અંગ-૩૮	૩	૨૩૧
તાંહાં હમ નિશદિન કહતલી જાકુ, નિરખત નેહ પલક પરે તાકુ;...	અંગ-૩૮	૯	૨૩૫
તબ દેવનકે દેવ સકલ, શિર હો તુમ કેવલ;...	મંગલાચરણ	૭	૫
તેહેને ઉર ટકશે ટંકાર, જજાસુર હોસે ઝાતકાર;...	અંગ ૧	૭	૧૧
તેહેનું પણ શ્રીકૃષ્ણે કર્યું, ઈશ્વરપદ તે શું નીસર્યું;...	અંગ-૩	૪	૧૯
જવ જોતાં તો સરવે જવ, લક્ષે તો કેવલ એક પીવ;...	અંગ-૪	૫	૨૫
તે મેં જીવમે ગણીયા નથી, હાવે તેને કહું તે કથી;...	અંગ-૪	૬	૨૬
તે મેં નજરે દીકા નથી, મારે તેહેને શી મોરથી;...	અંગ-૫	૧	૨૮
તંમ વસ્તુ લહે વેદાંમતિ, વેદ ના જાણે વસ્તુ ગતિ;...	અંગ-૧૦	૬	૫૪
તમ ચતુરભૂજ જાણ્ય સુપન, બાહેર ભીતરે દરશું મન;...	અંગ-૧૨	૭	૬૪
તારામંડળ એટલા થયા, આપ આપને સ્થાને રહ્યા;...	અંગ-૧૩	૨	૬૬
તેની સમજ બતાવું સોઈ, સંશે રહેન ન પાવે કોઈ;...	અંગ-૧૪	૨	૭૧
તે આગળ દાવાનલ ગરી, કૃષ્ણે તે શી અદકી કરી;...	અંગ-૧૪	૫	૭૩
ત્યાગ ના દીસત ગ્રેહ ન ત્રાહાગ, સમદંષ્ટિ નહીં દ્વેષ ને રાગ;...	અંગ-૧૭	૨	૮૫
તારણ તરણ અબે પદ દાતા, કહે કુવેર તે કેવલવેતા.	અંગ-૧૮	૧૦	૯૫
તે ક્યાંથી ઘરે ઘેર ડોલતા, દેશ દેશ કમ પહોંચે જતા;...	અંગ-૧૯	૨	૯૬
તે માટે રહ્યા ઉર ધરી, કુવેર અનુભવી દાતાવરી;...	અંગ-૧૯	૮	૧૦૦
તે પદના કોઈ ત્રાહાગી નહીં, તો કેને સમજાવું કહી;...	અંગ-૨૦	૩	૧૦૨
તે જનની ના જોઈશ જાત, જ્ઞાનીની તો જ્ઞાની નાત;...	અંગ-૨૧	૫	૧૦૮
તિમિર તો ત્યારે થાય દૂર, શૂન્યમે પ્રગટે સાચો સૂર;...	અંગ-૨૧	૭	૧૦૯
તો બિદ્ધનું શું છે જોર, વૃથા શાને થાપ્યા ચોર;...	અંગ-૨૨	૭	૧૧૬
તેનું શું પરવું માન, ઉચ્ચછું તે જ્ઞાન નિદાન;...	અંગ-૨૩	૩	૧૧૯
તે માટે જ્ઞાની તે સરે, જે પરવા કોઈની નવ ધરે;...	અંગ-૨૩	૪	૧૧૯
તામે જ્ઞાની તે તદ્દરુપ, બ્રહ્મજ્ઞાનમયે સત્સ્વરૂપ;...	અંગ-૨૩	૬	૧૨૧

ચોપાઈ	સ્કંધ	ચોપાઈ	પૈજ
તમ સરખા તો એક જ તમે, વિશ્વ બર્ફ અમી તુમ જમે;...	અંગ-૨૪	૫	૧૨૫
તમ કવિતા ગુણને હરિ ગણે, માપક લેઈ વ્યાપકમેં વણે;...	અંગ-૨૪	૮	૧૨૭
તેમનુ પણ સાચું છે સહી, સત્ કુવેર બતલાવે કહી;...	અંગ-૨૪	૧૩	૧૩૦
તેહી પણ ચકવે પતિ નાંહિ, ઘર કીપું એકાન માંહી;...	અંગ-૨૫	૧૪	૧૩૮
તેમના તો કર્તા એ સહી, બ્રહ્મ સનાતન સંશે મહી;...	અંગ-૨૫	૧૫	૧૩૮
તેથી ડરતા રહે સહુ જંત, ભે પાની આધીન અનંત;...	અંગ-૨૭	૬	૧૫૦
તે સર્વે જગનું વરતાંત, ચૈતનતા મહી કેવલ કાંત;...	અંગ-૨૮	૨	૧૫૪
તો ઈશ્વર શિર શાનો બોજ, સહુ સુષ્ટિ એક એકનો બોજ;...	અંગ-૨૮	૮	૧૫૮
તીન પુત્ર પુત્રી ભયે તીનુ, પુત્ર પુત્રીકે ભયે સાંમીનુ;...	અંગ-૨૯	૨	૧૬૨
તે તિમિર ત્રિલોકનું હરે, આઘ અગ ઉજેશ ના કરે;...	અંગ-૩૨	૪	૧૮૨
તે માટે દુર્લભ ભલ વેતા, જુગમે દાન પરમપદ દેતા;...	અંગ-૩૨	૫	૧૮૨
તારી હકીકત કહતહુ ભાઈ, સુનીયો અરથ સબે ચિત લાઈ;...	અંગ-૩૪	૨	૧૯૮
તારી કહતહુ હમ ઉતપાની, ચાર કિતાબ પ્રથમ જો આની;...	અંગ-૩૪	૩	૧૯૯
તીનકે રાહ કહતહુ ભાઈ, જે જીનકે અસ્થલ અનુરાઈ;...	અંગ-૩૪	૬	૨૦૦
તીનકે પર હે પંચ મકાના, ખુદ બોદા જાંહાં બસે નિદાના;...	અંગ-૩૫	૭	૨૦૯
તિનકે રાહ કહત હમ સોઈ, ધ્યાન દોઈ વરીયત સુરત પરોઈ;...	અંગ-૩૬	૪	૨૧૨
તીનકે રાહ ફર્બીરે જોરા, ચંદ્ર સૂર જાંહાં ટગ ટગી બહોરા;...	અંગ-૩૬	૫	૨૧૩
તિનકે રાહ મહા ચક્રુરા, હિરંબ્રદ સો મહા સૂરા;...	અંગ-૩૬	૬	૨૧૩
તુમ નહીં ચિનત સો ખુદ બોદા, કરત કુરાન ખાતનકા સોદા;...	અંગ-૩૬	૮	૨૧૪
તીનકે પર હે અધર જલીયા, અવરણ દીપ સુધારસ સીયા;...	અંગ-૩૭	૧	૨૧૮
તિનકી ઉપમા ક્યાહા મમ દીજે, ...	અંગ-૩૭	૨	૨૧૮
ત્યો જંતરવત હંસકી દેહા, મનુ તનસે તન દીસત વેહા;...	અંગ-૩૯	૫	૨૪૨
તો કેવલવેતાકુ પરખે, ન ગણે સરવે બરાબર સરખે;...	અંગ-૩૯	૧૭	૨૪૯
તેહી ધામમે લેઈ બેસાઈ, કેવલકે સનમુખ દરશાઈ;...	અંગ-૪૦	૫	૨૫૪
તીન શિખર પર પુરી તીનુકી, વિરંચી શિવ ને વિષ્ણુકી;...	અંગ-૪૧	૪	૨૫૭
તીનકો પ્રેમ કાહા મમ બરનું, અતી હેતારથ મન જન નરનું;...	અંગ-૪૧	૧૦	૨૬૦
તેહી નામ અલીયાં કુન લાવા, મૃતલોક જાનત સખ ઠાવા;...	અંગ-૪૧	૧૫	૨૬૩
તબ ચર્ચા બુઝી કુશલતા, હમ અનુભવ બોલે સાક્ષાતા;...	અંગ-૪૨	૧૮	૨૭૫
તાંહાં દીના હમ અંગ આકાર, અવિગત્ય સાહેબ નામ હમારુ;...	અંગ-૪૨	૨૫	૨૭૯
તાંહાં પણ લક્ષ કલ્યા હમ તેહી, બ્રહ્મરૂપિ ભયે સનેહી;...	અંગ-૪૩	૭	૨૮૪
તાંતે હમ ઈચ્છત અવતારા, અવનીકે પર વારંવારા;...	અંગ-૪૩	૧૮	૨૯૦
તબ હમ નામ લીયા તીન આગે, જેહે કહેતે આયે ઋષિ જાગે;...	અંગ-૪૩	૨૨	૨૯૨
તીનકુ શરન હમારે કરહી, કેવલ લક્ષ રમો નિસ્તરહી;...	અંગ-૪૩	૨૩	૨૯૩
તે રાજ ઘરે કોઈ એક જોગી, આઈ ચઠો કરી સહેજ સંજોગી;...	અંગ-૪૪	૧૩	૩૦૬
તેહી બાગ હમ એક દિન ગયેઈ, જોગીસે ભેટા જબ ભયેઈ;...	અંગ-૪૪	૧૫	૩૦૭
તબ ચરચા કાઢી ભિન્ન ભિન્ના, સો તો સખ તુમ કાલહી કીના;...	અંગ-૪૪	૨૧	૩૧૧
તબ હમ બોલે કરી ટહંકારા, સુનેબ જોગી જ્ઞાન હમારા;...	અંગ-૪૫	૧	૩૧૩
તમહુ પણ તાકુ ભજો સોઈ, કાલ જાલ બંચો નહીં કોઈ;...	અંગ-૪૫	૨	૩૧૩
તુમ છાંડો યેસે દેવ આનુ, તો હમ દીજે કેવલ જ્ઞાનુ;...	અંગ-૪૫	૪	૩૧૪
તબ રાજ યોગીપે ગઈયા, કુન પુરુષ તુમકુ ચેતઈયા;...	અંગ-૪૫	૯	૩૧૭
તબ યોગી કીના અસ્થાના, જાંહાં મમ આસન હુતા પીયાના;...	અંગ-૪૫	૧૪	૩૨૦
તબ ઉપજો સબકે મન ભાવા, કુટુંબ સહીત મીલનેકુ આવા;...	અંગ-૪૫	૧૫	૩૨૦
તબ હમ દક્ષા દેઈ સરવનકુ, કુટુંબ સહિત પરમાન નરપકુ;...	અંગ-૪૫	૧૯	૩૨૩
તબ રાજ કહે ભાયગ નીકા, ચરન પરે જો દ્વાર સ્વામીકા;...	અંગ-૪૫	૨૦	૩૨૩
તુમ ભી પણ તામે પચી મરહી, અથરવેદ વાપક ઉર ધરહી;...	અંગ-૪૬	૧૬	૩૩૫
તિનકી પર અચૂત અવિધામા, પુરુષ બિરાજે અકલ ન્હે કામા;...	અંગ-૪૬	૨૬	૩૪૦

ચોપાઈ	સ્કંધ	ચોપાઈ	પેજ
તો જીવનકી કુન બસાઈ, ઉતસે નહીં કોઈ આવે જાઈ;...	અંગ-૪૬	૨૯	૩૪૨
તુમ દણ લીની શેખનસે, રસંકાર ભજન નિશદિનસે;...	અંગ-૪૭	૨	૩૪૫
તબ અવધૂ બોલે અહંકારે, કોરુ શિખ શેખનકે દ્વારે;...	અંગ-૪૭	૩	૩૪૬
તબ હમલી અંતરગત્ય ભયેઉ, અવધુ સહીત શેખ ધરે ગયેઉ;...	અંગ-૪૭	૫	૩૪૭
તબ દેખા શેખનકે દ્વારા, સુત દારા ધન ધામ પસારા;...	અંગ-૪૭	૬	૩૪૭
તબ બોલે શેખા સતુલાઈ, મોઈ મીલીયે સોલી દેવું બતાઈ;...	અંગ-૪૮	૧	૩૬૦
તબ હમ રુપ યુગલ લઈયે, એક આંહાં ને એક તાંહાં પઠઈયે;...	અંગ-૪૮	૧૩	૩૬૬
તબ પુરુષે નિજ નામ કલ્બાના, રસંકાર જપ દીના ધ્યાના;...	અંગ-૪૮	૧૭	૩૬૮
તબ શેખા સ્વાધીન મોઈ ભઈયા, કેવલ જ્ઞાન ધ્યાન લખ લઈયા;...	અંગ-૪૮	૨૪	૩૭૨
તબ લોકન ભઈ અતિ પ્રતિતિ, અવધુ જ્ઞાન સુની રસ રીતિ;...	અંગ-૪૯	૩	૩૭૬
તબ અસ્થલ મુનમ એક ધાપે, કારભાર તિનકુ સબ આપે;...	અંગ-૪૯	૬	૩૭૭
તબ અરધંગી આનંદ ધામી, ઈચ્છા હોય તો ખર્ચો સ્વામી;...	અંગ-૫૦	૫	૩૮૧
તેહી અવસર તીને સરપ હી કાટા, ડારત હાથ સકરકે માટા;...	અંગ-૫૦	૧૨	૩૮૪
તબ હમ કોલે ધ્યા હૈ ભાઈ, કુન શાહકે સુત ચિરાઈ;...	અંગ-૫૦	૧૮	૩૮૮
તેહી અવસર હમકુ દયા આઈ, મુદદા લીના પાસ મંગાઈ;...	અંગ-૫૦	૧૯	૩૮૮
તબ હમ નામ હમારા લીના, અયમ પુરુષ અવિનાશી કીના;...	અંગ-૫૧	૧૭	૪૦૫
તે સબ કહે હમકુ દો દણ, મોક્ષ હમારા મેલે લણ;...	અંગ-૫૧	૨૦	૪૦૬
તબ દણ દીની સબ કાઈ, રાજા પરજા સહિત ચેતાવુ;...	અંગ-૫૧	૨૩	૪૦૮
તાર પીછે પરજ પરમોથે, મેલા સહિત મંત્ર દેઈ બોથે;...	અંગ-૫૧	૨૪	૪૦૯
તેહી માટે નિજ ધરે લેઈ જાવું, કહો સ્વામી તુમ કબલી આવુ;...	અંગ-૫૨	૩	૪૧૨
તિનકે અરથ કરી સમજાયે, ગદ્ગદ કંઠ ભયો જબ રાયે;...	અંગ-૫૩	૪	૪૨૬
તબ ચલવા હમ કીયા પીયાના, શ્રીડંડ રાજા સંકુચાના;...	અંગ-૫૩	૮	૪૨૯
તબ આનંદમયે નરનારી, સ્વામી જાવો રાજા અધિકારી;...	અંગ-૫૩	૯	૪૨૯
તબ સબકે ઉર પરમ બસેઉ, દુગ્યા દલકી દૂર બસેઉ;...	અંગ-૫૩	૧૯	૪૩૫
તાંહાં હમ રહે માસ દિન સાતુ, ભયો ભકત રાજા સાક્ષાતુ;...	અંગ-૫૩	૩૦	૪૪૧
તિનકી જેહ જેઠી અરધંગી, પુષ્પલા રાણી નામંગી;...	અંગ-૫૩	૩૨	૪૪૨
તેહી સબકુ શિખવાઈ ભક્તિ, સેવનકી કરકે બહુ વિગતિ;...	અંગ-૫૩	૩૩	૪૪૩
તબ રાજા રાણી વિલખાનુ, કુટુંબ સહિત કલ્પે બહુ પ્રાનુ;...	અંગ-૫૩	૩૪	૪૪૩
તબ એક દિન હમ રાયકુ કીના, મેરે તો મઠ ચહીયે ભીના;...	અંગ-૫૪	૧૦	૪૫૧
તબ હમ હુકમ તરત દી દીના, જબ રાજાએ મંદિર કીના;...	અંગ-૫૪	૧૧	૪૫૧
તલપે મીન સુકે જબ નીરા, આકુલ વ્યાકુલ હોઈ તજે શરીરા;...	અંગ-૫૫	૭	૪૬૩
તબ હમ જ્ઞાન અગાધ ઉચારા, સબ ઘટ વ્યાપક સ્વરૂપ હમારા;...	અંગ-૫૫	૮	૪૬૪
તાંતે તુમ ધોખા મત ધરહુ, હમતો મન માને સો કરહુ;...	અંગ-૫૫	૯	૪૬૪
તબ હમ શિય સલ્બાના ધાપે, શિર ધરી હસ્ત અગમગત્ય આપે;...	અંગ-૫૫	૧૬	૪૬૮
તાંતે સ્વાંતી સબ જન ધાપે, સ્વરૂપ છોડાઈ અરુપ લખાયે;...	અંગ-૫૫	૧૮	૪૬૯
તો દેહનકા ક્યા અભ્યાસા, સ્વામી હે સબ ઘટ પરકાસા;...	અંગ-૫૫	૨૦	૪૭૧
તબ હમ જાને સબ કોઈ ચેતા, અબ નહીં કોઈ અજ્ઞાન અચેતા;...	અંગ-૫૫	૨૧	૪૭૧

થ-૬

થોરે દેશ તિનકો અધિકારુ, દામ ભરે શ્રીડંડ દવારુ;...	અંગ-૫૩	૨	૪૨૫
દાવાનલ પીયો મહારાજ, કઈ જન અગન ગલે છે આજ;...	અંગ-૩	૫	૨૦
દંદાંતે સમજે સિદ્ધાંત, બ્રહ્મરુપ હોય સદ ટલી જંત;...	અંગ-૧૦	૭	૫૪
દરપણમે જમ મુખ દરશાય, નિખ શિખ સુધી સર્વે કાય;...	અંગ-૧૨	૩	૬૨
દેહ સહિત બ્રહ્મવેતા જન, તાંહાં જઈને સોપો તન મન;...	અંગ-૧૫	૪	૭૭
દત્તાત્રય નારદ જદ્બૂખ, બડવાંગદ પરિક્ષિત અનુપ;...	અંગ-૧૫	૬	૭૮
દેહધારી સરખા સહુ લખે, પણ ભાગ ત્યાગ ચૈતનવત્ અખે;...	અંગ-૧૭	૫	૮૭
દિય દષ્ટ મહા સુભટ સુજાણ, એવા જોઈને કરુ પરમાણ;...	અંગ-૨૨	૧	૧૧૩

ચોપાઈ	સ્કંધ	ચોપાઈ	પેજ
દેવ ધકી દેવ તન ધરુ, તો ઈશ્વરથી તે શું સરુ;...	અંગ-૨૮	૧૧	૧૫૯
દુજા ત્રીખત રાહ કહાઈ, મલકુત મકાન ઠેકાન જમાઈ;...	અંગ-૩૪	૭	૨૦૧
દેખી ખોજ તુમારી મુલ્લાં, કેસે જુગ ભરમાવો ભુલાં;...	અંગ-૩૫	૫	૨૦૮
દુજી શક્તિ આઘ વિભૂતિ, ત્રીજી દેહ શક્તિ સમજુતી;...	અંગ-૩૯	૭	૨૪૩
દુ આનંદ અતિ સુખ પાયે, ધન્ય સ્વામી મમ લોક ચેતાયે;...	અંગ-૪૨	૨૩	૨૭૮
દેખી દિનકર દોઈ કર જોરા, અરુણ સહિત બહુ કીયા નીહોરા;...	અંગ-૪૩	૨૬	૨૯૪
દ્વાદશમેં દે કહીયે જેઠી, વચન શકે નહીં જાકો મેટી;...	અંગ-૪૪	૧૦	૩૦૫
દેખા જોગી જ્ઞાન તુમારા, આંહાં લ્યો તો સખ કાલ પસારા;...	અંગ-૪૪	૧૯	૩૦૯
દંષ્ટ તમારી તો બહુ આધી, તુમ કીરપાએ જોયું જાગી;...	અંગ-૪૪	૨૨	૩૧૧
દેહી જ્ઞાન સબકુ ઉલટાયે, સત્કુવેર અનંગપુર આવે.	અંગ-૫૩	૩૬	૪૪૪
દીનો દરસ સકલ સુખ પાયે, મુગતાકલ લાઈ રાઈ વધાયે;...	અંગ-૫૫	૧	૪૬૦
દિવસ પંચ લ્યો હલમલ કીના, હેતારથ હરિજનકા લીના;...	અંગ-૫૫	૨૨	૪૭૨

ધ

ધીરજવંત ધતો મન ધીર, સકલ સમજનું કહું તે ધીર;...	અંગ ૧	૬	૧૧
ધે ધાતા ન કરે પ્રતિપાદ, તાંહાં શાનો હોય વાદવિવાદ;...	અંગ-૬	૫	૩૪
ધમણ પંડ ને શ્યાસા વેદ, ધાવન છે શ્યાસા તન કલેદ;...	અંગ-૧૦	૩	૫૨
ધમણ લુહારી અલગ છે જંમ, વેદ પાર વસ્તુ છે તંમ;...	અંગ-૧૦	૫	૫૩
ધન્ય ધન્ય દેહધારી વેત્તા, ઉગ્ર પુન્ય આયે જુગ હેતા;...	અંગ-૩૨	૬	૧૮૩
ધાતુ કાષ્ટ પ્રાપાણકી મૂર્તિ, તીરથ અપ સબને પ્રોઈ સુરતી;...	અંગ-૩૭	૧૪	૨૨૬
ધન્ય ધન્ય કીનો શાહ શેઠાણી, જોગેશ્વર સોઈ પરમાની;...	અંગ-૫૦	૧૧	૩૮૪
ધઈ ધઈ ચરણે સબ લપટાયે, બિનુ તપ દાન કીયે હરિ પાયે;...	અંગ-૫૦	૨૨	૩૯૦

ન

નામ રુપ કહેતાં નવ બને, દુઃખ લાગે કહીયે નહીં જાને;...	અંગ-૪	૭	૨૬
નિગમ ચાર ઉપાસન કરી, ખટ શહાસ્તરના વાણી વિસ્તરી;...	અંગ-૭	૨	૩૭
ન્યાય કહે ન્યાયે ચાલતે, નિસ્તર સો ઈન્દ્રિ જતમતે;...	અંગ-૭	૬	૩૯
નામ પ્રતમા તો તહારે હતી, પણ પ્રગટ ગુરુથી ધામ્યા ગતિ;...	અંગ-૧૫	૭	૭૯
નારી તો તીનુ કે ઘર હુતી, વિષ્ણુ ધરે રહી અણપરસવતી;...	અંગ-૨૯	૮	૧૬૫
નયેતિ નયેતિ કરી પીછે લટક્યા, બ્રહ્મા જાય કમલમે ભટક્યા;...	અંગ-૩૦	૨	૧૬૮
નામ રૂપ ગુણકે હરિ ગોચર, તિનકે ઉપાસી સહુ ભૂચર;...	અંગ-૩૨	૧૧	૧૮૬
નવે મકાન નીયે નિજ હુરમા, તિનકે અમી ઝરત નિત્ય નુરમા;...	અંગ-૩૬	૭	૨૧૪
નુરી નિરાજન પુરુષ અનેકા, તાહી ધામમેં વસત વિસેકા;...	અંગ-૩૬	૧૧	૨૧૬
નારી પુરુષ રુપ નહીં દોઈ, હંસ રુપ તાંહાં સબકો હોઈ;...	અંગ-૩૮	૧૧	૨૩૬
નિજ ધરકા પરયા કુરમાવા, કેવલ હુકમ આંહાં ચલી આવા;...	અંગ-૪૦	૨	૨૫૨
નેહ અતિ નારદસુ બાઢા, રાખન પ્રેમ કીયા અતી ગાઢા;...	અંગ-૪૧	૬	૨૫૮
નીરાલંબ સરવનકે ભેષુ, સદા નિરંતર સત્ સંતોષુ;...	અંગ-૪૧	૧૭	૨૬૪
નામ જાહાકો અલીરથ બાજે, અંબુ શહેર અસ્થાન બીરાજે;...	અંગ-૪૪	૮	૩૦૪
ન્યાય કરન નીતિ સબ જાને, રાય સહિત પરતીતિ આને;...	અંગ-૪૪	૯	૩૦૪
નાંહાંના વિધ્ય સાધન અવિલોકી, સંસ્કૃત બોલી અખલોકી;...	અંગ-૪૬	૫	૩૨૯
નિગમ નયેતી કરી તાહી પોકારે, પાદુ પાણ્ય બિન અગમ;...	અંગ-૪૬	૨૪	૩૩૯
નીરંજનથે પ્રથમ ભઈ માયા, માયાકે સુત તીનુ જન ધ્યા;...	અંગ-૪૮	૨	૩૬૦
નાના વિધકે મેવા પાતાલી, બહુ પવરાવે રસીક રસાલી;...	અંગ-૪૮	૨૫	૩૭૨
નહીં આ બાની મનુષ્ય દેવનકી, તીન દેવ શક્તિ જ્યોતનકી;...	અંગ-૫૧	૧૩	૪૦૨
નિશ દિન કાન કરતાહી યેસે, ચલે સકલ કૈવલકી રહેસે;...	અંગ-૫૨	૨૪	૪૨૩
નગરમાંહી નરનારી જે તે, દર્શનકુ આયે સબ તે તે;...	અંગ-૫૩	૧૩	૪૩૨

પ

પ્રકૃતિ બિનુ ધન્ય પુરુષ, પલકમેં ભલક ઉપાસક;...	મંગલાચરણ	૬	૪
---	----------	---	---

योपाठ	स्कंध	योपाठ	पेज
पतञ्जलि ते पंडने ब्रह्मे, साधे प्राण कधी टिन रहे;...	अंग-८	१	४१
पोतानुं मन स्वरूपं ह्यनु, पर्याने प्रभु कडे सधु;...	अंग-१२	२	६१
प्रतमा पूज्य नाम आधार, तेहेना इलनो ओ अतभार;...	अंग-१२	४	६२
परया परत्री मननी छोड, पूरख पढने तो अे भोड;...	अंग-१२	५	६३
परवे ईउ कोड पर्यास, ससुमार मेरुनो नास;...	अंग-१३	७	६८
परा पर्यति ने वैभरी, मथ्या घाट वडे छे भरी;...	अंग-१६	६	८३
पिंड ब्रह्मांडां रडे अनुसुत, निरालंब अत्ये अद्भुत;...	अंग-१६	८	८४
पक्ष अनुभववीथी दीसे अलग, शुद्ध चैतनमें सुतर सवंग;...	अंग-१७	६	८८
परकाया परवेथी कोड, तामे ज्ञानी अेक हरि होड;...	अंग-१८	७	८३
प्रगटे तो ते क्यम ज्ञानीअे, भोवंता प्रक्षा वाणीअे;...	अंग-२१	८	११०
परपंचे वीथो शिर भार, उतम कुव रहेवा अतभार;...	अंग-२२	२	११३
पक्ष ओरव्यो लक्ष सरवनो, तम सम कडे तेने बहु गुनो;...	अंग-२४	१०	१२८
परजपति सेवक येम कडे, छेए हमार व्यापक रहे;...	अंग-२५	३	१३२
पर्वतमे तुरिया ते सरे, तो बीज गातर शुं करे;...	अंग-२५	१०	१३६
पक्ष डैवल तो निजद्व अेक, बीज देव अनंत अनेक;...	अंग-२६	३	१४२
पक्ष टिनकर डे भास बदीतसे, उपजे तंत तोय समवीतसे;...	अंग-२७	५	१४८
पंचभूत परकटती संहित, गुण तीरु चैतनमये भरीत;...	अंग-२८	३	१५५
पंभीथी पंभी छोय सार, पशु थकी पशुनो अतवार;...	अंग-२८	१०	१५८
प्रथम अमवी ज्योत स्वर्णा, ज्योतिथी भरी शक्ति अनुपा;...	अंग-२८	१	१६२
परवे ज्य क्रीट पंतंगा, परवे मानव देव दानंगा;...	अंग-३१	१	१७३
परवे ज्य व्योम घन तारा, भंये नही यक ससुमारा;...	अंग-३१	२	१७३
परवे ज्य विरंथी शेपा, परवे ज्य विष्णु महावेशा;...	अंग-३१	३	१७४
परवे ज्य पवन ओरु पाणी, ज्ये प्रथम सुष्ट मंडाणी;...	अंग-३१	४	१७४
परवे ज्य शक्त ओर ज्योति, आन्य ज्वनकी कुन गनोति;...	अंग-३१	५	१७५
परवे नही अेक आतम रामा, सकल यरावर व्यापक धामा;...	अंग-३१	७	१७६
पेठ नही शाभाथी अलग, तम डैवल ने वेता सवंग;...	अंग-३२	२	१८०
पांयमो मडान हाडुत कडाठी, बार हजर रुडु वडांसे आठी;...	अंग-३४	८	२०२
परदे रडी सुकन ज्ये कडाठ्या, सो ह्यम डिरेडे लप्या अति;...	अंग-३४	१३	२०४
परदे हे सो तो ह्यम क्रीनी, महंमथा तुमहु नही यीनी;...	अंग-३५	४	२०७
पक्ष न पात नां देव न पूज्य, डैवल अेक ही अद्वैत पूज्य;...	अंग-३७	४	२१८
पुरुमको साम्रथ अति अद्भुता, सुष्टमे नही सरभर ईत उता;...	अंग-३८	६	२३३
प्रथम हंस पुरुष अतिकारी, पंचु देह ओरवेथी धारी;...	अंग-३८	६	२४३
पंच तत्त्वकी पंचमी देहा, दृष्ट पदारथ सुगम सुवेहा;...	अंग-३८	८	२४४
पक्ष परया वाणी मुष भोवे, अगम उपार अनुभव भोवे;...	अंग-३८	८	२४४
पारस पर चिंतामणी राजे, तिन आगे पारसपद वाजे;...	अंग-३८	१८	२४८
पूछन लोक लगे भुषी सागर, नाम क्त्वा ह्यम अमृत सागर;...	अंग-४२	८	२६८
परमपुरुष क्री सभने गावा, शनीमंडण सर्व सुष पावा;...	अंग-४३	६	२८३
पीछे ह्यम शुक् जहां आये, देभतली उठी लागे पाये;...	अंग-४३	१०	२८५
पूछन लगे राय परधानु, कडे स्वामी अपनो मत ज्ञानु;...	अंग-४५	१७	३२१
प्रलापम साधन विपरडे, हुंभक रेयक पोरक स्वरेडे;...	अंग-४६	२०	३३७
पूछन लागे मोठी शेष सत्वाना, आधीन छोठी अति दीन अयाना;...	अंग-४७	८	३४८
प्रथम दानव देव उपाये, सृष्टि उपर लाठी आन बसाये;...	अंग-४८	३	३६१
पंच भताये कायम नामा, सुनी पाये निज शेष विरामा;...	अंग-४८	२३	३७१
पुत्र जवायो स्वामी मेयो, ज्ये से भायो पडेलो हुं येरो;...	अंग-५०	२८	३८३
पूरख भायग पोमी पाव पारे, जवा ज्येज्ज कज सधारे;...	अंग-५१	१८	४०५
पूरख पद परीब्रह्म प्रयंठा, सदा सदादित अमर अंभंठा;...	अंग-५३	१८	४३४

योपाठ	स्कंध	योपाठ	पेज
पधरामणी क्री क्री कर ज्येरे, लामनी मंगल गाये मन भोरे;...	अंग-५३	२८	४४०
पंच यवा कायम अती करडा, अन्य धरम सभ मानकी मरडा;...	अंग-५४	१६	४५४
पुरुष नार पक्षी डैवलके, भये सकल साये तनमनके;...	अंग-५४	१७	४५४
इ-७			
इरता दीसे यकर वडे, ध्रुव अविचल ते मध्ये आपडे;...	अंग-१३	३	६७
इरे याक तो सधुने इरे, मध्य वाली दीसे घेरे;...	अंग-१३	५	६८
इरी तारामंडण ह्यम आना, तांहां तेह का तेह क्रीना ज्ञाना;...	अंग-४३	१३	२८७
इरी मीवीये सभकु उरधारी, बहोरु ह्यम लीला विस्तारी;...	अंग-५५	२४	४७३
इब्रह्म इब्रह्म अस्तुति करे, कंकर ते माटे करगरे;...	अंग-२	३	१४
इविराजने ज्यया जली, मागख थठीने वीथी मली;...	अंग-२	५	१५
बीजे ब्रह्मी तक आचार, कुवेर करमकांडी संसार.	अंग-८	८	५०
इब्रह्मवेत्ता देभाडे इब्रह्म, ज्यव शिवनो समजवी मर्म;...	अंग-११	१	५६
इब्रह्मा विष्णु ने माहेश, ज्योत स्वर्ण शक्ति ने शेष;...	अंग-११	५	५८
इंदुथी ज्ये साम्रथ क्त्वा, तो ऋषि पत्नीने डेम ना थया;...	अंग-२२	६	११६
बीज कवि बहु बोले बची, व्यापक हरि कडे मनना रची;...	अंग-२४	६	१२५
इंद्रीकल कडे अमृत मय, डैवल उपमा सो शिर ठम;...	अंग-२४	१२	१२८
बीज तो तेमना सधु हास, गावे गुण उर धरी विसवास;...	अंग-२६	८	१४५
इहोरु परे तिनमे रवि भासु, ज्योत जेत अंत नही तासु;...	अंग-२७	४	१४८
इंदुथी भेटा उतपाना, प्रथम सनक सनंद सत्वाना;...	अंग-२८	४	१६३
इनि नारी ज्ये पलक उपाया, बहोरु घटघट आन्य समाया;...	अंग-३०	६	१७१
इयन ही आरंभ इयन ही पारा, इयन सकल घट भोलनहारा;...	अंग-३३	२	१८०
इयन सो अज पवन ओरु पानी, इयन परताप गगन रज;...	अंग-३३	३	१८१
इयन ही बीज इयन अंकुरा, इयन ही पेठ शाभा ओरु मुरा;...	अंग-३३	४	१८१
इयन ही मोक्ष इयन सोठी बंधा, इयनही थापे कालके ईंदा;...	अंग-३३	५	१८२
इयन ही ज्यव थपे ओरु शिवा, इयनही छेए ओरु कुवदेवा;...	अंग-३३	७	१८३
इयनही छेय इयन सोठी नीया, इयनही बरना बरन परीया;...	अंग-३३	८	१८३
इयन ही दीरघ इयन लघुताठी, इयन प्रताप अलेष लभाठी;...	अंग-३३	८	१८४
इयन ही काडर इयनही शूरा, इयनही प्रीत इयनही पूरा;...	अंग-३३	११	१८५
इयनही पुरुष इयन सोठी नारी, इयन निरालंब इयन;...	अंग-३३	१२	१८५
इयन गायत्री इयनही संथा, मंत्र जंत्र सो इयन आरंथा;...	अंग-३३	१३	१८६
इयन विना नही डेर ठेकाना, लोक यतुईश सकल जहांना;...	अंग-३३	१४	१८६
इयन उतकष्ट करम नही कटली, कर्म कटे इयन ईंढ न कटली;...	अंग-३७	११	२२४
इयन आत्मगत्यनां गति ज्ञाना, ज्ञान विना जउ ज्यव अयाना;...	अंग-३७	१२	२२४
इहोतेक दिन ह्यम तांहां रहे ज्यमी, नाम हमार स्वांतीकर;...	अंग-४१	५	२५८
इहोरु ह्यम तपलोक संधाये, उठी लागे तपवी सभ पाये;...	अंग-४२	१	२६६
इहोरु ह्यम जनलोक पधारे, अती आदरे देई नेह वधारे;...	अंग-४२	४	२६७
इहोरु ह्यम तांहांवे उठी आये, हुं मंडण सभ लोक दुभाये;...	अंग-४२	४	२७८
इहोरु ह्यम मंगलपे गठीया, तेका ते लक्ष तांही कहीया;...	अंग-४३	८	२८४
इहोत क्त्वा अवगुण आपनका, इविराज ज्ये हरी तांहांका;...	अंग-४३	११	२८६
इब्रह्म परे अेकादश धामु, द्वादशमे डैवल विसरामु;...	अंग-४५	३	३१४
इब्रह्म परे द्वादश अस्थाना, तांहां थापे डैवल नीद्याना;...	अंग-४५	१२	३१८
इहोरु अेक पर्वतके अवधू, आठी यडो विधि संयोग समंधु;...	अंग-४६	१	३२७
इहोत बेर तीनु द्रुपि मारी, तीनु गुण आयुध कर धारी;...	अंग-४८	४	३६१
इहो प्रकार समज देई सभकु, दीनु डैवल ध्यान आरंभकु;...	अंग-४८	२६	३७३
इहो बगीचे आसन करीया, डेतक गाठे भीतर उतरीया;...	अंग-५०	८	३८२
इहोरु पूछन लागे धामु, कडे स्वामी पंधनका नामु;...	अंग-५१	२५	४०८

ચોપાઈ	સ્કંધ	ચોપાઈ	પેજ
બિહારત મેલા ક્રીયા વિલાપુ, હમ આશિષ દેઈ જપીયો જાપુ;...	અંગ-૫૨	૧	૪૧૧
બોહોરુ રાય લેવનકુ આયે, હસ્તી ધોરા વાહન લાયે;...	અંગ-૫૨	૮	૪૧૫
બાજા ભૂંગલ ભેર ભજાતે, લેઈ ગયે રાજા ગાતે વાતે;...	અંગ-૫૨	૧૪	૪૧૮
બોહોરુ સેવ કરન સબ લાગે, રાણી સહિત પરમ રત્ય પાગે;...	અંગ-૫૨	૧૬	૪૧૯
બેઠે રાણી ઓરુ રાય સહીતુ, ઓર સકલ રાજાકે મીતુ;...	અંગ-૫૨	૧૯	૪૨૦
બોહોરુ એક શહેરકે રાઈ, સુની મમ કિર્તિ મીલનકુ આઈ;...	અંગ-૫૩	૧	૪૨૫
બોહોરુ સાકુટ બહુ પસ્તાના, પરમેશ્વર હમ નહીં પહેયાના;...	અંગ-૫૪	૨૪	૪૫૮
બોહોરુ હમ સંતનકુ દીની, અભ્યાગત મેલાકે ચીની;...	અંગ-૫૫	૨૩	૪૭૨
ભ			
ભંગ સો તો કર્તા નાંહિ, સત કુવેર કહી સમજાહી.	અંગ-૨૯	૧૧	૧૬૭
ભૂરલોક ગાંધર્વ ઓરુ કીન્દ્ર, એ છાડે ચોથા બોહોરુ ઈન્દ્ર;...	અંગ-૪૨	૧૫	૨૭૩
ભાવ પ્રિત અતિ પ્રેમ વધારે, ગાઈ ગાઈ બહુ દેશ સધારે;...	અંગ-૪૫	૨૩	૩૨૫
ભજન તુમારા રરંકારા, તાકે તો હો તુમ કરતાયા;...	અંગ-૪૭	૨૧	૩૫૫
ભૂખી આત્મા ક્રોઈ ન રાખી, સગાલશા સમ સૌ કહે સાખી;...	અંગ-૫૧	૫	૩૯૮
ભલી કરી હરિજન કરી આયે, યશ કીર્તિ જુગમેં પસરાયે;...	અંગ-૫૪	૭	૪૪૯
ભલે પધારે અવિગત નાથા, હમકુ ક્યૌં નહીં લેઈ ગયે સાથા;...	અંગ-૫૫	૪	૪૬૧
મ			
મંગલાચરણ પ્રથમ એહી, ધરન સજન ઉર ધ્યાન;...	મંગલાચરણ	૧	૬
મોલ તોલ કરતાં બહુ ફેર, તમ જ્ઞાની સત્ બીજા સૌ ટેર;...	અંગ-૧૮	૨	૮૦
મહા મંગલ મત પરમ ઉદારી, અનંત ઈંડ પર સુરત તમારી;...	અંગ-૨૪	૨	૧૨૩
મનુષ્ય જાતમે જામત શ્રેષ્ઠ, બીજા વરતે થઈ કનિષ્ઠ;...	અંગ-૨૫	૮	૧૩૪
માટે કેવલ ચક્રે વ્યાપ, આઘ અંત મથે એક અઘાપ;...	અંગ-૨૭	૧૧	૧૫૩
માનવથી માનવ ઉપજે, દાનવથી દાનવ નિપજે;...	અંગ-૨૮	૮	૧૫૮
માટે કેવલ છેલ્લુ પદ, માન મૂકીને સમરો સદ;...	અંગ-૨૮	૧૩	૧૬૦
મન ભુષ પિત આલોચન જેતા, દંષ્ટ પદારથ પરલે તેતા;...	અંગ-૩૧	૬	૧૭૫
મહામત જ્ઞાન આઘાદ અગોચર, પરખે નહીં જાતી મતિ ભૂચર;...	અંગ-૩૨	૮	૧૮૪
મુદ્રા પંચ સાધી સિધ કલાવે, યાંહાં લ્યો સૌ દુનિયાકે દાવે;...	અંગ-૩૨	૧૩	૧૮૭
મુસા આયે મલકુત ટેકાના, જંબુર કિતાબ સુનવાયે જ્ઞાના;...	અંગ-૩૪	૪	૧૯૯
મહંમદ નબી લાહુતને આયે, ફરમાન કિતાબ જાંહાંન સુનવાયે;...	અંગ-૩૪	૫	૨૦૦
મન પરવેશ કરે જાડાંહી, જડ દરસે ચૈતન થઈ તાંહી;...	અંગ-૩૭	૧૫	૨૨૬
મહા ઠહકાર ભોવન ત્રિયે ટૂટે, સનકાદિક શીવ ધ્યાન વછુટે;...	અંગ-૩૯	૧૫	૨૪૮
મોરુધ્વજ તાંબુરુધ્વજ રાઈ, ગોપીચંદ બ્રથ સુખદાઈ;...	અંગ-૪૧	૭	૨૫૯
મુનિદાસ સંતોક ક્ષમાકર, શીલ રેહેશ જશ ગુપકે આગર;...	અંગ-૪૧	૧૪	૨૬૩
મનીરત્ય અજીરત્ય સુચીરત્ય સોઈ;...	અંગ-૪૨	૬	૨૬૮
મહરલોક મંદુસર રાજા, જનકે લોક સબેકી સક્રાજા;...	અંગ-૪૨	૮	૨૭૦
મહરલોકકે રાજા નેકી, ભાવ કલ્પો મમ અતિ વિશેકી;...	અંગ-૪૨	૧૦	૨૭૦
મહા આનંદ અતી સુખ દીનો, તાંહાં પણ હમ કેવલલક્ષ કીનો;...	અંગ-૪૩	૨૪	૨૯૩
મહાવાયક ઓરુ જ્ઞાન અથરકા, તુમકુ બાહા માન અમરકા;...	અંગ-૪૬	૧૧	૩૩૨
મેરે તો કેવલ નીજ તુમહી, તુમસે પૃથ કેવલપદ ગમહી;...	અંગ-૪૭	૧૮	૩૫૩
મહા દંદતા ધરણીધર રખીયો, શબ્દ અગાધ મેરા ઉર લખીયો;...	અંગ-૪૭	૨૦	૩૫૪
મહા અદ્ભુત ભયો યુદ્ધ જબહી, આતુલ વીતુલ...	અંગ-૪૮	૧૨	૩૬૫
માર માર સબ દહીત હકાયે, જબ વા પુરુષ ગુનાંપે આયે;...	અંગ-૪૮	૧૪	૩૬૬
મોકુ પણ નુંના તાંહાં આયે, વરતીયા એક શાહે પહવાયે;...	અંગ-૫૦	૮	૩૮૩
મેલા સહિત કુટુંબ સબ ધાયે, રોવન પીટત મરહટ લાયે;...	અંગ-૫૦	૧૭	૩૮૭
મેરે સુત જવાવન સ્વામી, દેહ ધરી આયે અંતરયામી;...	અંગ-૫૦	૨૧	૩૯૦
માટે પુરુષ અલૌકિક આયે, કે કંતકે કલા પઢાયે;...	અંગ-૫૧	૧૪	૪૦૩

ચોપાઈ	સ્કંધ	ચોપાઈ	પેજ
માટે નાથ વિલંબ નવ કીજે, અભેદાન હમકુ અબ દીજે;...	અંગ-૫૨	૧૧	૪૧૬
ય			
યામે નહીં કોઈ બ્રહ્મ સદૈવ, છોટા મોટા સર્વે જીવ;...	અંગ-૪	૪	૨૫
યજુરવેદ જયેમુનિ જજે, શહાસ્તર મિમાંસા લેઈ ભજે;...	અંગ-૭	૩	૩૮
યાંહાં લ્યો ચાર વેદકે ભેવા, ખટશહાસ્તર યાંહાં લ્યો અહંમેવા;...	અંગ-૩૦	૪	૧૬૯
યો જહાં તહાં વલગે નર લોઈ, આઘ પુરુષ ચિન્યા નહીં કોઈ;...	અંગ-૩૦	૫	૧૭૦
યેમ નવેડ કરે નર લોઈ, તો કેવલવેતા દરસે સોઈ;...	અંગ-૩૯	૧૯	૨૫૦
યોગેશ્વર નવ તાંહી બીરાજે, અતી સમજા મમ જ્ઞાન સમાજે;...	અંગ-૪૧	૮	૨૫૯
યેસા જ્ઞાન અપાર તુમારા, ગદ્ ગદ્ કંઠ ભયે હમ સારા;...	અંગ-૪૫	૫	૩૧૫
યેસે કહી અવધૂ રંગ ભિમ્મા, બોહોરુ શેષ આદર અતિ કીના;...	અંગ-૪૭	૭	૩૪૮
યેમ આપીન હોઈ ચરણે નયેઈ, બોહોરુ હમ રાજા ધરે ગયેઈ;...	અંગ-૫૩	૧૦	૪૩૦
યેસા જ્ઞાન કાહુ નહીં દેખા, વેદ પુરાણ શાસ્ત્ર બહુ પેખા;...	અંગ-૫૩	૨૨	૪૩૬
યાતે હમ તુમસે પતી આયા, તુમહી બોધ અગાધ સુનાયા;...	અંગ-૫૩	૨૫	૪૩૮
યેસે જ્ઞાન કરી સમજાયે, સ્વૃષ્ટ સમ્યાકો શોક મીટાયે;...	અંગ-૫૫	૧૪	૪૬૭
ર			
રાવણ કીધું જાનકી હરણ, છલ નવ જાણ્યો કરતા કરણ;...	અંગ-૨	૬	૧૬
રાવણ માર્યો થાપ્યો ભક્ત, સ્વાસ્થ સરખું સાથું વ્યક્ત;...	અંગ-૨	૭	૧૬
રણ છોડી દ્વારામતી ગયા, બેટ સાગરમેં સુખીયા થયા;...	અંગ-૩	૩	૧૯
રાખી લક્ષ જાપ લેઈ જપે, બ્રહ્મદરશી જ્ઞાનીમે ખપે;...	અંગ-૬	૬	૩૫
રામે પણ જીતાયો નહીં, રાવણ દામ ભરે તાંહાં જહી;...	અંગ-૧૪	૩	૭૨
રામ જ્ઞાની તેહેને નરું કંત, ક્યું કરાવ્યું થઈ ગયું વ્યર્થ;...	અંગ-૧૪	૪	૭૨
રઘુ નામ ને પ્રતમા યથા, કૃટ્યા કાન સૂણીને કથા;...	અંગ-૧૫	૫	૭૮
રોમ રોમ ઉજાગર અતિ, અહં બ્રહ્મ અસ્મિ ગમ ગતિ;...	અંગ-૨૧	૨	૧૦૬
રવિકુલ રાજાથી તમ જાપ, તો ઉત્તમ કુલથી કારજ થાય;...	અંગ-૨૧	૮	૧૧૦
રામ રહીમ આપ હોઈ ભેઠી, છલબલ કારન પરદે પેઠી;...	અંગ-૩૫	૨	૨૦૬
રેન દિનસ નહીં તાંહાં કછુ કાને, નિરખત નિમસ નિશા કરી માને;...	અંગ-૩૮	૮	૨૩૪
રામ કબ્જ ગીતા જશ ગાયે, અરજુનકુ જઈ જયોત બતાયે;...	અંગ-૩૯	૧૨	૨૪૬
રોમ રોમ પ્રગટે નવી રતીયાં, ઈંડ પિંડ સચરાચર ગતીયાં;...	અંગ-૩૯	૨૦	૨૫૦
રવિમંડળ છોડી જબ આયે, પહેલે પુષ્કરદ્વીપ ચેતાયે;...	અંગ-૪૪	૨	૩૦૦
રાજા આઈ ચરણ શિર નાયે, બોહોરુ કુટુંબ પરે સબ પાયે;...	અંગ-૪૫	૧૬	૩૨૧
રેરા તો લોકનમેં આયા, સો તુમહી કર્તા કરી ગાયા;...	અંગ-૪૭	૨૬	૩૫૮
રોવન લાગે નર ઓર નારી, સજન કુટુંબ વાકુલ ભયો ભારી;...	અંગ-૫૦	૧૩	૩૮૫
રોવે નગર જે તે નર લોઈ, પુત્ર મૂલો બંચે નહીં કોઈ;...	અંગ-૫૦	૧૪	૩૮૬
રોવે રાજા રોવે ઓર રાણી, મૂર્છાગત ભઈ શેઠ શેઠાણી;...	અંગ-૫૦	૧૫	૩૮૬
રાજા કહે સુનો નર લોઈ, નહીં આ યોગી કર્તા સોઈ;...	અંગ-૫૦	૨૪	૩૯૧
રાજા કહે તમેરા ભાવુ, પીછે તે હમહી લેઈ જાવુ;...	અંગ-૫૦	૨૯	૩૯૪
રવિ શેઠ શાહકો હે નામા, દેશ પરગણા જને ગામા;...	અંગ-૫૨	૬	૪૧૩
રુસલવેદે રાણીકા નાંમા, ચતુર શિરોમણી મહાભટ ભાંમા;...	અંગ-૫૨	૮	૪૧૪
રાજા કહે પધારો સ્વામી, મોઈ પાવન કરો અંતરયામી;...	અંગ-૫૨	૧૦	૪૧૫
રાજા સહિત ભોજન હમ કીના, સીત પ્રસાદી સબકુ દીના;...	અંગ-૫૨	૧૭	૪૧૯
રાજા હમ લીનો પરસાદુ, અમૃત સમ અમ્નકો સૌ સ્વાદુ;...	અંગ-૫૩	૧૫	૪૩૩
રાણી રાજધાર જેતી, અહોનિશ લોલીન રહે સબ તેતી;...	અંગ-૫૩	૨૯	૪૪૧
રાણી રાય પૂછન જબ લાગે, તાંહાં સ્વામી કેસે રસ પાગે;...	અંગ-૫૪	૩	૪૪૭
રાજા શાહ સહિત સોહાવે, નિશાદિન દર્શનકુ સબ આવે;...	અંગ-૫૪	૧૪	૪૫૩
રાજા શાહ બેઠે પનદાની, દર્શન બીન તજૂ પ્રાણ નિશાની;...	અંગ-૫૪	૨૫	૪૫૯
લ			

ચોપાઈ	સ્કંધ	ચોપાઈ	પૈજ
લોક ચતુરદશ દ્વંદ્વ દંદ, ફન કરન સધારન;...	મંગલાચરણ	૩	૨
લોક અસંખ્ય ઉત્પન ગતિ, સખ દ્વીપ સુને ધામ;...	મંગલાચરણ	૨	૬
લક્ષી લક્ષ કહીયે પદ દોય, અણ બોલ્યાનો અનુભવ સોઈ;...	અંગ-૬	૨	૩૨
લોક સમસ્ત દમ દોરી જેહ, ઈશ્વર સહિત કહું છું તેહ;...	અંગ-૮	૨	૪૬
જેમ લુવારી ઘરે ધમણ, જડવત્ સદા ચેતન નહીં પ્રાણ;...	અંગ-૧૦	૨	૫૧
લોક ચતુર્દશ મચ્છ કચ્છ વાદ, બ્રહ્મા વિષ્ણુ મકર મહાદ;...	અંગ-૨૭	૮	૧૫૧
લાયે ક્રીયા આંહી વિસ્તારા, તાતે જાનત સખ સંસારા;...	અંગ-૪૧	૧૬	૨૬૪
લલીરથ કહીયે જીનકો નામા, તેજવંત નિકસો પિતુ દામા;...	અંગ-૪૪	૧૨	૩૦૬
લેઈ દિક્ષા સેવક જબ ભયેઈ, કર જોડી હમકુ તબ કહેઈ;...	અંગ-૫૩	૬	૪૨૮
વ			
વિષ્ણુ દેહ ધરણી પર ધરે, સકલ વિશ્વનું સંકટ હરે;...	અંગ-૨	૪	૧૫
વિષ્ણુ કોટ અનંત અનેક, ભક્તિ ભાવ ધરિયા બહુ ભેખ;...	અંગ-૪	૧	૨૩
વસ્તુતામે ભવ નિસ્તર્યા, બ્રહ્મવેતાથી નીચા પરા;...	અંગ-૬	૭	૩૫
વિશ્વતણા વેતા જેટલા, શહાસ્તરના કરતા તેટલા;...	અંગ-૭	૧	૩૭
વેદાંત કહે છે એમ જ વદી, દીસે કંત માયાનું સદી;...	અંગ-૭	૭	૪૦
વિશેષીની વિશીયે ગતિ, કરમ ધરમની ધારણ અતિ;...	અંગ-૮	૨	૪૧
વ્યાસ કપિલ અદકા બુદ્ધિવંત, હારદ જેહનું સાંખ્ય વેદાંત;...	અંગ-૮	૫	૪૩
વેદ સહિત કરે જૈત વરણામ, તો શહાસ્તરની શી પહોંચે હામ;...	અંગ-૮	૭	૪૪
વાદમના પરકલા તે વેદ, માયા કેર મિંગાનો છેદ;...	અંગ-૮	૩	૪૭
વલી કહું પુરવે પારકી, શહાસ્તર નામ પડ્યા શા ધકી;...	અંગ-૮	૬	૪૮
વાતોમેં દે વસ્ત બતાય, દંચંતે સિદ્ધાંત મેલાય;...	અંગ-૧૧	૨	૫૬
વલી કોઈ કહેશે ચલતા નથી, તેની સમજણ કહુ તે કથી;...	અંગ-૧૩	૧	૬૬
વનસ્પતિમેં ચંદન જેમ, હસ્તીમેં અહીંરાવત તેમ;...	અંગ-૧૮	૩	૮૧
વેદોગત કોટી હોય સત, તામે નિકસે એક ભગત;...	અંગ-૧૮	૫	૮૨
વાલ્મિકિ નારદ વશિષ્ઠ, ઘઈ બેઠા સહુને શિર ઈષ્ટ;...	અંગ-૨૧	૧૧	૧૧૧
વિષ્ણુને વ્યાપક જે કલા, પિંડ મધ્યે નાભિમેં રલા;...	અંગ-૨૫	૧	૧૩૧
વૃક્ષ જાતિ વરતે સપોષિત, ઉદે અસ્ત જેને નહીં ગતિ;...	અંગ-૨૫	૮	૧૩૫
વ્યાપકતા તેમનું તો કહું, કેવલવેતાનું જે રજું;...	અંગ-૨૫	૧૭	૧૩૮
વલી કહું દાંચંતે કરી, લેજો લક્ષ સભે ઉર ધરી;...	અંગ-૨૬	૪	૧૪૩
વાલ્મિકિ નારદ દેવનામા, ડન સખ મીલી ગાયે ગુણગ્રામા;...	અંગ-૨૬	૭	૧૪૪
વંજ રહે વિષ્ણુ મહેમંતા, પર પુને આપે સુતવંતા;...	અંગ-૨૮	૭	૧૬૫
વેદ ક્ષેત્ર કુરાન પુરાના, મટ શહાસ્તર મત જાંહાં લ્યો જ્ઞાના;...	અંગ-૩૨	૮	૧૮૫
વા હદમેં સંબકા મન રાચા, સો તો મન દરસા મત કાચા;...	અંગ-૩૭	૧૬	૨૨૭
વરસ સહજ જીવત તરુ વરખ્યા, જાનત નહીં ગુરુજ્ઞાનકી...	અંગ-૪૬	૧૨	૩૩૩
વેદુકે વક્તા નિજ બ્રહ્મા, સો ભી નહીં જાનત મૂલ મર્મા;...	અંગ-૪૬	૧૭	૩૩૫
વિરંચી વિષ્ણુ આસકેયે, જબસે રામ વેદોમે લખેયે;...	અંગ-૪૮	૧૮	૩૬૮
વળી મેરે ઘરે મેલા આજુ, દિન સપરમો સરવ સમાજુ;...	અંગ-૫૦	૨૭	૩૮૩
શ			
શીવ બ્રહ્મા વિષ્ણુ પરજંત, શેષ શક્તિ લ્યો આણો અંત;...	અંગ-૨	૨	૧૩
શું માગ્યું શું દીધું પદ, અનંત કોટ ગયા અદબદ;...	અંગ-૧૨	૬	૬૪
શૂન્યતણી સંખ્યા કોઈ કરે, તો જ્ઞાનીનો આશય જેરે;...	અંગ-૧૭	૭	૮૮
શંકરકુ ઉમીયા ભઈ નારી, તીનુ વેદ ભયે ધરબારી;...	અંગ-૨૮	૩	૧૬૩
શકુ નહીં શોભા ધામન કી બરની, તો તે પુરુષકી કાહા...	અંગ-૩૮	૫	૨૩૨
શંકર આઘે દુષ્ટ જ્ઞાની, તિનકે શાસ્ત્ર જ્યંત નિશાની;...	અંગ-૩૮	૧૧	૨૪૫
શક્તિ ધામ સખ લોક ચેતાના, બહોરુ ક્રીયા ગોલોક પીયાના;...	અંગ-૪૧	૨	૨૫૬
શનીમંડળ ચલતાંહી ચેતાયે, તાંહાં હમ કેવલ લક્ષ દેહાયે;...	અંગ-૪૩	૫	૨૮૩

ચોપાઈ	સ્કંધ	ચોપાઈ	પૈજ
શેષ શાસ્ત્ર પતંજલિ કરીયા, સો ભી રટ રેરા ઉર ધરીયા;...	અંગ-૪૬	૧૮	૩૩૬
શેષ નહીં જાનત વા પદકુ, તો કેસે પાવે તુમ સધકુ;...	અંગ-૪૭	૧	૩૪૫
શેષ સકલ સૃષ્ટિકુ ધરીયા, સો ભી પણ ઉનકુ ગુરુ કરીયા;...	અંગ-૪૮	૨	૩૭૫
શેક શેઠાણી આધીન હોઈ, રાજસુ વિનતી કરે દોઈ;...	અંગ-૫૦	૨૬	૩૮૨
શેક શેઠાણી પણ થેમ કીનું, હમકુ દો ઉપદેશ સ્વામીનું;...	અંગ-૫૧	૧૮	૪૦૬
શાહકી સેવા ક્યા મમ બરનુ, કુટુંબ સહિત ભયે અશરન શરનુ;...	અંગ-૫૨	૫	૪૧૩
શાહ લગે અસ્તુતિ કરનાં, રખો સદા સ્વામી તુમ શરણાં;...	અંગ-૫૨	૧૨	૪૧૭
શાહ રાપકી કાહા કહુ કરની, દોઈ ભયે જ્ઞાની અગ હરની;...	અંગ-૫૪	૨૦	૪૫૬
શહેર સકલ હરખાયે ભારી, દર્શનકુ દોરે નરનારી;...	અંગ-૫૫	૨	૪૬૦
શહાસ્તરનો છે નિજ મત એહ, સંક્ષેપમે કીધો તેહ;...	અંગ-૮	૪	૪૨
શું છે વેદ ને શું છે વસ્ત, ભેદ બતાવું હસ્તોહસ્ત;...	અંગ-૮	૧	૪૬
સ			
સકલ અંગ ભિન્ન ભિન્ન ગતિ, અરથ બોધ શુભ સાર;...	મંગલાચરણ	૩	૭
સાંખ્ય સાંખ્યા કહાડી કહે પરી, કંચિત માયા રહી આવરી;...	અંગ-૮	૩	૪૨
સરલ સુતર સ્વર નીકર એક, ઉપાધીમે વિધિ વિવેક;...	અંગ-૮	૫	૪૮
સ્વાદ સમજ અક્ષર માપણ, સુરત અગ અરથ તાવણ;...	અંગ-૮	૭	૪૮
સામ્રથ ભેદ કાયાનું કંત, એ સર્વે પરકરતી વરત;...	અંગ-૧૪	૧	૭૧
સોલ સહસ્ત્ર વિહારી કૃષ્ણ, જુઓ વિચારી પંડિત પ્રશ્ન;...	અંગ-૧૪	૬	૭૪
સૂળ સૂક્ષ્મ ને કારણ દેહ, મહાકારણ સમજાવે તેહ;...	અંગ-૧૬	૨	૮૦
સનકોટ પરચાવે કહાયે, કાલજીન જોગે એક પાવે;...	અંગ-૧૮	૬	૮૨
સન દ્વીપ નવખંડા મહી, કેવલવેતા એક જ સહી;...	અંગ-૧૮	૧	૮૬
સર્વજ્ઞે સુધ પોખે સદ, નિમસ માન રહે નહીં અદબદ;...	અંગ-૧૮	૬	૮૮
સહેજદશા સાહેબ સુખ શિર, પીરજવંત મહા ગંબીર;...	અંગ-૨૧	૩	૧૦૭
સ્થાવર જંગમ બહુ વિધિ ઘાટ, પંચભૂતનો સર્વ ત્રાટ;...	અંગ-૨૩	૨	૧૧૮
સકલ દેવમે અજ નિવજે, ઘાટ સકલ સૃષ્ટિના સજે;...	અંગ-૨૫	૫	૧૩૩
સ્થાવર જંગમ જડ ચૈતન, યાંહાં લ્યો શિવ શક્તિ વરતન;...	અંગ-૨૫	૧૧	૧૩૬
સુલીયો તેનું કહુ દંચંત, સૂણાતમેં પામે મન સ્વાંત;...	અંગ-૨૭	૩	૧૪૮
સામ્રથ ભેદ પદંતર કહું, બ્રહ્મહીર અપ વ્યાપક રહું;...	અંગ-૨૭	૧૦	૧૫૨
સનાતન પદ સદ્ગોત્રિ, સચરાચર વ્યાપક ઉતર્ણત;...	અંગ-૨૮	૧	૧૫૪
સંજમથી સૃષ્ટિ સરજાય, પુરુષ પ્રકૃતિથી જે પ્રાય;...	અંગ-૨૮	૭	૧૫૭
સો કર્તા ચિનો રે ભાઈ, બિન ચિને પરલે સખ જાઈ;...	અંગ-૩૦	૭	૧૭૧
સો કેવલ નિજ આઘ પરાપર, ચૈતન જાકી લહેર ચરાચર;...	અંગ-૩૧	૮	૧૭૭
સો ખોજકા ખોજ નિયારા, સખ જ્ઞાની શિર પરમ પિયારા;...	અંગ-૩૧	૧૧	૧૭૮
સો કેવલપદ કેસે પાવે, બંધા સકલ દુનિકે દાવે;...	અંગ-૩૨	૧૨	૧૮૬
સો કેવલપદ પાવન ચાહો, તો કેવલવેતા સુણા ગ્રાહો;...	અંગ-૩૨	૧૫	૧૮૮
સગર નરક ઓરુ ચારુ મુક્તિ, એ સર્વેઈ બચનકી જુક્તિ;...	અંગ-૩૩	૬	૧૯૨
સ્થાવર જંગમ જલ થલ રચના, સખમેં હાલ હજૂરી બચના;...	અંગ-૩૩	૧૦	૧૯૪
સાંઈયાકા દેદાર કવલીયા, દુનિયા બુજત કોહો અવલીયા;...	અંગ-૩૪	૧૧	૨૦૩
સુનો મુસલમાન કહત કુવેરા, યૌ બોલે સખ પીર તુમેરા ...	અંગ-૩૪	૧૪	૨૦૫
સો હમ કહત સુનો મુસલમાના, પરદેકે સાહેબકા જ્ઞાના;...	અંગ-૩૫	૧	૨૦૬
સાંઈયાકી દરગાવ હે દૂરી, કોઈક પહોંચે હાલ હજૂરી;...	અંગ-૩૫	૬	૨૦૮
સાંઈયા સહેજ તખત પર રાજે, રોમ તે જ કોટિ સુર લાજે;...	અંગ-૩૬	૧૨	૨૧૬
સો હક કાદરકા કુરમાના, કુવેરે ફકીર લાયે અવલ દેવાના.	અંગ-૩૬	૧૩	૨૧૭
સ્વયં સ્વરૂપ અરૂપ અપારા, અકત કંત ન્યારેકા ન્યારા;...	અંગ-૩૭	૮	૨૨૨
સો કેવલ કેસે પહેચાને, ભૂલ રહ્યા બ્રહ્મલિંક ભાને;...	અંગ-૩૭	૧૩	૨૨૫
સો અનુભવ પરીપૂરણ પકે, તો કેવલવેતાકુ લખે;...	અંગ-૩૭	૧૮	૨૨૮

ચોપાઈ	સ્કંધ	ચોપાઈ	પેજ
સહેજ દશા વિચરત સખ કોઈ, મહા મંગલ આનંદ અંતિ હોઈ;...	અંગ-૩૮	૧૨	૨૩૬
સોહી હુકમ હમ શીર હુરમાવા, કહે કુવેર હમ સનમુખ ઠાવા.	અંગ-૩૮	૧૭	૨૩૮
સો વિભૂતિકે નહીં સૂર શેષા, બ્રહ્મા વિષ્ણુ ને મહાવેશા;...	અંગ-૩૮	૨	૨૪૦
સત્તર પુરાણ વ્યાસ મુખ ભેવા, ગુણ તીનું શક્તિ સુર સેવા;...	અંગ-૩૮	૧૦	૨૪૫
સત શબ્દકી ટેર સુનાઈ, અટલ દેશમેં દેઉ પહોંચાઈ;...	અંગ-૪૦	૪	૨૫૩
સો સબહી મીલીયે મમ તાંહી, વસે વિષ્ણુ વૈકુંઠે જાહી;...	અંગ-૪૧	૯	૨૬૦
સતલોકનકી કાહા કહુ કરની, યેસી નહીં દંઠતા આ ધરની;...	અંગ-૪૧	૧૨	૨૬૧
સત્ શબ્દ દીના સરવનકુ, ચેતાયે સતકે લોકનકુ;...	અંગ-૪૧	૧૮	૨૬૫
સત્ સામ્રથ સખને ઉર રાખા, કહે કુવેર જૈસા હમ ભાખા;...	અંગ-૪૧	૧૯	૨૬૫
સૂની કેવલ કીર્તિ ઋષિ જબહી, અતી આનંદ ભયે મન તબહી;...	અંગ-૪૩	૨	૨૮૧
સત્ શબ્દ મહાદેર અગધા, બુધ મીલીએ છોડી મન માદા;...	અંગ-૪૩	૯	૨૮૫
સત્ શબ્દ ઉરધન ઉર ઠાવા, તખ સખકે મનમેં હમ ભાવા;...	અંગ-૪૩	૧૪	૨૮૮
સો જુગમાંહી કબીર કહાયે, જીવન કોટ અનંત ચેતાયે;...	અંગ-૪૩	૨૧	૨૯૧
સુની પુરાતન કેવલ જ્ઞાના, સમજ ગયે રિવે સુધક સઠ્ઠાના;...	અંગ-૪૩	૨૮	૨૯૫
સો હંસા હમ તન ધરી આયે, ચોદ લોક કેતાવન પાહાયે;...	અંગ-૪૩	૩૧	૨૯૭
સત કુવેર લેઈ જ્ઞાન ગગનકુ, પાવ ધર્મા પોમી ચેતનકુ.	અંગ-૪૩	૩૪	૨૯૮
સાનિક્ષ જ્ઞાન કલા અંતિ સારા, તીન દેવ થાયે અધિકારા;...	અંગ-૪૪	૧૭	૩૦૮
સો પુરુષે પ્રથમ મમ બુઝા, જ્ઞાન કર્યા હમ જાંઠાં ધૈયી સુઝા;...	અંગ-૪૫	૧૦	૩૧૮
સિંહાસન પર લેઈ બેસારે, ધૂપ દીપ આરતી ઉતારે;...	અંગ-૪૫	૨૧	૩૨૪
સો પુરુષા મીલીયે મોઈ આહી, હમ કીનો આદર અતી ચાહી;...	અંગ-૪૬	૩	૩૨૮
સામ ગાયત તમ પદ તદ અસીકુ, એ દાક્ષ મુનિજન મત રસીકુ;...	અંગ-૪૬	૧૫	૩૩૪
સો કહીયે અક્ષર ભગવાના, જાણે સહુ અક્ષર ઉતપાના;...	અંગ-૪૬	૧૯	૩૩૭
સકલ વિષ્ય વૈભવકો ધારી, કલંક રહીત કહાયે બ્રહ્મચારી;...	અંગ-૪૬	૨૩	૩૩૮
સો પંચ અસ્થાન અનુષા, જાનત નહીં જ્ઞાની ભઠભૂપા;...	અંગ-૪૬	૨૮	૩૪૧
સો કેવલકા હંસા હમહી, અવધૂ ગતિ નહીં જાનત તુમહી;...	અંગ-૪૬	૩૨	૩૪૩
સો પુરુષે દેહીકા નામ લીના, નિજ ચૈતન તુમહી નહીં ચીના;...	અંગ-૪૮	૧૮	૩૬૯
સો પુરુષા નિરંજન આયે તે, ઉનકે સુત તીન ગુન જાણે તે;...	અંગ-૪૮	૨૦	૩૭૦
સત્કુવેર શેષન સમજાયે, અવધુ સહિત અવન પર આયે.	અંગ-૪૮	૨૭	૩૭૩
સાગદ્રીપ અવિકાસ અનુષા, તાંહાં હમ ધરીયા અકલ સ્વરૂપા;...	અંગ-૫૦	૧	૩૭૯
સો સરેવર હમ બેઠે જાઈ, આસન સામી તીર જમાઈ;...	અંગ-૫૦	૩	૩૮૦
સભા સકલ સખ છકીત ભયાની, સબકી સુખ બુધ વિસર ગયાની;...	અંગ-૫૧	૧૦	૪૦૧
સભા સુન ચૈતન હોય જાજી, કેવલજ્ઞાન કલા તખ ગાજી;...	અંગ-૫૧	૧૧	૪૦૧
સભા સકલ સ્વાંતીવત્ ભયેઉ, કામ ક્રોધ મદ ભાગી ગયેઉ;...	અંગ-૫૧	૧૨	૪૦૨
સુનો રાજ કહી દેહુ મમ ભેવા, કેવલપુરુષ દેવાધિદેવા;...	અંગ-૫૧	૧૫	૪૦૪
સામ્રત હો તો લો ઉપદેશા, રામી શકો જો જતમત રહેશા;...	અંગ-૫૧	૨૧	૪૦૭
સબહુ જ્ઞાન સમજમે આપા, કહન લગે તુમ ત્રિભુવનરાયા;...	અંગ-૫૨	૨૦	૪૨૧
સૂર વિના જમ નેન સખનકે, વસ્ત ન સૂએ ભોમી ભોવનકે;...	અંગ-૫૨	૨૨	૪૨૨
સાર અસાર સકલ અખ જાના, તુમ કર્મા સદ્ગુરુ પરમાના;...	અંગ-૫૨	૨૩	૪૨૨
સખકે મન મમ સ્વાધીન ભયેઉ, વૃત્તિ અચલ નિશ્ચલ સખ થયેઉ;...	અંગ-૫૩	૨૧	૪૩૬
સો તો સખ તિન ગુનમે અટક્યા, જપાંત સ્વરૂપ શક્તિ લ્યો...	અંગ-૫૩	૨૪	૪૩૮
સખ હરિજનકો કીયો સરદહુ, શિખ દેવન દીનો અધિકાર;...	અંગ-૫૩	૩૧	૪૪૨
સેવા પૂજ કરન સખ લાગે, પ્રિત રીત હુતી જે આગે;...	અંગ-૫૪	૮	૪૫૦
સો બાની સખને અભીયાસી, ઘટ ઘટ સરવ નિરંતર વાસી;...	અંગ-૫૪	૧૯	૪૫૬
સહસ્ત્ર સંત મંદિરકે વાસી, સો સબહી મન ભયે ઉદાસી;...	અંગ-૫૪	૨૩	૪૫૮
સાધુ સકલ ભયે હે આનંદુ, જીવન પ્રાણ આયે દીનબધુ;...	અંગ-૫૫	૩	૪૬૧
સ્વામી કોઈ જન મઠમે થાપો, થોરી કલા તુમારી આપો;...	અંગ-૫૫	૧૫	૪૬૮
સખ હરિજનકુ કાહો સમજાઈ, એહી મમ તોલ રહો લોવાઈ;...	અંગ-૫૫	૧૭	૪૬૯
સ્વામી નહીં ધંચુ ભૂતનકા, અઉઠ હાથ ધારી દેહનકા;...	અંગ-૫૫	૧૯	૪૭૦

ચોપાઈ	સ્કંધ	ચોપાઈ	પેજ
હ			
હંસ નિવાસન ધામ ધણી, તુમ પુરુષ પુરાતન;...		મંગલાચરણ	૫ ૩
હાવે કહુ લક્ષી લક્ષ ભેદ, દૈત તીત સંશે કરું છું;...	અંગ-૬	૧	૩૨
હાવે કહુ વસ્તુ વિગતી, વેદ પાર પૂરવે કહી હુતી;...	અંગ-૧૦	૧	૫૧
હાલ અમલ હોય હમણે છતો, અરુઠ જ્ઞાન અદ્ભુત મતો;...	અંગ-૧૧	૪	૫૭
હાવે જ્ઞાની દરશી મેલવું, અનુભવીમેં જઈને ભેલવું;...	અંગ-૨૦	૬	૧૦૪
હૃદય કમલમાં તેમનો વાસ, જાણ્યપણાનો કરે પ્રકાશ;...	અંગ-૨૫	૬	૧૩૩
હમ સોઈ બચન બચન સોઈ આપુ, બચન હમારા હે નિજ જાપુ;...	અંગ-૩૩	૧	૧૯૦
હાહુત મકાન ગુખ અપ રાખ્યા, ચાર મકાન દુનિમે ભાખ્યા;...	અંગ-૩૪	૧૦	૨૦૩
હજરત દેહ દેદાર ન દેખ્યા, તો કેસે હમ કહે તીન ભેખ્યા;...	અંગ-૩૪	૧૨	૨૦૪
હિંદુ સો ઓર મુસલમાના, દોહુનકા હમ જાનત જ્ઞાના;...	અંગ-૩૫	૮	૨૦૯
હાહુતકે રુહ તિનકે પીરા, પંચ મકાન લગે મત પીરા;...	અંગ-૩૬	૩	૨૧૨
હે દશમે અલ્લા હકતાલા, રાહ ચુંબક અબરુશ તિશલા;...	અંગ-૩૬	૯	૨૧૫
હિંદુ જયોત કહત હે સોઈ, મુસલમાનકે અલ્લા ઓઈ;...	અંગ-૩૬	૧૦	૨૧૫
હમ બેહદ નહીં આઘ ન અંતા, સતગુરુ લક્ષે લહે કોઈ સંતા;...	અંગ-૩૭	૬	૨૨૧
હંસ રૂપ સરવનકી દેહા, ધીમત્ ઉચ અનુપમ વેહા;...	અંગ-૩૮	૪	૨૩૨
હંસ વિલાસકી કાહા કહુ શોભા, અહર્નિશ ચિત્ત કેવલ...	અંગ-૩૮	૧૩	૨૩૭
હંસ લોક કેવલ પદ વાસા, ગરજત ગીરા અનુપમ ભાસા;...	અંગ-૩૮	૧૪	૨૩૮
હંસ કિલોલ કિરત હમ ગાઈ, એહી વિધિ કેવલધામ સહાઈ;...	અંગ-૩૮	૧૫	૨૩૮
હોહી આઘ કેવલકે દરશી, સનમુખ સદા અરસ અરુ પરશી;...	અંગ-૩૮	૧૬	૨૩૮
હંસ હુકમ શક્તિ ગુન સાજુ, ક્રિયા પંજર સુની અગમ અવાજુ;...	અંગ-૩૮	૪	૨૪૧
હમ હંસા કેવલધામનકા, કરન પકાયે કાજ લોકનકા;...	અંગ-૪૩	૩૦	૨૯૬
હમ કાયમ કેવલ મમ સ્વામી, ચેતાવન પઠયે બહુ નામી;...	અંગ-૪૪	૩	૩૦૧
હમ ભોલે ફેરી ફટકારી, મહા અનુભવ અદ્વૈત સમારી;...	અંગ-૪૬	૮	૩૩૦
હમકુ ક્યા છલબલ દેખલાવે, જાદુયે યું જુગ ભરમાવે;...	અંગ-૪૬	૯	૩૩૧
હમકુ પણ બહુ ત્રાસ પમાડે, કરી કરી યુદ્ધ લહે અતી ઘાડે;...	અંગ-૪૮	૧૦	૩૬૪
હમ હી પણ લાગે તીનુ પાઈ, કરી સ્તુતિ મહા દીનનાઈ;...	અંગ-૪૮	૧૫	૩૬૭
હોત મેલા નિશાદિન અધિકાઈ, બહુ વિધિ ભીર પુરુષ ઓર માઈ;...	અંગ-૪૮	૪	૩૭૬
હમ તો દ્વીપ ઓરનકુ જાઈ, ઉને સેવા તુમ કરીયો ભાઈ;...	અંગ-૪૮	૭	૩૭૮
હમ તીનું દીના શુદ્ધ જાપા, પાક જમુ જો પહેલા આપુ;...	અંગ-૫૦	૧૦	૩૮૩
હમ ઉપર તુમ છાયા પરહી, તાતે સખ ચૈતન બુધ કરહી;...	અંગ-૫૨	૨૧	૪૨૧
હમ હી તો પાવન થયે આંહી, કુટુંબ સહિત અપાવન તાંહી;...	અંગ-૫૩	૭	૪૨૮
હલીમહી રહે સકલ સખ લોગુ, ભયો આનંદ ગયો સખ સોગુ;...	અંગ-૫૩	૧૪	૪૩૨
હમ નહીં કહી માયા લપટાતે, ચોદ લોક મેં ફરતહુ યાતે;...	અંગ-૫૫	૧૦	૪૬૫

શ-શ-ચ-શ્ર

શમા શમા ઈંધુ શબ્દ ઉચ્ચારે, કહો સુત ક્યો આતુર પોકારે;...	અંગ-૪૮	૮	૩૬૩
જ્ઞાનાદિક વિશેષી વદુ, શહાસ્તર સાંખ્ય કપિલે સદુ;...	અંગ-૭	૫	૩૯
જ્ઞાનીની સૂણવાને ગતિ, ચિત્ત ધરજો જે હો આરતિ;...	અંગ-૧૭	૧	૮૫
જ્ઞાની દરશી અનુભવી છેક, ત્રણ મળી વસ્તુગત એક;...	અંગ-૧૯	૭	૯૯
જ્ઞાની દરશી અનુભવી કલા, કેવલવેતા સહુ શિર રલા;...	અંગ-૨૦	૧	૧૦૧
જ્ઞાની તો છે નિજ મમ હદે, વારંવાર કૃષ્ણ એમ વદે;...	અંગ-૨૩	૭	૧૨૧
જ્ઞાન ઝવેરી જે કોઈ હશે, બહાર ભિતર તે પરબશે;...	અંગ-૨૪	૯	૧૨૭
જ્ઞાની દરશી અનુભવી મમ, તેમના ઈંદ્ર કહીયે જે બ્રહ્મ;...	અંગ-૨૫	૧૩	૧૩૭
નિયા તન તાંહાં જીવ અધમ, આગલ થાપન કીયો નિગમ;...	અંગ-૩	૭	૨૧
ત્રાહે ત્રાહે કરી અગમ વિલોકે, કરે પોકાર સાર અસ્લોકે;...	અંગ-૪૮	૬	૩૬૨
ત્રીછંડ રાયકા અતી ભડ હેતુ, સુપી રહ્યો ઘરમાર સમેતુ;...	અંગ-૫૪	૪	૪૪૭
શ્રુતિ સ્મૃતિ શું કહે કથી, તોલ તમારી બીજું થી;...	અંગ-૨૪	૪	૧૨૪

જ્ઞાન સંપ્રદાયના આઘસ્થાપક કુવેરસ્વામી સંવત ૧૮૨૮ના મહાસુદ બીજના દિવસે ગુજરાત રાજ્યમાં ભાલેજ નજીક કાસોર ગામની વનખંડીમાં પ્રગટ થયા હતા. ગયા જન્મમાં અચાનક આવીને કલ્યાણ કરવાનું વરદાન આપ્યા મુજબ તેઓ હેતબાઈ નામની ક્ષત્રિયાણીને બાળ સ્વરૂપે મળ્યા હતા. સાત વર્ષની ઉંમરે ગુરુ પરંપરાને માન આપી કૃષ્ણસ્વામી નામના તપસ્વીને ગુરુ તરીકે સ્વીકારી સર્જનહારે સોંપેલા અંશના કલ્યાણની પ્રવૃત્તિ શરૂ કરી હતી. નાની ઉંમરથી જ પ્રભાત અને મંગળ પદની રચના રચીને અંશ-અંશીના લક્ષનું જ્ઞાન જગતને આપવાનો પ્રારંભ કર્યો હતો. ૧૦૫ વર્ષ (૧૮૨૮-૧૯૩૩) દરમિયાન જંબુદ્વીપમાં રહી તેમણે સકર્તા સિદ્ધાંતની સ્થાપના કરી છે. જગતમાં પરંપરાગત ચાલી આવતી ઉપાસના અને સગુણ-નિર્ગુણ સિદ્ધાંતની હદ બતાવી દેહની ચૈતન્યતાના કારણ રૂપે રહેલ ચૈતન્ય અંશ અને બ્રહ્માંડની સર્વ ઉત્પત્તિના કારણ રૂપે રહેલ અંશીની સાચી ઓળખ આપતા કેવલ જ્ઞાનથી ભરપૂર વિવિધ ધર્મગ્રંથોની આઘ લઈ આરતી, સ્તુતિ, ભજન, ગોડીપદ વગેરેની રચના કરી છે. સર્જનહાર દ્વારા મળેલ કુલમુખત્યારનામાને આધારે સમસ્ત બ્રહ્માંડમાં કેવલકર્તા સાથે અંશને મેળાપ કરાવનાર તેઓ એક માત્ર સમર્થ ગુરુ છે. અંશને પંચમી અખંડ કેવલ મુક્તિ મળે તે માટે તેમણે પ્રગટ અને ગુપ્ત અમરમંત્ર આપેલો છે. જેના સહારે અંશ જન્મ-મરણના ભવસંકટમાંથી સદાને માટે મુક્તિ પામી શકે છે. તેઓ સર્જનહારના પરમવિશેષ પાટવી અંશ હોઈ સર્જનહારે તેમને નવ બુદ્ધિ અને સોળ વિભૂતિથી વિભૂષિત દિવ્ય દેહ ધારણ કરાવી બ્રહ્માંડમાં મોકલ્યા છે. વળી, જગતના ઈશ્વરો ગણાતા દેવી-દેવતાઓને કર્તાએ એક એક કરુણા આપી કરુણામય બનાવ્યા છે. જ્યારે સર્જનહારે તેમને સર્વ કરુણાઓનો સમૂહ બક્ષેલો હોઈ તેઓ કરુણાસાગર કહેવાયા. બ્રહ્માના પાંચમા મુખના છેદન બાદ ગુપ્ત થયેલા જ્ઞાનને દર્શાવતા “પંચમ શ્વસંમવેદ”ની રચના કરી જગતને નેતિપદથી પર રહેલા પરમપદને પામવાનો સાચો અને ન્યાયપૂર્વક માર્ગ દર્શાવનાર કેવલવેત્તા પુરુષ એટલે દિવ્ય પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર.

- બીપીન આર. શાહ

